

הינטער שטעכיגע דראַמ און גראַמעס

עראינערונגען פון דער קריגס-געפאנגענשאפט אין ענגלאנד

פון רודאָלף ראַקער

אידיש פון א. פרומקין

צווייטער באַנד

ארויסגעגעבן פון
רודאָלף ראַקער שריפטען קאָמיטעט

נויאָרק, 1927

אינהאלט-פארצייכעניש

זייט

קאפיטעל 13

שטורמדיגע טעג אין לאגער 5.....

קאפיטעל 14

דער טעראר פון „אייל-אף-מען“ 39.....

קאפיטעל 15

איך ווער באטאליאן-פיהרער 69.....

קאטיפעל 16

משוגעים אין לאגער 102.....

קאפיטעל 17

די געלע העצעריי און די געפאנגענע 138.....

קאפיטעל 18

די ערנערונגס-פראגע 175.....

קאפיטעל 19

209..... די ווירקונג פון דער רוסישער רעוואָלוציע

קאפיטעל 20

241..... א נייער קאמאנדיר, נייע צרות

קאפיטעל 21

274..... די שפיאָנען-מגפה

קאפיטעל 22

305..... אין דער פארלאמענט-געביידע

קאפיטעל 23

336..... איינצעלהאפט און מאַסענ-אינמערנירונג

קאפיטעל 24

368..... דאָס לעצטע גליק

קאפיטעל 13

שטורמדיגע טעג אין לאַנער

דער ערשטער אויסצוג — אונטער'ן שוץ פון דער „טעאטער-מוזע“ — די נייע אַרעסטירטע — די „שוואַרצע האַנד“ אָדער „דיוטשער אנשווי-אונגס-אונטערריכט“ — דער אונטערגאַנג פון'ם „ראַיאַל עדוואַרד“ — די רעדע פון'ם קאמאנדיר — פאסטאָר שמידט — דאָס אַנטלויפֿען פון'ם קאפיטאַן שמידט — מונדינג רעזיגנירט פון זיין שטעלע אלס באַטאָליאָן-פיהרער — נייע טראַנספּאָרטען נאָך דער „אוייל-אָף-מען“ — דער „אוממאַראַלישער זאַלאַ“ — דער פאַל לעפּש — צוזאַמען שטויסען מיט'ן נייעם צענזאָר.

ווען מיר האָבען איינגעאָרדענט אונזער נייע „היים“ אין דעם „פעלעס“, האָבען אסך פון אונז געהאַפּט, אז זיי וועלען אצונד ענד-ליך האָבען אַ געלעגענהייט אַנצואווענדען זייער צייט אויף אַ ניצ-ליכערן אופן, ווי דאָס איז געווען מעגליך אויף'ן „ראַיאַל עדוואַרד“, וואו די אומגינסטיגע פאַרהעלטענישען און באַזונדערס די ענגשאפט האָבען צונישט געמאַכט יעדען פאַרווך פאַר אַן ערנסטער באשעפּ-טיגונג. מיר האָבען געהאַט צווישען אונז אַ גאַנצע רייה פון פעדא-נאָגיש געשולטע קרעפטען אויף די פאַרשידענסטע געביטען, וועלכע זיינען געווען גרייט לויט זייערע בעסטע מעגליכקייטען ביצוטראָג-גען צו דער גייסטיגער ענטוויקלונג פון זייערע מיטגעפאַנגענע. אמת, אז די פלעצער, וואָס מיר האָבען פאַר די דאָזיגע צוועקען געהאַט אינעם אלעקסנדראַ פעלעס, זיינען גאָרנישט געווען באַפרי-דיגענד, אָבער דאך האָבען זיך שוין געהאַט צוזאַמענגענומען פאַר-שידענע קלאסען צום געמיינשאפטליכען שטודירען, און מען האָט

שוין געטרוימט וועגען א פלאנמעסיגער צוואמענשטעלונג פון די איינצעלנע אָפּטיילונגען און געהאלטען דערביי אויסצוארבייטען א באַשטימטען לעהר־פּלאַן פאר דאָס גאנצע, ווען מען האָט אונז איין שענעם טאָג געלאָזט וויסען, אז אומגעפער טויזענד מאַן פון אונז וועלען אריבערגעפיהרט ווערן אויף דער „איל־אָף־מען“. דאָס איז געווען א קלאַפּ, אויף וועלכען קיינער האָט זיך ניט געריכט. מיר זיינען אלע געווען איבערצייגט, אז מען וועט אונז דאָ האַלטען ביז עס וועט געשלאָסען ווערן פרידען, און אצונד זיינען מיט איינמאַל צופאלען אלע פלענער וואָס מיר האָבען זיך געמאַכט, און א דריטעל פון אונז האָט ווידער אמאָל געמוזט זיך איבערגעבען אין די הענט פון אן אומבאַשטימטען שיקואַל.

גאנץ באַזונדער זיינען דורכדעם געטראָפּען געווארן די יעניגע פון אונזערע ליידענס־חברים, וועמעס פאמיליעס עס האָבען גע־וואוינט אין לאַנדאָן, און וועלכע האָבען דאָ געהאט די געלעגנהייט צו זעהן און צו ריידען מיט זייערע קרובים וועניגסטענס איין מאָל אין מאָנאַט. אזוי ווי עס האָט זיך דאָ געהאַנדעלט וועגען א גורת וואָס איז געקומען פון'ס קריגס־מיניסטעריום, האָט דער קאָמאנדיר גאַרנישט געקאָנט ענדערן און געמוזט דעם באַפעהל דורכפיהרען, ניט קוקענדיג אויף אלע טענות און אלע בקשות וואָס מען האָט איהם דערלאנגט. אבער ווען עס האָט זיך גלייך נאָכדעם ארויסגע־שטעלט, אז אין דער מיליטערי־פאַרוואלטונג האָט מען בדעה פון אונזער באַטאָליאָן אליין אוועקצושיקען זיבען ביז אַכט הונדערט מאַן, בעת ווען דעם באַטאָליאָן „סי“ האָט מען כמעט אין גאנצען געוואָלט אויסלאָזען, הגם עס האָבען זיך דאָרט געפונען גאנצע מחנות פון יונגע לייט, וועלכע האָבען ניט געהאט קיין איין אייגענעם מענשען אין לאַנדאָן, האָט דאָס ארויסגערופען אסך בייז בלוט און געגעבען א גרונד צו אלערליי השערות.

ווען מען האָט זיך נאָך דערצו דערוואוסט, אז פון דעם אזוי־גערופענעם „טעאטערי־פאַראיין“, וואָס האָט זיך געהאט געגרינדעט אין לאַגער מיט פינף אָדער זעקס וואָכען פאַרדעם, וועט, לויט א באַזונדערן באַפעהל פון'ס קאָמאנדיר, קיין איין מאַן ניט איבערגע־

שיקט ווערן אויף דער „איל־אָף־מען“, האָט זיך ביי אונז אין באַ־
טאָליאָן אויפגעהויבען א שטורם פון ענטריסטונג, וואָרים מען האָט
נאָך נישט געפיהלט, אז דער דאָזיגער באַפעהל איז נישט געקומען פון
דעם קאָמאַנדיר'ס אייגענער איניציאטיווע, נאָר אז ער איז איהם
פאַרגעשלאָגען געוואָרן פון די גוטע „פאַטריאָטען“ אין באַטאָליאָן
„סי“. צווישען די מיטגלידער פון'ם דערמאָנטען פאראיין האָט זיך
קוים געפונען איינער, וואָס האָט געהאט קרובים אין לאַנדאָן. געוויס
האָט מען געקאָנט פארשטעהן, אז יעדער איינער, וואָס איז שוין
ארוםגעשליידערט געוואָרן אין דריי, פיער פארשידענע לאַגערן, האָט
געהאט א באַדערפניש איינמאָל פאר אלע מאָל צו קומען צו רוה
און בלייבען זיצען אויף אַן אָרט, אלצאיינס, צי ער האָט געהאט
פאַמיליע אין לאַנדאָן אָדער נישט. אבער אזוי ווי עס האָט פאר
יעדען איינעם געמוזט זיין קלאָר, אז גראד די פאַמיליע־לייט זיינען
אם שווערסטען געטראָפּען געוואָרן פון דער גורל, איז דאס געווען
א פליכט פון מענשליכקייט, אז מען זאָל זיי קודם כל נעמען אין
באַטראַכט. אָבער דאָס האָבען גראד די הערן פון'ם טעאטער־
פאַרטיי, ווייזט אויס, נישט געוואָלט באַגרייפּען, וואָרים זיי האָבען
אויך ווייטער אָנגעווענדט יעדען מיטעל זיך אויסצודרעהען פון
פאַרשיקט ווערן אויף דער „איל־אָף־מען“, נישט האָבענדיג די מינ־
סטע איינזעהעניש מיט זייערע פאַרהייראטע מיטגעפאנגענע.

אָט דער טעאטער־פאַראיין האָט אין לאַגער איבערהויפּט נישט
געהאט קיין באַזונדערס גוטען נאָמען, און בייגעטראָגען דערצו האָ־
בען נישט קיין אנדערע, נאר זיינע אייגענע פארטרעטער. אין א
מעלדונג, וואָס דער פאַראיין האָט פארעפענטליכט גלייך נאָכדעם
ווי ער האָט זיך געגרינדעט, איז ערקלערט געוואָרן, אז די איניציאַ־
טאָרס ווילען נישט בלויז זאָרגען פאר דער אונטערהאלטונג אין'ם
לאַגער, נאָר פריהער פון אלץ איז זייער צוועק צו פארשפרייטען די
קונסט־שטרעבונגען און דערהויבען דאָס גייסטיגע לעבען פון זייע־
רע מיטגעפאנגענע. אָט די אביסעל צו גרויסע פרעטענזיעס זיינען
על כל פנים געשטאַנען אין א שרייענדען ווידערשפּרוך צו די איי־
גענטליכע ליסטונגען פון אונזערע נייע קונסט־פריינט, וועלכע האָ־

בען ניט געמאכט קיין שריט איבער דעם סאַמע געווענליכסטען שונד. יעדענפאלס זיינען די העררן אליין געווען זעהר ענטזיקט פון זייערע אויפטאונגען און האָבען זיך געהאלטען פאר געוואלדיגע קענער. איין טאָג זיינען זיי געקומען אויף דער געניאלער אידעע אויפצו- פיהרען דעם „ווילהעלם טעל“. ס'איז איינפאך געווען א שרעק. באַזונדערס די סצענע, וואו דער עפעל דארף ארונטערגעשאַסען ווערן, איז געווען אזוי קאָמיש, אַז וואָגאר דער הינטער-וואלדישער הומאָר פון א מאַרק טוויין וואָלט זיך ניט געקאָנט פארגלייכען דער מיט. שפעטער האָבען זיי געמאכט א פאַרזוך מיט א דעמעטיוו- פיעסע אויף דעם שניט פון אונזערע שונד-דראַמאנען און מיט פאר- שידענע „פרעהליכע אווענטען“, וועגען וועלכע ס'איז בעסער צו שווייגען.

אָט די מענשען, וואָס די מעהרסטע פון זיי האָבען פריהער קיינמאָל ענגלאַנד ניט געזעהן, האָבען אַצונד געזאָלט בלייבען דאָ אין די אינטערעסען פון דער „קונסט“, בעת ווען פאמיליען פאָטערס האָבען אויף זייער פלאַץ געמוזט וואנדערן נאָך דער „איל-אַה-מען“. מען קאָן זיך פאַרשטעלען, מיט וואָס פאר א פארביטערונג די דאָ- זיגע ידיעה איז אויפגענומען געוואָרן אין גאנצען לאַגער.

באלד נאָכדעם ווי מונדינג האָט געבראכט די נאכריכט פון דעם קאָמאנדיר, אַז אזויפיעל מענשען וועלען מוזען פארלאָזען אונזער באַטאָליאָן, האָב איך זיך מיט איהם דורכגערעדט און ער איז געווען פולשטענדיג איינפאַרשטאַנען מיט מיר, אַז קודם כל מוז מען נעמען אין באַטראכט די פארהייראטע לייט. אָבער אזוי ווי די געפאנגענע זיינען געווען מורא'דיג אויפגערגעט צוליב די אומזויבערע מאנעו- רעס וואָס זיינען פאַרגעקומען אין'ם באַטאָליאָן „סי“, האָט מונד- דינג ערקלערט, אַז ער מוז איבערלאָזען פאר דעם קאָמאנדיר אליין אויסצוקלייבען די מענשען, וועלכע זאָלען אָפגעשיקט ווערן אויף'ן אינזעל, ווייל ער וויל ניט איינשטעלען זיין גוטען נאָמען אין קאָן. ס'האָט זיך נעמליך פארשפרייט א קלאַנג, אַז מונדינג סטאַרעט זיך צו שאַנעווען די קאָמפאָניע פון דעם הערר פאָן מ. ווייל ער האָט דאָרט די מעהרסטע פריינט זיינע. ס'איז קיין וואָהר וואָרט ניט

געווען אין דעם דאָזיגען קלאַנג, אָבער די געפאָנגענע זיינען געוואָרן מיסטרויאיש און האָבען איבעראַל געזעהן בלוז אינטריגעס און פאַר-שווערונגען. דאָס איז הויפטזאכליך געווען דער גרונד פאַרוואָס מונדינג האָט געפונען פאַר נייטיג זיך אָפּצוטרייסלען פון וואָס פאַר עס איז פאַרזאָנטוואָרטליכקייט אין דער דאָזיגער זאַך. איבעריגענס האָט הערר פּאָן מ. אליין אָפּגעשוואַכט אָט די אומבאגרינדעטע פאַרזאכטען, דערמיט וואָס ער און די מעהרסטע פון זיין קאָמפּאַניע האָבען זיך פרייוויליג אָנגעבאָטען אריבערגעפיהרט צו ווערן אויף דער „איי-אַה-מען“. דאָס איז געווען אַ בראַווע און מוטיגע האַנדלונג, וועלכע האָט געמוזט מאַכען אַ זעלטען גוטען איינדרוק. ווען מען האָט זי פאַרגליכען מיט דער טרויעריגער אויפפיהרונג פון די מיטגלידער פון'ס טעאטער-פאַראיין.

עס האָבען זיך געמוזט שוידען פון אונז היבשע עטליכע פריינט און באַקאנטע, מיט וועלכע איך בין געווען צוזאַמען די גאַנצע צייט. זינט מיין אינטערנירונג, און דאָס האַרץ האָט מיר וועה געטאָן וואָס מיר האָבען זיך געמוזט שוידען איינע פון די אנדערע. ס'איז ליידער ניט געווען דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב געמוזט איבערלעבען אַזעלכע און עהנליכע מאָמענטען.

אזוי גיך ווי דער ערשטער טראנספּאָרט איז נאָר אָפּגעפּאָהרען, זיינען די פרייגעוואָרענע פלעצער שנעל ווידער אויסגעפילט געוואָרן דורך נייע אָנגעקומענע, וועלכע מען האָט ערשט איצט געהאט ארעסטירט. אין די ניי-אָנגעקומענע גרופען האָבען זיך געפונען מאַנכע אלטע באַקאנטע מיינע, צווישען אנדערע אויך אונזער עסט-רייכישער קאמעראַד באָיער, מיט וועמען איך בין זינט לאַנגע יאָרן רען געווען באַקאנט דורך דער באַוועגונג, און וועלכען איך האָב נאָטירליך גלייך אויפגענומען אין מיין קאָמפּאַניע. אויך אַ גאַנצע רייה געוועזענע מיטגלידער פון'ס „קאָמוניסטישען אַרבי. בילדונגס-פאַראיין“, פון 107 שאַרלאַט סטריט, זיינען געקומען צו אונז אין לאַגער, אבער זיי זיינען מייסטענטיילס איינגעקוואַרטירט געוואָרן אין'ס אזויגערופענעם „רינג“ אין באַטאָליאָן „סי“. צווישען זיי האָבען זיך אויך געפונען די קאמעראַדען ווירץ און בעקער, ביידע

סאָציאל־דעמאָקראַטען, צוויי בראווע, מוטיגע מענער, מיט וועמען
איך בין שפעטער גוט באפריינדעט געוואָרן.

א וואָך נאָך דעם ערשטען טראנספּאָרט איז פאָרגעקומען א
צווייטער אויסצוג, ביי וועלכען איך האָב פארלאָרן א גרויסע צאָהל
מענשען פון מיין קאָמפּאניע. אויך קאָנראד, אויגוסט און די מעהר-
סטע אנדערע מאַטראָזען, מיט וועלכע איך האָב זיך נאָך אויפ'ן
„ראַיאַל ערוואַרד“ באקענט, האָבען דאָס מאָל געמוזט געהן. איך
האָב זיך געפונען אין א גאנץ מעלאַנכאָלישער שטימונג, אָבער
גליקליכער־ווייז האָב איך נישט געהאט קיין סך צייט זיך אָפצוגעבען
מיט מינע געפיהלען, ווייל איך האָב געהאט איבער און איבער
גענוג צו טאָן מיט די ניי־אָנגעקומענע. די מענשען האָבען פאר-
דער צייט געהאט פיעל דורכגעמאכט, און ווען מען האָט זיך צוגע-
הערט צו זייערע ערצעהלונגען, האָט מען פאקטיש נישט געוואוסט,
צי די „פרייהייט“ אונטער אזעלכע אומשטענדען איז בעסער, איי-
דער זיין אינטערנירט. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען זעהר
דערשלאָגען, ווייל זיי האָבען איבערגעלאָזט זייערע פאמיליעס אומ-
פארוואַגט, און ס'האָט גענומען א היבשע צייט, ביז זיי האָבען זיך
צוגעוואוינט צו די נייע פארהעלטענישען. איבער א העלפט פון
מיין קאָמפּאניע איז אצונד באַשטאָנען פון נייע לייט, אָבער מיר
האָבען זיך שנעל פארשטאָנען איינע די אנדערע, און די נייע לייט
דענס־חברים זיינען שפעטער אביסעל געוואָרן שטאַרק צוגעבונדען
צו מיר. אין דער ערשטער צייט איז עס דאָפּעלט נויטווענדיג צו
זיין פריינדליך צו די מענשען און זיי ארויסהעלפּען מיט ראַט און
טאַט, כדי זיי זאָלען קאָנען איבערקומען זייערע ערשטע זאָרגען.
א פאָר פריינדליכע, פאראינטערעסירטע ווערטער טוען אָפט אויף
וואונדער און העלפּען פיעל, אז די מענשען זאָלען שלום מאכען מיט
זייער נייער לאַגע.

ליידער האָט מען דאָס נישט איבעראל באגריפען, און אזוי האָט
כען די נייע געמוזט אויסשטעהן געוויסע צרות, פון וועלכע מען
וואָלט זיי לייכט געקאָנט אויסהיטען. באזונדערס אין'ם באַטאָליאַן
„סי“, וואו דער פאטריאָטישער עלעמענט איז געווען שטאַרק פאר-

טראַטען, האָבען די ניי-אַנגעקומענע געמוזט זיין זעהר פאַרזיכטיג, ניט צו ציהען אויף זיך די אויפמערקזאמקייט פון יענע פוסטע חברת'לייט, וועלכע האָבען פיגורירט אלס די פארטרעטער פון'ם ריינעם דייטשטום, בעת ווען זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט גער ווען בלויז די פארטרעטער פון זייער פוסטער ענגהארציגקייט. אַט די אידיאָטישע קעפּ האָבען אין יעדען ניי-אַנגעקומענעם שוין פון פאַרויס דערזעהן א פארדעכטיגע פערזאָן. דאָס וואָס מען האָט איהם אזוי שפּעט געהאט ארעסטירט, איז ביי זיי אין די אויגען געווען א געניגענדער באווייז, אז ער האָט געמוזט זיין א שלעכטער דייטש. וואָס פאר עס איז אומבארעכענט וואָרט האָט פאר אזא מענשען לייכט געקאָנט ווערן א געפאר. ס'איז גענוג געווען צו מאכען די באַמערקונג, אז עס איז אוממעגליך אז דייטשלאַנד זאָל קאָנען גער זיינען די מלחמה, כדי באַפאלען און געשלאָגען צו ווערן פון א באַנדע ווילדע טרוסען. געווענליך פלעגט מען ווארטען ביז דער קרבן, וואָס מען האָט זיך אויסגעקליבען, פלעגט ליגען בינאכט אין בעט. דאן פלעגט מען איהם אריבערווארפען א קאָלדע איבער'ן קאָפּ, בעת ווען צוויי חברת'לייט פלעגען איהם צוהאלטען און די איבעריגע פלעגען איהם שלאָגען מכות רצח מיט שטעקענס און אנדערע גער גענשטאַנדען. אזוי האָט מען איין טאָג אין באַטאליאָן „סי“ אויף א מורא'דיגען אופן צו'נהרג'ט א געוויסען דאָקטאָר פון פילאָזאָפיע, דערפאר וואָס ער האָט געזאָלט האָבען אונטערגעשריבען זיין נאָמען אויף א פראַטעסט-ערקלערונג געגען דער פארזינקונג פון דער „לזויר טאניא“, כאָטש דאָס איז גאָר ניט באוויזען געווארן אויף זיכער. אין דעם דאָזיגען פאל איז דער קאָמאנדיר געצוואונגען געווען אוועק צושיקען דעם מאן אין אן אנדער לאַגער.

אזא עקזעקוציע האָט מען גערופען דאס „באוויזען זיך פון דער שווארצער האַנד“ אָדער „דייטשער אנשוואונגס-אונטערריכט“. ווי דאָס איז כמעט שטענדיג דער פאל, זיינען די מעהרסטע פון אַט די ווילדע יונגען געווענליך געווען גאנץ געמיינע פייגלינגע, וועלכע פלעגען אָנפאלען בלויז אויף שוואַכע און שרעקעדיגע מענשען וואס האָבען זיך ניט געקאָנט פארטיידיגען געגען זיי. אָבער דאָס גער

מיינסטע איז געווען וואָס אָט די ווילדע אָנפאלען זיינען אינספירירט געוואָרן פון א קליינער קליקע פון אוזיגערופענע „בעסערע העררן“, וועלכע האָבען, פארשטעהט זיך, שטארק געהיט זייער אייגענע פעל און זיך געהאלטען ווייט פון געפאָר, נאָר שטענדיג אייבערגעלאָזט די עקזעקוציעס פאר אנדערע, וועמען זיי פלענען אויס-דריקען זייער צושטימונג נאָכדעם ווי די זאך איז געווען אָפגעטאָן. דער וואָס האָט געוואגט מוטיג און אָהן מורא ארויסצוגאָען זיין מיינונג, דעם האָט מען קיינמאָל נישט געסמייעט צו טשעפען. ליידער זיינען צווישען אונז געווען בלויז וועניג אזעלכע, באזונדערס אין דער ערשטער צייט. אזוי האָט מען געגען מיר, וואָס איך האָב קיינמאָל מיינע מיינונגען נישט באַהאלטען, זיך שטארק געקאכט און מיך געסטרעשעט, אָבער קיינער האָט נישט געוואגט ווען עס איז נאָהנט צוצוקומען צו מיר. און אין דעם גראַד איז געלעגען דאָס געמיינע און נידערטרעכטיגע פון דער גאנצער זאך.

באלד פון אָנפאנג אָן, אָבער באזונדערס נאָך דעם ערשטען אויסצוג, האָט זיך אין יעדען איינעם פון די דריי באַטאָליאָנען ענטוויקעלט א גאנץ באזונדערע אטמאָספערע. דער באַטאָליאָן „סי“ איז געווען די פעסטונג פון די פאַטריאָטען אין לאַגער, און זיי זיינען דאָרט א לאַנגע צייט געשטאנען ביים רודער; באזונדערס נאָך דער אָפרייזע פון הערר פאָן מ. ווען הערר בוראנדט און זיין קרייז האָבען זיך אריבערגעצויגען אין „סי“, ווייל זיי האָבען זיך נישט געפיהלט זעהר היימיש אין אונזער באַטאָליאָן. דער „סי“ באַטאָליאָן האָט געהאט אין זיך די מעהרסטע פארמעגליכע לייט וואָס האָבען זיך געפונען אין לאַגער און איז געווען באקוועמער איינגעאָרדענט ווי די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען. די מענשען זיינען נישט געצוואונגען געווען צו וואוינען צוזאמען אין איין זאל ווי מיר, נאָר זיי האָבען זיך פארטיילט אויף א גאנצער צאָהל פון גרעסערע און קלענערע צימערען. דאָרט זיינען אויך געווען באזונדערע עסס-זאָלען און אנדערע באקוועמליכקייטען, פון וועלכע מען האָט אין די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען נישט געוואוסט. דער באַטאָליאָן „בי“ איז צום נרעסטען טייל באשטאנען פון

מענשען, וועלכע האָבען געהערט צום ארבייטער־שטאַנד. דאָך זיי גען צווישען אונז אויך געווען א היבש ביסעל אינטעליגענטען, אזוי ווי עטליכע פארמעגליכע מענשען, וועלכע האָבען זיך הויפטזאכליך געפונען אין די פיער לעצטע קאמפאניעס. א דאנק דער אויפקלער־רענדער פראָפאָגאנדא, וועלכע מיינע פריינט און איך האָבען דא פון אנפאנג אָן געהאט ענטוויקעלט, האָט אין'ם "בי"־באַטאַליאָן גע־הערשט א פיעל פרייערער גייסט און אן אכטונג צו אנדערע מי־נונגען, דאָס פון וואָס מען האָט אין "סי" א לאַנגע צייט ניט אָנגע־הויבען צו וויסען. אויך האָט ביי אונז אין באַטאַליאָן געהערשט א שטארקערער געפיהל פון אחדות און נאַטירליכע סאָלידאריטעט.

דער "איי"־באַטאַליאָן איז געווען איינגעאָרדענט אים ערגסטען. ער איז באַשטאַנען פון צוויי גרויסע צימערען, וועלכע זיינען געווען פארבונדען איינס מיט'ן אנדערן, און פון א באזונדערן פלאַץ, וואו די געפאָנגענע פלעגען עסען זייערע מאָהלצייטען. אָט די צימערען זיינען געווען באדעקט פון א גלעזערנעם דאָך, און אזוי ווי זיי זיינען געווען אסך נידעריגער ווי אונזער זאַל, האָט דאָרט זומער געהערשט אן אומערטרעגליכע היץ. די גאנצע אָפטיילונג האָט גע־מאַכט אן אויסערגעווענליך קלעגליכען און טרויעריגען איינדרוק און האָט מיך שטענדיג דערמאָנט אָן דער "אָלימפּיא". די איינ־וואוינער פון "איי" זיינען געווען כמעט אויסשליסליך ארבייטער, צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א גרויסער פראָצענט פאָליאקען, וועלכע האָבען געהאט וועניג געמיינשאפטליכעס מיט זייערע מיט־געפאָנגענע. פילייכט ערקלערט דאָס אויך ביז א געוויסען גראד די מערקווירדיגע אינדיפערענץ, וועלכע איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם באַטאַליאָן "איי". אחוץ עטליכע אויסנאמען האָט מען זיך אין "איי" כמעט גאָרנישט אינטערעסירט פאר גייסטיגע בא־שעפטיגונג, דערפאר אבער זיינען אלערליי קאָרטען־שפילען דאָרט געווען מעהר אין גאנג, ווי אין די אנדערע באַטאַליאָנען. ס'האָט דאָרט געפעהלט אן אינערליכע צוזאמענהאלטונג, וואָס נאָר זי אליין איז אימשטאנד צו שאַפן א באזונדערע אטמאָספערע. נאָמינעל האָבען אויך די באוואוינער פון'ם "טורם" געהערט צום באַטאַליאָן

„איי“. דאָס איז געווען א קליינע קאָמפאניע פון פארמעגליכע מענער, וועלכע האָבען געוואוינט אין א טורם-געביידע און דאָרט געפיהרט א באזונדער קיך, צאָהלענדיג פאר די דאָזיגע באקוועמליכ-קייטען א באשטימטע סומע יעדע וואָך. דאָך פלעגען אָט די לייט קומען גאנץ וועניג אין באַריהונג מיט די אייגענטליכע באוואוינער פון'ם „איי“-באַטאָליאָן.

דעם 17טען אויגוסט האָבען די ענגלישע צייטונגען געבראכט דעם באריכט, אז דער „ראַיאָל ערוואַרד“ מיט איבער טויזענט סאָל-דאטען איז פארוונקען געוואָרן פון א פינדליכער סובמאָרין. אָט די ידיעה האָט אונזערע פאטריאָטען ווידער אמאָל געגעבען די געלע-גענהייט פאר א ליארמענדער מאניפעסטאציע אין'ם לאַגער. ווי האָ-בען זיך אויפגעפיהרט ווי די משוגעים, און עס האָט גארנישט גע-וואָלט נעמען קיין סוף צו די הוראָגעשרייען. איך ווײס ניט, וואָס עס וואָלט געשעהן אין אן אינטערנירונגס-לאַגער אין דייטשלאַנד, ווען עס שפילען זיך דאָרט אָפּ אזעלכע זאַכען. ביי אונז איז קיין אנדער זאך ניט געשעהן, נאָר דאָס וואָס דער קאָמאנדיר האָט אויף מאָרגען אין דעם „קאָמפאָרט“ געהאלטען א קורצע רעדע, אין וועל-כער ער האָט צווישען אנדערעם ערקלערט, אז ער באדויערט די מא-ניפעסטאציע פון פאָריגען אָווענט צוליעב אונזערטוועגען אליין. ער קאָן פארשטעהן, האָט ער געזאָגט, אז אלס דייטשען זאָלען מיר האָ-בען דעם וואונש, אז אונזער לאַנד זאָל ארויסגעהן זיגרייך פון דער איצטיגער מלחמה, אָבער עס איז איהם שווער צו באגרייפן, ווי אזוי מען קאָן אויף אזא טאקטלאָזען אופן אויסדריקען די פרייד אויף דעם אונטערגאנג פון א שיף מיט זיין גאנצער מאַנשאַפּט. „כ'גלויב, אז איך קאָן זאָגען באשטימט“, האָט ער ערקלערט, „אז דאָס וואָלט געווען אוממעגליך צווישען ענגלענדער.“

נאָך די דאָזיגע ווערטער האָט ער אונז שטיל געגריסט און איז אוועק. די מעהרסטע פון אונז האָבען, פארשטעהט זיך, געפיהלט, אז ער איז גערעכט געווען. פילייכט איז עס ניט געווען גאנץ ריכטיג פאראנטוואָרטליך צו מאכען דעם גאנצען לאַגער פאר די נאריש-רייסטע האנדלונגען פון עטליכע פוסטע קעפּ. נאָכע יונגען זיי-

נען דאָך פאראן איבעראל, הגם איך אליין גלויב, אז די גראַב־יונג־שאפט איז אין ערגעץ ניט אזוי שטארק ענטוויקעלט ווי ביי אונז. עטליכע טעג נאָך דעם דאָזיגען פּינליכען אויפטריט האָט מען צו אונז אין באַטאָליאָן געבראכט צעהן אדער צוועלף אלטע לייט, פון וועלכע אייניגע זיינען געווען איבער זיבעציג, דער יונגסטער ניט אונטער זעכציג יאָהר אלט. עטליכע פון זיי האָבען זיך בלויז מיט גרויס מיה געקאָנט ארומשלעפען, אָנגעשפארט אָן זייערע שטעקענס, און מען האָט זיי באלד געמוזט אָפשיקען אין שפיטאָל. דאָס זיינען געווען דייטשען וואָס האָבען זיך אויפגעהאלטען אין ענגלישע אנשטאלטען פאר אַרימע לייט. דורך דער רעגיסטראַציע פון אלע „פינדרליכע אויסלענדער“ איז מען געקומען אויף זייער שפור און מען האָט זיי איבערגעשיקט אין אן אינטערנירונגס־לאַגער.

זיינען ווירקליך געווען מענשען אין ענגלאַנד, וועלכע האָבען געגלויבט, אז די זיכערקייט פון דער בריטישער וועלט־מלוכה וואָלט געקאָנט געשטעלט ווערן אין געפאר דורך די דאָזיגע אַרעמע מייוואָג־ליים? אן ענגליש „וואַרק־האוז“ איז ניט קיין גן־עדן, און הגם אָט די אינסטיטוציע פארדינט אפשר היינט שוין ניט דעם זעלבען נאָמען וואָס זי האָט געהאט אין די צייטען פון דיקענס, זיינען נאָך פונדעסטוועגען אלץ דאָ אסך טויזענטער ענגלישע הונגער־ליידער, וועלכע וועלען ליבערשט שטארבען אויף דער גאס, איידער צו זוכען א „מקום מנוחה“ אין א וואַרק־האוז. ס'איז אלזאָ זיכער געווען די ביטערסטע נויט און די אַבסאָלוטע אומפעהיגקייט צו קאָנען אליין זיך דערהאַלטען ביים לעבען, וואָס האָבען געטריבען אָט די ארעמער סטע פון די אַרעמע אין וואַרק־האוז. נו, האָט מען זיי ניט פארגונגען אפילו אָט דעם לעצטען מקום מנוחה און מען האָט זיי, וועלכע זיי נען שוין געשטאנען מיט איין פוס אין קבר, אריינגעהעצט אין אן אינטערנירונגס־לאַגער, איינפאך דערפאר ווייל זיי האָבען זיך ניט פארזאָרגט מיט אן אנדער אויגערופענעם פאָטערלאַנד. זאָגאר דער אפיציר, וועלכער האָט יענעם טאָג אויפגעפאסט אויף דער צעהלונג פון די געפאנגענע, האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, ווען ער האָט געזעהן די אלטע לייט.

ארום ענדע אויגוסט האָט זיך צווישען מונדינג'ן און דעם קאָ מאַנדיר געמאַכט דער ערשטער צוזאמענשטויס. וועלכער האָט שיער ניט געפיהרט צו א נייעם אויפרוהר אין לאַגער. דער קאָמאַנדיר האָט געקריגען א באַפעהל פון'ם קריגס־מיניסטעריום צוזאמענצו שטעלען א ליסטע פון אלע אייזענדרעהער, מעכאניקער א. א. וו., וואָס האָבען זיך געפונען אין לאַגער, און וועלכע זיינען געווען גרייט צו ארכייטען ביי זייער פאך אויף דרויסען, אויסערהאלב דער גע־ פאנגענשאפט. ס'איז געווען גאנץ קלאָר, אז עס האָט זיך אין דעם דאָזיגען פאל געקאָנט האַנדלען בלויז וועגען קריגס־ארכייט. ווען דער אַלטער האָט אַלזאָ אויפגעפאָדערט מונדינג'ן און די אנדערע צוויי באַטאָליאָן־פיהרער צוזאמענצושטעלען אזעלכע ליסטען אין זייערע באַטאָליאָנען, האָט זיך מונדינג גאנץ דייטליך ענטזאגט צו דערפֿי־ לען זיין וואונש. ער האָט איהם גאנץ אָפּען ערקלערט, אז פאר איהם האַנדעלט זיך דאָ וועגען א פראגע פון געוויסען, און אז ער וועט קיינמאָל ניט צולעגען זיין האַנד דערצו, צו באוועגען זיינע לאַנדס־ לייט, זיי זאָלען מאַכען קריגס־ארכייט פאר דער ענגלישער רעגירונג. אזוי ווי מונדינג איז פון די דריי באַטאָליאָן־פיהרער געווען דער איינציגער, וועלכער האָט גענומען אָט די שטעלונג, איז דער אַלטער געוואָרן מלא רציחה און געשריען אויף מונדינג'ן, אז אין דעם פאל מוז ער ציהען די קאָנזעקוענצען און זיך צוריקציהען פון זיין שטעלע אלס באַטאָליאָן־פיהרער. מונדינג האָט ניט איבערגעטראַכט קיין רגע, האָט ארונטערגענומען זיין רויט בענדעל פון אָרם און דעזיגנירט.

ווען ער איז באלד נאָכדעם צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן און האָט אונז איבערגעגעבען וואָס צווישען איהם און דעם קאָמאַנדיר איז פאָרגעקומען, האָבען זיך די קאָמפאניע־פיהרער גלייך פארזאָ מעלט, כדי צו נעמען א שטעלונג צו דער פראגע. בעת מיד האָבען אָפּגעהאַלטען אונזער זיצונג, איז איבער'ן גאנצען באַטאָליאָן ענט־ שטאנען א גרויסע אויפֿרעגונג, וואָרים די נאָכריכט האָט זיך שנעל פארשפּרייט איבעראַל. ס'האָט קיין שום ספק ניט געקאָנט זיין, אז מונדינג איז גערעכט געווען, און מען האָט אויף קיין פאל ניט

געקאנט אָננעמען, אז דער מאן זאָל טאָן אַ זאך וואָס איז געווען געגען זיין טיפּסטער איבערצייגונג. איך האָב זיך דערום גלייך ערקלערט סאָלידאריש מיט איהם און איך האָב אין קורצע ווערטער באַגרינדעט מיין שטאַנדפּונקט. קארל'טשיק און פּאסטאָר שמידט, דער קפּאטאן פון דער דריטער קאָמפּאניע, האָבען אין אלצריינ אַיינגעשטימט מיט מיר. דערמיט האָט זיך די זאך געענדיגט, וואָר-
רים אויך די איבעריגע קאפיטאנען האָבען קיין אנדער ברירה ניט געהאט, הגם א טייל פון זיי זיינען גאָרנישט געווען צופרידען מיט אַט דעם נייעם קריזיס.

די פּאַרזאמלונג פון די קאפיטאנען האָט באַאויפטראַגט פּאס-טאָר שמידט און מיר, אויף א פּרינציפּיעלען און זאכליכען אופן צו-זאַמענצופאַסען די אַיינצעלנע פּונקטען, וועלכע האָבען אונז באַ-וואוינען צו נעמען אונזער שטעלונג, און עס איבערגעבען דעם קאָ-מאַנדיר. מיר האָבן זיך גלייך גענומען צו דער ארבייט, אבער איי-דער מיר האָבען נאָך צייט געהאט זי צו פאַרענדיגען, איז שוין פאַרגעקומען אַן ענדערונג אין דער לאַגע. דער קאָמאַנדיר האָט זיך, ווייזט אויס, דערוואוסט וועגען דער אויפּרעגונג אין'ס לאַגער, פּי-לייכט האָט ער אויך אליין גרינדליכער נאָכגעדענקט איבער דער פּראַגע, — קורץ און גוט, ער האָט געשיקט רופּען מונדינג'ן צו זיך אין צימער און האָט איהם ערקלערט, אז ער האָט אבסאָלוט ניט די אַבזיכט איהם אריינצוברענגען אין א קאָנפּליקט מיט זיין געוויסען, אָבער אין דעם פאַל האנדעלט עס זיך איבערהויפּט ניט וועגען קריגס-ארבייט. מונדינג האָט איהם געענטפערט, אז אלס געפאַנ-גענער קאָן ער ניט אָפּגעבען קיין אורטייל איבער דעם, וואָס פאַר אַ צוועק די ענגלישע רעגירונג האָט מיט דער צוזאַמענשטעלונג פון די דאָזיגע ליסטען, אבער ער מוז זיך אבסאָלוט אָפּזאָגען דערפון אויף וואָס פאַר עס איז אופן צו דינען אלס אינסטרומענט פאַר אַזעלכע זאַכען. דערמיט איז די אָנגעלעגענהייט פאַרלוּפּיג געווען ערליידיגט, אבער איך האָב אינסטינקטיוו געפיהלט, אז ווייטערע צוזאַמענשטויסען זיינען געווען אומפאַרמיידליך. אויך מונדינג האָט עס געפיהלט. אחוץ דעם איז איהם דאָס לעבען דאָ געוואָרן

גאנץ אומערטרעגליך. זיינע בעסטע באקאנטע האָבען זיך שוין גע-
האט אריבערגעקליבען אויף דער „איל־אָף־מען“. דערצו איז נאָך
געקומען דאָס וואָס ער האָט געמוזט זיך פארטיידיגען געגען די
נידעריגסטע אינטריגעס און פארשווערונגען אין זיין אייגענעם
קרייז, אזוי אז עטליכע וואָכען נאָך דער דאָזיגער פאסירונג האָט ער
געבעטען דעם קאָמאנדיר, אז ער זאָל איהם ארויפשמעלען אויף דער
ליסטע צוזאמען מיט די אנדערע, וועלכע האָבען געדארפט מיט
דעם נעקסטען טראַנספּאָרט אָפגעשיקט ווערן נאָך „איל־אָף־מען“.
דער אלטער האָט אויפגענומען מונדינג'ס באשלוס, ניט זאָגענדיג
קין וואָרט אפילו געגען דעם.

אין מיין באשרייבונג פון'ם לעצטען קרויס האָב איך אויך
דערמאָנט דעם נאָמען פון'ם פאסטאָר שמירט, וועלכער איז צו
יענער צייט געווען קאפיטאן פון דער דריטער קאמפאניע. דער
פאסטאָר איז אָהן צווייפֿעל געווען איינע פון די מערקווירדיגסטע
פערזענליכקייטען אין אונזער מיט און איינער פון די אויסגעציי-
כענסטע מענשען, מיט וועלכע איך בין ווען עס איז געקומען אין
באָרוואַנג. פאר דער מלחמה איז ער געווען דער פאָרשטעחער פון
א קליינער זעלבסטשטענדיגער רעליגיעזער געמיינדע אין א קליינער
ענגלישער שטאָט, וועמעס נאָמען ס'איז מיר ארויס פון זינען. הגם
ער האָט זיך שוין אויפ'ן „ראַיאַל ערוואַרד“ געפונען צווישען אונז.
האָט ער דאָרט קיינמאָל ניט געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט.
ערשט אין אלעקסאנדרא פעלעס זיינען מיר געוואָרן באקאנט. איין
טאָג, ווען איך בין געזעסען אויפ'ן גרויסען באלקאן אויף א באנק
און איך האָב ארונטערגעקוקט אויף דער שטאָט, האָט ער זיך צו-
גערוקט צו מיר און האָט מיך אריינגעצויגען אין א געשפרעך. צו
מיין ערשטוינונג האָב איך זיך דערוואוסט, אז ער האָט רעגעלמעסיג
באזוכט מייע פאָרטראַגען אין טעאטער און אז ער איז געווען
שטארק פאראינטערעסירט אין זיי. א קורצע צייט פאר דעם האָב
איך געהאט געהאלטען זעקס פאָרטראַגען איבער „לעוו טאָלסטאָי
אלס קינסטלער און סאָציאַל־פילאָזאָף“, וועלכע האָבען געמאכט אויף
איהם א שטארקען איינדרוק. אזוי ווי איך בין נאָך דאמאָלס ניט

געווען באקאנט מיט זיין שטעלונג, האָב איך איהם געהאלטען פאר א פאסטאָר פון'ם געווענליכען שניט, און אצונד האָב איך צו מיין איבעראשונג געמוזט אויסגעפינען, אז דער דאָזיגער מאן איז אויך געווען אן אמת'ער קריסט.

ווען ער האָט מיר פארזיכערט, אז ער איז פולשטענדיג אייני-פארשטאַנען מיט די אויספיהרונגען, וואָס איך האָב געמאכט אין מיינע פאָרטראגען, האָב איך זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען איהם צו זאָגען, אז ער מוז אין דעם דאָזיגען פאל זיין א וויסער ראָב, מחמת זיינע קאָלעגען וואלטען ניט אזוי לייכט געקאָנט אָננעמען מיינע אידעען. דערויף האָט ער מיר געענטפערט, אז ער געהערט ניט צו קיין אָפיציעלער קירכען-געמיינדע, נאך מעהר, ער פארטרעט דעם שטאַנדפונקט, אז פאר אן אמת'ן קריסט איז אינערהאלב דער קירכע קיין פלאץ ניטאָ. אצונד איז מיר דער מאן ערשט געוואָרן אינטערעסאַנט, און איך האָב זיך פון איהם דערוואוסט, אז באלד אין אָנפאַנג פון דער מלחמה האָט ער פאר זיין געמיינדע גערערט געגען דעם קריג און איהם באצייכענט אלס א פארברעכען געגען גאָט און די מענשען. גלייך נאָכדעם האָט מען איהם געגעבען א וואונק פון אויבען, אז ער זאָל אָפּשטעלען זיינע דרשות געגען קריג, אויב ניט, וועט מען זיין געצוואונגען איהם אוועקצושיקען אין אַן אינטערנירונגס-לאַגער. ער איז געבליבען טריי זיין איבערצייגונג און האָט אויסגעוועהלט דאָס לעצטע.

זינט דאן פלעגען מיר עפטער ריידען צוזאַמען, און איך האָב אין דעם פאסטאר דערקענט א גרונד-עהרליכען, הויך-ענטוויקעלטען באַראַקטער, וועלכער איז ניט געווען פעהיג צו קיין נידעריגער האַנדלונג. ער פלעגט ריידען מיט גרויסער ליעבע וועגען זיין פאמיליע און פלעגט שטאַרק באדויערן וואָס מען האָט איהם אוועקגעריסען פון א טעטיגקייט, וועלכע האָט איהם פארשאפט פיעל פרייד. וואָס עס האָט זיך מיר באזונדערס געוואָרפען אין די אויגען, איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס ער האָט קיינמאָל קיינעם ניט פאראורטיילט און האָט געהאט א גוט וואָרט פאר יעדען וואָס איז געקומען מיט איהם אין באַריהרונג. דורך מיינע פאָרטראָגען איז ער ערשט ריכ-

טיג באַקאנט געוואָרן מיט די לעהרען פון טאָלסטאָי, וועמען ער האָט ביז אַהער געקענט בלויז אלס פארטרעטער פון'ם פאסיווען ווידערשטאנד און פון וועמען ער האָט אהויז די ראָמאנען געהאט געלייענט בלויז א פאָר קלענערע שריפטען. וועגען טאָלסטאָי'ס אַפּאָגונג פון'ם שטאַט און פון'ם אייגענטום האָט ער פריהער גאַרנישט געוואוסט, און גראַד אָט די פראַגען האָבען איהם איצט שטאַרק באשעפטיגט. ווען איך האָב איהם איינמאָל ערקלערט די היסטאָרישע צוזאמענהאַנגען צווישען דעם מאָדערנעם מיליטאריזם און דעם קאפיטאליסטישען שטאַט, האָט ער א היבשע וויילע נאָכ-געדענקט און געזאָגט:

„איך מיינ, איהר זיינט גערעכט. וואָס לענגער איך טראכט ווע-גען דעם, אלץ שטאַרקער ענטוויקעלט זיך ביי מיר די איבערצייגונג, אז דער שטאַט אין זיין היינטיגער פאָרם איז די אָרגאַניזירטע אומפריינדליכקייט.“

ווען איך האָב איהם אויף זיין פאַרלאַנג גרינדליכער ערקלערט מינע אייגענע אַנשוואונגען, האָט ער געזאָגט, אז ער קאָן נאטירליך מיט דעם גרעסטען טייל דערפון זיין איינפאַרשטאנען, נאָר עס וואונ-דערט איהם וואָס מיר גיבען ניט קיין שום באדייטונג דער לעהרע פון דער קריסטליכער ערלייזונג און לאָזען קענטיג אין גאַנצען ארויס פון אויג די טיפע אינערליכע מאָראַל פון'ם קריסטענטום. כ'האָב געזוכט איהם צו געבען צו פאַרשטעהן, אז די אידעע וועגען דער ערלייזונג דורך דעם כלומר'שטען זעהן פון גאָט שליסט איבערהויפט ניט איין אין זיך קיין טיפערן זין. נאָר דאן ווען מען באטראכט יעזוס'ן אלס מענש און בלויז אלס מענש, קריגט זיין אָפּפער פאר זיין לעהרע א באדייטונג. פאַסט מען איהם אבער אויף אלס גאָט, דאן איז די אידעע וועגען דעם כלומר'שטען אָפּפער וואָס ער האָט געבראַכט, דירעקט אומזיניג, ווייל אין דעם דאָזיגען פאַל קאָן מען ניט לויז ווערען פון'ם געדאַנק, אז א גאָט וואָלט געדארפט קאָנען געפינען א לייכטערן וועג פאר דער ערלייזונג. אָבער וואָס איז שייך צו דער מאָראַל, האָב איך אויסגעפיהרט, האָט זי פאר איהר אור-שפּרונג ניט צו פאַרדאַנקען קיין שום רעליגיאָן, נאָר זי איז גיכער

פון אלץ א דירעקטער רעזולטאט פון'ם מענשליכען צוזאמענלעבען און פון די געזעלשאפטליכע באדערפענישען. יעדע מאָראל געפינט סוף כל סוף איהר ערקלערונג אין דער געזעלשאפטליכער עקזיסטענץ פון'ם מענשען. אלע זיטען, מנהגים און אלגעמיינע געוואוינהייטן טען האָבען געמוזט ענטשטעהן אויף אזא'ן אופן און האָבען שפעטער געפונען זייער גייסטיגע באטאָנונג אין די פאַרשידענע רעליגיעזע און פילאָזאָפישע סיסטעמען פון די מענשען.

כ'האָב געפיהלט, אז איך האָב דאָ אָנגעריהרט א פונקט, וועלכער האָט איהם אָפט געמוזט אריינווארפען אין צווייפּעל, וואָרים ער האָט ניט געהאט קיין שום ממשות'דיגעס ארויסצושטעלען געגען מייןע אויספיהרונגען, נאָר ער האָט בלויז ערקלערט, אז איך בין אין דער ווירקליכקייט א בעסערער קריסט ווי מיליאָנען אנדערע, פאר וועמען דאָס קריסטענטום איז געוואָרן בלויז אויסערליכע דעקאָראציע.

דער אָרעמער פּאַסטאָר! זיינע טעג אין אלעקסנדריא פּעלעס זיינען געווען געזעהלט, און ס'איז ווידער אמאָל געווען זיין מוטיגע שטעלונג פאר זיין איבערצייגונג, וואָס האָט איהם געוואָלט אריינ-וואַרפען אין א צרה.

אין די ערשטע טעג פון סעפטעמבער איז אנטלאָפּען א מאן פון דער דריטער קאָמפּאניע, וואו פּאַסטאָר שמידט איז געווען קאפיטאן. דאָס איז צוגעגאנגען אזוי געהיים, אז די ענגלישע באאמטע האָבען זיך צוערשט ניט געכאפט און ניט געהאט קיין שום אהנונג דערפון. ס'האָט זיך געהאנדעלט וועגען א מאן וואָס האָט זיך גערופען מיט דעמזעלבען נאָמען ווי דער פּאַסטאָר, א געוויסער שיפס-קאפיטאן שמידט, וועמען די ענגלענדער האָבען מיט א שטיקעל צייט צוריק געהאט געפאנגען. ער איז פריהער א לאנגע צייט ארוםגעפאָהרען אויף א האַלענדישער שיף און האָט קענטיג זעהר פאָרויכטיג צוגעגרייט זיין אנטלויפן.

אין יענער צייט פלעגט מען נאָך יעדען מיטוואָך נאָכמיטאג פיהרען אין דייטשען האָספיטאל, אין דאָלסטאָז לעין, אזעלכע געפאנגענע, וועלכע האָבען געליטען פון אויגען-קראנקהייט אדער וואָס

פאר עס איז אנדער איבעל, וואָס מען האָט ניט געקאָנט אויסקור
רירען אין'ם לאַגער גופא. געווענליך האָט עס זיך געהאַנדעלט ווע-
גען איינעם אָדער צוויי מענשען, וועלכע פלעגען באַגלייט ווערען פון
א סאָלדאט. דער סאָלדאט האָט געהאט א באַפעהל צו וואַרטען אין
שפיטאַל ביז די פאַציענטען זיינען באַהאַנדעלט געוואָרן, און דער-
נאָך האָט ער זיי געמוזט צוריקברענגען אין לאַגער. אָבער די סאָל-
דאַטען פלעגען דאָס רוב ניט נעמען אזוי פינקטליך און ערנסט דעם
באַפּעהל, און פאר א שילינג אָדער צוויי זיינען זיי גערן געווען גרייט
איבערצולאָזען די געפאַנגענע אויף א פאָר שטונדען אליין. שפּע-
טער פלעגט מען זיך צו א באַשטימטער צייט טרעפּען אויף א גע-
וויסען, פון פריהער אָפּגעמאַכטען פלאַן, און פון דאָרט פלעגט מען
געהן צוואַמען צוריק אין לאַגער.

דער קאַפיטאַן שמידט האָט אלזאָ עטליכע מאָל באַזוכט דעם
דייטשען האָספיטאַל, כלומר'שט צוליעב א געמאַכטער קראַנקהייט.
און ווי עס ווייזט אויס, האָט ער די עטליכע באַזוכען באַנוצט דער-
צו צו מאַכען די נייטיגע פאָרבאַרייטונגען פאר זיין אַנטלויפּען. אלס
קאַפיטאַן, וועלכער איז יאָהרען-לאַנג אַרומגעפאָהרען צווישען האָר-
לאַנד און ענגלאַנד, האָט ער אָהן צווייפּעל געהאט גוטע פאַרבינד-
ונגען, און נאָכדעם ווי ער האָט געקריגען פריינט וואָס זיינען גע-
ווען גרייט איהם מיטצונעמען קיין האָלאַנד, האָט ער בלויז געדאַרפּט
אין א באַשטימטער צייט זיך אַרויס'גנב'ענען פון „פעלעס" און פון
דאָרט געהן דירעקט צו דער שיף וואָס האָט איהם אוועקגעפיהרט פון
ענגלאַנד. אזוי גיך ווי ער איז אָנגעקומען אין האָלאַנד האָט ער
געשריבען צום קאָמאַנדיר א פאָסט-קאַרטעל, אין וועלכען ער האָט
איהם מודיע געווען וועגען זיין געלונגענעם אַנטלויפּען.

די פראַגע איז נאָר געווען, ווי אזוי האָט ער זיך געקאָנט אַרויס-
גנב'ענען פון'ם „פעלעס". וועגען דעם זיינען די באַאמטע קיינמאָל
ניט געוואָרן גאנץ קלאָר, און אויך צווישען די געפאַנגענע זיינען
געווען בלויז געזעהלטע עטליכע, וועלכע האָבען געהאט אן אַהנונג
דערפון. אויך איך האָב פון גאָרנישט געוואוסט, ביז דער מאַטראָן
קליין האָט מיר ערשט מיט עטליכע וואָכען שפּעטער ערקלערט די

זאָר. לויט זיין ערקלערונג האָט זיך דאָס אנטלויפן אָפגעשפילט אויף פאָלגענדען אופן:

אייניגע מאטראָזען אין לאַגער האָבען זיך צום צייט־פארטרייב אויסגעבויט קליינע מיניאטור זעגעל־שיפלעך און האָבען געקריגען אן ערלויבעניש פון'ם קאָמאנדיר ארומצופאָהרען מיט זיי אויף אַ קליינעם טייכעל וואָס האָט זיך געפונען אויף דער מזרח־זייט פון'ם „פעלעס“. דאָס איז איבעריגענס א באַליעבטער ספּאָרט אין ענג־לאַנד. אזוי ווי דאָס טייכעל האָט זיך געפונען אביסעל אויסער־האלב פון'ם גדר פון שטעכיקע דראַהט, מיט וועלכען דער לאַגער איז געווען ארומגערינגעלט, פלעגט מען אויסשטעלען וואַכען אין דער צייט וואָס די געפאנגענע פלעגען דאָרט ארומפאָהרען. אָבער אפנים אז די באַוואַכונג האָט געמוזט זיין שוואַכליך, וואָרים ס'איז דעם קאָפיטאן שמידט, וועלכער פלעגט רעגעלמעסיג אַנטייל נעמען אין דעם דאָזיקען ספּאָרט, געלונגען זיך צו באַהאַלטען אין אַ גריבעל. דער מאטראָז קליין האָט איהם צוגעדעקט מיט אלערליי בלעטער, און ער איז דאָרט געלעגען רוהיג ביז עס איז פינסטער געוואָרן. דאן האָט ער בלויז געדארפט אריבערקלעטערן איבער אַ וואנט פון ברע־טער, און ער איז געווען אַ פרייער מענש.

כדי צו האַלטען דעם קאָפיטאן'ס אנטלויפן אזוי לאנג ווי מעג־ליך געהיים, האָבען אַ פאָר געפאנגענע, וועלכע האָבען געוואוסט פון'ם סוד, אָנגעווענדעט אַ גאנץ איינפאכען מיטעל: אזוי ווי מען האָט זינט ארנדט'ס אנטלויפן אויפגעגעבען די צעהלונגען ביי די בעטען, און די געפאנגענע זיינען געצעהלט געוואָרן אין דערפריה, ווען מען האָט פאַרלאָזען דעם זאָל, און פאַרנאכט, בעת מען האָט געדארפט צוריק אריינגעהן, האָט מען געמוזט זאָרגען דערפאר אז די צעהלונגען זאָלען שטימען. וואָרים די פּראָצעדור איז צוגעגאנגען אויף אַ שטרענגען אופן, אונטער דעם קאָנטראָל פון אַן אָפיציר, אַ סאַרדזשענט און אַ קאָרפּאָראַל. נו, האָט זיך אויף דער רעכטער זייט פון אונזער באַטאַליאָן־פלאץ געפונען דער שוין דערמאָנטער „איטאליענישער גארטען“, וועלכער איז אין אָנהויב געווען צוגענגליך בלויז פאר די באַוואוינער פון דעם באַטאַליאָן „סי“. אַ דאנק די באַ־

מיהונגען פון אונזער באטאליאן־פיהרער האָט דער קאָמאנדר ענד־ליך איינגעוויליגט אוועקצושטעלען אין מיטען פון דעם גרויסען הויף א פארקען דריטהאלבען מעטער די הויך, אזוי אז מיר האָבען געהאט א העלפט פון'ם הויף פאר זיך און מיר זיינען דורכדעם געווען אימשטאנד אויך נאך דער אווענט־צעהלונג צו פארברענגען א פאָר שטונדען אויף דער פריי.

אזוי ווי די פארנאכטיגע צעהלונג איז אין אלע דריי באטאליאָן־נען פאָרגעקומען אין דערזעלבער צייט, האָט יעדען אָווענט פון'ם „סי“־באטליאָן בלויז איין מאן פון די שוין איבערגעצעהלטע גע־דארפט אריבערקלעטערן איבער'ן פארקען, כדי צו זיין ביי אונז אין באטאליאָן. די ערשטע צעהלונג האָט נאטירליך ניט געשטימט, אזוי אז מען האָט גלייך געמוזט מאכען א צווייטע. דערווייל איז דער מאן פון „סי“ שוין געווען ביי אונז אין באטאליאָן, און אצונד האָט עס געשטימט. דאָס מערקווירדיגסטע איז געווען, וואָס די ידיעה וועגען קאפיטאן שמידט'ס אנטלויפען האָט זיך אויף אן אומגלויב־ליך שנעלען אופן פארשפרייט אין גאנצען לאַגער. מען האָט איבע־ראל גערעדט דערפון. אָבער ניט קוקענדיג דערויף זיינען פארביי גאנצע דריי טעג, ביז די ענגלישע פארוואלטונג האָט עס ענדליך דערשמעקט. דעם סארדזשענט איווענס איז פאָרגעקומען מאָדנע, וואָס די ערשטע צעהלונג אין „בי“ האָט קיינמאָל ניט געשטימט, בעת ווען די צווייטע איז שטענדיג געווען ריכטיג. פיליכט האָט אויך די באנעמונג פון די געפאנגענע ארויסגערופען אין איהם א געוויסען פארדאכט. יעדע דאָפעלטע צעהלונג פלעגט געווענליך שטענדיג באגעגענט ווערן מיט דער שטארקסטער אומצופרידענקייט און עס איז אויך ווירקליך ניט געווען קיין אנגענעמע זאך. אָבער זינט די לעצטע דריי טעג האָבען זיך די געפאנגענע אונטערוואָר־פען אונטער דער דאָזיגער פאָרצערור מיט דער גרעסטער בארייט־וויליגקייט, און די נאכריכט, אז עס מוז נאך אמאָל געצעהלט ווערן, וועלכע פלעגט געווענליך אויפגענומען ווערן מיט דעם גרעסטען פראָטעסט, איז איצט פון אלעמען באגעגענט געוואָרן מיט א פרעה־ליך געמיט. דאָס איז געווען פארדעכטיג.

איין זונטאג פארמיטאג — ס'איז געווען אומגעפעהר עלף אזוי-גער — איז פלוצלינג געקומען א באפעהל זיך צו שטעלען ביי די בעטען פאר א „ראָל-קאָל“. זאָגאר דער גאָטעס-דינסט אין'ס טעאָטער איז פלוצלינג איבערגעריסען געוואָרן, און מען האָט די געפאָרגענע צוריקגעטריבען אין דעם באַטאָליאָן-זאָל. מונדינג און דער פאסטאָר האָבען אַצונד געפונען פאר ראטזאם צו לאָזען וויסען דעם קאמאנדיר, אז עס פעחלט א מאן פון דער דריטער קאמפאניע. דער אַלטער איז, פארשטעהט זיך, ווידער ארויס פון די כלים און האָט געשאַלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. ווען ער האָט ענדליך געפרעגט דעם פאסטאָר, זינט ווען דער מאן פעחלט, האָט איהם דער דאָזיגער, וועלכער האָט ניט געקאָנט זאָגען קיין ליגען, געענטפערט: „זינט דריי טעג.“ דאָ איז דעם אַלטען שיער דער אַטעם אויסגעגאנגען פאר כעס, און ער האָט אָנגעהויבען צו ליארעמען ווי א משוגענער. ווען ער האָט זיך נאָך אמאָל געווענדט צום פאסטאָר און מיט צאָרן איהם געפרעגט, פארוואָס ער האָט איהם פריהער ניט געלאָזט וויסען וועגען דעם, האָט איהם דער דאָזיגער גאנץ רוחיג געענטפערט, אז ער פיהלט זיך ניט פארפליכטעט צו טאָן פאָליצייר ארבייט. מונדינג האָט זיך געשטעלט אויף דעם זעלבען שטאָנד-פונקט. אַצונד איז דער אַלטער געבליבען אָהן לשון. ער האָט עס, ווייזט אויס, ניט ערווארטעט. שפעטער, ווען ער האָט רוחיג באַטראכט די זאך, האָט ער אָהן צווייפעל געמוזט איינזעהן, אז דער פאסטאָר איז גערעכט געווען, אָבער ער האָט איהם קיינמאָל ניט געקאָנט פארגעסען פאר זיין האנדלונג.

אין „בי“ האָט זיך אַצונד איבערגע'חזר'ט דאסזעלביגע בילד ווי דאָ, ווען אַרנדט איז פארשוואונדען. דער גאנצער באַטאָליאָן איז איינגעשלאָסען געוואָרן, בעת ווען די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען האָבען געקאָנט ארויסגעהן אין'ס „קאמפאונד“. דאָ זיינען די געפאנגענע געוואָרן ווילד. אייניגע האָבען אַרונטערגעריסען דעם פאָרקען אין'ס „איטאליענישען גאָרטען“, וואָס האָט אונז אָפגעטיילט פון „סי“, און-זיינען אויף אזא'ן אופן ארויס אויף דער פריי. דאָס איז געווען אן אָנפאנג וואָס האָט אונטער אומשטענדען געקאָנט

האָבען גאנץ שלעכטע פאָלגען, וואָרים מען האָט ניט געקאָנט אננע-
מען, אז דער קאָמאָדיר וועט שטענדיג נאָכגעבען. אבער פאַרנאָכט
איז דער אַדוואָקאָט געקומען אין באַטאָליאָן און האָט ערקלערט אין
דעם קאָמאָדיר'ס נאָמען, אז מען האָט ניט בדעה צו באַשטרעפּען
די געפאָנגענע, און אז מיר וועלען מאָרגען ווידער קאנען אַרויס-
געהן אין'ס „קאָמפּאָנר“. זיינע ווערטער זיינען פון אלעמען אויפ-
גענומען געוואָרן מיט קענטיגער צופרידענקייט, און אין דעם באַ-
טאָליאָן האָט ווידער געהערשט רוה און פרידען.

אויף מאָרגען האָט מיך מיידזשאָר מאַט געשיקט רופען צו זיך
און מיך געבעטען, איך זאָל מאַכען מיט איהם א קליינעם שפּאציר
אויף דער אויבערשטער טעראַסע, ווייל ער וואָלט גערן געוואָלט
זיך דורכריידען מיט מיר איבער פארשידענע זאכען. ער איז געווען
פריינדליך און העפליך ווי תמיד און איז גלייך, אָהן צערעמאָניעס,
צוגעטראָטען צו זיין ציעל, פּרעגענדיג ביי מיר, וואָס איך דענק ווע-
גען די לעצטע געשעהענישען אין'ס לאַגער. איך האָב איהם אויף א
רוהיגען און זאכליכען אופן ערקלערט, אז לויט מיין מיינונג זיינען
מונדינג און דער פּאסטאָר אומבאדינגט גערעכט, וואָרים די מעטיג-
קייט פון די קאפיטאָנען איז באַשרענקט בלויז אויף די פּראָגען פון
דער אינערליכער פארוואלטונג, אבער מען קאָן אונטער קיינע אומ-
שטענדען ניט ערווארטען פון די מענשען, אז זיי זאָלען טאָן פאָר-
לייציג אַרבייט פאר דער ענגלישער רעגירונג.

ער האָט מיך אויפּמערקזאם אויסגעהערט און דאן האָט ער
געזאָגט, אז ער באגרייפט גאנץ גוט, אז דער פּאסטאָר האָט ניט
געקאָנט גלייך אויף'ן שטעל לאָזען וויסען דעם קאָמאָדיר וועגען
שמירט'ס אנטלויפּען, אבער דאָס וואָס ער האָט די זאך געהאלטען
פאַרבאָרגען דריי טעג נאָכאַנאַנד קאָן מען דאך ניט אזוי לייבט
רעכטפאַרטיגען. איך האָב איהם געענטפּערט, אז איבער אועלכע
זאכען וואָלט מען אים בעסטען געקאָנט אורטיילען, ווען מען זאָל
פּראַווען אליין זיך אריינשטעלען אין דער לאגע פון'ס פּאסטאָר.

„שטעלט זיך פאַר, מיידזשאָר“, האָב איך געזאָגט, „אז די ראָ-
לען האָבען זיך געביטען, און אז איהר אליין געפינט זיך אין אן

אינטערנירונגס-לאַגער צווישען אייערע לאנדסלייט. ווי אזוי וואָלט
איהר אלס מאן געהאנדעלט אין אן עהנליכען פאל?"

ווען איך האָב איהם געשטעלט די פראגע אין אַט דער דירעקטער
פאָרם, האָט ער נאָר אָהן צערעמאָניעס צוגעגעבען, אז ער וואָלט נאָר
טירליך ניט געקאָנט אנדערש האנדלען. אין א וויילע ארום האָט ער
מיד געפרעגט, צי איך פארטרעט דעם שטאַנדפונקט, אז א געפאנ-
גענער איז איבערהויפט בארעכטיגט צו אנטלויפען. ניט טראכטענ-
דיג קיין רגע אפילו האָב איך איהם געענטפערט:

„געוויס גלויב איך דאָס. ס'איז מיין טיפסטע און אינערסטע
איבערצייגונג, אז א געפאנגענער האָט דאס אומבאַשטרייטבאַרע
רעכט זיך צו פארשאפען די פרייהייט, וואו נאר עס מאכט זיך איהם
א געלעגענהייט דערצו, וואָרים דער פאקט אז מען האלט איהם גע-
פאנגען געגען זיין ווילען, איז די בעסטע באַשטעטיגונג פון דעם
דאָזיגען רעכט.“

„אין דעם פאל,“ האָט ער געזאָגט, „מוזט איהר דאך אויך באַ-
טראַכטען פאר אן אומרעכט מצד די באַאמטע, ווען זיי באַשטראַך-
פען א געפאנגענעם פאר א פארווך צו אנטלויפען.“

„גאנץ געוויס,“ האָב איך געענטפערט. „די באַאמטע באַשטראַ-
פען דעם געפאנגענעם ניט דערפאר ווייל זיי איז געגעבען געוואָרן
דאָס רעכט דערצו, נאָר איינפאך ווייל זיי האָבען די מאכט.“

אזוי ווי די ענגלישע צייטונגען האָבען מיט עטליכע טעג פאר
אונזער געשפרעך געבראכט די ידיעה וועגען צוויי ענגלישע ציוויל-
געפאנגענע וואָס זיינען אויף אן ערפאָלגרייכען אופן אנטלאָפען
פון'ם אינטערנירונגס-לאַגער אין רוהלעבען, און וועלכע האָבען דורכ-
געוואנדערט צופוס גאנץ דייטשלאנד, כדי צוצוקומען צו דער האָר-
לענדישער גרעניץ, וועלכע זיי זיינען אריבער בשלום, האָב איך איהם
אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם דאָזיגען פאל. איך האָב איהם
געוויזען, ווי אזוי די גאנצע עפענטליכע מיינונג איז אייניג וועגען
דעם, אז ניט בלויז זיינען די צוויי געפאנגענע געווען בארעכטיגט
צו אנטלויפען, נאָר מען באַטראַכט זייער דרייסטע טאַט פאר א
באָזונדער פארדינסט.

„איך אליין.“ האָב איך געזאָגט, „גראַטוליר די צוויי מענער צו זייער גליקליך געלונגענעם אנטלויפן און איך וואָלט עס פון האַר צען באַדויערט, ווען זיי פאַלען דורך אין זייער אונטערנעמונג. דער ביי איז מיר אַבסאָלוט אלצאיינס, צי עס האַנדעלט זיך וועגען דייט שון, ענגלענדער אָדער פראַנצויזען. פאַר מיר זיינען עס פריהער פון אלץ געפאנגענע, וועלכע האָבען געבענקט נאָך דער פרייהייט, און אַט די בענקשאפט גיט זיי דאָס מאַראַלישע רעכט פאַר זייער טאַט.“

ס'איז קענטיג געווען, אז מיינע ווערטער האָבען געמאַכט אויף איהם א שטאַרקען איינדרוק, וואָרים ער האָט מיר ניט אָפּ געענטפערט מיט קיין איין וואָרט. ענדליך האָט ער מיר געזוכט צו ערקלערן, אז דער קאָמאנדיר קאָן דאָך ניט זיך פאַרהאַלטען גלייכ גילטיג צו די אָפטע פאַרוזוכען וואָס ווערן געמאַכט צו אנטלויפן, מחמת עס ליגט דאָך אויף איהם א גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט. דערפאַר איז עס באַגרייפליך, ווען ער טראכט און זוכט מיטלען און וועגען ווי אזוי אפצושטעלען אזעלכע פאַרוזוכען אין דער צוקונפט. דערויף האָב איך איהם געענטפערט, אז איך קאָן זיך נאָטירליך אריינטראכטען אין דער לאַגע פון'ם אלטען מאַן, אָבער פאַרוזוכען צו אנטלויפן קאָן מען ניט אין גאַנצען אָפּשטעלען, און ווען מען זאָל אפילו אָנווענדען מי יודע וואָס פאַר גרויסע און זיכערע מיטל לען.

„ווען א מענש נעמט זיך אריין פעסט אין קאָפּ צו אנטלויפן,“ האָב איך געזאָגט, „וועט ער שטענדיג פריהער אדער שפעטער אויס פיהרען זיין פלאַן. עס זיינען אנטלאָפן מענער פון דער באַסטיל און פון די בליינקאמערען פון ווענעציע, פאַרוואָס זאָל זיך ניט איינגעבען איינצעלנע מענשען צו אנטלויפן פון דעם אלעקסאַנדרא פעלעס, וואו עס זיינען פאַראַן אסך וועניגער הינדערנישען איבער צוקומען? צו די דאָזיגע זאכען מוז זיך סוף כל סוף אויך דער קאָמאנדיר צוגעוואוינען.“

ער האָט זיך ניט געקאָנט העלפן און געמוזט צושטימען צו מיינע רייד.

„אָבער ס'איז פאראן נאך א פונקט וואָס באשעפטיגט שטארק דעם קאָמאנדיר,“ האָט ער דאן געזאָגט. „איהר ווייסט אז איהר און די איבעריגע קאפיטאנען קאָנט צוקומען און ארומגעהן אין ערטער, וועלכע זיינען ניט צוגעגלייך פאר די אנדערע געפאנר גענע, און פון וואנען מען וואָלט געקאָנט אסך לייכטער אנטלויפען. דאָס הייסט, אז דער קאָמאנדיר פארלאָזט זיך אויף די קאפיטאנען און האָט צו זיי א געוויסען צוטרוי, ווייל אנדערש וואָלט ער זיי דאך ניט צוגעלאָזט צו אזעלכע פלעצער. וואָלט איהר אלזאָ ניט געקוקט אויף דעם צוטרוי, וואָס ווערט אייך געשענקט, און אויסגענוצט אייער שטעלע, כדי צו קאָנען בעסער דורכפיהרען א געפלאנטען פאָרווד צו אנטלויפען?“

ער האָט מיר אריינגעקוקט גלייך אין די אויגען, בעת ער האָט מיר געשטעלט די פראגע. איך האָב רוחיג אויסגעהאלטען זיין בליק און געענטפערט:

„זעלבסטפארשטענדליך קאָן איך אין דעם דאָזיגען פאל ריידען בלויז פאר זיך אליין. און דאָ קאָן איך אייך זאָגען, אז עס איז קיינמאל ניט געווען מיין טבע צו מיסברויכען א צוטרוי, וואָס מען האָט מיר געשאַנקען. ווען איך וואָלט אלזא געהאט די אבויכט צו אנטלויפען, וואָלט איך פריהער געפונען א וועג ווי אזוי זיך צוריק צוציהען פון מיין שטעלע.“

„דאָס איז עס, וואָס איך האָב הויפטזעכליך געוואָלט וויסען,“ האָט ער געזאָגט, מיר געבענדיג די האנד. „אייגענטליך האָב איך נאָר עפעס אנדערש ניט ערווארט פון אייך.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער זיך פריינדליך אָפגעזעגענט און איז אוועק, בעת ווען איך בין געגאנגען צוריק אין באַטאָליאן און גלייך דערצעהלט מונדינג'ן וועגען דעם דאָזיגען געשפרעך אונזערן.

ס'איז מיר געווען גאנץ קלאָר, אז דער אלטער האָט אפריהער גערעדט מיט'ן מיידזשאַר איבער די זאכען און פילייכט אויך גע- פיהרט דערצו, אז יענער זאָל מיט מיר פארבינדען דעם שמועס. מען האָט דערום מיט א געוויסער זיכערקייט געקאָנט אָננעמען, אז דער מיידזשאַר וועט אויך איבערגעבען דעם קאָמאנדיר וואָס ער האָט מיט מיר גערעדט. דאָס וואָס ער האָט זיך גראָד געווענדט צו

מיר, איז מיר אין'ס ערשטען מאָמענט פאַרגעקומען אביסעל זאָגן דערבאר, אבער ס'איז דאָך געווען באַגרייפליך. מען האָט אין דער פאַרוואַלטונג געוואוסט גאנץ גוט, אז איך האָב געהאט א ניש'קשה' דיגען איינפלוס אין לאַגער. מחמת דעם האָט מיין שטעלונג צו פאַרשידענע פראגען שטענדיג געהאט אן אינטערעס פאר דער מיליטער-פאַרוואַלטונג.

דער אלטער קאמאנדיר איז אין יענער צייט שטארק געפלאגט געוואָרן פון זיין קראנקהייט, און עס איז געווען שווערער ווי ווען עס איז מיט איהם אויסצוקומען. אין „אַרדערלי רום“ האָבען זיך כמעט טאָג-טעגליך אָפגעשפילט סצענעס, איבער וועלכע מען האָט בלויז געקאָנט שאַקלען מיט'ן קאָפּ, און ס'איז גאָרנישט אנגענעם געווען פאר די, וועלכע האָבען געמוזט אריינקומען אהין. דאָס וואָס דער אלטער מאַן איז געווען קראַנק און ליידענדיג, איז פון א ריין מענשליכען שטאַנדפונקט באַטראַכט געווען צו באַדויערן, אבער דאָס וואָס קרוב צו דריי טויזענד מענשען האָבען עס כמעט יעדע מינוט געמוזט פיהלען, איז געווען אן אומזין, א לעכערליכקייט. עס פלעגט אלזא אויך צווישען מונדינג'ן און דעם אלטען כמעט טאָג טעגליך קומען צו אלערליי רייבערייען, ביז עס האָט מונדינג'ן ענד-ליך דערעסען דער נאנצער עסק און ער האָט געמאכט א קורצען סוף דערצו, רעזיגנירענדיג פון זיין שטעלע אלס באַטאָליאָן-פיהרער. אין א קורצער צייט ארום איז ווידער אמאָל אָפגעגאנגען א טראנס-פאָרט פון דריי הונדערט געפאנגענע פון אונזער באַטאָליאָן צו דער „איייל-אף מען“, און צווישען זיי איז אויך געווען מונדינג און דער פאסטאָר שמידט.

דאָס וואָס דער אלטער האָט פארשיקט מונדינג'ן נאָך „איייל-אָף-מען“ איז נאָך ווי עס איז געווען צו באַגרייפן, ווייל מונדינג אליין האָט עס אמאָל געהאט געבעטען. אָבער די דערווייטערונג פון'ס פאסטאָר איז געווען א קליינליכע האנדלונג, וואָרים פאסטאָר שמידט איז געווען אן עהרליכער און אויפריכטיגער מאן, וועלכער איז קיינמאָל ניט געגאנגען אויף קרומע וועגען. מען האָט איהם אויף קיין פאל ניט געקאָנט באַצייכענען אלס מיטהעלפער פון דעם

קאפיטאן שמידט, וואָרים ער האָט ניט געהאט די מינדסטע אהנונג פון יענעם פלענער. זיין איינציג פארברעכען איז באשטאנען אין דעם וואָס ער האָט זיך ניט ערנידעריגט צו ווערן א פאררעטער. איהם דערפאר צו באשטראָפֿען איז ווירקליך ניט געווען קיין נאָ- בעלע האנדלונג. אויך דער קאָמאנדיר אליין האָט געמוזט קומען צום שלום, אז דער פאסטאָר האָט אלס מאָן אנדערש ניט געקאָנט האנדלען. אבער דער געדאנק, אז דעם קאפיטאן האָט זיך פאקטיש איינגעגעבען צו אנטלויפען, האָט דעם אַלטען ניט געלאָזט רוהען. ער האָט די דאָזיגע טאט אנגענומען פונקט ווי א באליידיגונג, וועל- בע מען האָט איהם פערזענליך אָנגעטאָן, און דערפאר האָט ער גע- האנדעלט אזוי אומגערעכט געגען דעם פאסטאָר. ווי שטארק דאס אנטלויפען פון קאפיטאן שמידט איז איהם געגאנגען אויף די נער- ווען, באווייזט פאָלגענדער עפיואָד: עטליכע טעג נאָכדעם ווי מען האָט זיך דערוואוסט וועגען דאס דאָזיגע אנטלויפען, האָט דער אל- טער פארזאמעלט אַלע קאפיטאנען פון'ם לאגער ארום זיך און האָט אונז געהאלטען א רעדע, אין וועלכער ער האָט ערקלערט, אז ער האָט גארנישט צו דעם אנטלאָפֿענעם דערפאר וואָס ער האָט געזוכט די פרייהייט, אָבער דער אופן ווי אזוי ער האָט דורכגעפיהרט זיין פלאַן איז שענדליך. ער האָט פארלאָזען דעם לאגער ווי א גנב, אַנשטאָט זיך ארויסצורייסען מיט געוואלט, וואָס וואָלט געווען א מוטיגע האנדלונג. די היפלאָזע נאָאיוויטעט פון דער דאָזיגער אר- גומענטאציע האָט אונז פשוט ענטוואפענט. אזוי ווי עס וואָלט איבערהויפט מעגליך געווען פאר אן אומבאוואפענטען מאן אויפצו- געמען אן אָפֿענעם קאמף מיט פאטרולען, וועלכע זיינען געווען בא- וואפענט פון קאָפּ ביז די פיס.

ווען מונדינג האָט אויפגעגעבען זיין שטעלע, איז מען ווידער אַמאָל צוגעשטאנען צו מיר פון אלע זייטען, איך זאָל איבערנעמען זיין פלאַץ. די איבערגרויסע מעהרהייט פון'ם באַטאָליאָן האָט מיט באַשטימטקייט ערווארט, אז דאָס מאָל וועל איך זיך דערפון. אָבער די ערפארונגען פון דער לעצטער זעסעל פון די זאך נאָך אַפּשטויסענדער געמאכט.

ליבקיט צו אַרבייטען מיט א מאן ווי מיידזשאר מאָט, דאן וואָלט
אין פיליכט איינגעגאנגען אויף דעם אלגעמיינעם פארלאנג פון
מיינע ליידענס-חברים, אָהן זיך לאנג צו לאָזען בעטען. אבער מיט
דעם אלטען, פון שווערער קראנקהייט געפלאגטען קאמאדיר איז
געווען אוממעגליך לאנג אויסצוקומען, אזוי אז אין האָב זאָגאר נישט
געוואָלט מאכען קיין פארזוך. אין האָב דערום אין קורצע ווערטער
ערקלערט מיינע מיטגעפאנגענע, אז אין בין אויך אויף ווייטער
גרייט צו ארבייטען אין די אינטערעסען פון'ם באטאליאָן, אבער
צוליב גוט-דורכגעטראכטע אורזאכען קאן אין נישט אָננעמען די
שטעלע אלס באטאליאָן-פיהרער. ווען מען האָט ענדליך איינגעזעהן,
אז אין וועל זיך נישט לאָזען איבערריידען, האָט מען אויסגעקליבען
דעם קאפיטאן פון דער ניינטער קאמפאניע, א געוויסען הער
טרעפטע, אלס באטאליאָן-פיהרער. דער דאָזיגער האָט אנגענומען
די שטעלע און אין א קורצער רעדע האָט ער באטאָנט, אז ער פאר-
לאָזט זיך באזונדערס אויף מיין מיטהילף.

דורך דעם לעצטען טראנספארט נאך „איל-אָף-מען“ האָב אין
ווידער אמאָל פארלאָרען א גרויסען טייל פון מיינע אלטע פריינט
און באקאנטע, און עס איז מיר געווען גאנץ מרה-שחורה/דיג אויף'ן
הארצען. וואָלט אין נישט געהאט מיינע ליעבע און טייערע אין
לאַנדאָן, וואָלט אין קיין רגע נישט איבערגעטראכט און נאָכגעפאלגט
די אנדערע. דאָס לעבען דאָ איז געוואָרן אלץ אומעטיגער. די אייג-
ציגע באפרידיגונג וואָס אין האָב נאָך געהאט איז געווען פון די
וועכענטליכע פארטראָגען, וועלכע זיינען געקרוינט געוואָרן מיט אן
אויסערגעווענליכען ערפאלג און האָבען מיר געגעבען די געלעגענ-
הייט צו ווירקען פאר מיינע אידעען.

אין האָב שוין געהאט געהאלטען א גאנצע רייה פון פארטראָ-
גען, אָהן דעם אין זאָל זיך דארפן צו שטארק היטען אין מיינע
אויספיהרונגען. פון זיכערקייט וועגען האָב אין צוערשט אויסגע-
זאָגט זיין ליטערארישע טעמעס. דערביי האָב אין זיך נאָ-
ענטליכט צו צוגלידערן אויף א ברייטען אופן די
ליטעראַטור, אונטער וועלכע דער אייג-

צעלנער קינסטלער און זיין ווערק האָבען זיך ענטוויקעלט. צייטענ-
ווייז פלעגט זיך באַווייזען איינער פון די צענזאָרס אין'ס טעאטער.
אַבער מייסטענטיילס זיינען די פאַרזאַמלונגען אָפגעקאָפּען אָהן וואָס
פאַר עס איז באַוואָכונג.

ב'האָב נראָד געהאַט אָנגעפאַנגען א נייע סעריע פון פאַרטראָג-
גען איבער דער „ראַמאַנטישער שולע אין דייטשלאַנד“, ווען עס
האָבען זיך מיר צום ערשטען מאָל געשטעלט שוועריגקייטען אין
וועג. דער ווידערשטאַנד איז געקומען פון דעם נייעם צענזאָר, וועל-
כער איז מיט א קורצער צייט פאַר דעם אריינגעטראָטען אין זיין
שטעלע. פאַר די גאָר ערשטע געפאַנגענע איז ער אייגענטליך
ניט געווען קיין נייער, וואָרים ס'איז געווען דערוועלכער הערר וו.,
מיט וועלכען מיר האָבען זיך שוין געהאַט באַקענט אויף דעם
„ראַיאַל עדוואַרד“. איך בין דאָרט בלוז א פאַר מאָל געקומען אין
באַריהרונג מיט דעם מאן און איך האָב איהם דערום ניט גענוי
געקענט. דאָ אַבער, וואו איך האָב אלס קאָמפּאַניע־פיהרער געמוזט
אָפט פאַרהאַנדלען מיט איהם, האָט ער זיך ארויסגעוויזען פאַר מיר
פון דער סאַמע אומאַנגענעמסטער זייט. שוין דאס אויסערליכע
אליין פון'ם מאן האָט געמאַכט אן אומגינסטיגען איינדרוק. ער
האָט קיינמאָל ניט געקאָנט קוקען א מענשען גלייך אין פנים אריין,
און טאָמער האָט איהר געקוקט אויף איהם און איהם דורכגענומען
מיט אייער בליק, האָט ער גלייך אראָפּגעלאָזט די אויגען, אזוי ווי
מען וואָלט איהם געכאַפט ביי דער האַנד מיט עפעס א שלעכטער
טאַט. ווען מען האָט גערעדט מיט איהם, האָט מען שטענדיג גע-
האַט דאָס געפיהל, אז מען מוז זיין פאַרזיכטיג, אז מען מוז זיך
היטען פאַר איהם. דערביי האָט ער שטענדיג ארויסגעצייגט א מין
קריכערישע פריינדליכקייט, אבער אָהן וואָס פאַר עס איז וואָרם
געפיהל. ער איז געווען אויסערגעווענליך נייגעריג און האָט אויס-
גענוצט זיין אַמט אלס צענזאָר אריינצושטעקען זיין נאָז אין די
אינטימסטע פאַמיליע־פאַרהעלטענישען פון די געפאָלי-
זיינען איהם אבסאָלוט ניט אָנגעגאנגען —

מען געפינט זעלטען ביי ענגלענדער

בינדונג מיט א גאנצער רייה פון פילאנטראָפישע געזעלשאפטען און מיסאָנערען-פאראיינען, און ווי מען האָט מיר איבערגעגעבן איז ער אליין געווען א מיטגליד פון אזא היפאָקריטען-געזעלשאפט, וואָס האָט זיך מערקווירדיג אָפגעשפיגעלט אין זיין גאנצען כאַראַקטער. ער האָט שטענדיג געטריפט מיט מאַראַל און האָט איבעראל דער-שמעקט זינד און פאַרדאַרבענקייט, אָבער דאָס וואָס ער און זיין גלייכען האָבען געהאלטען פאַר רעליגיאָן, איז איז גרונד גענומען געווען בלויז דערווידערדיגע פרומקייט און היפאָקריטישע אויגענ-גלאַצעריי. זאָגאר צווישען זיינע אייגענע קאָלעגען האָט מען איהם ניט געטרויט, און איך האָב צייטענווייז געהערט מיינונגען, וועלכע זיינען געווען אלעס וואָס איהר ווילט, נאָר ניט שמייכלהאפט פאַר איהם. דער אלטער קאָמאנדיר האָט איהם ניט געקאָנט פאַרטראָגען, און שפעטער, ווען ער האָט איהם צוויי מאל געכאַפט ביי דירעקטע ליגענס, איז דאס פאַרהעלטעניש צווישען זיי געוואָרן אזוי גע-שפּאַנט, אז הערר וו. האָט געמוזט פאַרלאָזען זיין שטעלע, צו דער פרייד פון'ם גאנצען לאַגער.

צוליב זיינע רויטליכע האַר האָבען איהם מיינע מיטגעפאַר-גענע גערופען דער „רויטער“ און עס איז זיכער ניט געווען קיין איינציגער צווישען אונז, וואָס האָט געהאַט די מינדסטע סימפּאַטיע צו איהם. יעדער איינער וואָס האָט געהאַט צו טאָן מיט איהם, האָט וועגען איהם געקריגען דעם אומאנגענעמסטען איינדרוק, וואָרים דער טאַקטלאָזער אופן, ווי אזוי ער האָט געזוכט אריינצוקריכען אין דעם פּריוואַט-לעבען פון די געפאַנגענע, האָט אלעמען אויפגעבראַכט. וואָס פאַר א סאָרט מענש דאָס איז געווען, דערפאַר בלויז איין ביישפּיל צווישען הונדערטע:

אונזער פריינד לעפש, וועגען וועמען ס'איז שוין פריהער גע-ווען די רייד, האָט פאַר זיין אינטערנירונג געאַרבייט ביי אן ענגליש-שען פּריזירער, מיט וועמען ער איז די גאנצע צייט געווען גוט בא-דינט. ער איז אינטערנירט געוואָרן האָט ער פאַרמאָגט געלד, וואָס ער האָט צום גרעסטען טייל אַנט-האַלטן אויף יענעם פאַרלאַנג, ווייל דער

דאָזיגער האָט איהם פארזיכערט, אז ער וועט איהם שטענדיג צו-
שיקען אין לאַגער וויפּעל געלד ער וועט דארפּען. לעפּש, וועלכער
האָט געהאט דעם פּולען צוטרוי צו דעם מאַן, האָט איהם גערן גע-
געבען דאָס געלד. אין דער ערשטער צייט האָט איהם דער אנדערער
ווייזקליך צוגעשיקט ווען ניט ווען א קליינע סומע, ביז ער האָט
מיט אמאָל אויפגעהערט צו לאָזען הערען פון זיך. ווען לעפּש איז
געוואָרן שטארק פארענגט און האָט געשריבען צו דעם מאַן, בעטענ-
דיג ביי איהם זיין געלד, האָט איהם יענער געענטפערט, אז ער
פיהלט זיך אבסאָלוט ניט געבונדען און האָט ניט קיין פארפליכ-
טונגען צו א „פיינדליכען אויסלענדער“. מיט דעם דאָזיגען בריעף
איז לעפּש געגאנגען צו דעם צענזאָר וו. און האָט איהם געבעטען,
ער זאָל איהם העלפען געגען אזא אומדאנקבארע און שענדליכע
האַנדלונג. אָבער וו. האָט גאנץ קאלטבלוטיג געענטפערט, אז ער
קאָן זיך ניט פארבינדען מיט א שונא פון זיין לאַנד, כדי ארויסצו-
טרעטען געגען איינעם פון זיינע לאַנדסלייט.

אָט דער ענטפער ווייזט גאנץ קלאָר און דייטליך דעם כאַראַק-
טער פון'ם מאַן. ניט דער קאָמאנדיר, ניט מידיזשאָר מאַט און
ניט ווער עס איז פון די אנדערע צענזאָרען וואָלטען אָנגענומען אזא
שטאַנדפונקט, וואָס האָט אזוי גוט ווי גערעכטפארטיגט יעדע גע-
מיינע לומפּעריי.

צווישען מיר און וו. איז פון אָנפאנג אַן געווען א געשפּאנטע
באַציהונג, וואָרים די גאנצע פאלשע נאָטור פון'ם מאַן איז מיר גע-
ווען דערווידער. ער האָט דאָס גוט געפיהלט, און הגם ער איז
שטענדיג געווען אויסערגעווענליך פריינדליך צו מיר, האָב איך איהם
ניט געטרויט אויף א האָר. באַלד נאָכדעם ווי ער האָט אָנגעפאנגען
זיין טעטיגקייט אין אלעקסאנדרא פעלעס, האָט ער געפרוואוּט פאר-
האַלטען מיינס א פעקעל מיט ביכער און בראַשורען, וועלכע איך
האָב געוואָלט פארשפרייטען אין לאַגער. דערביי האָט ער מיר אויף
דעם פריינדליכסטען און ליבענסווייזיגסטען אופן פארזיכערט, אז
זיינע פאַרשריפטען ערלויבען איהם לידער ניט ארויסצוגעבען סאָ-
ציאליסטישע ביכער צו געפאנגענע. איך האָב איהם געענטפערט

אין קורצען, אז אין דעם דאָזיגען פאל בין איך געצוואונגען צו פאָדערן די ענטשיידונג פון'ם קאָמאנדיר. דאָס האָט ער קענטיג ניט ערווארטעט. אָבער דער קאָמאנדיר האָט איהם גאָר אָהן צערע- מאַניעס געהייסען מיר איבערגעבען מיינע ביכער. כ'האָב געקאָנט אַרויסלייענען פון זיינע אויגען, ווי פיינליך די זאך איז געווען פאר איהם, כאָטש ער האָט זיך געמאַכט ווי דאָס אַרט איהם גאָרנישט. באלד נאָכדעם האָט זיך געמאַכט אן אנדער פאל, וועלכער האָט איהם געגעבען א געלעגנהייט מיר נאָך מעהר צו ערגערן. א געפאנגענעם פון מיין קאָמפאניע האָט מען פון דרויסען צוגעשיקט א פאָר ביכער, צווישען וועלכע ס'האָט זיך אויך געפונען א דייטשע איבערעצונג פון זאָלאָס „זשערמינאל“. אָבער דער צענזאָר האָט זיך ענטזאָגט איהם אַרויסצוגעבען דאָס בוך, מיט דער באַגרינדונג, אז דאָס איז אן אוממאָראַליש ווערק. דער מאן האָט מיר דערצהלט די זאך, וועלכע האָט מיך אויפגעבראַכט, און אזוי ווי איך בין געווען זיין קאָמפאניע־פיהרער, בין איך גלייך אריבערגעגאנגען צו וו. כדי נאָך אמאָל צו באַהאַנדלען די פראגע מיט איהם. ער איז געווען פריינדליך ווי אימער און האָט געזאָגט, אז ער קאָן זיך ניט פאָר- שטעלען, אז איך זאָל האָבען אן אינטערעס אריינצוברענגען אומ- זויערע ווערק אין לאַגער. איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האלט זאָלאָס ווערק דורכאויס ניט פאר אומזויבערע, און איך האָב איהם געפרעגט, אויף וואָס ער באַגרינדעט זיין מיינונג. מיין עקשנות האָט איהם קענטיג פארדראָסען, אָבער ער האָט זיך צוזאמענגענו- מען און געזאָגט מיט א טאָן פון אויפגעבראַכטקייט:

„און איהר גלויבט ווירקליך, אז די סצענע, וואו אומפארשעמטע ווייבער מאכען דעם קרעמער פאר אויס מאן, איז ניט סקאנדאלעז אויף'ן העכסטען גראד?“

כ'האָב איהם אָנגעקוקט אביסעל צוטומעלט, וואָרים איך בין געווען ערשטוינט צו זעהן, מיט וואָס פאר א געשיקטקייט פרומא- קעס פון זיין שניט גראָבען שטענדיג אויס אזעלכע שטעלען פון א בוך. דאן אָבער האָב איך זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען איהם צו פרעגען מיט אביסעל א צו־העכעם טאָן, צי ער האָט אין דעם

נאנצען ווערק ניט ענטדעקט קיין שום אנדער זאך ווי נאָר אַט די סצענע. דאָס האָט איהם קענטיג אריינגעבראכט אין א פארלעגענער הייט און ער האָט מיט אמאָל אָפגעבראַכען דעם געשפרעך. אָבער איך האָב דעם מאן, וועמען מען האָט פארהאלטען זיין בוך, אָנגע- שריבען א בריעף צום קאָמאנדיר, און אין עטליכע טעג ארום האָט מען איהם נאָר אָהן צערעמאָניעס ארויסגעגעבען דאָס פארהאלטענע ווערק.

אַט דער הערר וו. אלזאָ איז עס געווען, וועלכער האָט מיר ביי מיינע פאָרטראגען געזוכט צו לעגען די ערשטע שוועריגקייטען אין וועג. איך האָב שוין געהאט געהאלטען צוויי פאָרטראגען איבער דער „ראַמאַנטישער שולע“ און אצונד האָב איך צוגעגרייט א פאָר- טראג איבער ע. טה. א. האַפּמאן, ווען וו. האָט אויפּמערקזאם געמאכט דעם קאָמאנדיר, אז לויט א נייער באשטימונג פון'ם קריגס-מיניסטר-טערום טאָר מען מעהר אין די אינטערנירונגס-לאַגערען ניט ריידען איבער מאָדערנע דייטשע ליטעראטור, ווייל די דייטשען האָבען אין רוהלעבען ארויסגעגעבען אן עהנליכע גורח. דער קאָמאנדיר האָט מיך דערום געשיקט רופען און מיר אויפּמערקזאם געמאכט אויף דעם נייעם באפעהל און באדויערט, וואָס ער קאָן מיך אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ניט לאָזען ריידען איבער דער געפלאנטער טעמא. איך האָב איהם געענטפערט, אז עס געשיקט זיך עפעס ניט, אז א שריפטשטעלער וואָס איז געשטאָרבען נאָך אין יאָהר 1822 זאָל באַטראַכט ווערן אלס דער רעפרעזענטאנט פון דער מאָדערנער ליטעראטור אין דייטשלאנד.

נו, האָט זיך דער אלטער א קעהר געטאָן אביסעל אָן א זייט און אָפגעמאַסטען מיט זיין בליק דעם הער וו. ווי גרויס ער איז גע- ווען. דער דאָזיגער איז געוואָרן רויט ווי אן אינדיק און האָט קיין אנדער זאך ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען ווי נאר, אז עס האנד- דעלט זיך יעדענפאלס וועגען א פאָרטראג איבער דייטשע ליטערא- טור. דאָ האָט איהם דער קאָמאנדיר געפרעגט מיט אָפענער איראָ- נייע, צי ער האָט שוין אמאָל בייגעוואוינט מיינע פאָרטראגען. אצונד איז וו. אריינגעקומען נאָך אין א גרעסערער פארלעגענהייט און האָט

געענטפערט, אז ער האָט ביז אהער ליידער נאָך ניט געהאט קיין געלעגענהייט דערצו.

„גוט אלזא,“ האָט דער אלטער קורץ ענטשידען, זיך ווענדענדיג ווידער אמאָל צו מיר. „איהר קאָנט האַלטען אייער פאַרטראַג, און הערר וו. וועט זיך געבען די מיה אייך צוצוהערען.“

כ'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח ניט ארויסצושיסען מיט א געלעכטער, זעהנדיג דאָס צוטומעלטע געזיכט פון'ם צענזאָר, און איך בין שנעל אוועק. דעם אָווענט פון'ם פאַרטראַג איז ער געקור מען באציטענס און האָט זיך אויסגעקליבען א פלאַץ אין דער פּאַר-דערשטער רייה. אז דער פאַרטראַג איז געווען צו ענד, איז ער צור געקומען צו מיר און האָט מיר האַרציג געדאנקט פאר דעם גענוס-רייכען אָווענט. ווען מיין פרוי האָט מיך אין עטליכע טעג ארום באזוכט, האָט ער מיט איהר פארבונדען א געשפרעך און האָט זיך גאַרנישט געקאָנט גענוג אפלויבען מיין פאַרטראַג. אָבער איך האָב גאנץ גוט געוואוסט, וואָס פאר א ווערט דאָס אלעס האָט געהאט. אין א קורצער צייט ארום האָב איך ערפארען פון א זיכערן קוואַל, אז ער האָט אָנגעווענדט אלע מיטלען, מען זאָל מיך פארשיקען אויף דער „איל-אַה-מען“, אבער ער האָט ניט געהאט קיין גליק מיט זיינע אינטריגעס, וואָרים דער אלטער קאָמאנדיר האָט גאנץ אייגפאך אויסגעמעקט מיין נאָמען פון דער ליסטע צוזאמען מיט עטליכע אנדערע, וועלכע וו. האָט איהם פאַרגעלעגט אלס קאנדידאטען פארשיקט צו ווערן.

קאפיטעל 14

דער טערזער פון „אייל-אף-מען“

די ניי-אנגעקומענע — אומעטיגע שטימונג אין לאגער — דער
נייער צענזאר — געשפרעכען מיט אן ענגלישען אפיציר איבער סא-
ציאליזם און אנארכיע — דאס אנקומען פון די מאטראזען פון איסט-
קאסט — אלטע באקאנטע — צעפעליגען איבער לאנדאן — אין דער
פינסטערניש — דער פאל פון ביטער — דער טויט פון'ס קאמפא-
ניסט און מוזיק-דיריגענט גוסטאוו וואנדא — אין דער קרעמאטאריע
פון „גאלדערס גרין“ — קריסטמאס-פארבארויטונגען — דער דר.
מערקעל-קאמיטעט — ערב נוי-אחר'ס שטימונג.

ס'איז געווען זעלבסטפארשטענדליך, אז די אפטע טראנספאר-
טען נאך „אייל-אף-מען“ און די שטענדיגע אויספילונג פון די בא-
טאליאנען דורך נייע ארעסטירטע האבען ביסלאכטווייז געמוזט
ארויסרופען א פוללשטענדיגע ענדערונג אין דער גייסטיגער לאגע פון
די געפאנגענע. די ניי-אנגעקומענע זיינען בכלל ניט געווען קיין
ערגערע מענשען ווי אלע אנדערע, אבער זיי זיינען געווען אינגע-
שראקען און פאר'דאגה'ט צוליעב די שטענדיגע צרות און פארפאל-
גונגען, וואס זיי האבען געהאט אויסצושטעהן אויף דרויסען. די
יעניגע צווישען אונז, וועלכע מען האט אינטערנירט באלד ביים אנ-
הויב פון דער מלחמה, האט דאך געפעהלט די געלעגנהייט זיך אויף
ריכטיג צו באקענען מיט דער ראדיקאלער איבערקערעניש אין דער
עפענטליכער מיינונג, וואס איז פארגעקומען אין משך פון'ס לעצטען
יאָהר. די ביינאכטיגע אנגריפען וואס די דייטשע לופט-פליהער
פלעגען מאכען אויף לאנדאן און אנדערע שטעט און די אומגע-

הייערע העצערין פון דער געלער פרעסע, האָבען פאנאנדערגעבלאָזען ביז דער העכסטער שטופע דעם האָס פון דער באַפעלקערונג געגען אלעס וואָס איז געווען דייטש. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען איז דאָס לעבען פאר אן אזויגערופענעם „פיינדליכען אויסלענדער“ געווען אלצדינג, נאָר ניט אנגענעם, און עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס אסך דייטשען און עסטרייכער האָבען זיך פרייוויליג איבער-געגעבען צו דער פאָליציי אינטערנירט צו ווערן. אזוי האָט זיך צווישען די לאַנדסלייט, וועלכע האָבען נאָך אלץ גענאָסען די צוויי-פעלהאפטע פריווילעגיע פון דער „פרייהייט“, ביסלאַכווייז ענטווי-קעלט יענעם כאַראַקטעריסטישע געפיהל פון שטענדיגער אומזי-כערקייט און הויכגראַדיגער נערוועזקייט, וואָס מען האָט ביי די מעהרסטע פון די ניי-ארעסטירטע געקאָנט אראַפּלייענען פון פנים אראַפּ.

די גרויסע מעהרהייט פון די ניי-אָנגעקומענע זיינען געווען מער-שען, וועלכע האָבען זינט לאַנגע יאָהרען געלעבט אין ענגלאַנד, און אסך פון זיי זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען. פיעל פון זיי האָבען געמוזט איבערלאָזען זייערע פאמיליעס אויף דרויסען אונטער די אַרעמסטע פארהעלטענישען, און זיי זיינען דערום געווען פול מיט טיפע זאָרגען וועגען זייער שיקזאל. דערצו איז נאָך איצט צוגעקומען די שטענדיגע מורא, אז מען קאָן זיי נאָך פילליכט אוועק-שיקען אויף דער „איל-אָף-מען“ — א מורא, וואָס האָט געשוועבט ווי א דאמאָקלעס-שווערד איבער אלעמען און האָט די מענשען אָהן אויפהער געמאָטערט. ס'איז געווען קלאָר, אז צוליעב די צרות און פארפאָלגונגען וואָס זיי האָבען געהאט אויסצושטעהן, איידער מען האָט זיי אינטערנירט, און צוליעב דער שטענדיגער זאָרג פאר זייערע פאמיליעס, זיינען אָט די מענשען אין אלגעמיין געווען שרעקעדיגער און געהאָרכזאמער ווי מען איז עס פריהער געוואוינט געווען צו זיין. אָט דער פאקט איז ניט געבליבען קיין סוד פאר דעם קאמאנדיר און זיין שטאַב און די מיליטערי-פאָרוואַלטונג האָט דאָס אויסגענוצט אלס מיטעל אָנצוציהען, פארשטייפן די דיסיפלין אין'ס לאַגער און כסדר דערמאָנען די געפאָנגענע אָן זייער האַפּ-

נונגסלאזער אפהענגיקייט. ווער ס'האט ניט געפאלגט, דער האט געמוזט געהן אויף דער „איל-אף-מען“. קיין זאך איז ניט געווען איינפאכער, אבער אויך קיין זאך ניט גרויזאמער, ווי אט די שטענדיגע דראהונג, וועלכע האט פארביטערט דאס לעבען פון די געפאנענע און זיי דערשלאגען אויף'ן ערגסטען אופן. ביסלאכווייז פלעגן די אלטע איינוואוינער פון'ם לאגער קריגען א געוויסען איינפלוס אויף די נייע, אזוי אז די דאזיגע פלעגען וואגען צו נעמען אביסעל א דרייטערע שטעלונג. אבער ביז וואגען דאס איז געשעהן, פלעגט שוין ווידער פארקומען א נייער טראנספארט נאך דער „איל-אף-מען“, און דיזעלבע פראצעדור האט זיך אלץ איבערגע-חזר'ט פון דאס ניי.

אונטער די דאזיגע אומשטענדען איז ניט געווען וואס מקנא צו זיין א באטאליאן-פיהרער פאר זיין שטעלע, ווארים זיינע פאדערונגען אין די אינטערעסען פון'ם כלל האבען אצונד ביים קאמאנדיר און ביי אלע אנדערע באאמטע פון דער מיליטערי-פארוואלטונג געפונען א גרעסערן ווידערשטאנד ווי דאס איז געווען פריער. אין דעם זיינען אהן א שום ספק פריהער פון אלץ שולדיג געווען די געענדערטע פארהעלטענישען, הגם מען קאן ניט לייקענען, אז עס האט זיך נאך איצט, און איצט מעהר ווי ווען עס איז, געווענדט אן דער פערזענליכקייט פון'ם פיהרער. לידער האט זיך ארויסגעשטעלט, אז אונזער נייער באטאליאן-פיהרער איז ניט געווען דער מאן, וואס האט זיך געפאסט פאר דער נייער סיטואציע. ער האט ניט געהאט ניט די מוטיגע, דריסטע ענערגיע פון מונדינג און ניט די פעסטע ענטשלאסענקייט, וועלכע לאזט זיך ניט ארויסברענגען פון דער גלייכגעוויכט און פארפאלגט א באשטימטען ציעל. מחמת דעם האט מען אין'ם באטאליאן באלד געקאנט באמערקען א ריקטריט אין אלע זאכען, און מעהר ווי איין פאזיציע, וועלכע מיר האבען מיט שווערער מיה שוין געהאט אויסגעקעמפט, איז ווי דער פארלארן געגאנגען, אהן דעם אז דאס זאל באגעגענען וואס פאר עס איז ווידערשטאנד.

דאס ערגסטע אבער איז געווען, וואס אונזער באטאליאן-פיהרער,

טרעפטע, איז אלץ מעהר און מעהר ארונטערגעפאלען אונטער דעם איינפלוס פון'ס צענוואָר וווּ, וועלכער האָט איהם געפיהרט צו אזעלכע זאכען, וועמעס ווירקונגען האָבען געמוזט זיין געפערליך. אין דער ערשטער צייט האָב איך זיך געגעבען די מיה איהם באַהילפֿיג צו זיין מיט ראַט און טאַט, און ער איז אויך געווען צופרידען און דאַנקבאַר פאר דער הילף וואָס איך האָב איהם געגעבען. אָבער ביים לאַטוויז האָט ער זיך אלץ מעהר צוגעהערט צו די עצות פון א קליינער מחנה פון גינסטלינגע, וועלכע האָט זיך אָנגעזעצט אויף איהם און איהם אָפט געטריבען צו האַנדלונגען, וועלכע האָבען געמוזט זיין שערליך פאר איהם. אז ער איז דאן אריינגעפאלען אין אלערליי צרה'דיגע פלאַנטערס און האָט ניט געוואוסט ווי אזוי ארויסצוקריכען, פלעגט ער געווענליך קומען צו מיר און געבעטען ביי מיר אן עצה, וועלכע איך האָב איהם קיינמאָל ניט אָפגעזאָגט. איך האָב איהם מעהר ווי איינמאָל געהאָלפֿען ווי עס איז ארויפצו-פיהרען דעם וואָגען אויף'ן ריכטיגען וועג, הגם איך האָב זיך אלץ מעהר און מעהר איבערצייגט, אז מען קאָן איהם גאָרנישט העלפֿען. אזוי גיך ווי ער איז נאָר איבערגעקומען א קרויזס, פלעגט ער באלד ווידער אריינפאלען אין א נייער צרה, זיך צוהערענדיג צו אלערליי פרעמדע איינריידענישען, ביז איך האָב ענדליך אויפגעהערט איהם צו געבען עצות, ווייל עס האָט דאָך ניט געהאט קיין שום צוועק.

עס וואָלט געווען אומגערעכט צו מאכען דעם מאן פאַראַנט-וואָרטליך פאר אלצדינג וואָס האָט זיך אין יענער צייט אָפגעשפילט ביי אונז אין באַטאָליאָן. עס זיינען געווען פיעל זאכען, וועלכע ער וואָלט מיט זיין בעסטען ווילען ניט געקאָנט ענדערן. אָבער מען קאָן אויך ניט פאַרלייקענען, אז ער האָט פיעלעס פאַרזאַמט און האָט זיך אונטערוואַרפען געוויסע באַפעהלען, געגען וועלכע ער וואָלט געמוזט פראַטעסטירען מיט אלע כוחות און ניט דערלאָזען אז זיי זאָלען דורכגעפיהרט ווערן.

איינע פון די אומגליקליכסטע ערשיינונגען אונטער טרעפטע'ס פיהרערשאַפט איז געווען דאס אריבערטראַנספּאָרטירען פון גאנצע קאָמפּאָניעס נאָך „אייז-אַק-מען“. ביז אהער פלעגט מען נאָך אלץ

מאכען א געוויסען אונטערשיד ביי דער אויסוואהל פון די וואס זיי-
נען באשטימט געווארן פאר'ן טראנספארט און מען האָט געהאט
איינזעהעניש מיט די פארהייראטע לייט, וועלכע האָבען געהאט
זייערע פאמיליעס אין לאנדאן. זאָגאר דאן, ווען מונדינג האָט
ערקלערט דעם קאָמאָנדי, אז ער ענטזאגט זיך אליין אויסצוקלייבען
די מענשען און לאָזט איבער די ארבייט פאר דער מיליטער-פאַר-
וואַלטונג, האָט די אלגעמיינע אויפֿרעגונג אין'ם לאַגער באַוואויגען
די ענגלישע מיליטער-פאַרוואַלטונג צו געברויכען א געוויסע מע-
טאָדע ביי דער אויסוואהל פון די געפאנגענע. דאָס האָט זיך איצט
אין גאנצען געענדערט. מען האָט זיך די ארבייט געמאכט זעהר
לייכט און באקוועם, ארויפֿשטעלענדיג איינפאַך גאנצע קאָמפאניעס
אויף דער ליסטע פון די וואָס האָבען געזאָלט פארשיקט ווערן, כדי
אויף אזא'ן אופן צו דערגרייכען די פאַרגעשריבענע צאָהל פון'ם
קריגס-מיניסטעריום.

דער אייגענטליכער ערפינדער פון דער דאָזיגער מעטאָדע איז
געווען דער צענזאָר וו., און טרעפטע האָט לידער געהאט די באַדויע-
רענסווערטע שוואַכקייט, אז ער האָט זיך ניט געשטעלט מיט דער
גאַנצער ענערגיע געגען אָט דעם גרויזאמען און אומזיניגען איינפיהר.
זאָגאר די צענזאָרען פון „איי“ און „סי“ האָבען געשאַקעלט מיט די
קעפֿ איבער דעם איינפאכען אופן ווי אזוי זייער קאָלעגע וו. פֿלעגט
אויסקלייבען די מענשען אין אונזער באַטאָליאָן. איינער פון מיינע
מיטגעפאנגענע, וועלכער איז געווען אָנגעשטעלט אין דעם צענז-
זאָר'ס ביוראָ אלס שרייבער, האָט מיר דערצעהלט, ווי אזוי מר.
מארלי, דער צענזאָר פון „איי“, האָט אין זיין געגענווארט אויסגע-
רעדט וו.'ן פאר זיין האנדלונג, אָבער דער דאָזיגער האָט איהם גאנץ
קאָלטבלוטיג געענטפערט: „מיר געפינען זיך אין קריג, און יעדער
איינער מוז לידען.“ אָט די גרויזאמע ווערטער זיינען כאַראַקטע-
ריסטיש פאר דער גאנצער נאַטור פון דעם פרומען היפּאָקריט.

מען האָט זיך זאָגאר ניט גענומען די מיה צו לאָזען וויסען די
פאמיליעס פון די פארהייראטע לייט, וועלכע מען האָט אויף אזא'ן
אופן אריבערגעפיהרט אויף דער „איל-אף-מען“. די אַרעמע פרויען

האָבען זיך ערשט דערוואוסט וועגען דער פארשיקונג פון זייערע מענער, דאן ווען זיי זיינען געקומען אין „פעלעס“ אויף באזוך. וואָכענלאנג פלעגען זיך אין באזוך-צימער טאָג-טעגליך אָפּשפּילען מורא'דיגע סצענעס. א טייל פרויען פלעגען ווערן אויסער זיך, ניט קאָנענדיג צוריקהאלטען זייער ווייטאָג. אנדערע פלעגען וויי-נען שטיל פאר זיך און האָבען קוים געהאַט די קראַפט צו געהן צוריק אהיים. מר. וו. האָט דאָס אלעס געזעהן, אָבער ס'איז איהם גאָר ניט איינגעפאלען צו ענדערן זיינע מעטאָדען. כדי צו באַרר היגען זיין געוויסען האָט ער זיך איינפאַך געזאָגט, „אין קריג מוזען אלע ליידען“.

איבערהויפּט האָט די צענזור, איבער וועלכער די געפאנגענע האָבען זיך שטענדיג געהאַט צו באַקלאָגען, אין יענער צייט פיעל געלאָזט רעדען פון זיך. די אָפּליפערונג פון אונזער קאַרעספּאָג-דענץ פלעגט זיך איצט פאַרשלעפען נאָך מיט עטליכע טעג מעהר ווי פריהער. מען האָט זיך ניט געקאָנט ערקלערן פארוואָס עס איז געווען אזוי, ביז עס האָט זיך א היבשע צייט שפּעטער ארויסגע-שטעלט, אז אונזערע בריעף זיינען צוויי מאָל צענזורירט געוואָרן, איינמאָל אין'ם לאַגער און נאָך אמאָל אין סאַלסבורי האוז. ס'איז שווער צו זאָגען, צי ס'האָט זיך דאָ געהאנדעלט וועגען אן איבער-טריבענע פאָרויכטיגקייט פון דעם קריגס-מיניסטעריום אָדער — וואָס איז ווארשיינליכער — וועגען א מיספארשטענדעניש צווישען די צוויי צענזור-שטעלען. אָבער עס זיינען אויך פארגעקומען זאכען, איבער וועלכע מען האָט נאר געקאָנט שאַקלען מיט'ן קאָפּ, ווייל מען האָט איבערהויפּט ניט געקאָנט געפינען קיין שום ערקלערונג פאר זיי. אזוי פלעגט דער צענזאָר גאָר אָהן צערעמאָניעס קאָג-פּיסקירען יעדען בריעף וואָס א געפאנגענער האָט דערהאלטען פון זיין פאמיליע, אויב עס איז דאָרט געלעגען וואָס פאר עס איז קליינע פאָטאָגראַפיע. איבער זעקס חדשים זיינען פארגאנגען, ביז מען האָט אפגעשאפט אָט די אומזיניגע און צוועקלאָזע גזרה, וועלכע האָט זיך העכסט ווארשיינליך גענומען דורך א פאַלש-פאַרשטאַנע-נער פאַרשריפט פון דער אויבערשטער צענזור. פאר אָט די זאַ-

בען האָט מען נאטירליך נישט אזוי לייכט געקאָנט פאראנטוואָרטליך מאַכען די צענוואָרען אין'ס לאַגער. אָבער ווען הערר וו. פלעגט יעדע וואָך פארהאלטען צענדליגע בריעף, ווייל דער אדרעס פון'ם שיקער איז כלומר'שט נישט געווען אין גאנצען אויסגעשריבען אויף'ן קאָנווערט, איז דאס איינפאך געווען אן אַקט פון פערזענליכער מוט-וויליגקייט. מיט וואָס פאר א לעבערליך איבערטריבענער פינקט-ליכקייט אַט דער מאַן האָט פארוואַלטעט זיין אַמט, דערפאר בלויז איין ביישפיל צווישען הונדערט עהנליכע: א מאַן פון מיין קאָמפאניע, מיט'ן נאָמען שפּאַהר, האָט געשריבען זיין פרוי א בריעף צו איהר געבורטסטאָג, און אזוי ווי ער האָט איהר אין דעם פיערליכען טאָג געוואָלט געבען וואָס פאר עס איז צייכען פון זיין איבערגעבענקייט צו איהר, האָט ער אין דעם בריעף אריינגעלעגט א גרינעם קאָסטאניע-בלאַט. אַכט טעג שפעטער האָט ער געקראנען זיין בריעף צוריק מיט א באַמערקונג פון'ם צענוואָר וו. אז עס איז נישט ערלויבט אריינצולעגען א גרינעם בלאַט אין א בריעף. לאַמיר אָננעמען, אז עס איז ווירקליך געווען פארבאָטען אריינצולעגען אן אומשעדליך בלעטעל אין א בריעף, וואָס זשע אין דער וועלט האָט אָפּגעהאַלטען דעם הערר וו. דערפון שטילערהייט אוועק-צונעמען דעם פארבאָטענעם געגענשטאנד און אָפּשיקען דעם בריעף? פארוואָס האָט ער גערויבט ביי צוויי מענשען דאָס אומ-שולדיגע פארגעניגען, זיי געשטערט די שמחה, אויסצוטיישען א פאָר צערטליכע ווערטער אין א טאָג, וואָס האָט פאר זיי געהאט א באַזונדערע באַדייטונג? בלויז רשעות, בייזער ווילען האָט דא גע-קאָנט זיין אין שפּיל, נישט עפעס אנדערש. אזעלכע ביישפילען וואָלט מען געקאָנט ברענגען אָהן א צאָהל, און קיין זאך האָט נישט געקאָנט מעהר אויפּרעגען די מענשען, איידער אַט די קליינליכע נאָדעל-שטעך, וועלכע זיי האָבען שווערער אריבערגעטראָגען ווי אָפּענע ברוטאָליטעט. מען מוז זיך פילייכט אליין האָבען געפונען אין אן עהנליכער לאַגע, כדי צו קאָנען ריכטיג אָפּשאַצען אַט די טאטוואַך. איין טאָג, א קורצע וויילע פאר דער אווענט-צעהלונג, ווען איך בין געזעסען אויף'ן אויבערשטען באַלקאן און בין געווען פאר-

טיפט אין וואָס פאר עס איז צייטונג, איז צוגעקומען צו מיר דער פאטרוילרענדער אָפיציר און האָט זיך אריינגעקאָזט מיט מיר אין א געשפרעך. נאטירליך האָבען מיר גערעדט וועגען דער אומגליק־ליכער מלחמה, וועלכע איז אין יענער צייט געווען כמעט די איינ־ציגע טעמא פאר די געשפרעכען פון די מענשען. ער האָט קענטיג געהערט עפעס וועגען מיר און ער האָט זיך דערום אינטערעסירט צו הערען מיין מיינונג וועגען דעם קריג. איך האָב ניט געמאכט פון מיין הארצען קיין מערדער־גרוב, זיך ניט באהאָלטען מיט מיינע געדאנקען און איהם גאנץ אָפען געזאָגט מיין מיינונג. ער האָט זיך צוגעהערט אויפּמערקזאָם צו מיינע רייד און צולעצט האָט ער גע־זאָגט, אז עס איז צו באַדויערן וואָס אזעלכע אידעען זיינען אזוי וועניג פארשפּרייט צווישען די פעלקער פון אייראפּא. דערנאָך האָט ער מיר גאנץ איינפאך און קלאַר ערקלערט, אז אויך לויט זיין מיי־נונג איז דער קריג א שוידערליכער פארברעכען, וואָס האָט זיינע וואַרצלען אין דעם קאָפיטאַליסטישען סיסטעם פון אונזער צייט. ער איז זאָגאר געגאנגען אזוי ווייט צו זאָגען, אז א געזעלשאַפּטליכע אָרדנונג, וואָס איז ניט אימשטאנד צו פאַרהינדערן אזא מורא־דיגען אטענטאַט אויף דער גאנצער מענשליכער קולטור, האָט פאַרלאָרן יעדעם רעכט אויף איהר עקזיסטענץ.

דער אופן ווי אזוי ער האָט גערעדט האָט דערוועקט מיין אינ־טערעס, וואָרים איך האָב אינסטינקטיוו געפיהלט, אז דאָס זיינען ניט קיין פוסטע פראָזען, נאָר אז דאָ איז א לאנגזאם רייז־געוואָרענע איבערצייגונג געקומען צום אויסדרוק. אחוץ דעם האָט ער געהערט צו די געזעהלטע עטליכע אָפיצירען אין לאַגער, וועלכע האָבען זיך שטאַרק באַליעבט געמאכט ביי אלע געפאנגענע דורך זייער מענ־שען־פריינדליכער און לייטזעליגער באנעמונג. זינט דאן האָבען מיר אָפט גערעדט איינער מיט'ן אנדערן, און איך בין געווען ער־שטוינט צו דערגעהן, אז ער האָט זיך גאנץ געשמאק אָפּגעגעבן מיט סאָציאלע פראָבלעמען. ער איז געווען באַקאנט כמעט מיט אלע סאָציאליסטישע אויטאָרען פון אונזער דור אין ענגלאַנד און אמעריקא און האָט זיך באזונדערס אינטערעסירט מיט אלפרעד

ראַסעל וואלאס און די לאַנד־רעפארמער. פון קראַפּאָטקיןען האָט ער שוין אפילו געהאט געהערט, אבער גאָרנישט געלייענט, און אזוי ווי מען האָט איהם געזאָגט, אז איך בין אַן אַנאַרכיסט, איז עס איהם זעהר שטארק געגאנגען אין דעם זיך צו באקענען מיט מיינע אַנשוואונגען איבער דעם געזעלשאפטליכען לעבען אין אלגעמיין און באזונדערס איבער די באציהונגען פון'ם איינצעלנעם צו דער געזעלשאפט. וועגען אונזערע אידעען האָט ער ביז דאן קיין אנדער זאך נישט געהאט געלייענט, נאָר בערנארד שאַו'ס „אימפּאַסיביליטי אָף ענערקייזם“ (די אוממעגליכקייט פון אַנאַרכיזם), אבער דאָס איז געווען גענוג, כדי צו דערוועקען אין איהם די איבערצייגונג, אז סאָציאַליזם און אַנאַרכיזם שטעלען פאָר מיט זיך צוויי הפכים, אומפאראיינבארע געגענזאצען, וועלכע האָבען נישט קיין שום באַ-ריהרונגס־פונקטען איינער מיט'ן אנדערן.

ער איז דערום געווען זעהר איבעראשט, ווען איך האָב איהם ערקלערט, אז אזא געגענזאץ איז גאָר באמת נישטא, נאָר ער איז פשוט אויף א קינסטליכען אופן געשאפען געוואָרן פון די שטאַט־סאָציאַליסטישע ריכטונגען. איך האָב איהם געציגט, אז די גרויסע באַגרינדער פון דער מאָדערנער אַנאַרכיסטישער באוועגונג, פֿריר דאָהן, באקונין און קראפּאָטקין, זיינען אין זייער קריטיק איבער דער היינטיגער געזעלשאפטס־אָרדנונג און אין זייער שטעלונג צו די פארשידענע פראגען פון'ם לעבען שטענדיג ארויסגעגאנגען פון געזעלשאפטליכע פאָרויסזעצונגען און די סומע פון'ם מאַטעריעלען און גייסטיגען וואוילזיין פון'ם איינצעלנעם האָבען זיי איינפאך באַטראַכט אלס מאַסשטאַב פון דער קולטור־מדרגה פון'ם געזעלשאפטליכען בנין. געוויס, האָב איך איהם ערקלערט, זעהט דער אַנאַרכיסט דאָס פארהעלטעניש פון'ם איינצעלנעם צו דער געזעלשאפט אין א גאנץ אנדער ליכט, ווי די פארשידענע שטאַט־סאָציאַליסטישע ריכטונגען און פארטייען, וועלכע זיינען אלע מעהר אדער וועניגער באַאיינפלוסט פון מאַרקסיסטישע אידעען־גענוג. פאר זיי איז דער איינצעלנער מענש בלויז אן אומוויכטיגער באשטאנדטייל אין'ם אלגעמיינעם מעכאניזם פון דער געזעלשאפטליכער פאָרדוק-

ציע, אן „ארבייטס־קראפט“, א ווערקצייג פון דער עקאנאָמישער ענטוויקלונג, וועלכע באשטימט זיין גייסטיג לעבען און די אויס־דריקען פון זיין ווילען. אזוי ווייט ווי דער יחיד, דער איינצעלנער שפילט איבערהויפט א ראָלע פאר יענע ריכטונגען, באַטראַכט מען איהם אלס א געזעלשאַפטליכען דורכשניטס־פראָדוקט, וואָס מוז געמאַסטען ווערן מיט דעם מאַסשטאַב פון אלגעמיינע באַגריפען. אויף דעם דאָזיגען אופן האָבען זיי זיך געשאפּען א באַשטימטע פאַרשטעלונג פון דער לעבעדיגער ווירקליכקייט און זיינען געוויסער־מאַסען די אָפּפער פון א פארבלענדעניש, פון אן אויגען־טוישונג, פארבייטענדיג די „פאַטאַ מאַרגאַנאַ“, דעם מיראָזש וואָס זייער פאַר־שטעלונגס־קראַפט ווויזט זיי, מיט דער ווירקליכקייט גופא. זיי זעהען אין דער געשיכטליכער ענטוויקלונג בלויז די טויטע רעדער, דעם אויסערליכען מעכאַניזם, און זיי פארגעסען דערום גאָר לייכט, אז הינטער די קרעפטען און באַדינגונגען פון דער פראָדוקציע שטען הען לעבעדיגע מענשען, מענשען פון פלייש און בלוט, מיט פער־זענליכע וואונשען, נייגונגען און פאַרשטעלונגען, און אזוי ווי די אינ־דיווידועלע פארשידענקייט, וועלכע איז דאָך דער ווירקליכער רייכ־טום פון'ם לעבען, ערשיינט פאר זיי בלויז ווי אן אומוויכטיגע נע־בענזאָד, ווערט זיי דאס לעבען גופא פארבלאָז און שאַטענדיג.

פון דער אנדער זייט האָב איך איהם ענטוויקעלט די אויפפאַ־סונג פון די אַנאַרכיסטען איבער דעם אינדיווידאום און זיינע באַציהונגען צו דער געזעלשאַפט. פאר אונז איז דער איינצעלנער ניט קיין אבסטראַקטער שאַטען־באַגריף, אָפּגעשטעפּט פון זיין גע־זעלשאַפטליכער אומגעבונג, נאָר א סאָציאַל וועזען, וואָס איז פאר־בונדען מיט זיינע מיטמענשען דורך טויזענד מאַטעריעלע, גייסטיגע און זעלישע באַציהונגען. כדי צו אורטיילען איבער דעם געזעל־שאַפטליכען וואוילזיין, די פרייהייט, די קולטור פון א פאָלק, האלט זיך דער אַנאַרכיזם ניט אָן דעם סכום פון די אלגעמיינע פראָדוק־ציאָנס־רעזולטאַטען, אדער אָן דער פאַרמעלער „פרייהייט“, וועלכע איז באַגרינדעט אין וואָס פאר עס איז קאָנסטיטוציע, אויך ניט אָן דער אזויגערופענער קולטור־הויך פון א באַשטימטען פערזאָד. ער

זוכט גיכער פעסטצושטעלען, ווי גרויס עס איז דער פערזענליכער
אנטייל פון'ם וואוילזיין, פון'ם רייכטום, וואָס צופאלט אויף יעדען
איינצעלנעם מיטגליד פון דער געזעלשאפט, אויף וויפיל דער איינ-
צעלנער איז אין דער לאַגע צו באַפרידיגען זיינע פערזענליכע ניי-
גונגען, וואונשען און פרייהייטס-באדערפענישען אין די רעהמען
פון'ם כלל, און ביז וואָס פאר אַ גראַד די אלגעמיינע קולטור געפינט
איהר אינדיווידועלען אויסדרוק אין יעדען איינצעל-וועזען. לויט
דעם דאָזיגען רעזולטאַט גיט ער ארויס זיין אורטייל איבער דעם
גאנצען באַראַטער פון דער געזעלשאפט. פאר אונז איז די פער-
זענליכע פרייהייט דורכאויס ניט קיין אומבאַשטימטער אבסטראַק-
טער באַגריף; זי ערשיינט אונז אלס די פראַקטישע מעגליכקייט
פאר יעדען איינצעלנעם צו קאָנען פולשטענדיג ענטוויקלען זיינע
פון דער נאטור געשענקטע קרעפטען, זיין טאלאַנט און זיינע פער-
היגקייטען. און אזוי ווי מיר זעהען אין דעם פערזענליכקייט-געפיהל
דעם העכסטען אויסדרוק פון'ם מענשליכען פרייהייט-אינסטינקט,
פארוואָרפען מיר פרינציפיעל יעדען פרינציפ פון אויטאָריטעט, וואָס
איז סוף כל סוף קיינמאל ניט געווען עפעס אנדערש ווי די אידעאָ-
לאָגיע פון דער ברוטאַלער געוואָלט. די פרייהייט אויף דעם באַדען
פון עקאָנאָמישער און סאָציאַלער גלייכהייט איז די אבסאָלוטע פאָר-
באדינגונג פון אַ בעסערער צוקונפט. בלויז אונטער אזעלכע באדינ-
גונגען זעהען מיר די מעגליכקייט צו ענטוויקלען דאָס געפיהל פון
פערזענליכער פאָראַנטוואָרטליכקייט אין יעדען מענשען צו דער
העכסטער בליהונג און ענטוויקלען אין איהם דאָס לעבעדיגע בא-
וואוסטזיין פון סאָלידאריטעט ביז צו אַזאַ גראַד, אז זיינע אינדי-
ווידועלע וואונשען און באדערפענישען וועלען זיך אזוי צו זאָגען
אנטפלעקען אלס רעזולטאַטען פון זיין סאָציאַלען געפיהל.

ער האָט נאָכגעפאָלגט מיינע אויספיהרונגען מיט דעם גרעסטען
אינטערעס און האָט מיר ערקלערט, אז איך האָב פאר איהם אויפ-
געפענט גאנץ נייע גייסטיגע פערספעקטיווען. אויף זיין וואונש
האָב איך איהם פאַרשאַפט קראַפאָטקינס הויפט-שריפטען: „גענע-
זייטיגע הילף“, „ברויט און פרייהייט“, „פעלדער, פאבריקען און

וואָרשאפט", „די פראנצויזישע רעוואָלוציע“, „מאָדערנע וויסענ-
שאפט און אַנאַרכיע“ און די „מעמאָרען“. ער האָט זיך פארטיפט
מיט אן אמת פייערדיגען חשק אין די דאָזיגע ביכער, און יעדעס
מאָל וואָס ער האָט מיך געזעהן, האָט ער געהאַט א מאַסע פראַנצן
מיר צו שטעלען. באַזונדערס האָט די „גענענזייטיגע הילף“ געמאַכט
אויף איהם א שטאַרקען איינדרוק, און ער האָט מיר ערקלערט, אז
דאָס דאָזיגע וואונדערבארע ווערק האָט איהם געגעבען א גאנץ נייע
פארשטענדעניש פאר דער נעשיכטע.

ערשט איצט האָט ער ריכטיג באגריפען דעם גרויסען אונטער-
שיד צווישען די געזעלשאפטליכע אָרגאַניזאַציאָנס-שאפונגען און די
פארשידענע פאָרמען פון'ם שטאַט, — אן אונטערשיד וואָס ווערט
פולשטענדיג אינגאָרירט פון די מעהרסטע סאָציאַליסטען. ווען איך
האָב איהם אין פארלוף פון אונזער געשפרעך ערקלערט, אז לויט
מיין מיינונג וועט די פראַקטישע פארווירקליכונג פון'ם סאָציאַליזם
ארויסקומען הויפטזאַכליך פון די עקאָנאָמישע אָרגאַניזאַציעס פון
די ארבייטער, אז עס קאָן זיך דאָ ניט האַנדלען פאר די ארביי-
טענדע קלאַסען צו עראָבערן די פאָליטישע מאַכט און פארהעלפען
וואָס פאר עס איז פארטיי צום זיעג, נאָר עס געהט גיכער אין דעם
צו קריגען די אָרגאַניזאַטאָרישע און אדמיניסטראַטיווע פעהיגקיי-
טען, וואָס נאר זיי אליין קאָנען זיי געבען די מעגליכקייט צו אונ-
טערנעמען א רעאָרגאַניזירונג פון דער געזעלשאפטליכער פראָדוק-
ציע און פון'ם קאָנסום אויף'ן באַזיס פון'ם פרייהייטליכען סאָציאַ-
ליזם, האָט ער זיך געוואונדערט, וואָס ער איז ניט פון זיך אליין
געקומען אויף דער דאָזיגער אידעע. ער האָט מיר ערקלערט, אז
איצט זעהט ער גאנץ קלאָר און ער קאָן באגרייפען די פראַקטישע
פארווירקליכונג פון'ם סאָציאַליזם.

ס'איז שטענדיג געווען א פרייד פאר מיר צו ריידען מיט דעם
דאָזיגען מאַן אין דעם אָפיצירסקען מונדיר, וואָס האָט געפיהלט אזוי
מענשליך און זיך געגעבען אזויפיעל מיה צו דערגרונטעווען די סאָ-
ציאַלע פראָבלעמעס. צום באַדויערן, איז ער שפעטער אריבערגע-
שיקט געוואָרן אין אן אנדער לאַגער, און איך האָב מעהר גאָרנישט

געהערט פון איהם. ווי אזויפיעל אנדערע פון יענער צייט פון דער שווערער נויט איז ער פולשטענדיג פארשוואונדען פון מיין לעבענס-קרייז. אבער איך פיהל, אז די נייע לעהרע האָט ביי איהם געפונען א פרוכטבארען באַדען. וואָרים ס'איז געווען מעהר ווי א צופעליגער אינטערעס, וואָס האָט איהם באַוואויגען זיך נעהנטער צו באקענען און באשעפטיגען מיט איהר.

איז די לעצטע טעג פון סעפטעמבער זיינען אָנגעקומען צו אונז א היבש ביסעל מאַטראָזען פון דעם אזויגערופענעם „טרייד יוניאָן קעמפ“ פון איסטקאָט, וועלכער איז אויפגעלייזט געווארן אויף'ן באַפעהל פון'ם קריגס-מיניסטעריום. צווישען זיי האָב איך ווידער געטראָפּען אייניגע אלטע באקאנטע, מיט וועלכע איך האָב זיך שוין געהאַט באקענט אויף'ן „ראַיאַל עדוואַרד“. דער טרייד יוניאָן קעמפ פון איסטקאָט איז ענטשטאַנען א דאנק דער איניציאטיוו פון'ם באקאנטען ענגלישען ארבייטער-פיהרער און אָרגאַניזאַטאָר פון דער אינטערנאַציאָנאַלער מאַטראָזען-פּעדעראציע, האוועלֶאָס ווילסאָן, וועלכער האָט געפּוועל'ט ביי דער רעגירונג צו באַשטימען פאַר די דייטשע מיטגלידער פון זיין יוניאָן א באַזונדערן לאַגער, וואו זיי האָבען גענאָסען א היבש ביסעל פרייהייט. דער לאַגער איז געשטאַנען אונטער דער פאַרוואַלטונג פון א ציוויל-קאָמאַנדיר, וועלכער איז, לויט דער איינשטימיגער מיינונג פון די אינטערנירטע מאַטראָזען, געווען א מילדער און מיטפיהלענדער מאן, וואָס האָט זיי געגעבען געוויסע פרייהייטען, פון וועלכע מעז האָט ביי אונז זאָגאַר ניט געוואגט צו חלום'ן. אויך איז די קעסט וואָס די מענ-שען האָבען דאָרט געקראָנען, געווען באדייטענד בעסער ווי אין אנדערע לאַגערן. ווילסאָן פלעגט זעהר אָפט באַזוכען דעם לאַגער און נעמען א שטאַרקען אינטערעס אין די געפאנגענע. אויך טאָס מען, וועלכער האָט זיך אין פארלוירן פון דער גאנצער מלחמה געהאלטען פון ווייטען, איז עטליכע מאָל געקומען אין'ם לאַגער און געהאלטען רעדעס פאר די אינטערנירטע מאַטראָזען, אין וועלכע ער האָט זיי אויסגעדריקט זיין מיטגעפיהל און זיין סאָלידאַריטעט.

אבער שפּעטער, ווען דער האַס געגען די דייטשען האָט זיך

אלץ מעהר פארשארפט דורך די אומאויפהערליכע העצערדיען אין דער געלער פרעסע, האָט דער „וואָר אָפּיס“ נאָר אָהן צערעמאָניעס אויפגעלייזט דעם לאַגער פון איסטקאָט און אריבערגעשיקט די גע- פאנגענע אין'ס אלעקסאנדרא פעלעס. ווי עס ווייזט אויס, האָט האוועלאַק ווילסאָן, וועלכער איז וואָס ווייטער אלץ מעהר ארונטער אונטער דעם איינפלוס פון די הורא-פאטריאַטען, אויך ניט געהאט מעהר קיין אינטערעס צו פראָטעסטירען געגען דעם דאָזיגען בא- פעהל.

דאָס אַנקומען פון די לייט פון איסטקאָט איז געווען א שוישפיל פאר געטער. די מיליטערישע באַוואַכונג איז נעמליך געווען אזוי שטאַרק, אז עס איז כמעט אויסגעקומען א סאָלדאט פאר יעדען מאטראָז. ס'איז שווער צו זאָגען, וואָסערע אורזאכען עס האָבען באַוואויגען די מיליטער-באַאמטע אַנצונעמען אזעלכע מיטלען, און אסך פון אונז האָבען זיך ניט געקאָנט באַפרייען פון'ס געדאנק, אז עס איז דאָ פשוט געגאנגען אין דעם צו מאַכען א דעמאָנסטראציע פאך דעם ענגלישען פובליקום. די געפאנגענע פון איסטקאָט זיינען זיכער ניט געווען קיין פארברעכער, נאָר אין זייער גרויסער מעהר- הייט רעהיגע און פארשטענדיגע לייט. צווישען זיי האָט זיך גע- פונען א גאנצע אנצאָהל פון אַלטע מענער. ווען איך האָב געפרעגט איינעם פון זיי, א געוויסען אַטמאָ, וועלכער איז אַנגעקומען צו מיר אין דער קאָמפאניע, ווי אַלט ער איז, האָט ער מיר געזאָגט, אז ער איז אַלט ניין און זעכציג יאָהר. ווען ער האָט באַמערקט, אז איך האָב זיך געוואונדערט, האָט ער מיר דערצעהלט, אז ער איז ווייט ניט דער עלטסטער, ווייל צווישען זיינע קאמעראדען געפינען זיך מענער פון צוויי און זיבעציג און דריי און זיבעציג יאָהר. דאָס וואָס מען האָט אריינגעזעצט אזעלכע אַלטע מענער אין אן אינטער- נירונגס-לאַגער, איז געווען א האנדלונג, וואָס איהר אַפשרעקענדע ברוטאליטעט האָט זיך דורך קיין שום זאך ניט געלאָזט רעכטפאר- טיגען.

אין סעפטעמבער און אָקטאָבער האָט לאַנדאָן געהאט אַפטע צעפעלין-אָנגריפען, וועלכע האָבען, אמת, פאראורזאכט אלערליי

פאר וויסטונגען און פארניכטעט צאָהלרייכע מענשענלעכענס, אבער זיי האָבען ניט ערפילט וואָס פאר עס איז סטראַמענישען צוועק. ס'איז געווען אן אריבערטראָגונג פון'ם קריג אָהן א שום איינזעהע-ניש געגען א שוצלאָזע ציוויל-באַפֿעלקערונג, א זאך וואָס מען האָט ביז אַהער נאָך ניט געהאט געזעהן. מען קאָן כמעט מיט זיכערקייט אָננעמען, אז אין דייטשלאנד האָט מען געהאָפט דורך אזא טערראַ-ריזירונג פון דער לאַנדאָנער באַפֿעלקערונג ווייכער צו מאַכען די ענגלישע רעגירונג און איהר איבערצייגען אין דער נויטווענדיגקייט פון א באַלדיגען פרידען. קיין זאך איז ניט געווען פארקערטער ווי אזא אויפפאסונג פון דער לאַגע, וועלכע האָט נאָר באַוויזען, ווי האַפנונגסלאָז בלינד עס זיינען געווען די הערשענדע קרייזען אין דייטשלאנד, און ווי עס האָט זיי דורך און דורך געפֿעהלט יעדע פארשטענדעניש פאר דעם גייסט, פאר דער נשמה פון אנדערע פֿעלקער. גראַד דער היפוך דערפון איז דורכדעם דערגרייכט גע-וואָרן. דער טויט פון שוצלאָזע פרויען און קינדער האָט פאנאנדער-געבלאָזען דעם האַס פון'ם ענגלענדער געגען דייטשלאנד ביז צו משוגעת און האָט זיך ארויסגעצייגט אלס א בעסער פראָפאגאנדא-מיטעל פאר דער ענגלישער ארמיי, ווי פארזאמלונגען און צייטונגען. ווער עס קען די פארהארטעוועטע נאטור פון'ם ענגלענדער, דער וועט זיך דעריבער ניט וואונדערן. א פאָלק, וואָס האָט זינט פיעל צענדליגע יאָהרען גענאָסען פערזענליכע פרייהייטען, וועלכע קוקען אויס פאר די מעהרסטע דייטשען זאגאר נאָך זייער רעוואָלוציע ווי עפעס וואָס מען קאָן ניט דערגרייכען; א פאָלק וואָס שטעהט ניט אויף שריט און טריט אונטער פאָליצייליכער אויפזיכט, באַזיצט א זעלבסטשטענדיגקייט פון האַנדלען, וואָס מען וועט אומזיסט זוכען אין אויסגעשפראַכענע מיליטערישטאַמען, וואו דער איינצעלנער ווערט איינפאך באַטראַכט אלס אן אויטאָמאַטיש צוגעהער פון א גרויסען גאַנצען.

אבער פאר אונז אליין האָבען אָט די אָנגריפען געהאט זעהר אומאָנגענעמע פאָלגען. איין שענעם טאָג האָט מען זיך גענומען דערצו צו פארשמירען די גלעזערנע דעכער פון אונזער געפֿענגעניש מיט

שוואַרצער פארב, כרי ניט צו געבען די פינדליכע פליה־מאשינען קיין אָנהאלטס־פונקטען ביי זייערע ביינאכטיגע אַטאָקעס. דורכ־דעם זיינען הויפטזאכליך געטראָפּען געוואָרן די באַטאָליאָנען „איי“ און „בי“, וועלכע האָבען געקריגען זייער ליכט אויסשליסליך פון אויבען. וואָס ווייטער מען איז געקומען מיט דער אָפּפארבונג פון די ריזיגע גלאָדדעכער, אלץ פינסטערער איז עס געוואָרן ביי אונז. ביז דער גרויסער האָל, וואו מיר האָבען געוואוינט, האָט ענדליך געמאכט דעם איינדרוק פון א ריזיגען קבר, אין וועלכען ס'איז קוים אריינגעקומען א זונענשטראל. און עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי די מענשען, וועלכע האָבען זיך באוועגט ווי שאַטענס אין אַט דער טרויעריגער טונקעלקייט, וואָלטען אויך געוואָרן פינסטערער און אר מעטיגער.

גליקליכערווייז איז דאָס וועטער אויף דרויסען נאָך געווען שען. אזוי אז מיר האָבען געקאָנט פארברענגען דעם גרעסטען טייל פון טאָג אין'ם „קאָמפאונד“, אָבער ס'איז מיר שוין איצט אריבער א גרויל איבער'ן לייב, דענקענדיג וועגען דער צייט פון די נעבעלס וואָס האָט באַלד געזאָלט אָנקומען, ווען מיר וועלען מווען אָפלעבען אונזערע טעג אין דער דאָזיגער פינסטערניש. נאָך די נאָטור איז געווען בעסער צו אונז ווי די מענשען, וואָרים ארום סוף אָקטאָבער האָט אָנגעהויבען רעגענען און ס'האָט אָנגעהאלטען עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, אזוי אז די שוואַרצע פארב איז אלץ מעהר און מעהר פארשוואונדען, ביז מיר האָבען ענדליך ווידער געקאָנט זעהן דעם הימעל איבער אונז. א צווייטער פאָרויך אונז איינצוהילען אין פולשטענדיגער פינסטערניש, איז אויך געווען אַהן ערפאָלג, ווייל נייע רעגענס האָבען צו שאַנד געמאכט די ארבייט פון די מענשען. נאָכדעם ווי מען האָט אויף אזא אופן צוויי מאָל אומזיסט און אומ־נישט פארשווענדט צייט, געלד און ארבייט, האָט מען עס געלאָזט ווי עס איז געווען.

די קאלטע צייט איז אין יענעם יאָהר געקומען זעהר פריה. אין מיטען נאָוועמבער איז שוין אויסגעפאלען א געדיכטער שניי, וואָס איז אין לאַנדאָן אָן און פאר זיך א זעלטענע ערשיינונג. אזוי ווי

די דאמפֿהייצונג האָט ניט פונקציאָנירט ביי אונז אין באַטאָליאָן. האָט אין דעם גרויסען האָל, וואו דער ווינט האָט געקאָנט אריינג-
 דרינגען דורך אומצעהליגע עפענונגען, געהערשט א ביטערע קעלט.
 די געפאנגענע זיינען געווען געצוואונגען דעם גרעסטען טייל פון
 טאָג צו ליגען אויף זייערע בעטלעך, פעסט אינגעהילט אין זייערע
 קאָלדערעס. די אלגעמיינע שטימונג איז דערום געווען זעהר גע-
 דריקט, וואָרים דער געדאַנק וועגען דעם אָנקומענדען ווינטער האָט
 יעדען פון אונז אָנגעפילט מיט טיפער זאָרג. כמעט יעדער פון אונז
 האָט דעמאָלט געליטען פון כראָנישע פארקיהלונגען, און אזוי ווי
 דער שפיטאָל איז געווען אין גאנצען איבערפילט, איז די גרויסע
 מעהרהייט פון די קראַנקע געצוואונגען געווען זיך צופרידענצושטע-
 לען מיט דעם באַטאָליאָן-פּלאַץ. דאָס האָט זיך ערשט געענדערט
 אביסעל אין א מאָנאַט ארום, ווען די הייצונג איז ענדליך אזוי ווייט
 פאַרריכט געוואָרן, אז דער דאמפֿ האָט זיך געקאָנט האַלטען אין
 די רעהרען.

איך אליין האָב דאמאָלס אלץ דייטליכער געפיהלט די סימפֿ-
 טאָמען פון אן אינפֿלוענצאַ. דער קאָפּ האָט מיר וועה געטאָן, און
 עס איז מיר געלעגען ווי בליי אין אלע גלידער. ניט קוקענדיג דע-
 רויף האָב איך מיט אלע מיטלען געזוכט צו באקעמפען די קראַנק-
 הייט, ביז איך האָב זיך איין פריהמאָרגען מעהר ניט געקאָנט אויפֿ-
 הויבען פון מיין געלעגער. איך האָב געהאט אביסעל פיבער און
 דער קאָפּ האָט מיר אזוי וועה געטאָן, אז איך האָב געמיינט ער וועט
 צושפּרינגען. מייןע חברים האָבען זיך מיט א ריהרענדער אויפֿ-
 מערקזאמקייט באמיהט מיר צו העלפען. יעדער האָט פארזוכט מיר
 צו טאָן וואָס פאר עס איז גוטס, און מיט זייער הילף איז מיר אויך
 געלונגען אין עטליכע טעג בייצוקומען די בייזע קראַנקהייט. נאך
 טירליך האָב איך נאָך א שטיקעל צייט געפיהלט שוואַך, אבער דאס
 פיבער איז געווען באַזיגט. ערגער פון אלץ זיינען געווען די נעכט,
 וועלכע איך האָב אין פארלויף פון מיין קראַנקהייט דאָס רוב פאר-
 בראכט אַהן שלאָף. דאָס קרעכצען, זיפצען, הוסטען און כאַרכלען
 האָט דאן גאָר ניט געוואָלט אויפהערען, און יעדער טאָג האָט אין

דעם ריווינגען האָל אַרויסגערופען אַ מאָדנעם אָפּקלאַנג. ס'האָט זיך געדוכט, אזוי ווי אַן אַלפּ וואָלט געלעגען אויף אָט די אַלע שלאָג-פענדע מענשען. דאָס גאנצע האָט געמאכט אַן אומהיימליכען, אַ טרויעריגען איינדרוק, און אין יענע שטונדען איז מיר אָט דער אָרט פאַרגעקומען ווי אַ פּלאַץ פון גרויל און שרעק.

אין אָט די נעכט האָט אויך געטראָפּען, אז איינער פון די מאַטראָזען, וועלכע זיינען געקומען פון איסטקאָט, איז פּלוצלינג געשטאַרבען. כ'האַב געהערט דאָס שווערע כאָרכלען פון'ס מאַן און איך האָב פון מיינ בעטער געזעהן, ווי פאַרשידענע פון זיינע קאמעראַדען האָבען זיך ווי טונקעלע שאַטענס באוועגט אַרום זיין געלעגער. אין צוויי שעה אַרום, ווען דער דאָקטאָר איז ענדליך געקומען, כדי צו זעהן וואָס עס איז געשעהן מיט דעם מאַן, האָט ער שוין געפונען אַ טויטען קערפּער.

אין יענער צייט האָט זיך אויך אָפּגעשפּילט דער פּאַל פון ביי-טער, וואָס האָט אריינגעבראכט אונזער באַטאָליאָן אין אַ גרויסער אויפּרעגונג. ביטער, וועלכער איז געווען ביי אונז אין באַטאָליאָן, איז פּלוצלינג קראַנק געווארן און האָט געמוזט אַריבערגעפיהרט ווערן אין שפיטאַל, נאָכדעם ווי ער האָט עטליכע טעג געקעמפט געגען דעם. וואָרים אין יענער צייט האָט נאָך עקזיסטירט די גרוי-זאמע גזרה, אז קראַנקע וואָס זיינען געלעגען אין בעט און האָבען קיין כוח ניט געהאט אַריבערצוגעהן אין די באַזוך-צימערען, האָבען איבערהויפּט ניט געטאָרט אויפּנעמען קיין געסט. גראָד דעמאָלט, ווען די ליעבע און צערטליכקייט פון זיינע אייגענע זיינען פאַר דעם מענשען געווען אַ דאָפּעלט באַדערפעניש, האָט מען איהם דורך אַ ברוטאלען באַפעהל באַרויבט פון דער דאָזיגער איינציגער טרייסט.

ביטער'ס קראַנקהייט האָט זעהר שנעל אנגענומען אַ געפּער-ליכען כאַראַקטער, אָבער ניט קוקענדיג דערויף וואָס דער שטאַר-בענדער מאַן האָט זיך געהאַלטען אין איין בעטען, מען זאָל ערלוי-בען זיין פרוי איהם צו באַזוכען, האָט מען זיין בקשה גאנץ איינ-פאַר אָפּגעזאָגט. יא, מען האָט זאָגאַר דער פרוי ניט געלאָזט וויסען

דעם ערנסטען צושטאנד פון איהר מאן. ערשט ווען ער איז גע-
שטארבען, האָט מען איהר אין טרוקענע ווערטער מיטגעטיילט ווע-
גען זיין טויט. די אָרימע פרוי האָט געשריבען צו איינעם פון
אונזערע מיטגעפאנגענע א פארצווייפעלטען בריעף, וועלכער האָט
דורכגעוואנדערט איבערן גאנצען לאגער און האָט יעדען איינעם פון
אונז זעהר שטארק געריהרט. אזוי ווי פרוי ביטער איז געבליבען
פולשטענדיג אַהן מיטלען און דורך איהר מאן'ס טויט האָט זי אויך
פאַרקלאָרן די קליינע אונטערשטיצונג, וועלכע די ענגלישע רעגירונג
פלעגט געבען די פרויען פון אינטערנירטע דייטשען און עסטריי-
כער, האָבען מיר אין'ס לאַגער פאַר איהר געזאמעלט צוויי און
צוואנציג פונט סטערלינג, כדי איהר דורכדעם אויסצודריקען אונ-
זער מיטגעפיהל פאַר דעם שווערען פאַרלוסט, וואָס האָט איהר
געטראָפּען.

דעם 30טען נאָוועמבער האָבען מיר געליטען א שארפען פאַר-
לוסט, ווען דער טויט האָט אוועקגעריסען פון צווישען אונז א גע-
פאנגענעם מיט'ן נאָמען גוסטאו וואנדא, א זעהר באַגאַבעטען, טא-
לאַנטפולען מוזיקער, וועמעס נאָמען איז געווען באקאנט אין גאנץ
אייראפּא. וואנדא האָט געשטאַמט פון בודאַפעסט, וואו ער האָט
באזוכט די קאנסערוואטאָריע. נאָכדעם ווי ער האָט פאַרבראַכט
היבשע עטליכע יאָהר אין וויען און פאַרזי האָט ער זיך באזעצט
אין בערלין, וואו ער איז זיבען יאָהר צייט געווען דער לייטער
פון'ס אָרקעסטער אין'ס „ווינטערגאַרטען“ און פיער יאָהר איז ער
געווען דיריגענט אין דעם נייעם אָפּערעטען-טעאטער. אין פאַר-
לויף פון דער דאָזיגער צייט האָט ער אויך מיט א גוטען ערפּאָלג
זיך געפּראוואוט אלס קאָמפּאָניסט פאַר אָפּערעטעס. אין די לעצטע
יאָהרען פון זיין לעבען האָט ער געווירקט אלס דיריגענט אין
„געזיט“ און אדעלפֿי-טעאטער אין לאַנדאָן. ניט קוקענדיג דערויף
וואָס ער איז געווען אן אָפטער גאסט ביי דעם ענגלישען פרעמיער-
מיניסטער אסקוויט אין הויז, און פרוי אסקוויט האָט גענומען א
גרויסען אינטערעס אין'ס קינסטלער, האָט דאָס איהם פונדעסט-
וועגען ניט געקאנט רעטען פון דער אינטערנירונג. די געלע פרעסע

האָט דאמאָלס מיט אָפּענע, שארפע אויגען פארפּאָלגט יעדע באַ וועגונג פון'ם מיניסטער און זיין הויזגעזינר און האָט אויסגענוצט יעדע קלייניגקייט, כדי וואָס שנעלער צו ברענגען זיין מפּלח. ווען די צייטונגען האָבען אזוא עפענטליך געפּאָדערט מען זאָל ארעסטירען דעם „הונען-דיריגענט“, האָט מען זיך שוין מעהר ניט גע- קאָנט שטעלען אנטקעגען דעם דאָזיגען אולטימאטום פון'ם פאטרי- אַטיזם, און וואנדא האָט געמוזט געהן אין דעם אינטערנירונגס- לאַגער.

אַבער מען האָט זיך ניט צופרידענגעשטעלט מיט דעם אליין, און ווען רעוואלוציער-זשורנאליסטען פון'ם סאָרט פון אַ האַריישאָ באטעמלי האָבען געהאט דאָס גליק אויסצושפירען, אז מרס. אסקוויט האָט געשיקט עטליכע בריעף צו וואנדא'ן און — אויב איך האָב קיין טעות ניט — איהם זאגאר איין מאָל באזוכט אין לאַגער, האָר בען זיי אויפגעהויבען א געוואלטיגען געשריי און געשטעלט דעם מיניסטער עפענטליך פראגען אין די צייטונגען, צי ער האָט א ידיעה וועגען דעם, אז זיין פרוי האלט אָן באַציהונגען מיט אינ- טערנירטע „הונען“.

וואנדא איז געווען איינער פון די לעבענסווירדיגסטע און צו- גענגליכסטע מענשען אין'ם לאַגער. זיין מונטערקייט, זיין פרעה- ליכער געמיט האָט איהם געוואונען יעדען איינעם פאר א פריינד. דערביי איז ער געווען דורכגעדרונגען פון'ם גאנצען פרייהייטליכען טעמפּעראמענט פון'ם קינסטלער און אן אינטעליגענטער באַאָבאכ- טער פון מענשען און זאכען. אין דער געפאנגענשאפט איז ער פּלוצלינג באפאלען געוואָרן פון א שווערער מאָגענ-קראנקהייט, אזוי אז מען איז געצוואונגען געווען איהם אריבערצופיהרען אין דייטשען האָספיטאל, וואו ער איז נאָך שווערע ליידען געשטאָרבען. זיין טויט האָט זעהר שטארק געריהרט זיינע צאָלרייכע פריינט אין'ם לאַגער און האָט באזונדערס שמערצליך געווירקט אויף דעם ענגערן קרייז פון זיינע לאַנדסלייט, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפּו- נען מוזיקער פון פּראָמינענטער באדייטונג, ווי די העררן לאָראַנט און רעשאַווסקי. דורך דער פארמיטלונג פון'ם קאָמאנדיר, אבער

הויפטזאכליך א דאנק דער באמיהונג פון מיירושאָר לארקין, האָט דער „וואָר אָפּיס“ ארויסגעגעבן אן ערקויבעניש, אז עטליכע פון וואַנדא'ס ענגערע פריינט אין לאַגער זאָלען קאָנען בייוואוינען דאס פארברענען פון'ם קינסטלער'ס קערפער אין דער קרעמאטאָריע פון גאָלדערס גרין. ווען דאָס איז באקאנט געוואָרן, האָבען זיך די פריינט פון'ם פארשטאָרבענעם געווענדט צו מיר מיט דער ביטע, צו ריידען א פאָר ווערטער ביי וואַנדא'ס ארון.

דעם 8טען דעצעמבער האָבען מיר אונזערע פערצעהן לייט פאר-לאָזען דעם לאַגער. מען האָט אונז אין אָנפאנג געוואלט מיטגעבען א גאנצע וואך פון באַוואַפענטע סאָלדאטען, אָבער א דאנק מיין דזשאָר מאַט, וועלכער האָט זיך דא אריינגעמישט, האָט מען זיך באנוגענט דערמיט וואָס מען האָט אונז געגעבען א פאָר אָפיצירען אלס באגלייטער. ס'איז געווען א כמורנער, נאכ-קאלטער טאָג, וואָס האָט געקאָנט ארויפפיהרען אויף אלערליי מעלאנכאָלישע באטראכטונגען. ווען מיר זיינען אנגעקומען איז דער קרעמאטאָריע, האָבען מיר שוין דאָרט געפונען פארזאמעלט א קליינע טרויער-געזעלשאפט, וועלכע איז געקומען אָפגעבען די לעצטע עהרע דעם טויטען. מיר איז געוואָרן גאנץ מאָדנע אויף'ן הארצען אין אַט דער זעלטזאמער אומגעבונג, נאך די אלע לאנגע מאָנאטען פון דער געפאנגענשאפט. דער האלב-טונקעלער, פייערליכער צימער פון דער קרעמאטאָריע מיט די פארזאמעלטע מענער און פרויען אין שווארצע טרויער-קליידער, וועמעס געזיכטער עס האָבען זיך אויף א מאָדנעם אופן געווארפען אין די אויגען אין דעם מאַטען בין השמשות-ליכט. אין'ם הינטערגרונד די אָפיצירען און ניט ווייט פון'ם שוואַרצען ארון דער קליינער קרייז פון מיינע ליידענס-חברים. לאנגזאם און פייערליך האָבען געברויט די אקאָרדען פון בעטהאָווען'ס טרויער-מארש דורך דעם האלב-טונקעלען צימער און האָבען דורכגענומען די נשמה מיט א טיפען שוידער. ווען די לעצטע קלאנגען זיינען לאנגזאם אָפגעשטאָרבען, בין איך צוגעגאנגען צו דער טרונע פון'ם טויטען קינסטלער, כדי איהם צו זאָגען די לעצטע עטליכע ווערטער.

איך האָב זיך דעם גאנצען פריהמאָרגען אומזיסט באמיהט צו-
זאמענצושטעלען ביי מיר אין געדאנק א פאָר פאסענדע ווערטער.
אַבער איך האָב ניט געקאָנט אויף קיין איין רגע קאָנצענטרירען
מיין געדאנקען. די נייע איינדריקען אויף דרויסען פון'ם לאַגער,
דאָס געשפרעך פון די פריינט, אלצדינג האָט געווירקט מיט מאכט
אויף מיר און האָט מיר ניט געגעבען קיין רוה, אזוי אז איך האָב
ענדליך אויפגעגעבען אויסצוקלערן עפעס פאסענדעס. אַבער ווען
איך בין אריינגעקומען אין דעם מאט-באלויכטענעם צימער, וואו
דער ארון איז פייערליך געשטאַנען אין מיטען, און איך האָב דער-
פיהלט די קלאנגען פון'ם אָרגעל דורכשטראָמען דורך מיין זעלע,
דאן האָב איך גענוי געוואוסט, אז איך וועל געפינען די ריכטיגע
ווערטער.

לאנגזאם איז פארשוואונדען דער ארון מיט די רעשמען פון'ם
טויטען קאמערעד אין א קליינער עפענונג אין דער וואנט, בעת
ווען די טענער פון דער מוזיק האָבען זיך קלאָגענדיג פאנאנדערגע-
גאָסען דורך דעם האלב-טונקעלען צימער. מיר איז אלעס פארגע-
קומען ווי א מאָדנער, פאנטאַסטישער טרוים, און עס האָט געדויערט
עטליכע מינוט, ביז איך האָב זיך ווידער געפונען אין דער ווירק-
ליכקייט. ס'איז געווען א טרויעריגער טאָג, און טרויעריג איז גע-
ווען די שטימונג, וואָס האָט זיך אונז געלעגט אויף די הערצער,
ווען מיר זיינען געגאנגען צוריק אין „פעלעס“.

נאָך דעם זעלבען טאָג האָבען זיך די ענגערע פריינט פון'ם
פאָרשטאָרבענעם געווענדט צו מיר און מיך געבעטען אויפשרייבען
די ווערטער, וועלכע איך האָב גערעדט ביי וואנדא'ס ארון, כדי
מען זאָל זיי קאָנען אָפּדרוקען. איך האָב דערפילט זייער וואונש,
און עטליכע טעג שפעטער האָב איך זיי איבערגעגעבען דעם מא-
נסקריפט. דער קאמאנדיר האָט עס אוועקגעשיקט אין „וואָר-
אָפּיס“ און געווארט אויף א גוטתויסונג. אין א וואָך ארום איז
ארויסגעגעבען געווארן די ערלויבעניש. איינער פון אונזערע מיט-
געפאנגענע, וועלכער איז פאר זיין אינטערנירונג אליין געווען א
שותף אין א דרוקעריי, האָט באזאָרגט די דרוק-אַרבייט. אלס מאַטאָ

האָט דער יונגער, טאלאנטפולער קינסטלער אלעס רעשאָווסקי פאר מיינע ווערטער אוועקגעשטעלט צוועלף טאָקטען פון זיינע „טרויער-קלאַנגען“, וועלכע ער האָט געווידמעט זיין טויטען פריינד. די קליינע שריפט איז פארשפרייט געוואָרן אין גאנצען לאַגער און דאָס געלד וואָס זי האָט איינגעבראכט איז פארטיילט געוואָרן צווישן די נויט-ליידענדע קאמעראדען.

אין'ם לאַגער האָט מען זיך איצט שטארק באשעפטיגט מיט די פאַרבארייטונגען פאר דעם אָנקומענדען וויהנאכטס-יום טוב — דעם צווייטען, וואָס מיר האָבען געזאָלט דורכמאכען אין דער גע-פאנגענשאפט. מען האָט געוואָלט פארשאַפן די פיעלע אָרעמע קאמעראדען אין'ם לאַגער א קליינע פרייד דורך א פארבעסערונג פון די מאָלצייטען אין די יום טוב טעג. צו דעם דאָזיגען צוועק האָט זיך פאַרמירט א באזונדער קאָמיטעט, וועלכער איז לויט די כוחות אונטערשטיצט געוואָרן דורך פארשידענע אָרגאניזאציעס אין און אויסער דעם לאַגער. דאָ האָט זיך באזונדערס אויסגעציי-כענט דער „דר. מערקעל-קאָמיטעט“, וואָס האָט כמעט די גאנצע צייט פון אונזער געפאנגענשאפט אויף א לויבענסווירדיגען אופן געזאָרגט פאר דער באַפרידיגונג פון די פארשידענע באדערפענישען פון די געפאנגענע. דר. מערקעל איז געווען א געבוירענער דייטש, וועלכער איז, לויט דעם ווי מען האָט מיר איבערגעגעבען, מיט לאַנגע יאָהרען צוריק געוואָרען אן ענגלישער בירגער. ניט קוקענדיג אויף אלע אַטאָקעס אין דער געלער פרעסע, האָט ער זיך געגעבען די גרעסטע מיה בייצושטעהן די געפאנגענע מיט ראַט און טאַט. ער האָט געליפערט דאָס נייטיגע געלד פאר דער גרינדונג פון ביבלי-אָטעקען אין די פארשידענע אינטערנירונגס-לאַגערען, ער האָט פאַרזאָרגט די גייסטיג שטרעבענדע עלעמענטען מיט וויסענשאפט-ליכע לעהר-ביכער, וואָס אסך פון זיי זיינען אין דער ערשטער צייט — ווייסט דער גוטער יאָהר פארוואָס — פארהאלטען געווארן פון דער מיליטער-פאַרוואַלטונג. די געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט א באדערפעניש, זיך צו באשעפטיגען מיט קליינע האנד-ארבייטען, זיינען פון דר. מערקעל'ס פארטרעטער פאַרזאָרגט געוואָרן מיט די

נייטיגע געצייג און רויהע מאטעריאלען, און די שולען אין'ם לאגער זיינען פון זיי אויסגעשטאט געוואָרן מיט די נייטיגע לעהר-מיטלען. מיט איין וואָרט, דער דאָזיגער קאָמיטעט האָט אין פארלויר פון דער גאנצער צייט פון זיין עקזיסטענץ ענטוויקעלט א געבענשטע, גלייך-ליכע טעטיגקייט, וועלכע האָט אסך פון אונז געגעבען די מעגליכ-קייט לייכטער אריבערצוטראָגען זייער לאַגע.

דער „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ האָט אין יעדען לאַגער געהאט א פארטרעטער צווישען די געפאנגענע, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו פאָרמירען א באשטימטע קאָמיטע פון עטליכע מענער, כדי מיט זייער הילף אָרגאניזאטאָריש צוזאמענצופאַסען די ווירק-זאמקייט פון'ם קאָמיטעט אין לאַגער און געבען דעם פארטרעטער באשטימטע פאָרשלאָגען פאר זיין טעטיגקייט. דער פארטרעטער פון'ם „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ ביי אונז אין לאַגער איז געווען א געוויסער הערר קעסטנער, וועלכער האָט דערפילט זיין אָנפאנגע, וואָס איז ניט אימער געווען לייכט, אויף דעם ברויטסטען און גע-רעכטסטען אופן. ביי זיין זייט זיינען געשטאנען עטליכע מענער, וועלכע האָבען איהם טריי געהאַלפּען. באזונדערס דארף דאָ דער מאַנט ווערן הערר טרינקס פון אונזער באַטאָליאַן, וועלכער איז געווען טעטיג פאר דעם קאָמיטעט אויף אן אומערמידליכען און אומאייגענניציגען אופן.

מיט דער הילף פון'ם „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ איז די קריסט-מאס-קאָמיטעט אימשטאנד געווען צו פארטיילען אין גאנצען לאַגער צעטלאך, אויף וועלכע יעדער איינער האָט געקאָנט אויסדריקען זיינע באזונדערע וואונשען. גאטירליך האָט זיך דאָ געהאנדעלט בלויז וועגען קלייניגקייטען, וועלכע מען האָט געקאָנט ווי עס איז ערפילען. יעדענפאלס האָט מען זיך געגעבען פיעל מיה צו פאר-שאַפען יעדען איינעם א קליינע פרייד. אויך די פארשידענע פאר-אייגען און קערפערשאפטען, וועלכע האָבען זיך געהאט ענטווי-קעלט אין'ם לאַגער מיט דעם צוועק צו אונטערהאלטען די געפאנג-ענע און זיי צו געבען א געלעגנהייט צו געניסען פון דער קונסט, — אויך זיי זיינען ניט אָפגעשטאנען און האָבען זיך באַמיהט צו

מאכען די אונטערנעמונג ערפאלגרייך. דער „קאנצערט־פאראיין“ האט פארזאמלט עטליכע קאנצערטען אין'ם טעאטער, און די פינאנציעלע רעזולטאטען זיינען געגאנגען פאר'ן ווייטאכטס־פאָנר. אָט דער פאראיין איז ארויסגערופען געווארן אין לעבען עטליכע חדשים נאך אונזער אָנקומען אין אלעקסאנדרא פעלעס און האָט זיך אין א גאנץ קורצער צייט ענטוויקעלט צו אן אויסגעצייכענטען אַרקעסטער. איידער די מלחמה האָט אויסגעבראָכען האָבען אין לאַנדאָן געלעבט א היבשע צאָהל דייטשע מוזיקער, וועלכע זיינען געווען טעטיג אין די פיעלע טעאטערע און קאנצערט־הייווער פון דער ענגלישער הויפּט־שטאָט. אזוי איז עס געקומען, אז נאך דער אינטערנירונג פון די דייטשען אין ענגלאנד האָט מען כמעט אין יעדען לאַגער געקאָנט געפינען א היבש ביסעל דייטשע מוזיקער. באזונדערס האָט דאס צוגעטראָפּען ביי אונז, וואו אלע אינסטרו־מענטען זיינען געווען פארטראטען אין א פאסענדער פראָפּאָרציע. נון, האָט זיך אַלזא פארמירט אן אַרקעסטער, וואָס האָט אין פאר־לויף פון די מלחמה־יאָהרען זיכער געהערט צו די בעסטע, וועלכע לאַנדאָן האָט געהאָט. באזונדערע פאַרדינסטען פאר דער ענט־שטעהונג און געזונטער ענטוויקלונג פון'ם קאנצערט־פאראיין האָט זיך ערוואָרבען איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, הערר ה. שטרע־קער, א זון פון דער אלטער רהיין־שטאָט מאינץ און איינע פון די סימפאטישסטע פיגורען אין גאנצען לאַנדער. דער פאראיין האָט געהאט די באזונדערע סימפאטיע פון דעם אלטען קאָמאנדיר, וועל־כער האָט זעלטען פארפעהלט א קאנצערט און פלעגט נאך געווענ־ליך מיטברענגען עטליכע געסט פון דרויסען. דער קאָמאנדיר איז געווען ניט בלויז פערזענליך א פריינד פון מוזיק, ער איז אויך געווען מיט דער מיינונג, אז די מוזיק איבט אויס א זעהר וואויל־טוענדען איינפלוס אויף די געפאנגענע, א זאך וואָס קיינער האָט ניט געקאָנט אָפליקענען.

אונטער דער לייטונג פון'ם קאפעל־מייסטער אנטאָן וויסט פלעגט דער קאנצערט־פאראיין יעדען זונטאג אווענט אין טעאטער געבען קאנצערטען, וועלכע פלעגען באזוכט ווערן פון הונדערטער

געפאנגענע, און וועלכע האָבען זיי געגעבען שטילע שטונדען פון אינערליכער פארטיפונג און פארגעסען, וואָס האָבען ניט געקאָנט הויך גענוג אָפּגעשאצט ווערן. דער פאראיין פלעגט פון צייט צו צייט אראנזשירען מוזיקאלישע אווענטען, וועלכע זיינען געווען גע-ווידמעט באשטימטע מייסטער פון דער טאָן-קונסט, ווי בעטהאָווען, ליסט, וואגנער א. א. וו., און האָט זיך ביי די דאָזיגע געלעגנהייט טען ווירקליך אויסגעצייכענט.

אויסער די מיטגלידער פון'ס אָרקעסטער זיינען אין לאַגער גע-ווען נאָך עטליכע מוזיקאלישע קינסטלער פון א גאנץ היבשער באַ-רייטונג. די דאָזיגע האָבען געבילדעט א קליינע גרופע פאר זיך און פלעגן אראנזשירען פון צייט צו צייט קאָנצערטען אין א קלע-נערן זאל, וועלכע זיינען ווירקליך געווען מייסטערהאפט. איך דארף ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט ניט פארגעסען צו דערמאָנען די צוויי יונגע אונגארישע קינסטלער פערזי לאָראַנט און אלעקס רע-שאָווסקי. הערר לאָראַנט איז געווען א וויאָלין-ווירטואָז, וואָס האָט געהאט א טעכנישעם וויסען און א טיפּקייט פון אויסדרוק, וועלכע פלעגן זיך אָפט אַנטפלעקען אין דעמאָנישע פאָרמען. דאָס פייער און די הינרייסענדע קראפט פון זיין שפילען האָבען ארויס-גערופען גאנץ אומגלויבליכע ווירקונגען. ס'איז מעגליך, אז די גע-פאנגענשאפט האָט געמאכט אז איך זאָל אָט די ווירקונגען נאָך טיפער דערפיהלען, ווי עס וואָלט געווען דער פאל אונטער אנדערע אומשטענדען. איך גלויב זאָגאר באשטימט, אז די געפאנגענשאפט מאכט דעם מענשען פיעל עמפענגליכער פאר די אינערליכע סענזא-ציעס, וואָס די מוזיק רופט ארויס. יעדענפאלס האָב איך באזונ-דערס דעם „סואוועניר דע מאָסקו“ קיינמאָל פריהער ניט געהערט שפילען מיט אזא איבערוועלטטיגענדער קראפט.

אלעקס רעשאָווסקי איז געווען א מייסטער ביי דער פיאנא. ער האָט ניט באזעסען די שטורמישע, אייגענוויליגע קינסטלער-נאָטור פון זיין פריינד לאָראַנט, נאר ער איז גיכער געווען א פאר-טראכטער, מעהר נאָך אינעווייניג גענייטער כאַראַקטער, וואָס האָט זיך געגראָבען אין דער טיפּקייט. זיין שפילען איז געווען

פון פולקאמענער פיינקייט און האָט אויף א מייסטערהאפטען אופן אויסגעדריקט יעדע ניואַנס פון'ס געפיהל. ווען איך האָב זיך צו-געהערט צו זיינע טענער, איז שאַפען פאר מיר געוואָרן ווי אן אי-גערליכע איבערלעבעניש, און איך האָב געפיהלט דעם גאנצען שוין-דער פון דער דאָזיגער נערווען-שמיסענדער מוזיק, ווי עס וואָלט אַפּגעקלונגען אין יעדען ווינסעל פון דער נשמה.

פאר זייערע טעגליכע איבונגען האָט דער קאָמאנדיר די צוויי קינסטלער אָנגעוויזען א באַזונדערן פּלאַץ אונטער'ן אָרגעל, וועל-כער האָט ליידער געהאט דעם חסרון וואָס ער האָט געקאָנט באלויב-טען ווערן בלוז קינסטליך, דאָס הייסט דורך עלעקטריציטעט, און איז געווען זעהר שלעכט ווענטילירט. אזוי ווי איך בין געווען זעהר באפריינדעט מיט די צוויי קינסטלער, האָב איך אָפט געהאט די געלעגנהייט זיי צו באַזוכען אין זייער „קרשי קרשים“ און זיך צו באַרוישען מיט זייער שפּילען. דאָס געהערט צו די שענסטע ערינערונגען, וועלכע איך האָב מיטגענומען מיט זיך פון מיינ גע-פאנגענשאפט.

כדי אויך פון זייער זייט עפעס בייצוטראַגען צו דעם ווייה-נאכטס-פאָנד, האָבען די הערן לאָראַנט, רעשאַווסקי און עטליכע פון זייערע פריינט אַראָנזשירט אַן אַווענט פאַר קאַמער-מוזיק, וואָס האָט, אויסער דעם קינסטלערישען גענוס פאַר די צוהערער, איינ-געבראַכט דער קריסטמאַס-קאַסע די סומע פון פיער און פופציג פונט סטערלינג.

אזוי האָבען זיך אלע געגעבען די מיה צו מאַכען די ווייה-נאכטס-טעג אין לאַגער אזוי אנגענעם ווי ס'איז נאָר מעגליך געווען אונטער די עקזיסטירענדע אומשטענדען. אין גאַנצען לאַגער האָט זיך ארום דער דאָזיגער צייט געלאָזט באַמערקען א געוויסע רוה, פון וועלכער מען האָט געווענליך ניט געוואוסט, און וועלכע איז בלוז איין מאָל פּלוצלינג אונטערבראַכען געוואָרן. דאָס איז געווען עט-ליכע טעג פאַר קריסטמאַס, ווען די מאַטראָזען, וועלכע זיינען גע-קומען צו אונז פון'ם לאַגער פון איסטקאָט, זיינען פּלוצלינג ארי-בערגעפיהרט געוואָרן נאָך דער „אייל-אף-מען“. פאַר די אַרעמע

מענשען איז דאס געווען א פיינליכע איבעראשונג, וואָרעם זיי האָבן
בען זיך שוין געהאט צוגעוואוינט צו דער נייער אומגעבונג. א
טייל פון זיי זיינען שוין געווען אין אכט און צעהן פארשידענע
אינטערנירונגס-לאגערען און האָבען זיך געפונען אזוי צו זאָגען
די גאנצע צייט אויף'ן וועג. מיר האָבען זיי געזוכט אביסעל צו
פארזיסען די ביטערע פיל, מיט דעם וואָס מיר האָבען זיי פאר'ן
אפשייד איבערגעגעבען א טייל פון דעם וויינהאכטס-פאָגל.

פאר וויינהאכטס-אָווענט האָט מען אראנזשירט אן אונטערנע-
מונג אין'ם טעאטער, ביי וועלכער ס'האָט אויך מיטגעווירקט דער
קאָנצערט-פאראיין. מען האָט מיך געבעטען צו האלטען א קורצע
רעדע, וואָס איך האָב אויך געטאָן. כ'האָב דערביי גענומען די גע-
לעגנהייט צו לאָזען פריי מיינע געדאנקען און צו געבען אייניגע
אויפגעשניינליכע באטראכטונגען איבער דער פרעהליכער בשורה :
„פרידען אויף דער ערד און וואוילזיין צו די מענשען!“ און איבער
דעם שוידערליכען טויטענ-טאָג, וואָס האָט זינט אכצען חדשים
געבושעוועט איבער אייראפא און איבעראל איבערגעלאָזט הינטער
זיך צוריסענע מענשען-קערפערס, בלוט און רואינען. אויף דער
גרויסער מערהייט פון מיינע ליידענס-חברים האָבען מיינע ווער-
טער געמאכט א שטארקען איינדרוק, בלויז די פאטריאָטען האָבען
אויסגעקוקט צו זיין ניט צופרידען דערפון, און הערן בוראנדט האָט
שפעטער אין קרייז פון זיינע נאָהנטע פריינט אין'ם „סי-“ באַטאָ-
ליאַן ערקלערט, אז אזא רעדע „טוט דער דייטשער זאך מעהר שאַ-
דען, איידער דער פארלוסט פון פינף הונדערט קאנאָנען“.

הנס אין פארלוף פון די פייערטעג האָט זיך אין גאנצען לאַנער
געלאָזט מערקען א פריינדליכע שטימונג, האָט אבער דאך ניט גע-
וואָלט קומען קיין ריכטיגע פרייד. די געדאנקען פון די מעהרסטע
זיינען נאָטירליך געווען ביי זייערע אייגענע, ביי זייערע פאמיליעס,
און מעהר ווי איינער פון אונז איז געזעסען שטום, פארטיפט אין
זאָרגען. וואָס פאר אן אונטערשיד צווישען היינט און פאר איאָהר
רען! דעמאָלט איז יעדער איינער געווען פעסט איבערצייגט,
אז אונזער געפאנענשאפט וועט ניט לאַנג דויערן, און ווען אימיר

צער וואָלט געזאָגט, אז מיר וועלען אין א יאָהר ארום נאָך אלץ זיצען אונטער שלאָס און ריגעל, וואָלט מען איהם געהאלטען פאר א משוגענעם נאַר. אויך היינט זיינען די מעהרסטע פון אונז נאָך געווען באזעלט פון דער שטילער האַפנונג, אז דער אומגליקליכער קריג קאָן מעהר לאנג ניט אָנהאלטען. מען האָט אָנגעגעבען אלער ליי גרינדען דערפאר, און אסך פון אונז האָבען פעסט געגלויבט, אז מיר האָבען זיך געפונען ערב גרויסע און ענטשיידענדע געשע- הענישען. ניט קוסענדיג אויף דעם אלעם איז די שטימונג געווען געדריקט, און מען האָט געפיהלט א געוויסע אומזיכערקייט, וועלכע מען האָט מיט א יאָהר פריהער ביי קיינעם ניט געקאָנט באמערקען. וואָס איז שייך געווען צו מיר פערזענליך, האָב איך זיך ווירק- ליך געפונען אין א געהויבענער שטימונג. די ליעבע פריינט פון דרויסען האָבען מיר ניט בלויז פארזאָרגט מיט אלעם מעגליכע, כדי מיר צו פאַרשאַפּען א פרייד, איך האָב אויך אין פארלוף פון די לעצטע טעג געהאט ערהאלטען א היבשע צאָהל בריעף פון פריינט, וועלכע זיינען מיר געווען ליעב און טייער. מאלאטעסטא, דער אל- טער, אומערמידליכער קעמפער, האָט מיר געשריבען, אז ער וועט מיך אין קורצע באזוכען, און איך האָב זיך שוין איצט געפרעהט מיט אַט דעם ווידערזעהן. אויך טאָם קיעל, דער ארויסגעבער פון „פרידאָם“, האָט צוגעזאָגט מיך צו באזוכען און האָט געפונען פאר מיר ברידערליכע ווערטער פון טרייסט און סימפאטיע. פון אמע- ריקא האָב איך געקריגען א בריעף פון דער אלטער פריינדין עמא גאלדמאן, וועלכע האָט אין יענער צייט צוזאמען מיט אנדערע קא- מעראדען אָנגעפיהרט אן אומערשראָקענע פראָפאָגאַנדא געגען דער מלחמה, ביז מען האָט איהר שפעטער, נאָכדעם ווי אמעריקא אליין איז אריין אין קריג, פארמאכט דאס מויל, פאַרשפארענדיג זי היינט טער שלאָס און ריגעל. פון די פיעלע גענאָסען אין אמעריקא, וועל- כע האָבען גענומען א לעבעדיגען אינטערעס אין מיין לאגע, איז עס באזונדערס געווען מיין אלטער פריינד דר. מיכאל קאהן, וועלכער האָט אין פארלוף פון דער גאנצער מלחמה זיך רעגעלמעסיג דורכ- געשריבען מיט מיין פרוי און מיט מיר, און האָט אונז אויף יעדען

אופן ארויסגעוויזן זיין ברידערליכע סאָלידאריטעט. דאס באַ-
וואוסטזיין, אז איך האָב איבעראַל אין דער וועלט אוועלכע בראווע
פריינט און חברים, איז פאר מיר שטענדיג געווען א פריידפולע
באַפרידיגונג אין די לאַנגע מאָנאַטען פון דער געפאַנגענשאַפט.

אזוי זיינען אריבער די פייערטעג, און דער אָנפאַנג פון'ס נייעם
יאָהר האָט זיך דערנעהנטערט. א טאָג פאר נייַיאָהר האָבען מיר
באזוכט מיינע ליבעע צוזאַמען מיט מיין אלטען פריינד לאַזאַר
זאַבעלינסקי, וועלכער געהערט צו די טרייעסטע חברים פון מיין
לעבען. הגם מיר האָבען זיך ניט געקאָנט פיעל זאָגען אין די עטליכע
מינוטען וואָס מיר האָבען פאר זיך געהאַט, איז מיין הארץ דאָך
געווען פול מיט פרייד, און א ווארם, גוט געפיהל האָט מיר דורכ-
גענומען, ווען איך האָב מיינע ליבעע ווידער געמוזט געבען די
האַנד, זיך צו געזעגענען מיט זיי.

דער קאָמאַנדיר האָט אונז ערלויבט ערב נייַיאָהר נאַכט
אויפצוזיין ביז האלב נאָך צוועלף אזיגער. איך בין געזעסן מיט
עטליכע פריינט אין א ווינקעל, ווען דער זיגער האָט געשלאָגען
צוועלף און מען האָט זיך אָנגעהויבען ווינשען א „גליקליכען ניי-
יאָהר“. אצונד האָבען זיי זיך א לאַז געטאָן פון אלע זייטען צו
מיר און מיר געבעטען צו זאָגען א פאָר ווערטער. און איך האָב
גערעדט צו זיי, כ'האָב אָפגעפרישט זייער מוט און זיי באשוואַרען
אריבערצוטראָגען מוטיג זייער שיקזאל און קיינמאָל ניט צו פאַר-
צווייפלען. מיר אליין איז אין יענער נאַכט געווען אזוי לייכט אויף'ן
הארצען, און איך האָב געפיהלט, ווי מיין אייגענע שטימונג האָט
אריבערגעשטראָמט אין זיי און אָנגעצונדען אין זיי די האָפנונג אויף
בעסערע טעג, וועלכע איז פאר די מעהרסטע פון זיי געווען אזוי
נייטיג, כדי ניט אין גאַנצען צו פאַרצווייפלען. איך אָבער האָב אין
דער דאָזיגער נאַכט לאַנג ניט געקאָנט געפינען קיין רוה. איינע נאָך
די אנדערע, אין פיעל-פאַרביגע רייהען, זיינען פאר מיר אויפגעשטי-
גען די טומעלדיגע איבערלעבענישען פון די לעצטע יאהרען, און דער
פלאַנטער איז געוואָרן אליין געדיכטער און געדיכטער, ביז איך בין
ענדליך לאַנגזאַם פאַרוונקען אין שלאָף.

קאפיטעל 15

איך ווער באטאליאן־פיהרער

די מורא'דיגע טראגעדיע פון'ם פישער־מאן מיכאעליס — אויפרוף פון דער דויטשער קרוינפרינצעסין צו די מוסערס — א געפערליכער קריכער — קורצער פראצעס פון די פישער־לויט — דער זעלבסט־מאָרד פון'ם סארדזשענט סודער — מאניפעסטאציע פון די פאטריאטען געגען דאָס נעחען פון פאָסט־זעק אין'ם לאַגער — א שאַרפער ענטפער — דאָס בילד פון'ם קיזער — נויטראַלע אין'ם לאַגער — ביים קראנקען קאמאנדיר — מיין „שטעקבריעף“ — דער יום טוב פון די אונגארען — אינערליכער קריזיס — מיין ערוועהלונג צום באַטאליאן־פיהרער — אן ערשטער שריט.

דאָס נייע יאָהר האָט גענומען א טרויעריגען אָנפאנג. איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, דער פישער־מאן מיכאעליס, האָט אין דעם טאָג פון ניי־יאָהר געקריגען פון זיין פרוי פון דייטשלאַנד די שרעקליכע נאכריכט, אז זיינע פיער זיהן זיינען אין משך פון איין וואך צייט געפאלען אויף'ן „פעלד פון דער עהרע“. זיין שנור האָט ביים אָנקומען פון דער איוב־בשורה פארלאָרן דעם פאר־שטאַנד און האָט געמוזט אָפגעפיהרט ווערן אין א משוגעים־הויז. איך זעה דעם מאן נאָך היינט פאר מיר. ער האָט ניט גערעדט קיין וואָרט, איז געזעסען אויף זיין בעטעל און פינסטער געקוקט פאַר זיך. זיינע קאמערעדען האָבען געזוכט איהם צו טרייסטען אויף זייער רויהען. נאָך גרונד־עהרליכען שטייגער, אָבער ער האָט גאָרנישט געענטפערט, און ס'איז קענטיג געווען, אז ער האָט קוים געהערט וואָס זיי האָבען גערעדט צו איהם. וואָס פאר א טרייסט־

וואָרט וואָלט דען דאָ געקאָנט העלפֿען? דאָ איז א מענשען־זעלע אויף א ברוטאָלען אופן צוטראַטען געוואָרן, א הארץ איז אויסגע־ברענט, פאַרדאָרט געוואָרן אזוי, אז עס האָט ניט געקאָנט טראָגען מעהר קיין פרישע שפּראַצונגען. און דער מאן איז געזעסען דאָ אין דער געפאנגענשאַפט, בעת ווען זיין פרוי איז דאָרט איינגע־נאנגען אין אומבאשרייבליכען פיין און האָט ניט געהאט ארום זיך קיין איינציגען מענשען, וואָס זאָל איהר קאָנען זאָגען א וואָרט פון טרייסט. אלץ וואָס ער האָט געקאָנט טאָן איז געווען, צו שיקען זיין פרוי די פון דער צענזור ערלויבטע זעקס און צוואנציג שורות, וועלכע זי האָט פילייכט געקאָנט באקומען אין צוויי חדשים ארום.

דער פישער איז געווען א מוטיגער מאן. ער האָט געפיהלט, אז דאָס אומאויפהערליכע גריבלען זיך קאָן איהם נאָך רויבען דעם פארשטאָנד. האָט ער זיך דערום פעסט צוזאמענגענומען און האָט געטראַצט זיין שיקאָל. ער האָט ניט געוויינט, ניט געקלאָגט, נאָר פארביסען מיט די צייהן און געשוויגען. ווען מען האָט איהם אזוי אָנגעקוקט, האָט ער געמאכט א רוהיגען און געפאסטען איינדרוק, אבער ווער ווייס, וואָס אין דער אַרעמער נשמה איז פאַרגעגאנגען. מיך פלעגט שמענדיג באפאלען א געהיימער גרויל, ווען איך האָב געזעהען דעם שווייגעדיגען, מאָנערן מאן פארבייגעהן פארביי מיר, וואָרים איך האָב געהאט דאָס געפיהל, אז ער האָט מעהר גאָרנישט געהאט וואָס צו זוכען אין לעבען.

ארום דערזעלבער צייט האָב איך אין א נומער פון דער „נאָרד־וועסט־דייטשער צייטונג“, וואָס איינער פון אונזערע קאמערארען האָט געקריגען פארבאָרגען אין א פעקעל פון דייטשלאַנד, געלייענט אן אויפרוף פון דער קרוינפרינצעסין צו די דייטשע מאמעס, אז זיי זאָלען שענקען דעם פאָטערלאַנד שטאַרקע זיהן, כדי אויסצו־פילען די לעכער, וואָס די מלחמה מאכט דעם לאַנד. אָט דער אפיל צו דעם אייגענטליכען בארוף פון דעם פראָלעטאריאט, צו צושטעלען דעם שטאַט ביליג קאנאָנען־פלייש, וואָס איז גרייט זיך צו לאָזען דער'הרג'ענען פאר א זאָך, וועלכע איז ניט זיין זאָך,

האָט געמאכט אויף מיר אן עקעלהאפטען איינדרוק פנים אל פנים מיט אַט דער שוידערליכער טראגעדיע, וועלכע האָט דאָ געטראָפּען איין איינצעלנעם פון אונז. כ'לעבען, אן איידעלער בארופ, צו צאלען דעם בלוט־שטייער צו דעם אויגערופענעם פאטערלאנד, וואָס האָט ווי סאטורן אויפגעפרעסען זיינע אייגענע קינדער.

די פישער־לייט, צו וועמען מיכאַעליס האָט געהערט, האָבען צונאמענגעשטעלט אן אייגענארטיגען עלעמענט אין'ם לאגער. זיי האָבען זיך מיט עטליכע חדשים פאר דעם געפונען אין נאָרדיים, זיך אָפּגעבענדיג מיט זייער געפערליכער פראָפעסיע, ווען זיי זיינען איבעראשט געוואָרן פון ענגלישע קריג־שיפען און אויף אזא'ן אופן אריינגעפאלען אין געפאנגענשאַפט. אומגעפער הונדערט און פופ־ציג פון זיי האָט מען איינגעקווארטירט ביי אונז אין באטאליאן, פון'ם קאפיטאן ביז צום שויד־אינגעל. זיי האָבען געבילדעט א באזונדערע קאמפאניע און האָבען אויסגעקליבען איינעם פון זייערע קאפיטאנען א געוויסען האַלצהויזער, צום קאמפאניע־פיהרער, האַלצהויזער האָט ניט פארשטאנען קיין וואָרט ענגליש, אָבער ער האָט זיך איבעראל דורכגעבראַכען זיין וועג צו די פארטרעטער פון דער ענגלישער מיליטער־פארוואלטונג, ווען נאָר די אינטערעסען פון זיינע לייט האָבען עס געפאָדערט. ס'איז געווען א פראכטפולער סאָרט מענשען, אַט די פישער־לייט, אין וועמען ס'האָט נאָך געלעבט פיעל אורשפרינגליכעס און קינדליכעס. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען אַרגאניזירט אין געווערקשאפטען און מעהר אָדער וועניגער גענייגט צו סאָציאל־דעמאָקראטישע אידעען. זיי האָבען דעגעלמעסיג באזוכט מיינע וועכענטליכע פאָרטראגען אין'ם טעאטער און פלעגען געווענליך זיצען אין די ערשטע רייהען. איד בין באלד מיט זיי געהנטער באקאנט געוואָרן, און מיר האָבען זיך אויסגעצייכענט פארשטאנען. ווען זיי האָבען דאָ אין דער געפאנגענשאַפט באקומען די ערשטע בריף פון זייער היים־לאנד, האָבען זיך אסך פרויען באקלאָגט, אז מען האָט געפאָדערט ביי זיי שטייערן. איהר זייער טענה, אז זייערע מענער געפינען זיך אין ענגלישער

געפאנגענשאפט. האָט מען זיי געענטפערט, אז בלויז די פרויען פון סאָלדאטען, וועלכע זיינען גענומען געוואָרן געפאנגען אין דער מלחמה, זיינען באַפֿרייט פון שטייערן, אָבער ניט די פרויען פון ציוויל־געפאנגענע. ס'איז געווען קלאַר, אז אָט די אויסטייטשונג איז געווען אַ גאנץ מוטוויליגע און האָט קענטיג געשטאַמט פון אונטערגעצורדענטע באַזמטע. ווען עטליכע פון די לייט זיינען געקומען צו מיר און האָבען זיך פאַר מיר באַקלאַגט וועגען דעם, האָב איך זיי אָנגעשריבען עטליכע בריעף דאָרט וואו ס'איז נייטיג געווען און קלאַר געמאַכט די זאַך. דער רעזולטאַט איז געווען, אז אין אלע פאַלען, וועגען וועלכע איך האָב געשריבען, זיינען די פרויען באַפֿרייט געוואָרען פון די שטייערן. ווען דאָס איז באַקאנט געוואָרן צווישען די פישער־לייט, האָבן זיך וועניגסטענס צוויי טויז פון זיי געווענדט צו מיר מיט דער ביטע, אז איך זאָל אויך זיי אָנשרייבען אזעלכע בריעף צו די דייטשע באַזמטע. איך האָב זעלבסטפארשטענדליך ערפילט זייער וואונש, און ווי ס'איז גאָר אנדערש ניט געווען צו ערווארטען, האָב איך אויך אין יעדען פאַל געהאט ערפאַלג.

ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט האָב איך רעגעלמעסיג געקאָנט באַמערקען פאַלגענדעס: יעדעס מאָל, ווען איך האָב איינעם פון די פישער־לייט דערלאנגט דעם בריוו צו די באַזמטע פון זיין היימאט־דאָרה, פלעגט ער גלייך ארויסנעמען זיין געלד־בייטעל און מיר פרעגען, וויפיעל ער איז שולדיג. ווען איך האָב איהם געזאָגט, אז עס איז ניט מיין געוואוינהייט צו נעמען באַזאַלט פאַר אזעלכע זאַכען, איז ער באַשטאַנען דערויף, אז איך דאַרף קריגען אַ געוויסע באַזאַהלונג פאַר מיין מיה, ביז איך האָב איהם ענדליך קלאַר גע־מאַכט, אז עס איז מיר דאָ איינפאַך געגאנגען אין דעם, איהם צו טאָן אַ טובה. דאן האָט ער מיט קענטיגער פארלעגענהייט צוריק אריינגעלעגט דעם בייטעל אין טאַש און געזאָגט: „נא, אַ שענעם דאַנק אייך דערפאַר“.

אונזערע פישער־לייט זיינען געווען רוחיגע און כראווע מענער,

מיט וועלכע מען האט זעהר גוט געקאנט אויסקומען, נאטירליך אויב מען איז זיך מיט זיי באגאנגען מענשליך און ניט אראפגע-קוקט אויף זיי פון אויבען אראפ. אבער עס זיינען אויך געווען זאכען, אין וועלכע זיי האבען ניט פארשטאנען קיין שפאס. וועגען דעם א כאראקטעריסטישער ביישפיל:

באלד נאכדעם ווי די פישער-לייט זיינען אָנגעקומען, האט מען צו אונז אין לאגער אויך געבראכט א גענויסען דר. קארל לייבראנד, וועמען מען האט דעם זעלבען טאג געהאט ארעסטירט אין לאַנדאָן. שוין דער גאנצער אויסזעהן פון'ם מאן איז געווען אין העכסטען גראַד אומסימפאטיש. זיין זיסליכע, קאצענ-פריינד-ליכע נאטור איז יעדען איינעם, וואָס איז נאָר געקומען מיט איהם אין נאָהענטער באריהרונג, באלד געווען דערווידער. מען האט אינסטינקטיוו געפיהלט, אז דער מאן האט זיך אויסגעגעבען אַנ-דערש, ווי ער איז געווען אין דער ווירקליכקייט. נאכדעם ווי ער איז אָפגעווען א שטיקעל צייט דא, איז געוואָרן אויפפאלענד וואָס ער האט כסדר געהאט צו טאן מיט'ן צענזאָר אַן מיט די איבעריגע ענגלישע פארוואלטונגס-באאָמטע. ניט קוקענדיג דערויף וואָס ער האט אויף'ן אַרבעט ניט געטראָגען קיין צייכען פון דער אינערליכער פארוואלטונג, פלעגט ער רוהיג דורכגעהען פארכיי אלע פאטרולען אין'ם לאַגער און איז שטענדיג צוגעקומען צו די פארשידענע ביר-ראַס, אָהן דעם אז אימיצער זאָל זיך קאָנען ערקלערן, ווי דאָס איז צוגעגאנגען. ס'האט אלזאָ ניט געקאָנט זיין קיין וואונדער, וואָס דער מאן איז אריינגעפאלען אין פארדאכט ביי די געפאנגענע און איז פון אלעמען באטראכט געוואָרן אלס אומזיכערער בחור. שפע-טער האט זיך אויך ווירקליך ארויסגעשטעלט, אז דער פארדאכט פון די מענשען איז ניט געווען אומבאגרינדעט, וואָרים דער צופאל האט אונז אריינגעשפילט אין די הענט עטליכע דאָקומענטען, וועל-כע לייבראנד האט צוגעשיקט צו דער ענגלישער מיליטער-פארוואל-טונג, און פון וועלכע מען האט געקאנט דייטליך ארויסזעהן, אז דער דאָזיגער מאן האט געשפילט א פאַלשע ראַלע. צווישען אַס די

שריפטען האָבען זיך אויך געפונען עטליכע מלחמה-הימנעס, פראָ-
דוקטען פון זיין פאָעטישער מווע, פון וועלכע איך גיב דאָ א פערז
אלס פראָבע:

Yet kept on fighting until they had won
Victory over the German Hun,
Crushing for ever the godless foe!—
Glorious heroes they! Yonder they go!
Join in the hurrahs, Fred! Welcome them loud!
Mothers and sweethearts and wives in the crowd
How of their menfolk they now must be proud!

דאָס וואָס הערר לייבראנד האָט אריינגעשיקט די קינדער פון
זיין מווע צום צענזאָר, האָט אויגענשיינליך געהאט דעם צוועק זיך
צו מאַכען באַליבט ביי דער מיליטער-פאָרוואַלטונג. אָבער דאָס
וואָלט ניט געווען דאָס ערגסטע. ערגער דערפון איז געווען דאָס,
וואָס אַט דער עהרענמאן האָט געפרוואוּט, און עס איז איהם אויך
געלונגען, צו פארפיהרען אייניגע פון זיינע מיטגעפאנגענע, זיי
איבעררעדענדיג אָנצונעמען ארבייט אין ענגלישע אמוניציע-פאבריק-
קען. דאָס האָט ער אין איינעם פון די דערמאנטע דאָקומענטען
אליין צוגעגעבען, שרייבענדיג צווישען אנדערעס:

„אין פארלויר פון די פינף מאָנאט פון מיין אינטערנירונג
אין אלעקסאנדרא פעלעס האָב איך קיינמאָל און אויף קיין אופן
ניט פארלייקענט מיין לאַיאַלע איבערגעבענהייט צו ענגלאַנד,
נאָר אין געגענטהייל, זי איבעראל אויסגעדריקט אין וואָרט און
טאָט. דאָס קאָן מען שוין זעהן דערפון, וואָס איך האָב זיך באַ-
מיהט צו זיין ניצליך דעם דאָזיגען לאַנד, מיט דעם וואָס איך
האָב צווישען די אינטערנירטע דייטשען געקריגען א גאנצע רייה
פון ערשט-קלאַסיגע מעכאניקער, וועלכע זיינען פריינדליך צו
ענגלאַנד און האָבען זיך ערקלערט גרייט צו טאָן קריגס-ארבייט.

א האנדלונג, וועלכע מאכט, אז זיי זאלען זיך מעהר קיינמאל
ניט קאנען צוריקקערען אין זייער היימלאנד².

ס'האט דעם הערר ליבראנד נאטירליך ניט געקאנט ארויפֿק-
מען אויפ'ן זינען, אז אָט די דאָקומענטען וועלען ווען עס איז
אריינפאלען צו אונז אין די הענט, אזוי אז מיר זיינען אימשטאנד
געווען אראפצונעמען קאפיעס פון זיי. אָבער דאָס איז געשעהן א
היבשע צייט שפעטער, און דאָס וואָס איך וויל דאָ דערצעהלען האָט
זיך אָפגעשפילט אין א צייט, ווען מיר האָבען נאָך אין אונזערע הענט
ניט געהאט קיין פאָזיטיווע באווייזען פאר ליבראנד'ס שולד.

איין טאָג האָט זיך געמאכט, אַז איך האָב צוליעב וואָס פאר
עס איז גרונד געמוזט אויסלאָזען מיין וועכענטליכע פארזאמלונג
אין טעאטער. אויף מאָרגען זיינען צו מיר אין דעם באטאליאן-
ביראָ געקומען עטליכע פישער-לייט. אָן זייער שפיץ, אלס וואָרט-
פיהרער, איז געשטאנען א געוויסער שמידט, א העכסט בראווער
מאן, פון וועמען איך האָב שטארק געהאלטען. כ'האָב געפרעגט
די מענשען, וואָס זיי ווילען פון מיר, און שמידט האָט מיר ער-
קלערט, אז זיי זיינען געקומען, כדי פון מיר פערזענליך צו דער-
נעהן דעם גרונד, פארוואָס איך האָב נעכטען אָווענט ניט געהאלטען
קיין פאָרטראג. איך בין געווען אביסעל ערשטוינט, אָבער איך האָב
זיי געגעבען די געווינשטע אויסקונפט.

„דאָס הייסט אלזאָ“, האָט שמידט געזאָגט, „אז איהר וועט
קומענדע וואָך ווידער ריידען?“

„נאנץ געוויס!“ האָב איך געענטפערט.

דאָ האָט ער זיך געווענדט צו זיינע קאמעראדען און געזאָגט:

„זעהט איהר, ס'איז אימער בעסער, ווען מ'פרעגט זיך אפריהער

נאָך“.

אצונד בין איך געוואָרן ווירקליך נייגעריג און איך האָב איהם
געפרעגט, וואָס דאָס אלעס באדייט. צוערשט האָט ער ניט געוואָלט
ארויסקומען מיט לשון, אָבער ענדליך האָט ער זיך דאָך ענטשלאָסען
מיר אלעס צו דערצעהלען.

„פארשטעהט איהר מײַד“, האָט ער געזאָגט, „אין לאַנער האָט זיך נעכטען פארשפּרייט א קלאַנג, אז דער פארדאמטער קריכער, דער לייבראנד, האָט אייך פאר׳מסר׳ט פאר׳ן קאָמאנדיר, און דער דאָזיגער האָט אייך פארבאַטען ווייטער צו האלטען פארזאמלונגען אין לאַנער. אזוי ווי איהר האָט אונז אצונד פארזיכערט, אז דאָס איז ניט אזוי, זיינען מיר צופרידען, און די זאך איז פאר אונז ערלידיגט.“

כ׳האָב איהם אָנגעקוקט מיט א שטייכל און געפרעגט:
„און ווען עס וואָלט וויר׳ן, איז אזוי געווען, וואָס וואָלט איהר געטאָן?“

דאָ האָט ער אויסגעשטרעקט זיינע צוויי ריזענשטאַרקע אַרעמס צו מיר און אויסגעקרימט די פינגער, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט אימיצען פאקען.

„וואָס מיר וואָלטען געטאָן?“ האָט ער געזאָגט. „מיר וואָלטען דעם קערל דערטרונקען אין די „דאָרדאַנעלען“ (אזוי האָבען די מאַט-ראָזען גערופען אונזערע קלאָזעט-קאנאלען) און דערנאָך איהם באַ-גראָבען אין׳ם „איטאליענישען גאַרטען“.“

ווי ער איז אזוי געשטאַנען דאָרט פאר מיר, האָט ער פול-שטענדיג געמאַכט דעם איינדרוק, אזוי ווי עס וואָלט זיך דאָ ניט געהאנדעלט בלויז אום ווערטער. זיינע קאמערעדען האָבען צונע-שטימט צו איהם און ערקלערט, אז דער חברה־מאַן וועט סיי ווי סיי ניט האָבען קיין גוטען סוף. איך האָב זיי געבעטען צו לאָזען לייב-ראַנד׳ן צורוק, ווייל עס לוינט זיך ווירקליך ניט, אז אן עהרליכער מענש זאָל פון זיינעטוועגען אריינפאלען אין אן אומגליק. דאָס האָבען זיי אויך איינגעזעהן און האָבען מיר צוגעזאָגט, איהם צו לאָזען לויפען. אין עטליכע וואָכען ארום האָט זיך אָבער ארויס-געשטעלט, אז לייבראנד האָט אין געהיים צוזאמענגעקריגען אין לאַנער ארכייטער פאר ענגלישע אמוניציע-פאַבריקען. ווען דאָס איז באקאנט געוואָרן, האָט ער נאטירליך אויסגעשפּילט. אַיינער פון די פישער-קאָפיטאנען האָט איהם דערטאַפּט אין׳ם „קאָמ-“

פאונד", און ער האָט געשפילט מיט גליק וואָס ער האָט געקאָנט אנטלויפֿען צו די סאָלדאטען, וועלכע האָבען איהם גענומען אונטער זייער שוץ און איהם אָפּגעפיהרט. דעם אלטען קאָמאנדיר און אויך מיידזשאָר מאָט איז אָט דער אינטרינאטישער קריכער געווען שרעקליך דערווידער, און זיי האָבען געהאט פאר איהם די טיפּסטע פאראכטונג, ווי איך האָב עס געקאָנט דייטליך ארויסהערן פון עטליכע צופעליגע באמערקונגען. נאָכדעם ווי לייבראנד האָט זיך געמוזט אויפהאלטען עטליכע טעג אין דער וואַש-שטוב, האָט מען איהם משלח געווען אין אן אנדער לאַגער.

דעם 4טען יאנואר אין דערפריה האָט מען אין דעם קליינעם טייכעל אויף דער מזרח־זייט פון'ם „פעלעס" געפונען דעם טויטען קערפער פון'ם סארדזשענט סודער. מען האָט גלייך דערקענט, אז דאָ איז באגאנגען געוואָרן א זעלבסטמאָרד. באלד נאָכדעם האָבען מיר זיך אויך דערוואוסט די אורזאך, וואָס האָט געפיהרט דעם אומגליקליכען מאן צום טויט. סודער האָט אין'ם „סי"־באטאליאָן געליהען ביי א מאָן צוויי שילינג, וועלכע ער האָט נייטיג באַ דארפט, כדי עפעס צו קויפֿען. אָט די אבסאָלוט אומשולדיגע פאַ-סירונג איז געקומען צו די אויערען פון דעם פעלדפעבעל פון'ם לאַגער, וועלכער האָט וועגען דעם אָפּגעגעבען א באריכט דעם קאָמאנדיר. סודער איז געשטעלט געוואָרן פאר א קריגס־געריכט, וואָס האָט איהם פאר'משפט צו זעקס וואָכען ארעסט און דעגראדיר־רונג. דער אַרעמער טייוועל האָט זיך דערפון אזוי שטארק גענומען צום הארצען, אז נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעזעסען זיין שטראַף, האָט ער געמאכט א סוף צו זיין לעבען. די סאָלדאטען זיינען געווען מורא'דיג אויפגעבראכט אויף דעם פעלדפעבעל און האָבען גאנץ אָפּען אויסגעדריקט זייער פאראכטונג איבער דער שענדליכער מסירה. באלד נאָכדעם האָט מען דעם פעלדפעבעל, וועלכער איז די געפאנגענע געווען זעהר אומסימפאטיש, איבערגעשיקט אין אן אנדער לאַגער.

אזוי ווי סודער האָט זיך שטענדיג באנומען זעהר מענשליך צו

די געפאנגענע, האָט מען אין'ם לאַגער געמאכט א קליינע זאמלונג פאר זיין אלמנה, וואָס האָט איינגעבראכט די סומע פון זעקס פונט סטערלינג. דורך דער פארמיטלונג פון'ם קאמאנדיר האָט מען דאָס געלד איבערגעגעבען צו דער אַרעמער פרוי, וועלכע האָט אין א באזונדערן בריעף אויסגעדריקט איהר טיפסטען דאנק צו די געבער.

אין פעברואר האָט די מיליטער-פארוואלטונג אין'ם לאַגער געלאָזט וויסען, אז געפאנגענע, וועלכע ווילען נעהען פאָסטיזשע פון דער רעגירונג, קאָנען קריגען ארבייט. אזוי ווי די דאָזיגע ארבייט איז פריהער צום גרעסטען טייל געמאכט געוואָרן אין די געפענגנישען, איז די באַצאלונג נאטירליך געווען זעהר קליין. דאָך האָבען זיך אין לאַגער געפונען א גאנצע אַנצאַל פון געפאנגענע, וועלכע זיינען געווען גרייט אַנצונעמען די באשעפטיגונג. טיילווייז האָט דאָ געווירקט דער געדאנק, איבערהויפט עפעס צו טאָן, כרי לייכטער צו פארטרייבען די גרויע מאַנאַטאַניע פון דער געפאנגענער שאַפט, טיילווייז האָט זיי אַנגעצויגען די אויסזיכט צו קאָנען געבען זייערע פאמיליעס א קליינע הילף. ס'איז אמת, אז די פרויען פון אינטערנירטע „פיינרליכע אויסלענדער“, אויב זיי זיינען געווען אבסאָלוט אַהן מיטלען, פלעגען קריגען אויסגעצאָלט פון דער ענגלישער רעגירונג א קליינע וועכענטליכע אונטערשטיצונג, אָבער דאָס איז געווען פארבונדען מיט אזויפיל ערנידעריגונגען, אז בלויז די פרויען, וועלכע האָבען אבסאָלוט ניט געהאט קיין אנדער אויסוועג, פלעגען נעמען די דאָזיגע אונטערשטיצונג. דערצו האָבען זיך גראַד אין דער לעצטער צייט געלאָזט הערען אַפטע קלאַגעס פון די פרויען, אז מען האָט זיי אונטער אלע מעגליכע תירוצים פארקלענערט אָדער גאָר אין גאנצען ניט געגעבען די וועכענטליכע אונטערשטיצונג. אזוי האָט מען פולשטענדיג צוגענומען די אונטערשטיצונג ביי דער פרוי פון א מיטגעפאנגענעם אין מיין קאמפאניע, א געוויסע פרוי זייך, וועלכע האָט געהאט פיער קינדער און האָט אין גיכען גע- דארפט געלעגען ווערן מיט א פינפטען. מען האָט איהר איינפאך

ערקלערט, אז אויב זי דארף געלד צו לעבען, זאל זי פארקויפן איהרע הויז-זאכען. אז דאָ האָט דער ביוראָקראַטיום און אין אסך פאלען די דירעקטע רשעות פון די לאָקאלע קליינע באַמטע גע- שפילט די הויפט ראָלע, — דאָס איז געווען גאנץ קלאָר און דייטליך. אזעלכע קלאַנעס פון די אַרעמע פרויען, וועלכע פלעגען קומען אלץ עפטער, האָבען געהאט א נידערשמעטערענדע ווירקונג אויף די מעהרסטע פון מיינע ליידענס-חברים. ס'איז ניט געווען קיין ערגערע, דריקענדערע זאך פאר די געפאנגענע, ווי צו מוזען זיצען דאָ לייד, בעת ווען די פאמיליעס דאָרט דרויסען האָבען געליטען דעם ביטערסטען עלענדר און נויט.

אחוץ דעם איז נאָך געקומען אין באַטראַכט דאָס, וואָס מען האָט אין דער געפאָנגענשאַפט ניט געקאָנט דורכקומען, אויב מען האָט ניט פון וואָס פאר עס איז זייט געקראָגען געוויסע צוגאבען. די באַרונג, וואָס מען האָט אונז צוגעשטעלט פון דער ענגלישער רעגיר- רונג, איז ווייט ניט געווען אימשטאַנד כאַטש אויף וויפיעל עס איז צו קאָנען כאַפּרידיגען די באַדערפענישען פון די געפאנגענע, און אין 1916, ווען די פאַרציעס זיינען אויף'ן באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“ כסדר פארקלענערט געוואָרן, איז די לאַגע פאר דער גרויסער מעהרהייט פון די אינטערנירטע געוואָרן פשוט פארצווייפעלט. געוויסע פרויען האָבען דערום געאַפּפערט דאָס לעצטע, כדי ווי עס איז דערטרעגליך צו מאַכען די לאַגע פאר זייערע מענער אין דער געפאנגענשאַפט. די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע האָט געהערט צו דעם אַרבייטער-שטאַנד און האָט ניט געהאט קיין אנדער קוואל פון הכנסה ווי נאָר זייער אייגענע אַרבייט. זאָגאר די, וועל- כע האָבען פריהער געהאט די מעגליכקייט אָפּצושפאַרען אַביסעל געלד, האָבען עס שוין לאַנג געהאט אויסגעגעבען. ס'איז דאָרום ניט געווען קיין וואונדער, ווען א היבשע צאָהל פון די געפאנגענע האָבען זיך ערקלערט גרייט צו נעהען פאַסט-זעק, הגם די אַרבייט האָט אזוי וועניג איינגעבראכט.

אַבער דאָ איז פאר זיי פלוצלונג ענטשטאַנען א הינדערניש,

אויף וועלכען זיי האָבען זיך ניט געהאט געריכט. די פארטרעטער פון'ם „אמת'ן דייטשטום" אין'ם באטאליאָן „סי" האָבען ערקלערט, אז מען טאָר אונטער קיין אומשטענדען ניט ארכייטען פאר די ענגד לענדער, און זיי האָבען באצייכענט אלע די וואָס זיינען ניט געווען מיט זייער מיינונג אלס „פאררעטער פון'ם פאטערלאנד". די געפאנגענע אין'ם „סי" באטאליאָן, וועלכע האָבען זיך שוין געהאט געמערדעט צו דער ארכייט, זיינען געשטערט געוואָרן דעריין דורך אלערליי סטראשונקעס און טיילווייז מיט ברוטאלער געוואלט. אָבער אזוי ווי מען האָט אין „איי" און „בי" געהאט אָנגענומען א גאנץ אנדער שטאַנדפונקט, האָבען די איבערפאטריאָטען פון „סי", וועלכע האָבען כמעט אויסשליסליך געהערט צו די באזיצערנע קלאסען, געפאָדערט, אז מען זאָל אין „בי" איינרופען א פארוואלונג פון די קאמפאניעפירער, וואו זיי זאָלען קאָנען קלאָר מאכען זייער שטאַנדפונקט. דער דאָזיגער פארלאנג איז זיי אויך נאָכגעגעבען געוואָרן. וואָס מיר האָבען געקראָגען צו הערען זיינען געווען די אלטע, אָפגעשטאַנענע פראזען, וועלכע זיינען די מעהרסטע פון אונז שוין לאנג געקראָכען פון האלז. א היבשע וויילע האָב איך זיך צוגעגעהערט צו דער פלאפלעריי, ביז די געדולד האָט מיר ענדליך געפלאצט און איך בין ארויסגעטראָטען געגען די הערן מיט א טאָן, וועלכען זיי האָבען געמוזט פארשטעהן. איך האָב זיי געפרעגט, ווער עס גיט זיי דאָס רעכט צו זיצען דאָ און משפּט'ן איבער דער אַרימקייט און איבער דעם עלענד און נויט פון זייערע ואומבאמירטעלעטע קאמעראדען.

„איהר, מיינע העררן", האָב איך געזאָגט, „זיינט געבענשט מיט אלעם גוטען. איהר באקומט יעדען מאָנאט היבשע סומען געלד און יעדע וואָך פּעקלעך מיט זאכען, וועגען וועלכע דריי פערטעל פון אייערע אָרעמע מיטגעפאנגענע וואגען אפילו ניט צו חלום'ן. האָט איהר אין אייער איבערפלוס זיך געטיילט מיט אייערע נויטליידענדע מיטגעפאנגענע? האָט עס אייך אָנגעהויבען צו אָרען, ווען אן אָרעמער טיינעל האָט זיך צייטענווייז צוגעקוקט

צו אייך און צו אייערע וואוילטאָגען און די סלינע איז איהם אריי-
בער איבער'ן מויל? אייערע פריווילעגיעס, וועלכע איהר געניסט
דאָ א דאנק אייער געלד, גיבען דאָס דער געלער פרעסע טאָג-
טעגליך די געלעגנהייט זיך אויפצורעגען איבער אונזער
כלומר'שטען גוטען לעבען, פון וועלכען ניין צענטעל פון אונזערע
ליידענס-חברים הויבען ניט אָן צו וויסען. אז איהר, מינע העררן,
וועט ניט נעהען קיין פאסט-זעק, דאָס איז קלאָר, און אין אייער
לאגע איז עס זעהר לייכט צו שפילען דעם גרויסען פאטריאָט, וואָס
ווייל ניט אַרבייטען פאר די ענגלענדער. אָבער מיט וואָס פאר א
רעכט ווילט איהר צווינגען אנדערע, וועלכע זיינען ניט אין אייער
אנגענעמער לאגע, זיך צו בויגען צו אייער ווילען? זיינט איהר
גרייט פון היינט אָן זיך צו טיילען ברידערליך מיט אייערע אַרעמע
מיטגעפאנגענע מיט אלע געלדער און פֿעקלעך וואָס איהר וועט
ערהאלטען? אויב דאָס איז כער פאל, דאן לאָזט זיך ווייטער
ריידען איבער דער פראגע. ביי אייער גרויסען פאטריאָטיזם וואָלט
עס אייך ניט געדארפט אָנקומען שווער.

אויף דעם זיינען די העררן, ווייזט אויס, ניט געווען געפאסט.
כדי מען זאָל ניט זעהן, ווי געשלאָגען זיי זיינען, האָבען זיי נאָך
געפרואווט מאכען אלערליי איינווענדונגען, אָבער ווען זיי האָבען
געזעהן, אז אלע קאפיטאנען זיינען געווען אויף מיין זייט, האָבען
זיי אָפגעצויגען ווי די באגאָסענע הינטלעך.

דער באטאליאן "בי" איז אונזערע פאטריאָטען אין "סי" איבער-
הויפט געשטאנען ווי א ביין אין האלז, ווייל מיר זיינען זיך גע-
גאנגען אונזער אייגענעם וועג און זיך ניט אונטערוואָרפען די
דיקטאטור פון עטליכע ענגקעפיגע חברה'לייט. אין פארלוף פון
די קריסטמאס-טעג האָבען די פארטרעטער פון'ם "דר. מערקעל-
קאמיטעט" געהאט אראנזשירט א קליינע אויסשטעלונג פון זאכען
וואָס זיינען געמאכט געוואָרן אין'ם לאנער, שניצעררייען, צוזאמענ-
געלעגטע קעסטלעך און שאַכטלעך, צייכענונגען, בילדער א. א. וו.
נו, זיינען די פאטריאָטען פון "סי" אויך ערשינען אויף דעם פלאץ

מיט א בילד פון'ם דייטשען קיזער און האַבען געפאָדערט פון
הער קעסטנער, אז ער זאָל דאָס דאָזיגע בילד נעמען פאר דער
אויסשטעלונג. אָבער קעסטנער האָט גאָנץ גוט געוואוסט, אז
ער וועט דערמיט שטעלען די גאנצע אונטערנעמונג אין געפאָהר.
ווייל דער קאָמאנדיר, וועלכער איז פון זיין זייט ווידער געווען
געבונדען דורך די באַפעהלען פון „וואָר אָפּיס“, וואָלט אונטער
קינע אומשטענדען ניט ערלויבט די אויסשטעלונג פון'ם בילד.
ער האָט אלזאָ אומזיסט געפרואווט איינ'טעהן מיט די לייט און
זיי ערקלערן די זאך. געגען דער ענגיקעפיגקייט פון די דאָזיגע
הערן האָט קיין שום באַרעדזאמקייט ניט געקאָנט העלפען. צולעצט
האָט קעסטנער ענדליך פארלאָרן די געדולד און האָט פשוט צוריק-
געוויזען דאָס בילד. דורכדעם האָט ער אָנגעצונדען דעם פאַטריאַטי-
שען צאָרן פון די דייטשע מענער ווי א העליש פייער, און איינער
פון זיי, א געוויסער וו. האָט ארויסגערופען קעסטנער'ן אויף א
דועל. ווי אזוי אונזער פאפירענער העלד האָט זיך איינגעטליך
פאָרגעשטעלט די זאך, דאָס איז געבליבען זיין געהיימניס. יעדענ-
פאלס האָט ער געקריגען דעם ענטפער, וואָס ער האָט פארדינט.
נח, האַבען די הערן מיט זייער קיזער-בילד אַראָנזשירט אן
אמעריקאנישע אויקציאָן, וועלכע האָט אין'ם „סי“ באַטאליאָן איינ-
געבראכט דריי און צוואנציג פונט סטערלינג. דערנאָך האַבען זיי
געפרואווט זייער גליק אויך אין „בי“, אָבער ניט קוקענדיג אויף
אלע אָנשטרענגונגען האָט מען דאָ צוזאמענגעמאכט ניט מעהר ווי
ניינצעהן שילינג. אזא שוואַכע אָפּקלאַנג פון'ם פאַטריאַטישען
גייסט האַבען הערר בוראנדט און זיינע לייט באַטראַכט דירעקט אלס
באלידיגונג, און מען קאָן פארשטעהן, אז זיי זיינען ניט געווען
פריינדליך צו אונזער באַטאליאָן. דערצו איז נאָך געקומען אז
אינצידענט, וועלכער האָט נאָך מעהר געמוזט אויפברענגען די
פאַטריאַטישע מענער געגען אונז. נאָך די ווייטנאכט-פייערונג, ווען
די אזויגערופענע „קריסטמאס-קאָמיטע“, פון וועלכער איד האָב שוין
פריהער גערעדט און וועלכע האָט געהאט איהר זיץ אין „סי“, איז
ארויסגעקומען אין דער עפענטליכקייט מיט אן אַפּרעכענונג, וועל-

כע איז געווען אלץ וואָס איהר ווילט נאָר ניט קיין אָפּרעכענונג. און פון וועלכער מען האָט נאָר געקאָנט זעהן איין זאך, אז די העררן האָבען געהאט די אבזיכט אויף א גאנץ געמיינעס אופן צו באשווינדלען די באטאליאָנען „איי“ און „בי“, האָט זיך אין גאנצען לאַגער אויפֿגעהויבען אזא שטורם פון ענטריסטונג געגען די מעשים פון אָט די לייט, אז דער קאָמאָדיר אללין האָט זיך ענדליך געמוזט אריינמישען. דער אלטער האָט ערקלערט די ערשטע אָפּרעכענונג פאר נול און נישטיג און האָט צוגעזאָגט די געפאנגענע, אז ער וועט זאָרגען דערפאר, עס זאָל געגעבען ווערן א ווירקליכע אָפּרעכענונג. צו וועלכער עס זאָלען צוגעצויגען ווערן רעוויזאָרען פון אלע דריי באטאליאָנען. דאָס וואָס דער באטאליאָן „בי“ האָט דוקא מיך און קארל־טשיקען באשטימט אלס רעוויזאָרען, האָט די העררן אין „סי“ ערשט ריכטיג אריינגעבראכט אין כעס. און אצונד אָט דער לעצטער אָפּפאָהר מיט די פאָסט־זעק — דאָס איז געווען מעהר ווי מען האָט געקאָנט אריבערטראָגען.

ארום יענער צייט פלעגען מיר כמעט יעדען טאָג צוקריגען נייע געפאנגענע אין'ס לאַגער. דאָס רוב זיינען עס געווען ניי־אַרעס־טירטע פון לאַנדאָן, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען עטליכע אלטע באקאנטע מיינע. אזוי זיינען אין אונזער באטאליאָן געקומען די גענאָסען אלבערט ווייזהייט און ריכארד קלאָזע, צוויי אלטע קעמפער פון דער אנארכיסטישער באוועגונג אין דייטשלאנד. אויך די קאמערעדען אדאָלף פיינגאָלד און אויגוסט שטראַקע זיינען גע־קומען צו אונז. שטאַרקע איז פריהער געווען אויף דער „איי־אַף־מען“ און האָט ענדליך געמוזט געבראכט ווערן אהער, ווייל מיט זיין קינסטליכען פוס האָט ער זיך קוים געקאָנט באוועגען אויף די רויהע, ניט אויסגעטראָטענע וועגען פון'ס דאָרטיגען לאַגער. אינ־טערעסאנט איז געווען די טאַטזאך, וואָס ארום יענער צייט האָט מען צו אונז געבראכט א גאנצע רייה פון מענשען וואָס האָבען געהערט צו נייטראַלע לענדער, און וועלכע מען האָט געהאט ארום־טערגענומען פון פארשידענע שיפען. אזוי האָבען מיר צו אונז אין

לאגער געקריגען שפאניער, האָלענדער, אמעריקאנער, רוסען א. א. וו. צווישען די נייגעבראכטע האָט זיך אויך געפונען אן עכטער ענגלענדער, וועלכער איז געבוירען געוואָרן ניט ווייט פון בירמינגהאם. מענשען, וועלכע זיינען אויף דעם דאָזיגען אופן אריינגעפאלען אין דער געפאנגענשאַפט, האָבען געהאט צו זינגען און צו זאָגען דערפון, וואָרים אזוי לייכט ווי מען האָט געקאָנט אָנקומען אין אן אינטערנירונגס-לאגער, אזוי שווער איז עס געווען פון דאָרט צוריק ארויסצוקומען. עס פלעגט געווענליך געדויערן מאָנאטען, ביז זיי האָבען זיך געקאָנט שטעלען אין פאָרבינדונג מיט די פארטרעטער פון זייערע לענדער אין ענגלאַנד, און טאָמער זיינען זייערע פאפירען ניט געווען פולשטענדיג אין אָרדנונג, האָט געקאָנט אריינגעפליסען פיעל וואסער אין ים, איידער זיי האָבען צוריקגעקריגען זייער פרייהייט. א שפאניער און אן ארגענטינער זיינען געווען פיער מאָנאט ביי אונז אין לאגער, איידער מען האָט זיי פרייגעלאָזט, א האָלענדער פינף מאָנאט. א רוס האָט מען געהאלטען זיבען חדשים, ביז ער איז ענדליך געוואָרען גאנץ ווילד און האָט גע-סטראשעט, אז ער וועט צוברעכען אלעס אין שטיקער. אָבער מען האָט איהם איינפאך אריינגעזעצט אין א צעל, ביז ער איז געוואָרען רוהיגער.

שענער פון אלץ איז געווען די געשיכטע פון'ם ענגלענדער, וועלכען מען האָט געבראכט צו אונז. מען האָט איהם אראָפגענו-מען פון וואָס פאר עס איז שוין און צוזאמען מיט אנדערע געבראכט צו אונז אין לאגער, ווייל זיינע פאפירען זיינען עפעס ניט געווען אין גאנצען אין אָרדנונג. אָבער ער האָט זיך אויף קיין שום אופן ניט באמיהט פריי צו ווערן, מחמת ער האָט מורא געהאט, אז מען קאן איהם נאך שיקען אין דער ארמיי. ער איז אלץ געווען צופרי-דען מיט דער געפאנגענשאַפט און האָט געלעבט מיט אונז אין דער ברידערליכסטער הארמאָניע. ווען איך האָב איהם איינמאל געפרעגט, פארוואָס ער טוט גארנישט פאר זיין באפרייאונג, האָט ער מיר גאנץ געמיטליך געענטפערט, אן לויט זיין מיינונג איז אסך

באקוועמער אלס לעבעדיגער ענגלענדער צו זיין אינטערנירט מיט דייטשען, איידער אלס טויטער ענגלענדער באגראבען צו ווערן אין פראנקרייך אדער אין בעלגיע. דער מאן האָט געהאט הומאָר, און וואָס דאָס בעסטע איז געווען, ער האָט באַגריפען, אז ער האָט גאַרנישט וואָס צו זוכען אין די טראַנשעען. ערשט אין זעקס חדשים ארום האָט מען זיך דערמאָנט אָן איהם און איהם באפרייט, פון וואָס ער איז פילייכט גאַרנישט געווען צופרידען, הגם אין פארלוירן פון די לעצטע מאָנאטען האָט די געפאנגענשאפט אויך איהם שטאַרק דערעסען.

אין פעברואר איז דער אלטער קאמאנדיר ערנסט קראנק גע-וואָרן און איז געלעגען צו בעט אויבען ביי זיך אין דער וואוינונג. אין זיין אָפּוועזענהייט האָט מיינזשאַר מאָט געפיהרט די פאר-וואלטונג, און יעדער האָט געפיהלט, אז אלעס איז צוגעגאנגען רוהיגער און גלאטער ווי געווענליך, ווען די גאנצע אינערליכע פאר-וואלטונג פלעגט זיך שטענדיג געפינען אין א צושטאנד פון כראַ-נישער נערוועזקייט.

אין טאָג האָט מיך אונזער באטאליאן-פיהרער איבעראשט מיט דער נאכריכט, אז דער אלטער וויל עפּעס ריידען מיט מיר. איך בין געווען אביסעל ערשטוינט, וואָרים איך האָב זיך גאָר ניט געקאָנט פאַרשטעלען, וואָס דער קראנקער מאַן האָט געקאָנט וועלען פון מיר. די גאנצע צייט פון זיין קראנקהייט האָט ער ניט געהאט אויפגענומען קיינעם פון מיינע מיטגעפאנגענע, אויסער די דריי באטאליאן-פיהרער, און דאָס אויך גאָר ווען ער איז שוין געווען אויפ'ן וועג פון בעסערונג. וואָס זשע האָט איהם אלוף געקאָנט באוועגען גראַד צו שיקען נאָך מיר?

צוזאמען מיט אונזער באטאליאן-פיהרער טרעפטע בין איך ארויף אין ערשטען עטאזש פון'ם לינקען זייטען-פליגעל, וועלכער איז געלעגען גראַד איבער דעם רעסטאָראַנט פון די אָפיצירען, און וואו איך בין נאָך ביז אהער קיינמאָל ניט געווען. אין דעם פאָר-צימער האָבען מיר באגעגענט דעם דאָקטאָר און א קראנקענ-שוועס-

טער. דער דאָקטאָר האָט מיר געזאָגט, אז דער קאָמאנדיר געפינט זיך, אמת, אויף'ן וועג פון בעסערונג, אָבער אז ער איז נאָך אלץ שוואַך, און ער האָט מיך געבעטען ניט אויסציהען דעם געשפרעך מיט'ן קראַנקען לענגער ווי צען מינוט. איך האָב עס איהם צוגע-זאָגט. די קראַנקענישוועסטער האָט מיר געעפענט די טיר און שטיי אָנגעוויזען אויף א שפּאניש ווענטעל אין הינטערגרונד פון'ם גרויסען, לופטיגען צימער, הינטער וועלכען ס'איז געשטאַנען דאָס בעט פון'ם קראַנקען. דאס גאנצע צימער איז געווען איינגעטונקען אין אן אנגענעמען האלב-טונקעלען שיין, ווייל די פאָרענגלעך זיינען געווען האלב אראָפּגעלאָזען. איך בין צוגעגאנגען צו דעם אלטען, וועלכער האָט זיך מיט מיה אביסעל אויפגעהויבען און מיך באגריסט מיט א שוואכען שמייכל. די קראַנקהייט האָט שטאַרק געווינקט אויף איהם. ער האָט מיר אויסגעקוקט צעהן יאָהר עלטער. ער האָט אויסגעזעהן אין גאנצען איינגעטריקענט, און דאָס געל-ברוינע געזיכט איז געווען דורך און דורך באַדעקט מיט קליינע קנייטשעלעך, וועלכע איך האָב פריהער קיינמאָל ניט געהאט באַ-מערקט. ס'איז מיר שווער געווען צו גלויבען, אז דאָס איז דער זעלבער מאַן, וואָס האָט געקאָנט אזוי טעמפּעראַמענטפול פלוצען און ליארעמען, און וועלכער פלעגט, ניט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער, זיך ארומדרעהן איבעראל אין לאַגער און מיט פלינקע, עלאסטישע טריט לויפּען הין און צוריק איבער דער טעראסע.

כ'האָב איהם געפרעגט, ווי ער פיהלט זיך און אויסגעדריקט די האַפנונג, אז ער וועט באַלד ווידער געזונט ווערן. ער האָט מיעד געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט, אז א מאַן אין זיינע יאָהרען קאן מעהר ניט האָבען קיין גרויסע טענות צום לעבען. דערנאָך האָט ער מיר געזאָגט, אז ער האָט געשיקט נאָך מיר, כדי צו ערפארען, ווי עס זעהט אויס ביי אונז אין באַטאָליאָן. איך האָב איהם געענטפערט, אז זינט זיין אַפּוועזענהייט האָט זיך קיין זאך ניט געענדערט און אלעס געהט זיך זיין רוהיגען גאנג. א מאטער שמייכל איז אריבערגעלאָפּען איבער זיין געזיכט. ער האָט מיר

פארזיכערט, אז עך האָט זיך אין פארלויר פון זיין קראנקהייט אָפּט געזאָרגט וועגען אונז. ווייזט אויס, אז ער איז ווירקליך געווען אונטער דעם איינדרוק, אז אָהן איהם האָט קיין זאך ניט געקאָנט געהן. זיין שטימע האָט געקלונגען שוואַך און ציטערענדיג, און מען האָט געקאָנט דייטליך הערען פון זיין ריידען, אז די קראַנק-הייט האָט איהם פולשטענדיג אויסגעמוטשעט.

נאָך א קורצער פּויע האָט ער פּלוצלינג גאנץ דירעקט געזאָגט צו מיר, אז ער האָט שטענדיג געהאט אין אויג די בעסטע אינטער-רעסען פון די געפאנגענע.

„פיעלע ווילען עס ליידער ניט פארשטעהן“, האָט ער געזאָגט, „אָבער ס'איז דאָך אזוי ווי איד זאָג. נאטירליך קאָן איד גיט יעדען איינעם צופרידענשטעלען, ווי איד וואָלט עס גערן געוואָלט. אָבער אלס פארנינפטונגער מאן וועט איהר באגרייפן, אז אין פיעל באציהונגען זיינען מיר די הענט געבונדען. איד קאָן ניט אימער האנדלען ווי איד וויל. איד באדויער די אומגליקליכע לאגע פון די מענשען און נײַם, וואָס עס הייסט, ווען מען ווערט פלוצלינג אויף יאָהרען לאנג אָפגעריסען פון דער פאמיליע און פון די לעבענס-קרייזען. באזונדערס פאר די עלטערע לייט איז דאָס זעהר שווער, און מען מוז טאָן אלצדינג אָפצופרישען זייער מוט, כדי זיי זאָלען ניט אין גאנצען אריינפאלען אין פארצווייפלונג.“

איד בין געווען זעהר שטאַרק איבעראשט, ווען איד האָב איהם געהערט ריידען אָט די ווערטער. איז עס איהם ווירקליך נאָר גע-גאנגען אין דעם, מיר דאָס צו זאָגען? וואָס פאר אן אבזיכט האָט ער דערמיט געהאט? האָט איהם זיין באלדיגער סוף געשוועבט פאר די אויגען און האָט איהם געמוטשעט דאָס באדערפעניש זיך לייכטער צו מאכען דאָס הארץ? אָט די אלע געדאנקען זיינען מיר דורכגעלאָפּען אין קאָפּ, ביז דאָס טיף מענשליכע פון דער גאנצער סצענע איז מיר ענדליך געקומען צום באוואוסטזיין.

כ'האָב איהם פארזיכערט, אז די מעהרסטע פון אונז זיינען איבערצייגט אין זיינע גוטע אבזיכטען, אָבער אז מען מוז עס גע-

פינען באגרייפליך, ווען מענשען אין אונזער לאגע פארלירען צייר-טענוויזן די געדולד און רעוואָלטירען געגען דאָס אומרעכט וואָס ווערט געגען זיי באגאנגען. זיין איינגעפאלען געזיכט האָט אָנגע-נומען א צופרידענעם אויסדרוק, און א קראנקער שמייעל האָט געשוועבט ארום זיין פאלביגען מויל. דאָ האָט זיך שטיל געעפענט די טיר, די קראנקענישוועסטער איז אריינגעקומען אין צימער און האָט מיר געגעבען א לייכטען וואונק. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך וויל איהם מעהר ניט שטערען, ווייל א לענגערער געשפרעך קאָן זיין שעדליך פאר זיין געזונט. ער האָט שטום א שאַסעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און מיר דערלאנגט די האנד צום אָפשיד, וואָס ער האָט פריהער קיינמאל ניט געהאט געטאָן.

עטליכע וואָכען שפעטער איז דעם אלטען'ס צושטאנד שוין גע-ווען אזוי פארבעסערט, אז ער האָט שוין געקאָנט געהן שפאצירען אויף דער טעראסע, זיך אָנשפארענדיג אָן דעם אָרם פון דער קראנקענישוועסטער. ער פלעגט אויך ווידער עפטער קומען אין לאגער, א קוק טאָן וואָס עס טוט זיך, און איז די גאנצע צייט געווען אוי-סערגעווענליך מילד. די שווערע קראנקהייט האָט איהם ווי אומ-געוואנדעלט. אָבער דאָס האָט ניט לאנג אָנגעהאלטען. קוים האָט ער זיך נאָר דערפילט אין גאנצען ערהוילט, האָט זיך צו איהם צוריקגעקערט זיין אלטע נאָטור. ער האָט ווידער אָנגעהויבען פלובען און ליארעמען ווי א משוגענער און מען האָט איהם זעלטען געקאָנט צופרידענשטעלען. אזוי זאָנדערבאר איז די מענשליכע נאָטור.

ארום יענער צייט איז מיין „שטעקבריעף“ דורך א צופאל אריינגעפאלען צו מיר אין די הענט. אזוי אָפט ווי די פאָליציי האָט נאָר אַרעסטירט א דייטש און איהם איבערגעגעבען אין אן איי-טערנירונגס-לאגער, פלעגט דער קאָמאנדיר פון'ם לאגער גלייכ-צייטיג קריגען פון דער לאַקאלער פאָליציי א באזונדער דאָקומענט, וואָס האָט ענטהאלטען א מעהר אָדער וועניגער פולקאָמענע בא-צייכענונג פון'ם אַרעסטירטען. אין דעם דאָזיגען דאָקומענט, וואָס

האָט געטראָגען די אויפֿשריפט „מעטראָפּאָליטאן פּאָליס, פּוירסאָ-נעל פארטיקולארס אָף ע פּריוואַנער אָף וואָר“, זיינען געווען צעהן פונקטען, וועלכע זיינען אויסגעפילט געוואָרן פון דער פּאָליציי פאר אינפּאַרמאציע פון די מיליטערי-באאָמטע: 1. נומער פון'ם אינ-טערנירטען אין דעם אויסלענדער-רעגיסטער פון דער פּאָליציי; 2. פאמיליע-נאָמען; 3. פאַר-נאָמען; 4. נאציאָנאַליטעט און געבורטס-אָרט; 5. וואוינונג; 6. באשעפטיגונג; 7. אויב פארהייראט און צאָהל פון די קינדער; 8. אויב אַרים; 9. ווי לאנג אין ענגלאנד; 10. אורזאך פון דער אינטערנירונג.

מיינ „שטעקבריעה“ האָט געהאט דעם נומער 5627 און געטראָ-גען דעם שטעמפעל פון דער לאַקאלי-פּאָליציי פון לעמאן סטריט. ביי פונקט 10, וואו עס זיינען געווען אָנגעגעבען די גרינדען פון דער אינטערנירונג, זיינען געשטאַנען פּאָלגענדע ווערטער:

He has no naval or military service, but is of an age when liable for service in the enemy's forces, and is considered as one likely to engage in acts inimical to this country."

(ער האָט, אמת, ניט געדינט ניט אין דער ארמיי און ניט אין דעם פלאָט, אָבער ער געפינט זיך אין אַן עלטער, ווען ער איז פארפליכטעט צו דינען אין דער ארמיי פון'ם שונא, און ער ווערט באטראכט אלס איינער, וועלכער איז ווארשיינליך גענייגט דערצו זיך צו באטייליגען אין פיינדליכע האנדלונגען געגען דעם דאָזיגען לאַנד.)

גע'חתמ'עט איז אָט דער דאָקומענט געווען פון דזש. בילינגס, סופּעראינטענדענט, און ב. טהאמסאן, אסיסטענט קאָמישיאָנער. עס לוינט זיך ניט צו פארלירען קיין וואָרט איבער דער נארי-שער באגרינדונג פון מיינ אינטערנירונג, וועלכע קאָן ניט פאר-כלענדען די אויגען און פארדעקען די טיפּערע אורזאכען. צי ס'איז אויסער דעם דאָזיגען דאָקומענט פון דער לאַקאלי-פּאָליציי אויך

געווען איינער דירעקט פון סקאטלאנד יארד, האָב איך ליידער
ניט געקאָנט דערגעהן.

ווי אזוי איז אָט דער דאָקומענט אריינגעפאלען צו מיר אין
די הענט? זעהר איינפאך: דער צענזאָר וו. האָט, ווייזט אויס,
נייטיג געהאט זיך איינצוקוקען אין דעם פאָליציי־באריכט איבער
מיין פערזאָן. ער איז אָבער דערמיט ארומגעגאנגען אזוי אומפאָר־
זיכטיג, אז דער דאָקומענט איז אריינגעפאלען צווישען אלטע פאפּי־
רען, וואו איינער פון מייע מיטגעפאנגענע האָט עס געפונען און
עס מיר געגעבען אלס מתנה.

דעם 15טען מערץ האָבען די אונגארען אין'ם לאַגער געהאט
כדעה צו פייערן זייער אַנטי־נערופענעם אומאַפּהענגיקייט־סיום טוב.
מען האָט זיך געקליבען צו אראנזשירען אַ מוזיקאלישען אָווענט,
אין וועלכען די העררן לאָראַנט, רעשאַווסקי, זסאָלט און אנדערע
האָבען זיך געזאָלט באטייליגען. די אונטערנעמונג האָט געזאָלט
פאָרקנמען אין דעם שול־זאל פון'ם באַטאליאָן „סי“, און מען האָט
דערצו איינגעלאדען אלע אונגארען און אַ פאָר דייטשע געסט.
ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט האָט זיך דער פעסט־קאָמיטעט גע־
ווענדעט צו מיר מיט דער ביטע, איך זאָל אין דעם אָווענט האלטען
אַ סורצע רעדע איבער די מערץ־געשעהענישען פון'ם יאָהר 1848
אין אונגארן און עסטרייך. כ'האָב זיך ערקלערט גרייט נאָכצוקומען
דעם דאָזיגען וואונש, אבער איך האָב גלייך באַמערקט, אז מיין
אויפפאסונג פון די דאמאָלדיגע געשעהענישען איז בעצם אנדערש
ווי די געווענליכע, אָנגענומענע באשרייבונגען. דערויף האָט מען
מיר געענטפערט, אז מען האָט עס גאָר אנדערש ניט ערווארט, און
אז עס איז גאנץ זעלבסטפארשטענדליך, אז איך קאָן נאָר אויסדרי־
קען מיין פערזענליכע איבערצייגונג.

אָבער ווען די „עכטע דייטשען“ אין באַטאליאָן „סי“ האָבען
זיך דערוואוסט ווענען דעם פלאן פון די אונגארען, זיינען זיי גע־
ווארען שרעקליך אויפגעבראכט. אַ פאָרהערליכונג פון די רעוואָל־
וציאָנערע געשעהענישען פון'ם יאָהר 1848, דאָס איז געווען מעהר,
איידער אַ פאָטריאַטיש הארץ האָט געקאָנט פארטראָגען. אָבער

גאנץ באזונדער האָט עס די העררן געקרענקט, וואָס מען האָט דוקא מיך איינגעלאדען צו האלטען די פעסט־רעדע, און דערצו נאך אין זייער באטאליאָן וואו מען האָט ביז אהער נישט געדולדעט קיין אנדער מיינונג, ווי די, וועלכע הערר בוראנדט און זיין קרייז האָבען אָנערקענט אלס די איינציגע אמת'ע. וואָס זשע איז דאָ געווען צו טאָן? ווי ס'איז ביז אהער שטענדיג צוגעגאנגען אין אזעלכע פאלען, האָבען די דייטשע העלדען, וועלכע האָבען געהאסט ענגלאנד אויס פרינציפ און געמאכט זייער אומזיניג „גאָט שטראַף ענגלאנד!“ פאר א מאַרגען און אָווענט־געבעט, אויך דאָס מאָל זיך נישט גע־קאָנט קיין אנדער עצה געבען, ווי זיך צו ווענדען צו דעם ענגלישען קאמאנדיר נאָך הילף.

דער קאמאנדיר, פאר וועמען מען האָט די זאך אזוי פאַרגע־שטעלט, ווי דער יום טוב פון די אונגארען וואָלט געקאָנט פיהרען צו גרויסע שטערונגען אין'ם לאַגער, האָט נאטירליך נישט געוואָלט, אז דער אינערליכער פרידען זאָל געשטערט ווערן. ער האָט דערום געשיקט רופען דעם קאמיטעט פון די אונגארען און געבעטען די מענשען, אז זיי זאָלען זיך אָפּזאָגען פון זייער פייערונג צוליעב די אינטערעסען פון שלום אין לאַגער. דער קאמיטעט האָט ערפילט דעם דאָזיגען וואונש. אָבער קוים האָט זיך די ידיעה וועגען אָט דער נייער הינטערליסטיגער שטוקע פון דער פאטריאָטישער קליקע פארשפרייט אין די באטאליאָנען, האָט אָפּגעקלונגען אזא געשריי פון צאָרן דורך דעם גאנצען לאַגער, אז עס איז די העררן געוואָרן ביטער אויף'ן הארצען, און זיי האָבען גלייך געפרוואווט מאכען פארהאנדלונגען מיט דעם פעסט־קאמיטעט. זיי האָבען ערקלערט, אז זיי ווילען נישט שטעהן אין וועג און שטערן די פייערונג, הנם עס שיינט זיי, אז די צייט איז נישט אָנגעמאָסטען דערצו ארויסצורופען די רעוואָלוציאָנערע ערינערונגען פון'ם יאָהר 1848. יעדענ־פאלס האָבען זיי ערווארטעט פון דער לאַיאליטעט פון די אונגארען, אז זיי וועלען נישט ארויסשטעלען אן אויסגעשפראַכענעם רעוואָלוציאָנער און אנארכיסט צו האלטען די פעסט־רעדע. אָבער

די אונגארען האָבען געלאָזט וויסען די דייטשע העררן, אז זיי מוזען זיך אָפּזאָגען דערפון צו פיהרען פארהאנדלונגען מיט מענשען, וועלכע האָבען זיך אויפגעפיהרט אויף אזא ניט שענעם און הינטערליסטיגען אופן געגען זייערע אייגענע מיטגעפאנגענע.

אָבער מיינע ענגערע פריינט און איד האָבען באשלאָסען ניט צו לאָזען די זאך אָפּלויפען אזוי רוחיג. אזוי זוי ס'איז ניט געווען פראקטיש צו בעטען ביים קאמאנדיר די ערלויבעניש פאר א באזונדער פארזאמלונג אין'ס טעאטער-זאל, ווייל אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט איד געמוזט ערקלערען דעם צוועק דערפון, זיינען מיר געקומען אויף'ן געדאנק, איינצורופען אויף'ן אָווענט פון'ס 15טען מערץ אן אלגעמיינע פארזאמלונג אין דעם באטאליאָן "בי". דורך אפישען אין די דריי באטאליאָנען איז באקאנט געמאכט געוואָרן, אז איד וועל האלטען א פאָרטראג איבער דעם רוסישען שריפט-שטעלער מאקסיס גאָרקי. יעדער איינער האָט פונדעסטוועגען געוואוסט, אז די טעמא איז דאָ בלויז לפנים און אז אין דער ווירטליכקייט וועט דאָרט גערעדט ווערן איבער גאנץ אנדערע זאכען.

דעם 15טען מערץ אין אָווענט האָט זיך אין'ס באטאליאָן "בי" פארזאמעלט א ריזיגע מענשענ-מאסע. א האלבער לאגער איז געווען אויף די פיס. דער גאנצער פלאץ פון'ס אָרקעסטער ארום דעם גרויסען אָרגעל אין "בי" איז געווען געדיכט באזעצט, און איבעראל אין זאל, אין די דורכגענג, צווישען די בעטלעך האָט זיך די מאסע צוזאמענגעשפארט. ווען איד האָב פונקט זעקס אזויגער פארנומען מיין פלאץ אויף דער רעדנער-ביהנע, איז אין זאל געוואָרן טויט-שטיל. איד האָב קודם כל ערקלערט די פארזאמעלטע, אז איד האָב זעלבסטפארשטענדליך ניט ברעה צו ריידען היינט איבער מאקסיס גאָרקי, נאָר אז איד וועל זיך אין מיינע באטראכטונגען אָפּ-שטעלען אויף די רעוואָלוציאָנערע געשעהענישען פון די יאהרען 1848-1849 אין עסטרייך און אונגארן. נאָר איידער איד בין אריבער צו דער טעמא, האָב איד זיך א צוואנציג מינוט צייט באשעפטיגט מיט דער אומערהערטער אויפפיהרונג פון די העררן אין "סי".

וועמעס בלינדער האם און קליינליכע דומהייט האָט שוין מעהר ווי איינמאָל אריינגעבראכט דעם גאנצען לאגער אין א צאָרנדיגער אויפֿרגונג. איד האָב די העררן גאַרנישט געשאַנעוועט, און די ברויזענדע אפּלאַדיסמענטען פון דער פארוואַלונג, וועלכע האָבען באַגלייט די אַגרעסיווסטע טיילען פון מיינע אויספיהרונגען, זיינען געווען א צייכען, אז איד האָב ארויסגערעדט דאָס וואָס איז געלעגען ביי דער גרויסער מעהרהייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אויף'ן הארצען.

איד האָב געשלאָסען מיין אַנגריף מיט די ווערטער:
 „קינער זאָל ניט געצוואַונגען ווערן אנטייל צו נעמען אין פארוואַלונגען און אונטערנעמונגען, וועלכע זיינען געגען זיין איבער צייגונג און זיינע אַנזיכטען. אָבער קינער האָט ניט קיין רעכט צו שטערן דעם פרייען אויסדרוק פון אן אַנדערן'ס איבערצייגונג. אָט דער פרינציפ פון געגענזייטיגער טאָלעראַנץ איז די איינציגע גרונדלאגע, וואָס מאכט דאָס לעבען דאָ אייניגערמאסען ערטרגליך. אָט צוליב דעם וועלען מיר מעהר ניט דולדען, אז א קליינע צאָהל פון באשרענקטע חברה־לייט און גייסטיגע נולען זאָלען אונז אומ־אויפהערליך זאָגען דעות. צופיעל אומפארשעמטקייט פאלט אונז צו לאַסט, און מיר וועלען ווייזען די העררן, אז מיר פארשטעהען ווי זיך צו וועהרען געגען זיך! — דאָ האָט זיך אויפֿגעהויבען פון אלע זייטען א שטורמדיגער בייפאל, וועלכער האָט ניט געוואָלט אויפהערן פאר עטליכע מינוטען לאַנג.

אונטער דער שטילסטער אויפֿמערקזאמקייט פון דער פארוואַל־לונג האָב איד דערנאָך גערעדט איבער די געשעהענישען פון'ס פאר־ריקטען יאָהר אין עסטרייך און אונגארן. ווען איד וואָלט, ווי עס איז אין אָנפאנג געפלאַנט געוואָרן, בלויז געהאַלטען א קורצע רעדע אין'ס קליינעם קרייז פון די אונגארען, וואָלט איד זיכער ניט גערעדט לענגער ווי העכסטענס א פערטעל שעה. אצונד אָבער האָב איד זיך ניט באדארפט באַגרעניצען און איד האָב געקאָנט טיפער אריינדרונגען אין די דאמאָלסדיגע פאסירונגען. דערביי

האָב איך נאטירליך אויך געהאט די געלעגענהייט, אריינצופיהרען די געשעהענישען פון דער געגענווארט אין דעם קרייז פון מיינע באטראכטונגען.

אָט די פארוואלטונג האָט געווירקט ווי דער קראך פון א באַמ- בע. די מענשעלעך אין „סי“ האָבען גאָר ניט געוואוסט, ווי אזוי דאָס איז זיי געשעהן, און אייניגע פון זיי האָבען זיך געקרימט און געוואויעט ווי געשלאָגענע הינט. מען האָט געזוכט זיך צו פאר- ענטפערן מיט אלערליי ענטשולדיגונגען, כדי א קעהר צו טאָן די עפענטליכע מיינונג אין לאַגער, אבער ס'האָט גאָרנישט געהאָלפֿען. אין „סי“ גופא, וואו אַנווער קאמערעד ווירץ האָט באזונדערס גע- ווירקט, האָבען זיך די פרייהייטליכע עלעמענטען צוזאמענגענומען, כדי איינמאָל פאר אלע מאָל צו מאכען א סוף צו דער אפיקון'שאפט און דער טערראַריזירונג פון די דייטשע העלדען, ארויסנעמען ביי זיי דעם ווינט פון די זעגלען. אין אלע דריי באטאליאָנען האָט צירקולירט א פעטיציע צו דעם קאָמאנדיר, אין וועלכער ס'איז אויפגעהויבען געוואָרן א שאַרפער פּראָטעסט געגען די אומפאר- אנטוואָרטליכע מעשים פון א קליינער מינדערהייט, וועלכע האָט געהאט די חוצפה ביי יעדער געלעגענהייט צו שפּילען די ראָלע פון פארמיטלער ביי דער ענגלישער מיליטער־פארוואלטונג, כדי אויסצואיבען איהר איינפלוס אויף אינערליכע אנגעלעגענהייטען, אין וועלכע נאָר די געפאנגענע זיינען געווען פאראינטערעסירט. אָט די פעטיציע איז גע'חתמ'עט געוואָרן פון דער גרעסטער מעהר- הייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אין גאנצען לאַגער. זאָגאר אין באטאליאָן „סי“, וואו מען האָט ניט אויסגעלאָזט קיין שום מיטעל צו שטערן די צירקולירונג פון דער פעטיציע, האָט זי פון קארנע זיבען הונדערט באוואוינער געקריגען דריי הונדערט איין און זעכ- ציג אונטערשריפטען.

נאך אמאָל האָבען די פאטריאָטען אין „סי“ זיך געפרואוּט אָנפיהרען געגען אונז אן אינטריגע, ווענען וועלכער עס וועט שפּע- טער נאָך זיין די רייד, אָבער זיי האָבען שוין ביי דעם פארוואָרד אין

זייער אייגענעם באטאליאן געכאפט אזא אפשניט, אז זיי האבען ענדליך אויפגעגעבען אונז צו לעגען שטיינער אין וועג און ארויפ-צוצווינגען זייער דיקטאטור אויף'ן לאגער.

אין פארלויף פון אונזער זיין דאָ פלעגט עס אָפט פאָרקומען, אז דער איינער אָדער דער אנדערער פון אונזערע מיטגעפאנגענע האָט פּלוצלינג געקריגען א באַפּעהל איינצופאַקען זיינע זאַכען, און אין דער באַגלייטונג פון א סאָלאַט פלעגט ער אָפּגעשיקט ווערן נאָך דער „אײל־אַר־מען“. אַזעלכע איינצעלנע טראַנספּאָרטען זיינען נאָטירליך געווען קאָסטבאַר און פלעגען פאָרקומען כּמעט שטענדיג אויף א באַזונדער באַפּעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“. אַזעלכע באַפּעהלען האָט מען, פאַרשטעהט זיך, אַרויסגעגעבען בלויז אין באַזונדערע פאַלען. אזוי איז עס געשעהן, אז א געבוירענער טראַנס-וואַלער, וועמען מען האָט אינטערנירט צוליב זיין דייטשער אָפּ-שטאַמונג, איז פּלוצלינג טראַנספּאָרטירט געוואָרן נאָך דער „אײל־אַר־מען“. ווי ס'האָט זיך באלד נאָכדעם אַרויסגעשטעלט, איז דאָס געשעהן בלויז דערפאַר, ווייל דער באַטרעפּענדער האָט געזאָלט קריגען דעם באַזוך פון פּיליפּ סנאָדען, דעם פינאַנץ־מיניסטער פון דער שפּעטערדיגער „אַרבייטער־רעגירונג“ אין ענגלאַנד. אזוי ווי דער „וואָר אָפּיס“ איז קענטיג געווען פאַראַינטערעסירט, אז סנאָד דען זאָל דעם מאַן ניט זעהן, האָט מען איהם איינפאַך פאַרשיקט אויף דער „אײל־אַר־מען“.

אַזעלכע פאַלען זיינען פאָרגעקומען מעהר ווי איינמאָל. אָבער עס זיינען אויך געווען אנדערע פאַלען, ווען דער קריגס־מיניסטער-רום האָט זיך געמישט אין זאַכען, וועגען וועלכע מען האָט אייגענט־ליך געדאַרפט אָננעמען, אז זיי זיינען געלעגען אויסער דער ספּערע פון זיינע אינטערעסען. אזוי איז א געוויסער מאַן מיט'ן נאָמען העקער פּלוצלינג אויף א באַפּעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“ פאָרשיקט געוואָרן פון אונזער לאַגער אויף דעם טרויעריג באַרימטען אינזעל, דערפאַך ווייל ער איז געווען פאַרלאַבט מיט אַן ענגליש כּיידעל. באַאיינפלוסט דורך דער אַלטעגליכער העצערין אין דער געלער

פרעסע, זיינען די עלטערען פון דער כלה באשטאנען דערויף, אז דער שידוך זאל אָפּגעלאָזט ווערן. אָבער דאָס מיידעל איז גע- בליבען טריי איהר אויסגעוועהלטען און האָט איהם כסדר באזוכט. דאָ האָט דער כלה'ס פאָטער געשריבען צום „וואָר אָפּיס“, און דער שטיין איז גלייך אָפּגעראמט געוואָרן פון וועג.

אן ענליכער שיקזאל האָט געטראָפּען דעם אונגאַרישען מוזיקער צ. אן ענגלענדער האָט — צי מיט רעכט אָדער אומרעכט, דאָס ווייס איך ניט — געהאט אויף איהם א חשד, אז זיין פרוי האָט זיך אין איהם פארליעבט. דער באליידיגטער באלעבעסעל האָט ניט געטראכט לאנג און אוועקגעשיקט א בריעף אין „וואָר אָפּיס“ מיט דעם רעזולטאַט, אז צ. איז גלייך אויף א באזונדער באפעהל טראנספּאָרטירט געוואָרן נאָך דער „איי־אָף־מען“. דאָס וואָס דער קריגס־מיניסטעריום האָט איז אזא שווערער צייט נאָך צייט געהאט צו ווידמען א טייל פון זיין סטראטעגיע אויך אויף דעם שווערען געביעט פון דער ליבע, איז יעדענפאלס א טאַטזאך, וואָס האָט זיך איהר געוויסען רייץ.

אונזער באטאליאָן האָט זיך אין די ערשטע מאָנאטען פון'ם נייעם יאָהר געפונען אין א שטענדיגען אינערליכען קריזיס, וועל- כער איז אלץ מעהר און מעהר געוואקסען. דער באטאליאָן־פיהרער איז אין גאנצען אריינגעפאלען אין אומ'חן ביי די געפאנגענע און ער האָט ניט געוואוסט וואו ער האלט אין דער וועלט. טיילווייז איז אין דעם שולדיג געווען די פארקלענערונג פון די פאָרציעס וואָס מען האָט איינגעפיהרט, און געגען וועלכער טרעפטע האָט גאָרנישט געקאנט טאן, ווייל דאָס איז דורכגעפיהרט געוואָרן אויף א באזונדער באפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“, אָבער טיילווייז האָט ער אויפגעבראכט די מענשען געגען זיך דורך אלערליי אומבארעכענ- טע שריט, ווייל ער האָט צו שטאַרק נאָכגעגעבען דעם צענזאר וו. אין יאנואר און פעברואר איז עס שוין געקומען צו א גרויסען יַשטורם אין'ם באטאליאָן, אזוי אז טרעפטע'ס מפלה האָט שוין דאמאָלס אויסגעזעהן אומפארמיידליך. אזוי ווי ער האָט זיך אין

ביידע פאלען באראטען מיט מיר, האב איך איהם אָפּען געזאָגט, וואָס עס מוז לויט מיין מיינונג געטאָן ווערן, אום איינצוהאלטען די שטימונג, וועלכע האָט זיך געגען איהם ענטוויקעלט. ער האָט דאָס אויך איינגעזעהן און האָט פאַרשפּראַכען צו טאָן אַלץ וואָס ער וועט נאָר קאָנען. דורך מיין אריינמישונג האָט זיך אויך איינ-געגעבען נאָך אמאָל אַפּצושטעלען די אלגעמיינע אומצופרידענקייט. אָבער יעדער איינער האָט געקאָנט פיהלען, אז די זאך וועט מעהר ניט קאָנען לאנג אָנהאלטען.

אין מערץ האָט דער אינערליכער קריזיס ווידער אָנגענומען גאנץ ערנסטע פאָרמען. עטליכע באזונדערס עקסטרעם געשטימטע לייט האָבען זיך געווענדעט דירעקט צו טרעפטע'ן און געפאָדערט פון איהם, אז ער זאָל זיך צוריקציהען פון זיין פאָסטען, אויב ניט וועט מען איהם צווינגען דערצו. דעם 17טען מערץ איז עס ענדליך געקומען צו דער קאטאסטראָפּע. טרעפטע האָט סוף כל סוף אליין געמוזט איינזעהן, אז עס קאָן מעהר קיין רייד ניט זיין וועגען פיהרען ווייטער די געשעפטען דורך זיין פערזאָן, און ער האָט געבעטען דעם קאמאנדיר ער זאָל איהם אָפּלאָזען. דער אלטער, וועלכער איז אַהן צווייפּעל געווען אינפאָרמירט איבער דעם וואָס איז אָנגע-גאנגען אין'ס באטאליאן, האָט זיך ניט געשטעלט געגען דעם דאָ-זיגען פאַרלאנג און אָנגענומען טרעפטע'ס רעזיגנאציע.

כ'האָב גאנץ גוט געוואוסט, אז דאָס מאָל וועל איך זיך שוין מעהר ניט קאָנען שטעלען געגען דעם אלגעמיינעם דרינגענדען פאַרלאנג פון מיינע מיטגעפאנגענע. און ווירקליך, די זאכען האָבען ניט געלאָזט לאנג ווארטען אויף זיך. קוים האָט זיך נאָר אין בא-טאליאן פאַרשפּרייט די ידיעה, אז טרעפטע האָט זיך צוריקגע-צויגען, האָט מען זיך געווענדעט צו מיר פון אלע זייטען און מיר געבעטען אָנצונעמען דעם פאָסטען. אויך די קאמפאניע-פיהרער, וועלכע האָבען זיך באלד נאָך טרעפטע'ס רעזיגנאציע פאַרזאמעלט, צו א באראטונג, זיינען געווען איינשטימיג מיט דער מיינונג, אז איך טאָד מעהר ניט צוריקווייזען דעם אלגעמיינעם וואונש

פון'ם באטאליאָן. דאָס האָב איך אויך איינגעזעהן. און אזוי ווי איך האָב קיין ברירה ניט געהאט און עס געמוזט טאָן, האָב איך זיך אויך ניט געלאָזט לאנג בעטען און זיך ערקלערט גרייט איבער-צונעמען די פיהרונג, בתנאי, אז די גרויסע מעהרהייט פון'ם בא-טאליאָן זאָל דערמיט זיין איינפארשטאנען.

די וואהל איז פאָרגעקומען נאָך דעם זעלבען טאָג און האָט זיך געענדיגט דערמיט וואָס איך בין אויסגעקליבען געוואָרן אלס באטאליאָן-פיהרער מיט 893 געגען 87 שטימען. 13 געפאנגענע האָבען זיך צוריקגעהאלטען פון שטימען. דער רעזולטאט פון דער וואהל איז איבעראל באגריסט געוואָרן מיט א שטורמישער פרייד, און איך בין יעדענפאלס געווען דער איינציגער אין גאנצען באטא-ליאָן, וועמען ס'איז אבסאָלוט ניט געווען פרעהליך אויף'ן הארצען. איך האָב ניט בלויז געפיהלט די גאנצע שווערע פאראנטוואָרטליכ-קייט, וואָס איך האָב איבערגענומען צוזאמען מיט דעם דאָזיגען פאָסטען, כ'האָב אויך געוואָסט, אז דורך די כסדר'דיגע פארקלע-נערונג פון די פאָרציעס, וועלכע איז איינגעפיהרט געוואָרן זינט דער לעצטער צייט, וועט די אלגעמיינע לאגע אלץ שווערער ווערן און וועט מוזען פיהרען צו פארשידענארטיגע פארוויקלונגען. ס'איז מיר דערפאר ניט געווען באזונדערס גוט אויפ'ן הארצען. כ'האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו טאָן אלצדינג וואָס וועט נאָר ליגען אין מיין קראפט, כדי צו פארלייבטערן די לאגע פון מיינע מיטגעפאָר-גענע, און פריהער פון אלץ צו האלטען מיין פערזענליכע אומפא-הענגיקייט אומפארלעצט אין מיינע פארהאנדלונגען סיי מיט דעם אלטען קאָמאנדיר, סיי מיט מיינע ליידענס-חברים. דעמאָלט בין איך איבעריגענס געווען פעסט איבערצייגט אין דעם, אז איך וועל אָט די שטעלע ניט צו לאנג קאָנען אָנהאלטען. אין דעם פרט האָב איך זיך יעדענפאלס גרינדליך גענארט, וואָרים איך בין געבליבען צוויי יאָהר צייט געבונדען דערצו און איך בין ערשט דאן באפרייט געוואָרן דערפון. ווען איך האָב געמוזט פארלאָזען דעם לאַגער און אויך ענגלאַנד.

אויף מאָרגען — ס'איז געווען דער 18טער מערץ — בין איד געגאנגען צום קאמאנדיר, כדי איהם מיטצוטיילען וועגען דעם רע-זולטאט פון דער וואהל, וואָס ער האָט שוין נאטירליך אליין גע-וואוסט. ער האָט מיך פריינדליך באגריסט און מיר געוואונשען גליק צו מיין ערוועהלונג. כ'האָב איהם געדאנקט און איהם מיט א שטייכל ערקלערט, אז איד פערזענליך קאָן די זאך ליידער ניט באטראכטען אלס גליק און אז איד האָב זיך בלויז דורך דעם מאָרא-לישען דרוק פון מיינע מיטגעפאנגענע ענטשלאָסען דערצו אָנצונע-מען דעם אַמט. ס'איז קענטיג געווען, אז מיינע ווערטער האָבען איהם געקלונגען אביסעל פרעמד, און ער האָט געזאָגט, אז עס איז דאָך יעדענפאלס א גרויסער כבוד פאר א מענשען צו האָבען דעם צוטרוי פון זיינע חברים. כ'האָב איהם געענטפערט, אז אויך איד פאר-שטעה גאנץ גוט ווי צו שאַצען דעם דאָזיגען צוטרוי, אָבער אז דער פאָסטען גופא האָט פאר מיר פערזענליך קיין שום רייז ניט. דער רוף האָט ער באמערקט, אז ניט יעדער אין מיין לאגע וואָלט אזוי געדענקט ווי איד.

דאָן האָט ער אויסגעדריקט די האָפנונג, אז איד וועל איהם העלפען נאָכקומען זיינע שווערע פליכטען און מעגליך מאכען, אז מיר זאָלען ארבייטען האַרמאָניש צוזאמען. איד האָב געענטפערט, אז עס איז זעלבסטפארשטענדליך אויך מיין וואונש צו ארבייטען מיט איהם אין גוטער איינפארשטענדעניש, אָבער אז דערצו איז מיר נאָך נייטיגער זיין אנטקעגען-קומען, ווי איהם דאָס מיי-ניגע. און אזוי ווי איד האָב געוואוסט, אז ער האָט מיין פאָר-גענגער אָפט גאָרנישט געוואלט אויסהערען, ווען ער האָט געהאט בדעה איהם עפעס פאָרצוברענגען, האָב איד דאָ גלייך אויסגענוצט די געלעגענהייט און איהם געזאָגט:

„אלס פארטרעטער פון מיין באטאליאן מוז איד, פארשטעהט זיך, פריהער פון אלץ זיך אָננעמען פאר די אינטערעסען פון מיינע מיטגעפאנגענע. אָבער איהר וועט מיך שטענדיג געפינען בארייט זיך מיט אייך געמיינשאפטליך צו באראטען און צו לייעזן אלע

פראגען און נײַטווענדיגקײטען, וועלכע וועלען זיך ווארשיינליך מאַכען אין פארלוף פון דער צײַט. דערצו איז נײַטיג, אז איהר וואָלט מיך אויסהערען. איך זאָג אייך צו, אז איך וועל אייך נײַט באלעס־טײַגען מיט נײַטיגקײטען און אז איך וועל אליין מיט מײַנע לײדענס־חברים אײנאַרדנען אלע אײנעווייניגסטע אנגעלעגנהײטען. אזוי ווייט ווי דאָס וועט לײגען אין מײַן מאכט. דערפאר אָבער דענק איך, אז איך קאָן מיט פולער באשטימטקײט אָננעמען, אז איך וועל האָבען אײער הילף און אײער אנטקעגען־קומען אין אלע פראגען פון באדייטונג, וועלכע מיר קאָנען נײַט ערלײדיגען אָהן אײער באזונדערע ערלײבעניש. ווען דאָס וואָלט נײַט געווען מײַן פעסטע איבערצײגונג, וואָלט דאָך עס גאָר קײן צוועק נײַט געהאַט פאר מיר אָנצופאנגען די ארבייט“.

כ'האָב גערעדט גאנץ אָפּענהאַרציג צו איהם, אזוי אז ער האָט אומבאדינגט געמוזט פיהלען, אז איך האָב דערבײַ נײַט קײן שום חִינְטער־געדאַנק. און ער האָט עס אויך געפיהלט, וואָרים ער האָט זיך געלאָזט חִינְטער־לײסען צו אזא אָפּענהאַרציגקײט, וועלכע האָט מיך זעהר שטאַרק איבעראשט. ער האָט מיר נעמליך גאנץ פריי און אָפּען דערצעהלט, אז אזוי גיך ווי ער האָט זיך נעכטען דערוואוסט וועגען דעם רעזולטאַט פון דער וואָהל אין אונזער באטאליאָן, האָט ער זיך נאָך אַ לאנגען ישוב הדעת ענטשלאָסען אָנצופרעגען בײַ דער פאָליטישער פאָליצײ אין סקאַטלאַנד יארד און קריגען נעהר־טערע אינפארמאציע וועגען מײַן פערזאָן. ער האָט מיר ערקלערט, אז דאָס איז געוויינליך נײַט זײַן שטײגער אזוי צו טאָן, אָבער צולײכ מײַן גײסטיגער טעטיגקײט האָט ער זיך אלס קאָמאנדיר פון'ם לאגער געפונען פארפליכטעט צו פאָדערן אזא אויסקונפט, כּדי צו קאָנען באצײטענס פארמײדען מעגליכע שלעכטע קאָנזעקוענצען.

ער האָט געשוויגען אַ ווײַלע, דערנאָך האָט ער ווייטער געזאָגט: „אויף מײַן טעלעפאָנישער אָנפראגע האָט מען מיר געענט־פערט: „ראָקער איז זינט לאנגע יאָרען אײנער פון די טעטיגסטע אנארכיסטען אין ענגלאַנד, אָבער געגען זײַן פערזענליכער עהרע־

האפטיגקייט איז גאָר ניטאָ וואָס איינצואווענדען". דאָס איז אלץ וואָס איד האָב געוואָלט וויסען. איבער אייערע פאָליטישע אנשוי-אונגען באַרף איד ניט אָפגעבען קיין אורטייל. די פערזענליכע עהרליכקייט פון א מאן איז פאר מיר גענוג.

כ'האָב שוין געהאט ברעה איהם צו זאָגען, אז די פאָליציי איז לויט מיין מיינונג די ערגסטע אינסטיטוציע, ביי וועלכער מען קאָן אין אזעלכע זאכען קריגען אן אורטייל. אָבער איד האָב זיך בא-צייטענס באַרעכענט און געשוויגען. וואָס פאר א צוועק וואָלט עס דען געהאַט? דער אלטער איז ביז אהער אודאי געווען מיט דער מיינונג, אז אן אנארכיסט שטעלט מיט זיך פאָר וואָס פאר עס איז באַזונדער מין פון'ס פאַרבכערטום. דערפאר ווען ער האָט זיך דערוואוסט וועגען מיין וואַהל, האָט ער געפונען פאר ראַטזאָס זיך אָנצופרעגען וועגען מיר ביי די פאָליציי, ווייל ער האָט קענטיג מורא געהאט, אז איד קאָן איהם נאָך צוכונטעווען דעם גאנצען לאַגער. ווען ער האָט געקריגען דעם ענטפער, אז איד בין ניט קיין פאַרבכער, האָט ער מיך וואַרשיינליך געהאלטען פאר אביסעל א צורדעהטען, אבער מיין "ספּלין" האָט איהם ווינציג וואָס געקומערט, אזוי לאַנג ווי ער האָט פון מיר ניט געהאט צו ערווארטען קיין "פאַרבכערישע האַנדלונגען".

דערמיט האָט זיך געענדיגט אונזער ערשטע אונטעררעדונג, און איד האָב זיך אַזונד געקאָנט נעמען צו דער ארבייט, וועלכע איז, אמת, ניט אימער געווען לייכט, אבער האָט אויך ניט געזאָלט זיין אין גאנצען אומניצליך.

קאפיטעל 16

משוגעים אין לאגער

קיכען-פאליטיק — די לעצטע פראבע אין „סיו“ — די דאנקבארע אונגארען — די באטאליאן-פיהרער — די ענלישע וואכען צוריקגעצויגן גען — מאלאטעסטא'ס באזוך — צושטענדען אין שפיטאל — דער קאמף וועגען דער „קאנטין“ — דער פאל פאדערטא — 206 פריסטער און מאנאכען אין'ם לאגער — פאטער געבהארט — דער אפשיד פון די „אמוניציע-ארבייטער“ — דעבאטע אין ענגלישען פארלאמענט — מאכנער'ס זעלבסטמאָרד אין שפיטאל.

ווען איך בין צוריקגעקומען פון'ם קאמאנדיר אין באטאליאן, האב איך צוזאמענגערופען די קאמפאניע-פיהרער צו א באזונדער באראטונג און איך האב זיי געלאזט וויסען, אז דער אלטער האט באשטעטיגט מיין וואהל. דערנאך האב איך זיי ערקלערט, אז לויט מיין מיינונג איז אומבאדינגט נייטיג צו מאכען געוויסע ענדערונגן גען אין דער אינערליכער פארוואלטונג, אָבער דערצו וועלען מיר זיך ערשט קאנען נעמען, נאָכדעם ווי עס וועלען פריהער פארקומען נייע וואהלען פאר די קאפיטאנען. די מעהרסטע זיינען גלייך גע-ווען איינפארשטאנען דערמיט, נאר עטליכע פון זיי האָבען זיך ניט געקאנט באגרייפן פאר דער זאך, מחמת זיי זיינען ניט געווען אין גאנצען זיכער, אז זיי האָבען דעם צוטרוי פון זייערע לייט. איך האב זיי גארנישט געקאנט העלפען, ווייל עס איז מיר קודם כל גע-גאנגען אין דעם, אז אלע אָרגאנען פון דער אינערליכער פארוואלטונג זאלען געטראָגען ווערן פון דעם צוטרוי פון זייערע מיטגעפאנענע, וואָרים נאָר אויף אזא'ן אופן איז מעגליך געווען א רעאָרגא-

ניזאציע, וועלכע זאל אויסשליסליך האָבען אין אויג די אינטערעסען פון'ם כלל, פון דעם גאנצען באטאָליאָן. ביי די וואהלען, וועלכע זיינען נאך פארגעקומען דעם זעלביגען טאָג, זיינען כמעט אלע אלטע קאפיטאנען ווידער ערוועהלט געוואָרן; בלויז אין צוויי אדער דריי קאמפאניעס האָט מען זיך ענטשלאָסען צו ערוועהלען נייע פארטרעטער.

ביי א צווייטער פארזאמלונג פון די קאפיטאנען האָב איך אלזא ענטוויקעלט אין קורצע ווערטער די ריכטליניעס, וועלכע מוזען לויט מיין מיינונג געהאלטען ווערן אין אויג, כדי אונטער די גענעבענע פארהעלטענישען צו ציהען די גרעסטע נוצען פאר דער אלגעמיינהייט. פריהער פון אלץ איז עס מיר געגאנגען אין דעם, אז אלע אינערליכע אָנגעלעגענהייטען פון'ם באטאָליאָן זאָלען צווישען אונז אליין איינגעאָרדענט ווערן און מיט דער ענגלישער מיליטער־פאר־וואלטונג זאל מען זיך באראטען בלויז אין אזעלכע זאכען, וואו עס אין קיין אנדער ברירה ניטאָ. מחמת דעם האָב איך געפאָדערט פון די קאפיטאנען, אז די אלטע מעטאָדען פון איינצעלנע קאמפאניע־פיהרער, וועלכע פלעגען מעלדען דעם קאמאנדיר ווענען געפאנגענע וואָס האָבען זיך פארזינדיגט געגען דער אָרדנונג פון'ם לאגער א. א. וו. מוזען איינמאָל פאר אלע מאָל אויפהערען, און איך האָב זיך אָנגעבאָטען, אז דאָרט, וואו עס וועלען אין דער דאָזיגער באציהונג פאָרקומען שוועריגקייטען, וועל איך אליין איבערנעמען די פארמיטלונג.

די ערשטע פראגע, וואָס האָט אונז באשעפטיגט איז, פאָרשטעהט זיך, געווען ווענען די ערנערונגס־פארהעלטענישען אין לאגער, וועלכע זיינען אין משך פון די לעצטע זעקס חדשים געווארן אלץ ערגער און ערגער. ס'איז אמת, אז מיר האָבען אין דעם דאָזיגען פרט ווינציג וואָס געקאָנט ענדערן, מחמת די פאָרציעס זיינען באשטימט געוואָרן פון דער ענגלישער רעגירונג, און זאָגאר דער קאמאנדיר אליין האָט אונז מיט דעם בעסטען ווילען ניט געקאָנט העלפען. אלץ וואָס מיר האָבען דא געקאָנט טאָן איז געווען, זיך צו וועלדען צו דעם אמעריקאנישען אמבאסאָדאָר, וועל־

כער האָט דעמאָלט געהאט איבערגענומען די פארטרעטונג פון די דייטשען און עסטרייכער אין ענגלאנד, און איהם בעטען, ער זאָל זיך פאר אונז אָננעמען. דאס האָבען מיר אויך געטאָן, אָהן דעם אז מיר זאָלען דערמיט — ווי מיר וועלען שפעטער זעהן — האָבען דערגרייכט דעם קלענסטען ערפאָלג. אבער אויב מיר זיינען ניט אימשטאנד געווען גרעסער צו מאכען די פאָרציעס, וועלכע מען האָט אונז צוגעשטעלט, האָבען מיר וועניגסטענס געקאָנט זאָרגען דער-פאר, אז די פראָדוקטען, וועלכע מען האָט אונז, לויט דער פאָר-שריפט, געמוזט אָפליפערן, זאָלען אָנקומען גאנץ, אין א פולער מאָס צו די געפאנגענע. און גראַד אין דעם פרט איז עס אין די מעהרסטע אינטערנירונגס-לאַגערען צוגעגאנגען גאנץ שלעכט. אין אסך לאַ-גערען זיינען אויפגעדעקט געווארן גרויסע פאלשקייטען, און דער-ביי האָבען זיך אין אלע פאלען באטייליגט די אייגענע לאַנדסלייט. ווי אומגלויבליך עס זאָל ניט קלינגען, לאַזט עס זיך ליידער ניט אָפלייקענען, אז עס זיינען כמעט אין יעדען לאַגער געווען געוויסענ-לאַזע מענשען, וועלכע האָבען געפועל'ט ביי זיך אויף אזא אדער אן אנדער אופן צו באשווינדלען זייערע אייגענע ליידענס-חברים. זיי אָפרייסען דעם ביסען פון מויל און זיך פארשאַפּען פערזענליכע פאָרטיילען אויף'ן חשבון פון'ם כלל. דאָס איז איינס פון די פינס-טערסטע קאפיטלען פון אונזער געפאנגענשאפט, און פיליכט דאָס שענדליכסטע פון אלע.

אויך ביי אונז איז ניט אלעס געווען, ווי עס האָט געזאָלט זיין, און מען האָט געמורמעלט וועגען אלערליי זאכען, וועלכע האָבען כסדר ארויסגערופען דעם מיסטרוי פון די מענשען. איך וויל צו-געבען, אז אין פיעל פאלען האָט עס זיך דאָ געהאנדעלט וועגען אומקאָנטראָלירבארע קלאַנגען, וועלכע זיינען פונדעסטוועגען, ווי עס איז גאנץ אומפארמיידליך אין אזא מאסענ-לאַגער, פון אסך געפאנגענע אָנגענומען געווארן פאר גוט געלד און פיליכט נאָך איבערטריבען געווארן אויף'ן גרויסען שטייגער. מחמת דעם האָט מען געמוזט זעהן, אז אזעלכע קלאַנגען זאָלען גאר ניט קאָנען ארויפקומען אדער — אזוי ווייט ווי זיי זיינען שוין ארומגעגאנגען

— צונעמען דעם באָדען פון אונטער זיי. אבער דאס האָט געקאָנט געשעהן בלויז דורך א שטרענגען קאָנטראָל. איך האָב דערום פאָרגעשלאָגען די לויט, אז זיי זאָלען פון זייערע אייגענע רייהען אויסקלייבען א „פּוּד אינספעקטאָר“, וועמעס אויפגאבע עס זאָל זיין אליין איבערצונעמען די לעבענס־מיטלען וואָס זיינען געליפערט געוואָרן פון דער רעגירונג און אַכטונג צו געבען דערויף, אז די פאָרגעשריבענע קוואַנטיטעט און קוואַליטעט זאָל פינקטליך געליפערט ווערן. כדי צו פאָרהיטען, אז ביי דעם טראַנספאָרט פון די סקלאַדען צו דער קיך זאָל ניט עפעס אַרונטערגענומען ווערן, האָט מען איינגעשאפט א ספּעציעלע וואָג, אזוי אז אין דער קיך האָבען אלע ליפערונגען נאָך אמאָל געקאָנט איבערגעוואויגען ווערן.

צום קאָנטראָל אין קיך גופא האָט מען שוין פריהער געהאט באַ- שטימט א באַזונדערע קיך־קאָמיסיע. איהרע אויפגאבען זיינען צווישען אנדערעס געווען אויסצוהערען קלאגעס פון די געפאָנגענע און פריהער פון אלץ אַכטונג צו געבען, אז אין דער קיך זאָל אלץ צוגעהן ראַיעל. נאָך מיין ערוועהלונג איז אָט די אינסטיטוציע געשטעלט געוואָרן אויף א ברייטערן באַזיס. יעדע קאָמפאניע האָט געשיקט א פארטרעטער אין דער קיך־קאָמיסיע, און די דאָזיגע פלעגען זיך יעדען טאָג בייטען אין דער אויפזיכט איבער דער קיך. אויף אזא אופן איז אונז געלונגען צו שאַפן אן ערטרגליכען צו- שטאַנד. די געפאָנגענע האָבען אַצונד געוואוסט, אז זיי קריגען ווירקליך די פאָרציעס וואָס זיינען פאר זיי באַשטימט געוואָרן. אָבער פריהער פון אלץ האָט מען שטרענג אַכטונג געגעבען דערויף, אז מיט דעם מאַטעריאַל וואָס מען האָט זיי צוגעשטעלט זאָלען די קעכער ווירקליך מאַכען דאס בעסטע, וואָס איז מעגליך געווען אונטער די אומשטענדען. דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע אויפ- גאבע, וואָרים מיט די זאכען, וועלכע די רעגירונג האָט אונז געליפערט, האָט מען געקאָנט האָבען וועניג אָפּוועקסלונג. אהויז דעם האָבען מיר ניט געקריגען קיין שום געווירצען, אויך ניט קיין פרישע נרינווארג, וואָס איז געווען אזוי נייטיג פאר דעם געזונט פון די געפאָנגענע. דאָס אלעס האָבען מיר זיך געמאָזט אליין קליפען, און

וואָס מעהר געלדער מיר האָבען פאר דעם צוועק געהאט, אלץ בע-
סער איז געווען אונזער עסען.

מיין ערוועהלונג צום באטאליאָן-פיהרער איז פאר די פאטריאָ-
טען אין „סי“ געווען א שווערער קלאַפ. ניט דערפאר, ווייל זיי
האָבען פון מיין זייט געהאט פאר וואָס עס איז מורא צו האָבען,
נאָר דער געדאנק, אז גראַד איר, וועמען זיי האָבען די גאנצע צייט
אזוי שטאַרק באַקעמפט, האָב אצונד געזאָלט פארטרעטען דעם
שטאַרקסטען באַטאליאָן אין לאַגער, איז פאר זיי געווען אומער-
טרעגליך. אפשר האָבען זיי אויך מורא געהאט, אז דער איינפלוס
פון „בי“ קאָן זיך פון איצט אָן לאָזען שטאַרקער באַמערקען אויך
אין די צוויי אנדערע באַטאליאָנען, אין וואָס זיי זיינען אייגענטליך
נאָר ניט געווען אומגערעכט. ס'איז אמת, אז הערר בוראנדט און
זיינע אָנהענגער האָבען זיך געמוזט זאָגען, אז עס איז פארפאלען,
זיי האָבען דאָ גאָרנישט געקאָנט ענדערן, אבער די פוסטע גאווה
פון אָט די העררן איז געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען געמוזט
ארויפציהען אויף זיך א נייע מפלה, ביז זיי זיינען גרינדליך אויס-
געקורירט געוואָרן. אזוי ווי זיי האָבען פון די אלע נידערלאַגעס,
וואָס זיי האָבען ביז אהער געהאט, גאָרנישט געלערנט און גאָרנישט
פארגעסען, זיינען זיי געקומען אויף דעם אומגליקליכען געדאנק,
איינצורופען אין „סי“ באַטאליאָן א קליינע פארזאמלונג פון זייערע
געטרייע, און דורך א געשיקטע פראָטעסט-רעזאָלוציע ארויפלענען
זייער „וועטאָ“ געגען מיין וואָהל. וואָס די גוטע לייט האָבען זיך
אייגענטליך געטראכט דערביי, איז געבליבען זייער געהיימיס. קורץ
און גוט, די פארזאמלונג איז פאָרגעקומען. אבער אזוי ווי די זאך
איז ניט געווען קיין סוד און מען האָט וועגען דעם פריהער גערעדט,
זיינען צו דער פארזאמלונג אויך געקומען א היבשע צאָהל אונגאַ-
רען און לייט פון דעם אזויגערופענעם „רינג“ אין „סי“, וואו אונזער
פריינד ווירץ איז געווען קאפיטאן. אויך פון די אנדערע אָפטיי-
לונגען פון „סי“ באַטאליאָן זיינען געקומען א גאנץ באדייטענדע
צאָהל פון מענשען, וועמען די האנדלונג פון די דאָזיגע איבער-
פאטריאָטען אין'ם לאַגער האָט שוין פֿון לאנג געהאט דערעסען.

הערר בוראנדט, וועמען ס'האט געמוזט זיין אביסעל קאלע-
מוטנע אויף'ן הארצען, ווען ער האט דערוועהן, אז ניט בלויז זיינע
געטרייע זיינען דא אויף'ן פלאץ, האט ערקלערט דעם צוועק פון
דער פארוואַמלונג. ער האט עטליכע מאָל פארויכערט די צוהערער,
אז ער האט אבסאָלוט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען מיר
אלס פערזאָן, אדרבה, אז ער איז פעסט איבערצייגט אין דער עהר-
ליכקייט פון מיין וועלען און אין דער לויטערקייט פון מיינע בא-
שטרעבונגען. אָבער לויט זיין מיינונג איז דאס ניט גענוג. ער איז
געווען מיט דער מיינונג, אז מיר האָבען א גרויסע פאראנטוואָרט-
ליכקייט געגענאיבער דער דייטשער רעגירונג, און אז עס איז דערום
אוממעגליך צו דערלאָזען, אז אן אויסגעשפראָכענער אַנאַרכיסט זאָל
דאָ פארטרעטען עטליכע טויזענט דייטשע מענער.

נאָך איהם האט ווירץ גענומען דאָס וואָרט און האט עס באצייר-
כענט אלס אן אומפארשעמטקייט אויסער גלייכען, ווען מען נעמט
זיך דאָ די העזה ארויסצוטרעטען געגען דער כמעט איינשטימיגער
ווילענס-מאניפעסטאציע פון'ם שטארקסטען באטאָליאָן אין לאַגער.
ער האט אויסגעדריקט די מיינונג, אז מיין וואהל איז באַגריסט
געוואָרן מיט טיפער צופרידענקייט פון דער איבערוועלטליגער
מערהרטיי פון'ם גאנצען לאַגער. ער האט אויך געזאָגט, אז די
מעהרסטע פארוואַמעלטע זיינען געוויס אייניג דעריבער, אז פאר א
באטאָליאָן-פיהרער געהט עס ניט אזוי אין דעם זיך צו בארוישען
מיט פוסטע, אויסגעדראָשענע פראָזען, נאָר גיכער אין דעם אויף
אן עהרליכען אופן צו ווירקען פאר די אינטערעסען פון זיינע מיט-
געפאנגענע און זיי צו פארטידיגען מיט מענליכער ענטשלאָסענ-
קייט, ווען ער שטעהט פנים אל פנים מיט דעם קאָמאנדיר. דערביי
שפילען די פאָליטישע אנויכטען איבערהויפט ניט קיין ראָלע, ווייל
מען האט עס שוין ליידער צו אָפט געזעהן ווי אזוי מענשען, וועלכע
קאָנען זיך קיינמאָל ניט גענוג אויסצייכענען אין זייער אזויגער-
פענעם פאטריאָטיזם, ווערן איינגעשרומפען און פארלירען דאָס
לשון, ווען זיי שטעהען אנטקעגען דעם קאָמאנדיר און דארפן פאר-
טידיגען די אינטערעסען פון זייערע מיטגעפאנגענע.

איינער פון די פאטריאָטען, א כלומר'שטער רעזערוואַפֿיציר, האָט מיט שטאַלץ ערקלערט, אז עס איז זיין און זיינע פריינט'ס אויפגאבע צו פארהיטען זייערע מיטגעפאנגענע פון דומהייטען. דערמיט איז די מאַס געווען פארפול. מען האָט דעם הערר גאנץ גראָב ערקלערט, אז פאר מענשען, וועלכע האָבען דורך זייער באנע-מונג באוויזען, אז זייער גאנץ ביז אהעריג לעבען איז געווען איין איינציגע דומהייט, פאסט עס גאָרנישט זיך צו זאָרגען איבער די כלומר'שטע „דומהייטען“ פון אנדערע. ווען א געוויסער הערר שאַרף, וועלכער איז געווען באקאנט אין גאנצען לאַגער אלס רוהי-גער און באַזאָגענער מאן, האָט דערנאָך דעם הער בוראנדט געגעבען איבער'ן קאָפּ, ערקלערענדיג, אז לויט זיין מיינונג איז דאָס דורכ-אויס ניט פאסיג פאר די געוואוינהייטען פון א גוטען דייטש ארויס-צופיהרען זיין פאטריאָטיזם אלע ווילע אין א שטופֿ-וועגעלע, איז דער שיקזאל פון דער דאָזיגער פארזאמלונג געווען ענטשידען. הערר בוראנדט און זיינע אָנהענגער האָבען אצונד גאנץ גוט געפיהלט. אז זיי האָבען פארשפילט זאָגאר אין זייער אייגענעם באַטאָליאָן, און זיי האָבען שוין מעהר ניט געפרואווט אונז לעגען שטיינער אין וועג.

איך האָב נאָך ביז אהער ניט געהאט געמאכט די באקאנט-שאפט פון'ם לעהרער שאַרף, וועלכער איז אזוי מוטיג ארויסגע-טראָטען אויף יענער פארזאמלונג. מיר האָבען זיך ערשט באקענט אין א שטיקעל צייט ארום. אזוי אָפט ווי איך טראכט וועגען מ'יין געפאנגענשאפט שוועבט מיר פאר די אויגען דאָס בילד פון דעם דאָזיגען שטילען מאן, אין וועמעס אינטעליגענטע צוגען ס'איז גע-לעגען פארבאָרגען אזויפילע איינגעהאלטענע ליידען. איך ווייס ניט פארוואָס, נאָר יעדעס מאָל, ווען איך האָב איהם געזעהן פאר מיר, האָב איך געמוזט דענקען וועגען זשאן פאול, און איך גלויב נאָך היינט אויך, אז ער וואָלט זיך בעסער אריינגעפאסט אין דער זעלטזאמער וועלט פון יענעם גרויסען דייטש, איידער אין דער היינטיגער. ביי דעם דאָזיגען מאן האָט געברענט א שטילע בענק-שאפט אין הארצען, וועלכע האָט ניט געקאנט געפינען קיין באפרי-

דיגונג אין אונזער גראָב מאטעריאליסטיש איינגעארדענטער עפאָכע. הינטער זיין וואונדערבארער באשיידענקייט האָט זיך באהאַלטען א טיכטיג וויסען און דער עיקר א גילדערנער באַראַקטער, וואָס האָט ניט געוואוסט פון קיין קרומע וועגען. מיר האָבען, אמת, קיינמאָל ניט גערעדט איבער פאָליטישע זאכען, און איך ווייס נאָך היינט ניט, צי עס זיינען צווישען אונז געווען וועלכע ס'איז באַריהרונגס־פונקטען. אָבער מיר זיינען זיך מענשליך געקומען זעהר נאָהנט איינער צום אנדערן, און עס זיינען געווען אייניגע מאָמענטען, ווען איך האָב געקאָנט אַנקוקען פנים אל פנים די טיפע זעלע פון אַט דעם זעלטענעם מאַן. אין דער געפאנגענשאפט איז די באקאנט־שאפט פון אזא מענשען א טאָפּעלטע געשעהעניש. איז זי דאך א זיסע ענטשעדיגונג פאר דער געצוואונגענער געזעלשאפט פון אזוי־פיעל מיאוס'ע ברואים, מיט וועלכע מען קומט יעדע שטונדע אין באַריהרונג, און וועלכע קוקען אויס צו זיין אייגענעם געשאפען דערצו אייך אומזיסט און אומנישט צו פארביטערן דאָס לעבען.

אויב די תּעֶרֶן בוראָנדט און קאָמפּאניע אין „סי“ האָבען ניט אויסגעלאָזט קיין שום מיטעל, כדי מיר עפעס אָפּצוטאָן, האָב איך אָבער ביי דער גרויסער מערהרײט פון מיינע מיטגעפאנגענע געהאט א סימפאטיע, וועלכע האָט צייטענווייז אָנגענומען אומגעהייערע פאַרמען. עטליכע טעג נאָך דער פארזאמלונג אין „סי“ איז געווען מיין געבורטסטאָג. איינער פון מיינע ענגערע פריינט האָט אוראי געמוזט וועגען דעם עפעס דערמאָנען, וואָרים איך האָב זיך יענעם טאָג קוים געקאָנט אָפטשעפען פון די גליק־ווינשער, און די האנד האָט מיר אין אווענט וועה געטאָן פון דעם פיעלען דריקען. אבער אין אַווענט האָט מען, אָהן דעם אז איך זאָל עפעס האָבען געוואוסט דערפון, אראנזשירט אין דעם בופעט־צימער פון אונזער באטאליאָן א פראכטפולען קליינעם קאנצערט, וועלכען די העררן לאָראנט און רעשאָווסקי האָבען דורך זייער קונסט געגעבען א באזונדערע פייער־ליכקייט. די אונגארען אינ'ם לאַגער האָבען מיר ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט פרעזענטירט מיט א פרעכטיג בילד, וואָס דער אונגאַרישער מאלער סאַטאָן האָט געמאַלען. דאָס בילד האָט זיך נע־

פונען אין א וואונדערבאר געארבייטען דרעה־ראהם, וואָס איז אויך געמאכט געווארן אין לאַגער. אויף איין זייט האָט מען געזעהן די געשטאלט פון'ם אונגארישן פרייהייטס־דיכטער פעטעפי און דעם פראַגראם פון'ם אונגארישען פרייהייטס־פעסט, וואָס די העררן אין „סי“ האָבען דעמאָלט צושטערט. אויף דער אנדער זייט, דאָס איז גענטליכע בילד, האָט מען געזעהן נעבען א פעלזען־קוואַל א זיצענדיג פרויען־געשטאלט, וועמעס בליק האָט געקוקט פארטראכט אין דער ווייטענס, בעת ווען די רעכטע האנד האָט געהאלטען א גריפעל גרייט צום שרייבען. אויף דעם בלויז־גרויען פעלז האָבען כמעט אלע אונגארען אין'ם לאַגער גע'חתם'עט זייערע נעמען. איבער דעם גאנצען איז געשטאַנען די ווידמונג: „די דאנקבארע אונגארען זייער ליבעלען ראָקער.“

אזוי ווי איך האָב אין יענעם טאָג אויך געהאט דעם באַזוך פון מיין פאמיליע, וועלכע האָט מיר געבראכט די אומצעהליגע גליקוואונשען און קליינע מתנות פון מינע קאמעראדען פון דרום־סען, האָב איך זיך געפונען אין א גליקליכער שטימונג און איך האָב זיך געזאָגט און ווידער אמאָל געזאָגט, אז א מענטש אין מיין לאַגע האָט נאָר אלעס דעם קיין אורזאך ניט צו פארצווייפלען וועגן דער וועלט און די מענשען.

דורך מיין שטעלע בין איך אצונד אויך געקומען אין נעהנטע־דער באריהרונג מיט מינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“, ווייל מיר האָבען אָפט געמוזט צוזאמענקומען, כדי זיך צו באראטען איבער געמיינשאפטליכע אנגעלעגענהייטען פון'ם לאַגער. מיר האָבען אויך אלע דריי געמוזט כמעט יעדע וואָך א פאָר מאָל ערשיינען פאר דעם קאמאנדיר, כדי אויפצונעמען באפעהלען אָדער זיך דורכ־ריידען מיט איהם איבער פראגען פון דער אינערליכער פארוואַל־טונג.

וועגען דעם באַטאָליאָן־פיהרער הוט פון'ם „סי“־באַטאָליאָן זיי נען ארומגעגאנגען די פארשידענסטע קלאנגען, און ווען איך האָב איבערגענומען די פארטרעטונג פון'ם „בי“־באַטאָליאָן האָבען פאר־שידענע פון מינע מיטגעפאנגענע געפונען פאר נייטיג מיך צו וואַל־

רענען געגען איהם. אזוי ווי איך האָב געוואוסט פון ערפארונג, ווי לייכט אזעלכע קלאַנגען פלעגען ענטשטעהן און פארשפרייט ווערן, האָב איך ניט געלעגט קיין שום באדייטונג אויף די ווארגענגען. איך האָב ניט געהאט בדעה צו געהן אויף קרומע וועגען, דערפאר האָב איך ניט געהאט קיין גרונד, פאר וועמען עס איז מורא צו האָבען. די ערשטע צייט האָט זיך הוט באצויגען צו מיר מיט א געוויסער צוריקגעהאלטענקייט, אָבער ווען ער האָט זיך געהנטער באקענט מיט מיר, האָט זיך צווישען אונז ענטוויקעלט א זעהר גוטע פארהעלטעניש, וואָס איז אין פארלוף פון דער גאנצער צייט פון אונזער צוזאמענארבייטען קיינמאל ניט געשטערט געוואָרן. איך ווייס ניט, ווי די לאַגע איז געווען, איידער איך האָב איבערגענומען די פארטרעטונג פון „בי“. ס'איז זעהר מעגליך, אז הוט האָט זיך פריהער אביסעל צו שטארק געלאָזט באאיינפלוסען דורך די פאט־טריאָטען אין „סי“, וועלכע האָבען איבער א יאָהר צייט טעראָרי־זירט דעם גאנצען באַטאַליאָן. אזוי ווייט ווי מיינע פערזענליכע ערפארונגען האָבען מיר געוויזען, קאָן איך זאָגען, אז הוט האָט עהרליך ערפילט זיין פליכט צו דער אלגעמיינהייט. איבעריגענס איז דאָך דער איינפלוס פון די העררן בוראנדט און קאָמפאני, אין דער צייט וואָס איך האָב איבערגענומען די שטעלע, שוין כמעט געווען געבראָכען, מחמת מען האָט זיי זאָגאר אין זייער אייגענעם באַטאַליאָן שוין מעהר ניט גענומען ערנסט. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָט עס הוט'ן געמוזט זיין פיעל לייכטער צו געהן זיין אייגענעם וועג.

אויך מיט דעם באַטאַליאָן־פיהרער לוס פון „איי“ האָב איך די גאנצע צייט געארבייט אין בעסטער איינפארשטענדעניש. עס וואַלטען צווישען אונז סיי ווי ניט געקאָנט ארויסקומען קיין ריי־בונגען, ווייל אין די מעהרסטע פאלען האָט לוס איבערגעלאָזט הוט'ן און מיר די גאנצע איניציאטיווע, סיי בנוגע צו דער פאָר־מולירונג פון אונזערע פאָדערונגען צום קאָמאנדיר און סיי אין דער מינדליכער באגרינדונג פון דיזעלביגע.

מיר האָבען שוין געהאט אָפגעוואוינט צעהן מאָנאט צייט אין

„פעלעס“, און נאך אימער האָבען מיר טאָג און נאכט געהאט דריי באַוואָפענטע וואַכען אין באַטאָליאָן, וועלכע זיינען באַזונדערס אין די נעכט געווען אן אומאנגענעמע ערשיינונג פאר די געפאנגענע. דאָס בייטען זיך פון די וואַכען אינמיטען דער נאכט און די קאָ-מאַנדאַ-געשריען וואָס זיינען געווען פאַרבונדען דערמיט, האָבען יעדעס מאָל אויפגעוועקט אסך געפאנגענע פון זייער בעסטען שלאָף. באַזונדערס אומאנגענעם איז די סיטואַציע געווען פאר די יעניגע צווישען אונז, וועלכע האָבען געהאט זייערע געלעגערס גאַנץ נאָהנט ביי די צוויי פלאַטפאָרמעס, אויף וועלכע די וואַך-לייט פלעגען די גאַנצע נאכט ארומגען מיט זייערע שווערע סאָלאַטסקע שטיוועל ארויף און אראָפּ. די יונגערע לייט האָבען זיך ביסלאַכווייז צוגע-וואוינט דערצו, אָבער פאר די עלטערע מענער, וועלכע האָבען אָהן דעם אויך ניט געהאט קיין לייכטען, רעהיגען שלאָף, זיינען אָט די ביינאַכטיגע רה-שטערונגען געווען אן אומאויפהערליכע מאטערניש. איך דערמאָן זיך נאך היינט מיט טיפען מיטלייד אָן א געוויסען דר. אַרנשטיין, א מאן פון צוויי און זיבעציג יאָהר, וועלכער פלעגט זיך כסדר מיט טרערען אין די אויגען קלאָגען פאר מיר און אָפט גאַנצע נעכט ניט קאָנען צומאכען קיין אויג. דער אלטער מאן האָט זיך איבערהויפט געפונען אין א שלעכטער לאָגע. ער איז יאָהרען-לאַנג געווען דייטשער וויצע-קאָנזול אויף'ן אינזעל ביאָס, ביז די מלחמה האָט אויסגעבראָכען, און איין שענעם טאָג איז ער באַפאַלען געוואָרן פון די ענגלענדער אין זיין וואוינונג און מיט זיינע צוויי זיהן געבראכט געוואָרן קיין ענגלאַנד. צוגעוואוינט צו דעם מילדען קלימאַט פון גריכענלאַנד, האָט דער גרייז-גרויער מאן מורא'דיג געליטען אונטער דער רויהקייט פון די ווינטער-מאָנאַטען און איז כמעט שטענדיג געווען קראַנק. אלס קאָנסולאַרער באַאמטער האָט ער געקאָנט אויסגעטוישט ווערן פאר וואָס פאר עס איז ענגלישען געפאנגענעם אין דייטשלאַנד, אָבער ניט קוקענדיג אויף זיינע באַמיהונגען האָט עס גענומען כמעט א יאָר צייט ביז ער האָט ענדליך געהאט ערפאָלג.

מיינע צוויי פאָדגענגער האָבען מעהר ווי איינמאָל געפרואוּט

באוועגען דעם קאמאנדיר צוריקצוציהען די וואכען פון'ם לאגער, ערקלערענדיג, אז זייער אנוועזענהייט ערפילט קיין שום צוועק ניט, אבער דער אלטער האָט גאָרנישט געוואָלט הערען דערפון. הגם עס איז דערום געווען וועניג ווארשיינליך, אז איך וועל זיין ער-פאָלגרייכער, האָב איך פונדעסטוועגען זיך פאָרגענומען צו ארביי-טען דערפאר מיט אלע כוחות. ווען איך האָב דעם אלטען קאמאנ-דיר פאָרגעלעגט מיין פאָרשלאג און באזונדערס געלעגט געוויכט דערויף איהם קלאָר צו מאכען, ווי שווער די אלטע לייט הויפט-זאכליך מוזען ליידען אונטער דעם איצטיגען צושטאנד, האָט ער זיך פארטראכט א ווילע און מיר געענטפערט, אז ער וויל זיך מיטש זיין וועגען דעם. ס'איז אריבער א וואך, אבער דער אלטער האָט ניט גערעדט וועגען דער זאך. ווען איך האָב איהם ענדליך דערמאָנט אָן דעם, האָט ער זיך אָהן צערעמאָניעס געווענדט צו זיין אדיוטאנט און געגעבען א באַפעהל, אז די וואכען זאָלען נאָך היינט צוריקגעצויגען ווערן, וואָס דער דאָזיגער האָט גלייך איינגעשריבען אין זיין בוך. די פרייד אין לאַגער איז נאָטירליך געווען גרויס, ווען מען האָט זיך דערוואוסט וועגען דעם רעזולטאט פון מינע באַמיהונגען. באזונדערס דער אלטער דר. אָרנשטיין האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טאָן פאר שמחה און איז ניט מועד געוואָרן מיר צו דאנקען, הגם איך האָב איהם פארזיכערט, אז די זאך האָט מיך נאָר קיין אַנשטרענגונגען ניט געקאָסט.

אזוי ווי די זאך מיט די וואכען איז אָפגעלאָפּען אזוי גלאַט, האָב איך זיך גלייך גענומען דערצו צו פראווען באזייטיגען אן אנדער צרה, וועלכע איז אלעמען געפאלען צו לאָסט. דעם גאנצען טאָג האָבען מיר נעמליך אין דעם באַטאָליאָן-זאל געהאט א סארדזשענט און צוויי קאָרפאָראלען, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו זאָרגען דערפאר, אז די פאָרשריפטען פון'ם לאַגער זאָלען איבעראל אָפגע-היט ווערן. אָט די לייט האָבען דאָס רוב געלעבט פריינדליך מיט די געפאנגענע און האָבען זיך — באזונדערס שפעטער — ניט צו שטאַרק אומגעקוקט אויף זייערע פאָרשריפטען. נאָר אין אווענט פלעגט עס כמעט שטענדיג קומען צו אומאנגענעמע סצענעס. די

אורזאך דערפון איז געווען, וואָס די סאָלדאטען האָבען זיך ניט גע-
קאָנט פריהער צוריקציהען, ביז אלע געפאנגענע זיינען געווען אין
בעט. דאָס איז געווען פארבונדען מיט געוויסע שוועריגקייטען.
באזונדערס אין פארלויף פון די זומער-מאָנאַטען, וואָרים די מעהר-
סטע פון אונז האָבען גאר קיין חשק ניט געהאט שוין אום ניין אזוי-
גער צו ליגען אויף'ן בעטעל. די סאָלדאטען אָבער האָבען נאטירליך
געהאט אן אינטערעס אין דעם צו זעהן, אז די געפאנגענע זאָלען
ווי ווייט מעגליך פינקטליך געהן שלאָפען, וואָרים זיי האָבען אויך
געוואָלט רוהען נאָך זייער דינסט. אָבער ניט אלע האָבען עס באגריי-
פען, און מאנכע האָבען אין דער האנדלונג פון די סאָלדאטען גע-
זעהן בלויז געווענליכע צורלהכעיס-שטיק.

די גאנצע געשיכטע איז געווען איינפאך לעבערליך, וואָרים די
געפאנגענע האָבען געקאָנט געהן שלאָפען אויך אָהן דער אויפזיכט
פון די סאָלדאטען. איך האָב זיך דערום געווענדט צום קאָמאַנדיר,
איהם פאָרגעשטעלט די זאך און איהם געבעטען, צו זעהן, אז די
סאָלדאטען זאָלען קאָנען פארלאָזען דעם באַטאָליאָן-זאָל גלייך ווי
זיי ווערן פארטיג מיט זייער דינסט, און ניט מוזען ווארטען ביז
יעדער איינער ליגט אין בעט, אזוי אז דורכדעם וואָלטען אויסגעמי-
דען געווארן אסך אומאנגענעמע רייבערייען. צוערשט האָט ער מיך
אָנגעקוקט גאנץ פארוואונדערט, אזוי ווי ער וואָלט ניט פארשטא-
נען וואָס איך רייז, און דאן האָט ער מיך געפרעגט, ווער דען זאָל
די מענשען באוועגען צו געהן שלאָפען, אויב ניט די סאָלדאטען.
כ'האָב זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען א שמייעל צו טאן און איך
האָב איהם געענטפערט, אז די מעהרסטע פון מיינע מיטגעפאנגענע
זיינען דאך סוף כל סוף דערוואקסענע מענער, וועלכע זיינען אויך
פאר דער מלחמה אָהן פרעמדער הילף יעדע נאכט געגאנגען שלאָ-
פען. ער האָט געשוויגען א וויילע, דערנאָך האָט ער מיך געפרעגט,
צי איך בין גרייט צו נעמען אויף זיך די פאראנטוואָרטליכקייט, אז
די געפאנגענע וועלען אָהן דער הילף פון זיינע סאָלדאטען געהן
שלאָפען אין אַרדנונג און צו דער באַשטימטער שטונדע.
„געוויס“, האָב איך געענטפערט, „און אויב איהר וועט ערלויב-“

בען די מענשען, וועניגסטענס אין פארלויר פון די זומער-מאנאטען אויפצוזיין ביז צעהן אזויגער, בין איך פעסט איבערצייגט, אז אלעס וועט צוגעהן אין דער בעסטער ארדנונג.

„גוט“ האָט ער געזאָגט. „איך וועל נאָך היינט הייסען, אז מיינע סאָלדאטען זאָלען זיך צוריקציהען אום ניין אזויגער אין אָווענט, כ'פּאַרלאַנג אבער, אז די לייט זאָלען שפּעטסטענס ביז צעהן אזויגער זיין אין די בעטען. אלעס אנדערע לאָז איך איך איבער. וועט זיך אבער ארויסשטעלען, אז איהר האָט מעהר פארשפּראַכען, ווי איהר קאָנט האַלטען, דאן וועלען מיר מוזען זיך צוריק אומ-קערען צום אלטען סיסטעם“.

כ'האָב באלד נאָכדעם צוזאמענגערופען די לייט און זיי ער-קלערט דעם רעזולטאט פון מיין אונטערהאנדלונג מיט'ן קאָמאנדיר. אין דערזעלבער צייט האָב איך אפּעלירט צו זייער פארנונפט און זיי אויפגעפאָדערט, פינקטליך אָבצוהיטען די נייע באשטימונגען, כדי ניט דורך לייכטזיניגקייט קאָליע צו מאכען דעם גאנצען געווינס. אלע זיינען געווען זעהר צופרידען, און איך בין געווען איבערצייגט, אז איך האָב ניט געהאט וואָס מורא צו האָבען פאר קיינע שווע-ריגקייטען.

דריי וואָכען נאָכדעם ווי ס'איז אריין אין קראפט די נייע איינאָרדנונג, וועלכע איז געווען זעהר ווילקאָמען ניט בלויז פאר אונזערע לייט, נאָר אויך פאר די סאָלדאטען, בין איך געזעסען ביי-נאָכט — ס'האָט שוין אודאי געמוזט זיין עלף אזויגער — אין מיין ביוראָ, כדי ארויסצוגענדיגען אלערליי ארבייטען. פלוצלינג האָב איך דערהערט א גערויש פון שליסלען און באלד נאָכדעם האָט איר מיצער גערופען מיין נאָמען. ס'איז געווען דער אלטער, וועלכער איז געקומען אויספראווען, ווי אזוי דער נייער עקספּערימענט האָט געארבייט. ווען איך בין מיט איהם דורכגעגאנגען די רייהען פון די שלאָפענדע קאָמפאניעס, האָט ער אין הינטערשטען ווינקעל פון'ם גרויסען האָל ענדעקט פינף אדער זעקס אלטע מענער, וועלכע זיינען געזעסען אויף א באַנק און שטיל גערעדט איינע מיט די אנדערע. דאָס איז געווען ווי געפונען פאר איהם, וואָרים אצונד-

האָט ער מיר געקאָנט ווייזען, אז דער אלטער סיסטעם איז דאָך געווען באַרעכטיגט. אָבער איך האָב איהם נאָנץ רוהיג געזאָגט, אז אויב ער וויל דאס פאַרהינדערן, דאן מוז ער די גאנצע נאכט האלטען סאָלדאטען אין באַטאָליאָן, און אפילו דאן איז נאָך א צוויי-פעל, צי ער וועט האָבען ערפאָלג דערמיט. צווישען די הערטאָפּטע האָט זיך אויך געפונען א מאן פון דריי און זיבעציג יאָהר. אויף דער פראגע פון'ם קאָמאַנדיר, פאַרוואָס ער איז נאָך אויף, האָט ער ערקלערט, אז עס איז איהם אוממעגליך אנשלאָפּען צו ווערען פאר האלבע נאכט, און אז ער זיצט דערפאַר דאָ, בלויז כדי זיך איינ-צושפּאַרען עטליכע פיינליכע שטונדען. כ'האָב אויפּמערקזאם גע-מאַכט דעם קאָמאַנדיר, אז די מענשען האָבען זיך מיט א כיוון אוועקגעזעצט אין דעם ווייטסטען ווינקעל פון'ם גרויסען האָל, כדי קיינעם ניט צו שטערען אין זיין רוה, און עס האנדעלט זיך דאָ אין זייער פאָל זיכער ניט וועגען א בייזוויליגער אריבערטערטונג פון דער אָרדנונג אין לאַגער. דאָ איז דער אלטער פלוצלינג גע-וואָרן גאָנץ ווייך און האָט געזאָגט, אז ער האָט גאָרנישט צו די אלטע לייט און אז ער פאַרלאָזט זיך איבעריגענס אין גאנצען אויף מיר. ארום ענדע אפרייל האָב איך פלוצלינג געקריגען א שטארקען פיבער און האָב געמוזט אויף'ן באַפעהל פון'ם דאקטאר אריבער-געהן אין שפיטאַל. אין מיין אָפּוועזענהייט האָב איך באַאויפטראַגט קארל'טשיקען צו פאַרטרעטען דעם באַטאָליאָן און איך האָב אָפּגע-מאַכט מיט איהם, ער זאָל מיר יעדען טאָג צושטעלען א באַריכט. מיין קראַנקהייט איז געווען א מין אינפלוענצא. דער קאָפּ האָט מיר וועה געטאָן, און איך האָב געפיהלט, ווי מיינע גלידער וואלטען געווען אָנגעפילט מיט בליי. דערביי האָב איך ניט געהאט קיין שום אפּעטיט, און יעדע שפייז איז מיר געווען דערווידער.

אין שפיטאַל האָט אין יענער צייט געהערשט א יאָמערליכער צושטאַנד. די מעהרסטע קראַנקע זיינען געלעגען אויף געווענליכע הילצערנע געלעגערס ווי אין באַטאָליאָן. ליילאכער זיינען געווען אן אומבאַקאַנטער ארטיקעל, און ווער עס האָט ניט מיטגעבראַכט קיין אייגענע בעטוועש, האָט זיך געמוזט באַנוגענען מיט געווענליכע

פערד־דעקעס. אלצדינג האָט געפעהלט, און אויסער א פאָר אָפֿ-
 פיהר־מיטלען איז כמעט גאָר קיין מעדיצין ניט געווען. דערביי איז
 געווען שטרענג פארבאָטען צו באַציהען פון דרויסען־מעדיצין־זאכען
 אויף אייגענע קאָסטען. מחמת דעם האָבען די מעהרסטע חולאים
 אויף קיין פאָל ניט געוואלט געהן אין שפיטאָל, זאָגאר דאן, ווען
 מען האָט נאָך דעם טראַגישען סוף פון אונזער קאמעראַד ביטער
 דאָך ערלויבט די קראַנקע אויפצונעמען געסט אין שפיטאָל.

בלויז עטליכע ביישפילען, כדי צו זעהן, ווי שלעכט עס איז
 אונז אין דעם פּרט געגאנגען אין יענער צייט: אן עסטרייכישער
 אַרצט און נאטור־פאָרשער, דר. יאָנאווסקי, האָט צייטווייליג זעהר
 שטאַרק געליטען פון מאַלאַריאַ. דער מאַן האָט געלעבט אַ לענגערע
 צייט אין האַלענדיש־אינדיען און איז אין פארלויר פון א ריזע
 אריינגעפאלען צו די ענגלענדער אין די הענט. אָבער אין גאנצען
 שפיטאָל האָט זיך ניט געפונען קיין קערנדעל כינע, וואָס נאָר דאָס
 אליין האָט איהם געקאָנט ברענגען א פארלייכטערונג. פיעל ערנסט־
 טער איז געווען דער פאָל פון זיין קאָלעגע דר. קראווע — דערזעל־
 בער, וועלכער האָט שפעטער פארעפענטליכט א זעהר וויכטיג ווערק
 איבער דער קולטור פון די איינוואוינער פון'ם אינזעל באַלי. דר.
 קראווע איז מיט א צייט צוריק ספעציעל געשיקט געווארן פון דער
 האַלענדישער רעגירונג נאָך באַלי, כדי זיך דאָרט הויפטזאכליך צו
 באַשעפטיגען מיט דער באַהאַנדלונג פון פעסט, כאַלעראַ און
 לעפּר־קראַנקע. דער מאַן איז געווען טריי איבערגעבען זיין פּראָ-
 פעסיע און האָט טויענטער מענשען דאָס לעבען געראטעוועט.
 דערביי האָט עס זאָגאר פאַסירט, אז זיין פרוי איז אָנגעשטעקט
 געווארן מיט פעסט. א קורצע צייט נאָכדעם ווי ער איז געבראכט
 געוואָרן צו אונז אין לאַגער האָט זיך ביי איהם אויף א פינגער פון
 דער רעכטער האַנד געמאכט א קליין בלאַטערל, וואָס האָט לויט זיין
 אנויכט גאנץ מעגליך געקאָנט זיין א סימפּטאָם פון דער מוראַ-
 דיגער לעפּר־קראַנקהייט. אזוי ווי דר. קראווע האָט כסדר געהאט
 צו טאָן מיט לעפּר־קראַנקע, איז ניט געווען אויסגעשלאָסען, אז ער
 האָט געקאָנט אָנגעשטעקט ווערן פון דער קראַנקהייט. דאָס איינ-

ציגע מיטעל, וואָס האָט דאָ געקאָנט פארשאפּען זיכערקייט, איז געווען א בלוט־אָנאַליז. אבער אין'ס שפיטאל וואָבען געפעהלט אלע פארבארייטונגען דערצו, און דאָס אומגליק האָט נאָך געוואָלט, אז א קורצע צייט פאר דעם איז ארויסגעגעבען געווארן א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“, לויט וועלכען קיין געפאנגענער האָט מעהר נישט געקאָנט געשיקט ווערן אין דייטשען האָספיטאל אין לאַנדאָן, כדי זיך צו לאָזען גרינדליך אונטערזוכען פון די דאָרטיגע דאָקטויר־רים. אזוי האָט דער מאן נישט געקאָנט האָבען קיין קלאָרען באגריף איבער זיין צושטאַנד און האָט די גאנצע צייט געלעבט אונטער דער מורא'דיגער אומזיכערקייט. איך וועל קיינמאָל נישט פארגעסען, מיט וואָס פאר א סטאָאישער רוה אָט דער מאן האָט זיך געזוכט צוצוגעוואוינען צום געדאַנק, אז עס איז גאנץ מעגליך אז ער ליידט פון דער לעפּד־קראַנקהייט. אין דעם דאָזיגען פאל איז ער געווען ענטשלאָסן צו זעהן, אז מען זאָל איהם אריבערפיהרען אין א קאָלאָניע פון לעפּד־קראַנקע, וואו ער האָט געוואָלט אָפּלעבען דעם רעשט פון זיינע טעג און זיך ווידמען דער פאָרשונג פון אָט דער שוידערליכער קראַנקהייט. דאָס איינציגע, וואָס האָט איהם גע־מאַכט אומעטיג, איז געווען דער געדאַנק וועגען זיין פרוי. כ'האָב געקריגען אן אומבאגערענעצטע אכטונג פאר אָט דעם ערנסטען גע־לערטען, וועלכער איז, פונקט ווי זיין קאָלעגע דר. יאנאָווסקי, גע־ווען דער אידעאלער טיפּ פון א דאָקטאָר, ווי מען וווינט זיך איהם גערן צו זעהן. גליקליכערדייז האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז דר. קראווע'ס מורא איז געווען אומבאגרינדעט, ווי ער האָט מיר דער־צעהלט מיט צוויי יאָהר שפעטער, ווען מיר האָבען זיך ווידער געטראָפּען אין אמסטערדאַם.

ווי אומגליקליך און געפערליך דער באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“ האָט געקאָנט ווערן פאר דעם איינצעלנעם, האָט באוויזען דער פאל פון איינעם פון אונזערע יונגע קאמעראדען, א געוויסער אלטשעפּעל. איך האָב זיך שוין אויף דעם „ראַיאַל ערוואַרד“ געהאט באקענט מיט דעם יונגען מאן, וועלכער איז די גאנצע צייט געווען פול־שטענדיג געזונט. אין אלעקסאַנדרא פּעלעס האָט ער פּלוצלינג

אָנגעהויבען ליידען אויף די אויגען. אזוי ווי עס איז געווען פאר-
באָטען צו שיקען דעם מאן אין דייטשען האָספיטאל, כדי גרינדליך
אונטערזוכט צו נוערן, האָט מען זיין קראַנקהייט אויף א שרעקליכען
אופן פארנאכלעסיגט, ביז מען האָט איהם ענדליך דאָך אָפגעשיקט
אין אן ענגלישען אויגען-האָספיטאל. אָבער עס איז שוין געווען
צו שפעט. ווען אלטשעפעל איז צוריקגעקומען אין לאַגער, האָט
ער געהאט בלוז א שוואכן שיין און האָט קוים געקאָנט זעהן.
צוליבע זיין צושטאַנד האָט מען איהם באלד נאָכדעם איבערגע-
שיקט קיין דייטשלאַנד, אויסטוישענדיג איהם פאר אן ענגלישען
געפאנגענעם, און אין א בריעה וואָס ער האָט אונז צוגעשיקט פון
מינכען, — א בריעה וואָס אן אנדערער האָט פאר איהם געשריבען —
האָט ער אונז מיטגעטיילט, אז ער איז אין גאנצען בלינד געוואָרן.
אזוי ווי מיר האָבען אין לאַגער געהאט א היבש ביסעל דאָס
טויירם, האָבען זיי זיך פון דרויסען פארשאַפט פארשידענע נייטיגע
רפואות, כדי צו קאָנען העלפען זייערע מיטגעפאנגענע אין א נויט-
פאל. פארשטעהט זיך, אז דאָס האָט געמוזט געטאָן ווערן גאנץ
געהיים, וואָרים ס'איז ניט בלוז געווען שטרענג פארבאָטען צו
באַציהען פון דרויסען וועלכע ס'איז מערצין-זאכען, נאָר עס איז
אויך אונטער די שטרענגסטע שטראָפען געווען פארוועהרט פאר
די דייטשע דאָקטוירים אין לאַגער צו באהאנדלען קראַנקע.

אין איינעם פון די לעצטע טעג וואָס איך בין געווען אין שפיר
טאָל האָט מיך באזוכט מיין פרוי צוזאמען מיט מיין אלטען פריינד
עריקא מאלאטעסטא. ס'איז פאר מיר געווען א זיסער פארגע-
ניגען צו קאָנען נאָך אזא לאַנגער צייט באגריסען דעם מוטיגען
פאָרקעמפער, וועלכער איז דורך זיין ענטשלאָסענער שטעלונג גע-
גען דעם קריג נאָך געהנטער געקומען צו מיין האַרצען. ער האָט זיך
ניט געהאט געענדערט אויף א האָר, און זיינע פייערדיגע אויגען
האָבען געלויכטען אזוי פריינדליך ווי ווען עס איז פריהער. ער האָט
מיר דערצעהלט וועגען דעם צושטאַנד פון אונזער באוועגונג אין די
פארשידענע לענדער און איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די

מלחמה וועט זיך ענדיגען אין א רעוואָלוציאָנערער פּעריאָדע. וועלכע מוז פיהרען צו גרויסע סאָציאלע פארענדערונגען אין גאנץ אייראָפּא. לויט זיין מיינונג, האָט ער געזאָגט, וועט דייטשלאַנד ניט קאָנען לאנג אויסהאלטען דעם מיליטערישען דרוק פון די אליאירטע און באזונדערס די בלאָקאדע. מחמת דעם מוז דער אלטער רעזשים דאָרט פריהער אָדער שפעטער צוזאמענברעכען און אין זיין צוואַ מענכרוך ארויסרופען גרויסע רעוואָלוציאָנערע אויפטרייסלונגען. אָבער אויך די אליאירטע מעכטע מוזען ביז דאן זיין אזוי אָפּגעשוואכט, אז מען וועט סוף כל סוף ניט קאָנען ריידען ניט פון זיגער און ניט פון באזיגטע. אָבער אין דעם ליגט די בעסטע גאראנטיע פאר אן ערפאלגרייכע רעוואָלוציאָנערע באוועגונג אין גאנץ אייראָפּא. גאנץ אנדערש אָבער וועט די לאגע זיך ענטוויקלען, אויב אמעריקא וועט אריינגעצויגען ווערן אין דער מלחמה. אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט דער קריג זיך געמוזט ענדיגען מיט א פול־שטענדיגען זיג פאר די אליאירטע, וואָס וועט מוזען ברענגען דערצו, אז פאר די נעקסטע פינף אָדער צעהן יאָהר וועט די רעאקציע אין פראנקרייך נעמען די לייצעס אין איהרע הענט. אָבער דאָס איז א גרויסע געפאר פאר דער ענטוויקלונג פון א סאָציאלער רעוואָלוציע אין אייראָפּא.

די צייט איז פאר אונז צו שנעל פארביי. פאר'ן אָפּשיד האָט ער מיר אין געהיים איבערגעגעבען עטליכע נומערען פון דער נייער פראנצויזישער צייטונג „סע קע פאָ דיר“, וואָס אונזער פריינד סעבאסטיאן פאָר האָט מיט א קורצער צייט פריהער אָנגעהויבען ארויסגעבען אין פאריז. די צייטונג האָט אויסגעזעהן שרעקליך, וואָרים דער בליישיפט פון'ם צענזאָר האָט אומ'ברחמנות'דיג געבושעוועט אין איהרע שפאלטען. פונדעסטוועגען איז עס געווען אן ערפרעהענדער צייכען, אז זי האָט איבערהויפט געקאנט ערשיינען.

ווען איר בין באלד נאָכדעם צוריקגעקומען אין באטאליאָן, האָט בען מיד אלע באגריסט מיט גרויסער פרייד. כ'האָב געפונען זעהר

פיעל וואס צו טאן, און הנם איך בין נאך ניט געווען אין נאנצען ביי די כחות, האב איך זיך ניט געקאנט מעהר אפרייסען פון דער ארבייט. ס'איז געווען באזונדערס די „קאנטינען“־פראגע, וועלכע האט אונז דעמאלט שטארק באשעפטיגט. אט די פראגע האט זינט אונזער אַנקומען אין „פעלעס“ אונז פארשאפט פיעל זארגען, און דעם אז מיר זאלען קאנען קומען א טריט נעהנטער מיט איהר לייזונג. דער אזויגערופענער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“, א פרוואט־געזעלשאַפט, צו וועמען דער „פעלעס“ האט באלאנגט, האט נעמליך געהאלטען די „קאנטינען“, די בופעטען אין די דריי באטאליאנען, ווי אויך די „קאנטין“ פון די סאלדאטען, אונטער זיין פארוואלטונג. מיר זיינען דערום געצוואונגען געווען צו קויפען ביי דעם טראַסט יעדע קלייניגקייט, וואס מיר האבען נייטיג געהאט פאר די באטאליאן־קיכען אויסער די פארציעס, וועלכע די רעגירונג האט אונז צוגעשטעלט. דערפאר האט מען אונז פונקט ווי די סאלדאטען, געגעבען צעהן פראצענט פון דער איינקונפט. אט דער אזויגערופענער קאנטינען־פאָגד איז געווען אונטער דער פארוואלטונג פון מיידזשאַר מאַט. דערפון פלעגט מען צאלען יעדע וואָך די שכירות פון די קעכער און די אנדערע קיך־אָנגעשטעלטע, די געהאלטען פון די ארבייטער, וועלכע האבען זיך אָפגעגעבען מיט דער רייניגונג פון די קלאָזעמען און די וואַש־און באַד־צימערען א. א. ו. אויסערדעם האט יעדער באטאליאן יעדע וואָך געקריגען א געוויסע סומע צושטייער פאר דער פארבעסערונג פון זיין קיך. די גרויס פון דער דאָזיגער סומע איז אָפגעהאנגען פון די איינקינפֿטען פון די קאנטינען.

נו, זיינען אָבער די פראָדוקטען, וועלכע דער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“ האט אונז צוגעשטעלט, על פי רוב געווען פון א ביליגערן סארט, און אחוץ דעם האבען מיר פאר זיי געמוזט באַצאלען א היבש ביסעל טייערער, ווי מען האט זיי געקאנט קויפען אויף דרויסען. מיר האבען זיך דערום שוין מעהר ווי איינמאל געהאט געווענדט צום קאמאנדיר מיט דער ביטע, ער זאל זעהן,

מען זאל אונז איבערגעבען די פארוואלטונג פון דער „קאנטין“, אָבער אַהן ערפאלג. ווי עס איז מיר פון א זיכערן קוואַל באַקאַנט, האָט זיך דער אלטער זאָגאר וועגען דעם געווענדט צום קריגס־מיניסטעריום און געזוכט צו דערפילען אונזער בקשה, אָבער אַפנים אז דער טראַסט האָט דאָרט געהאט איינפלוסרייכע פריינט, וואָרים זאָגאר אונזער באַקלאָגען זיך ביים אמעריקאנישען אמבאסאדאָר האָט ניט געפיהרט צו קיין רעזולטאַט.

עטליכע טעג נאָך מיין ארויסקומען פון שפיטאַל האָט זיך פלוצלינג אויף'ן שוואַרצען ברעט באוויזען א באַקאַנטמאַכונג, לויט וועלכער קיין געפאנגענער האָט מעהר ניט געטאָרט קריגען פון דרויסען קיין פעקלער, וואָס האָבען ענטהאלטען זאכען, וועלכע מען האָט געקאַנט קויפּען אין דער „קאנטין“. אָט די אומפארשעמטע באַגיסטיגונג פון א קאפיטאליסטישער פּריוואַט־געזעלשאַפּט אויף'ן חשבון פון שוואַלעזע געפאנגענע האָט אין גאנצען לאַגער ארויס־גערופּען א שטורם פון אויפגעבראכטקייט. איך האָב די לייט באַ־רוהיגט אַן קורם כל פארהינדערט, אז די אנאַנסע זאל ניט אַרונט־טערגעריסען ווערן. דאן בין איך גלייך אוועק צום קאָמאַנדיר, כדי זיך מיט איהם אויסצו'טענה'ן מכה דעם נייעם באַפעהל. דער אלטער איז שוין אָבער ניט געווען אין אָפּיס, און איך האָב גע־קאַנט בלויז ריידען מיט מיידזשאָר מאַט, וועלכער האָט נאָך גאָר נישט געוואוסט וועגען דעם באַפעהל. איך האָב איהם ערקלעהרט דעם צושטאַנד און איהם דרינגענדיג געבעטען, ער זאל אויב מעגליך נאָך היינט אָווענט ריידען מיט דעם קאָמאַנדיר איבער דער זאך, כדי די אומזיניגע באַקאַנטמאַכונג זאל אזוי שנעל ווי מעגליך פאַר־שווינדען, ווייל אויב ניט, מוז איך אראָפּוואַרפען פון זיך יעדע פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר דער רוה אין'ם באַטאליאָן. אויף מאָר גען אין דערפריה האָט מען אויף א באַפעהל פון'ם קאָמאַנדיר אַרונטערגענומען די אנאַנסע פון'ם שוואַרצען ברעט. שפעטער האָבען מיר זיך דערוואַנסט, אז דער צענזאָר וועלטאָן איז דאָס אייגענטליך געווען דער איניציאַטאָר פון אָט דער גזרה. וואָסערע

אורזאבען עס האָבען געטריבען מר. וועלטאָן זיך אזוי שטאַרק אָנצור-
נעמען פאר די געשעפטליכע אינטערעסען פון'ם „אלעקסאנדרא
פעלעס טראַסט“, איז אָנו נאטירליך געבליבען אומבאקאנט.

אין עטליכע וואָכען ארום האָבען די ענגלישע צייטונגען גע-
בראכט א קליינעם נאָטיץ איבער דער יעהרליכער מיטגלידער-
פארזאמלונג פון די „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסטיס“. דאָרט איז
געווען באריכטעט, אז דער פאָרויצענדער פון דער דאָזיגער געזעל-
שאַפט, הערר פ. ס. סטאקארד, איז שאַרף ארויסגעטראָטען געגען
דעם, וואָס עס האָט זיך אין ענגלאנד פאָרמירט א קערפערשאַפט,
מיסטענטוילס פון קוויקערס, וועלכע האָט דעם צוועק דורך פאר-
שידענע געשאַנקען ערטרגליכער צו מאכען די לאַגע פון די אינ-
טערנירטע דייטשען און עסטרייכער.

„ווען מען האָט א געלעגענהייט צו זעהן, מיט וואָס פאר א
ברייטער האנד עס ווערט אין אלעקסאנדראַ פעלעס געזאָרגט פאר
די דייטשען און עסטרייכער“, האָט הערר סטאקארד ערקלערט.
„מוז מען קומען צום שלום, אז עס איז ניטאָ קיין נויטווענדיגקייט
פאר אזא פאָנד.“

צום שלום האָט דער מענשענ־פריינדליכער פארטרעטער פון'ם
„אלעקסאנדראַ פעלעס טראַסט“ אן עצה געגעבען די העררן קער-
בורי, ראָונטרי א. א. וו. זיך בעסער צו באשעפטיגען מיט דער
לאַגע פון די אינטערנירטע ענגלענדער אין דייטשלאנד און עסט-
רייך.

דאָס וואָס גראַד א פארטרעטער פון'ם „אלעקסאנדראַ פעלעס
טראַסט“ האָט ארויסגעלאָזט אזא פראָטעסט אין דער וועלט, איז
געוויס ניט געווען אַהן אינטערעס. אזא מענשענ־פריינדליכע האנד-
לונג האָט זיך באזונדערס גוט צוגעפאסט פאר א געזעלשאַפט,
וועלכע האָט פון דער אינטערנירונג פון די דייטשען געצויגען גאנץ
היבשע פראָפיטען. אָדער האָט אפשר דער געדאנק, אז דורך דער
דרויענדיגער שטיצע קאָנען נאָך חלילה פארקלענערט ווערן די
„קאנטין“־פראָפיטען פון'ם טראַסט, דעם הערר סטאקארד ניט גע-

לאָזט שלאָפען? דער פאקט איז, אז די גרויסע מעהרהייט פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע איז געווען כמעט אויסשליסליך אָנגעוויזן אויף די פּאַרציעס פון דער רעגירונג, האָט שוין דעמאָלט קיינמאָל נישט געהאט די געלעגנהייט זיך ריכטיג זאט אָנצועסען. יעדענפאלס האָט די ערקלערונג פון'ס הערר סטאקארד, וועגען וועל-כער ער האָט געוויס נישט ערווארטעט, אז זי וועט אונז קומען פאר די אויגען, געהאט אין זיך דאָס גוטע, וואָס זי האָט ארויסגערופען דעם אלגעמיינעם צאָרן פון די געפאנגענע, און דער סוף איז געווען, אז די „קאנטיין“־פּריווען זיינען אביסעל ארונטערגעזעצט געוואָרן, און מיר האָבען געקריגען דאָס רעכט צו באציהען אונזערע פּראָ-דוקטען פאר דער קיך פון ערגעץ אנדערש.

צווישען די ניי־אָנגעקומענע פון די לעצטע מאָנאטען האָט זיך מיר כסדר געוואָרפען אין די אויגען א מאן, וועלכער האָט געדארפט אלט זיין אומגעפער דרייסיג יאָהר און האָט שטענדיג אויסגעזעהן, אזוי ווי עס וואָלט איהם געלעגען א שווערע לאסט אויף דער נשמה. כ'האָב איהם קיינמאָל נישט געזעהן ריידען מיט אנדערע. ער האָט קענטיג נישט געהאט קיין איינציגען פריינד דאָ און האָט שטענדיג אויסגעקוקט ווי פארזונקען אין פינסטערע געדאנקען. איין טאָג האָב איך זיך געווענדט צו איהם און איהם געפרעגט, פארוואָס ער איז אזוי נידערגעשלאָגען. ס'האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי מיינ פראגע וואָלט פאר איהם געווען פיינליך און ער האָט קיין חשק נישט געהאט צו ריידען. דערנאָך האָב איך איהם געבעטען, ער זאָל אריבערגעהן מיט מיר אביסעל אין דעם באַטאָליאָן־ביוראָ. ווען מיר זיינען דאָרט אָנגעקומען, האָב איך גענומען ריידען צו איהם פריינדליך און איהם געגעבען צו פארשטעהן, ווי וויכטיג עס איז, אז ער זאָל זיך שטארקען און זיך נישט אריינזאָרען אין די אַרעמס פון דער פארצווייפלונג. כ'האָב איהם געפרעגט, צי איך קאָן עפעס טאָן פאר איהם, און איהם פארזיכערט, אז איך בין גערן גרייט איהם צו העלפען אזוי ווייט ווי ס'איז נאָר אין מיינע כוחות. דאָ האָט ער מיער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט:

„העלפּען? מיר איז מעהר ניטאָ וואָס צו העלפּען.“
און אצנד האָט ער מיר דערצעהלט זיין גאנצע שוידערליכע
געשיכטע:

דער מאן האָט געהייסען פאול פאדערטא און האָט פאר דער
מלחמה געוואוינט אין פאָלקסטאָן, וואו ער איז געווען גליקליך פאר-
הייראט מיט אן ענגלענדערין אָן געהאט מיט איהר דריי קינדער.
אזוי ווי פאָלקסטאָן, אלס קליינע האפענישטאָט ביים ענגלישען קא-
נאל, האָט געהערט צו דער „פארבאָטענער געגענד“, איז פאדערטא
שוין דעם 22טען אָקטאָבער 1914 ארעסטירט געוואָרן, און מען האָט
איהם פארשיקט אויף דער „אוי־לאָף־מען“. אָבער די פרוי, וועלכע
איז געבוירען געוואָרן אין פאָלקסטאָן און האָט דאָרט געהאט
איהרע עלטערען, איז פון דער פאָליציי ערקלערט געוואָרן אלס
„פיינדליכע אויסלענדערין“ און ארויסגעשיקט געוואָרן פון איהר
געבורט־שטאָט. זי האָט זיך געמוזט אריבערקלייבען מיט איהרע
דריי קינדער קיין לאַנדאָן, וואו זי האָט ניט געהאט קיין איין מענ-
שען, וואָס זאָל איהר קאָנען ביישטעהן אין איהר נויט. ערשט אין
דעצעמבער האָט מען איהר אויסגעצאָלט די ערשטע וועכענטליכע
אונטערשיצונג — עלף שילינג און זעקס פענס פאר זיך און דריי
קינדער. ס'איז געווען קלאָר, אז די פרוי האָט דערפון ניט געקאָנט
לעבען. צושיידט פון איהר מאן און פון איהרע עלטערען, אויס-
געזעצט צו די ערגסטע פארהעלטענישען, איז זי וואָס ווייטער גע-
וואָרען אלץ דערשלאָגענער, ביז זי האָט זיך ענדליך אריינגענומען אין
קאָפּ, זיך צו נעמען דאָס לעבען. אזוי ווי זי האָט אין ערנעץ ניט
געקאָנט קריגען קיין גיפט, איז די אומגליקליכע געקומען אויף דעם
מורא'דיגען געדאנק אריינצושטעקען א נאָדעל אין דיקען גרינעם
זשאַווער און זיך דערמיט צושטעכען די ליפּען. זי האָט אויך דער-
גרייכט איהר צוועק, ווייל עס איז דערפון געקומען בלוט־פארגיפ-
טונג. א יסורים־פולער טויט איז געווען דער סוף.

דער מאן האָט שטיל געקרעכצט, ווען ער האָט מיר שטיק פאר
שטיק איבערגעגעבען די מורא'דיגע טראגעדיע פון זיין לעבען, און

ער האָט עטליכע מאָל געמוזט אונטערברעכען זיין ערצעהלונג, ווייל זיינע אינערליכע ליידען האָבען איהם פולשטענדיג איבערוועלטונג. די אָרעמע פרוי האָט זיך געראנגעלט מיט'ן טויט, אָהן דעם אז פאדערטאָ זאָל האָבען אן אהנונג דערפון. א גייסטליכער האָט גע-שיקט נאָך דער „איי-לאַף-מען“ זעקס טעלעגראמעס, פון וועלכע מען האָט פאדערטאָ'ן איבערגעגעבען בלווי די לעצטע צוויי, אין וועלכע מען האָט איהם געלאָזט וויסען, אז זיין פרוי איז טויט. אזוי ווי עס האָבען געפעהלט די מיטלען צו באצאלען די רייווע קיין לאַנדאָן, האָבען זיינע מיטגעפאנגענע צווישען זיך געמאכט א קליינע זאמלונג, כדי דער אומגליקליכער מאן זאָל האָבען די מעגליכקייט אָפּצוגעבען זיין טויטער פרוי די לעצטע עהרע. ניט קוקענדיג דערויף וואָס ער האָט אליין געמוזט באצאלען פאר זיין רייווע, איז אויף דעם פאס, וואָס מען האָט איהם ארויסגעגעבען, געשטאנען די באמערקונג: „איז פארוואָרט געוואָרן פון דער רעגירונג מיט א באהנדלעט צו זיין ציעל-פונקט“.

„ווען איך בין געזעסען אין דער באהן“, האָט מיר דער אומגליקליכער דערצעהלט, „האָב איך געמאכט דעם פלאן, איבערצו-שניידען מיינע קינדער די העלזער און דערנאָך זיך אליין מאכען דעם טויט. אָבער אז איך בין אָנגעקומען קיין לאַנדאָן, האָט מען שוין די קינדער געהאט פארטיילט. דאָס קלענסטע האָט מען אוועק-געשיקט צו דעם זיידען מיט דער באַבע'ן אין פאָלקסטאָן, און די צוויי אנדערע האָט צוגענומען צו זיך די שוועסטער פון'ם גייסטליכער, וועלכער האָט מיר געלאָזט וויסען וועגען דעם טויט פון מיין פרוי. איצט האָב איך מעהר קיין מוט ניט צו לעגען אויף זיך א האנד, אָבער מיין לעבען איז קאפּוט. פאר מיר איז מעהר נישטאָ קיין צוועק אין לעבען“.

די ערצעהלונג פון דעם שווער-געפרוואוטען מאן האָט מיך צו-טרייסעלט ביז אין די טיפענישען פון מיין זעלע. כ'האָב געזוכט צו ווירקען אויף איהם און איך האָב איהם אויפגעמונטערט זיך צו שטארקען און צו לעבען פאר זיינע קינדער. אָבער איך האָב גע-

פיהלט, אז מיינע ווערטער האָבען ניט געמאכט אויף איהם קיין איינדרוק. ער איז געווען פאַרטיג מיט'ן לעבען. ניט קוקענדיג דערויף וואָס איך האָב זיך אויך ווייטער געגעבען די גרעסטע מיה איהם צו ערמוטיגען, איז ער געוואָרן אַלץ אומעטיגער, דערשלאָגענער, ביז דער טויט האָט איהם ענדליך אין סעפטעמבער פון'ם זעלבען יאָהר אויסגעלייזט פון זיינע טיפּע ליידען.

אין מיטען מאַי האָט אונזער לאַגער געקריגען אן אייגענארטיגן גען צואוואקס. מען האָט אונז געבראכט 206 גלחים, אָרדענס-לייט און מיסיאָנערען פון אינדיען, וועלכע מען האָט דאָרט אינטער-נירט אלס דייטשען און נאָך א לענגערער געפאנגענשאפט אריבערגעפיהרט קיין ענגלאנד. די מעהרסטע פון די ניי-אַנגעקומענע האָבען געהאט לאנגע, געדיכטע בערד, און עס זיינען געווען אייניגע צווישען זיי, וועלכע וואָלטען געקאָנט דינען אלס פראכטפולע כאַראַקטער-קעפּ פאר א מאַלער. די נייע געסט אין זייערע מאָדענע אָרדענס-קליידער האָבען דעם לאַגער געגעבען א גאנץ באזונדערן אויסזעהן. די גלחים, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען סיי קאטאָליקען און סיי פראָטעסטאנטען, האָבען געזאָלט בלייבען דאָ בלויז א קורצע צייט און שפעטער אויסגעטוישט ווערן נאָך דייטש-לאַנד. עס זיינען צווישען זיי געווען אסך אינטערעסאנטע לייט, פון וועלכע מאנכע האָבען פארבראכט אין אינדיען צוואנציג יאָהר און לענגער. א היבשע צאָהל פון זיי האָט זיך אָפגעגעבען מיט דער פאַרשונג פון לאַנד און לייט און געהאט צו דערצעהלען פון דאָרט פיעל אינטערעסאנטע און זעלטענע זאַכען.

ווען איך האָב זיך מיט די מענשען נעהנטער באקענט, האָב איך זיך אויך דערוואוסט וועגען זייערע איבערלעבענישען אין אינדיען אין צייט פון דער מלחמה. לויט זייערע ערצהעלונגען האָבען זיי געמוזט אריבערטראָגען שרעקליכע ליידען. ווען דער קריג האָט אויסגעבראָכען, האָט מען זיי פארזיכערט, אז זיי וועט גאָרנישט געשעהן, אזוי לאנג ווי זיי וועלען זיך פארהאלטען נייטראל. אבער דאָס האָט זיך זעהר שנעל געענדערט, און די רעגירונג האָט זיך גענומען אינטערנירען אלע דייטשען אין לאַנד. די געפאנגענע זיי-

נען צוזאמען מיט פרויען און קינדער איינגעקווארטירט געוואָרן אין בלעכענע ביידלעך, וואו זיי האָבען געמוזט וואוינען צוזאמען אין א היץ פון 45 גראַד „רעאַמיר“. די באַהאַנדלונג איז געווען זעהר גראַב און ווילד. אזוי איז א מאַן, וועלכער האָט זיך דערוועגט צו צוגעהן צו נאָהנט צו די שטעכיגע דראַמטען, גאנץ איינפאך דורכ־געשטאָכען געוואָרן פון א סאָלדאט מיט'ן באַיאָנעט. ווען מען האָט זיי ענדליך אויפגעזעצט אויף א שיף, כדי זיי צו פיהרען קיין אייראָפּא, האָט מען זיי געזאָגט, אז מען וועט זיי ברענגען דירעקט קיין דייטשלאַנד. ערשט ווען זיי זיינען אָנגעקומען אין טילבורי, האָבען זיי זיך דערוואוסט, אז זיי מוזען זיך דערווייל צופרידענשטעלען מיט אן אינטערנירונגס־לאַגער, ביז מען וועט זיי שפעטער קאָנען שיקען ווייטער.

ווען איך האָב געפרעגט ביי אייניגע פון די ניי־אָנגעקומענע, וואָס פאר אן איינדרוק דער קריג צווישען די כלומר'שטע אייראָ־פעאישע קולטור־פעלקער האָט געמאכט אויף דער אינדישער באַ־פעלקערונג, האָט מען מיר געענטפערט, אז די אינדיער האָבען בלויז געצויגען מיט די פלייצעס און האָבען קענטיג געהאט זייערע באַזונדערע אַנזיכטען איבער די פארטרעטער פון דער קריסטליכער לעהרע. מערקווירדיג איז פאר מיר געווען צו געפינען, אז א גרויסער טייל פון די פריסטער און אָרדענס־לייט זיינען געווען אויסגעשפראַכענע פאַטריאַטען און האָבען מיט פייערדיגער באַגייסטערונג פאר־טיידיגט די מלחמה, באַזונדערס געגען ענגלאַנד. זיי זיינען געווען זעהר נייגיריג צו וויסען, צי די צעפעלינען האָבען אָפט באַזוכט לאַנדאָן, און זיי האָבען זיך שטארק געפרעהט, ווען זיי האָבען גע־הערט וועגען די אָפטע לופט־אַטאָקעס פון די דייטשען. א רויט־האַריגער מאַנאָך האָט מיר מיט טיפער אויפגעבראכטקייט דער־צעהלט, אז די ענגלענדער האָבען אָפגעפארבט די „קאָלקאַנדא“ — דאָס איז געווען דער נאָמען פון דער שיף וואָס האָט די לייט גע־בראכט קיין אייראָפּא — ווי א הילפס־קרייצער. צוערשט בין איך געווען אונטער דעם איינדרוק, אז ער האָט דערמיט געוואָלט אנדריי־טען, אז די ענגלענדער האָבען אויף אזא'ן אופן געזוכט צו ציהען

די אויפמערקזאמקייט פון די דייטשע סובמארינס אויף דער "קאָל" קאָנראַד", כדי דאָס שיה זאָל געזונקען ווערן. אָבער דאָס איז ניט געווען דער פאַל. דער פרומער מאן איז גאָר געווען אויפגעבראכט איבער דעם וואָס די דייטשען, וועלכע האָבען לויט זיין מיינונג געקראַגען א ידיעה וועגען דער מאַססירונג פון דער "קאָלקאָנראַד", האָבען געשאַנעוועט פינף ביז זעקס ענגלישע שיפען, מורא האָבענ-דיג אז זיי קאָנען נאָך אומברענגען זייערע אייגענע לאַנדס-לייט.

אָט דער מאָנאך איז איבעריגענס געווען א קאפיטעל פאר זיך. שוין זיין גאנצער אויסזעהן האָט אבסאָלוט ניט געמאכט דעם איינ-דרוק פון א בעל-תשובה. אין די אָווענט-שטונדען פלעגט ער זיצען אויף זיין בעטעל, ארומגערינגעלט פון א געדיכטען קרייז פון ניי-געריגע, וועמען ער פלעגט דערצעהלען אלערליי מעשיות, וועלכע האָבען שטענדיג ארויסגערופען א הילכענדען געלעכטער ביי זיינע צוהערער. איינמאָל האָט מיך די נייגעריגקייט געטריבען צוצוגעהן אומבאַמערקטערהייט צו זיין קרייז, כדי צו הערען, וואָס ער האָט אייגענטליך געהאט צו דערצעהלען. צו מיין גרעסטער איבעראשונג האָב איך אויסגעפונען, אז ער האָט אמוזירט די לייט מיט די גע-מיינסטע אויסגעלאסענע געשיכטעס, אי דאָס אין א שפראך, וועל-כע וואָלט געווען א גרויסער כבוד פאר דעם מאַרקזי דע סאָד.

נאָטירליך איז אָט דער רויט-האַריגער מאָנאך געווען אן אויס-נאָהם אין זיין קרייז. אלע אנדערע פון זיינע שיקזאלס-חברים האָבען זיך באַנומען זעהר ערנסט און ווירדיג, און מאַנכע צווישען זיי האָבען געהאט אין זיך עפעס א מאַדנע פייערליכקייט, וואס האָט אייך ווי פארטראָגען אין פרעמדע וועלטען. אומגעפעהר פערציג ביז פופציג פון די גלחים און אָרדענס-לייט פלעגען רעגעלמעסיג באַזוכען מיינע פאָרטראַגען. איך האָב אין יענער צייט געהאט א-געפאנגען א לענגערע סעריע פון פאָרטראַגען איבער דער סאָציאלער ענטוויקלונג פון אייראָפּא נאָך דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואַ-לוציע. דערביי האָב איך זיך ניט באַשרענקט בלויז אויף די עקאָנאָ-מישע און פאָליטישע פארענדערונגען אין די איינצעלנע לענדער, נאָר איך האָב אין מיינע באַטראַכטונגען אויך אייגענפלאַכטען די פאר-

שידענע פילאָזאָפישע און ליטערארישע שטרעמונגען פון יענער עפאָכע. צופעליג האָט זיך געמאכט, אז איך האָב גראַד געהאלטען דערביי צו באַהאַנדלען די פארשידענע סאָציאליסטישע און קאָמוניסטישע סיסטעמען אין פראנקרייך, ווען די לייט פון אינדיען זיינען אָנגעקומען. איך האָב שוין געהאט גערעדט איבער סען סימאָן און שאַרל פוריע און זייערע קרייזען, און איך האָב אַזונד געפרוואוּט באַקענען מיינע צוהערער מיט די אידעען פון לערו און בישע, און דערביי האָב איך אויך ניט פארפעהלט זיך ברייטער אָפֿ צושטעלען אויף די סאָציאלע שטרעבונגען און אויף דער מעכטיגער פערזענליכקייט פון ע. קענטיג, אז גראַד אָט די פאָר טראגען האָבען געהאט א באזונדער אינטערעס פאר מיינע צוהערער. כ'האָב באמערקט, ווי אייניגע פון זיי האָבען מיט חשק זיך געמאכט נאָטיצען און זיך צוגעהערט מיט דער געשפאנטסטער אויפֿ מערקאמקייט צו מיינע אויספיהרונגען.

צווישען מיינע דאמאָלסדיגע צוהערער האָט זיך אויך געפונען א יעזואיטען-עלצטער, פאָטער געבהארדט, וועלכער איז איין אַווענט געקומען צו מיר אין ביוראָ, כדי זיך מיט מיר נעהנטער צו באקער נען. פאָטער געבהארדט איז געווען אן אינטערעסאנטע ערשיינונג. דער הויכער שטערן, די געדיכטע באָרד און דער עיקר די לעבהאפֿ טע, קלוגע אויגען, אין וועלכע ס'האָט צייטענווייז אויפגעבליצט דער פוקס, — דאָס אלעס האָט דעם אויסזעהן פון'ם מאן געגעבען עפעס אויסערגעווענליך אַנציהענדעס. נאָך זיין ערשטען באזוך פלעגט ער עפטערס קומען צו מיר. מיר האָבען קיינמאָל ניט גערעדט איבער רעליגיעזע פראגען. קענטיג, אז עס איז איהם פשוט געגאנגען אין דעם צו פארבריינגען מיט מיר. פאָטער געבהארדט איז געווען א זעהר באלעזענער מאן און אן אויסערגעווענליך אינטערעסאנטער געזעלשאפטער מיט א שאַרפען בליק וואָס איז ניט געווען פארוואָלקענט דורך זיין הויכער בילדונג. זיין אורטייל איז בער זאכען און מענשען פלעגט כמעט שטענדיג טרעפען אויף'ן ריכטיגען פלאץ און זיין אויסגעצייכענטער הומאָר האָט זיינע מיר נונגען געגעבען נאָך א באזונדערן גוטען געשמאק. ער האָט געלעבט

א לאנגע צייט אין אינדיען און איז געווען גרינדליך באקאנט מיט די סאציאלע פארהעלטענישען פון'ם לאנד, פון וועלכען ער האט גע- האט פיעל זעלטענעס צו דערזעהלען. מענשען פון זיין סארט זיינען אין דער געפאנגענשאפט געווען זעהר זעלטען, און עס האט מיר הארציג כאנג געטאן צו פארלירען זיין געזעלשאפט, ווען ער האט זיך געמוזט שידען פון אונז. ווי מאדנע דאס לעבען פיהרט צייטענווייז צונויף די מענשען. איך, דער אנארכיסט, און אט דער יעזואיטען-עלצטער — אין אונזערע לעבענס-אנשוואונגען און אי- דען איבער וועלט און מענשען אפגעטיילט דורך אן אפגורנד אי- גער פון אנדערן—, און דאך זיינען אויך צווישען אונז געווען מענש- ליכע באריהרונגס-פונקטען, וועלכע מען ענטדעקט פילייכט בלויז אין דער געפאנגענשאפט.

דעם 20טען מאי איז פארגעקומען א גרויסע אויפרעגונג אין'ם באטאליאן. א גרופע מעכאניקער האבען נעמליך פלוצלינג געקרי- גען א באפעהל איינצופאקען זייערע זאכען, ווייל מען האט זיי געוואלט אריבערפיהרען אין אן אנדער לאגער. אזוי ווי אייניגע פון זיי זיינען פריהער געשטאנען אין ענגער פארבינדונג מיט דעם טרויעריג-בארימטען דר. לייבראנד, זיינען אלע געפאנגענע אין לא- גער גלייך געווען אייניג, אז דאס נעמט מען די לייט צו מאכען אמוניציע-ארכייט פאר דער ענגלישער רעגירונג. די נאכריכט האט זיך פארשפרייט ווי א העליש פייער צווישען די געפאנגענע, און מען איז זיך צוזאמענגעלאפען פון אלע זייטען, אזוי אז די וואך האט שנעל געלאזט וויסען דעם קאמאנדיר, וועלכער איז גלייך נאכ- דעם געקומען מיט עטליכע אפיצירען אין באטאליאן. די מעכאני- קער האבען שוין געהאט איינגעפאקט זייערע זאכען, און צושראקענע האבען זיי זיך באהאלטען הינטער צוויי ענגלישע סאלדאטען, וועל- כע זיינען געקומען זיי באשיצען געגען דעם אנפאל. אבער דאס האט זיי ווינציג וואס געהאלפען, ווארים די אויפגעבראכטע לייט האבען אפגעשמופט די סאלדאטען אן א זייט און האבען זיך מיט ברענענדען צארן ארויפגעווארפען אויף די כלומר'שטע „פאררעטער“. איינעם פון זיי האט מען שטארק צושלאגען, און בלויז א דאנק דעם

וואָס עס איז געלונגען די סאָלדאטען אריינצושטופען די אָנגע-
גריפענע אין א קאָרידאָר, וואָס האָט געפיהרט צו דער וואַך, איז עס
ניט געקומען צו ערגערע רעזולטאַטען. ווען די געפאנגענע האָבען
געזעהן, אז די חברת-לייט האָבען זיך אויסגעדריעהט פון זייערע
הענט, האָט מען זיך א וואָרף געטאָן אויף זייערע זאכען און צוריסען
אלעס אין שטיקער.

ענדליך האָט זיך דעם קאָמאַנדיר איינגעגעבען צו שאפען אבי-
סעל רוה און ער האָט גערעדט געלאָסען און פארנינפטויג צו די
אויפגערגענטע לייט. ער האָט זיי ערקלערט, אז מען וועט די מענשען
ניט אוועקפיהרען אין אן אמוניציע-פאבריק, ווי זיי דענקען, נאר
אין א נייערעפענטען ארבייטס-קעמפ אין העקני וויק, וואו מען
מאכט בלוז נעה-מאשינען. די געפאנגענע האָבען זיך אויך בא-
רוהיגט, הגם יעדער איינער איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די
געשיכטע מיט די נעה-מאשינען איז בלוז אן אויסריד. און דאך
האָט זיך שפעטער ארויסגעשטעלט, אז דער קאָמאַנדיר האָט גע-
זאָגט דעם אמת. די געפאנגענע זיינען פאקטיש אָפגעפיהרט גע-
וואָרן נאך העקני וויק און זיי האָבען דארט פאבריצירט נעה-מאשי-
נען. בלוז דער פאקט וואָס עטליכע פון זיי זיינען געווען אינטים
באפריינדעט מיט לייבראנד'ן האָט אויף זיי אַרויפגעצויגען דעם
פאַרדאַכט.

דעם 26טען מאי האָבען די צייטונגען געבראכט באריכטען ווע-
גען דער דעבאטע אין ענגלישען פאַרלאָמענט איבער דער גרויזא-
מער לאַגע פון די ציוויל-אינטערנירטע אין רוהלעבען. אין זיין
באריכט איבער די צושטענדען אין רוהלעבען האָט לאָרד ניוטאָן גאנץ
באזונדערס באַמאָנט, אז עטליכע פון די אויסגעשטוישטע ענגלענדער
האָבען דאָרט פארלאָרן דעם פאַרשטאַנד. איך בין שטענדיג געווען
פעסט איבערצייגט אין דעם, אז די לאַגע פון די ענגלישע ציוויל-
געפאנגענע אין דייטשלאַנד איז אויף קיין פאל ניט געווען בעסער,
אידער די אונזעריגע, ווי מען פלעגט אזוי אָפט ערקלערן אין לאַ-
גער. דויעלבע אורזאכען האָבען איבעראל געמוזט ארויסרופען די-
זעלבע ווירקונגען. די גאנצע אינטערנירונג פון די ציוויל-לייט איז

געווען א גרויזאם פארברעכען, וואָס האָט דורך קיין שום זאך ניט געקאָנט גערעכטפארטיגט ווערן. אָבער עס וואָלט געווען פאלש אַנ־צונעמען, אז אונזער לאַגע איז געווען א בעסערע. זאָגאר דער פאקט, וועלכען לאָרד ניוטאָן האָט מיט רעכט אויף א באזונדערן אופן באַטאָנט, דער פאקט, אז די געפאנגענשאפט האָט איינצעלנע געפאָנ־גענע געטריבען צו משוגעת, וואָלט אויך ביי אונז געקאָנט אויף א מורא'דיגען אופן באוויזען ווערן דורך א גאנצע רייה פון פאלען.

בלויז עטליכע טעג פאר דעם, איידער לאָרד ניוטאָן האָט אָפגע־געבען זיין באריכט אין פארלאמענט, האָט זיך איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, א געוויסער מאכנער, איבערגעשניטען דעם האלז. דאָס איז געשעהן אין אן אָנפאל פון וואַנזין, ווען דער מאן איז גע־לעגען אין שפיטאַל. איך בין געלעגען גראָד אנטקעגען מאכנער'ן, בעת איך בין געווען אין שפיטאַל, און איך האָב באמערקט, ווי ער פלעגט שטענדיג ליגען פאַרזונקען אין געדאנקען, ניט ארויסריידענ־דיג קיין וואָרט צו וועמען עס איז. זאָגאר זיין פרוי, וועלכע פלעגט איהם באזוכען, האָט קוים געקאָנט ארויסקריגען פון איהם עטליכע ווערטער. די אומגליקליכע פרוי האָט געשריבען עטליכע פאר־צווייפלטע בריעף אין „וואָר אָפּיס“, אין וועלכע זי האָט פאָרויס־געזאָגט, אז איהר מאן וועט באגעהן זעלבסטמאָרד. אָבער ווער האָט זיך געקומערט וועגען אזעלכע קלייניגקייטען אין אזא מורא'דיגער צייט?

איך האָב פערזענליך בייגעוואוינט איבער א טויז פאלען, ווען איינצעלנע פון מיינע מיטגעפאנגענע זיינען אראָפּ פון זינען און האָבען געמוזט אָפגעפיהרט ווערן אין דול־הויז, אָבער דאָס איז שטענדיג געשעהן ערשט דאָן, ווען עס איז שוין געווען צו שפעט. יא, ס'איז פאָרגעקומען מעהר ווי איין מאָל, אז מען האָט אונז נאָך עטליכע וואָכען צייט צוריקגעשיקט דיזעלכע משוגעים אין לאָגער. ס'איז געווען שרעקליך צוצוקוקען, ווי דער פארשטאנד האָט זיך ביי איינצעלנע פון מיינע ליידענס־חברים ביסלאכווייז פארוואַלקענט, ביז דער וואַנזין האָט ענדליך איין שענעם טאָג אויפגעפלאקערט אין זייער אַרעמען מות.

דאָ זיינען בלויו עטליכע פאלען:

אין באטאליאָן „איי“ האָט זיך געפונען א שיפס־קאפיטאן מיט'ן נאָמען קויפמאן, א מאן פון אומגעפער פערציג יאָהר. דער מאן איז געווען פולשטענדיג נאָרמאל, ווען ער איז געקומען צו אונז. אבער פלוצלינג האָט ער אָנגעהויבען זיך גריבלען אין זיך און ריידען אומד זין, וואָס האָט אין אָנפאנג בלויו ארויסגערופען דעם שפאָט פון זיין קרייז, ביז דער וואנזין האָט זיך ענדליך מאַניפעסטירט ביי איהם אין דער עפענטליכקייט. אלע פארזוכען וואָס זיינען געמאכט געווארן צו דערווייטערן דעם מאן פון'ם לאַגער, זיינען צונישט גע־מאכט געווארן דורך דעם ווידערשטאנד פון'ם ענגלישען דאקטאר. ביז עס איז ענדליך געקומען אזוי ווייט, אז דער אומגליקליכער האָט פאר דעם גאנצען באטאליאָן אין די אויגען געטריבען אָנאָניזם און אראָפגעשלונגען זיין אייגענעם זאמען. ערשט דאן האָט מען דעם מאן אָפגעפיהרט אין א משוגעים־הויז, וואו ער איז אין א פאָר מאָנאט ארום געשטאָרבען.

אן אנדער פאל: ביי אונז אין באטאליאָן האָט זיך געפונען א געוויסער באָנועל, א מאן פון אומגעפער צוויי און פופציג יאָהר. ס'איז געווען אן אלטער סאָציאל־דעמאָקראט, וועלכער פלעגט רע־געלמעסיג באזוכען מיינע פאָרטראגען, און אזוי בין איך מיט איהם געהנטער באקאנט געוואָרן. באָנועל איז געווען דער טיפ פון אן אינטעליגענטען ארבייטער, וועלכער האָט גענוי געוואוסט, וואָס ער האָט געוואָלט. כ'האָב מיט דעם מאן פארבראכט מאָנאטען־לאַנג, אָהן דעם אז עס זאָל מיר האָבען אויפגעפאלען די קלענסטע קליי־ניגקייט וועגען איהם. ביז איך האָב איין טאָג באמערקט, אז באָנ־זעל איז אָפט געזעסען שטונדענ־לאַנג אויף זיין בעטעל און האָט זיך געגריבעלט אין זיך. דאָס איז שמענדיג געווען א שלעכטער צייכען, און איך האָב איהם עטליכע מאָל געפרעגט, וואָס איהם איז געשעהן, אבער ער האָט מיר געענטפערט מיט א האלבען מויל און צייטענווייז זאָגאר אביסעל בייזלאך. איין אָווענט — מיינע מיט־געפאנגענע זיינען שוין געווען אין די בעטען, און איך בין נאָך געזע־סען ביי מיר אין ביוראָ, לעזענדיג א בוך — איז באָנועל פלוצלינג

ערשינען פאר מיר. זיינע אויגען האָבען שרעקליך געברענט און זיין געזיכט איז געווען בלייך ווי קאלך.

„וואָס איז אייך, באָנועל?“ האָב איך געפרעגט אביסעל דער שראָקען, וואָרים איך האָב גלייך אויף'ן ערשטען בליק דערזעהן, אז עפעס איז מיט איהם ניט געווען אין אָרדנונג.

דאָ האָט ער אָנגעהויבען וואוינען ווי א קראנקע חיה און האָט געוידעלט זיין פרוי מיט די שמוציגסטע ווערטער. ער האָט ער-קלערט גאנץ פעסט און זיכער, אז זי פיהרט לייעבעס מיט די ענגלי-שע אָפיצירען אין „פעלעס“, און האָט געמאכט אלערליי ווילדע סטראָשונקעס. איך האָב זיך געגעבען די גרעסטע מיה איהם צו בארוהיגען, וואָס עס איז מיר ענדליך אויך געלונגען. ער איז דאן געוואָרן שוואַך ווי א קינד און די טרערען האָבען איהם געפלאָסען פון די אויגען.

ווען זיין פרוי איז ווידער געקומען צו איהם אויף באזוך, בין איך עקסטרא געגאנגען פאָרויס, כדי זיך מיט איהר צו באקענען. איך האָב געפונען אן אָרעמע, אויסגעמארעטע פרוי, פון וועמען די מורא'דיגע נויט האָט ארויסגעשריען אויף שריט און טריט. ניין, אָט די פאר דער צייט פאָרוועלקטע פראָלעטאָריע-פרוי האָט ווירק-ליך ניט אויסגעזעהן אזוי, ווי זי וואָלט געפיהרט געהיימע לייעבעס. איך האָב זיך ביי איהר נאָכגעפרעגט וועגען איהר מאן. דאָ זיינען איהר די טרערען געקומען אין די אויגען, און זי האָט מיר מודה געווען, אז זינט די לעצטע מאָנאטען באגעהט ער זיך געגען איהר זעהר ביז, באזונדערס ווען עס טרעפט איהר, אז זי קומט אביסעל צו שפעט.

„און דאָך איז דאָס ניט מיין שולד“, האָט די אָרעמע פרוי גע-וויינט. „פון אונזער הויז קאסט דאָס פאָהרען פיער פענס, און איך קאָן אזויפיעל ניט אויסגעבען. איך בין אָפט געצוואונגען צו געהן א טייל פון'ם וועג צופוס. דערפאר קום איך צייטענווייז צו שפעט.“ ס'האָט מיר טיף אין דער נשמה וועה געטאָן פאר דער אָרעמער פרוי. ווען די באַזוך-צייט איז פארביי, האָב איך געשיקט רופען באָנועל'ן און געהאט מיט איהם אן ערנסטען געשפרעך. כ'האָב

איהם געזאָגט גלייך אין פנים אריין, אז עס איז געמיין פון איהם אויף אזא אומ'ברחמנות'דיגען אופן צו פארדעכטיגען זיין אָרעמע פרוי. ער האָט מיך שטילערהייט אויסגעהערט און געוויינט ווי א קינד. איך האָב גענומען ביי איהם א צוזאָג, אז ער וועט זיין פרוי גוט באהאנדלען. ער האָט מיר אָנגענומען ביי דער האנד און געדעטען איך זאָל איהם פארצייהען. אזוי זיינען ווידער אריבער עטליכע וואָכען.

אבער איין אווענט איז ער ווידער אמאָל אריינגעפאלען צו מיר אין ביוראָ. ער האָט געקייכט פאר צאָרן, און דער שוים איז איהם געלאָפען פון מויל.

„וואָס איז געשעהן, באָנועל?“ האָב איך אויף איהם א געשריי געטאָן.

דאָ האָט ער מיר מיט א הייזעריגער שטימע דערצעהלט, אז ער האָט נאָר וואָס געזעהן, ווי זיין פרוי איז דורכגעגאנגען דורך'ן לאַגער, געארעמט מיט אן אָפיציר. ביי זיין בעט האָבען זיי זיך ביידע אָפגעשטעלט אויף א רגע און האָבען איהם אויסגעלאכט.

„אָבער דאָס איז דאָך אלעס אומזין!“ האָב איך געשריען אויף איהם. „דאָס האָט זיך אייך נאָר גע'חלומ'ט!“

אָבער ער איז באַשטאָנען אויף זיין טענה, און עס האָט מיר גענומען וועניגסטענס צוויי שטונדען, ביז איך האָב איהם ווי עס איז באַרוהיגט.

אויף מאָרגען אין דערפריה האָט באָנועל געפעהלט ביי דער צעהלונג. דער סארדזשענט האָט איהם געפונען איינגעקנורעט אין א ווינקעל און האָט עס געמעלדעט דעם קאָמאנדיר. איך האָב דעם אלטען ערקלערט, אז דער מאן איז קראנק און איהם דערצעהלט וועגען מיין ערפארונג מיט איהם. דער קאָמאנדיר האָט געגעבען א באַפעהל, מען זאָל דעם מאן נעמען צום דאקטאר פאר אן אונטערזוכונג. מען האָט עס געטאָן. אבער דר. מאַפארד האָט ער קלערט, אז באָנועל מאכט אויף איהם דעם איינדרוק פון אן אייניגעפרעסענעם אנאָניסט, וועמען עס וועט אַבסאָלוט גאָרנישט שאַדען, ווען מען וועט איהם באַשטראָפען. אין עטליכע טעג ארום האָט דער

מאן געקריגען אנפאלען פון משוגעת און מען האָט איהם אויף גיך געמוזט אוועקשיקען אין א דול הויז, וואו ער איז געשטאָרבען.

נאך א פאל: איין טאָג איז צו מיר אין ביוראָ געקומען א געוויסער גראַיל, א שטילער, רוהיגער מענש, וואָס האָט קיינעם נישט באלעסטיגט. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אן אייגענטימליכען בליק און מיר געבעטען, איך זאָל זעהן מען זאָל נישט אוועקרויבען ביי איהם זיין קינד. אויף מיין ערשטוינטער פראגע, וועגען וואָס עס האנדעלט זיך דאָ, האָט ער מיר דערזעהלט, אז ער איז לעצטע נאכט געווען אין גיהנום. דאָרט האָט ער געזעהן טויענטער פיראד-מידען, אויפגעבויט פון לאכענדיגע טויטענשאַרבענס. פון די לידיגע אויגען-לעכער האָבען אָהן אויפהער ארויסגעשפריצט בלויע פונקען. פלוצלינג האָט זיך ביי א ים פון בלוט באוויזען פאר איהם דער טיוועל און האָט איהם דערלאנגט א גליהענדען לעפעל. אָבער ער האָט זיך נישט פארברענט די האנד, ווייל ער האָט דריי מאָל ארויס געזאָגט דעם נאָמען יעזוס. איצט האָט ער פון דער ביכעל דערזעהן, אז דער טיוועל וויל ביי איהם צונעמען זיין איינציג קינד.

אין א פאָר טעג ארום האָט מען דעם מאן אָפגעשיקט אין משוגעים-הויז. וואָס פון איהם איז געוואָרן, איז מיר אומבאקאנט. עס וואָלט פאר מיר געווען די לייכטסטע זאך דאָ צו ברענגען נאך א טויג אנדערע פאלען. אָבער וואָס פאר א צוועק וואָלט עס געהאט? ס'איז געווען שרעקליך צוצוקוקען, ווי א מענש ווערט טריט ביי טריט געטריבען דעם וואנזין אין די אַרעמס, אָהן דעם אז מען זאָל קאָנען טאָן דאס מינדסטע דאגעגען. א מורא'דיג געפיהל פלעגט מיך דורכנעמען יעדעס מאָל, ווען איך האָב אויף דעם אופן געקאָנט צוזעהן, ווי א פארשטאָנד ווערט פון טאָג צו טאָג אלייז מעהר אויסגעלאָשען. דאָס איז געווען איינע פון די שוידערליכסטע ערפארונגען פון מיין לעבען. אין אנדערע צייטען וואָלטען אָט די זאכען אויפגערודערט א גאנצע וועלט, אָבער ווער האָט זיך דע-מאָלט געקומערט וועגען דעם, ווען ס'האָט אויסגעזעהן אזוי ווי די גאנצע מענשהייט וואָלט פארלוירען דעם פארשטאָנד, און די צייט איז געשטאָנען אין צייכען פון'ם רויטען וואנזין?

קאפיטעל 17

די געלע העצערדי און די געפאנגענע

די ידיעה וועגן לארד קיטשנער'ס טויט — אונזערע ערפארונגען מיט דער אמעריקאנישער געזאנדשאפט — מר. באָס' ארטיקעל אין דעם „וויקלי דיספעטש — די ווירקונג פון דער צייטונג-העצערדי אויף די געפאנגענע — טהאָמאָס קיעל ארעסטירט — שאפיראָ, ל. און לענאָבל פאר'ן געריכט — דער „ארבייטער פרוינד“ מוז זיך אָפּשטעלען — מיינ פרוי ארעסטירט — זעלען-מאָטערניש — געפאנגענע מיט דייטשע פרויען אָדער אועלכע פון נייטראַלע לענדער מוזען אריבער אויף דער „אוייל-אָף-מען“ — מורא'דיגע סצענעס — מולי פאר דער אדוויזאָרי קאָמיטע.

דעם 7טען יוני נאָכמיטאָג האָט זיך צווישען די געפאנגענע פארשפּרייט די נאָכריכט וועגן קיטשנער'ס טויט און איז מיט אַ בליצ-שנעלקייט דורכגעלאָפּען דורך'ן גאַנצען לאַגער. אין אָנפאנג האָט מען גאָר ניט געוואָלט גלויבען אין דעם, נאָר שפּעטער, ווען אין לאַגער זיינען אָנגעקומען עטליכע אַווענט-צייטונגען, וועלכע האָבען אין קורצע נאָטיצען באַשטעטיגט דעם פאַקט. אז לאָרד קיטשנער האָט געפונען זיין טויט, ווען זיין שוויגער איז אונטערגעגאנגען מיט דער גאַנצער מאַנשאַפּט אויף אַ רייזע קיין רוסלאַנד, דאן איז איבער די געפאנגענע געקומען אַן אייגענארטיגע שטימונג, וועלכע ס'איז ניט לייכט אָנצורופּען ביים נאָמען. אין „סי“ האָבען די הורא-פּאַטריאָטען געוואָלט מאַכען אַ מאַניפעסטאַציע, אָבער זי איז דערשטיקט געווארן פון די איבעריגע געפאנגענע נאָך איידער זי האָט זיך אָנגעהויבען. ס'איז ניט געווען די פרייד, וואָס דער מאַן

האָט געפונען זיין טויט, וועלכע האָט די מענשען באזעלט, ניין.
 ס'איז געווען דאָס אומגעהייערליכע פון דער פאסירונג גופא, וואָס
 האָט געפאנגען אלע הערצער און גאָר ניט צוגעלאָזען קיין אנדערע
 געפיהלען. מען איז געווען ווי פאַרלאָזירט אונטער דער גרויסקייט
 פון דער געשעהעניש, וועלכע די פאַנטאַזיע פון די געפאנגענע האָט
 נאָך וואונדערליכער אויסגעמאָלט, ווי זי האָט געקאָנט זיין אין דער
 ווירקליכקייט. ערשט אויף מאָרגען, ווען מען האָט געלייענט די
 צוגעפראָוועטע באַריכטען אין די צייטונגען, וועלכע האָבען גע-
 בראַכט גענויערע איינצעלהייטען, אזוי ווייט ווי די מיליטער־צענזור
 האָט זיי ניט אונטערדריקט, — ערשט דאן איז די שפּאַנונג ביס-
 לאַכווייז פארשוואונדען, און מען האָט זיך גענומען מאַכען אלערליי
 השערות. און גאָר פון זיך אליין האָבען זיך פארשפרייט די וואונ-
 דערליכסטע קלאַנגען, וואָס קיינער האָט ניט געקאָנט דערגעהן פון
 וואָס זיי האָבען זיך גענומען. מערקווירדיגער־ווייז זיינען אלע גע-
 ווען אונטער דעם איינדרוק, אז דער קריג קאָן שוין אַזונד ניט לאַנג
 אָנהאַלטען. א פּלוצלינגע האַפנונגס־פרייד האָט זיך פארשפרייט
 אין גאנצען לאַנד און דורכגענומען די הערצער מיט מאַכט. יעדער
 טאָג האָט געבראַכט א נייעם קלאַנג. אזוי האָט מען געוואָלט האָ-
 בען, אז די שווייץ האָט שוין מיט ערפאָלג אָנגעפאנגען צו פאַר-
 מיטלען צווישען די פיינדליכע מעכטע. מען האָט דאָס אלעס
 געוואוסט פון „גאנץ זיכערע קוואלען“, און, וואָס איז געווען די
 הויפטזאַך, מען האָט עס געגלויבט. די מענשען האָבען געוואוסט,
 אז לאָרד קיטשנער איז געווען דער אָרגאַניזאַטאָר פון'ם קריג אין
 ענגלאַנד. מחמת דעם האָבען זיי גערן געגלויבט, אז עס וועט זיך
 ניט געפינען קיינער וואָס זאָל קאָנען פאַרנעמען זיין פּלאַץ. און
 אויף אַט דער פוסטער השערה האָבען זיי באַגרינדעט זייער גאנצע
 האַפנונג. בלויז גאנץ וועניגע האָבען געהאט אן אהנונג, צוליעב
 וואָס אַט די מלחמה איז סוף כל סוף אָנגעפיהרט געוואָרן, און אַט
 די וועניגע האָבען אויך געוואוסט, אז דער פאַרלוסט פון איין מאן
 האָט די פראַגע ניט געקאָנט לייווען. — ערשט ביסלאַכווייז איז וויר-
 דער פארשוואונדען די האַפנונג, מאַכענדיג פּלאַץ פאַר אַ מאַטע-

רענדער אומזיכערקייט, און די אלגעמיינע שטימונג איז געוואָרן אומעטיגער און אומעטיגער.

עטליכע טעג נאָכדעם ווי עס איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן קיטשנער'ס אונטערגאנג זיינען געקומען אייניגע האַלענדישע זשורנאַליסטען באַקוקען דעם לאַגער. צו מײן איבעראַשונג האָב איך צווישען זיי דערקענט א געוויסען י. סאַמסאָן, א געוועזענער אנאָרביסט, וועלכער איז געווען איינער פון די הויפט איניציאַטאָרס פון'ס אינטערנאַציאָנאַלען אנאַרכיסטען-קאָנגרעס אין אמסטערדאַם (1907), וואו איך האָב זיך מיט איהם פערזענליך באקענט. כ'האָב געקאָנט מערקען אַז איהם, אז אונזער באַגעגעניש אונטער אַזעלכע מערקווירדיגע אומשטענדען איז איהם ניט געווען באַזונדערס אַנגענעם. ער האָט אויסגעדרוקט זיין באַפרידיגונג איבער דעם, וואָס די ענגלישע רעגירונג באַהאַנדעלט אונז מיט אַזויפיעל איינזעהן, און ער האָט געדענקט, אז מיר דאַרפֿען זיך דאָ אייגענטליך פיהלען גאַנץ גוט. איך האָב איהם געענטפערט איראָניש, אז ער זאָל אַקאַרשט פרוואווען בלייבען דאָ א מאָנאַט צייט, וועט ער פיליכט האָבען אן אנדער מיינונג וועגן דעם. דער צענזאָר פון „סי“, וועלכער האָט באַגלייט די זשורנאַליסטען, האָט מיר צוגעוואָרפֿען א מאַדנעם בליק פון דער זייט, נאָר ער האָט גאָרנישט געזאָגט. אָבער הערר סאַמסאָן האָט זיך האַסטיג אָפגעזעגענט מיט מיר, כדי צו מאַכען א סוף צו דער אומבאַקוועמער סיטואַציע.

דעם 15טען יוני האָט אונז באַזוכט דער אמעריקאנער אמבאַסאַדאָר דר. פֿיירזש בכבודו ובעצמו, און מיר האָבען געהאַט די מעגליכקייט צו ריידען מיט איהם עטליכע שטונדען צייט. מיט אונזער אַזויגערופֿענער פארטרעטונג איז עס געשטאַנען שלעכט. מיר האָבען, אמת, געוואוסט, אז די אמעריקאנער געזאַנדשאַפט האָט איבערגענומען די פארטרעטונג פון אונזערע אינטערעסען. אָבער ביז יאנואַר 1916 האָבען מיר גאָרנישט געמערקט דערפון. אין פאַרלוף פון דער גאַנצער מוראַדיגער צייט אין דער אָלימפֿיא האָבען מיר ניט געהאַט קיין מענשען, וואָס זאָל זיך אָננעמען פאַר אונז. אויך אין דער צייט וואָס מיר זיינען געווען אויף'ן „ראַיאַל

ערווארד" האָט אונז קיינער קיינמאָל נישט באזוכט, כדי זיך צו ער-קונדיגען איבער אונזער לאַגע. ערשט נאָכדעם ווי מיר זיינען שוין געווען זיבען מאָנאט אין'ם „פעלעס", האָט אונז א פארטרעטער פון דער אמעריקאנער געזאנדשאפט אין לאַנדאָן אָפגעשטאַט א באזוך, אבער דאָס איז געשעהן ערשט נאָכדעם ווי מיר האָבען עס געבעטען דורך א בריעף. שפעטער האָט מען אונז געזאָגט, אז פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט האָבען שוין פריהער צוויי מאל אָפגעשטאַט באזוכען אין'ם לאַגער, אָבער מען האָט אונז וועגען דעם נישט גע-לאָזט וויסען, און קיינער פון אונז האָט נישט געהאט די מעגליכקייט צו קאָנען זעהן די העררן און ריידען מיט זיי.

אין דעצעמבער 1915 האָבען מיר קורץ צוזאמענגעפאסט אונז זעכס טענות און קרוידעס אין א בריעף און עס אוועקגעשיקט אין דער אמעריקאנער געזאנדשאפט. מיר האָבען דאָרט הויפטזאכליך דערמאָנט די „קאָנטין"-פראגע, די באזוכען, די אומגלויבליכע פאר-שלעפונג פון אונזער קאָרעספאָנדענץ, די קלעגליכע צושטענדען אין'ם שפיטאַל, די מאנגעל־האפטע ערנעהרונג פון די געפאנגענע, דעם פארבאָט צו קריגען וויסענשאפטליכע ביכער א. א. וו. צום שלום האָבען מיר אויסגעדריקט די האָפנונג, אז מיר וועלען אין דער צוקונפט האבען רעגעלמעסיגע באזוכען פון פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט, כדי צו קאָנען אויסווינקען א פארבעסערונג פון אונז זער אלגעמיינער לאַגע.

דערויף האָבען מיר פון דער אמעריקאנער געזאנדשאפט גע-קריגען א בריעף, וואָס האָט געטראָגען דעם דאָטום פון'ם 26טען יאנואר 1916 און איז געווען אונטערגעשריבען פון מר. ערווארד ג. לאַנג. אין דעם דאָזיגען אייגענארטיגען דאָקומענט האָט מען אונז אין קורצען מיטגעטיילט, אז אלע אונזערע טענות און תביעות זיינען פאָרגעלעגט געוואָרן פאר דער ענגלישער רעגירונג, וועלכע האָט זיי אָפגעזאָגט. קיין איין איינציגער פונקט איז נישט ענטשידען געווארן פאר אונזער טובה. זאָגאר די אָפענע עקספּלאַטאַציע פון די געפאנגענע דורך א פריוואַט־קאָמפאניע ווי דער „אלעקסנדרא פעלעס טראַסט" איז גערעכטפארטיגט און גוטגעהייסען געווארן.

אבער דאָס טרויעריגסטע איז געווען, וואָס אורטיילענדיג לויט דעם קאלטען, געשעפטסמעסיגען טאָן פון'ם בריעה האָט מען געמוזט אָננעמען, אז די אמעריקאנישע געזאנדשאפט אליין איז איינשטימיג מיט דער אויפפאסונג פון דער ענגלישער רעגירונג. מכת דער האָפּט נונג וואָס מיר האָבען אויסגעדריקט וועגען רעגעמעסיגע באזוכען פון פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט, איז אין דעם בריעה קיין וואָרט ניט דערמאָנט געוואָרן.

דאָס איז געווען א ביטערע ענטווישונג נאָך די אלע מאָנאטען, אין וועלכע מען האָט זיך קיינמאָל וועגען אונז ניט געקומערט. אָט דער איינדרוק איז נאָך פארערגערט געוואָרן דורך די באריכטען אייבער די באַמיהונגען פון דעם אמעריקאנער אמבאסאדאר אין בערלין פאר די אינטערנירטע ענגלישע ציוויל-געפאנגענע, וועלכע זיי גען גראַד אין יענער צייט פארעפענטליכט געוואָרן אין דער ענגלישער פרעסע. אזוי האָט, צום ביישפּיל, די „מאָרנינג פאָסט“ דעם 8טען פעברואר 1916 געדרוקט פאָלגענדעס: „מר. רושערארד, דער אמעריקאנער אמבאסאדאָר, האָט זיכער ניט געזשאלעוועט קיין מיה אין זיינע פארוזכען צו קריגען אינפאָרמאציע פון דער ערשטער האַנד איבער די צושטענדען פון די געפאנגענע. ביז אָנהויב דער צעמבער (1914) האָט ער אָפגעשטאַט צעהן פערזענליכע באזוכען אין דעם לאַגער פון די ציוויל-געפאנגענע אין רוהלעבען. אין אוי-גוסט (1915) איז ער געבליבען פיער טעג נאָכאנאָנד אין לאַגער און האָט געגעבען יעדען איינעם פון די פינף טויזענד ענגלישע געפאנגענע, וואָס האָט עס נאָר געוואונשען, די געלעגענהייט צו קאָנען ריידען מיט איהם פערזענליך. אויסערדעם האָבען די קאפיטאנען פון רוהלעבען וועניגסטענס איין מאָל אין דער וואָך קאָנפערירט מיט איהם אין דער געזאנדשאפט אין בערלין.“

ס'איז געווען קלאָר, אז די געפאנגענע האָבען זיך געמוזט פיהר לען זעהר דערשלאָגען, ווען זיי האָבען געלייענט אָט די באריכטען אין די צייטונגען. אונזערע באַטאָליאָן-פיהרער האָבען ניט בלויז ניט געהאט קיין געלעגענהייט זיך צו זעהן מיט'ן אמבאסאדאר ביי איהם אין הויז, כדי אומגעשטערט זיך דורכצורידען מיט איהם,

מיר האָבען זאָגאר ניט געקאָנט אָפּשיקען קיין בריעף צו דער גע-
זאָנדשאַפט, אָדער קריגען פון דאָרט א בריעף, וואָס איז ניט אפרי-
הער געעפענט און געלייענט געוואָרן פון'ם קאָמאנדיר. ביז דעם
באזוך פון מר. פיידזש האָבען מיר דריי מאָל געהאט די געלעגענ-
הייט אויפצונעמען פארטרעטער פון דער אמעריקאנער געזאנד-
שאפט. ביי די צוויי ערשטע באַזוכען זיינען די גאנצע צייט אנווע-
זענר געווען באַזאמטע פון דער ענגלישער מיליטער-פאָרוואַלטונג.
ערשט דאָן, ווען מיר האָבען אין א בריעף צו דער געזאנדשאפט
אויפגעהויבען א פראָטעסט געגען אָט דער זעהר מאַדנער געוואוינ-
הייט, האָבען מיר ביים דריטען באזוך געקאָנט בלייבען אלליין
מיט דעם פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט. דערביי האָט זיך
אָפגעשפילט אן אינטערעסאנטע פאסירונג. ווען מיר, די פאר-
טרעטער פון די געפאנגענע, האָבען פארלאָזען דעם יאפאנישען
טעמפל, וואו די באזוכען פלעגען יעדעס מאָל פאָרקומען, האָבען
מיר הינטער דער דינער ברעטער-וואַנט באַמערקט דעם צענוואָר וו.,
וועלכער איז שנעל אנטלאָפּען, ווען ער האָט אונז דערוועגן. קענטיג,
אז ער איז די גאנצע צייט געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט, א
ראַלע, וואָס האָט געוויס ניט פארגרעסערט זיין פאָפּולאַריטעט,
וועלכע איז שוין אזוי אויך געווען נול. ווען מען האָט איהם באלד
נאָכדעם איבערגעשיקט אין א מיליטער-לאַגער אין נאָרד-פראַנקרייך,
איז דער גאנצער לאַגער געווען מלא שמחה וואָס מען איז פטור
געוואָרן פון א צרה.

אין מערץ האָבען מיר געענטפערט אויף דעם ערשטען בריעף
פון דער געזאנדשאפט און נאָך אמאָל באריכות ארומגערעדט אלע
פונקטען נאָך דער רייה נאָך. געהאָלפּען האָט עס אונז ניט. אצונד,
ווען דר. פיידזש אלליין איז געקומען צו אונז, ברי צו דערגעהן וואס
מיט אונז טוט זיך, האָבען מיר ווידער אמאָל באגרינדעט אונזערע
טענות און קריוודעס אין אלע איינצעלהייטען. אבער געהאָלפּען
האָט אונז אויך דאס דאָזיגע ניט. אונזער לאַגע איז געבליבען אומ-
פאָרענדערט, און אלע פארבעסערונגען, וועלכע מיר האָבען אין
פארלוירן פון דער צייט געהאט צו פארצייענען, האָבען מיר מיט

אונזערע אייגענע כוחות געוואונען אדער צייטענווייז פשוט אַרויס-
געריסען.

דעם 20טען יוני האָט דער „וויקלי דיספעטש“ אָפּגעדרוקט א
סענזאציאָנעלען ארטיקל: „ביטערע קאָנטראַסטען צווישען צוויי
אינטערנירונגס לאַגערען“, אין וועלכען עס זיינען געמאכט געווארן
פארגלייכען צווישען דער לאַגע פון די אינטערנירטע ענגלישע צי-
וויל-לייט אין רוהלעכען און די באדינגונגען, וועלכע מיר האָבען
כלומר'שט געהאט אין אלעקסאנדרא פעלעס. דער שרייבער איז גע-
ווען א געוויסער אַלעקסאנדער באָם, וועלכער איז געווען אינטער-
נירט ניינצעהן מאָנאט אין רוהלעכען און איז מיט א קורצער צייט
פארדעם געהאט אויסגעטוישט געוואָרן קיין ענגלאנד. ס'איז געווען
א פינסטער בילד וואָס איז דאָ געמאָלט געוואָרן, א פינסטער בילד,
אָהן וואָס פאר עס איז ליכטיגע זייט. און דאָך בין איך איבער-
צייגט, אז דער שרייבער האָט די זאכען אזוי געשילדערט, ווי ער
האָט זיי אליין איבערגעלעבט און דורכגעליטען. ווער עס האָט ניט
אליין איבערגעלעבט די שרעקען פון א יאָהרען-לאַנגער אינטערני-
רונג, דער איז קוים אימשטאנד, זיך צו מאכען א ריכטיגען בילד פון
דער לאַגע.

אָבער הערר באָם איז געגאנגען ווייטער. ער האָט געצויגען
פאראַלעלען צווישען אונזער כלומר'שטען וואויל-לעבען און דער
טרויעריגער לאַגע פון זיינע לאַנדסלייט אין רוהלעכען. לויט זיין
באשרייבונג האָבען מיר זיך געפונען אין א גן עדן, און ס'האָט אונז
בלויז געפעהלט די מתנה פון אומשטערבליכקייט, כדי אונזער גליק
זאָל זיין פולשטענדיג. מר. באָם האָט דערצעהלט, אז איינער פון
אונזערע מיטגעפאנגענע האָט ערקלערט, אז ער וויל מעהר ניט צו-
ריספאָהרען קיין דייטשלאַנד, אפילו ווען מען גיט איהם פיער טוי-
זענט פונט סטערלינג א יאָהר. לויט זיין באהויפטונג איז יעדער
איינער ביי אונז אין לאַגער געווען אימשטאַנד דורך די גוטע פאר-
דינסטען וואָס ער האָט געהאט אין לאַגער, זיך אָפּצושפּאַרען א
חיבשע סומע וואָס האָט איהם געזאָלט גוט צוניץ קומען שפעטער

ביי זיין צוריקסעהר אין'ם ציוויל־לעבען. פון וואנען אָט די פאר־
דינסטען האָבען זיך געוואָלט נעמען, דאָס האָט הערר באָס יעדענ־
פאלס נישט אָנגעגעבען. עס זיינען געווען ביי אונז איינצעלנע בעל־
מלאכה'ס, דער עיקר שניידער, וועלכע האָבען פון צייט צו צייט
געקאָנט פארדינען עפעס, אָבער זייער צאָהל איז געווען אזוי קליין,
ואז זי האָט נישט באטראָפּען קיין האַלבען פראָצענט פון'ם לאָגער.
די מעהרסטע אָנאבען איבער די פאַרהעלטענישען אין דעם „פעלעס“
זיינען געווען אדער בייזוויליגע אונטערדריקונגען פון'ם אמת אדער
איינפאכע ערפינדונגען, וועלכע מר. באָס האָט זיך אויסגעזויגען
פון'ם פינגער, ווי צום ביישפיל זיין באהויפטונג, אז יעדער פון אונז
איז געווען פארזאָרגט מיט אן אייזערן מיליטערי־בעטעל, און נאָך
אזעלכע זאכען. דערביי איז דער גאנצער ארטיקעל פול געווען מיט
די משונה'דיגסטע ווידערשפרוכען. פון איין זייט האָט הערר באָס
געטאָנצט פאר שמחה איבער דעם, וואָס אין דייטשלאַנד פעהלט
אלצדינג, און פון דער אנדער זייט האָט ער פארוואָרפּען דער דייט־
שער רעגירונג מיט זידעל־ווערטער דערפאר, וואָס זי האָט די גע־
פאנגענע נישט צוגעשטעלט קיין זיף א. א. וו. ער האָט דערצעהלט
זיינע לעזער, אז דריי פערטעל פון די אינטערנירטע אין רוהלעבען
האָבען געקריגען פון ענגלאַנד פּעקלעך מיט לעבענס־מיטלען, ווייל
אָהן דעם וואָלטען זיי געמוזט הונגערן. און באלד נאָכדעם האָט
ער מיט טריאומף באריכטעט, אז די צאָהל פון די פּעקלעך, וועלכע
דער איינצעלנער פון אונז האָט ערהאלטען פון דייטשלאַנד, איז
זעהר קליין. „איינער פון די געפאנגענע אין אלעקסאנדרא פעלעס“,
האָט געשריבען הערר באָס, „האָט געוויזען א ווארשט, וואָס ער
האָט באקומען פון דייטשלאַנד, און ער האָט דאס אָנגעגעבען אלס
באווייז, אז עס קאָן נאָך אין דייטשלאַנד נישט זיין אזא גרויסער
מאנגעל אין לעבענס־מיטלען. ווען מען האָט איהם געענטפערט,
אז מען האָט איהם פילייכט בלויז דערפאר געקאָנט שיקען די
ווארשט, ווייל דער געבער אליין האָט זיך דערמיט נישט געטאָרט
באנוצען פאר זיך, איז ער געווארן זעהר דערשלאָגען“. יעדענפאלס
האָט מר. באָס באהויפטעט, אז צוליעב די אויסגעצייכענטע קעסט

וואָס מיר האָבען געקריגען, האָבען מיר זיך גאָר ניט גענייטיגט אין קיין פעקלעך מיט לעבענס-מיטלען.

מען קאָן באַגרייפֿען, אז אַ מאַן וואָס איז געווען אינטערנירט ניינצעהן חדשים צייט, האָט מיט רעכט געמוזט זיין פֿאַרביטערט. קיין זאך רופֿט ניט אַרויס אזויפֿיעל ביטערע געפֿיהלען אין דער מענשליכער נשמה ווי דאָס באַוואוסטזיין, אז מען מוז אומשול־דיגער־הייט אַריבערטראָגען אומרעכט. אָבער פֿון מר. באָס' אַרטיי־קעל האָט ניט אַרויסגע־רעדט בלויז די ביטערקייט פֿאַר די דערליי־טענע אומרעכטען, נאָר פֿון יעדען זאָץ זיינעם האָט אַרויסגעלאַכט דער דזשינגאָ, וועמען עס פֿעהלט פֿולשטענדיג יעדע פֿארשטענדעניש פֿאַר פֿרעמדע ליידען, וועמען ס'איז גאָר ניט איינגעפֿאלען, אז צוויי־שען אונז און זיינע געפֿאנגענע לאַנדסלייט אין רוהלעבען זיינען געווען טיפֿע מענשליכע באַריהונגס־פֿונקטען, ניט קוקענדיג אויף אלע נאַציאָנאַלע אונטערשידען. פֿונקט אזוי ווי ער וואָלט איינער פֿון אונזערע הורא־פֿאַטריאַטען געשריבען, ווען ער וואָלט געמאכט פֿאַרגלייכען צווישען די פֿאַרהעלטענישען אין רוהלעבען און אין אלעקסאַנדראַ פעלעס, נאָר אין דעם פֿאַל וואָלט רוהלעבען, פֿאַר־שמעהט זיך, געווען דער גן עֶדֶן.

אין דעם גאנצען אַרטיקעל זיינען געווען בלויז צוויי פֿונקטען, אין וועלכע הערר באָס איז אומבאדינגט גערעכט געווען. ס'איז קיין שום ספֿק ניט, אז די לאַגע פֿון אלעקסאַנדראַ פעלעס איז גע־ווען אסך שענער, איידער די לאַנדשאַפֿטליכע אומגעבונג פֿון'ם לאַ־גער אין רוהלעבען, ווי איך האָב זיך נאָך דער מלחמה אליין מיט מיינע אייגענע אויגען געקאָנט איבערצייגען. אָבער זאָגאַר אין דעם דאָזיגען פֿאַל וואָלט זיך מר. באָס באַדאַרפט זאָגען, אז די שענע לאַנדשאַפֿטליכע פֿאַזיציע, אין וועלכער מיר האָבען זיך געפֿונען, איז דאָך בלויז געווען צו פֿאַרדאַנקען דעם צופֿאַל. קיין אַנדער־לאַגער האָט זיך אין דעם פרט ניט געקאָנט פֿאַרגלייכען מיט אונז. אָבער אין אלעקסאַנדראַ פעלעס האָבען געוואוינט בלויז קנאַפֿע דריי טויזענד געפֿאנגענע, בעת ווען די גרויסע מאַסע פֿון די אינטער־נירטע דייטשען און עסטרייכער האָט געמוזט לעבען אין נאָקאַלאַ.

אויף דער „איל־אָף־מען“, וואו מען האָט צוזאמענגעבראכט דריי סיג טויזענט מענשען. עס וועט אבער קיינעם ניט איינפאלען צו זאָגען, אז די לאנדשאפטליכע פאָזיציע פון נאָקאלאָ איז געווען ריי־צענדער ווי די פון רוהלעבען, גאנץ באזונדערס ניט אין פארלויף פון די לאַנגע ווינטער־חדשים, ווען די מענשען האָבען געמוזט אויסשטעהן אלערליי צרות פון'ם שטורמדיגען וועטער. און עס זיינען געווען אנדערע קעמפס אין לאַנדאָן גופא, וואָס זייער פאָזיציע איז געווען אָהן אן ערך ערגער, איידער די לאנדשאפטליכע לאַגע פון רוהלעבען. וועמען האָט עס, צום ביישפיל, געקאָנט ארויפ־קומען אויפ'ן זינען אפילו צו וועלען פארגלייכען רוהלעבען מיט דעם אינטערנירונגס־לאַגער אין סטראטפארד?

נאָך איין פונקט, אין וועלכען הערר באָס איז גאָר אָהן א שום ספק גערעכט געווען: מען האָט די געפאנגענע אין רוהלעבען ניט ערלויבט קיין באזוכען פון זייערע פאמיליעס ערשט ביז צוואנציג חדשים נאָכדעם ווי די מלחמה האָט אויסגעבראכען. דאָס איז זיכער געווען א גרויזאמע האַנדלונג, וואָס איהר רשעות'דיגקייט קאָן גאָר דער אָפּמעסטען, וועלכער איז אמאָל געווען אין אן עהנליכער לאַגע. ס'איז געווען איינפאך א פארברעכען, וואָס מען האָט דאָ באַשאַנען געגען שוץלאָזע מענשען, א פארברעכען וואָס האָט דורך קיין שום זאך ניט געקאָנט גערעכטפארטיגט ווערן. אָבער ווען עס וואָלט דעם הערר באָס בלוז געגאנגען אין דעם אויסצוגעפינען דעם אמת, וואָלט ער אויך דאָ געמוזט אָנווענדען אן אנדער מאַסשטאב. אמת טאקע, אז מען האָט אונז אין ענגלאַנד קיינמאָל ניט פארלוי־קענט דאָס רעכט אויפצונעמען באזוכען, הגם די באזוכען זיינען צייטענווייז פאָרגעקומען אונטער באַדינגונגען, וועלכע האָבען זיי גיכער געמאכט פאר א זעלענ־מאַטערניש, איידער אן ערהוילונג. אבער פון דער אנדער זייט דארף מען ניט פארגעסען, אז פאר דער אומגעהייערער מערהרהייט פון די אינטערנירטע האָט דאָס דאָזיגע רעכט עקזיסטירט בלויז פאר'ן פאפיר, ווייל זיי זיינען פראַקטיש קיינמאָל ניט געווען אימשטאנד זיך דערמיט צו באנוצען. אפילו קיין האלב פראַצענט פון אונזערע אינטערנירטע לאַנדסלייט אויף

דער „איל-אָף-מען“ האָט ניט געקאָנט ווען עס איז דענקען דערפון אויפצונעמען באזוכען, ווייל זייערע פאמיליעס זיינען גאר ניט געווען בכוח אָפצוגעבען די צייט און געפינען דאָס געלד וואָס איז גייטיג געווען דערצו. עס זיינען געווען טויזענטער געפאנגענע, וועלכע האָבען אין פארלויר פון דער גאנצער צייט וואָס די מלחמה האָט אָנגעהאלטען קיינמאל ניט געזעהן זייערע פאמיליעס. באזונדער די קלענערע קינדער זיינען אויף דעם דאָזיגען אופן אין גאנצען פארפערמט געווארן צו זייערע פאטערס.

דער ארטיקל אין דעם „וויקלי דיספעטש“ האָט ארויסגערופען א שטורם פון צאָרן אין'ם גאנצען לאַגער. פאר די געפאנגענע האָט אָט דער לויב-געזאָגט וועגען אונזער כלומר'שט גלענצענדרער לאַגע געמוזט קלינגען ווי א גרויזאמער שפאָט, וועלכען זיי האָבען געמוזט נאָך טיפער פיהלען, ווייל זיי האָבען זיך ניט געקאָנט וועהרען געגען דעם. אָבער דאָס וואָס עס האָט די מענשען באזונדערס אויפגע-רעגט, איז געווען דער אומשטאנד, אז באָס האָט געמוזט האָבען געווען אין לאַגער, ווי עס איז גאנץ קלאָר געווען צו זעהן פון זיין ארטיקל. באזוכען זיינען דאָך דאָ ניט געווען קיין זעלטענהייט, נאָר אין די מעהרסטע פאלען האָט מען ניט געוואוסט, וועגען וועמען עס האנדעלט זיך. כדי די לייט אייניגערמאסען צו בארוהיגען, זיי גען הוט, לוס און איך זיך צוזאמענגעקומען צו אן ערנסטער בארא-טונג. מיר האָבען אויסגעדריקט אונזער פראָטעסט געגען די ליגענס און פאלשקייטען פון דעם הערר באָס אין א געמיינשאפטליכען בריעף צו דעם קאמאנדיר, אין וועלכען מיר האָבען איהם אויפגע-פאָדערט צו זעהן, אז מען זאָל אונז אין דער צוקונפט פארהיטען פון אזעלכע באזוכען, ווייל אויב ניט, קאָנען מיר ניט נעמען אויף זיך קיין שום פאראנטוואָרטליכקייט פאר די פאָלגען וואָס דאָס קאָן ברענגען. אונזער בריעף איז געווען געשריבען אין א גאנץ שאַרפען טאָן, פילייכט אביסעל צו שאַרף אין אָנבאטראכט פון אונזער לאגע אלס געפאנגענע. אָבער די אויפגעבראכטקייט, וועלכע האָט אין אונז געקאָכט, איז געווען אזוי שטארק, אז מיר האָבען ניט געקאָנט זיין אזוי פאָרויכטיג און אָפּוועגען אונזערע ווערטער.

וועלכע זיינען איבעריגענס געווען בלויז דער אויסדרוק פון'ם אלגע-
מיינעם געפיהל פון אונזערע מיטגעפאנגענע.

נו, האָט דער צופאל געוואָלט, אז גראַד אין דעם טאָג, ווען דער
קאָמאַנדיר האָט באַקומען אונזער בריעף, איז איינער פון די גע-
פאנגענע, א געוויסער קרעפקע, אנטלאָפּען פון אונזער באַטאָליאָן.
הגם די מיליטער־פאַרוואַלטונג האָט זיך געמוזט דערוויסען דערפון
גלייך נאָכדעם ווי דאָס איז געשעהן, ווייל אין א האַלבער שעה ארום
האָט שוין דער גאנצער לאַגער געקאָכט דערמיט, איז עס קרעפקע'ן
דאָך געלונגען זיך אויסצודרעהן און צו געפינען זיין וועג קיין
דייטשלאַנד. אויסער דעם קאפיטאן שמידט איז ער געווען דער
איינציגער, וועמען דאָס האָט זיך איינגעגעבען, אבער דערפאר איז
ער דאָך, ווי יענער, אויך געווען א מאַטראָז. דער אַלטער קאָמאַנדיר
האָט זיך צוליעב דעם געפונען אין א גאנץ מיאוס'ער שטימונג און
איז אַרומגעלאָפּען איבער'ן לאַגער ווי א משוגענער. ווען ער האָט
איבערגעליענט אונזער פראָטעסט, האָט ער אונז אלע דריי גלייך
געשיקט רופען און האָט זיך באַנומען ווי א פאַרריקטער. ער האָט
פון גאַרנישט געוואָלט וויסען און ניט געוואָלט הערען קיין טענות.
ער האָט אונז ערקלערט, אז אונזער בריעף איז אן אָפּענער בונט
און אונז געסטראַשעט מיט א קריגס־געריכט. דערויף האָבען מיר
איהם ערקלערט, אז אונטער אַט די אומשטענדען קאָנען מיר ניט
פיהרען ווייטער די געשעפטען און באלד נאָכדעם האָבען מיר איהם
שריפטליך צוגעשיקט אונזער רעזיגנאַציע.

אויף מאַרגען האָט אונז דער אַלטער ווידער געשיקט רופען.
דאָס מאָל האָט ער זיך שוין געפונען אין א גאנץ אנדער שטימונג
און האָט זיך רוהיג צוגעהערט, ווען הוט און איך האָבען איהם צו-
גלידערט די איינצעלהייטען פון דער טרויעריגער געשיכטע און איהם
ערקלערט, וואָס פאַר ווירקונגען אַזעלכע ליגנערישע באַריכטען מו-
זען האָבען אויף די געפאנגענע. ער האָט אליין מיט שאַרפע ווער-
טער אויסגעדריקט זיין אויפגעבראכטקייט איבער דעם אַרטיקעל און
האָט אונז פאַרזיכערט, אז איידער באָס האָט באַקוקט דעם לאַגער
האָט ער געגעבען זיין עהרענוואָרט, אז ער וועט גאַרנישט פאַר-

עפענטליכען אין די צייטונגען. אָבער ער האָט געבראַכען זיין וואָרט. פון איהם אלס קאמאנדר קאן מען דאך ניט פארלאנגען ער זאל זיך אריינלאָזען אין א פאָלעמיק אין דער פרעסע, שוין דערפאר ניט, ווייל ער קאן דאָס ניט טאָן אָהן דער ערלויבעניש פון זיינע עלצטע. אָבער ער האָט אונז צוגעזאגט צו שרייבען צו מיידזשאַר לאַרקין אין קריגס מיניסטעריום און איהם ערקלערן די זאך. דער מיט איז דער אינצידענט געווען ערלידיגט. אָבער דאָס האָט אויך אויף ווייטער ניט געקאנט פארהינדערן די העצערעיען פון די צייטונגען, וועלכע האָבען געהאלטען אין איין באשעפטיגען זיך מיט אונזער כלומר'שטען וואוילטאָג און אויפגעפאָדערט די רעגירונג צו פארקלענערן די פאָרציעס פון די „הונגען“.

אָט די אומאויפהערליכע אַנגריפען אין דער פרעסע האָבען פארביטערט די געפאנגענע דאָס לעבען און זיי כסדר געהאלטען אין א צושטאנד פון נערוועזער שפאנונג. מיר ווייסען, וואס פאר א מורא'דיגע ראָלע די טעגליכע צייטונגען האָבען געשפילט אין אלע ענטוויקלונגס־פאַזען פון דער מלחמה, ווי זיי האָבען פארגיפטעט אלע ברונענס פון דער עפענטליכער מאַראל און אָפגעליגנערט און געפעלשט אלע באגריפען פון רעכט און גערעכטיגקייט. אבער בלויז גאנץ וועניג מענשען קאָנען זיך מאכען א באגריף דערפון, ווי אזוי אָט די טעגליכע העצערעיי האָט געווירקט אויף דעם געמיט־צושטאנד פון די געפאנגענע און זיי אונטערוואָרפען אונטער די ערגסטע זעלי־שע מאַטערנישען. מען מוז פראווען אריינגעהן אין דער לאַגע פון די אינטערנירטע. אָט די מענשען האָבען קיינעם קיין שום שלעכטס ניט געטאָן. יעדער פון זיי האָט געהאט דאָס באוואוסט־זיין פון זיין אומשולד און די געוויסהייט פון'ם אומרעכט וואָס איז געגען איהם באגאנגען געווארן. מען האָט זיי ארויסגעריסען פון'ם קרייז פון זייערע פאמיליעס, זיי עקאָנאָמיש רואינירט און זיי אליין געמאכט דאָס לעבען צו לאַסט. אָבער אויך אין זייער אומגליק האָט מען זיי ניט צורוח געלאָזט, נאָר מען האָט זיך אָהן אויפהער געראַיעט אין די וואונדער, וועלכע מען האָט זיי געמאכט, און זיי טאָגטעגליך פארוואָרפען מיט נייעם שמוץ. א געווענליכער פאר-

ברעכער, ווען ער האָט געקראָגען זיין אורטייל, ווערט ניט מעהר באַשמוצט, וואָרים ס'איז אַ ניט־געשריבענער געזעץ פון דער מענש־ליכקייט, אז מען וואַרפט ניט קיין שטיינער אויף אַן אומגליקליכען, וועלכער קאָן זיך מעהר ניט וועהרען. מיר אָבער זיינען געשטאַנען אַז ניט ער דעם פאַרברעכער, און יעדע פרעס־היענע האָט זיך אָהן אויפהער געשאַרפט די ציינער אָן אונזער אומגליק.

מען קאָן זיך פאַרשטעלען, וואָס די מענשען האָבען געמוזט פיהלען, ווען די געלע פרעסע האָט אויפגעפאָדערט די ענגלישע פרויען פון דייטשע אינטערנירטע צו באווייזען זייער טרייקייט צו זייער געבורטס־לאַנד דורכדעם וואָס זיי וועלען זיך לאָזען גט'ן פון זייערע מענער; ווען דיזעלביגע צייטונגען האָבען באַריכטעט, אז עס האָט זיך צו דעם דאָזיגען צוועק פאַרמירט אַ באַזונדער פאַראיין — יא, ווען פרויען, וועלכע זיינען געקומען באַזוכען זייערע מענער, האָבען זיי מיט טרערען אין די אויגען דערצעהלט, אז אויף'ן וועג, פאַהרענדיג אין לאַנער, זיינען זיי אָפגעשטעלט געוואָרן פון אנגענטען פון דעם דאָזיגען פאַראיין און אויפגעפאָדערט געוואָרן זיך צו שיי־דען מיט זייערע מענער. און אָט די זויבערע אַגיאַציע איז מאַראַד־ליש אונטערשטיצט געוואָרן זאגאר פון אזעלכע קרייזען, פון וועלכע מען האָט אייגענטליך געדארפט ערוואַרטען אַביסעל מעהר צוריק־געהאַלטענקייט. אזוי האָט אַן ענגלישער ריכטער, לויט אַ באַריכט אין „ריינאָלדס ניוספייפער“ פון'ם 13טען פעברואַר 1916, ערקלערט אין אַ גט־קלאַגע, אז „ס'איז איהם אוממעגליך צו פאַרשטעהן, ווי אזוי אַן ענגלישע פרוי קאָן הייראַטען מיט אַ דייטש אָדער אַן עסט־רייכער“.

ניט ווייט פון בלומסבורי סקווער איז געפונען געווארן דער צושניטענער קערפער פון אַ פרוי („וואואַזען קייס“), אבער נאָך איידער מען האָט פֿעסטגעשטעלט, ווער דער מערדער איז געווען, האָבען זיך אייניגע צייטונגען ניט געשעמט צו שרייבען, „אז אין דער דאָרטיגער נאכבאַרשאפט נעמט מען אין אַלגעמיין אָן, אז דער פאַרברעכען איז באַגאַנגען געווארן פון וואָס פאַר עס איז דייטש, וועלכען די פאָליציי האָט נאָך ביז איצט ניט אינטערנירט“.

און דערצו זיינען נאך געקומען די כמעט טעגליכע באריכטען וועגען דאס גרויסארטיגע לעבען, וואָס מיר האָבען געפיהרט. אונזער לאגער איז פאָרגעשטעלט געוואָרן אלס דאָס אמת'ע גאָלדענע לאַנד. די באַזונדערע פריווילעגיעס און פאָרגעניגענס, וועלכע א הייפּעלע מענשען צווישען אונז האָבען זיך געקאָנט קויפּען דורך זייער געלד, ווי צ. ב. ש. א טעניס־פּלאַץ, וואָס דער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט" האָט אָפּגעגעבען עטליכע פארמעגליכע הערן פאר גע־צאָהלט, דאָס אלעס איז פון דער פרעסע גענעראליזירט און ארויס־געשטעלט געוואָרן געגען אונז. און דאָך האָט די ענגלישע פאר־וואַלטונג צו גוט געוואוסט, אז 99 פראָצענט פון די געפאנ־גענע האָבען אפילו ניט געקאָנט הלום'ן פון אזעלכע זאכען, ווייל עס האָבען זיי געפעהלט די מיטלען צו קאָנען האָבען זאָגאר דאס סאמע נייטיגסטע. כמעט אין יעדען נומער פון די פארשידענע צייטונגען האָט מען געלייענט איבערשריפטען ווי: „אונזערע גוט־געקארמעטע הונען“, „אונזערע געצערטעלטע הונען“, „א לוסטיגע אינטערנירונג“, „הערט אויף צו צערטלען די הונען!“ „ווערט פטור פון די הונען, אבער שאנעוועט אונזערע הינט!“ און נאך אנדערע אזעלכע שענע קעפלעך.

געוויס, עס זיינען אויך געווען צייטונגען, וועלכע האָבען ניט גענומען קיין אַנטייל אין דער דאָזיגער אומאויפהערגליכער העצעריי, אבער זיי האָבען ניט געהאט קיין מאָדאלישען מוט ארויסצוטרעטען געגען די ברונען־פאָרגיפטער פון דער עפענטליכער מיינונג. זיי האָבען געשוויגען אויס מורא, אז מען קאן זיי נאָך פילייכט אנרו־פּען „פראַדזשורמענס“, און זיי האָבען איבערגעלאָזט דאס פעלד פאר פאָליטישע אוואַטוריסטען ווי האַרישאַ באַטעמלי, וועלכער איז געווען באַקאנט אין גאנץ ענגלאַנד אלס א געוויסענלאָזער שאַר־לאַטאָן, אָדער א טשאַטערטאָן, דעם באַגרינדער פון דער באַרימטער „אַנטי־דזשורמען ליעג“, וועלכער האָט פון'ס פאַטריאַטיזם געמאַכט א גלענצענד געשעפט און איז נאָך אין פאַרלויף פון'ס קריג פאר שווינדעל פאר'משפט געוואָרן צו זעקס מאָנאַט שווערע אַרבייט. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָבען זיך אַט די געפערליכע אויס־

וואורפען פון דער מענשליכער ראסע ניט געדארפט צוריקהאלטען פאר קיין זאך, און באטעמלי האָט געקאָנט זיכער זיין מיט דעם בייפאל פון די „גוטע פאטריאָטען“, ווען ער האָט אין זיין צייטונג געשריבען, אז מען זאָל אונז געבען דערנער צום עסען.

זאָל מען מיד ניט מיספארשטעהן. איך בין גאנץ ווייט דערפון צו וועלען דאָ באהויפטען, אז בלויז די ענגלישע פרעסע האָט זיך אין דעם פרט טרויעריג בארימט געמאכט. איך האָב זינט מיין צוריקקומען קיין דייטשלאנד אָפט געהאט די געלעגענהייט צו בלע-טערן אין אלטע יאָהרגענג פון די פארשידענע צייטונגען, און איך האָב דאָרט געפונען דיזעלבע ווילדקייט, דיזעלביגע צינישע ברוטא-ליטעט פון דענקען און פיהלען, דאָס זעלביגע פארברעכערישע שטרעבען צו פארגיפטען די עפענטליכע מאָראל און אָנצינדען די נידעריגסטע ליידענשאפטען געגען מענשען פון אנדערע פעלקער. אין אַט דער באַציהונג איז ניט געווען קיין אונטערשיד, און איך דערמאָן אַט די זאכען דאָ בלויז אלס טרויעריגען צייכען פון דער שאַנד פון אונזערע צייטען.

בלויז וועניג מענשען האָבען אן אהנונג דערפון, וויפיעל האָט און ביטערניש אַט די טיוועלשע ארבייט פון דער פרעסע האָט ארויסגערופען אין די געפיהלען פון די געפאנגענע. אָבער איך האָב מעהר ווי איינמאָל באַאָבאכט, ווי גאנץ רוהיגע און געזעצטע מענשען זיינען ביים לייענען פון וואָס פאר עס איז צייטונגס-ליגען אריינגע-קומען אין א צושטאנד פון ווילדען צאָרן און האָבען זיך ניט גע-קאָנט מעהר קאָנטראָלירען. אנדערע האָבען זיך איבערהויפט מעהר ניט צוגעריהרט צו קיין צייטונג, כדי זיך ניט צו מוזען כסדר אָפּע-סען דאָס הארץ, אָבער דאָס האָט זיי ווינציג וואָס געהאָלפען, וואָרים זייערע שכנים האָבען שוין געזאָרגט דערפאר, אז זיי זאָלען באקאנט ווערן מיט די זאכען. פון אַט די יסורים איז אוממעגליך געווען זיך אויסצודרעהען.

דעם 29טען יוני האָב איך פון דרויסען באקומען די ידיעה, אז אונזער ענגלישער קאמעראר טהאָמאס קיעל, דער ארויסגעבער פון דער אַנארכיסטישער מאָנאט-שריפט „פרידאָס“, איז צוליעב אן

ארטיקעל פאראורטיילט געוואָרן צו דריי מאָנאט געפֿענגניש, אויף גרונד פון דעם אזויגערופענעם „דעפֿענס אָף דהי ריעלם עסט“. ער האָט מוטיג פארטיידיגט זיין שטאַנדפּונקט און זיך ערקלערט אלס פרינציפיעלער געגנער פון דער מלחמה. קיעל'ס פאראורטיילונג האָט ארויסגערופען אין מיר די מורא, אז דער „ארבייטער פריינד“ וועט אויך פאלען אלס אָפּפער פון דער אלץ שטארקער ווערענדיגער רעאקציע. זינט מען האָט מיך ארעסטירט איז די צייטונג די גאנצע צייט ערשינען רעגלמעסיג, ניט ענדערענדיג אויף דאָס מינדסטע איהר ענטשידענע שטעלונג געגען דעם קריג, הגם אונטער די נייע אויסנאם־באַשטימונגען האָט זיך די רעאקציע געמוזט האלטען אביסעל אין צאהם. די גענאָסען האָבען געטאָן זייער בעסט, אויפֿ־צוהאלטען די צייטונג אונטער אלע אומשטענדען, ניט קוקענדיג דערויף וואָס מען האָט זיך יעדען טאָג געדארפט ריכטען אויף אן איבערפאל פון דער ענגלישער פאָליציי.

מיין פאָרגעפיהל האָט מיך ניט אָפּגענארט. דעם 24טען יולי, ווען מיין פרוי האָט מיך באַזוכט צוזאמען מיט איהר יונגערער שוועסטער ראָוז, האָט זי מיר מיטגעטיילט, אז אונזערע קאמעראדען א. שאפיראָ, ס. ל. און מ. לענאָבל זיינען ארעסטירט און אנגעקלאָגט געוואָרן אויף גרונד פון אן ארטיקעל, וואָס איז ערשינען אין „אר־בייטער פריינד“. אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אז מילי איז זעהר ענג געווען פארבונדען מיט דער ארויסגאבע פון דער צייטונג, האָט מען ניט געקאָנט אוועקמאכען מיט דער האנד די געפאר, אז אויך זי האָט געקאָנט יעדען מאָמענט ארעסטירט ווערן. ווען מיר האָבען זיך ענדליך אָפּגעזעגענט, האָב איך געהאט דאָס באַשטימטע געפיהל, אז מיר האָבען זיך דאָ אויף א לאנגער צייט געזעהן צום לעצטען מאָל. א פיינליכע אומרוהיגקייט איז איבער מיר געקומען, און איך האָב אומזיסט געזוכט זי צו באַהערשען. כ'האָב פאָרויסגעזעהן טרויעריגע זאכען, און די צוקונפט איז געלעגען פינסטערער ווי ווען עס איז פאר מייןע אויגען.

דעם 26טען יולי זיינען אונזערע דריי קאמעראדען ערשינען פאר דעם ריכטער אין טעמז פאָלים קאָרט. די אָנקלאגע איז געמאכט

געוואָרן געגען זיי אויף גרונד פון'ם „דעפענס אָף דהי ריעלם עקט“. שאפיראָ איז אָנגעקלאָגט געוואָרן אלס רעדאקטאר, ל. אלס דער ארויסגעבער און לענאָבל אלס דער זעצער פון דער צייטונג. דער ערשטער איז געווען א געבוירענער רוס, דער צווייטער עסטרייכער, דער דריטער רומעניער. אויסער די דריי האָט מען אויך אָנגעקלאָגט ערוואד ראָיד, דעם דרוקער פון דער צייטונג, וועלכער איז געשטאנען בלויז אין געשעפטליכע באַציאונגען מיט דער גרופע „ארבייטער פריינד“ און איז ניט געווען קיין אַנאַרכיסט.

דער אָנקלעגער מויר האָט באַצייכענט די דריי ערשטע אָנגע-קלאָגטע אלס געפערליכע אַנאַרכיסטען און אָנגערופען דעם ארטיקל וואָס איז ערשינען אין „ארבייטער פריינד“ א גיפטיגער פראָדוקט פון דער אַנאַרכיסטישער צייטונגס-ליטעראַטור. כּדי צו באַקרעפֿ-טיגען זיינע ווערטער, האָט ער פון דעם ארטיקל פאָרגעלעזען פאָל-גענדע שטעל:

„פאַרגאנגענעם פרייטאג האָט די ענגלישע רעגירונג ארויס-געגעבען אן ערקלערונג, אז א געוויסע צאָהל פון אויסלענדער האָבען אויסגעדריקט דעם וואונש אריינצוטרעטען אין דער ענג-לישער ארמיי, כּדי אויף דעם דאָזיגען אופן ארויסצואווייזען ראַנקבאַרקייט צו זייער אראָפּטירונגס-לאַנד. די רעגירונג האָט געפאַסט דעם באַשלוס צו ערפילען דעם פאַרלאַנג און געבען די מענשען די מעגליכקייט אריינצוטערעטען אין דער ענגלישער ארמיי.“ צי עס וועט בלייבען דערביי, ווייסען מיר ניט. יעדער איינער האָט דאָס רעכט צו טאָן מיט זיך וואָס ער געפינט פאַר ריכטיג, און אויב עס זיינען נאָך איצט זאָגאַר פאַראַן מענשען, וועלכע גלויבען נאָך אלץ אין א באַפרייאונגס-קריג, זאָלען זיי קעמפּען. זיי וועלען פאַר זייערע האַלוצינאַציעס מוזען באַצאָ-לען מיט זייער אייגען בלוט, און בעסערע מענשען וועלען פיר-לייכט פאַרנעמען זייער פלאַץ.“

דער אָנקלעגער האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אז אזעלכע גיפטיגע ווערטער, וועלכע ווערן געלעזען פון ברייטע שיכטען פון דער באַפעלקערונג פון איסטערנ, א באַפעלקערונג, וואָס געניסט

דעם שוין פון די געזעצען פון'ם דאָזיגען לאַנד, מוזען דערשטיקט ווערן, איידער זיי טראָגען וואָס פאר עס איז פרוכט. ווי געפערליך אזא אַגִיטאַציע איז, האָט ער געזאָגט, זעהט מען שוין דערפון וואָס ערשט נעכטען האָט מען אין א גרויסען באקאנטען מוזיק־האַל פון איסטענר בעת דער פאַרשטעלונג ארונטערגעווארפן פון דער גאלע־דיע א מאסע אויפרייצענדע פלוג־שריפטען אין דער אידישער שפראך. בלויז דורך די שאַרפסטע מיטלען קאָן מען אזא אַגִיטאַציע אָפּשטעלען.

דער פּאָליציי־אינספּעקטאָר מעקגארט, וועלכען מען האָט ארויס־געשטעלט אלס עדות, האָט ערקלערט, אז די אָנגעקלאָגטע זיינען איהם באַקאַנט זינט די לעצטע אַכט יאָהר אלס פיהרער פון דער אַנאַרכיסטישער באוועגונג אין איסטענר פון לאַנדאָן, און האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אז מען קאָן זיך ניט פאַרלאָזען אויף זייער לאַיאַליטעט צו ענגלאַנד. אלס פארטיידיגונגס־עדות פאר שאַפיראָן איז ערשינען פראַפּעסאָר אויגוסטוס דעזירע וואלער, דער דירעקטאָר פון דער פיזיאָלאָגישער לאַבאָראַטאָריע פון דער לאַנד־דאָנער אוניווערזיטעט, ביי וועמען דער אָנגעקלאָגטער איז זינט יאָהרען געווען באשעפטיגט אלס פריוואַט־סעקרעטער. ער האָט ערקלערט, אז שאַפיראָ איז א מאַן פון גרויסע פּערהיגקייטען און מיט א ריינעם כאַראַקטער.

אזוי ווי קיינער פון די אָנגעקלאָגטע האָט ניט באַשטריטען זיין כלומר'שטע שולד און יעדער איז געווען גרייט צו נעמען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאר זיינע האַנדלונגען איז דער פראַצעס געגאַנגען ווי געשמירט און האָט זיך געענדיגט דערמיט וואס שאַפיראָ איז פאר'משפט געוואָרן צו זעקס און ל. צו דריי מאָנאַט געפּענגניש. לענאָבל איז אָפּגעקומען מיט איין מאָנאַט. געגען דעם דרוקער ראַיד האָט דאָס געריכט ארויסגעגעבען א געלד־שטראַף פון פופציג פונט סטערלינג. דער זאץ פון'ם „ארבייטער פריינד“ איז קאָנפּיסקירט געוואָרן פון דער פּאָליציי און דעם געשעפט־פלאַץ פון דער צייטונג האָט מען פאַרשלאָסען און פאַרזיגעלט.

דעם 29טען יולי האָט מיך מילי געזאָלט באזוכען, אָבער ווען

איך האָב אָנשטאַט איהר דערזעהן אונזער האָלענדישען קאמעראַד שטאַמער, האָב איך גלייך געוואוסט, וואָס עס איז געשעהן, אָהן דעם אז ער זאָל עס מיר דארפן דערזעהלען. שטאַמער האָט מיר דאָן דערזעהלט, אז מילי איז ארעסטירט געוואָרן דעם 28טן מיטאָג צייט ביי אונז אין דער וואוינונג, און מען האָט איהר אפילו ניט ערלויבט צו לאָזען וויסען וועגען דעם אימיצען, וואָס זאָל קאָנען אַכטונג געבען אויף אונזער אַכט יאָריגען אינגעלע. בלויז דורך א צופאַל האָט שטאַמער, וועלכער האָט גראָד ארויסגעקוקט דורך'ן פענסטער, באמערקט, ווי מען האָט זי אוועקגעפיהרט. וואוהין מען האָט זי צוגענומען, האָט קיינער ניט געוואוסט, ווייל די פאָליציי האָט צוערשט זיך ענטזאגט צו געבען וואָס פאר עס איז אויס-קונפט. צוזאמען מיט מילי'ן איז אויך אונזער עלטסטער זוהן ארעסטירט געוואָרן אין זיין ארבייטס-פלאַץ, אָהן דעם אז ער זאָל האָבען אן אהנונג וועגען דעם ארעסט פון דער מוטער. פון דער פאָליציי האָט מען איהם דירעקט אָפגעפיהרט אין דעם אינטערני-רונגס-לאָגער פון סטראטפאָרד.

הנם איך בין געוויסערמאסען געווען צוגעגרייט צו הערען אָט די זאַכען, האָט מיר פונדעסטוועגען די שרעקליכע בשורה דאָך געטראָר פֿען מיט איהר גאנצער שווערקייט. כ'האָב געפיהלט, אזוי ווי די ערד וואָלט זיך געעפענט אונטער מינע פיס. אלע מינע געדאנקען האָבען זיך געדעהט אין א קרייז, און איך האָב זיך געמוזט אָנטאָן אלע כוחות, כדי ווי עס איז צו קאָנען נאָכדענקען איבער דער נייער סיטואַציע. כ'האָב דורכגעמאכט פֿיעל שווערקייטען אין מיין לעבען און מעהר ווי איינמאָל געקוקט די געפאַר אין פנים אריין, אָבער איך גלויב, אז יענע שטונדע איז געווען די שווערסטע אין מיין גאנצ לעבען. ווען מען איז זינט לאנגע יאָהרען אויף דאָס טיפסטע צור-זאמענגעוואקסען מיט א מענשען, פיהלט מען די ליידען פון'ם אַנ-דערן שטאַרקער ווי די אייגענע. אָבער וואָס עס האָט מיין ווייטאָג פאַרשאַרפט ביז צו אומערטרעגליכקייט, איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס איך בין געזעסען דאָ א געפאנגענער און האָב ניט געקאָנט טאָן דאָס מינדסטע צו באזייטיגען די צרה. קיין זאך איז ניט אזוי

פיינליך אין אַזאָ לאַגע, ווי דאָס געפיהל פון אבסאָלוטער אָהנמאכט. כ'האָב גאנץ גוט געוואוסט, אז די פריינט דרויסען וועלען אנווענ-דען אלע כוחות, כדי צו קומען מילי'ן צו הילף, אָבער דאָס אלעס האָט מיר ניט געקאָנט געבען קיין רוה. דער געדאנק, אז איך האָב ניט געקאָנט אליין אריינארפּען מיין גאנצען איך אין דער וואָג-שאַל, כדי אויסצואווירקען איהר באַפרייאונג, האָט מיך שיער דער-שטיקט.

אלע אַווענט-בלעטער האָבען געבראכט די נאָכריכט וועגען מילי'ס ארעסט. די „איוונינג ניוס“ האָט זאָגאַר געבראכט איהר בילד מיט אונזער זיהנדעלע, וואָס זיי האָבען געקריגען ביי א פאָ-טאָגראַף אין איסטער. אזוי ווי מילי איז א געבוירענע פון רוסי-לאַנד, זיינען די מעהרסטע באַריכטען געווען געשריבען אין אן אנ-דערשטענדיגען טאָן.

אזוי ווי איך האָב צוויי טעג נאָך שטאַמער'ס באַזוך ערוואַרט מילי'ס שוועסטער פאָלי מיט אונזער אינגעלע, האָב איך געבעטען דעם קאָמאָנדיר אונז צו באַשטימען א באַזונדער צימער, ווייל עס איז מיר אין מיין דאָמאָלסדיגען צושטאנד אוממעגליך געווען צו זיצען צוזאַמען מיט אנדערע מענשען אין דעם אלגעמיינעם באַזוך-צימער. ער האָט אָהן צערעמאָניעס דערפילט מיין וואונש און האָט מיר אויסגעדריקט זיין באַדויערן איבער'ן אומגליק, וואָס האָט מיך געטראָפּען.

די אַרעמע פאָלי! כ'האָב עס איהר געקאָנט אַראָפּלייענען פון געזיכט, ווי מורא'דיג די לעצטע געשעהענישען האָבען זי דערשלאָ-גען, הגם זי האָט זיך אָנגעטאָן א כוח אויסצוקוקען האָפּנונגס-פול און פרעהליך. אלץ וואָס מען האָט ביז אהער געקאָנט דערגעהן איז געווען, אז מילי האָט זיך געפונען אין וויין סטריט פאָליס סטיישאָן, אָבער ביז איצט האָט זי נאָך קיינער ניט געקענט זעהן. זאָגאַר אן אַרוואַקאט, וועמען מען האָט געהאט איבערגעגעבען די זאך, איז ניט צוגעלאָזען געוואָרן צו איהר, ווען ער האָט זי געוואַלט באַזוכען. ווען מיר זיינען אזוי געווען אין מיטען געשפּרעך, האָט זיך פּלוצלינג אויפגעפּענט די טיר, און מיין עלטסטער זוהן רודאָלף איז אריין

אין צימער. דאָס איז געווען א גרויסע איבעראשונג פאר אונז אלע-
מען. ער האָט אונז דערצעהלט, אז אזוי גיך ווי ער האָט זיך דער-
וואוסט, וואָס אין דערהיים איז פאָרגעקומען, האָט ער ניט גערוהט.
ביז מען האָט איהם געבראכט פאר דעם קאָמאנדיר פון סטראטפאָרד.
פון דעם דאָזיגען האָט ער פארלאנגט, אז אזוי ווי אונזער גאנצע
פאמיליע איז ארעסטירט, זאָל מען איהם געבען א טאָג אורלויב, כדי
ער זאָל קאָנען אריבערגעהן אהיים און א קוק טאָן וואָס דאָרט טוט
זיך, אדער, אויב דאָס געהט ניט, זאָל מען איהם וועניגסטענס גע-
בען די מעגליכקייט צו קאָנען זיך זעהן און ריידען מיט מיר. צו-
פעליג האָט דער קאָלאָנעל גאָרדאָן קומינג, וועלכער האָט מיך גע-
קענט פון'ם „פעלעס“, אין יענער צייט פארנומען דעם פלאץ פון'ם
קאָמאנדיר פון סטראטפאָרד. ער האָט ערקלערט מיין זוהן, אז ער
האָט ניט די מאכט איהם צו געבען א טאָג אורלויב, אָבער אז ער איז
גערן גרייט איהם צו שיקען אין דער באגלייטונג פון א סאָלדאט אין
„פעלעס“, וואו ער וועט קאָנען ריידען מיט מיר.

אזוי זיינען מיר אלזא אלע געווען צוזאמען, אבער ס'איז אונז
געווען צו שווער אויף'ן הארצען, אז מיר זאָלען קאָנען פיעל ריידען
איינע מיט די אנדערע. די איינציגע גוטע זאך איז געווען, וואָס
מען האָט אונז כמעט די גאנצע צייט געלאָזט אליין.

ווען מיר האָבען גענומען אָפשייד איינע פון די אנדערע, בין
איך גלייך אוועק צו דעם קאָמאנדיר און איהם געפרעגט, צי עס
וואָלט ניט מעגליך געווען, אז מיין זוהן זאָל פון סטראטפאָרד ארי-
בערגענומען ווערן אין „פעלעס“. ער האָט מיר געזאָגט, אז אליין,
פון זיין אייגענער אויטאָריטעט, קאָן ער דאָס ניט טאָן, אבער ער
האָט מיר געגעבען אן עצה צו שרייבען צום „וואָר אָפיס“ א ביטע,
וועלכע ער וועט גערן אונטערשטיצען. כ'האָב גלייך געפאָלגט זיין
דאָס און נאך דעם זעלבען טאָג האָב איך איהם איבערגעגעבען דעם
בריעף.

איך האָב זיך די גאנצע צייט געפונען אין א מורא'דיגען צו-
שטאנד. דער שלאָף האָט זיך ביינאכט אָפגעטאָן פון מיינע אויגען.
און איך האָב אין ערגעץ ניט געקאָנט געפינען קיין רוה. אזוי ווי

עס איז מיר אונטער די דאָזיגע אומשטענדען אוממעגליך געווען צו באַזאָרגען די געשעפטען פון'ם באטאליאָן, האָב איך די לייטונג אויף עטליכע טעג איבערגעגעבען קארל'ס שיקין, וועלכער האָט געהאט אן אויסגעצייכענטען העלפער אין דער פערזאן פון הערר שולטען, א בראווער, עהרליכער מאן, וועלכער האָט די גאנצע צייט טרוי געארבייט מיט מיר צוזאמען אלס מיין סעקרעטער. אין יענער צייט האָב איך געהאט א טיף באַדערפעניש צו זיין אליין. די אומאויפֿֿ הערליכע טרויסט־ווערטער פון מיינע מיטגעפאנגענע, אזוי גוט ווי זיי זיינען געמיינט געווען, זיינען פאר מיר געווען א מורא'דיגע געוועזן־מאטערניש. עס זיינען דאָ מאַמענטען, ווען יעדע טרויסט ווערט אן אינערליכע לאַסט. אזוי ווי איך האָב אלס באַטאליאָן־פיהרער געהאט פון דעם קאָמאָנדיר אַ פאַס, וואָס האָט מיר ערלויבט צו קומען אין געוויסע טיילען פון'ם גאָרטען, וועלכע זיינען געלעגען פון דער אנדער זייט פארקען פון שטעכיגע דראָהם, פלעג איך יעדען טאָג אוועקגעהן אין אן אַלטער קאסטאניע־אלעע אויף דער מערבֿֿ זייט פון'ם „פעלעס“, וואו איך פלעג זיצען שטונדען־לאנג און טרוי־מען פאר זיך. קיין מענש איז דעמאָלט נישט געקומען אין דעם דאָזי־גען אָרט. דער גאנצער פלאץ איז געווען פארווילדעט, אָפּגעקאָזען. דאָרט איז מיר געווען גוט, קיינער האָט מיך נישט געשטערט, און איך האָב זיך רוהיג געקאָנט אָפּגעבען מיט מיינע געדאנקען. אלע מעגליכע זאכען זיינען מיר דורכגעלאָפּען אין מוח. צייטענווייז האָב איך געפיהלט, אזוי ווי דאָס הארץ וואָלט מיר צוריסען געווארן אין שטיקער, און איך האָב זיך געמוזט צווינגען, כדי נישט אויסצושרייען הויך אויף'ן קול. די פרוכט פון לאנגע יאָהרען פון מיין בעסטער יוגענד ליגט אלזאָ צושמעטערט אויף דער ערד. ווער האָט געקאָנט זאָגען, צי זי וועט זיך ווען עס איז ווידער אויפהויבען? מילי ארעסטירט, רודאָלף אינטערנירט, די פריינט אין געפענגניש. נישט ווילענדיג זיינען מיר ארויף אויף'ן זינען די נידעריגע אינסינואציעס און פאראכטען, וואָס פוסטע יונגען האָבען אין זייער פאטריאָטי־שען אייפער פארשפרייט איבער מיר, אז איך ווער ווארשיינליך באַצאָלט פון דער ענגלישער רעגירונג, כדי אונטערצוגראַבען דאס

„רייטשטום“ אין לאגער. כ'האָב געפיהלט, ווי א ביטער געפיהל איז מיר ארויפגעשטיגען ביו'ן האלז. אָבער וואָס זיינען מיר סוף כל סוף אנגעגאנגען יענע מיאוס'ע ברואים!

די רוה האָט מיר גוט געטאָן. כ'האָב געפיהלט, ווי די כוחות זיינען מיר צוריקגעקומען און אזוי ווי איך האָב געוואוסט פון ער-פאַרונג, אז די ארבייט איז דאס בעסטע מיטעל זיך צו פארגעסען און זאכען, וועלכע קאָנען ניט געענדערט ווערן, האָב איך באלד ווי-דער אויפגענומען מיין טעטיגקייט אין באַטאָליאָן. אויך מיינע פאַרטראגען, פון וועלכע איך האָב געהאט אויסגעלאָזט צוויי, האָב איך איצט פאַרטגעזעצט, הגם דאָס ריידען איז מיר געוואָרן גאנץ איבערדריסיג.

דערווייל איז מילי'ס שוועסטער געלונגען ארויסצורייסען ביי דער פאָליציי און ערלויבעניש זיך צו זעהן מיט מילי'. דאָס בלוט איז מיר אריין אין פנים פאר צאָרן, ווען איך האָב זיך שפעטער דערוואוסט, אז מען האָט די אָרעמע געהאלטען זעקס טעג נאָכא-נאך אין א צעל, וואָס האָט ניט געהאט קיין פענסטער און וועמעס גאנצע מעבעל איז באשטאנען פון א הויילען ברעט צום שלאָפען און אן אָפּטערט. אין אזעלכע צעלען פלעגט מען געווענליך איינשפאַרען בלויז פראַסטימוטקעס און שכורים, וועלכע מען האָט ביינאכט ארעסטירט און אויף מאָרגען גלייך געבראכט פאר'ן ריכטער. ערשט ווען די שוועסטער האָט מיט איהר גאנצער ענערגיע געפאָדערט, אז מילי זאָל אריבערגעפיהרט ווערן אין אן אנדער אָרט, האָט מען זי ענדליך אָפּגעשיקט אין דעם געפענגעניש פון האָלאָוויי.

דער פאָל האָט שוין אָהן דעם אויך געצויגען די אויפמערקזאמ-קייט פון דער עפענטליכקייט, און מען האָט אלזאָ געמוזט אביסעל אַפּלאָזען די לייצעס. אין דער גאנצער צייט האָט מען מילי'ן מיט קיין איין וואָרט ניט ערקלערט, פארוואָס זי איז ארעסטירט גע-וואָרן. אויף אלע פראגען וואָס זי האָט געשטעלט, האָט מען איהר בלויז געגעבען א לאַקאָנישען ענטפער: „מיר ווייסען ניט.“ ס'איז שווער צו זאָגען, ווי לאנג מען וואָלט איהר אזוי געלאָזען אין דער דאָזיגער אומגעוויסנהייט, ווען די פריינט אויף דרויסען וואָלטען זיך

ניט אָנגענומען פאר איהר. אזוי האָט די ענגלישע ארבייטער־צייטונג „דהי העראלד“ געשריבען: „די פאָליציי האָט אָפגעשטעלט דאָס וואָכענבלאט „דער ארבייטער פריינד“. פארגאנגענעם דאָנער־שטאג איז מילי ראָקער, וועלכע איז געווען פארבונדען מיט דער צייטונג, ארעסטירט און אפגעפיהרט געוואָרן אין וויין סטריט פאָליס סטיישאָן. אזוי ווייט ווי עס איז ביז איצט באקאנט, האָט מען געגען איהר ניט געמאכט קיין דירעקטע אָנקלאגע. אסך פון איהרע פריינט האָבען מורא, אז מען וועט זי איינפאך אינטערנירען, ניט געבענדיג איהר קיין פראָצעס אָדער איבערהויפט ניט ארויסשטעלענדיג געגען איהר קיין שום קלאגע. די מיטגלידער פון די טרייד יוניאָנס אין איסטענד, וועלכע ווייסען, וואָס איהר מאן און זי האָבן בען געלייטעט פאר דער טרייד יוניאָן באוועגונג, מוזען טאָן אלעס וואָס ליגט אין זייערע כוחות, כדי איהר צו פארזיכערן אן עהרליכען און אָפּענעם פראָצעס. מיר שלאָגען פאָר, אז לאָקאלע מיטגלידער פון פארלאמענט זאָלען אויפגעפאָדערט ווערן, זיך צו ווענדען צום האַוס סעקרעטער און דעם פרעמיער־מיניסטער מיט פאסערנדע פראָגען וועגען איהר פאל.“

דעם טעגן אויגוסט האָב איך געהאט א טאָפּעלטע איבעראשונג. פאָרמיטאג האָב איך ערהאלטען דעם ערשטען בריעף פון מיליין. ער איז נאָך געשריבען געווארן אין וויין סטריט פאָליס סטיישאָן, אבער איך האָב געוואוסט, אז זי איז שוין געווען זינט דעם 2טען אין האָלאַוויי. קיין סך האָט זי מיר ניט געקאָנט שרייבען, אבער פון די עטליכע שורות האָב איך געקאָנט דייטליך זעהן, אז זי האָט זיך מעהר געזאָרגט וועגען מיר, ווי וועגען זיך אליין. נאָכמיטאג איז דוראָלף אָנגעקומען אָהער אין דער באגלייטונג פון א סאָלדאט, וועלכער האָט איהם אָפגעפיהרט פון סטראטפאָרד אין „פעלעס“. מיין ביטע איז אלזא אָנגענומען געווארן. דער יונג איז מיר גראָד געקומען אין דער רעכטער צייט, און ער אליין האָט געטאנצט פאר פרייד, ווידער צו זיין אינאיינעם מיט מיר, אפילו אין דער געפאנענער שטאפּט.

ארום יענער צייט האָבען אונז ווידער פארלאָזען א היבש ביסעל

פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע מען האָט פאַרשיקט נאָך דער „אייל-אַר-מען". דעם 18טען יולי זיינען אָפגעפּאָהרען אונזערע פישער-לייט. עס זיינען געווען בראווע לייט, און מעהר ווי איינער פון זיי איז מיר געווען באזונדערס ליעב. הינטער דער רויהער שאַל-לאכץ פון זייער אויסערליכקייט איז געלעגען באהאַלטען פיעל האר-ציגע גוטסקייט און סאַציאלעס פיהלען, און אייניגע פון זיי האָבען געהאט א זעלבסטשטענדיגקייט פון אורטייל, וואָס מען געפינט ניט אזוי אָפט.

זינט די ים-לייט זיינען אָפגעפּאָהרען פון לאגער, האָט זיך די צאָהל פון די טראנספּאָרטען געהאַלטען אין איין פארמעהרען. כמעט אלע צוויי אָדער דריי וואָכען איז געווען א נייער אויסצוג. אויף די ליסטען האָבען זיך זעהר אָפט געפונען די נעמען פון פארהייראטע לייט, און איך האָב יעדעס מאָל געמוזט אָנווענדען אלע כוחות, כדי צו פאַרהיטען די אַרעמע מענשען פון „פאַרשיקט ווערן קיין סיביר". ווי מען האָט אין לאגער גערופען אָט די טראנספּאָרטען. ס'איז גע-ווען א גרויזאם שפיל וואָס איז דאָ אָנגעטריבען געווארן, מיט דער איינציגער אבזיכט די מענשען פּוּלשטענדיג צו פארביטערן דאָס לע-בען. די לייד-געוואָרענע פלעצער זיינען אצונד שוין ניט מעהר אויסגעפילט געווארן מיט נייע ארעסטירטע, נאר אויף'ן אָרט פון די אוועקגעשיקטע האָט מען איצט צוריקגעבראכט פון דער „אייל-אַר-מען" אזעלכע געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט זייערע פאמיליעס אין לאַנדאָן. די מענשען האָבען געהאט גענוג שלעכטס צו דערצעה-לען פון דעם אינזעל, און ביי די מעהרסטע פון זיי האָט מען געקאָנט אראָפליענען פון געזיכט, אז זיי האָבען פיעל אריבערגעטראגען. אסך האָבען שוין זינט צוויי יאָהר ניט געהאַט געזעהן זייערע פאמיל-ליעס. ס'איז געווען ריהרענד צו באַבאכטען, ווי די אויגען פון די מענשען האָבען אויפגעלויכטען, ווען זיי האָבען צום ערשטען מאָל ווידער דערזעהן פאר זיך זייערע פרויען און קינדער. פון די נייע אָנגעקומענע האָב איך זיך אויך דערוואוסט, אז איינער פון מיינע פריינט, דער שריפטזעצער דעליצקי, איז אראָפ פון זינען און האָט געמוזט אָפּגעהיירט ווערן אין א משוגעים-הויז, וואו ער איז שפּע-

טער געשטאָרבען. דעליצקי איז געווען א גויסטיג באגאכטער מענש, אָבער איינער פון יענע צארטע נאטורען, וועלכע זיינען ניט געוואקסען אריבער צו טראגעדי א גרויזאמען שיקאָל. דער געדאנק וועגען זיין פאמיליע, וועמען ער איז געווען איבערגעבען מיט צערט ליכער ליעבע, האָט איהם אין גאנצען געמאכט מעלאנכאליש, ביז זיין פאַרשטאַנד איז ביסלאַכווייז פארפינסטערט געוואָרן און יעדע היילונג איז געווען אויסגעשלאָסען.

דעם 20טען אויגוסט איז ארויסגעקומען א נייער באפעהל, לויט וועלכען אלע אומפארהיראטע לייט האָבען געזאָלט אָפּגעשיקט ווערן נאָך דער „איי־אָף־מען“. קיין אויסנאמען, ווי ביז אהער, האָט מען דאָס מאָל ניט געזאָלט מאכען. די גזרה האָט מעהר ווי איינעם, וואָס האָט זיך דאָ געפיהלט גאנץ זיכער, געטראָפען ווי א דונער פון הימעל. אזוי ווי איך האָב געמוזט מורא האָבען, אז אין דעם דאָ זיגען פאַל וועט עס אויך טרעפען מיין זוהן, וועלכער איז דאָ געווען קוים עטליכע וואָכען, האָב איך באשלאָסען אויף יעדען פאַל צו דערגעהן די זאך אויף זיכער. כ'האָב ניט געהאט די אכזיכט צו בעטען דעם קאָמאנדיר וואָס פאר עס איז טובה. כ'האָב איהם נאר געוואָלט אין קורצען מיטטיילען, אז אין פאַל מען וועט אויף גרונד פון'ם נייעם באַפעהל אוועקשיקען רודאָלף'ן אויף'ן אינגעל, זאָל ער זעהן, אז אויך מיין נאָמען זאָל ארויפגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע.

איך האָב זיך ביז אהער פרינציפיעל געהאט אָפּגעזאָגט פון יעדער טובה וואָס איך וואָלט זיך געקאָנט פאַרשאַפּען אויף גרונד פון מיין שטעלע. דאָס האָבען מיינע מיטגעפאנגענע זעהר גוט געוואוסט. כ'האָב געגעסען מיט די געפאנגענע ביים זעלבען טיש ווי פריהער, און איך האָב זיך אָפּגעזאָגט דערפון צו פארנעמען מיין פּלאַץ אין קיך, ווי דאָס איז געווען אן אלגעמיינער מנהג ביי די באַטאָליאָן־פיהרער. ווען דער אלטער האָט מיר אמאָל, בעת איך בין געלעגען קראנק אויף מיין בעטעל, געמאכט א פאַרשלאַג צו לאָז־זען איינאַרדנען פאר מיר א באזונדער געלעגער, האָב איך עס העפֿ־ליך צוריקגעוויזען מיט דער באַמערקונג, אז דאָס וואָס איז גוט פאר

מיינע חברים, מוז אויך זיין גוט פאר מיר. ווען איך בין אריינגע-
טראטען אין מיין צמט, האָט מען מיר אין ביוראָ געזאָגט, אז אלס
באַטאַליאָן־פיהרער האָב איך א רעכט צו פאַרקאַנגען אן ענטשע-
דיגונג פון זיכען שילינג און זעקס פענס א וואָך פאר מיין ארבייט,
א זאך וואָס איז די געפאנגענע אין לאַגער קיינמאָל ניט באקאנט
געווען. איך האָב ערקלערט מיינע מיטגעפאנגענע, אז איך באטראכט
מיין שטעלע איינפאך אלס עהרענאָמט און דערפאר מוז איך זיך
אַפּזאָגען פון וואָס פאר עס איז פינאַנציעלער ענטשעדיגונג, כ'האָב
עס אָבער איבערגעגעבן צו זיי, צו באשטימען, אויב די סומע וואָס
איך האָב געזאָלט קריגען וועכענטליך, זאָל פארווענדט ווערן פאר
דעם קיך־פאָנד אָדער ניט. מיט דעם דאָזיגען פאַרשלאָג זיינען אלע
געווען איינפאַרשטאנען, און א באזונדער דעלעגאציע האָט וועגען
דעם געלאָזט וויסען דעם מיידושאָר מאָט, וועלכער פלעגט אויס-
צאָלען די געלדער. כ'האָב אלזאָ ביז אהער געהאט פולשטענדיג
אַפּגעהיט מיין אומאַפּהענגיגקייט סיי בנוגע מיינע מיטגעפאנגענע,
סיי אין מיינע פארהאנדלונגען מיט דער ענגלישער מיליטערי־פאַר-
וואַלטונג. צוליבע דעם גרונד האָב איך אויך איצט ניט געוואָלט
בעטען דעם אלטען צו לאָזען מיין זוהן דאָ.

ווען איך האָב פאַרגעלעגט מיין וואונש פאר דעם קאָמאַנדיר,
האָט ער א שמיכעל געטאָן און געזאָגט, אז ער ווייסט נאָך דער-
ווייל ניט, צי עס וועט מעגליך זיין אין באזונדערע פאַלען צו מאכען
אויסנאמען פון דער אלגעמיינער רעגעל, אז ער וועט זיך אבער בא-
מיהען, אז מיין זוהן זאָל קאָנען בלייבען דאָ. דערויף האָב איך איהם
געענטפערט, אז ער דארף זיך אין דעם דאָזיגען פאַל אבסאָלוט ניט
באַמיהען, ווייל איך בין ענטשלאָסען צו געהן צוזאמען מיט מיין
זוהן נאָך דער „אייל־אָף־מען“.

אין עטליכע וואכען ארום, ווען מען האָט ביים צענזאָר אין
ביוראָ צוזאמענגעשטעלט די ליסטען פון די וואָס האָבען געזאָלט
אַפּגעשיקט ווערן אויף'ן אינזעל, האָב איך געזעהן, אז אונזערע ביי-
דענס נעמען זאָלען שטעהן, גלייך אויבערדאָן. שפעטער האָט מיר
דער ענגלישער קלויק אינ'ם רעדזשיסטרישאַן אָפּיס, מיט וועלכען

איך פלעג אָפט שמועסען, דערצעהלט, אז בעת מען האָט דעם אלטען דערלאנגט די ליסטע צום אונטערשרייבען, און ער האָט דערזעהן מיין נאָמען דערויף, האָט ער ארויסגעפלאצט מיט די ווערטער: „דער מאן דענקט, ווייזט אויס, אז עס איז א זינר צו בעטען ביי מיר א טובה.“ דערנאָך האָט ער גענומען די פּעדער און אויסגע- מעקט אונזערע ביידענס געמען פון דער ליסטע.

ארום ענדע סעפטעמבער איז ארויסגעקומען א נייער באפעהל, לויט וועלכען אלע אינטערנירטע מיט דייטשע פרויען זאָלען אָפּגע- שיקט ווערן נאָך דער „איי-לאַ-מען“. עטליכע וואָכען שפעטער האָט מען די דאָזיגע גזרה אויך ארויפגעלעגט אויף די וואס זיינען געווען פארהייראט מיט פרויען פון נייטראלע לענדער. איך ווייס ניט, ווער עס איז געווען פאַראנטוואָרטליך פאַר אָט די דעקרעטען. איך ווייס נאָר, אז ווען די דריי באטאָליאָן-פיהרער האָבען זיך טאקע וועגען אָט דעם באפעהל געווענדט צום קאָמאנדיר, האָט ער אונז ערקלערט, אז ער קאָן ליידער גאָרנישט ענדערן אין אָט די זאכען, ווייל דער באפעהל איז איהם דירעקט אנגעקומען פון'ם „וואָר אָפיס“ ער זאָל דאס דורכפיהרען. אבער ווער עס זאָל ניט האָבען געווען פאַראנטוואָרטליך דערפאַר, דער פאקט בלייבט פעסט, אז אָט די דעקרעטען זיינען געווען גרויזאם אויף'ן העכסטען גראד און האָבען פאַרשאפט הונדערטער אַרעמע פרויען שווערע און טיפע ליידען. ס'איז געווען א ביטערער צער צו קוקען אויף אָט די אַרעמע פרויען, ווען זיי האָבען זיך ביי זייערע לעצטע באַזוכען אָפּגעזעגענט מיט זייערע מענער. ווען די פאַראורזאכער פון אזא אומרעכט וואָלטען געהאט די געלעגענהייט צו קאָנען פערזענליך זעהן די פאָלגען פון זייער ארבייט, וואָלטען זיי מסתמא אנדערש געהאנדעלט. אבער דאָס איז דאָך דער פלוצ פון יעדער ביוראָקראטיע, וואָס איהרע טרעגער זעצען זיך אוועק מיט א לייכט הארץ צו באשטימען מיט א פאָר פּעדער-שטריכען איבער שיקזאלען פון מענשען און אין ניין און ניינציג פאלען האָבען זיי גאָר קיין אהנונג ניט דערפון וואָס פאַר אן אומגליק זייערע אידיאָטישע באַשטימונגען ברענגען איבער אנדערע מענשען.

דעם 29טען סעפטעמבער איז דער האָם סעקרעטערי בכבודו ובעצמו געקומען באקוקען דעם לאַגער. אזוי ווי עס האָט געהערט צו מינע פליכטען צוזאמען מיט דעם קאָמאנדיר און זיין שטאַב צו פיהרען אָפּיציעלע געסט דורך אלע טיילען פון דעם באַטאַליאָן-זאַל און אויב נייטיג צו ענטפערן אויף געוויסע פראגען און זיי געבען געוויסע ערקלערונגען, האָב איך זיך אַלזאָ באנוצט מיט דער געלע-גענהייט פאַרצושטעלען פאר מר. הערבערט סעמועל די גאנצע שרעקליכקייט פון דער נייער גזרה. ער האָט מיך העפליך אויסגע-הערט און צוגעזאָגט צו אונטערווכען די אָנגעלעגענהייט. כ'האָב געהאט דעם איינדרוק, אז ער האָט נאָך איבערהויפט גאָרנישט גע-וואוסט פון דער גאנצער זאַך. יעדענפאלס איז ניט פאַרגעקומען קיין שום ענדערונג אין די באשטימונגען. צענדליגע פון אונזערע מיטגעפאנגענע האָבען אויף גרונד פון דער נייער גזרה געמוזט מאכען די ריזע נאָך דער „איל-אָף-מען“.

דערביי האָט מען געגען איינצעלנע נאָך באגאנגען א גאנץ בא-זונדערע אומגערעכטיגקייט. די געפאנגענע, וועלכע זיינען אנגעקור-מען צו אונז פון דער „איל-אָף-מען“ און וועלכע מען האָט אויסגע-ביטען אויף אנדערע פריהעריגע געפאנגענע, האָבען געמוזט באצאָ-לען פון זייער אייגענער קעשענע דרייסיג שילינג פאר ריזע-און טראַנספּאָרט-קאָסטען, אויב זיי האָבען איבערהויפט געוואָלט אי-בערגעשיקט ווערן אין אַ לאַנדאָנער לאַגער. ס'פארשטעהט זיך פון זיך אליין, אז די גרויסע מעהרהייט פון די אינטערנירטע אויף'ן אינזעל איז ניט אימשטאנד געווען דערצו. אָבער זאָגאר די ווע-ניגע, וועלכע זיינען געווען גליקליך צוזאמענצוקריגען דאס געלד, אדער וועמען די פרויען זייערע האָבען מיטגעהאָלפּען דערצו, אָפּריי-סענדיג דערביי דעם לעצטען ביסען פון מויל, כדי צו האָבען א גע-לעגענהייט זיך צו קאָנען זעהן פון צייט צו צייט מיט זייערע מענער, — אויך די דאָזיגע האָבען זיך אין געוויסע פאַלען ניט לאנג גע-פרעהט מיט זייער גליק. הגם אין די אַנאָנסען וואָס זיינען ארויס-געלאָזט געוואָרן אויף דער „איל-אָף-מען“ איז אויסדריקליך ער-קלערט געוואָרן, אז פארהייראטע מענער וועלען אריבערגעפיהרט

ווערן אין אלעקסאנדרא פעלעם, און מען האָט דערביי ניט דער-
מאָנט קיין וואָרט וועגען וואָס פאר עס איז אונטערשידען, האָט מען
די דאָזיגע לייט גלייך צוריקגעשיקט אויף'ן אינזעל, ווען עס האָט
זיך אַרויסגעשטעלט, אז זיי זיינען געווען פארהייראט מיט דייטשע
אדער אזויגערופענע „נייטראלע“ פרויען. נאָך מעהר: מען האָט
זיי ניט צוריקגעגעבען קיין איין פעני פון די דרייסיג שילינג וואָס
זיי האָבען געמוזט איינצאָלען אין נאָקאָלאָ. עס זיינען זאָגאר פאָר-
געקומען איינצעלנע פאלען, וואו מענשען, וועלכע זיינען אויף דעם
דאָזיגען אופן צוריקגעשיקט געווארן, האָבען זיך באקלאָגט פאר דעם
קאָמאָנדיר פון'ם לאָגער אין נאָקאָלאָ און געפאָדערט צוריק זייער
געלד, האָט מען זיי געענטפערט, אז דאָ האָט קענטיג געמוזט פאָר-
קומען עפעס א טעות מצד דער מיליטער-פארוואלטונג אין אלעק-
סאנדרא פעלעם. געטריבען פון'ם הייסען וואונש צו זיין געהנטער
צו זייערע פאמיליעס, האָבען זיך די דאָזיגע לייט פארלאָזט אויף
דער אינפאָרמאציע וואָס מען האָט זיי געגעבען און האָבען נאָך
אמאָל געאָפערט דרייסיג שילינג, כרי מען זאָל זיי ווידער אמאָל
שיקען קיין לאַנדאָן. אָבער ס'האָט זיי גאָרנישט געהאָלפּען. זיי
זיינען אָהן איינזעהעניש צום צווייטען מאָל צוריקגעשיקט געווארן
אויף'ן אינזעל.

ארום דער דאָזיגער צייט האָבען אונז אויך פארלאָזען די ערשטע
250 עלטערע מענער, וועלכע זיינען אויסגעטוישט געוואָרן קיין
דייטשלאַנד. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען צענדליגע יאָהרען
אין ענגלאַנד און האָבען דאָ איבערגעלאָזט זייערע פאמיליעס. ס'איז
די אלטע לייט זיכער ניט לייכט געווען זיך צוריקצוקערען אין א
לאַנד, פון וואנען זיי זיינען שוין אזוי לאנג געווען אָפגעריסען און
וואו זיי האָבען זיך ניט געקאָנט פיהלען היימיש, אָבער די יסורים
פון דער געפאנגענשאפט און די ווילדע העצעריי, וועלכע זיי הא-
בען כמעט טאָגטעגליך געמוזט פיהלען, האָט זיי אזוי פארביטערט,
אז זיי האָבען געהאט בלוז איין וואונש, וואָס פריהער און וואס
ניכער צו אנטלויפען פון דעם דאָזיגען פלאץ פון אומאויפהערליכע

מאטעריעלע ליידען און זעלישע יסורים, הגם דאָס איז אָפט געשעהן געגען דעם ווילען פון זייערע אייגענע פאמיליעס.

דערווייל איז אויך ענטשידען געוואָרן דער שיקואל פון מין פרוי. אונזערע פריינט דרויסען האָבען געטאָן אלץ וואָס זיי האָבען נאָר געקאָנט אויסצואווינקען איהר באפרייאונג אָדער וועניגסטענס קריגען פאר איהר אן אָפענעם פראָצעס, ווי עס האָבען געהאט אונ-זערע גענאָסען שאפיראָ, ל. און לענאָבל. אויך קראפאָטקין האָט זיך זעהר שטארק באמיהט וועגען דעם, האָט אבער אונטער די דא-מאָלסדיגע פארהעלטענישען ווינציג וואָס געקאָנט אויספיהרען. אין א בריעף, וועלכער איז געווען דאטירט דעם 4טען סעפטעמבער, האָט ער מיר אויף זיין געווענליכען הארציגען אופן מיטגעטיילט דעם רעזולטאט פון זיינע באמיהונגען און האָט מיר פארזיכערט, אז ניט קוקענדיג אויף אונזערע פארשידענע אויפפאסונגען איבער דער מלחמה האָט זיך זיין באַציהונג צו מיר ניט געענדערט און ער פיהלט צו מיר פונקט אזוי ווי פריהער. אויך דאָס איצטיגע אומ-גליק וועט אריבערגעהן, און ער האָפט, אז מיר וועלען דאן ווידער קעמפּען שולטער אָן שולטער פאר בעסערע און מענשענ-ווירדיגערע פארהעלטענישען. דער גוטער אלטער! אזוי ווי איך האָב ווען געצווייפעלט אין זיין אויפריכטיגער סימפאטיע צו מיר.

דעם 23טען אויגוסט האָט דער ליבעראלער אָפּגעאָרדענטער קינג אין פארלאמענט געשטעלט דעם האָום סעקרעטערי די אָנפרא-גע, צי איז איהם באקאנט, „אז מילי וויטקאָפּ-דאָקטער איז דעם 29טען יולי ארעסטירט געוואָרן און מען האָט זי געבראכט אין האָלאָוויי, וואו זי ווערט באַהאַנדעלט אלס פארברעכער, אָהן דעם אז מען זאָל ביז אהער האָבען ארויסגעשטעלט געגען איהר וואָס פאר עס איז אָנקלאגע.“ — דער ענטפער פון'ם האָום סעקרעטערי איז געווען, „אז מילי וויטקאָפּ-דאָקטער איז ארעסטירט געוואָרן אין די אינטערעסן פון דער עפענטליכער זיכערקייט, אויף גרונד פון די „דעפענס אָף דחי ריעלם רעגוליישאַנס“.

כדי צו געבען די באַמיהונגען פאר מילי'ס באפרייאונג מעהר געוויכט, האָבען די פריינט אין לאַנדאָן אנגאזשירט פאר איהר פאר-

טיידיגונג אן אדוואָקאט, וועלכער איז אָבער ניט אימשטאַנד געווען צו קריגען אן אָפענעם פּראָצעס. פונדעסטוועגען האָבען זיינע באַ- מיהונגען געהאט דעם ערפּאָלג, אז מען האָט מילי'ן איבערגעגעבען א שריפט וואָס האָט געטראָגען דעם דאטום פון'ם 17טען אויגוסט און איז געווען אונטערגעשריבען פון'ם האָום סעקרעטערי הערבערט סעמועל. אין דעם דאָזיגען דאָקומענט איז ערקלערט געוואָרן, אז דער האָום סעקרעטערי האָט אַרויסגעגעבען א באַפעהל מילי'ן צו אינטערנירען, ווייל דאָס איז רעקאָמענדירט געווארן פון א מיליטע- רישער אויטאָריטעט. די אינטערנירונג ווערט דורכגעפיהרט אויף גרונד פון די „רעפּענס אָף דעי ריעלס רעגוליישאַנס“. אַלס אויס- רייך פאר דעם דאָזיגען שריט זיינען אָנגעגעבען געווארן מילי'ם „באַציהונגען צו פיינדליכע אויסלענדער“. צום שלום האָט מען איהר געלאָזט וויסען, אז זי האָט זיבען טעג צייט צו אַפּעלירען געגען דער דאָזיגער באשטימונג, דאן וועט איהר פאַל פאָרגעלעגט ווערן פאר דער אַזויגערופענער „אדוויזאָרי קאָמיטע“, וועמעס פאָרשלאַגען דער האָום סעקרעטערי וועט דאן נעמען אין אָנבאטראכט.

דער אדוואָקאט האָט דערנאָך באזוכט מילי'ן אין געפּענגניש, כדי פון איהר צו קריגען אַלע וויכטיגע איינצעלהייטען. דערביי האָט זי איהם אויסדריקליך ערקלערט, אז זיין פארטיידיגונג האָט פאר איהר נאָר דאן א ווערט, אויב זי וועט זיין באזירט אויף איהרע פּרינציפיעלע אנשויאונגען. אזוי ווי מילי האָט שוין דעם 28טען אויגוסט געזאָלט פאָרקומען פאר דער „אדוויזאָרי קאָמיטע“, איז דעם אדוואָקאט ניט געבליבען מעהר קיין צייט פאר ווייטערער באַראַטונג מיט איהר. דורך דעם סעקרעטער פון דער קאָמיטע, מר. בראַדריק, האָט ער געקראָגען צו וויסען, אז די אָנקלאַגע געגען מילי'ן האָט זיך באַצויגען אויף פאָלגענדע דריי פונקטען: 1. אויף איהרע באַציהונגען צו דעם פיינדליכען אויסלענדער ר. ראָקער; 2. אויף איהר רע באַציהונגען צו דעם פיינדליכען אויסלענדער ס. ל; 3. אויף איהרע אַקטיווע פארזוכען צו פארהינדערן דאס אריינטרעטען פון רוסישע אונטערטאנען אין דער ענגלישער ארמיי. דאן האָט דער אדוואָקאט אויף זיין אייגענער פאראנטוואָרטליכקייט אריינגעשיקט

צו דער „אדווייזארי קאמיטע“ א לאנגע שריפטליכע ערקלערונג. וועלכע האט געהאט דעם בלויווען צוועק אויסצואוויקען די בא- פרייאונג פון זיין קליענטן. אהן דעם אז ער זאל זיך דערביי אויף דאס מינדסטע רעכענען מיט איהרע פאליטישע איבערצייגונגען. אזוי האט ער צווישען אנדערעם ערקלערט, אז מילי האט קיינמאל נישט געהאט קיין באציאונגען צום „ארבייטער פריינד“ און אז זי האט קיינמאל נישט מיטגעארבייט אין דער צייטונג. אז זי האט נישט קיין שום סימפאטיעס צו דייטשען אדער מענשען פון אנדערע נאציא- נען, וועלכע זיינען געווען אין קריג מיט ענגלאנד. אז זי האט קיינמאל נישט פארזוכט וועמען עס איז צו פארהינדערן אריינצו- טרעטען אין דער ענגלישער ארמיי.

די גאנצע צוזאמענשטעלונג פון דער שריפט איז געווען לעכער- ליך, ווייל יעדער אגענט פון דער פאליטישער אפטיילונג אין סקאט- לאנד יארד איז געווען אימשטאנד אין יעדער צייט צו באווייזען פונקט דעם געגענטייל דערפון. ווען מילי האט פיער און צוואנציג יטעה פאר איהר פארהער געקריגען צו זעהן דעם דאקומענט, איז זי נאטירליך געווען אויסער זיך פאר פארדרוס, און אזוי ווי עס איז איהר נישט געבליבען קיין צייט צו פראטעסטירען געגען דעם, האט זי באשלאסען ביי איהר פארהער איינפאך צוריקצואווייזען די גאנצע ערקלערונג.

דעם 28טען אויגוסט האט מען זי געבראכט נאך וועסטמינסטער, וואו עס פלעגען אפגעהאלטען ווערן די זיצונגען פון דער „אדוויי- זארי קאמיטע“, וועלכע איז באשטאנען פון פינף אדער זעקס באקאנטע יוריסטען. דער פארויצענדער האט זי העפליך איינגעלאדען זיך צו זעצען, און דאן האט זיך ענטוויקעלט דער פאלגענדער אינטערע- סאנטער דיאלאג:

פארויצענדער: „קענט איהר הערר רודאלף ראקער?“ — מילי: „איך מוז איהם דאך קענען, ווייל ער איז זינט זעכצעהן יאהר מיין מאן“ — פ. „און וואו געפינט זיך הערר ראקער איצט?“ — מ. „אין דער געפאנגענשאפט.“ — פ. „איז איך אויך הערר ס. ל. באקאנט?“ — מ. „יא, ער איז איינער פון מיינע גענאסען.“ — פ. „וואס פאר-“

שטעהט איהר אונטער גענאָסען? — מ. „ער איז געווען אָנגעשלאָגן
סען אָן דערזעלבער אנארכיסטישער גרופע ווי איך.“ — פ. „און
וואו געפינט זיך הערר ל. איצט?“ — מ. „אין געפענגניש.“ — פ.
„קענט איהר הער א. שאפירא?“ — מ. „יא, אויך ער איז איינער
פון מינע גענאסען.“ — פ. „און וואו געפינט זיך שאפירא איצט?“
— מ. „אין געפענגניש.“ — פ. „דאן קענט איהר געוויס אויך הערר
לענאָבל?“ — מ. „יא.“ — פ. „און וואו איז הערר לענאָבל אצונד?“
— מ. „אין געפענגניש.“ — פ. „איך מין, אז איהר דארפט אויך
קענען טהאמאס קיעל און ליליאן וואוקה?“ — מ. „געוויס.“ — פ.
„איז אויך פיליכט באקאנט, וואו די צוויי זיינען איצט?“ — מ.
„אזוי ווייט ווי איך ווייס אין געפענגניש.“ — פ. „קענט איהר אויך
הערר גאי אלדרעד?“ — מ. „יא, ער איז מין שוואַגער.“ — פ.
„און וואו געפינט זיך גאי אלדרעד איצט?“ — מ. „ער געפינט זיך
אלס „קאנשיענשיאָן אַברושעקטאָר“ אין געפענגניש.“ — פ. „ס'איז
מערקווירדיג, וואָס אלע אייערע פריינט געפינען זיך אין געפענגניש.
וואָס איז די אורזאך דערפון?“ — מ. „זיי געפינען זיך אין גע-
פענגניש, ווייל זיי זיינען געגנער פון'ם מיליטאריזם און דערפאר
געגנער פון דער מלחמה.“ — פ. „איהר האָט פריהער ערקלערט, אז
איהר געהערט צו אן אנארכיסטישער גרופע. וואָס פארשטעהט איהר
אונטער אנארכיזם?“ — מ. „אינטרעסירט אייך ווירקליך אָט די
פראגע?“ — פ. „א, גאנץ געוויס. יעדענפאלס וועלען מיר אייך דאנק-
באר זיין, ווען איהר וועט אונז זאָגען אייער מינונג וועגען דעם.“
— מ. „אלוא גוט. איך פארשטעה אונטער אנארכיע א געזעלשאפט-
ליכען צושטאנד, וואו די עקאנאמישע אויסבייטונג און די פאָליטישע
אונטערדריקונג פון די ברייטע פאָלקס-מאסען דורך פריוויליגירטע
מינדערהייטען איז אוממעגליך. מיט אנדערע ווערטער, א געזעל-
שאפטליכען צושטאנד, וואו די פראָדוצירער אליין זיינען די באַזי-
צער און די פאָרוואַלטער פון די פראָדוקציאָנס-מיטלען און פון אלע
סאָציאלע רייכטימער און וואו יעדע פאָרם פון דער פאָליטישער
הערשאפט און פון'ם עקאנאמישען מאָנאָפאָליזם זיינען זאכען פון
דער פארגאנגענהייט. אנארכיע איז אלוא יענע פאָרם פון דער גע-

זעלשאפטליכער אָרגאַניזאַציע, וואו עקאָנאָמישע גלייכהייט און פאָליטישע און גייסטיגע פרייהייט זיינען פאראייניגט אין א סינ-טעז; וואו יעדער איינצעלנער האָט די מעגליכקייט פולשטענדיג צו ענטוויקלען זיינע פעהיגקייטען, און וואו דאס טיפסטע סאָציאלע געפיהל און די גרעסטע פערזענליכע אומאָפהעניגקייט געהען האַנד אין האַנד". — פ. "זיינט איהר אָפט אויפגעטראַטען אין פארווארט-לונגען, אדער האָט איהר שריפטליך אַגאַטירט פאר אייערע איבער-צייגונגען?" — מ. "כ'האָב קיינמאָל נישט געמאַכט קיין פראָפעסיע פון ריידען און שרייבען, אבער ווען איך האָב עפעס געהאַט צו זאָ-גען, האָב איך אויסגעדריקט מיינע מיינונגען אויף פארווארטלונגען אדער אויך שריפטליך". — פ. "איהר האָט פריהער געזאָגט, אז אייער גענאָסע שאפיראָ איז אין געפענגניש. איז אייך באַקאַנט פארוואָס ער איז פאראורטיילט געווארן?" — מ. "יא. ער איז פאראורטיילט געוואָרן צוליב אן ארטיקעל, וועלכען ער האָט פאר-עפענטליכט אין "ארכיטעק פריינד". — פ. "זיינט איהר איינפאר-שטאַנען מיט דעם דאָזיגען ארטיקעל?" — מ. "מיט יעדען וואָרט". — פ. "איז אייך באַקאַנט, אז אין איסטענד איז פארשפרייט געוואָרן א פלוגשריפט, וואָס וואָלט געמוזט ארויסרופען געפערליכע פאָראד-טיילען געגען דער רעקרוטען-זאַמלונג?" — מ. "איך האָב דערפון געוואוסט". — פ. "זיינט איהר איינפארשטאַנען מיט די אידעען, וועלכע זיינען ענטוויקעלט געווארן אין דער דאָזיגער שריפט?" — מ. "פולשטענדיג". — פ. "גוט. דאָס איז אלעס פאר היינט. די קאָמיטע דאַנקט אייך פאר די אויסקונפטען און וועט ערנסט בא-טראכטען אייער פאַל. דער רעזולטאַט וועט אייך שפעטער מיט-געטיילט ווערען". — מ. "ערלויבט מיר דא צו מאכען נאָך אן ער-קלערונג. מיין ארוואָקאט האָט אריינגעשיקט צו דער קאָמיטע א שריפט, וועגען וועלכער איך האָב זיך ערשט שפעטער דערוואוסט. מיין געוויסען צווייגט מיך אייך צו ערקלערן, אז איך בין נישט איינ-פארשטאַנען מיט קיין איין וואָרט פון דעם דאָזיגען דאָקומענט". די מיטגלידער פון דער קאָמיטע האָבען אויפמערקזאַם אויסגע-הערט די דאָזיגע ערקלערונג, זיך איבערווארפענדיג מיט פיעל-

זאָגענדע בליקען. ווען מילי האָט פארלָאָזען דאָס צימער, האָט זי נאָך געמוזט ווארטען אביסעל אין קאָרידאָר, ביז מען האָט זי צוריק אָפגעפיהרט אין געפענגניש. דאָ איז צוגעקומען איהר ארוואָך קאט און האָט איהר געמאכט פאָרוואורפען, אז זי האָט איהר זאך אליין פאָרדאָרבען. ווען זי וואָלט ניט אויסדריקליך צוריקגעוויזען זיין שריפטליכע ערקלערונג צו דער קאָמיטע, דאן וואָלט זי זיכער ארויס פריי. מילי האָט איהם געדאנקט פאר זיין גוטען ווילען, אָבער זי האָט איהם געגעבען צו פארשטעהן, אז עס זיינען אויך דא מענשען, פאר וועלכע א באַפרייאונג איז סוף כל סוף ניט אלץ אין דער וועלט. דערויף האָט ער געזאָגט: „איהר זיינט שוין אביסעל צו געוויסענהאפט, פרוי ראָקער.“ — זי האָט איהם געענטפערט מיט א שטייבעל, אז עס איז אן אמת גליק, וואָס אין אזא געוויסענלעכער צייט זיינען נאָך פאראן איינצעלנע מענשען, פאר וועמען די שטימע פון'ם געוויסען איז נאָך ניט אין גאנצען פארלָאָרן געגאנגען.

אין פערצעהן טעג ארום האָט מען זי אָפגעפיהרט אין דעם פרוי-ענגעפענגניש פון איילסבורי, אומגעפעהר פערציג מייל פון לאַנדאָן. די „אדווייזאָרי קאָמיטע“ האָט אלזאָ, ווי ס'איז גאָר אנדערש ניט געווען צו ערווארטען, רעקאָמענדירט איהר אינטערנירונג. דערמיט איז פאר אונז ביידע זיכער געווארן, אז די שטונדע פון פרייהייט וועט פאר אונז ערשט דאן ווידער שלאָגען, ווען עס וועט קומען א סוף צו דער גרויסער פעלקער-אויסשלאכטונג.

קאפיטעל 18

די ערנערונגס-פראגע

מיין צוזאמענשטויס מיט'ן דאקטאָר — „קריגס-גערעכט“ — דר. מאַפּארט — די ווייזנאכטס-באַזוכען — די שרעקען פון „איל-אַף-מען“ — די נייע פאָרם פון די באַזוכען — הערר וועבער פון סטראַטפאָרד — רעקרוטען-זאַמלונג פאר דער ענגלישער ארמיי אין לאַגער — די גרויסע באַשרענקונג פון די פאַרציעס — הונגער-בריעף — די וויר-קונגען.

אין משך פון די לעצטע זעקס וואָכען איז עס אלץ עפטער פאָר-געקומען, אז די שפייזען, וועלכע די רעגירונג פלעגט אונז צושטע-לען, זיינען געווען פאַרדאָרבען, אזוי אז עס פלעגט צייטענווייז קע-רען די גאל בלוז א קוק געבענדיג אויף זיי. עס פלעגט כמעט נישט אריבערגעהן קיין וואָך, אָהן דעם אז די באַטאַליאָן-פיהרער זאָלען זיך מוזען וועגען דעם ווענדען צום קאָמאנדיר. אָבער אזוי ווי דער קאָמאנדיר האָט אין דעם פרט נישט געהאַט קיין פרייע האַנד, נאָך איז געווען אין גאנצען אָנגעוויזען אויף די אינסטרוקציעס פון'ם „וואָר אָפיס“, האָבען מיר זעלטען געהאַט ערפאָלג מיט אונזערע קלאַגעס. בלויז אין עטליכע געזעהלטע פאַלען האָט מען אונז איר-בערגעביטען דאָס פלייש, וואָס איז שוין געווען אין א צושטאַנד פון פוילען און האָט שטונדען-לאַנג אָנגעפילט דעם לאַגער מיט א פאַרפעסטעטען גערוך, אויף א בעסערן סאָרט. אָט דער אומאויפ-הערליכער קאמף פאר דער קוואליטעט פון די צוגעשטעלטע לע-בענס-מיטלען איז געווען אויסערגעווענליך ערמידענד און האָט צייטענווייז געקאנט טרייבען א מענשען צו פאַרצווייפלונג.

אָנפאנג אָקטאָבער איז די מארגארין, וועלכע מיר פלענען קריגען, געווען אין א צושטאנד, וואָס לאָזט זיך ניט אזוי לייכט באשרייבען. די מאכעריי, וואָס די געפאנגענע האָבען שוין פון לאַנג אָן א גאָמען געגעבען „וואָגען-שמירעכץ“, האָט אָפגעגעבען פון זיך אן עקעלהאפטען גערוך און איז איבעראל געווען דורכגע-צויגען פון גרינליכע שטרייפֿען, וועלכע האָבען אויסגעזעהן ווי שיי-מעל. בעת ווען איך בין אוועק צום קאמאנדיר מיט א מוסטער פון אַט דער אזויגערופענער „ארטיפיציעלער פוטער“, האָב איך אוועק-געשיקט קארל'טשיק'ן מיט אן אנדער מוסטער אין שפיטאָל, כדי דאָרט זיך צו זעהן מיט'ן דאקטאר און פרעגען זיין מיינונג וועגען דעם. איך האָב דעם אַלטען ניט געטראָפֿען אין זיין צימער, אָבער ווען איך בין געגאנגען צוריק אין באַטאָליאָן האָב איך צופעליג באַגעגענט דר. מאָפאָרט, דעם ערשטען דאָקטאר אין לאַגער, און איך האָב נאָטירליך גלייך אויסגעניצט די געלעגענהייט איהם צו ווייזען די פארדאָרבענע מארגארין. ער האָט א שמעק געטאָן, אָנגעטאָפט מיטן פינגער און מיר געזאָגט, אז ער געפינט גאָרנישט וואָס אויס-צוזעצען געגען דעם. ווען איך האָב איהם דערויף באַמערקט, אז מען דארף סוף בל סוף ניט זיין קיין דאָקטאָר, כדי צו דערקענען, אז אַט די מארגארין איז אין גאנצען פארדאָרבען, האָט ער זיך שרעקליך צוקאָכט און געזאָגט, אז מיר זיינען אין קריג, און אז די סאָלדאָ-טען קריגען אָפט אויך ניט קיין בעסערע שפייז דערפון. א וואָרט פאר א וואָרט, ביז ער איז ענדליך געוואָרן מלא רציחה און האָט מיך געפרעגט, וואָס נאָך מיר פאָדערן אייגענטליך פאר אונזער אומד-טעטיגען לעבען. דאָ איז שוין מיר אויך איבערגעגאנגען די גאָל, און איך האָב איהם געענטפערט, אז מיר זיינען דאָך דאָ ניט פון אונזער פאָרגעניגען וועגען, אז מען האַלט אונז דאָ מיט געוואַלט, און אז דער לעצטער פון אונז איז אויך גרייט מיט פרייד מוחל צו זיין דער רעגירונג איהר פארזאָרגונג, ווען מען זאָל איהם נאָר געבען די געלעגענהייט אליין צו פארדינען אויף זיין לעבען.

דערווייל איז קארל'טשיק געווען אין שפיטאָל און האָט דאָרט געטראָפֿען דעם צווייטען דאָקטאָר. ווען דער דאָזיגער האָט געזעהן

די אזויגערופענע מארגארין, האָט ער גלייך ערקלערט, אז זי איז
 ניט צוגעפאסט פאר מענשליכען געברויך, העכסטענס וואָלט מען
 עס געקאָנט פארווענדען פאר דער פאבריקאציע פון זיף. „נאט
 פֿיט פֿאַר יומען קאָנסאָמפּשאַן, אַנלי פֿיט פֿאַר סאָאָפּ“, זיינען גע-
 ווען זיינע אייגענע ווערטער. מען קאָן פארשטעהן, אז דר. מאָד-
 פארט איז נאָר ניט געווען צופרידען מיט דעם צוגעאיילטען אורטייל
 פון זיין קאלעגע, ווען ער האָט זיך דערוואוסט וועגען דעם. ווען
 איך האָב אַלזאָ פאָרגעלעגט די זאך פאר דעם קאָמאנאָר, האָט ער
 ערקלערט, אז דר. מאָפארט דענקט, אז מען קאָן די מארגארין עסען,
 און זיין אויטאָריטעט איז גענוג פאר איהם. איך האָב איהם אַלזאָ
 דערצעהלט וועגען דער מיינונג פון'ם צווייטען דאָקטאָר, פון וועל-
 כער ער האָט שוין זיכער געמוזט הערען פריהער. מען האָט גע-
 קאָנט זעהן אויף איהם, אז די זאך איז איהם ניט געווען אנגענעם,
 אָבער ער האָט בלויז געזאָגט, אז דער אנדער דאָקטאָר האָט קיין
 דעכט ניט געהאט אונז צו געבען זיין מיינונג. דער סוף איז נאָטיר-
 לִיך געווען, אז דר. מאָפארט איז געבליבען דער גערעכטער, און
 מען האָט אונז ניט געגעבען קיין אנדער מארגארין, הגם די געפאנ-
 גענע האָבען די שוידערליכע מאכעריי איינפאך אריינגעוואָרפען אין
 מיסטקאסטען.

צווישען דר. מאָפארט און מיר איז זינט יענעם אומאנגענעמען
 אינצידענט ענטשטאנען א געוויסע שפּאַנונג, וועלכע האָט פריהער
 אָדער שפעטער געמוזט פלאַצען. מיר פלעגען אלע דריי וואַכען
 האָבען אן אזויגערופענע „מעדיקאל אינספעקשאַן“, ד. ה. א דאָס-
 טאראונטערזוכונג אין באַטאָליאָן. ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט
 האָט יעדער געפאנגענער זיך געמוזט אוועקשטעלען א באַרוועסער
 ביי זיין בעטעל, די הויזען ארויפגעקאטשעט ביז איבער די קניע און
 די ברוסט אויפגעדעקט. זומער איז דאָס געווען א גאָרנישט, אָבער
 אין קאלטען סעזאָן איז עס געווען זעהר אומאנגענעם צו שטעהן א
 לענגערע צייט האַלב אויסגעטאָן אויף איין פלאַץ, באַזונדערס ביי
 אונז אין באַטאָליאָן, וואו דער ווינט האָט אריינגעבלאָזען דורך אלע
 שפאלטען און דער ריזיגער האָל איז, ניט קוסענדיג אויף דער היי-

צונג, קיינמאל נישט ריכטיג ווארם געוואָרן. ס'איז געווען אין מיטען נאָוועמבער און אַ כמורנער, נאָס-קאַלטער טאָג, ווען עס איז ווידער אַמאל געמערדעט געוואָרן אַ „מעדיקאַל אינספּעקשאַן“. די געפאנענע זיינען געשטאנען ביי זייערע בעטלעך, אָבער די דאָקטוירים זיינען אלץ נישט געקומען, ביז די מענשען האָבען ענדליך פארלאָרן די געדולד און האָבען זיך צוריק אנגעטאָן.

אומגעפער אַ שטונדע נאָך דער באשטימטער צייט האָט זיך פלוצלינג באוויזען דר. מאַפארט מיט זיינע אסיסטענטען. ער איז געווען זעהר בייז וואָס ער האָט די געפאנגענע נישט געפונען אויס-געטאָן. איך האָב איהם ערקלערט, אז די מענשען האָבען כמעט אַ שטונדע צייט געווארט אויף איהם, און געטריבען פון דער קעלט האָבען זיי זיך ענדליך אָנגעטאָן, דענקענדיג, אז די „מעדיקאַל אינספּעקשאַן“ וועט היינט נישט פאַרקומען. אָבער ער האָט נישט געוואלט אָננעמען דעם תירוץ און ערקלערט, אז די געפאנגענע האָבען געמוזט ווארטען אויף איהם, אלצאיינס, צי ער קומט אַ שעה אָדער צוויי שעה צו שפעט. דערויף האָב איך איהם גאנץ רוהיג געענטפערט, אז עס איז נישט אין מיין מאַכט צו האַלטען מיינע מיטגעפאנגענע אזוי לאנג ביי זייערע בעטען. ווען ער האָט דאס געהערט, האָט ער פארלאָזען מיט צאָרן דעם באַטאָליאָן-פלאַץ.

איז צעהן מינוט ארום האָט מען מיך גערופען צום קאמאנדיר. דער אלטער קאמאנדיר איז שוין זינט עטליכע וואָכען געווען קראנק, און זיין שטעל האָט פארנומען דער קאָלאָנעל גאָרדאָן קומינג, וועלכער איז געווען באקאנט אין גאנצען לאַנדער אלס הומאנער און רעכט-דענקענדער מאַן. ווען איך בין אריינגעקומען צו איהם אין צימער, האָב איך דאָרט געפונען דר. מאַפארט. דער קאָלאָנעל האָט מיך געפרעגט, צוליב וואָס פאר אַ גרונד איך האָב זיך ענטזאגט צו זעהן, אז די געפאנגענע זאָלען זיך אויסשטעלען פאר אַ „מעדיקאַל אינספּעקשאַן“. איך האָב איהם געענטפערט, אז דאָס איז אַבסאָלוט נישט דער פאַל, אז די מענשען האָבען געווארט אַ שטונדע צייט אויף'ן דאָקטאָר און ערשט דאָן, געטריבען פון קעלט, האָבען זיי זיך צוריק אָנגעטאָן, וואָס איז נאָך לייכטער צו פארשטעהן, ווייל צווישען

זיי איז פאראן א היבשע צאָהל עלטערע מענער, וועלכע ליידען אָהן דעם שוין פון כראָנישע פארקיהלונגען. דר. מאָפארט האָט ער-קלערט, אז דאָס וואָס איך האָב דערצעהלט שטימט ניט מיט די פאָקטען, און אז איך האָב איינפאך דירעקט זיך ענטזאגט אויסצו-שטעלען די געפאנגענע ביי די בעטלעך. איך האָב איהם געענט-פערט, אז דאָ מוז זיין א מיספארשטענדעניש פון זיין זייט און נאָך אמאָל אין קורצען ערקלערט די געשיכטע, ווי זי האָט זיך אפגע-שפילט. אויף וואָס דער דאָקטאָר האָט מיט א טאָן פון טיפען צאָרן מיר צוגעוואָרפען די ווערטער:

„איחר זאָגט דאָ זאכען, וועלכע שטימען ניט מיט'ן אמת.“
דאָס איז פאר מיר געווען צופיעל, און איך האָב איהם געענט-פערט:

„אויב איחר מאכט מיר אָט דעם פאָרוואורף, בין איך געצוואונ-גען צו ערקלערן, אז אייער גאנצע שילדערונג פון'ם פאל איז בא-זירט אויף אומווארהייט.“

דאָ איז דער קאָמאָנדיר אויפגעשפרונגען פון זיין פלאץ און מיט א שטרענגען טאָן געזאָגט צו מיר:

„דאָס טאָרט איחר ניט זאָגען!“

אין דעם זעלבען אָטעם האָט ער מיך אויפגעפאָדערט צו זעהן, אי די געפאנגענע זאָלען זיך גלייך אויסשטעלען פאר דער דאקטאר-אונטערזוכונג. איך בין אוועק צוריק אין באטאליאָן און געגעבען די קאפיטאנען די נייטיגע אינסטרוקציעס. באלד נאָכדעם איז פאָרגעקומען די אונטערזוכונג, וועלכע דער קאָמאָנדיר האָט דאָס מאָל אליין בייגעוואוינט, און אלעס איז אָפגעגאנגען גלאַט.

אַבער די זאך איז נאָך דערמיט ניט געווען געענדיגט. אין א וואָך ארום האָט דער קאָמאָנדיר ווידער אמאָל געשיקט נאָך מיר און מיר ערקלערט, אז דר. מאָפארט האָט געגען מיר אריינגעטרא-גען א פאָרמעלע קלאַגע וועגען באללידיגונג. ער האָט מיר געזאָגט, אז די אָנגעלעגענהייט קאָן האָבען א שלעכטען סוף פאר מיר, ווייל איך האָב דר. מאָפארט אלס ענגלישען אָפיציר באשולדיגט אין אומ-ווארהייט, און ער האָט מיר געמאכט א פאָרשלאג, אז איך זאָל בעטען

ענטשולדיגונג ביים דאָקטאָר. איך האָב איהם געענטפערט. אז איך וואָלט זיך קיינמאָל נישט געקאָנט ענטשליסען דערצו, און אז איך בין גרייט צו טראָגען די פאָלגען פון מיין האנדלונג, וואָרים נישט קור קענדיג דערויף וואָס איך בין א געפאָנגענער, איז מיין כבוד נישט וועניגער ווערט ביי מיר, ווי דער כבוד פון אן ענגלישען אָפיציר. דערמיט האָט די זאך דערגרייכט א „טויט־פונקט“, נישט אהין און נישט אהער.

אין פינף אָדער זעקס טעג ארום בין איך וועגען דער דאָזיגער אָנגעלעגענהייט ווידער אמאָל גערופען געווארן צום קאָמאָדיר. דאָס מאָל זיינען אויך מיידזשאָר מאָט און עטליכע אנדערע אָפיצירען געווען דערביי, אזוי אז די זאך האָט געמאכט דעם איינדרוק פון א קריגס־געריכט. דער קאָמאָדיר האָט מיך געפרעגט נאָך אמאָל, צי איך בין גרייט צוריקצוציהען מייע ווערטער געגען דר. מאָפארט. כ'האָב איהם געענטפערט, אז איך בין גרייט דערצו, אָבער בלויז דאָ, ווען דער דאָקטאָר וועט איינוויליגען, אויך צוריקצוציהען זיינע ווערטער געגען מיר. אויסערדעם האָב איך ער־קלערט, אז איך קאָן גאנץ גוט פארשטעהן, אז נאָך דעם וואָס האָט צווישען אונז פאסירט קאָן עס דעם דר. מאָפארט נישט זיין אנגענעם צו מוזען זיך צוזאמענטרעפן מיט מיר ביי אונזער ארבייט פאר דעם באַטאָליאָן. אזוי ווי איך האלט עס דורכאויס נישט פאר וויכטיג צו וועלען אונטער אלע אומשטענדען אָנהאלטען א שטעלע, וואָס איך האָב אָנגענומען בלויז אונטער דעם מאָדאָלישען דרוק פון מייע מיטגעפאנגענע, בין איך גערן גרייט צו רעזיגנירען.

אצונד האָט זיך מיידזשאָר מאָט אריינגעמישט און געזאָגט: „דערפון איז דאָך גאָר קיין רייד נישט. קיינער האָט דאָך אזוי גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען אייך, באזונדערס ווען מיר אלע ווייסען, אז איהר האָט דעם פולשטענדיגען צוטרוי פון אייערע מיטגעפאנגענע.“

כ'האָב איהם געענטפערט, אז דאָס אלעס איז גאנץ גוט, אָבער אז איך האָב מעהר קיין לוסט נישט צו נעמען אויף זיך אוועלכע צרות.

דער מידזשאָר האָט געמאכט דעם איינדרוק, אזוי ווי איהם וואָלט פלוצלינג ארויפגעקומען א גוטער געדאנק אויפ'ן זינען.

„הערט אויס“, האָט ער זיך געווענדט צו מיר מיט א לעכהאפֿט טען טאן. „האָט איהר געהאט די אבזיכט צו באליידיגען דר. מאָ-פארט?“

די פראגע האָט מיך אביסעל איבעראשט, און איך האָב איהם רוהיג געענטפערט:

„איהר קענט מיך שוין לאנג גענוג מידזשאָר, צו וויסען, אז עס איז ניט מיין נאטור צו באליידיגען מענשען. איך גלויב קוים, אז איינער פון אייערע אפיצירען, מיט וועלכע איך האָב טאָגטעגליך צו טאן אין באטאליאָן, קאָן האָבען אן אנדער מיינונג וועגען דעם.“ „גוט אלזאָ“, האָט דער מידזשאָר געזאָגט. „וואָס זשע קאָן אייך אפהאלטען דערפון צו ערקלערן דעם דאָקטאָר, אז איהר האָט אויף קיין פאל ניט געהאט די אבזיכט איהם צו באליידיגען?“ „דאָס איז א גאנץ אנדער זאך, מידזשאָר“, האָב איך געזאָגט. „איך וועל קיינמאל ניט איינוויליגען דאָס צו זאָגען דעם דאָקטאָר, ווייל איך וואָלט עס געמוזט באטראכטען אלס א פערזענליכע בא-ליידיגונג.“

„און ווי, אז מיר זאָלען איהם אלזאָ זאָגען: מיר האָבען געפרעגט ראָקער'ן, צי ער האָט געהאט די אבזיכט אייך צו באליי-דיגען, און ער האָט אונז פארזיכערט, אז דאָס איז אבסאָלוט ניט געווען דער פאל. וואָלט איהר אויך געגען דעם פראָטעסטירט?“ ערשט איצט האָב איך זיך געכאפט, אז דער מידזשאָר האָט מיר געוואָלט בויען א בריק. אָהן צווייפעל האָט ער, אזוי גוט ווי דער קאָמאנדיר, געגלויבט, אז איך האָב געזאָגט דעם אמת, אז איך האָב דערצעהלט די געשיכטע פונקט ווי זי האָט פאסירט, און אז דאָ מוז זיין וואָס פאר עס איז מיספארשטענדעניש.

„געגען דעם האָב איך גארנישט וואָס איינצואווענדען“, האָב איך געזאָגט, „איבערהויפט, ווען איך האָב ווירקליך ניט געהאט אין זינען קיין שום באליידיגונג.“

דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט. וועניגסטענס האָב איך
 מעהר גאָרנישט געהערט דערפון. קענטיג, אז דער דאָקטאָר האָט
 זיך באנוגענט מיט דער דאָזיגער פאָרם פון דער ערקלערונג.
 אָט דער דר. מאָפארט איז איבעריגענס געווען א גאנץ אייגענ-
 צרטיגער כאַראַקטער. ער איז געווען אן אויסגעשפּראַכענער דייט-
 שען־פרעסער און ער האָט זיך ניט באהאַלטען מיט זיינע מיינונגען.
 אזוי ווי ער האָט אין יעדען פון אונז געזעהן א שונא, האָט ער אָפט
 געטאָן זאכען, וועלכע מיר האָבען אנדערש ניט געקאָנט אָננעמען
 ווי נאָר אלס צור־הכעיס־שטיק. אזוי האָט מיר הוט איין טאָג דער-
 צעהלט, אז דער דאָקטאָר האָט איהם צוריקגעשיקט אין באַטאליאָן
 א מאַן, וועלכער איז געלעגען א לאנגע צייט אין שפיטאָל. דער
 מאַן האָט שטאַרק געליטען אויף אַסטמאַ און זיין מורא'דיג הוסטען
 און כאַרכלען, וואָס פלעגט אָפט אָנהאַלטען שטונדען־לאנג, האָט
 זיינע שכנים ביינאכט ניט געקאָזט שלאָפען. אזוי ווי די געפאנ-
 גענע האָבען זיך געהאַלטען אין איין באַקלאָגען, האָט הוט געבעטען
 דעם דאָקטאָר ווידער אריינצונעמען דעם מאַן אין שפיטאָל, וואו ער
 האָט אייגענטליך געמוזט זיין, אָבער זיין ביטע איז פון דר. מאָפארט
 שטרענג צוריקגעוויזען געווארן. אזוי ווי ער האָט ניט געוואוסט
 וואָס מען הויבט אָן צו טאָן מיט דעם מאַן, האָט ער באַשלאָסען
 איהם צו געבען א ווייטען פלאַץ נעבען דער קיר. דאָס איז דעם
 קראַנקען גופא געווען זעהר ווילקאָמען, ווייל דאָ זיינען אנדערע
 דורך איהם ניט געשטערט געוואָרן. אָבער ווען דער דאָקטאָר האָט
 זיך דערוואוסט דערפון, איז ער באַשטאַנען דערויף, אז דער מאַן
 מוז ווידער שלאָפען אין מיטען צווישען די אנדערע געפאנגענע,
 ביז וואָנען דער קאָמאנדיר אליין האָט זיך אריינגעמישט און גע-
 מאכט א סוף צו דער געשיכטע.

פון דער אנדער זייט אָבער האָבען מיר דר. מאָפארט'ן געהאט
 זעהר פיעל צו פאַרראַנקען, און עס וואָלט געווען אומגערעכט דאָס
 צו פאַרלייקענען. ער איז עס געווען דער, וואָס האָט געשאפען מענ-
 שענ־ווירדיגע צושטענדען אין שפיטאָל. ער האָט ניט גערוהט, ביז
 מען האָט איינגעשאפט ליילאָכער און ציכלאך פאר די קראַנקע, דאָס

וואָס איז זיינע פאָרגענגער קינמאָל ניט געקומען אויף'ן זינען צו טאָן. אונטער זיין לייטונג האָט מען אין שפיטאָל אויך באנוצט מעהר רפואות, וועלכע ער האָט זיך פערזענליך באמיהט איינצו־שאַפֿען. אויף זיין רעקאָמענדאציע האָט דער „וואָך אָפּיס“ ווידער ערלויבט, אז שווערע קראַנקע זאָלען אָפּגעשיקט ווערן אין דייטשען שפיטאָל. ער האָט באַהאַנדעלט זיינע קראַנקע זעהר גוט און האָט זיך געגעבען פיעל מיה זיי ווידער צו שטעלען אויף די פיס. אין דער באַציהונג האָט מען זיך גאָר קיין בעסערן דאָקטאָר ניט געקאָנט ווינשען. איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, מיט'ן נאָמען ריכ־טער, וועלכער איז געווען דער הויפט־קראַנקענוועכטער אין שפיטאָל און האָט דאָרט געהאט די גאנצע אינערליכע פאָרוואַלטונג אונטער זיין רשות, האָט געהאט דאָס בעסטע צו זאָגען וועגען דעם דאָקטאָר און ער האָט מיר דערצעהלט א מאסע זאכען, וועלכע האָבען דעם מאַן ארויסגעשטעלט אין'ם בעסטען ליכט. ריכטער האָט מיר אויך איבערגעגעבען א באַראַקטעריסטישען אויסדרוק פון'ם דאָקטאָר: „יו מעי קיל דזשורמענס עז מעני עז יו לייק, באט איי דאָנט וואָנט יו טו טאָרטשור דהעם.“ (איהר מעגט הרג'ענען וויפיעל דייטשען איהר ווילט, אָבער איך וויל ניט איהר זאָלט זיי מוטשען). אזוי פול מיט ווידערשפרוכען איז אָפט די מענשליכע נאָטור. ווען דר. מאַפארט איז אין אפריל 1917 אוועקגעשיקט געווארן קיין פראַנק־רייך, איז ניט געווען איינער פון זיינע קראַנקע, וועלכער האָט דאָס ניט שטאַרק באַדויערט.

עס האָבען זיך דערנענטערט די ווייהנאכט־טעג. דער דריי־טער קריסטמאס אין דער געפאנגענשאַפט, און ס'האָט זיך נאָך אלץ ניט געזעהן קיין שיין פון ערלייזונג. אזוי ווי די מענשען האָבען גראָד אין די ווייהנאכט־טעג טאָפּעלט שווער געפיהלט דעם דרוק פון דער געפאנגענשאַפט, האָבען מיר דריי באַטאָליאָן־פיהרער באַשלאָסען, זיך צו ווענדען צום קאָמאנדיר, כרי אויסצואווינקען ביי איהם, אז ער זאָל באווייליגען די געפאנגענע אויפצונעמען זייערע געסט פאר און נאָך די פיערטעג נאָך דער רייה נאָך, און די באַ־זוכען זאָלען געדויערן פיער שטונדען און זאָלען צוגעהן אָהן מילי־

טערישער אויפזוכט. אונזערע אייגענע קאפיטאנען האָבען, לויט דעם פלאַן, געזאָלט אליין איבערנעמען די גאנצע אָרגאַניזירונג פון דער זאך און האָבען זיך געזאָלט ארויסהעלפּען איינע די אנדערע אין דעם קאָנטראָל פאר דער צייט פון די באַזוכען. די געסט האָבן בען געזאָלט אויפגענומען ווערן אין'ם טעאטער-זאַל, וואו אונזער אָרקעסטער האָט יעדען טאָג געזאָלט אראנזשירען א קאָנצערט. פאר די קינדער האָט מען געפלאנעוועט צו אַראַנזשירען א מאַריאָנעטען טעאטער — מיט איין וואָרט, מען האָט געזאָרגט דערפאר, אז אלעס זאָל זיין אינטערעסאַנט און עס זאָל ניט פּעהלען קיין אַפּוועקסלונג. אזוי ווי דער אלטער קאָמאָדיר איז ניט געווען אין לאַגער — ער האָט אין יענער צייט זיך געמוזט מאַכען אן אַפּעראַציע, — האָבען מיר צוערשט פאָרגעלעגט די זאך פאַר דעם קאָלאָנעל גאָראָן קור מיננ, וועלכער האָט, ווי מיר האָבען ערוואַרטעט, זעהר גינסטיג אויפגענומען אונזער פאָרשלאַג. אָבער אזוי ווי ער איז ניט געווען דער אייגענטליכער קאָמאָדיר, האָט ער גאָרנישט געוואָלט טאָן אין דער זאך, איידער ער רעדט זיך דורך וועגען דעם מיט'ן אלטען קאָמאָדיר. פונדעסטוועגען האָט ער אונז צוגעזאָגט, אז ער וועט איהם ווארם רעקאָמענדירען אונזער פאָרשלאַג. עטליכע וואָכען פאר קריסטמאס איז דער אלטער געווען צוריק אויף זיין פּלאַץ, אזוי אז מיר האָבען געקאָנט פאַרהאַנדלען מיט איהם פערזענליך. נאָך א גאנצע דריי פון „אויב“ און „אָבער“ האָט ער ענדליך איינ-געוויליגט. דערביי האָט ער אָבער באַמערקט, אז ער וועט גלייך מאַכען א סוף צו דער געשיכטע, אויב מען וועט כאַפּען אימיצען ביים שמוגלען. אזעלכע זאכען זיינען דעם אלטען שטענדיג געלע-גען אין קאָפּ, און אָהן א פאָטערליכען סטראַשוואַק איז עס ביי איהם איבערהויפּט ניט געגאַנגען.

ווען עס איז באַקאַנט געוואָרן אין לאַגער, אז דער אלטער האָט אָנגענומען אונזער פאָרשלאַג, איז די באַגייסטערונג געווען גרויס. קיין בעסערס וואָלט מען די אַרעמע מענשען גאָר ניט געקאָנט אָנ-באַטען. איד האָב גערעדט צו די לייט און זיי אויפגעפאָדערט, ניט צו מאַכען קיין דומהייטען אין דער צייט פון די באַזוכען און

צו האָבען אין זינען, אז אין דעם פאל וועט דער כלל, דער גאנצער
לאַגער מוזען טראָגען די פאָלגען פאר די אומבארעכענטע האַנד-
לונגען פון אן איינצעלנעם. זיי האָבען מיר צוגעזאָגט ניט צו טאָן
קיין שום זאך וואָס זאָל קאָמפּראָמיטירען די אונטערנעמונג, און
זיי האָבען פינקטליך געהאלטען זייער וואָרט.

אומגעפער אכט טעג איידער עס האָבען זיך אָנגעהויבען די ווייז-
נאכטס-באָזוכען האָט געקראכט א באַמבע צווישען די געפאנגענע.
א נייע ליסטע איז ארויסגעקומען, לויט וועלכער א גאנצע צאָה
פון אונזערע קאמעראדען, צווישען זיי אסך וואָס זיינען געווען
פארהייראט מיט דייטשע פרויען, האָבען נאָך פאר די פייערטעג
געזאָלט אוועקגעשיקט ווערן נאָך דער „איל-אָפּ-מען“. דאָס איז
פאר אסך געפאנגענע געווען א שווערער קלאַפ. מיר האָבען זיך
געווענדט צום קאמאנדיר און איהם שטארק געבעטען, ער זאָל אָנ-
ווענדען זיין גאנצען איינפלוס, כדי אָפּצולעגען די דורכפיהרונג פון'ם
באפעהל וועניגסטענס ביז נאָך די פייערטעג. ער האָט אונז צוגע-
זאָגט צו טאָן אלעס וואָס וועט איהם נאָר מעגליך זיין, און ער איז
אליין געפאָהרען אין „וואָר אָפּיס“, כדי וועגען דעם זיך דורכצו-
דיידען מיט די הויפט באַמטע. זיין ביטע איז באווייליגט געוואָרן.
אַבער די פרייד איז אונז פונדעסטוועגען דאָך פארשטערט געוואָרן.
אַט די שטענדיגע מורא פאר דעם פארשאַלטענעם אינזעל האָט די
מענשען פארפאָלגט אין דער גאנצער צייט פון דער געפאנגענשאפט
און האָט זיי קיינמאָל ניט געלאָזט רוהען.

דאָך זיינען די טעג פון באַזוך פאר די מעהרסטע געווען א
יום טוב. ס'איז געווען דאָס ערשטע מאָל נאָך א געפאנגענשאפט
פון איבער צוויי יאָהר, אז די געפאנגענע האָבען געקאָנט איינמאָל
ריכטיג פארברענגען מיט זייערע אייגענע, אָהן צו האָבען שטענדיג
אן אונטערהערער ביי דער זייט. דער וואָס האָט קיינמאָל ניט גע-
לעבט אונטער עהנליכע פארהעלטענישען, קאָן קוים באגרייפן די
טיפע אינערליכע באַפרידיגונג פון מיינע ליידענס-חברים. דער קאָ-
מאנדיר האָט געהאלטען וואָרט. מען האָט געזעהן זעהר וועניג סאָל-
האַטען, און די דאָזיגע האָבען זיך ניט געמישט צווישען די געפאָנ-

גענע און וויערע באזוכער. אין פארלויף פון די ערשטע טעג האָט זיך דער אלטער אָפט געלאָזט זעהן, כדי צו כאַפּען א קוק אויף דער געמישטער מאַסע און אויף די אונטערהאַלטונגען, וועלכע זיינען דאָס מאָל צוגעגאנגען ניט לויט די מיליטערישע רעגלען. אבער ווען ער האָט געזעהן, ווי גלאט אלעס איז צוגעגאנגען, איז ער געווען זעהר צופרידען און האָט אונז דרייען שפּעטער געמאכט א קאָמפּלימענט פאר דער נוטער אָרגאַניזירונג פון די באזוכער. אָט די קריסטמאס-באזוכער זיינען ווירקליך געווען א מין נשמה'דיגע ער-הוילונג פאר די געפאנגענע און וויערע פאמיליעס, וועלכע האָט זיי אויף א שטיק צייט פארגיימט פאר די צרות וואָס זיי האָבען געהאט. די איינציגע שאַטענדיגייט אין דעם דאָזיגען בילד זיינען געווען די וויינענדע פרויען און קינדער, וועמעס מענער און פאָטערס עס האָבען געמוזט אָפּפאַהרען נאָך דער „אייל-אַר-מען“, און מיט וועמען זיי האָבען זיך אצונד געמוזט אָפּגעזעגענען אויף א לאנגער צייט.

באַלד נאָך די פייערטעג איז אָפּגעגאנגען דער טראנספּאָרט נאָך דער „אייל-אַר-מען“. אסך אלטע פריינט האָבען זיך געמוזט שיידען פון אונז. ס'איז געווען איינפאַך א סקאַנדאַל. עס האָבען געמוזט אוועקגעהן מענער, וועמעס זיהן עס זיינען געצוואנגען געווען צו קעמפּען אין דער ענגלישער ארמיי. אָבער וויערע מוטערס זיינען געבוירען געוואָרן אין דייטשלאַנד — דאָס איז גענוג געווען. איינער פון מיינע מיטגעפאנגענע, א געוויסער הימקלרייך, האָט געהאט דריי זיהן אין דער ענגלישער ארמיי, דאָך האָט איהם דאָס ניט געקאָנט ראַטעווען פון דער „אייל-אַר-מען“. אין עטליכע גאנצע שרעקליכע פאלען איז מיר געלונגען צו העלפּען איינע אַרעמע מענשען. דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע ארבייט. איך בין איינער פאך אוועק אין „רעדזשיסטרישאן אָפיס“ און ערקלערט, אז אין די און די פאלען האָט געמוזט פאָרקומען א טעות, ווייל די באטרעפּענדע לייט האָבען ענגלישע און ניט קיין דייטשע פרויען, האָט מען וויערע נעמען אראָפּגענומען פון דער ליסטע. ווען די העררן אין'ס אָפיס וואָלטען זיך גענומען די מיה, זיך איינצוקוקען אין די פאָלי-

ציי-באריכטען, וואָלט דאס געוואנטע שפיל באלד אויפגעדעקט גע-
וואָרן. אָבער איך האָב געוואוסט, אז זיי זיינען געווען צו פויל
דערצו. אויף אזא'ן אופן איז מיר געלונגען אין פארלויה פון דער
ציט צו פארהיטען אומגעפער צוויי טויז אַרעמע מענשען פון דעם
אינזעל, דערמיט וואָס איך האָב זיי „חתונה געמאכט“ מיט ענגלישע
פרויען. איינמאָל איז דער „טעות“ פאַרריכט געוואָרן אין די ביי-
כער, האָט מען שוין געווענליך די מענשען מעהר ניט באלעסטיגט.
פילייכט וועט מיר דער איינער אָדער אנדערער פון מיינע לעזער
מאכען דעם פאַרוואורף, אז איך האָב אין דעם פרט ניט גאנץ ריכ-
טיג געהאנדעלט. ס'קאָן זיין. איך ווייס אליין, אז דער מיטעל,
מיט וועלכען איך האָב זיך באנוצט, איז ניט געווען אין גאנצען
כשר. אָבער דאס אומרעכט, וואָס איז באגאנגען געוואָרן געגען אָם
די אַרעמע מענשען, איז געווען נאָך פיעל ערגער, און דאָס דארף
מען קיינמאָל ניט פארלירען פון אויג. איך האָב ניט געהאט קיין
פערזענליכען פאַרטייל דערפון, אדרבה, איך האָב דערביי ריזיקירט
מיט מיין אייגענער הויט, אָבער דערפאר האָב איך געהאט דאָס אנ-
גענעמע באַוואוסטזיין, אז איך האָב ארויסגעהאָלפּען עטליכע אַרעמע
מענשען.

צווישען די אזוי געראַטעוועטע האָט זיך אויך געפונען אן
אַרעמער אידישער שניידער פון גאליציע מיט'ן נאָמען טומבער.
וועלכער האָט מיך נאָך געקענט פון די סמרייק-באוועגונגען אין
איסטענד. דער מאן האָט שטענדיג אויסגעזעהן ווי דאס פארקער-
פערטע עלענד און נויט. ער איז שטענדיג געווען קרענקליך, אָבער
ניט קוקענדיג דערויף האָט ער געארבייט דעם גאנצען טאָג, כדי אבי-
סעל צו פארלייכטערן דאָס לעבען פון זיין היבשער פאמיליע, וועלכע
האָט זיך געפונען אין לאַנדאן. די מורא פאר דער „איל-אָף-מען“
האָט דעם אַרעמען מענשען ניט געלאָזט רוחיג שלאָפּען. יעדעס
מאָל, ווען עס איז אין לאַגער כאקאנט געוואָרן, אז מען גרייט צו
א נייע ליסטע, פלעגט ער קומען צו מיר אין הויילער פארצווייפלונג
און מיט ריהערנדע ווערטער מיך בעטען, איך זאָל איהם ביישטעהן
אין זיין נויט. איינמאָל האָט ער מיר געזאגט, אז זיין פרוי און

צוויי טעכטער קומען היינט איהם באזוכען, צי עס וואָלט ניט מעגליך געווען פאר מיר צו ריידען מיט זיי א פאָר ווערטער. כ'האָב איהם געטאָן די טובה און אין דער באזוך-צייט בין איך ארויסגע-קומען צו זיי. ווען זיי האָבען מיך דערזעהן, זיינען זיי גלייך צוגע-קומען צו מיר. די אָרעמע פרוי האָט מיך מיט טרערען אין די אוי-גען געבעטען, איך זאָל באַשיצען איהר מאן. כ'האָב זי בארוהיגט אזוי גוט ווי איך האָב געקאָנט. דאָ איז צוגעקומען די עלטסטע טאכטער צו מיר, א מיידעל פון אומגעפער זעכצעהן יאָהר. איהר שמאָל געזיכט איז געווען באצויגען מיט א מאָדנער, כמעט דורכ-זיכטיגער בלייכקייט. מען האָט געקאָנט זעהן אויף איהר, אז זי האָט שוין פריה אין איהר לעבען זיך באַקענט מיט דער גוים. אזעל-כע צארטע מיידעל-געשטאלטען זעהט מען אָפט אין דער גרויסער גהעטאָ אין לאַנדאָנער איסטענד. זיי טראָגען די צייכענס פון אן אייגענארטיגער קרענקליכער שענקייט, און מען האָט שטענדיג דעם איינדרוק, אזוי ווי דאס טויערענט-יעהריגע אומגליק פון א גאנצער ראַסע וואָלט זיך אין זיי אויסגעארבעט. זי האָט גערעדט ענגליש מיט מיר. איהרע נשמה'דיגע טונקעלע אויגען זיינען געווען אָנגע-פילט מיט טרערען, און איהר צארטע שטימע האָט ליכט געצוי-טערט.

„איהר זיינט אונזער איינציגע האָפנונג“, האָט זי געזאָגט. „איהר האָט דעם טאטען שוין עטליכע מאָל געהאָלפּען, איך בעט אייך, העלפט איהם אויך ווייטער. דער טאטע איז קראנק, אפשר קראנקער ווי ער אליין ווייסט עס. זיין איינציג גליק איז, וואָס ער קאָן אונז פון צייט צו צייט זעהן. ווען מען זאָל איהם אוועקשיקען נאָך דער „איל-אָף-מען“, וועט ער דאָרט באלד שטארבען. גלויבט מיר, עס וואָלט געווען זיין סוף.“

כ'האָב ניט ווילענדיג געוואָרפּען א בליק אויף דער קלעגליכער געשטאלט פון איהר פאָטער, און מיין הארץ האָט מיר געזאָגט, אז זי איז גערעכט געווען. כ'האָב איהר ערקלערט, אז איך וועל זעלבסטפארשטענדליך טאָן אלץ וואָס וועט נאר זיין אין מיניע

קרעפטען, אבער זי דארף ניט פארגעסען, אז איך בין דאך אליין
א געפאנגענער און מײן איינפלוס גרייכט ניט ווייט.

דאָ האָט זי קינדערש אַ שמייכל געטאָן און געזאָגט:

„אָ, איהר קאָנט אסך טאָן. ווען איך בין נאָך געווען א קינד,
האָב איך אין איסטערנ געהערט פיעל ריידען פון אייך. איהר זיינט
שטענדיג געווען א פארטיידיגער פון די אומגליקליכע. איהר וועט
עס אויך איצט זיין, און דער ענגלישער קאמאנדיר וועט זיך ניט
קאָנען שטעלען געגען אייך.“

כ׳האָב ניט ווילענדיג געמוזט שמייכלען. וואָס האָב איך איהר
געזאָלט ענטפערן? געגען אזא גלויבען איז ניטאָ קיין ווערטער.
זי איז געווען פעלזענ־פעסט איבערצייגט אין דעם, אז איך קאָן ביי
דעם קאמאנדיר אלעס דורכפיהרען. — נו, איך האָב די אָרעמע
מענשען געהאָלפֿען. זיי ווייסען נאָך ביז היינט ניט, וואָסערע
מיטלען איך האָב געמוזט אָנווענדען, כדי דאָס מעגליך צו מאכען.

אויך אונזער אלטען קאמערדא שטראַקע האָב איך אויף דעם
אופן ארויסגעהאָלפֿען פון דער צרה. דער מאן איז שוין פריהער
געווען אויף דער „אײל־אָף־מען“ און איז אויף דער רעקאמענדאציע
פון'ם דאקטאר איבערגעשיקט געוואָרן אין „פעלעס“, ווייל ער האָט
געהאט א הילצערנעם פוס און ער האָט ניט געקאָנט ארומגעהן דאָרט
אויף די שלעכטע און בלאָטיגע וועגען פון נאָקאָלאָ, וועלכע זיינען
באַזונדערס אין די ווינטער־מאָנאַטען געווען אין א שוידערליכען
צושטאַנד. אצונד האָט מען איהם ווידער געוואָלט צוריקשיקען
אויף'ן אינזל. איך האָב איהם געהאָלפֿען דורכדעם וואָס איך האָב
פארוואנדעלט זיין דייטשע פרוי אין אן ענגלענדערין, און אזוי אויף
א קליינעם אופן געטאָן דאָס, וואָס אונזערע דיפלאמאטען און
שטאאטסמענער האָבען געטאָן מיט גאנצע פעלקער־גרופען, אָ ה' ו
ד ע ס אז די דאָזיגע זיינען דערמיט געהאָלפֿען געווארן.

אײן טאָג — ס'איז געווען דער 30טער דעצעמבער — האָב איך
זיך נראָד געפונען אין'ם צימער פון לײטענאַנט סעלדאָן, מיט ווער
מען איך האָב געדארפט עפעס ריידען. דאָס צימער איז געלעגען

האַרט ביים אַריינגאנג צו אונזער באַטאַליאָן-פּלאַץ. מיר האָבען געהאַלטען אין מיטען ריידען, ווען מיר האָבען פּלוצלינג דערהערט אַ מורא'דיגען געשריי. ס'האָט געקלונגען ווי דער ליאַרס פון אַ מאַסע, וועלכע קומט פּלוצלינג אַריין אין ווילדען צאָרן. מיט שנעלע טריט זיינען מיר אַריין אין באַטאַליאָן, וואו מיר האָבען דערזעהן פאַר זיך אַ מאַדנע סצענע. אומגעפער אַכט ביז צעהן טריט פון דעם דורכגאנג, וואָס האָט געפיהרט פון אונזער באַטאַליאָן צו דער מורח'זייט פון'ס „פּעלעס“, האָב איך דערזעהן אַ הויכען, מאַגערן מאַן מיט אַ טויט-בלאַסען פנים און אויגען אָנגעפילט מיט שרעק, אויף וועמען אַ מאַסע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָט זיך מיט ברע-גענדיגען צאָרן געוואָרפֿען שלאָגען. דער סאַרדזשענט איווענס, וועל-כער האָט איהם געזוכט צו באַשיצען, איז פון די אויפגערגנטע לייט כמעט אַנידערגעוואָרפֿען געוואָרן אויף דער ערד, אזוי אז ער האָט דורך אַ שטאַרקען פייע געמוזט געבען אַ סיגנאַל די סאָלדאַטען אין דער וואַך-שטוב און זיי רופֿען צו הילף. איך בין אלזאָ אויך אַריינגעשפרונגען צווישען די געפאנגענע, כדי זיי צו באַרוהיגען און כדי פון זיי צו דערגעהן, וואָס דאָ טוט זיך. אָבער איך האָב אלץ געהערט בלוז די צאָרנדיגע אויסרופֿען: „דער וועבער! דער לומפּ! דער עלעפאנטען-יעגער!“ מיט דער הילף פון עטליכע סאָלדאַטען, וועלכע זיינען שנעל געקומען צו לויפֿען, איז עס ענדיג ליד געלונגען דעם מאַן, וועלכער איז שוין געווען שטאַרק צושלאָגען און צובלומיגט, צוצושטופֿען צום אַרויסגאנג, וועלכען די סאָלדאַטען האָבען שנעל פאַרכאַפט און קיינעם מעהר ניט דורכגעלאָזט.

ווען די געפאנגענע האָבען זיך ווי עס איז באַרוהיגט, האָב איך זיך ענדליך דערוואוסט די אורזאך פון דער דאָזיגער אויפֿרגעגונג. דער באַפֿאַלענער איז געווען דער געוועזענער באַטאַליאָן-פיהערער וועבער פון דעם אינטערנירונגס-לאַגער פון סטראַטפֿאָרד, וועמעס נאָמען ס'האָט אָפֿגעקלונגען איבעראַל. יעדער איינער, וואָס האָט געהאַט דאָס אומגליק צו זיין אינטערנירט אין סטראַטפֿאָרד, האָט דעם דאָרטיגען לאַגער פֿאַרגעשטעלט אלס אַ ווירקליכען גיהנום. די געפאנגענע זיינען איינפאַך באַהאַנדעלט געוואָרן אויף אַ מורא'-

דיגען אופן. די הויפט שולח אין די דאזיגע שוידערליכע צושטענ-
דען האט געטראגען אַט דער וועבער, וועלכער האט באהאנדעלט זיי-
נע אייגענע לאנדסלייט אויף דעם שענדליכסטען אופן און האט
איינגעפיהרט אן אמת'ן רעזשים פון שרעק. דערצו איז ער געווען
א פארקויפטע נשמה און א כאבארניק, ביי וועמען יעדער איינער,
וואָס איז נאָר געווען גרייט צו באַצאָלען דערפאַר, האָט זיך געקאָנט
פאַרשאַפּען אלערליי פּריווילעגיעס און טובות.

וועבער האט אויך געקריגען זיין סוף אין סטראטפארד, ער איז
ארונטערגעזעצט געוואָרן פון זיין אַמט, אָבער דער סיסטעם וואָס
ער האט געשאפּען איז אויך שפעטער נאָך געבליבען אין קראפט,
הגם אין אביסעל א געמילדערטער פאָרם. צוליב אן ערנסטער
קראַנקהייט האט מען איהם דערנאָך אריבערגעשיקט אין דייטשען
האָספיטאַל, און ווען ער איז אין עטליכע וואָכען ארום ארויסגע-
לאָזט געוואָרן פון דאָרט אן אויסגעהיילטער, האט מען אונז גע-
וואָלט באַגליקען מיט זיין פּערזאָן. אָבער ס'איז ניט געגאנגען. קוים
איז נאָר וועבער אריינגעקומען אין דעם באַטאַליאָן-פלאַץ אין דער
באַגלייטונג פון דעם סארדזשענט אייווענס, איז ער גלייך דערקענט
געוואָרן פון עטליכע פון זיינע פריהערדיגע אָפּפּער, און עס האט
זיך אלזאָ אָפּגעשפּילט די סצענע. בלויז א דאנק דעם וואָס ער איז
גלייך אויף'ן שטעל דערקענט געוואָרן, האט ער נאָך אָפּגעשניטען
מיט חסד. ווען ער וואָלט דערגאנגען ביז'ן מיטען פון'ם גרויסען
זאַל, וואָלט ער זיכער געלינטשט געוואָרן פון די פארביטערטע מענ-
שען.

עטליכע שטונדען נאָך דער דאָזיגער פאסירונג האט מיך דער
קאָמאנדיר געשיקט רופען צו זיך. ער איז געווען אין זיין פריוואַט-
צימער און האט קענטיג געהאט בדעה צו פאָהרען אין שטאָרט, וואָ-
רים ער איז געווען אָנגעטאָן אין זיינע ציוויל-קליידער. ער האט
מיך געפרעגט, וואָס עס איז געשעהן, און איך האָב איהם געגעבען
די געוויינטע אויסקונפט. דערויף האט ער ערקלערט, אז עס גע-
שיקט זיך ניט, אז א מאַן וואָס איז איהם צוגעשיקט געווארן פון'ם
„וואָר אָפּיס“ זאָל ניט קאָנען האָבען זיין פלאַץ אין לאַגער. יעדענ-

פאלס מוז ער באשטעהן דערויף, אז וועבער זאל דא איינגעקווארט
טירט ווערן.

„איחר האָט דאָך א שטארקען איינפלוס אויף אייערע לייט.“
האָט ער געזאָגט, „פארוואָס זאָלט איחר זיי ניט זאָגען, אז זיי זאָלען
דעם מאַן צורוח לאָזען?“

כ'האָב אייהם געענטפערט, אז איך קאָן איהם נאָטירליך ניט
שטערען אונז ארויפצוצווינגען וועבער'ן מיט געוואלט, אָבער אין
דעם פאל מוז איך איהם פונדעסטוועגען אויפמערקזאם מאכען דע-
רויף, אז איך קאָן ניט נעמען אויף זיך קיין שום גארנאָטיע פאר
דעם מאַן'ס לעבען.

„וואָלט אָט דער מאַן געווען אן אָפפער פון זיין איבערצייגונג.“
האָב איך געזאָגט, „דאָן וואָלט איך זעלבסטפארשטענדליך געווען
גרויט זיך אָנצונעמען פאר איהם, אָבער קיינער קאָן ניט ערוואַרטען
פון מיר, אז איך זאָל ווערן דער אדוואָקאט פון א באַקאנטען לומפ.“
„אָבער וואָס זאָל איך פאָרט טאָן מיט דעם מאַן?“ האָט ער
אומגעדולדיג געפרעגט. „כ'קאָן דאָך איהם ניט האַלטען אין דער
וואַך-שטוב, אָפגעזונדערט פון אלע אנדערע.“

„איך קאָן אייך וועגען דעם קיין שום עצה ניט געבען.“ האָב
איך געענטפערט, „כ'ווייס נאָך, אז דער מאַן וועט זיך אויך אין אן
אנדער לאַגער ניט אויסדרעהען פון זיין שיקזאַל.“

ער האָט געשוויגען א וויילע, דערנאָך האָט ער מיך אויסגע-
פרעגט וועגען די איינצעלע הייטען פון וועבער'ס פארברעכען. כ'האָב
איהם דערצעהלט דאָס, וואָס איך האָב געהערט פון וועיניגסטענס
הונדערט פון מיינע מיטגעפאנגענע. דערויף האָט ער געזאָגט:

„דער מאַן איז זיכער א שופט. איך וועל איהם איבערשיקען
אויף דער „איל-אָף-מען“. אויב זיי וועלען איהם דאָרט דער'הרג'-
ענען, קאָן איך זיך גאָר ניט העלפען.“

ווען די סאָלדאטען, וועלכע האָבען אוועקגעפיהרט אונזערע קא-
מעראדען נאָך דער „איל-אָף-מען“, זיינען באלד נאָכדעם צוריקגע-
קומען פון דאָרט מיט א נייער צאָהל געפאנגענע, האָבען מיר געבע-
טען דעם קאמאנדיר צו פארלענגערן די פיער-שטונדיגע באַוואַך-

צייט נאך אויף עטליכע טעג, כדי אויך די ניי-אָנגעקומענע זאָלען קאָנען האָבען דאָס פארגניגען אומגעשטערט צו זעהן און צו ריידען מיט זייערע פאמיליעס, וועמען זיי האָבען שוין אזא לאנגע צייט ניט אָנגעזעהן אין די אויגען. דער אַלטער האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען און איז בארייטוויליג נאָכגעקומען אונזער וואונש. ס'איז געווען ריהרענד צו זעהן, מיט וואָס פאר א פרייד אָט די מענער האָבען זיך אָפגעגעבען צו זייער גליק און באגריסט זייערע פרויען און קינדער, וועמען זיי האָבען שוין איבער צוויי יאָהר ניט געהאט געזעהן. אייניגע פרויען האָבען געוויינט מיט ביטערע טרען רען און האָבען א היבשע צייט ניט געקאנט ארויסברענגען קיין וואָרט פון מויל, ווען זיי האָבען נאָך אזא לאַנגער צייט ווידער דערזעהן זייערע מענער. די קלענערע קינדער האָבען נאָטירליך שוין געהאט פולשטענדיג פארגעסען זייערע פאָטערס.

נו, זיינען אויך אָט די טעג פארביי, און ווען מיר האָבען זיך אצונד געמוזט אומקערען צו דער אַלטער פאָרם פון די באַזוכען, איז די געפאָנגענע געוואָרן שווער אויפ'ן האַרצען. אצונד, ווען זיי האָבען ענדליך דאָך אמאָל געהאט די געלעגענהייט צו קאָנען ריידען מיט זייערע ליבעע און טייערע אומגעשטערט און פאר א לענגערע צייט, האָט זיי די אַלטע מעטאָדע פון די באַזוכען געמוזט פאָרקור מען אומערטרעגליך. איך האָב דערום זיך דורכגעערט מיט מינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“ און זיי געמאכט דעם פאָרשלאַג, אריבערצוגעהן צום אַלטען און איהם בעטען, ער זאָל ניט מאכען קיין ענדערונגען און איבערלאָזען די נייע פאָרם פון די באַזוכען. ווען מיר האָבען אזא פאָרגעלעגט אונזער בקשה פאר דעם אַלטען קאָמאנדיר, איז ער געוואָרן אויסער זיך און האָט אבסאָלוט גאָר נישט געוואָלט הערען דערפון. ער האָט אונז ערקלערט, אז איצט, ווען ער האָט אונז געגעבען דעם קליינעם פינגער און ערלויבט די ווייהנאכט-באַזוכען, ווילען מיר אָנכאַפּען די גאַנצע האַנד. מיר האָבען געפרואווט אויף אלערליי אופנים פארגלעטען די זאך; מיר האָבען איהם ערקלערט, אז אונזערע קאפיטאַנען זיינען אויך וויי-טער גרייט איבערצונעמען דעם גאַנצען קאנטראָל, כדי ער זאָל ניט

דארפן צופיעל באשעפטיגען דערביי זיינע סאלדאטען. אָבער ער האָט נישט געוואָלט וויסן פון קיין זאך. דאָך האָט מען פון זיינע ווערטער געקאָנט ארויספיהלען, אז ער האָט שוין אליין געמוזט האָבען איינגעזעהן, אז ער מוז אונז מאַכען געוויסע קאָנצעסיעס. איין טאָג נאָך דער דאָזיגער אונטערהאנדלונג האָט מיך דער אַלטער געשיקט רופען אין זיין פריוואט-וואוינונג. ער איז געווען ציוויל געקליידט און אויסערגעווענליך לייטזעליג. איבערהויפט האָב איך געמאכט די ערפארונג, אז אין ציוויל איז ער געווען אסאך צו גענליכער און מען האָט געקאָנט מיט איהם לייכטער אויסקומען. ס'האָט אויסגעקוקט, אזוי ווי ער וואָלט צוזאמען מיט'ן מונדיר אויך אויסגעטאן פון זיך דעם אַלטען אדם און ער וואָלט גאר אַז דערש געאורטיילט איבער אלע זאכען. ער האָט מיך נאָך אמאָל געפרעגט מיין מיינונג וועגען די באַזוכען און האָט זיך אויפמערק-זאם צוגעהערט, ווען איך האָב איהם ערקלערט אלע אורזאכען נאָך דער רייה נאָך. אזוי ווי איך האָב דעם אַלטען דזשענטעלמאן שוין יצו גוט געקענט און איך האָב גענוי געוואוסט, ווי אזוי מען האָט געמוזט אומגעהן מיט איהם, האָב איך געשלאָסען מיין ערקלערונג מיט די ווערטער:

„דער גאנצער לאַגער קוקט ארויס אויף א נייער פאָרם פון די באַזוכען, און ווען איהר וואָלט זיך ענטשליסען דערצו דיזעלבינע צו באַוויליגען, דאן וואָלט יעדער פון מייענע מיטגעפאנגענע גע-פיהלט, אַז ער איז איך שולדיג א גרויסען דאנק דערפאר. אָבער ווען די זאך וואָל זיך פארציהען, און איהר וועט פילייכט שפעטער דורך פארשידענע אומשטענדען זיין געצוואונגען ביסלאכווייז דאָך צו דערפילען דעם וואונש פון די געפאנגענע, וועט איך קיינער מעהר נישט דאַנקען דערפאר.“

אַט דער ארגומענט האָט קענטיג געמאכט אן איינדרוק אויף דעם אַלטען. ער האָט זיך פארטראכט א וויילע, דערנאָך האָט ער געזאָגט, נאָך אלץ אביסעל אומענטשלאָסען:

„נו גוט, איך וועל זעהן, וואָס מען קאן טאן וועגען דעם.“
אין עטליכע טעג-פארום איז באַוויליגט געוואָרן די נייע פאָרם

פון די באזוכען. אנשטאט די סאלדאטען האָבען אונזערע קאָפיטאָר-נען געוואָלט האַלטען דעם קאָנטראָל אין דעם באַזוך-צימער. און בעת ווען פריהער האָבען מיר געקאָנט זעהן אונזערע אייגענע בלוז איינמאָל אלע פערצעהן טעג אויף פופצעהן מינוט צייט, איז עס פון איצט אָן געבליבען ביי צוויי שטונדען יעדע וואָך. ס'איז געווען דאָס גרעסטע געווינס וואָס מיר האָבען געהאט צו פאַרצייכענען פאר דער גאנצער צייט פון אונזער געפאנגענשאפט. און — וואָס איז געווען דאָס בעסטע — מיר האָבען דעם דאָזיגען ערפאלג ניט געהאט קיין אנדערן צו פאַרדאנקען, נאָר אונז אליין. ווען מיר האָבען פריהער געהאט געבעטען די אמעריקאנישע געזאנדשאפט צו זאָרגען דערפאר, אז מען זאָל אונז וועניגסטענס ערלויבען אלע פערצעהן טעג א באזוך פון א שטונדע, האָט מען אונז געענטפערט, אז דאָס איז אוממעגליך, ווייל דער קאמאנדיר האָט ניט גענוג סאָלדאטען צו האַלטען אַרדנונג. אצונד איז עס מיט אמאָל געגאנגען אַהן סאלדאטען און צוויי שטונדען יעדע וואָך.

ווען די נאכריכט האָט זיך פארשפרייט אין לאַגער, זיינען די אַרעמע מענשען פשוט געוואָרן פאר'שכור'ט פון פרייד. פון אלע זייטען זיינען די געפאנגענע געקומען צו מיר, כדי מיר אויסצודריי-קען זייער טיפסטען דאנק פאר מיינע באַמיהונגען, און עס האָט מיר ווינציג וואָס געהאַלפּען, ווען איך האָב זיי געהאַלטען אין איין ער-קלער, אז מיינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“ קומט דערפאר מינדעסטענס אזויפיעל קרעדיט ווי מיר.

אין מיטען יאנואר האָט מיר הוט געוויזען א קאָפּיע פון א בריעף, וועלכער איז געווען אַדרעסירט צו א געוויסען קארפּעלס אין'ם „סי“—באַטאַליאָן און האָט דעם דאָזיגען ווי אויך א געפאנגענעם מיט'ן נאָמען לאַמערס זעהר שטארק קאָמפּראַמיטירט. דער בריעף איז געקומען פון'ם „וואָר אָפּיס“ און האָט געלויטעט ווי פאָלגט:

“Messrs. Lamers and Carpels are herewith informed in reply to their letter of the 24th of November that the

enlistment of prisoners of war is engaging the consideration of H. M. Government at the present time, and you may except a communication on the subject in due course."

(די העררן לאמערס און קארפעלס ווערן דאָ מיטגעטוילט, אלס ענטפער אויף זייער בריעף פון'ם 24טען נאָוועמבער, אז די פראגע וועגן אויפנעמען קריגס-געפאנגענע אין דער ארמיי ווערט איצט באטראכט פון דער ענגלישער רעגירונג, און מען וועט זיי אין צייט לאָזען וויסען וועגען דעם.)

די גאנצע זאך איז מיר פשוט געווען אומגלויבליך. איך האָב זיך ניט געקאָנט פאַרשטעלען, אז עס האָבען זיך געקאָנט געפינען ביי אונז אין לאַגער מענשען, וואָס זיינען געווען אזוי טיעף געזונד קען, אז זיי האָבען געקאָנט פועל'ן ביי זיך אָנצובאָטען דער ענגלישער רעגירונג זייערע לייסטונגען אלס מעקלער פאר דער ענגלישער ארמיי, און דאָס נאָך א געפאנגענשאפט פון קרוב צו אַכט און צוואנציג חדשים. כ'האָב געפרעגט הוט'ן, וואו ער האָט געקריגען אַט די קאָפּיע, און ער האָט מיר געזאָגט, אז דער צענזאָר פון „סי", מר. מיניסטער, האָט דעם אָריגינאל געלאָזט ליגען ביי זיך, אויף'ן שרייב־טיש, אזוי אז איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכער איז געווען אָנגעשטעלט אלס שרייבער ביים צענזאָר אין ביורא, האָט עס געקראָגען צו זעהן און אראָפּגענומען דערפון א ווערטליכע קאָפּיע. ניט קוקענדיג אויף דעם אלעמען האָט מיר די זאך דאָך ניט געוואָלט אַריין אין קאָפּ. ענדליך זיינען מיר געקומען צום שלום צו געהן דירעקט צום קאָמאנדיר, אלס פארטרעטער פון די דריי באַטאָליאָנען, און בעטען ביי איהם אן ערקלערונג וועגען דער געשיכטע.

דאָס האָבען מיר אויך געטאָן. דער אלטער האָט זיך צוערשט געמאכט, אזוי ווי ער וואָלט גאָרנישט געגלויבט, און האָט ערקלערט, אז די גאנצע געשיכטע איז ניט מעהר ווי א בלאָף. אָבער ווען ער האָט באַמערקט, אז דער דאָזיגער ענטפער האָט אונז ניט באַפֿריי דינט, האָט ער געשיקט נאָך דעם צענזאָר מיניסטער, כדי צו הערען,

וואָס דער דאָזיגער האָט געהאט צו זאָגען. ווען מיניסטער איז גע-
קומען, האָט איהם דער קאָמאנדיר געשטעלט די פראגע, צי ווייסט
ער עפעס וועגען אזא מין בריעה. דער צענזאָר האָט צוערשט געענט-
פערט ניין, אָבער ער איז אריינגעקומען אין אזא פארקעגנעהייט.
אז מען וואָלט געמוזט זיין בלינד, כדי ניט צו מערקען, אז עפעס
איז דאָ געווען ניט גלאַט. ווען דער קאָמאנדיר האָט באמערקט,
וואָס פאר אַ שלעכטען איינדרוק די קענטיגע פארקעגנעהייט פון'ם
צענזאָר האָט אויף אונז געמאכט, האָט ער געזוכט צו ראטעווען די
סיטואציע דורכדעם וואָס ער האָט דעם דאָזיגען נאָך אמאָל אויפ'-
געפאָדערט גאָרנישט צו פארשווייגען. ס'איז קענטיג געווען, אז
ער האָט דערמיט געהאט די אבזיכט ארויסצוהעלפען דעם מאן פון
זיין פארלעגענהייט.

נו, איז דער לייטענאנט מיניסטער צופעליגער־ווייז גראַד געווען
יענער צענזאָר, צו וועמען דער אַלטער האָט זיך צוליעב וואָס פאר
עס איז גרונד שטענדיג געטשעפעט, און וועלכען ער פלעגט זאָגאר
אַפט פאר אונז אין די אויגען דירעקט באַליידיגען. ווען דער קאָ-
מאנדיר האָט איהם אַלזאָ איצט צום צווייטען מאָל אויפגעפאָדערט,
ניט צו פארשווייגען די ווארהייט, האָט ער אָט די אויפפאָדערונג
אַנגענומען ווערטליך און מיט אַ נידעריגער שטימע האָט ער זיך
מורד געווען, אז דער אַריגינאַל פון'ם בריעה געפינט זיך ביי איהם
אין ביוראָ.

אצונד איז דער אַלטער געוואָרן ריכטיג אין כעס. ער האָט
זיך ארויפגעוואָרפען אויף'ן צענזאָר, איהם אויסגערופען פארשידענע
נעמען און איהם געסטראַשעט מיט אַלע מעגליכע זאכען. דער
אַרעמער מענש האָט ניט געוואוסט, וואו ער זאָל זיך אהינטאָן.
אָבער פאר אונז איז די זאך געווען געענדיגט, וואָרים מיר האָבען
אצונד געוואוסט, וואו מיר האָבען געהאלטען אין דער וועלט. הוט
איז געווען מיט דער מיינונג, אז דער קאָמאנדיר וועט די צוויי
חברה-לייט גלייך אוועקנעמען פון זיין באַטאָליאָן, אָבער ווען עס
זיינען אריבער צוויי טעג, אָהן דעם אז עפעס זאָל האָבען געשעהן,
האָט ער די זאך באַקאנט געמאכט צווישען די געפאנגענע. דער

רעזולטאט איז געווען, אז לאַמערס, קארפעלס און א געוויסער גרינחוט, וועלכער איז שטענדיג ארומגעגאנגען מיט די צוויי האַרבען געקראָגען גוט אָנגעבראָכען די ביינער, און בלוז דורכדעם וואָס די סאָלדאטען האָבען זיך באַצייטענס אַריינגעמישט, איז מעגליך געווען זיי אַרויסצוקריגען פון די הענט פון די פאַרביטערטע לייט און זיי אַריינצופיהרען אין דער וואַך־שטוב. פון דאָרט האָט מען זיי אוועקגעשיקט אין אן אנדער לאַגער. שפעטער האָבען מיר גע־הערט, אז מען האָט זיי געבראַכט אין אינטערנירונגס־לאַגער פון פעלדהאם, וואו מען האָט דעמאָלט אינטערנירט אלע עלזאסער, פאָר־ליאסען, טשעכען א. א. וו.

צוליב אַט דער מיאוס'ער געשיכטע האָט זיך דער גאנצער לאַגער א צייט לאַנג געפונען אין א שטאַרקער אויפֿרעגונג. הוט אַליין איז געווען אין געפאָר געשטעלט צו ווערן פאַר א קריגס־געריכט צוליב „אויפֿרייצען צו א בונט“. אָבער מען האָט די זאך דערשטיקט, כדי ניט אויפֿצורייסען מעהר די אויגען. ס'איז איינ־פאך געווען א שאַנדע. עטליכע טעג נאָכדעם ווי די דריי זיינען אַרויסגעיאָגט געוואָרן פון'ם „סי־באַטאַליאָן" האָט מיידזשאַר מאָט פאַרקניפֿט מיט מיר א געשפּרעך, כדי צו ריידען מיט מיר וועגען אַט דער טונקעלער געשיכטע. כ'האָב איחס גאנץ אָפּען געזאָגט, וואָס איך האָב געדענקט וועגען דעם. ער איז געווען איינפאַרשטאַנען מיט מיר אין אלע פונקטען און האָט געזאָגט, אז מען קאָן ניט פאַרדענקען די מענשען, ווען זיי האָבען ניט געוואָלט האָבען אועלכע חברה־לייט אין זייער מיט.

דעם 18טען יאנואר האָט אונז ווידער פאַרלאָזען א מחנה פון עלטערע לייט, וועלכע זיינען אָפּגעשיקט געוואָרן קיין דייטשלאַנד, אין אויסטויש פאַר ענגלישע ציוויל־געפאַנגענע. עטליכע פון זיי האָבען זיך נאָך אין דער לעצטער שטונדע געלאָזט איבערריידען פון זייערע פאַמיליעס צו בלייבען אינטערנירט אין ענגלאַנד. זיי האָבען עס געטאָן מיט שווערע הערצער, הגם אונטער די אומשטענדיגן דען איז דאָס געווען דאס בעסטע וואָס זיי האָבען געקאָנט טאָן. אונזער אַרקעסטער האָט די שוידענדע קאמערעדען געגעבען א

פראכטפולען קאנצערט, און איך האָב אין נאָמען פון די דריי באַ-
טאָליאָנען זיי געזאָגט א פאָר וואַרעמע אָפּשידס-ווערטער. ס'איז
געווען א קאלטער, אומעטיגער טאָג, ווען די אלטע לייט האָבען
פארלאָזען דעם „פעלעס“. ווער האָט דעמאָלט געקאָנט וויסען, וואָס
פאָר א שיקזאָל זיי זיינען אנטקעגען געגאנגען!

דעם 17טען פעברואַר איז אַרויס א נייער באַפעהל, לויט וועל-
כען מיר האָבען פון'ם 25טען און ווייטער ניט געטאָרט קריגען פון
דרויסען קיין פעקלעך, וואָס האָבען ענטהאלטען פלייש-זאָכען.
ברויט, מעהל, קוכען א. א. וו. אויך אין די בופעטען האָט מען די
דאָזיגע זאכען מעהר ניט געטאָרט פארקויפּען. בלויז פעקלעך,
וועלכע זיינען אָנגעקומען פון דייטשלאַנד, האָט מען איבערגעגעבען
די געפאנגענע. אַט דער נייסטער אוקאַז פון'ם „וואָר אָפּיס“ האָט
די מענשען אריינגעבראכט אין א גרויסער דערשלאָגענקייט, וואָרים
גראָד אין יענער צייט, ווען די ערנערונג איז געווארן אלץ ערגער און
קאָרגער, זיינען פאר אונז די צופלוסען פון דרויסען געווען טאָפעלט
און דרייפאָד נויטווענדיג. אָבער דאָס ערגסטע איז ערשט געקומען.
דעם 28טען פעברואַר האָט מען אויף א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“
אויך די אלגעמיינע פאָרציעס אונזערע פאקלענערט אויף א היבשען
אופן. די מענשען זיינען געווען ווי פארשטיינערט, ווען זיי האָבען
דערזעהן די קלוינטשינקע שטיקלעך ברויט, וואָס האָבען זיי פון
איצט אָן געדאַרפט דינען אלס טעגליכע פאָרציע. אלע פראָטעס-
טען זיינען געווען אַרויסגעוואָרפּען. דער קאָמאָנדר האָט אונז ניט
געקאָנט העלפּען, ווייל ער האָט גאָרנישט געקאָנט טאָן געגען די
באַפעהלען פון'ם „וואָר אָפּיס“. ער האָט אליין גאנץ גוט באגריפּען,
אז מיר וועלען ניט קאָנען לאַנג אָנהאלטען מיט אַט די פאָרציעס,
האָט זיך אויך פערזענליך באמיהט פאר אונז אין'ם קריגס-מיניס-
טעריום, אבער ס'האָט גאָרנישט געהאָלפּען.

אין אן אינטערנירונגס-לאַגער איז די ערנערונגס-פראגע איינע
פון די וויכטיגסטע פראָבלעמען. מחמת דעם איז כדאי דאָ צו באַ-
האַנדלען אַט די פראגע אביסעל אויספיהרליכער. אין פארלוף

פון די ערשטע צוויי מלחמה־דיאָהרען זיינען די פּאָרציעס, וועלכע די רעגירונג האָט אונז צוגעשטעלט, געווען גענוג לויט דער קוואַנטיטעט, כאָטש עס האָט געפעהלט די נייטיגע אָפּוועקסלונג און די קוואַליטעט און צוגרייטונג פון די שפייזען איז אָפט געווען ווייט פון גוט. אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען אין דער ערשטער צייט פון דער געפאנגענשאפט נאָך געהאט אביסעל געלד, אזוי אז זיי זיינען געווען אין דער לאגע צו קויפּען אין דער „קאנטין“ דאס נייטיגסטע, אָדער עס קריגען צוגעשיקט פון זייערע פאמיליעס. אָבער פון פעברואר 1917 אָן, ווען די פּאָרציעס זיינען באדייטענדר פארקלענערט געוואָרן און דערצו האָט מען אונז נאָך פארבאָטען צו באַציהען וויכטיגע לעבענס־מיטלען פון דרויסען, האָט זיך ענטוויקעלט א צושטאנד, וועלכער איז פון טאָג צו טאָג געווארען אלץ אומערטרעגליכער און האָט פאראורטיילט די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע צו גרויסע הונגער־ליידען. יעדער אומפאָרטייאישער באַאָכטער האָט געמוזט צוגעבען, אז די פּאָרציעס, וועלכע מען האָט אונז צוגעטיילט, זיינען ווייט נישט גענוג געווען צו באַפרידיגן גען אפילו די סאמע נייטיגסטע באַדערפענישען. ס'איז געווען בוכ־שמעבליך צום לעבען צו וועניג, צום שטאַרבן צופיעל.

די פראגע, וויפיעל נאָרונג א מענשט מוז האָבען יעדען טאָג, איז נישט אזוי לייכט צו ענטשיידען, זאָגאר ווען מען נעמט אין באַטראַכט די באַזונדערע קלימאטישע פארהעלטענישען און די באַשעפטיגונג פון די מענשען. פונדעסטוועגען גלויבען מיר, אז מיר וועלען זיין גאנץ נאָהנט צום אמת, ווען מיר וועלען פון איין זייט נעמען אלס באַזיס פאר אונזערע אָנגאבען די סאמע קלענסטע שאַצונג פאר די נויטווענדיגסטע ערנערונגס־באַדערפענישען פון א מענשען, און פון דער אנדער זייט וועלען מיר נעמען צום פארגלייך דעם מאַקסימום פון'ם נאָרונגס־ווערט וואָס עס האָבען ענטהאלטען די לעבענס־מיטלען, וועלכע מען האָט אונז צוגעטיילט. דערביי וועלען מיר זיך באַציהען אויסשליסליך אויף די אונטערזוכונגען פון באַרימטע ענגלישע פיזיאלאָגען, ווייל זייערע רעזולטאטען זיינען דאָך אס פאָסענדסטען פאר די ענגלישע לעבענס־באַדינגונגען.

דער נאָרונגס-ווערט פון אונזער טעגליכער שפּיז, באַרעכענט לויט „קאַלאָריען“, איז דורך דער אומאויפהערליכער פארקלענערונג פון אונזערע פאַרציעס געווען ווי פאָלגט:

ברויט	5	אונסעס גלייך:	280	קאַלאָריען טעגליך
געבראַכענע סוכארעס	4.....	“	140	“
רייז	1.....	“	100	“
לינזען	2.....	“	200	“
גרינווארג	4.....	“	50	“
מאַרמעלאַדע	1.....	“	100	“
צוקער	1.....	“	100	“
קארטאָפּעל*)	15.....	“	335	“
פלייש**)	3½.....	“	100	“
הערינג	3½.....	“	84	“
טיי אדער קאָפּע	—.....	“	—	“
זאַלץ און פעפּער	—.....	“	—	“

מאקסימום.....1489 קאַלאָריען

מיר האָבען דעם נאָרונגס-ווערט פון אונזערע פאַרציעס געמאַס־טען לויט די ציפּערן פון אָנערקענטע ענגלישע פיזיאלאָגען, ווי דר. א. ד. וואַלער, דר. ס. ראסעל-וועלס, דר. דזש. ב. ליעטהם און דר. ע. דזש. ספּרינגס.

דר. ספּרינגס האָט דאמאָלס ערקלערט, אז 3000 קאַלאָריען זיינען גענוג פאר א מאן וואָס טוט לייכטע ארבייט. לויט א באַריכט,

(*) מיר האָבען אייגענטליך געקריגען 20 אונסעס קארטאָפּעל פאר יעדען איינעם, אָבער אזוי ווי זיי זיינען געווען זעהר שלעכט, זיינען נאָך די אָפּפאלען געבליבען העכסטענס 15 אונסעס.
(**) מען האָט אונז געגעבען יעדע וואָך 18 אונסעס פּריש פלייש און 12 אונסעס געפּיקעלט פלייש פאר יעדען מאָן. אזוי ווי דאָס לעצטע איז געווען פון א זעהר ביליגער קוואַליטעט, איז אונזער ציפּער פון 100 קאַלאָריען פאר 3½ אונסעס טעגליך געווען נישט צו נידעריג באַרעכענט.

וועלכער איז אויפגענומען געווארן פאר דער ענגלישער רעגירונג פון א קאמיטעט פון דער „ראַיאַל סאָסייטי“ און גע'חתמ'עט פון דריי פראָפּעסאָרען פון פיזיאָלאָגיע, האָבען אין דער טעגליכער נאָרונג פון א מענשען געזאָלט זיין וועניגסטענס 3400 קאלאָריען. פראָפּעסאָר א. ד. וואַלער פון דער „ראַיאַל סאָסייטי“, וועלכער האָט אין יענער צייט פיגורירט אלס עקספּערט פון'ם „האַום אָפּיס“, האָט ערקלערט אין א באריכט צו דער רעגירונג אין נאָוועמבער 1916: „מיר רעקאָמענדירען א מינימום פון 3000 קאלאָריען פאר אמוניציע-ארבייטער. א לייכטער פיזישער ארבייטער דארף קריגען 3000, א וואַפּען-ארבייטער 3500 קאלאָריען.“

ווען מען זאָל נאָך דערצו נעמען אין אנבאטראכט, אז לויט דער מיניונג פון'ם פיזיאָלאָג דר. ע. דזש. ספריגס פון'ם „האַום אָפּיס“, מוז פון דער פארברויכטער שפיז אראָפּגערעכענט ווערן 12 פראָצענט, וואָס באשטעהט פון אומפארדייליכע שטאָפּען, דאן האָבען מיר פאר אונזערע פאָרציעס געהאט פאָלגענדע צאָהלען:

מאקסימום 1489..... קאלאָריען

אָרונטער 12 פראָצענט 178.....

בלייבט: 1311..... קאלאָריען

אָבער אָט דער ציפּער איז נאָך אויך געווען צו הויך, וואָרים עס וואָלט נאָר דאן געווען ריכטיג, ווען די קוואַליטעט פון די לע-בענס-מיטלען וואָלט געווען אין גאנצען גוט. דאָס איז אָבער ליי-דער ניט געווען דער פאַל, וואָרים ס'איז ניט געווען די וואָך, מיר זאָלען ניט זיין געצוואונגען זיך צו באקלאָגען אויף דער שלעכטער קוואַליטעט פון די פאָרציעס, הגם דאָס האָט אונז ווינציג וואס גע-האַלפּען. זאָגאר די רעקאָמענדאציעס פון'ם דאָקטאָר זיינען אין די מעהרסטע פאַלען איינפאך צוריקגעוויזען געווארן פון'ם „וואָר אָפּיס“. אזוי האָט מען אונז צום ביישפּיל אין מערץ 1917 באַנליקט מיט אזויגערופענע „סמעלטס“, א מין קליינע פישלעך, וועלכע זיי-נען ווער ווייס ווי לאנג געלעגען אין זאָל. אונזערע קעכער האָבען

זיך געגעבען די גרעסטע מיה צו מאכען עפעס פון דעם דאָזיגען מורא'דיגען שטאָף, אזוי אז מען זאָל קאָנען ווי עס איז געניסען דערפון, אָבער מען האָט געמוזט איבער א העלפט ארויסוואַרפען. קיין ערזאץ דערפאר האָט מען אונז נישט געגעבען. דער אלטער קאָ-מאנדיר, וועלכער איז געשטאָנען ביי דער אונטערזוכונג פון די דאָ-זיגע אזויגערופענע „סמעלטס“, האָט סאַרקאסטיש באַמערקט: „דאס קוקט מיר אויס ווי שטיקער פון לוט'ס ווייב.“

אָבער עס פלעגט אויך אָפט פאַרקומען, אז מיר האָבען איבער-הויפט גאָרנישט געקאָנט באנוצען פון די געליפערטע פאַרציעס, אָהן דעם אז מען זאָל אונז האָבען געגעבען די מינדסטע זאך דערפאר. אין יוני און יולי 1917 זיינען די הערינג געווען אין א צושטאָנד, וועלכער לאָזט זיך קוים באשרייבען. דעם 16טען יוני האָט דער דאָקטאָר געגעבען א באַפעהל צו פארניכטען זיבען פעסער מיט הע-רינג, וועלכע מען האָט צוגעטיילט די געפאנגענע פון'ם באַטאליאָן „איי“. די הערינג זיינען געווען פול מיט ווערים און האָבען געהאט אן עקעלהאפטען אָנבליק. צוויי טעג שפעטער האָט מען אונזער באַטאליאָן צוגעשטעלט א גרויסע צאָהל הערינג, וועלכע זיינען גע-ווען אזוי דורכגעדראַנגען פון זאָלץ, אז אונזערע קעכער מיט זייער גאַנצער קאָך-קונסט האָבען נישט געוואוסט וואָס צו טאָן דערמיט. דער דאָקטאר האָט דערום געלאָזט אויפמאכען א נייעם פאַס און געהייסען האַלטען די הערינג פיער און צוואנציג שעה צייט אונטער לויפענדיגן וואַסער, כדי ארויסצוציהען די זאָלץ. נאָך אכצעהן שטונד-ען האָבען זיך די הערינג געפונען אין א צושטאָנד פון פולשטענ-דיגער צופוילטקייט און האָבען מיט זייער עפוש'דיגען גערוך פאר-פעסטעט דעם גאנצען לאַגער. ס'איז איינפאך גאָרנישט געווען וואָס צו מאכען דערמיט, און דער דאָקטאָר האָט עס געמוזט אָנער-קענען. נישט קוקענדיג דערויף האָט מען אונז נישט געגעבען קיין שום ערזאץ, יא, מען האָט אונז מאָנאטען לאַנג ווייטער צוגעשטעלט אָט די צופוילטע הערינג, נישט קוקענדיג אויף אונזערע פראָטעסטען, און אָהן דעם אז מיר זאָלען דערפון האָבען דעם מינדעסטען נוצען. ווי עס ווייזט אויס, האָט איינע פון די פירמעס, וועלכע האָבען אין

יענער צייט געמאכט ריזיגע פראָפּיטען מיט זייערע ליפערונגען פאר דער ארמיי א. א. וו., אָפּגעצימבעלט דעם „וואָר אָפּיס“ און איהם אריינגעשמוגעלט אָט די מורא'דיגע וואַרע. און אזוי ווי מען האָט די ענגלישע סאָלדאטען אויף קיין פאל ניט געקאָנט אָנבאָטען אזא שפּיוו, האָט מען ווארשיינליך אונז געוואָלט דאָ באנוצען אלס עקס-פערימענט-קראַליקעס.

אז אונזערע טענות און פראָטעסטען זיינען ניט געווען סתם אין דער וועלט אריין און אז עס האָט זיך דאָ ניט געהאנדעלט וועגען קאפּרווען פון איידעלע, פארצויגענע גומענס, קאָן מען זעהן דערפון, וואָס דער ענגלישער פאכטער, וועלכער פלעגט צונעמען ביי אונז אין לאַנער די אָפּפאלען פון דער קיך, כדי דערמיט צו קאָרמענען זיינע חזירים, האָט דעם 23טען יוני געלאָזט וויסען אונזערע קעכער, אז דריי חזירים זיינען ביי איהם אוועקגעפאלען, נאָכדעם ווי זיי האָבען זיך אָנגעפרעסען מיט דעם אָפּפאל פון די שרעקליך געזאל-צענע פלייש און פיש, וואָס ער האָט געהאט אוועקגעפיהרט פון לאַנער. אָט די שפּיוו איז אַלואַ פאר די חזירים אפילו ניט געווען מעגליך צו געברויכען.

דר. דאָוו, דער נאָכפאלגער פון דר. מאַפארט אין שפּיטאָל, וועל-כער איז געווען א זעהר הומאנער און געוויסענהאפטער מאַן, האָט צוגעשיקט צו דער וויסענשאפטליכער אָפּטיילונג פון'ם בריטיש מוזעאום אן אנצאָל פון די ווערים, מיט וועלכע ס'האָט איינפאך געקישעט אין די הערינג וואָס מען האָט דעמאָלט צוגעשטעלט דעם „אי“ באַטאליאָן. אלס ענטפער דערויף האָט ער געקריגען פאַל-גענדען בריעף, וואָס איז דעם 21טען יוני אָנגעקלעפט געוואָרן אויף'ן שווארצען ברעט אין אלע דריי באַטאליאָנען, און וועלכער פארדינט געהאלטען צו ווערן אלס קולטור-דאָקומענט פאר די קומענדע דורות:

British Museum (Natural History)

Cromwell Rd. S. W.

June 15th, 1917.

Dear Sir:

Dr. Graham has handed me your letter of yesterday's date, in reply to which I have to say that the worm

you sent is the common *Filaria Piscum*, which is often abundant in edible fishes, and is perfectly harmless.

I am

Yours faithfully,

(Signed)

F. JEFFREY BELL.

(דר. גרעהם האָט מיר איבערגעגעבן אייער בריעף פון נעכטיגן דעם דאָטום, אויף וועלכען איך קאָן אייך ענטפערן, אז דער וואָרם, וואָס איהר האָט מיר צוגעשיקט, איז דער געווענליכער „פילאריא פיסקום“, וועלכער געפינט זיך אָפט אין גרויסע מאסען אין עסבארע פיש, און איז פולשטענדיג אומשעדליך.

איך פארבלייב אייער ערגעבענער

גע'חתם'עט: פ. דזשעפרי בעל.)

די פאלגענדע פון דער שלעכטער און ניט געניגענדער נאָרונג האָרען זיך אלץ שטארקער געלאָזט מערקען אין לאַגער. אסך געפאָרענע האָבען געליטען פון כראָנישע אויסשלאָגען און 75 פראָצענט פון אלע פאלען וואָס זיינען באהאנדעלט געוואָרן אין שפיטאַל זייער נען געווען מאָגען און געדעריס-קראנקהייטען. זעהר הויך איז געווען די צאָהל פון די ברוכען וואָס די געפאנגענע האָבען זיך געמאכט ביים שטולנאָנג. אזוי ווי מיר פלעגען אָפט חדשים-לאָנג ניט קריגען קיין גרינוואַרג און מען פלעגט אונז אָנשטאָט דעם געבען שלעכטע רייז, איז האַרט-לייביגקייט געווען אן אלגעמיינ פארשפרייטע צרה אין'ם לאַגער. און אזוי ווי די ווידערשטאנדס-פעהיגקייט פון די אונטערלייב-אָרגאַנען איז ביי די מעהרסטע געפאנגענע געווען זעהר אָפגעשוואכט צוליב דער שלעכטער און מאַנגעלאַפּטער נאָרונג, זיינען ענטשטאַנען די ברוכען. אונזער הויפט-קראנקענוועכטער ריכטער, וועלכער האָט אויך געהאַט אונטער זיין אויפזיכט די איי-נערליכע אָרגאַניזאַציע פון'ם שפיטאַל, האָט מיר איין טאָג דער-צעהלט, אז ער האָט אין משך פון צעהן חדשים באצויגען פון דרוי-סען קרוב צו פינף הונדערט ברוכ-בענדער, און ווען איך האָב דאָס ניט געקאָנט באגרייפן, האָט ער עס מיר באצוויזען דורך זיינע ביכער.

די איבערגרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך אין יענער צייט געפונען אין'ס „פעלעס“, האָבען שוין געהאט געלעבט יאָהרען-לאַנג אין ענגלאַנד און זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען. זיי האָבען זיך אין פארלויר פון די יאָהרען געהאט אין גאנצען איינגעלעבט אין די ענגלישע לעבענס-פארהעל-טענישען און האָבען געהאט גאנץ וועניג באציהונגען מיט דער אל-טער היים. זיי האָבען אלואַ פון דאָרט גאָרנישט געהאט וואס צו ערוואַרמען, און אזוי ווי זיי האָבען אויך פון זייערע קרובים אין ענגלאַנד ניט געטאָרט קריגען קיין שום לעבענס-מיטלען, זיינען זיי כסדר געפלאגט געוואָרן פון הונגער. די פארטרעטער פון דער אמעריקאנער געזאנדשאפט האָבען אונז געהאלטען אין איין פאר-זיכערן, אז די ערנערונגס-פארהעלטענישען פון די ענגלישע ציוויל-געפאנגענע אין רוהלעבען זיינען נאָך פיעל אומגינסטיגער איידער אונזערע. דאָס ווילען מיר גאָר ניט באשטרייטען. אָבער די אינ-טערנירטע אין רוהלעבען זיינען פון ענגלאַנד פארוואָרט געוואָרן אויף א ברייטען אופן מיט לעבענס-מיטלען, בעת ווען אין דייטשלאַנד, וואו די מאַטעריעלע נויט איז מיט דער לענג פון דער מלחמה וואָס ווייטער אלץ גרעסער געוואָרן, איז מען גאר ניט אימשטאנד געווען מיט אונז צו טאָן דאָסזעלבע, ווען מען וואָלט עס זאָגאר געוואָלט טאָן. אָבער די יעניגע צווישען אונז, וועמען די נויט האָט געטרי-בען זיך צו ווענדען צו אלטע קרובים אָדער באקאנטע אין דייטש-לאַנד, כדי צו בעטען ביי זיי הילף, האָבען ניט נאָר פון דער צענזור געקריגען צוריק זייערע בריעף, זיי זיינען נאָך אויסער דעם אויך באשטראַפט געוואָרן דערפאר וואָס זיי האָבען זיך באקלאָגט פאר אנדערע אויף זייער נויט. געוויסע געפאנגענע זיינען צוליעב אַט די „הונגער-בריעף“ פארשיקט געוואָרן אויף דער „אייל-אָף-מען“. מיט איין וואָרט: די צענזור האָט זיך געגעבען די גרעסטע מיה, אז קיין איין וואָרט אפילו זאָל ניט ארויסקומען אויף דרויסען איר בער דעם אמת'ן צושטאנד פון אונזערע לעבענס-באדינגונגען. מען דארף ניט זיין קיין עקספערט, כדי צו באגרייפן, ווי אזוי אַט דאָס שטענדיגע הונגער-ליידען האָט געמוזט ווירקען אויף דעם

גייסטיגען צושטאנד פון די מענשען. היינט צו טאג צווייפעלט מען שוין קוים וועגען דעם, אז עס זיינען פאראן ענגע באציהונגען צווישן די פיזישע באדינגונגען, אונטער וועלכע מענשען זיינען גע- צוואונגען צו לעבען, און זייער פסיכישען פיהלען. אין דער ווירק- ליכקייט האט אן אויפמערקזאמער באאפאכטער געקאנט זעהר לייכט זעהן, ווי צוליעב דער מאטעריעלער נויט איז ביסלאכווייז פארגעקומען א פולשטענדיגע גייסטיגע ענדערונג צווישען די גע- פאנגענע. פריהער איז געווען א גאנץ געווענליכע ערשיינונג, אז א מיטגעפאנגענער, וועלכער האט פון דרויסען געקריגען א פעקעל, זאל גערן געבען זיין שכן א פאר שטיקלעך דערפון. איז אימיצער אמאל געווען קורץ אין ברויט, איז יעדער איינער גערן געווען איהם ארויס- צוהעלפען. ביי די טישען פלעגט זיך בלויז זעלטען מאכען א שטרייט איבער די צוגעטיילטע פארציעס, און די געזעהלטע עטלי- כע, וועלכע האבען ניט געקאנט באהאלטען זייער קראנקהאפטען עגאאיזם, זיינען פון אלעמען באהאנדעלט געווארן מיט פארזאכטונג. אבער דאס האט זיך גרינדליך געענדערט, נאכדעם ווי די נייע באשטימונגען זיינען א צייט לאנג געווען אין קראפט. די ברוטאלע אינסטינקטען פון די מענשען האבען זיך שטארק ארויסגעוויזען. און דאס מיטגעפיהל מיט די ליידענדע איז אלץ מעהר און מעהר אפגעטעמפט געווארן. האט זיך דעם איינעם אדער דעם אנדערן איינגעגעבען דורך שמוגלעריי אדער אויף וואס פאר עס איז אנדער אופן צו קריגען עפעס פון דרויסען, איז ער פארקראכען אין א וויי- קעל, וואו קיינער האט איהם ניט געקאנט באמערקען, כדי דאָרט צו פאצעהרען דאס וואס ער האט געקראָגען. אויב אנדערע האבען איהם צופעליג דערטאפט דערביי, איז ער געווארן א פארציטערטער, אזוי ווי ער וואלט באגאנגען א געמיינהייט. און ס'איז ווירקליך געווען שרעקליך אין דער אָנוועזענהייט פון אנדערע אויפצועסען אן עקסטרא מאַהלצייט און האָבען אָנגעשמעלט אויף זיך הונגעריגע אויגען פון אלע זייטען. ביי די טישען איז איצט אין פארלויף פון די מאַהלצייטען כמעט קיינמאל ניט אָפגעגאנגען אָהן שטרייט און צאנקעריי. מען האט געקוקט מיט אָפענע אויגען און געהיט, אז

דער איינער אדער דער אנדערער זאָל ביי דער פארטיילונג פון'ם ברויט חלילה נישט קריגען א שטיקעלע מעהר. די מענשען זיינען געוואָרן פאַרהאַרטעוועט, מיסטרויאיש און גערייצט. א קלייניגקייט האָט געקאָנט פלוצלינג ארויסרופען אן אויפֿרעגונג אין'ם גאנצען לאַנד. גנבות זיינען פאַרגעקומען אלץ אָפּטער. אסך געפאנגענע האָבען געליטען פון א מערקווירדיגער שוואַכקייט פון זכרון, כאָטש זיי זיינען פריהער געווען גאנץ נאָרמאַל. ס'איז געלעגען עפעס קראַנקעס אין דער גאנצער אטמאָספערע. עפעס וואָס האָט אנגע-וואָרפען א מרה שחורה און א פחד, און וואָס לאָזט זיך מיט דעם בעסטען ווילען נישט ריכטיג באשרייבען.

מען האָט אָפּט ערקלערט, אז הונגער און נויט מאכען די מענשען דרייסטער און אונטערנעמונגס-לוסטטיגער. קיין זאך איז נישט פאל-שער ווי אָט די מיינונג. הונגער און נויט מאכען די מענשען פייג און שוואַך, זיי דערשטיקען אין זיי די סאָציאלע געפיהלען און אינס-טינקטען און פיהרען ביסלאַכווייז צו דעם ברוטאלסטען און שאַרפֿסטען עגאָאיזם. אומאויפהערליכע מאַטעריעלע נויט איז טאקע אימער שטאַנד צו טרייבען די מענשען צו פאַרצווייפלונגס-אַקטען, אבער זי האָט נישט די קראַפֿט צו ענטוויקלען זייערע שעפּערישע טהעטיג-קייטען און יענעם טיפען סאָציאלען פיהלען, וואָס איז ביז אהער געווען דער לייט-שטערן פון אלע געזעלשאַפטליכע ענדערונגען אין דער געשיכטע. דאס איז אויך די אורזאך, פארוואָס אלע גרויסע און ווירקליך רעוואָלוציאָנערע באוועגונגען זיינען תמיד געקומען דאָן, ווען עס איז איינגעטראַטען א געוויסע בעסערונג אין די מאַטעריעלע לעבענס-באדינגונגען און די מענשען האָבען ווידער געהאט די קראַפֿט צו גלויבען אין דער צוקונפֿט.

קינמאָל האָב איך אָט דעם אמת נישט געפיהלט אזוי טיף און אינטענסיוו ווי אין יענעם לאַנגען פעריאָד פון טעגליכע הונגער-ליידען און שווערע נשמה־יסורים, וועלכע האָבען מעהר ווי איינעם פון מיינע דאמאָלסדיגע ליידענס־חברים פאר דער צייט אָפּגעשני-טען פון לעבען.

קאפיטעל 19

די ווירקונג פון דער רוסישער רעוואלוציע

אונזער „שטיוער־סיסטעם“ — דער קאמף געגען די קארטען־שפילער — פארם־ארבייטער אין קייטען — די רעדע פון באָנאר לאָו — די שווייצער געזאנדשאפט נעמט איבער אונזער פארטרעטונג — דער אויסברוך פון דער רעוואלוציע אין רוסלאנד — ליכט אין דער פינס־טערניש — אמעריקא טרעט אריין אין קריג — די מענער פון מזרח־אפריקא — דער ערשטער מאי — דער אלטער קאמאנדיר — זיין טויט — אָפּשיד פון די רוסישע פרוינט — קראפּאטקין פארלאָזט ענגלאנד — מאלאטעסטא וויל אויך פאַחרען קיין רוסלאנד — אלץ איינזאמער ארום און ארום.

כדי אָפּצושטעלען די וואקסענדע נויט וועניגסטענס אויף אזוי ווייט ווי מיר זיינען געווען אימשטאנד דערצו, האָב איך פאַרגע־לעגט פאר מיינע מיטגעפאנגענע אַרייה פון מאסרעגלען, וועלכע זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט סימפאטיע פון אלעמען. אויף מיין פאַרשלאג האָבען מיר שוין פריהער געהאט איינגעפיהרט ביי אונז אין באַטאַליאָן, אז יעדער וואָס האָט דערהאלטען פון דרויסען א פּעקעל, פלעגט צאָהלען איין אָדער צוויי פענס אין דער באַטאַ־ליאָן־קאָסע, כדי אויך די, וועלכע זיינען ניט געווען אזוי גליקליך צו קריגען צופלוסען פון דרויסען, זאָלען עפּעס האָבען דערפון. אָט דער מנהג האָט אונז איינגעבראכט יעדע וואָך א היבשע סומע, וועלכע איז געגאנגען אין גאנצען פארן קיך־פּאָנד. יעדער איינער האָט גערן געגעבען אָט דעם בייטראַג, און עס זיינען זאָגאר געווען היבשע עטליכע וואוילהאבענדע לייט צווישען אונז, וועלכע האָבען יעדעס מאל געצאָהלט זעקס פענס ביז א שילינג. ווען די פּעקלעך

פון דרויסען האָבען אַלוא צוליעב דעם נייעם באפעהל אָנגעהויבען קומען זעלטענער, און ווען די גורא איז נאָך שפעטער פארשארפט געוואָרן און זיי האָבן ביסלאַכווייז גאָר אויפגעהערט צו קומען, זיי נען אונזערע אייגנאמעס פון וואָך צו וואָך געוואָרן קלענער און א דאנק דעם די קעסט מאָגערער. איך האָב דערום געמאכט א פאָר-שלאג, אז אלע, וועלכע האָבען געקריגען צוגעשיקט געלד פון דרוי-סען, זאָלען אראָפגעבען א קליינעם פראָצענט פאר דער באַטאַ-ליאָן-קאַסע, כדי אויף אזא'ן אופן צו געבען אונזערע קעכער די מעגליכקייט צוצוגרייטען די שפייז וואָס די רעגירונג האָט אונז צו-געטילט אזוי נאָרהאַפטיג און אזוי געשמאק ווי נאָר מעגליך. איך האָב שוין פריהער געהאט גערעדט מיט די לייט, וועלכע פלעגען קריגען געלד-זענדונגען, און זיי אָנגעוויזען אויף דער דרינגענדער לאַגע, אין וועלכער מיר האָבען זיך געפונען, און איך האָב אויך אן ערגעץ ניט באַגעגענט קיין ווידערשטאַנד. בלויז איינמאָל איז פאר-געקומען, אז א געוויסער הערר פאָן ב. האָט זיך גאנץ פעסט אָפגע-זאָגט צו געבען זיין שטייער, און האָט זיך זאָגאר באַקלאָגט וועגען דעם צום קאָמאנדיר. דער מאן איז א קורצע צייט פאר דעם אנגע-קומען צו אונז פון'ם אינטערנירונגס-לאַגער פון וויקיפיעלד און עס איז איהם שווער געווען זיך צו צוגעוואוינען צו די פרייע אויפפיה-רונגען, וועלכע האָבען זיך ביסלאַכווייז אויסגעארבייט ביי אונז.

ווען דער קאָמאנדיר האָט מיך געפרעגט, פארוואָס מען וויל ביי דעם מאן אראָפנעמען א טייל פון דעם געלד וואָס מען האָט איהם צוגעשיקט, האָב איך איהם ערקלערט דעם גאנצען ענין. ער האָט מיר געענטפערט, אז ער האָט גארנישט וואָס איינצואווענדען געגען אונזערע מעטאָדען, אזוי לאַנג ווי די בייטראָגען ווערן געגעבען פרייוויליג, אָבער אויב אימיצער טרעט ארויס געגען דעם, דארף מען איהם אויסצאָהלען די פולע סומע, כדי אויסצומיידען אומאנ-גענעמע קאָמפליקאַציעס. איך האָב איהם ערקלערט, אז דאס איז א זעלבסטפארשטענדליכע זאך, אָבער אז ביז אהער האָט קיינער אוי-סער הערר פאָן ב. ניט אויפגעהויבען קיין פראָטעסט געגען דעם. פארשטעהט זיך, אז די זאך איז ניט געבליבען אומבאקאנט, און

הערר פאָן ב. האָט זיך שפעטער מיטגעווען און געבעטען, מען זאָל איהם איבערשיקען צוריק קיין ווייקסיעלע.

מיט א שטיקעל צייט פאר דעם האָט זיך א מאן פון אונזער באַטאָליאָן, וועלכער האָט פאר דער מלחמה געהאלטען א קליינעם רעסטאָראַנט, געווענדט צום קאָמאנדיר און געבעטען ביי איהם ער לויבעניש אריבערצוברענגען פון זיין היים א ביליארד. דער אלטער האָט גארנישט געהאט וואָס איינצואווענדען דאָגעגען, און זינט דאן זיינען די פריינט פון'ם ביליארד-שפיל אויפגעריכט געוואָרן. באַלד האָבען זיך געפונען נאָך בעלנים דערויף, און אזוי ווי מיר האָבען ביי דער „קאָנטין“ געהאט א צימליך גרויסען ליידריגען פלאץ, זיינען אוועקגעשטעלט געוואָרן נאָך צוויי ביליארד-טישען, וועלכע זיינען באזונדערס אין די לאנגע ווינטער-מאָנאטען געווען פארנומען כמעט דעם גאנצען טאָג. די אייגענטימער האָבען דערמיט פארדינט היב'שע שטיקער געלד, אזוי אז איך האָב עס געהאלטען פאר פאסענדר ארויפצולעגען אויף זיי א וועכענטליכען שטייער, כדי צו קריגען נאָך געלד פאר אונזער קיך-פאָגל. די חברה-לייט האָט דאס ניט שטארק געשמעקט, באזונדערס איינער פון זיי האָט אונז כסדר געמאכט שוועריגקייטען, ווען ער האָט געדארפט צאָהלען, הגם דאָס האָט איהם גארנישט געהאָלפֿען.

אין טאָג האָבען זיך די דריי חברה-לייט צונויפגערעדט, אָפצורשטעלען די צאָהלונגען צו דעם באַטאָליאָן. אין זייער קליינליכען ענאָאיזם האָבען זיי זיך פאררופען דערויף, אז דער קאָמאנדיר האָט זיי ערלויבט איינצופיהרען די ביליארדס, און עס איז דאמאָלס קיין רייד ניט געווען וועגען א שטייער-צאָהלונג. מיר האָבען אלזא געמאכט א סוף צו דער גאנצער געשיכטע, מיט דעם וואָס מיר האָבען זיי ערקלערט, אז פון איצט אָן וועלען די ביליארדס איבער-גענומען ווערן פון'ם באַטאָליאָן גופא, אזוי אז אלע אייננאמעס וועלען געהן צום נוצען פון'ם כלל, פון אלע געפאנגענע. מיר האָבען די דריי לייט פאָרגעשלאָגען צו פארקויפען זייערע ביליארד-טישען דעם באַטאָליאָן פאר א מעסיגער סומע אדער זיי ארויסנעמען פון'ם לאַגער, ווייל מיר מוזען האָבען דעם פלאץ פאר אונז אליין. איינער

פון זיי האָט זיין ביליאָרד צוריקגעשיקט אהיים, די אנדערע צוויי האָבען זיך מיט אונז אויסגעגליכען. ווען מיר האָבען געזעהן, אז די פראָפיטען, וואָס זיינען אריינגעקומען דורך די ביליאָרדס, זיינען געווען גאנץ היבשע, האָבען מיר באשלאָסען צו קריגען א גאנץ גרויסען ביליאָרד, כדי צו פארגרעסערן אונזערע וועכענטליכע איי-נאָמעס. א פארמעגליכער מיטגעפאנגענער, וועלכער איז אליין גע-ווען א ליידענשאפטליכער ביליאָרד-שפילער, האָט אונז אויסגעלעגט דאָס געלד, וואָס מיר האָבען איהם ביסלאַכווייז אויסגעצאָהלט פון אונזערע וועכענטליכע אייננאָמעס. אין קנאפע דריי חדשים איז אויך אָט דער ביליאָרד געווען באצאָהלט אייגענטהום פון'ם באטא-ליאָן. פאר דער גאנצער איבעריגער צייט פון אונזער געפאנגענ-שאפט זיינען די ביליאָרדס געבליבען דער בעסטער קוואַל פון אונ-זערע אייננאָמעס.

ווען איך האָב איבערגענומען די פיהרערשאפט פון'ם באטאליאָן האָב איך אויסגענוצט מיין גאנצען איינפלוס, וועניגסטענס אין אונ-זער באטאליאָן צו באזייטיגען די געמבלעריי, די פארשידענע האַ-זאָרד-שפילען, וועלכע האָבען זיך געהאט פארשפרייט איבער'ן גאנ-צען לאַנדער. מיר האָבען געהאט צווישען אונז א היבשע צאָהל ביטערע יונגען, ביי וועמען דאס האַזאָרד-שפיל איז נאָך פריהער פאר דער אינטערנירונג געוואָרן א פראָפעסיע. אָט די חברה-לייט האָבען אצונד פיגורירט אלס אזויגערופענע באַנק-האַלטער און הא-בען ביי זייערע קאמעראדען ארויסגעשווינדעלט די לעצטע פאָר גראַ-שען פון קעשענע. יא, עס האָבען זיך זאָגאר געפונען געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט גרעסערע סומען געלד און זיי האָבען אָט די חברה-לייט דירעקט פינאנסירט, און דערפאר פלעגען זיי קריגען א געוויסען פראָצענט פון די פראָפיטען. די מאָנאָטאָנקייט פון דער געפאנגענשאפט, דאס באדערפעניש פון די מענשען צו האָבען עפעס, מיט וואָס צו רייצען זייערע נערווען, — דאָס איז געווען ווי גע-וואונשען פאר די פראָפעסיאָנעלע שפילער און האָט זיי זעהר שטארק געהאַלפּען אין זייער געשעפט. עס האָבען זיך אלזאָ שטענדיג געפּו-נען גענוג געפאנגענע, וועלכע האָבען ניט געקאָנט ביישטעהן דעם

נסיון. אָפּט פלעגט פאָרקומען, אז איינצעלנע מענשען האָבען פאר-
שפּילט אלץ וואָס זיי האָבען פארמאָגט. באַזונדערס פאר די יונגערע
לייט איז אָט די ליידענשאפט געווען פארדאָרבל'יך און דעמאָראַלי-
זירענדיג אין העכסטען גראַד. כ'האָב אָפּט געזעהן, ווי שיפּ-יונגען
האָבען אין איין פערטעל שעה פארשפּילט פּעקלעך און געלדער, וואָס
זיי האָבען געסריגען צוגעשיקט פון זייערע עלטערן אָדער פון זייערע
באלעבאטיס, און דערנאָך האָבען זיי באַגנב'עט זייערע אייגענע
חברים, כדי נאָר צו קאָנען דינען צום שפּיל-טייוועל.

עס זיינען געווען איינצעלנע צווישען אונז, וועמען דאָס שפּיל
האָט איינפאך פארוואנדעלט אין חיות. אזוי פלעגט פאָרקומען, אז
געפאנגענע האָבען זיך ענטזאגט צו זעהן זייערע פרויען, וועלכע
זיינען געקומען צו זיי אויף באַזוך, דערפאר ווייל זיי זיינען גראַד
געשטאנען ביים שפּיל-טייש און האָבען ניט געוואָלט געשטרעט ווערן
אין זייער ליידענשאפט. אנדערע פלעגען צונעמען ביי זייערע פרוי-
ען דאָס לעצטע, כדי עס צו ברענגען אלס קרבן צו דער שפּיל-
מאניע, בעת ווען זייערע פאמיליעס אין דערהיים האָבען געמוזט
הונגערן. איינמאָל האָט מען מיר דערצעהלט וועגען א פאל, וואו א
באזונדערס געזונקענער שפּילער האָט אָפּגעווארט זיין פרוי, ווען זי
איז געקומען איהם באזוכען, און האָט פארלאנגט זי זאָל איהם
געבען איהר געלד-בייטעל. ער האָט ארויסגענומען אלעס וואָס ער
האָט דאָרט געפונען און עס אריינגעלעגט צו זיך אין קעשענע. ווען
די אָרעמע פרוי האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהר וועניגסטענס
איבערלאָזען אזוי פיעל, אז זי זאָל ניט זיין געצוואונגען צו געהן
צופוס אהיים, האָט זיך דער גראַבער יונג ענטזאגט צו דערפילען
איהר ביטע, אזוי אז א פרעמדער געפאנגענער, וועלכער האָט אויף
איהר רחמנות געהאט, האָט איהר אריינגעשטופט א פאָר פענס אין
האנד, כדי זי זאָל קאָנען פאָהרען. ווען דער פאל איז באקאנט
געוואָרן אין לאַגער, זיינען די געפאנגענע געווען אזוי אופגעבראכט,
אז זיי האָבען דעם נידערטרעכטיגען בחור גוט אָנגעבראָכען די
ביינער.

געוויס, אזעלכע פאלען זיינען געווען אויסנאָמען, אָבער זיי

ווייזען דאָך, ביז צו וואָס פאר א ווילדקייט די שפּיל־מאַניע האָט געקאָנט טרייבען די מענשען. אן אנדער צרה'דיגע ערשיינונג איז געווען דאָס, וואָס ביי די שפּיל־טישען פלעגען כמעט שטענדיג אויסברעכען צאנקערייען און שטרייטיגקייטען, וועלכע האָבען ניט זעלטען געפיהרט צו געשלעגען. צוליעב דעם דאָזיגען גרונד האָט די גרויסע מעהרהייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אָנגענומען א פיינדליכע שטעלונג געגען די שפּילער, באזונדערס געגען די אזויגערופענע „באנקירען“, פון וועלכע עטליכע האָבען גאנץ איינפאך און אָפּען געזוכט דורך פארשידענע שווינדלערייען אָפּצורארען די שפּילער, אזוי אז עס פלעגט דורכדעם אָפט ארויסקומען דער גרעסטער סקאנדאַל.

דער אלטער קאמאנדיר האָט די זאך אין דער ערשטער צייט גענומען גאנץ לייכט. ווען איך האָב איינמאל גערעדט מיט איהם וועגען דעם, האָט ער סקעפטיש געזאָגט: „דאָס זיינען זאכען, וועלכע מען קאן ניט פארהינדערן.“ געמבלעריי איז, אמת, געווען פארבאטען אין לאַגער, אָבער קיינער האָט זיך ניט ערנסט געקיימערט וועגען דעם דאָזיגען פארבאט. אין אָנהויב האָבען זיך די סאָלאַדאטען געמאכט א ספּאָרט דערפון וואָס זיי פלעגען פון צייט צו צייט באַפאַלען א „באנק“ און זיך צוטיילען צווישען זיך מיט דעם געלד וואָס זיי האָבען דאָרט פאַרכאַפט. אָבער שפעטער פלעגען זיי קרייגען באַצאָלט פון די „באנקירען“ און פלעגען אליין באַוואַכען די שפּילער און זיי פארהיטען פון יעדער געפאַר.

א קורצע צייט נאָכדעם ווי איך האָב איבערגענומען מיינ שטעלע אלס באַטאָליאַן־פיהרער, האָב איך צוזאמענגערופען דעם באַטאָליאַן און גערעדט צו מיינע מיטגעפאנגענע וועגען דעם איבעלעוועמעם דעמאָראַליזירענדע פאַלגען צייגען זיך ארויס אלץ דייטליכער און דייטליכער, און איך האָב זיי ערקלערט, אז עס מוז נעמען א סוף דערצו. כ'האָב זיך געווענדט דירעקט צו די „באנקירען“ און די פראָפּעסיאָנעלע שפּילער און זיי געזאָגט אומגעפער פאַלגענדעס:

„מיינע העררן, איך האָב ניט ברעה צו ריידען צו אייער געוויי-

סען, אייך זאָגען מוסר, ווייל איך בין איבערצייגט, אז איך וועל דערמיט גאָרנישט אויפּטאָן. אויף דרויסען וואָלט עס מיר גאָר קיינמאָל ניט ארויפגעקומען אויף'ן זינען צו וועלען איינצאָמען איי-ער ליידענשאפט, מחמת איך ווייס, אז אויסערליכער צוואַנג קאָן אין דעם פּרט ווינציג וואָס העלפּען. אזוי לאַנג ווי איהר זיינט געווען אין אייערע געמבעל-הייער און האָט געפונען גענוג שוטים, וועלכע האָבען זיך געלאָזט פון אייך באשווינדלען, האָט די זאך געקאָנט געהן איהר גאנג. דאָ אָבער, וואו מיר זיינען געצוואונגען צו וואוי-נען צוואמען, מוז יעדער איינער אכטונג געבען, אז זיין פערזענליכע האַנדלונג זאָל ניט זיין געגען די אינטערעסען פון דעם כלל, פון'ם גאנצען באַטאָליאָן. ס'קאָן דערום ניט אָנגעהן ווייטער אזוי, אז איהר זאָלט האלטען אין איין אויסליידיגען די קעשענעס פון אייערע קאמערעדען און זיי דורכדעם טרייבען צו בא'גנב'ענען זייערע שכלים. פונקט אזוי וועניג קאָנט איהר פארלאַנגען פון אונז, אז מיר זאָלען צולעב אייך שטענדיג דולדען שטרייט און קריג. איך פאָדער אייך דערום אויף צו ליקווידירען אייער געשעפט און אויפגעבען די געמבלעריי, די האַזארד-שפילען אין'ם באַטאָליאָן."

אזוי ווי די גרויסע מערהייט פון די געפאנגענע איז אין דער הינזיכט געווען אבסאָלוט איינשטימיג מיט מיר, איז אונזער באַטאָ-ליאָן באלד באפרייט געוואָרן פון דער דאָזיגער פעסט, בעת ווען אין די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען, דער עיקר אין "איי", איז זיך דאָס שפיל ווייטער אָנגעגאנגען. עטליכע פון די "באנק-האלטער" זיינען געווען אומפארשעמט גענוג מיר צו מאכען א פאָרשלאַג, אז זיי זיינען גרייט יעדען טאָג אראָפּצוגעבען א געוויסען טייל פון זייער פראָפיט פאר דער באַטאָליאָן-קאסע, אָבער ווען איך האָב זיי געלאָזט זאָגען, אז מיר זיינען מוחל אזא געלד, האָבען זיי די זאך אויפגע-געבען.

זינט דאן איז פארגאנגען איבער א יאָהר. פון צייט צו צייט פלעגט זיך מאכען, אז פון די נייע לייט, וועלכע זיינען אריבערגע-קומען צו אונז פון דער "איי-לאָ-מען", האָבען זיך געפונען א פאָר וואָס האָבען געפרוואוט איינפיהרען צוריק דאָס האַזארד-שפיל אין

באַטאַליאַן, אָבער עס איז שטענדיג געבליבען ביים ערשטען פארזוך.
ווייל מיר פלעגען באלד מאכען א סוף דערצו. נו, האָבען מיר ווי-
דער געקריגען א שטארקען צוואוואקס פון דער „איי-לאָף-מען“.
צווישען די ניי-אָנגעקומענע האָבען זיך אויך געפונען עטליכע טרוי-
עריג-בארימטע שפילער, וועלכע זיינען געווען זעהר אומצופרידען
דערפון וואָס מען האָט ניט געקאָנט אויפמאכען קיין שפיל-באַנק ביי
אונז אין באַטאַליאַן. איין אַווענט, ווען איך בין צוריקגעקומען פון
איינעם פון מיינע וועבענטליכע פאַרטראגען אין דעם באַטאַליאַן-
פלאץ, האָט מיר איינער פון אונזערע קאפיטאנען דערצעהלט, אז
עטליכע פון די נייע לייט האָבען אין מיין אַפּוועזענדיגקייט געעפענט
א „באַנק“ און געסטראשעט יעדען איינעם מיט קלעפּ, ווער עס וועט
פרוואווען זיי שטערען אין זייער ארבייט. אזוי ווי קיינער האָט זיך
ניט געשטעלט ענערגיש געגען די ברוטאלע יונגען, האָבען זיי גע-
קראָגען געשוואָלענע קעפּ, און אויף מאָרגען אין דערפריה זיינען
שוין געווען צוויי שפיל-טישען. ווען מען האָט מיר וועגען דעם
געלאָזט וויסען, בין איך גלייך אוועק אויף'ן פלאץ, וואו דאָס שפיל
איז שוין געווען אין פולען שוואונג. איך בין גלייך צוגעגאנגען צו
דעם „בענקער“ און האָב איהם געפרעגט, ווער עס האָט איהם געגע-
בען דאָס רעכט דאָ אויפצומאכען א באַנק און צו באשווינדלען זיינע
קאמערארען. דאָ איז דער חברה-מאַן געוואָרן אומפארשעמט, און
אונטער דעם בייפאַל פון זיינע צוויי חברים האָט ער געזאָגט, אז ער
פרעגט ביי קיינעם ניט און לאָזט זיך פון קיינעם קיין דעות ניט
זאָגען. ניט פארלירענדיג מעהר קיין וואָרט, האָב איך אָנגענומען
דעם ברעג פון דער וואָלענער דעקע, אויף וועלכער עס זיינען געלע-
גען אויסגעשפרייט די קאַרטען און דאס זילבער-געלד, און מיט א
שנעלען רוק האָב איך זי אראָפּגעריסען פון טיש, אזוי אז די מטבעות
האָבען זיך לוסטיג אראָפּגעקליקעלט אויף'ן דיעל און זיינען גיריג
אויפגעקליבען געווארן פון מיינע ארומשטעהענדע מיטגעפאנגענע.
די דריי חברה-לייט האָבען מיר צוגעוואָרפען ביזע בליסען, האָבען
אָבער קיין וואָרט ניט גערעדט און זיינען זיך אוועק זייער וועג.
דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט.

אויף מאָרגען — כ'האָב שוין אין גאנצען געהאט פאַרגעסען אָן דעם קליינעם אינצידענט — רופט זיך אָן דער קאָמאָנדיר צו מיר בעת דער אינספּעקציע:

— „ווי איך הער, האָט איהר נעכטען געהאט א קליינע פאסי-
רונג האָ.“

אזוי ווי איך האָב אין אָנהויב ניט געוואוסט, וואָס ער מיינט דערמיט, האָב איך איהם אָנגעקוקט מיט א פרעגענדען בליק.

„נו, מיט די שפּילער,“ האָט ער געזאָגט. „איהר זיינט דער אינציגער, וועמען עס האָט זיך ביז איצט אינגעגעבען צו האלטען זיין באַטאָליאַן ריין פון דער דאָזיגער פעסט. איך וואָלט נאָר ניט געגלויבט, אז איהר וועט זיין אימשיטאָנד עס צו טאָן. דערפאר בין איך גרייט אייך צו אונטערשטיצען מיט אלע כוחות. זאָגט מיר די נעמען פון די לייט, וועלכע האָבען זיך געשטעלט אנטקעגען אייערע אויפפאָדערונגען, און איך וועל זאָרגען דערפאר, אז זיי זאָלען איי-בערגעשיקט ווערן נאָך דער „איי-לאָף-מען“.

כ'האָב שמייכלענדיג געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און איהם געענט-פערט:

„דאָס וועל איך ליבערשט ניט טאָן, וואָרים דורך מיר זאָל קיי-נער פון מיינע מיטגעפאנגענע ניט פארשיקט ווערן אויף'ן אינזעל. ביז אהער איז עס פאר מיר געווען א לייכטע זאך אליין פארטיג צו ווערן מיט אַט די שעדליכע לייט, אָהן דעם אז איך זאָל מוזען בעטען אייער הילף, ווייל די גרויסע מעהרהייט פון'ם באַטאָליאַן שטעהט אויף מיין זייט. אָבער ווען עס זאָל קומען אזוי ווייט, אז איך וועל מעהר ניט זיין אימשיטאָנד אויסצואיבען א מאָראַלישען איינפלוס אויף די מענשען, דאן וועל איך איינפאך זיך צוריקציהען פון מיין אַמט.“

דאָ האָט דער אַלטער א שאַקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און שמייכ-לענדיג געזאָגט:

„יו אַר איי פאַני מען.“ (איהר זייט א מאָדנער מענש).

אָנפאנג 1917 איז ארויס א נייער באַפעהל פון'ם „וואָר אַפּיס“, וואָס האָט מעגליך געמאכט א קליינעם טייל פון אונזערע מיטנע-

פאנגענע זיך צו באשעפטיגען דרויסען אלס פעלד-ארבייטער. יעדענפאלס איז אָט די פּריווילעגיע געגעבען געוואָרן בלויז אונגאַרען און עסטרייכער. געבוירענע דייטשען זיינען דערפון געווען שטרענג אויסגעשלאָסען. עס האָבען זיך געמעלדעט א היבשע צאָהל געפאַנגענע, וועלכע האָבען געדענקט אויף אזאָן אופן פטור צו ווערן פון דער נויט אין'ס לאַגער און צו קאָנען וועניגסטענס צייטווייליג ווי דער זיין אינאיינעם מיט זייערע פאמיליעס. א טייל פון זיי האָבען אויך דערביי גוט געטראָפּען, ווייל מען האָט זיי אָנגעשטעלט ביי מענשען-פּריינדליכע פאַרמערס. אָבער די גרויסע מעהרהייט האָט געמאַכט שלעכטע ערפאַרונגען, און די מענשען האָבען זיך ביס-לאַכווייז אלע צוריקגעקערט אין לאַגער. אָבער זיי זיינען ניט געבליבען לאַנג ביי אונז, ווייל לויט א באשטימונג פון'ס „וואָר אָפּיס“ זיינען אלע די, וועלכע האָבען זיך געפראוואוּט אלס פאַר-ארבייטער און צוליעב וואָס פאַר עס איז אורזאָך געמוזט אויפגעבען די אר-בייט, פאַרשיקט געוואָרן אויף דער „איי-אַף-מען“. דאָס איז געווען א שרייענדיגע אומגערעכטיגקייט, וואָרים די מעהרסטע פון די אַרעמע מענשען זיינען איינפאַך געווען געצוואונגען אויפצוגעבען די ארבייט. א טייל פון זיי זיינען צוליעב די לאנגע הונגער-ליידען געווען אזוי אָפּגעשוואכט, אז זיי האָבען מיט זייער בעסטען ווילען ניט געקאָנט טאָן די ארבייט, וואָס איז פון זיי געפאָדערט געוואָרן. אנדערע האָבען זיך ניט געקאָנט האלטען אויף זייערע פלעצער, ווייל זיי זיינען אויף שריט און טריט פאַרפאַלגט געוואָרן פון דער שנאה פון די שכנים. אָבער די מעהרסטע האָבען זיך דערפאַר אומגעקערט צוריק אין לאַגער, ווייל מען האָט אויפגעהערט געבען זייערע פרויען די וועכענטליכע אונטערשטיצונג און זיי אליין, אין זייערע אר-בייטס-פלעצער, האָבען ניט געקאָנט פארדינען גענוג, כדי ווי עס איז צו דערנערען זיך און זייערע פאמיליעס אין לאַנדאָן. עטליכע מענער, וועלכער האָבען זיך שוין אויף דער „איי-אַף-מען“ געהאַט אָנגעבאַטען צו ארבייטען אויף פאַרמס, האָט מען גלייך ווי זיי זיינען נאָר אָנגעקומען אין „פעלעס“ געוואָלט אוועקשיקען נאָך ליכ-סאָלנשייר, ניט געבענדיג זיי אפילו די געלעגענהייט צו קריגען א

באזוך פון זייערע פרויען, וועמען זיי האָבען שוין ניט געהאט גע-
זעהן זינט צוויי יאָהר צייט. ווען זיי האָבען פּראָטעסטירט געגען
דעם, האָט מען זיי גלייך אויף'ן שטעל צוריקגעשיקט אויף'ן אינזעל.
די מעהרסטע לייט, וועלכע מען האָט צוריקגעבראכט אין „פעלעס“
פון די דערפער און די פארמס, זיינען אויף דעם גאַנצען טראַנס-
פארט געווען געשלאָסען אין קייטען, א זאך וואָס פלעגט געווענליך
פארקומען בלויז ביי שווערע פארברעכער.

דעם 9טען מערץ האָבען אונז צוויי מיטגלידער פון דער שוויי-
צער געזאנדשאפט אין לאַנדאן אָפּגעשטאַט א באזוך און אונז מיט
געטיילט, אז זייער געזאנדשאפט האָט פון איצט אָן איבערגענומען
די פארטרעטונג פון די אינטערנירטע דייטשען אין ענגלאַנד, בעת
ווען די אינטערנירטע אונגאַרען און עסטרייכער זיינען געשטעלט
געוואָרן אונטער'ן שוץ פון דער שוועדישער געזאנדשאפט. אָט די
נאַכריכט האָט אונז שטארק איבעראשט, און די מעהרסטע האָבען
דערפון געדרונגען, אז אמעריקא וועט אצונד אויך אריינטרעטען אין
קריג. ווייטער האָבען די צוויי פארטרעטער געמאכט אויף אונז א
זעהר סימפאטישען איינדרוק. דער גאנצער אופן ווי זיי זיינען זיך
באַגאַנגען מיט אונז איז געווען אנדערש, ווי מיר זיינען עס געווען
געוואוינט ביי די אמעריקאנער. הגם מיר האָבען נאָך דעמאָלט ניט
געקאָנט וויסען, צי מיר האָבען פון דער נייער פארטרעטונג געזאָלט
ערווארטען מעהר און ווירקזאמערע אויפטואונגען פאר אונזערע
אינטערעסען, איז אָבער דער ערשטער איינדרוק געווען דורכאויס
גינסטיג און האָט בארעכטיגט צו נייע האָפנונגען.

מיר האָבען אין קורצע ווערטער פאַרגעלעגט פאר די צוויי פאַר-
טרעטער פון דער געזאנדשאפט דאָס וואָס האָט אונז אממייסטען
געדריקט, און מיר האָבען זיי געבעטען אָנצואווענדען זייער גאנצען
אינפלוס ביי דער ענגלישער רעגירונג, צו ברענגען א בעסערונג אין
אונזערע ערנערונגס-פארהעלטענישען, כדי צו פאַרהיטען אן אומ-
פארמיידליכע קאטאַסטראָפּע. אויך האָבען מיר עטליכע פון אונ-
זערע ניי-אַנגעקומענע קאמעראדען געגעבען די מעגליכקייט אָפּצו-
געבען א קורצע באריכט איבער דער שוידערליכער לאגע פון די

געפאנגענע אויף דער אייל-אָף-מען". די צושטענדען דאָרט זיינען נאָך געווען אסך ערגער ווי ביי אונז, ווייל דאָרט זיינען די געפאנגענע אין גאנצען געווען אָנגעוויזען אויף זיך אליין און עס האָט זיי געפעהלט יעדע מעגליכקייט אריינצושמוגלען פון צייט צו צייט אין לאַגער אביסעל ברויט אדער אנדערע נייטיגע זאכען.

באזונדער געוויכט האָבען מיר אויך געלעגט אויף דער אומדגלויבליכער פארשפּעטיגונג פון אונזער קאַרעספּאָנדענץ. אונזער פאַסט-מייסטער לעאָנאַרד קופּפּער, פון פראָפּעסיע א זשורנאליסט און סטענאָגראַף, האָט אָרגאַניזירט די פאַסט אין באַטאָליאָן אויף א מייסטערהאפּטען אופן, אָבער וואָס האָט דאָ געקאָנט העלפּען די בעסטע אָרגאַניזירונג, אז די בריעף האָבען זיך ארומגעוואַלגערט וואָכען-לאַנג אין סאָליסבורי האַוז! ס'פּלעגט טרעפּען, אז צייטענ-ווייז איז דריי און פיער טעג נאָכאנאנד קיין איינציגער בריעף ניט אָנגעקומען אין לאַגער, וואו עס זיינען אין יענער צייט געווען אינ-טערנירט קרוב צו דריי טויזענד געפאנגענע. לויט א סטאַטיסטי-שער טאָבעלע, וואָס אונזער פאַסטמייסטער קופּפּער האָט צוזאַמענגעשטעלט, זיינען אין די ערשטע מאָנאַטען פון 1917 די בריעף פון דייטשלאַנד צו אונז אין לאַגער געגאנגען דורכשניטליך דריי און פערציג טעג, בעת ווען פאר בריעף פון לאַנדאן האָט עס געמוזט נעמען דורכשניטליך צוועלף ביז פערצעהן טעג, ביז זיי האָבען דער-גרייכט צו אונז. זינט דער אינטערנירונג פון מיין פרוי האָב איך געהאט די בעסטע געלעגנהייט וואָך פאר וואָך פערזענליך זיך צו באקענען מיט דער אומבאגרייפליכער פארשלעפעניש פון אונזער פאַסט. מיר פלעגען זיך שרייבען צוויי מאָל אין וואָך, אָבער עס פלעגט אָפט פאַרקומען, אז עס זיינען פארביי צוויי און דריי וואָכען, אָהן דעם אז מיר זאָלען האָבען געהערט א וואָרט איינער פון אנדערן. און דאן פלעגען מיר קריגען פיער אָדער פינף בריעף מיט אַמאָל. לויט וואָס פאר א סיסטעם עס איז אייגענטליך געארבייט געוואָרן אין סאָליסבורי האַוז, איז פאר מיר שטענדיג געבליבען א רעטעניש. די צוויי פארטרעטער פון דער שווייצער געזאנדשאפט האָבען אונז ענדליך צוגעזאָגט צו אונטערזוכען ערנסט אונזערע קרוידעס און

אנצואווענדען זייער גאנצען איינפלוס, כדי ווי ווייט מעגליך צו פארבעסערן אונזער לאַגע.

דעם 19טען מערץ האָבען די ענגלישע צייטונגען געבראכט די ערשטע נאכריכטען וועגען די געשעהענישען, וואָס זיינען פאָרגעקור מען אין רוסלאַנד. דער צאָריום געשטירצט. די פאָהן פון דער רעוואָלוציע איבער מאַססווע און פעטראָגראַד. כ'האָב צוערשט מיינע אייגענע אויגען ניט געוואָלט גלויבען און איך האָב עס גע-מוזט אלץ ווידער און ווידער לייענען, כדי זיך צו איבערצייגען, אז איך חלום ניט. א גרויסע, גוואלטיגע פרייד איז מיר דורך ווי אַן עלעקטרישער שטראָם דורך אלע גלידער. מײן האַרץ האָט זיך געהויבען פאר גליק, דאָס בלוט האָט מיר געפיבערט אין די אָדערן, און אַ מעכטיגע בענקשאפט האָט מיט דער גרעסטער קראפט דורכ-גענומען מײן זעלע. דאָס איז געווען דער פלאַמען-צייכען פון אַ נייער צייט, דורך וועלכען דער קריג האָט סוף בל סוף געמוזט צו-זאמענברעכען. די רעוואָלוציע מוז מאַכען אַן ענד צו אַט דער פאר-ריקטער מענשען-אויסשלאַכטונג און ברענגען די פעלקער די לאַנג-ערוואַרטעטע ערלייזונג. דאָס איז געווען קלאַר. אין מײן מוח האָט עס געקלאַפט און גערוישט ווי אין אַ שמידעריי. טויזענד געדאַנקען זיינען מיר געקומען אין קאָפּ און האָבען מיך ניט געלאָזט רוהען. נו, איז זי געקומען, די רעוואָלוציע, אויף וועלכער מיר האָ-בען אזוי לאַנג געהאַפט און ארויסגעקוקט. וואָס וועט זי ברענגען דער וועלט? וועלכע פאָרמען וועט זי אָננעמען? וועט זי בלויז דורכשטורמען איבער רוסלאַנד אָדער אריינציהען אין איהר וויכער אויך אנדערע לענדער? כ'האָב געטראכט פון דייטשלאַנד, און אַן אומעטיג געפיהל האָט מיך דורכגענומען. אָן דעם פריישישען מילי-טאָריזם קאָן די רעוואָלוציע נאָך צושמעטערט ווערן, איידער זי וועט נאָך קאָנען פולשטענדיג ענטוויקלען איהר קראפט. אָדער האָבען די לאַנגע מלחמה-יאָהרען אויך דאָרט צופרעסען און צו-טרייסעלט די יסודות פון'ם אלטען סיסטעם, אז ער וועט מעהר ניט קאָנען געבען קיין שטארקען ווידערשטאנד? געוויס האָט עס גע-מוזט אזוי זיין. און איך האָב שוין געהערט דעם קלאנג פון די

שטורם-גלאַקען, כ'האָב געזעהן, ווי די פון טויזענד וואונדערן בלויז טענדע פעלקער גיבען זיך איינע די אנדערע די האַנד און דער שטורם-געזאנג פון'ם אינטערנאַציאָנאַל ברויזט איבער גאנץ אייראָ-פּא. פון'ם רויטען שטראָם פון דער מלחמה וועט זיך ארויסקעמ-פען א נייע צייט, און די קללה פון'ם געוועזענעם וועט ווערן א ברכה פאר דער צוקונפט.

ווען איך האָב מיט אן ערך דריי וואָכען פאר דעם געלייענט אין די צייטונגען די רעדע פון באָנאר לאָו, אין וועלכער עס איז באַריכט טעט געוואָרן אן אָפּמאַך, לויט וועלכען אלע מיליטער-פּליכטיגע רוסען וואָס געפינען זיך אין ענגלאַנד מוזען אָדער זיך אָנשליסען אָן דער ענגלישער אַרמיי אָדער צוריקפּאַהרען קיין רוסלאַנד, האָט מיך אַט די נאַכריכט געטראָפען ווי א דונער. כ'האָב געטראכט וועגען די אלע בראַווע קאמעראַדען אין איסטענד, און עס האָט מיר געשווינדעלט אין קאָפּ, ווען איך האָב זיך פאַרגעשטעלט דעם שרעק-ליכען יאָמער. אצונד אָבער איז אלעס אנדערש געוואָרן. די רע-וואָלוציע האָט פאר זיי פריי געמאַכט דעם וועג אהיים. קיין רגע וועלען זיי זיך ניט מישב זיין און וועלען גערן אָפּגעבען זייערע כוחות דער רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד. אין געדיכטע מחנות ווע-לען זיי צוריקוואנדערן פון'ם „גלות“ אין דער אלטער היים און וועלען קושען די ערד, פון וועלכער דער דעספּאָטיזם האָט זיי אמאָל פארטריבען. דאָ האָב איך פּלוצלונג דערפילט א ווייטאָג אין האַר-צען, וואָרים איך האָב זיך דערמאָנט, אז איך בין דאָ געזעסען גע-פאנגען און האָב. ניט געקאָנט מיטפּאַהרען מיט זיי. אַט דער גע-דאַנק האָט מיך געהעצט און פארפּאָלגט. כ'האָב געטראכט פון מילי', און א ביטער געפיהל האָט מיך דורכגענומען. איצט מוזען זיצען און זשאַווערן דאָ, בעת ווען מיר ביידע וואָלטען דאָרט גע-קאָנט צולעגען א האַנד, כדי דורכצוברעכען א וועג פאר אונזערע אירעען. ס'איז געווען צום פאַרצווייפלען.

אין לאַגער גופא האָט די נאַכריכט וועגען די גרויסע געשעהע-נישען אין רוסלאַנד געמאַכט א געוואָלטיגען איינדרוק. אלע זיינען געווען פעסט איבערצייגט, אז די מלחמה קאָן איצט מעהר ניט

אנהאלטען לאנג. אין אונזער ענגערן רעוואָלוציאָנערן קרייז האָט אויפגעפלאקערט די האָפנונג אויף דעם אויסברוך פון אן אינטער-נאַציאָנאַלער רעוואָלוציע מיט א טיפּען סאָציאליסטישען כאַראַקטער. מען האָט צוזאַמענגעזוכט וואו מען האָט נאָר געקאָנט געפירן נען א רויטע שמאַטע, געמאַכט דערפון קליינע פענדלעך און זיי אָנגעשפילעט צוקאָפּענס פון די בעטלעך. זאָגאַר אונזערע פאַטריאַ-טען האָבען זיך געפרעהט מיט דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, הגם צוליב גאַנץ אַנדערע אורזאַכען. זיי האָבען געגלויבט, אז איצט, ווען רוסלאַנד איז דיסאָרגאַניזירט דורך דער רעוואָלוציע, וועט זי מעהר ניט זיין אימשטאַנד צו פיהרען ווייטער די מלחמה געגען די צענטראַל-מעכטע. זי וועט אלזאָ באלד מוזען שליסען מיט זיי א סעפּאַראַטען פרידען און דורכדעם פריי מאכען זייערע הענט פאר אן ענטשיידענדען קלאפ אויף'ן מערבֿ-פראָנט.

און אצונד האָט אונז יעדער טאָג געבראַכט נייע באַריכטען. מיט פיבערהאפטער אומגעדולד האָב איך געלייענט אלע צייטונגען, וואָרים אין מיינע האָפנונגען האָט זיך אלץ אריינגעמישט אביסעל מורא, אז אין רוסלאַנד קאָן זיך נאָך פיליכט דאָס רעדעל איבער-דערהען אויף צוריק. אָבער ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה, אז מיליוקאָו'ס רעגירונג איז אַרונטערגעזעצט געוואָרן און די רעוואָ-לוציע געהט אָן ווייטער אין ראַדיקאַלערע פאַרמען, דאן האָב איך זיך געזאָגט, אז עס איז ניטאָ מעהר וואָס מורא צו האָבען פאר א צוריקפאל אין דעם אַלטען סיסטעם. ענדליך האָב איך אויך גע-קריגען א בריעה פון מילי'ן. פון יעדער שורה פון איהר בריעה האָט געגליהט די באַגייסטערונג פאר דער נייער רוסלאַנד און אין דערזעלבער צייט אויך דאָס שמערצליכע געפיהל, וואָס מיר זיינען דאָ געבונדען און קאָנען ניט זיין דערביי, ווען אין מזרח ווערט געשאפּען א נייע וועלט.

דעם 7טען אפריל האָבען די צייטונגען געבראַכט די ידיעה, אז אויך אמעריקא האָט ערקלערט קריג געגען דייטשלאַנד. ווען אָט די נאַכריכט וואָלט געקומען מיט א מאָנאַט פריהער, וואָלט זי גע-האָט א מורא'דיגע ווירקונג אויף דעם געמיטס-צושטאַנד פון מיינע

מיטגעפאנגענע. אצונד אָבער, נאָך דעם אויסברוך פון דער רוסי-
שער רעוואָלוציע, האָט מען אמעריקא'ס קריגס-ערקלערונג געשענקט
וועניג באדייטונג. אדרבה, אסך האָבען אין דעם געזעהן א זיכערן
צייכען, אז די מלחמה וועט זיך באַלד ענדיגען, און אז דאָס אריינ-
טרעטען פון די פאראייניגטע שטאַטען אין קריג האָט מעהר א דע-
מאָנסטראַטיווע, איידער א פראקטישע באדייטונג. ווער האָט דע-
מאָלט געהאט אן אהנונג אפילו, אז דער קריגס-טייוועל וועט נאָך
איבער אַנדערהאלבען יאָהר בושעווען איבער אייראפא?

עטליכע וואָכען שפעטער האָב איך דערהאלטען א בריעף פון
קראפאָטקין, אין וועלכען ער האָט מיר מיטגעטיילט, אז ער האָט
געהאַט א געלעגנהייט צו ריידען מיט אן איינפלוסרייכער פערזאָן
וועגען מילי'ס באפרייאונג. ער איז געווען מיט דער מיינונג, אז
עס איז פאראן א באגרינדעטע האָפנונג, אז די זאך וועט זיך דאָס
מאָל ענדיגען צום גוטען. אין דעמועלביגען בריעף האָט דער גוטער
אַלטער גערעדט וועגען די וואונדערבארע געשעהענישען אין רוסי-
לאנד, וועלכע האָבען איהם, ניט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער,
אַנגעפילט מיט יוגענדליכער באגייסטערונג. ער האָט באדויערט,
וואָס ער האָט זיך ניט געקאנט גלייך אויפגעצען אויף'ן שיה, כדי
צו זיין וואָס שנעלער דאָרט. אָבער דער ערנסטער צושטאנד פון
זיינע לונגען און זיין אַלטע הארץ-קראנקהייט האָבען איהם ליידער
ניט ערלויבט צו נעמען אויף זיך די שוועריגקייטען פון דער ריזע
אין דער צייט פון יאָהר. מחמת דעם, האָט ער ערקלערט, מוז ער
איינצאמען זיין אַלט הארץ און אויסווארטען ביז דאָס וועטער וועט
ווערן בעסער. אז דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע זאך פאר איהם.
קאָן איך זיך געוויס פאַרשטעלען. כ'האָב געוואוסט, ווי שטארק
דער אַלטער איז געווען אינערליך צונויפגעוואקסען מיט רוסלאנד,
און א גרויסע פרייד האָט אָנגעפילט מיין הארץ, בעת איך האָב גע-
טראכט דערפון, אז דער צוויי און זיבעציג יעהריגער זון וועט נאָך
פאַר זיין אַפשיד פון דער וועלט האָבען די מעגליכקייט צו זעהן
ווידער די רוסישע ערד, באפרייט פון'ם יאָך פון'ם צאָרזיס.
דעם 25טען אפריל האָט מען אונז געבראכט א טון לאנדסלייט

פון מזרח־אפריקא. די אַרעמע מענשען האָבען זיך געמוזט פיעל אַנליידען, אורטיילענדיג נאָך דעם וואָס זיי האָבען געהאט צו דער־צעהלען. פריהער פון אלץ זיינען זיי געווען אויפגעבראכט דערפאר וואָס מען האָט זיי מיט זייערע פרויען און קינדער אריבערגעבראכט אויף מיליטער־שיפען. ביי די מעהרסטע פון זיי האָט מען אויף'ן וועג אלצדינג צוגע'גנב'עט, אזוי אז זיי זיינען געבליבען פולשטענ־דיג אַהן מיטלען. זייערע פרויען האָט מען אין לאַנדאן איינגע־קווארטירט אין א „האַום“ און באלד נאָכדעם האָט מען זיי אָפגע־שיקט קיין דייטשלאַנד.

מיט אַ די אַרעמע מענשען האָט דער ביוראָקראַטיזם איינפאָך געשפילט א טיוועלשען שפּיל. זיי זיינען אין אפריקא געפאנגען געוואָרן פון בעלגישע סאָלדאטען און האָבען אין אָנפאנג געזאָלט געבראכט ווערן קיין פראנקרייך, וואו די בעלגישע רעגירונג האָט דעמאָלט געהאט איהר זיין. אָבער אַט דער באַפעהל איז צוליעב וואָס פאר עס איז גרונד ניט אויסגעפיהרט געוואָרן, און אזוי זיי־נען די מענשען געקומען צו אונז אין לאַגער, אי דאָס מיט דער אויסדריקליכער אנווייזונג, זיי דאָרט צו האלטען אזוי לאַנג, ביז מען וועט באשליסען וואָס מיט זיי זאָל געשעהן. אָבער אזוי ווי ס'איז אריבער א שטיק צייט און מען האָט מעהר גאָרנישט געהערט וועגען דער זאך, האָט מען איין שענעם טאָג אוועקגעשיקט די מענ־שען נאָך דער „אייל־אָף־מען“, הגם עס זיינען געווען צווישען זיי עטליכע קראנקע. מען האָט זיך דערביי געשטיצט אויף יענער אלטער גורח פון'ם „וואָר אָפּים“, אז געפאנגענע, וועלכע זיינען ניט געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען, האָבען בלוז אונטער באַ־שטימטע באדינגונגען געקאנט בלייבען אין „פעלעס“. קוים האָט מען זיי נאָר אראָפּגעלאָזט אויף'ן אינזעל, איז פלוצלינג אָנגעקומען א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּים“, אז מען זאָל זיי אויף דעם שנעלס־טען וועג אָפּשיקען קיין פראנקרייך. אצונד האָט מען די אַרעמע מענשען געמוזט ברענגען צוריק פון „אייל־אָף־מען“ אין „פעלעס“. פון וואַנען זיי האָבען גלייך נאָכדעם געמוזט מאַכען זייער ריזע קיין פראנקרייך.

דער ערשטער מאַי איז יענעם יאָהר ביי אונז פארנומען געוואָרן מיט דער רוסישער רעוואָלוציע. ווען איך האָב געבעטען דעם קאָמאנדיר, ער זאָל אונז דעם ערשטען מאַי פאַרמיטאָג געבען דעם טעאָטער-זאָל אויף עטליכע שטונדען, איז ער אין אָנפאַנג געווען אַביסעל אומענטשלאָסען און האָט מיך געפרעגט, צי עס איז ניטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר קיין אומרוהען אין לאַגער. כ'האָב איהם פאַרזיכערט, אז עס איז אַבסאָלוט ניטאָ וואָס צו טראַכטען דערפון, און איך האָב זיך הויפטזאכליך געשטיצט דערויף, אז זיין זין פאַר גערעכטיגקייט וועט אונז דאָך ניט אָפּזאָגען אן ערשטע מאַי פייער-רונג, נאָכדעם ווי ער האָט פריהער ערלויבט די פאַטריאָטען אין לאַגער צו פייערן דעם קייוער'ס געבורטס-טאָג. דאָ האָב איך איהם געהאט. ער האָט אונז ערלויבט די פייערונג אונטער דעם באַדינג, אז איך פערזענליך זאָל איבערנעמען די פולע פאַרזאָרג און אַרטיקלען פאַר אלעס וואָס קאָן פאַסירען, וואָס איך האָב איהם גערן פאַר-שפּראַכען.

דער גרויסער טעאָטער-זאָל איז געווען אָנגעפילט ביז אויף דעם לעצטען פלאַץ. זאָגאר אין די צווישען-גענג און ביי דער ביחנע זיינען די מענשען געשטאנען געדיכט צוזאַמענגעשפּאַרט קאָפּ אויף קאָפּ. כ'האָב גערעדט אן ערך אַנדערהאַלבען שעה איבער דער באַדייטונג פון'ם ערשטען מאַי און איך האָב הויפטזאכליך באַריהרט די גרויסע געשעהענישען אין רוסלאַנד. זינט מען האָט פון יאָהר 1890 אָן אָנגעהויבען צו פייערן דעם 1טען מאַי, איז קוים אריבער א יאָהר, אז איך זאָל אין דעם דאָזיגען טאָג ניט אויפטרעטען אלס דערנער אויף וואָס פאַר עס איז פאַרזאָמלונג. אָבער קיינמאָל פרי-הער האָבען ניט דורכגעשטראָמט אין מיר אזעלכע כוחות, ווי אין יענעם ערשטען מאַי 1917 אין דעם אינטערנירונגס-לאַגער פון אלעקס-סאַנדרא פּעלעס. איך בין געשטאַנען פולשטענדיג אונטער דעם אינספּיראַטיווען איינפלוס פון די וועלט-היסטאָרישע געשעהעניש-שען אין רוסלאַנד און איך האָב געווינקט אויף מיינע צוהערער מיט אן אומגעהויערער קראַפט. ס'איז מיר פאַרגעקומען, אזוי ווי עפעס אנדערש וואָלט פון מיר ארויסגערעדט. די ווערטער זיינען

מיר שפילענדיג געפלאָסען פון מויל, און איך האָב דייטליך גע-
פיהלט, ווי יעדער זאָץ איז אריינגעדונגען טיעף צו מייע ליידענס-
חברים אין דער נשמה. מיר זיינען געווען געפאנגענע, אָבער אין
יענע שטונדען האָבען מיר געפיהלט, ווי דער גייסט האָט צובראָכען
יעדע קייט און אונזערע אלעמענס הערצער האָבען מעכטיג געשלאָ-
גען אנטקעגען דער קומענדער פרייהייט.

זינט דער אלטער קאמאנדיר האָט א קורצע ווילע פאר קריסט-
מאס ווידער אויפגענומען די קאמאנדא איבער'ן לאגער, איז מיט
איהם ניט געווען אויסצוקומען. אין דער ערשטער צייט איז עס
נאָך ווי עס איז געגאנגען, אָבער אין די לעצטע מאָנאטען האָט ער
זעלטען געהאט א גוטע שעה. ס'איז קיין ספק ניט, אז שולדיג אין
דעם איז געווען די קראנקהייט, וועלכע האָט שוין געהאט פולשטענ-
דיג אונטערגעגראָבען זיין אלטען קערפער, אָבער דאָס איז געווען
א קנאפע טרייסט פאר אונז. אין דער צייט וואָס דער קאָלאָנעל
גאַרדאָן קומינג האָט פארטראָטען דעם אלטען, איז אלצדינג אָפגע-
לאָפען אויף'ן בעסטען אופן. דער קאָלאָנעל איז געווען א מאן, מיט
וועמען מען האָט געקאָנט ריידען. ער האָט ניט פארלאָרן קיין פיעל
ווערטער און איז אויסערליך שטענדיג געווען קיהל און איינגעהאל-
טען, אָבער ער האָט געהאט דאָס הארץ אויף'ן ריכטיגען פלאַץ און
זיינע אַויערען זיינען שטענדיג געווען אָפּען פאר אונזערע פאָדע-
רונגען. ווען מיר האָבען איהם פאָרגעלעגט וואָס פאר עס איז פאָר-
שלאג און מיר זיינען געווען אימשיטאנד איהם לאָגיש צו באגרינדען,
האָט מען שטענדיג געקאָנט רעכענען דערויף, אז ער וועט אונז
העלפען, אזוי ווייט ווי עס איז נאָר געלעגען אין זיין מאכט. דאָס
בעסטע ביי איהם איז געווען, וואָס ער האָט אונז קיינמאָל ניט
באלעסטיגט אויף אן אומניצליכען אופן. ער האָט געמאכט פינקט-
ליך זיינע אינספעקציעס, געהאלטען זיינע זיצונגען אין'ס „אַרדערלי
רום“, אָבער ווייטער האָט ער אונז געלאָזען פולשטענדיג צורוה און
האָט זיך קיינמאָל ניט געמישט אין אָנגעלעגענהייטען פון דער אי-
נערליכער פאָרוואַלטונג.

אין דער הינזיכט אין דער אלטער קאמאנדיר, פראָד וואָקער,

געווען גאנץ אנדערש געשטימט. ער פלעגט זיך שטענדיג ארומ-
טראָגען מיט דער פיקסער אידעע, אז אָהן איהם קאָן מען ניט אויס-
קומען. אזוי ווי ער איז ניט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער נאָך
געווען אויסערגעווענליך אקטיוו, פלעגט ער שטענדיג ארומקריכען
איבער'ן לאַגער, כדי צו זעהן, צי אלעס איז אין אָרדנונג, און דער-
ביי פלעגט ער נאטירליך אימער געפינען עפעס, וואָס איז איהם ניט
געפעלען. פלעגט זיך אָבער מאכען אמאָל, אז ער האָט גאָרנישט
געפונען וואָס צו טאָדלען, איז די זאך געווענליך געווען נאָך ערגער,
וואָרים ער האָט עס באטראַכט פאר א באליידיגונג, ווען ער האָט
גאָרנישט געהאט וואָס צו קריטיקירען. ער איז געווען אן אלטער
סאָלאַרט, וואָס האָט פארבראַכט צענדליגע יאָהרען אין די אזיאטי-
שע קאָלאָניעס, און דאָס באַפעהלען איז ביי איהם געוואָרן א צוויי-
טע נאטור. ער האָט אָהן צווייפֿעל געהאט זעהר מענשליכע צוגען,
און ווען זיין קראַנקהייט האָט איהם נאָך ניט צו שטארק געפלאַגט,
פלעגט מען קאָנען ריידען מיט איהם גאנץ פארנינפטיג און ער איז
דאן אויך געווען גרייט געוויסע זאכען נאָכצוגעבען. דערביי האָט
מען אבער שטענדיג געמוזט אכטונג געבען, אז יעדע זאך וואָס ער
פלעגט נאָכגעבען, זאָל גלייך באַשטעטיגט ווערן שריפטליך, וואָרים
ער איז געווען זעהר פארנעםליך. ער איז געווען שטענדיג באַשעפ-
טיגט מיט זיינע געפאנגענע, און הגם ער האָט דערביי געהאט די
בעסטע אבזיכטען, האָט ער זיך דורכדעם דאָך אונז אינגעגעסען
אין די ביינער, אזוי אז דער גאנצער לאַגער פלעגט פריי אויפ-
אַטעמען, ווען ער פלעגט אונז פארלאָזען אויף א קורצער צייט, און
אן אנדערער פלעגט פארנעמען זיין פלאץ. אין זיין פלייסיגער טע-
טיגקייט איז ער צייטענווייז געווען רייצענד, אויך האָט ער פאר-
מאָגט א געוויסען טרוקענעם הומאָר, וועלכער פלעגט אָפט אננעמען
גאנץ מאָדנע פאָרמען.

איינמאָל האָט געטראָפֿען, אז ער איז אין א שענעם נאָכמיטאָג
גאָר אומגעריכט אריינגעקומען אין באטאליאָן און ס'איז קיין צייט
ניט געווען צו געבען דעם באַקאנטען צייכען, וואָס פלעגט וואָרענען
די געפאנגענע זיך צו היטען. פלוצלינג האָט זיין שאַרף אויג דער-

זעהן א מאן, וואָס איז געלעגען אויף זיין בעטעל און געלייענט א בוך, בעת ווען ער האָט דערביי גערויכערט א ציגאַרעטעל. דער מאן, וועלכער האָט קיין אהנונג ניט געהאַט, אז דער אלטער האָט זיך אזוי שטילערהייט צוגערוקט גאנץ נאָהנט צו איהם, האָט זיך גערויכערט גאנץ רוחני, הגם עס איז געווען שטרענג פארבאָטען צו רויכערן ביי די בעטען, ווייל עס האָט לייכט געקאָנט ווערן א פייער. פלוצלינג האָט דער אלטער א זעץ געמאָן מיט זיין שטעקען אויף א ברעט, אז עס האָט אָפגעקלונגען איבער'ן גאנצען זאָל. דעם מאן איז פאר שרעק ארויסגעפאלען דאָס בוך פון דער האַנד, און ער האָט ניט געוואוסט, וואו זיך אהינצומאָן, ווען ער האָט אויף אומגעריכטען אופן דערזעהן פאר זיך דעם אלטען, וועלכער האָט איהם אָפגעמאַסטען פון קאָפּ ביז די פיס מיט א דורכבויערענדען בליק. דערנאָך האָט ער געשיקט זיין „אַרדערלי“, וועלכער פלעגט איהם שטענדיג באגלייטען, אין דעם באטאליאָן־ביוראָ, כדי מיך צו רופען.

כ'בין געזעסען אין ביוראָ פארנומען מיט מיינע ארבייטען און איך האָב קיין אהנונג ניט געהאַט, אז דער אלטער קריכט ארום דאָרט אין באטאליאָן. דער „אַרדערלי“ האָט מיר שטילערהייט דערזעהלט וואָס עס איז פאָרגעקומען, און האָט מיך געבעטען צו געהן מיט איהם. ווען דער אלטער האָט מיך דערזעהן, האָט ער אויף זיין געווענליכען אופן ארויסגעפלאצט:

„נו, וואָס זאָגט איהר אצונד? וואונדערט איהר זיך ווירקליך ניט, וואָס די גאנצע געביידע דאָ איז ניט איינגעוויקעלט אין פלאַ-מען?“

כ'האָב זיך געהאַט געמאכט פאר א פרינציפ, זיך קיינמאָל ניט צו לאָזען פון'ם אלטען ארויסברענגען פון געדולד, און איך האָב איהם גאנץ רוחני געפרעגט, וואָס עס איז אייגענטליך געשעהן.

דאָ האָט ער זיך צושריען ווי א משוגענער:

„וואָס איז געשעהן, פרעגט איהר? אָט דעם מאן דאָ האָב איך געפונען ליגען אויף זיין בעטעל און רויכערן. ער האָט גערויכערט,

גערויכערט גאנץ רוחיג, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען די נאַטירליכסטע זאַך אין דער וועלט. וואָס זאָגט איהר דערצו?"

"דאָס איז אַהן צווייפּעל געווען ניט ריכטיג פון איהם," האָב איך רוחיג געענטפּערט.

"ניט ריכטיג, זאָגט איהר? קיין שאַרפּער וואָרט דערפאַר האָט איהר ניט?" האָט ער געליארעמט. און פּלוצים איז זיין בליק געפאלען אויף'ן בוך, וואָס דער "פארברעכער" האָט געהאט געלייענט. ער האָט זיך אָנגעבויגען און עס שנעל אויפגעהויבען פון'ם בעטעל. ווען ער האָט עס אויפגעמאכט און א קוק געטאָן אויף'ן שער-בלאַט, איז ער מיט אמאָל געבליבען שטעהן ווי פאַרעליזירט און האָט געאַטעמט נאָך לופט. דאָס בוך האָט זיך גערופּען "רוש" וואָס אף נאָזאַרעט."

"גאָט אין הימעל!" האָט דער אלטער אויסגעשריען. "איז דאָס מעגליך? אָט דער מאַן באַנעהט איינעם פון די שווערסטע פאַרברעכענעס געגען דער אָרדנונג פון'ם לאַגער און לייענט דערביי "יעזוס פון נאָזאַרעט". האָט מען נאָך ווען געהערט אזא זאך? ווען עס וואָלט כאָטש געווען "די פרעהליכע ווייבער פון ווידנאָר", וואָלט איך דאָס נאָך יעדענפאַלס געקאָנט פאַרשטעהן. אָבער דאָ ליגט איינער אויף זיין בעטעל, רויכערט ציגאַרעטלאך און האָט קיין אנדער זאך ניט געפונען וואָס צו לייענען, נאר "יעזוס פון נאָזאַרעט". אזוינס איז מיר נאָך קיינמאָל ניט פאַרגעקומען אין מיין גאַנצען לעבען."

ער איז אַרומגעגאַנגען האַסטיג ארויף און אַראָפּ און האָט קעגן טיג ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל טאָן. פּלוצלינג איז ער געבליבען שטעהן נעבען מיר און האָט געזאָגט:

"איך וועל איבער דעם דאָזיגען מאַן ניט אַרויסגעבען קיין אורטייל, אָבער איך וואָלט וועלען, אז איהר זאָלט איהם דאָ פאַר מיר אין די אויגען זאָגען, וואָס מיט איהם זאָל געשעהן."

כ'האַב גלייך פאַרשטאַנען, אז דער אלטער האָט דא פשוט גע-וואָלט מיך אַריינברענגען אין א פאַרלעגענהייט. אָבער ער האָט געמאַכט א טעות אין חשבון. איך האָב זיך רוחיג געווענדט צו

דעם אומגליקס־מענשען, וועלכער האָט געליינעט וועגען יעזוס'ן.
בעת ווען ער איז געלעגען אויף'ן בעטעל און גערויכערט ציגארעט־
לעך, און געזאָגט צו איהם:

„ס'איז געווען זעהר ניט ריכטיג פון אייך, צו רויכערן דאָ, ניט
קוקענדיג דערויף וואָס איהר ווייסט, אז עס איז פאַרבאָטען. טוט
עס מעהר ניט אין דער צוקונפט, פון אייערט וועגען אליין און כדי
מיר צו פארשפּאַרען שוועריגקייטען.“

דער אלטער האָט זיך אויפּמערקזאם צוגעהערט צו מינע רייד,
דאָן האָט ער געמאכט א פארוואונדערטע מיענע און געזאָגט:
„און דאָס איז אלעס?“

„יא,“ האָב איך געענטפערט. „עס געהט דאָך אייך ניט אין
דעם אז דער מאַן זאָל באַשטראַפט ווערן, נאָר גיכער אין דעם, אז
ער זאָל מעהר זיין טאט ניט ווידערהוילען. נו, איך בין גאנץ זיכער,
אז איהר וועט איהם שוין מעהר ניט איבעראַשען אויף זיין בעטעל
מיט'ן ציגארעטעל אין מויל.“

דאָ האָט דער אלטער אביסעל רשעות'דיג געשמיכעלט און גע-
זאָגט:

„איהר וועט מיר נאָך אין גיכען געבען שטונדען אין אַנאָר-
כיוּם. אָבער ביי מיר וועט איהר ניט האָבען קיין ערפּאָלג.“

דאָס זאָגענדיג איז ער שמיכלענדיג זיך אוועק זיין וועג.
אן אנדער מאָל האָט איהם דער וואָך־האַלטענדער אָפיציר גע-
מעלדעט וועגען א מאַן פון מיין באַטאָליאַן, וועלכער איז ביי דער
צעהלונג געקומען אביסעל צו שפּעט. ווען דער אלטער האָט איהם
געפרעגט, אויף דער אורזאָך פון דער פארשפּעטיגונג, האָט ער ארויס-
געשטאַמעלט וואָס פאַר עס איז ענטשולדיגונג. דאָ איז דער אלטער
קאָמאנדיר געוואָרן ביז און האָט זיך צובייזערט אויף דעם דאָזיגען
מאן מיט די ווערטער:

„דעהר איז אָנלי וואן עקסקיוז פאַר ביאינג טו לעיט טו דהי
קאונט — ווהען יו דראפּ דער.“ (פאַראַן בלוז איין ענטשולדיגונג
פאַר קומען צו שפּעט צו דער צעהלונג — ווען איהר פאלט טויט
אויף'ן פּלאַץ.)

ווען מען האָט אויפ'ן באפעהל פון'ם קאמאנדיר אויפגעהאנגען א פייער-גלאַק אין באַטאָליאָן-פּלאַץ און ער האָט איינמאַל אלס פּראָבע געהייסען קלינגען, כדי צו זעהן, ווי אזוי די געפאנגענע וועלען זיך פארהאלטען אין פאל פון א פייער, האָט דער נייער גלאַק אָפּגעגעבן פון זיך א זעהר שוואכען קלאנג. דאָ האָט דער אַלטער איראָניש געזאָגט:

„דאָס הייסט א פייער-גלאַק? ווען איך קרייז מיט די צייהן, הערט זיך דאָך א שטארקערער גערויש. א פייער-גלאַק, ווי איך שטעל זיך איהם פאַר, מוז צווינגען די טויטע, זיך אומצודרעהען אין זייערע קברים.“

אַבער אין פארלויר פון די לעצטע מאָנאַטען, ווי געזאָגט, איז מיט דעם אַלטען דזשענטעלמאַן ווירקליך ניט געווען אויסצוקומען. קיין זאך איז איהם ניט געפעלען. ער האָט געבושעוועט געגען זיין נע סאָלדאַטען, באַליידיגט זיינע אָפיצירען און זיך און דער וועלט פארביטערט דאָס לעבען. ביי די אינספּעקציעס פלעגט עס אָפט צור געהן ווי אין א דוליהויז. דער אַלטער פלעגט קלאַפּען מיט'ן שטעקען אויף בעטלעך, אויף טישען און בענק, אזוי אז גאנצע שטיקער פלעגן גען פליהען אין דער לופטען. און אז ער פלעגט ענדליך מיער ווערן צו בושעווען און שעלטען, פלעגט ער געווענליך פארצווייפלט שאַקל לען מיט'ן קאָפּ און זאָגען:

„איי עס ריעלי דהי אַנלי סעין מען אין דהיס דעמדר פלעים.“
(איך בין ווירקליך דער איינציגער פארנינפטיגער מענש אין אַט דעם פארדאמטען אָרט.)

א קורצע צייט פאר דעם 1טען מאי איז דער אַלטער קאמאנדיר דיר ווידער אמאָל קראנק געווארן און ער האָט זיך אָפּגעזעגענט מיט זיין אַמט אויף עטליכע וואָכען. פאר דעם גאנצען לאַגער — די סאָלדאַטען און אָפיצירען איינגעשלאָסען — איז ראס געווען א ווילקאָמענע פארלייכטערונג. קיינער פון אונז האָט פונדעסטוועג גען קיין אהנונג ניט געהאט, אז דער מלאך המות איז שוין געשטאָרבען נען ביים אַלטען מאן הינטער'ן רוקען, און אז דער קאמאנדיר האָט דעם לאַגער פארלאָזען אויף שטענדיג. דעם 18טען מאי צווישען

אכט און ניין אזויגער אין דערפריה איז ער געשטאָרבן. זיין טויט האָט ניט ארויסגערופען קיין שום סימפאטיע, ניט ביי די געפאנר גענע און ניט ביי די סאָלדאטען אין לאַגער. דער איינדרוק פון די לעצטע חדשים איז געווען זעהר אַ שלעכטער. אויסערדעם האָבען דאָך איהם בלויז וועניגע געקענט. די מעהרסטע מענשען אין לאַגער האָבען אין איהם געזעהן אַן אַלטען, ביזנעס מאַן, וואָס איז אויך גייסטיג ניט געווען אין גאנצען אומבאַריהרט. און דאָך האָט אָט דער מאַן פארמאָגט אסך גוט-הארציגקייט און מענשליך פיהלען, וואָס איז געלעגען באהאַלטען הינטער אַ רויהער שאָלאַכץ. דער וואָס האָט איהם געהנטער געקענט און געוואוסט ווי אומצור געהן מיט איהם, האָט צייטענווייז ענטדעקט אין איהם אזעלכע זייטען, וועלכע מען וואָלט קיינמאָל ניט ערווארט צו טרעפן ביי איהם. ער האָט געהאט מעהר ווי איין שוואכע זייט, וועלכע האָט זיך דורך זיין קראנקהייט פילייכט נאָך שאַרפער אויסגעדריקט. ס'איז ניט געווען לייכט אויסצוקומען מיט איהם, אָבער מען האָט זיך אומבאַ- דינגט געקאָנט פארלאָזען אויף איהם. ער האָט שטענדיג געהאלטען וואָרט און האָט ניט געהאט קיין שום הינטערליסטיגעס אין זיין באַראַקטער, מיט איין וואָרט, — ער איז געווען אַ דושענטעלמאן אָהן מורא און טאַדעל. וואָס דאָס הייסט אזוינס, האָבען מיר ליידער ערשט שפעטער געקאָנט ריכטיג אַפּשאַצען. נאָך זיין טויט האָבען מיר זיך אלע אַרומגעטראָגען מיט דער האָפנונג, אז זיין פּלאַץ וועט פארנעמען אדער דער קאָלאָנעל גאָרדאָן קומינג אָדער מיידזשאָר מאַט. אָט די אויסזיכט האָט אונז אָנגעפילט מיט טיפער צופרי- דענקייט. צום באַדויערן האָט זיך אויסגעלאָזט אַנדערש ווי מיר האָבען געדענקט.

אין יענער צייט האָב איך כמעט יעדען טאָג געהאט אַן עקסטראַ- באַזוך פון צאָהלרייכע פריינט און גענאָסען פון'ם לאַנדאָנער איסט- ענד, וועלכע האָבען אלע זיך נאָך געוואָלט זעהן מיט מיר, איידער זיי זיינען אָפּגעפאָהרען קיין רוסלאַנד. ביים ערשטען סיגנאַל פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָבען זיי אלע געהאט איינגעפאסט זייערע זאכען, כדי זיך אַריבערצוקלייבען אין דער אַלטער היים. זיי

זיינען אלע געווען פול מיט באגויסטערונג און פרעהליכער ערוואר-
טונג און האָבען בלויז באדויערט איין זאך — וואָס איך האָב ניט
געקאָנט מיטפּאָהרען מיט זיי. מײן גאנצע ליעבע און סימפּאטיע
איז מיטגעגאנגען מיט זיי. איך בין געווען גליקליך וואָס זיי זיי-
נען געפּאָהרען, און אין דערוועלכער צייט איז מיר געווען אזוי
מורא'דיג שווער אויפ'ן הארצען, ווען איך האָב געזעהן, ווי עס
שיידען זיך פון מיר די מוטיגע יונגען, מיט וועמען איך האָב אזוי
פיעל לאנגע יאָהרען צוזאמען געקעמפט און געשטריטען. כ'האָב זיך
געפיהלט אזוי שרעקליך איינזאם. נאך יעדען אָפּשיד, און די אינער-
ליכע בענקשאפט האָט מיך כמעט פארזעהרט.

דעם 9טען מאי האָבען מיך באזוכט טאָניא און אלעקסאנדער
שאפירא, כדי זיך צו געזענענען מיט מיר. שאפירא, וועלכער איז
איבערגעקומען זיינע זעקס חרשים אין דער ענגלישער שטאטס-
פענסיאָן, איז געווען פול מיט האָפנונג און האָט מיר געהאט צו
דערזעהלען א מאסע וויכטיגע זאכען איבער די געשעהענישען אין
רוסלאנד, וועגען וועלכע די ענגלישע צייטונגען האָבען גארנישט בא-
ריכטעט. ער האָט מיר אויך מיטגעטיילט, אז מאָלאָטעסמא איז
ענטשלאָסען צו פּאָהרען קיין רוסלאנד, נאָר מען איז ניט געווען
זיכער, צי די ענגלישע רעגירונג וועט איהם אלס איטאליענער ער-
לויבען ארויסצופּאָהרען פון לאַנד. ווען איך טראכט היינט וועגען
יענעם אָפּשיד אין'ס „פעלעס“ און איך דערמאָן זיך, מיט וואס פאר
אן ענטוויאזם שאפירא איז דעמאָלט געפּאָהרען קיין רוסלאנד, נעמט
מיך דורך א געפיהל פון ווייטאָג. ווער וואָלט עס דאמאָלס געדענקט,
אז מיט זעקס יאָהר שפעטער וועלען מיר מוזען אויפהויבען א פּראָ-
טעסט-באוועגונג אין גאנץ אייראפּא, כדי ארויסצורייסען שאפירא'ן
פון די לאַפעס פון דער בארימטער „דיקטאַטור פון'ס פּראָלעטאַר-
ריאט“, און אז די נייע הערשער פון רוסלאנד וועלען איהם בלויז
איבערלאָזען די ברירה, צו בלייבען אין געפענגניש אָדער פארלאָזען
די היים און אוועק קיין אויסלאנד.

אויף מאָרגען איז געקומען אלעקסאנדראָוויטש צו באַזוך, כדי
צו נעמען אָפּשיד פון מיר. אַניך אין איהם האָט געגליהט די בא-

גייסטערונג פאר דער נייער רוסלאנד, און ער האָט שוין אין זיין געדאַנק געזעהן, ווי די רויטע פּאַהן פּלאַטערט איבער אלע הויפט־שטעט פון אייראפּא. געוויס, דאָס איז די סאָציאלע רעוואָלוציע, וועלכע האָט איצט אויפגעהויבען דעם קאָפּ דאָרט אין מזרח, און דער שטורם־געזאָנג פון די רעבעלישע מאַסען וועט באלד געפינען זיין אָפּקלאַנג אין דעם ווייטסטען ווינקעל פון דער אלטער וועלט. דער יונגער ענטוויאסמ האָט געהאַפט און געטרוימט. זיין גלויבען האָט געקאָנט בערג איבערקערען. און ווי זיין פוס איז נאָר ווידער געשטאַנען אויף רוישישער ערד, האָט ער זיך מיט לייב און זעל אריינגעוואָרפען אין דעם וויכער פון'ם רעוואָלוציאָנערן קאמף, ביז ער איז אין עטליכע יאָהר ארום דער'הרג'עט געוואָרן פון דעניקי'ס ווייסע מחנות.

מעהר ווי איינער פון די, וועלכע האָבען דעמאָלט גענומען אָפּ־שיד פון מיר, האָט געהאט אן עהנליכען שיקזאל. און זיי זיינען נאָך געווען די גליקליכסטע, וואָרים זיי זיינען געשטאַרבען מיט א גליהענדען האַרצען פאר דעם טרוימף פון דער רעוואָלוציע, און זיי האָבען פארשפּאַרט צו זעהן, ווי א נייער דעספּאָטיזם האָט באַ־הערשט רוסלאנד און יעדער פרייהייטליכער הויך איז אָפּגעשטאַר־בען, צוגאנגען ווי ווינטער־שניי אין דער מערץ־זון. אנדערע זיינען שפעטער אליין אריבער צו די נייע הערשער און זיינען געוואָרן אָנהענגער פון'ם שטאַטס־קאָפיטאַליזם און פון דער קאָמיסאַריאַ־קראַטיע. איך וויל צו זיי קיין טענות ניט האָבען, וואָרים סוף כל סוף קאָן קיינער ניט ארויסגעהן פון זיין אייגענער הויט, און דאָס בעס־טע וואָס איז געווען אין זיי, האָבען זיי סיי ווי סיי געהאט אפּגע־געבען דער פרייהייטליכער באוועגונג.

אָנהויב יוני איז אויך קראַפּאָטקין מיט זיין געטרייער לעבענס־חבר'טע סאָפּיע אָפּגעפּאַהרען קיין רוסלאנד. ער האָט מיר געשרי־בען א פאָר האַרציגע ווערטער צום אָפּשיד און אויסגעדריקט זיין האַפּנונג, אז א דאנק מיין פעסטען געזונט וועל איך איבערקומען אלע שווערקיטען פון דער געפּאָנגענשאפט, ביז מיר וועלען זיך ענדליך ווידער קאָנען באַגריסען אין רוסלאנד, אויף פרייער ערד.

כ'האָב געפיהלט, ווי עס ווערט אלץ לידיגער ארום מיר. אזוי פיעל זיינען שוין אוועקגעפאָהרען, וועלכע זיינען געשטאַנען נאָהנט צו מין האַרצען. אצונד האָט אויך דער אַלטער פעטער פארלאָזען ענגר לאַנד. — קראַפֿאַטקין איז געווען דאָס גרויסע עראייגניס פון מין לעבען. ער האָט מיינע אידעען געגעבען א ציעל און א ריכטונג און מיך געפיהרט צו א רייפערער דערקענטעניש. כ'האָב אַט דעם מאָן געליעבט מיט דעם גאַנצען ענטוויאָזם, וועלכען א שילער קאָן נאָר ארויסווייזען פאר זיין לעהרער, און איך וואָלט צו יעדער צייט פאר איהם געגאנגען אין פיער. זיין אומבאגראַנעצטע גוטסקייט, זיין טיף אויסגעפרעגט געפיהל פון גערעכטיגקייט, זיין פעסטער, אומבאזיגבאַרער גלויבען אין א בעסערער צוקונפט און זיין מילדער אורטייל איבער מענשען און זאַכען האָבען געפאנגען גענומען מין הארץ. ס'קומט אָפּט פאָר ביים לייענען א באדייטענד ווערק, אז מען דערפילט א וואונש, זיך אויך פערזענליך נעהנטער צו באקענען מיט דעם פאַרפאַסער. פאַסירט דאָס, מאכט מען אָפּט דורך א ביטערע אנטווישונג. ווי אנדערש ביי קראַפֿאַטקין. דאָ האָבען זיך דער מענש און זיין ווערק אויף א וואונדערבארען אופן אויסגעפילט איינס דאָס אנדערע. ווען מען פלעגט ריידען מיט איהם און מען האָט געהאַט א געלעגענהייט איהם צו באַטראַכטען פון דער נאָהנט, האָט מען אינסטינקטיוו געפיהלט, אזוי און ניט אנדערש האָט גע-טוט אויסזעהן דער מאן, וואָס האָט געשריבען די „געגענזייטיגע הילף“. יעדעס מאָל, ווען איך האָב מיט איהם גערעדט, האָב איך זיך געפיהלט ניי אינספירירט, און אזוי איז עס געגאנגען יעדען איינעם וואָס איז געקומען מיט איהם אין באַריהרונג. ער איז גע-ווען א זקן פון צוויי און זיבעציג יאָהר, און דער צושטאַנד פון זיין געזונט איז ניט געווען דער בעסטער, ווען ער האָט זיך צוריקגעקערט צו דער אַלטער היים, וועלכע ער האָט די אלע יאָהרען כסדר גע-טראָגען טיף אין דער נשמה. כ'האָב געפיהלט, אז אַט דער צוריק-קער אהיים איז געווען דער לעצטער גרויסער טריט פון זיין לעבען. אין אייראפּא וועלען מיר זיך שוין ניט ווידערזעהן, אָבער אין רוס-לאַנד, „אויף פרייער ערד“, ווי ער האָט געשריבען, דאָס איז מעגליך

געווען. אָבער אויך אָט די האָפּנונג האָט מעהר נישט געוואָלט ערפֿילט ווערן.

באלד נאָך קראפּאָטקי'ס אָפּריווע האָט מיך באזוכט מאלאָט טעסטא. ער האָט זיך געפונען אין אן אויסערגעווענליך האָפּנונגס-פולער שטימונג. די פלאמענ-צייכענס פון דער רוסישער רעוואָלוציע האָבען געמאכט א געוואלטיגען איינדרוק אויף דעם אלטען רעבעל, און עס איז איהם געגאנגען אין לעבען צו פאָהרען קיין רוסלאנד, כדי פערזענליך אנטויל צו נעמען אין די רעוואָלוציאָנערע געשעהענישען, אָבער די ענגלישע רעגירונג האָט איהם נישט ערלויבט ארויסצופאָהרען. נישט קוקענדיג דערויף האָט ער פונדעסטוועגען נישט אויפגעגעבען די האָפּנונג. אזוי ווי מען האָט אין יענער צייט פיעל געשריבען וועגען דער אינטערנאציאָנאלער סאציאליסטען-קאָנפערענץ, וואָס האָט געוואָלט פאָרקומען אין שטאָקהאָלם, האָט ער זיך געוואָלט פארשאַפּען א מאַנדאַט, כדי דערנאָך פון שוועדען אריבער-צוגעהן איבער דער רוסישער גרעניץ. מאלאָטעסטא איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די רוסישע רעוואָלוציע מוז זיך אויסשפרייטען ווייטער אין אייראָפּא, און אז דער קריג וועט זיך ענדיגען אין אן אלגעמיינער רעוואָלוציאָנערער עפאָכע. לויט זיין מיינונג איז די לעצטע בלוטיגע אָפּענסיווע פון דער איטאליענישער ארמיי געמאכט געוואָרן בלויז דערפאר, כדי צו פארמיידען א רעוואָלוציאָנערן אויסברוך אין איטאליען.

אויף מיין פראגע, ווי לאַנג די מלחמה האָט, לויט זיין מיינונג, נאָך געקאָנט אָנהאלטען, האָט ער געזאָגט, אז עס וועט ווארשיינליך מעהר נישט קומען צו קיין ווינטער-שלאכט. לויט זיין אנויכט האָט די גאנצע סיטואציע אָפּגעהאנגען פון די געשעהענישען אין רוסלאנד. אויב די רוסען זאָלען זיין אין דער לאַגע נאָך א שטיקעל צייט צו ווידערשטעהן די אַנגריפען פון די דייטשע ארמיען, דאן וואָלט עס באלד געמוזט קומען צו פרידענס-פאַרהאַנדלונגען, ווייל ביז דאן וואָלט זיך לויט אלע אויסזיכטען אויך אין דייטשלאנד און עסטרייך ענטוויקעלט א רעוואָלוציאָנערע סיטואציע. אבער אויב דאָס זאָל נישט זיין דער פאַל, און עס זאָל געלינגען אמעריקא

איבערצושיקען גרויסע מאסען סאָלדאטען קיין פראנקרייך, דאן קאָן מען מיט צימליכער ווארשיינליכקייט רעכענען דערויף, אז די מלחמה וועט דערגרייכען איהר סוף ביז קומענדען פרייהלינג.

אזוי ווי מאָלאַטעסטא איז געווען ענטשלאָסען אַנצואווענדען אלע מיטלען, כדי צו קומען קיין רוסלאנד, האָבען מיר ביידע גע-גלויבט, אז דאָס האָט געזאָלט זיין זיין לעצטער באזוך אין אלעס סאנדרא פעלעס, און מיר האָבען זיך הארציג אומפארמט, ווען מיר האָבען זיך געזעגענט איינער מיט'ן אנדערן. דער אָפשיד פון די אלע פריינט איז מיר געפאלען שווער אויף'ן הארצען. כ'האָב גע-פיהלט אין זיך א נערוועזע אומרוהיגקייט, וועלכע האָט מיר פאר-שאפט מעהר ווי איין ביטערע שעה. דער געדאנק צו מווען ויצען רוהיג דא, אין דער צייט וואָס דאָרט אין מזרח ווערט א נייע וועלט ארויסגערופען אין לעבען, האָט מיר אלץ מעהר און מעהר געדריקט און מיר געמאכט די געפאנגענשאפט פון טאָג צו טאָג אלץ אומער-טרעגליכער. גליקליכערווייז האָבען זיך אין לאַגער באלד געמאכט געשעהענישען, וועלכע האָבען געפאָדערט מיין גאנצע ענערגיע און מיר ניט איבערגעלאָזט קיין צייט פאר אומניצליכע געדאַנקען.

אין דער לעצטער וואָך פון'ם מאָנאט מאי האָבען מיר זיך דער-וואוסט, אז דער אינטערנירונגס-לאַגער אין סטראטפאָרד איז אויפ'געלייזט געוואָרן און א טייל פון די דאָרטיגע געפאנגענע וועט קומען צו אונז. אם ערגסטען אָבער איז געווען די נאכריכט, אז פון'ם 1טען יוני אָן וועט דער קאמאנדיר פון סטראטפאָרד איבערנעמען די פיהרונג פון אונזער לאַגער און אז ער וועט די טעג קומען אהער מיט א טייל פון זיין שטאַב. דער „סטראטפאָרד קעמפ" האָט גע-האט א שלעכטען נאָמען. אלע, וועלכע האָבען געהאט דאָס אומ-גליק צו מווען פארברענגען דאָרט א געוויסע צייט, זיינען געווען איינשטימיג, אז דאָס איז געווען א פלאץ פון ברוטאלסטער מוט-וויליגקייט און געמיינסטער קאַרופציע. יענער וועבער, וועגען ווע-מען ס'איז שוין פריהער געווען די רייד, פלעגט באהאַנדלען זיינע אייגענע לאנדסלייט מיט א סאַדיסטישער ברוטאליטעט. אָבער קיינער האָט גאָרנישט געקאנט טאָן געגען איהם, ווייל ער איז פול-

שטענדיג געשטיצט געוואָרן פון דער ענגלישער מיליטער-פאַרוואַל-טונג און יעדער, וואָס האָט זיך געשטעלט אנטקעגן איהם, האָט געמוזט ערוואַרטען שטרענגע שטראַפּען. וועגען דעם דאָזיגען ווע-בער זיינען אַרומגעגאַנגען פאַרשידענע קלאַנגען. אזוי האָט מען דערצעהלט, אז ער איז אין אַפּריקאַ געזעסען צוויי יאָהר אין גע-פענגניש פאַר געמיינע פאַרברעכענס. צי דאָס איז אמת געווען, האָב איך קיינמאָל ניט געקאָנט פעסטשטעלען. ס'איז קיין צוויי-פעל ניט, אז ער האָט געהאַט הינטער זיך א זעהר טונקעלע פאַרגאַנג-גענהייט און איז געווען א ביליגער נפש און א כאַבאַרניק. ווען וועבער איז ענדליך אַרונטערגעזעצט געוואָרן פון זיין אַמט דורך א מענשענ-פּריינדליכען קאָמאַנדיר, וועלכער האָט פאַר א קורצער צייט געהאַט איבערגענומען די פאַרוואַלטונג פון'ם לאַגער אין סטראַטפאַרד, איז, אמת, איינגעטראָטען א באַדייטענדע בעסערונג אין דער באַהאַנדלונג פון די געפאַנגענע, אבער די קאָרופּציע איז געבליבען און האָט ווייטער געבליהט, און אויך די ברוטאליטעט האָט זיך אומגעקערט, ווען דער לעצטער קאָמאַנדיר האָט איבער-גענומען די פאַרוואַלטונג פון'ם לאַגער.

פיעל שלעכטס האָט מען אויך געהאַט צו דערצעהלען וועגען דעם ענגלישען פעלדפעכעל טרינמאַן, וועלכער איז אין סטראַטפאַרד גע-ווען די רעכטע האַנד פון'ם קאָמאַנדיר און האָט געהאַט די געפאַנגענע פּוּלשטענדיג אין זיינע הענט. אָט דער טרינמאַן איז געווען א מיאוס'ער, הינטערליסטיגער בחור, וועלכער פלעגט אָפט זאָגן שלאָגען די געפאַנגענע. אזוי האָט ער איינמאָל צו'נהרג'ט א גע-וויסען ביטנער, מיט וועמען איך בין געווען אינטערנירט אין דער אַלימפיא, ווייל ער איז ניט געווען אימשטאַנד צו טראָגען א קאַס-טען, מחמת ער האָט געהאַט א קורצען פוס און עס איז איהם צו-ליעב דעם געווען שווער צו געהן. טרינמאַן האָט אויך פאַרוואַלטעט איבער דער באַטאָליאָן-קאַסע און האָט קיינמאָל ניט אָפּגעגעבען קיין רעכענונג פון די פאַרברויכטע געלדער.

דאָס אלעס איז געווען באקאנט, און מען קאָן זיך פאַרשטע-

לען, מיט וועלכע געפיהלען מיינע מיטגעפאנגענע האָבען ערוואַרט די זאַכען, וועלכע האָבען דאָ געזאָלט פאַרקומען.

דעם 28טען מאַי האָט מען אונז געבראַכט א טייל פון די געפאַנענע פון סטראַטפאָרד, וועלכע מען האָט איינגעקווארטירט אין באַטאָליאָן „איי“, ווייל זיי זיינען אויף מאָרגען שוין איבערגעשיקט געוואָרן נאָך דער „איי־אָף־מען“. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען מיינ פריינד און גענאָסע ס. ל. וועלכער איז יאָהרען לאַנג געווען דער געשעפטס־פיהרער פון אונזער צייטונג. נאָכדעם ווי ער איז אָפגעזעסען אין געפענגניש די דריי חדשים, וועלכע ער האָט געקראָנען אלס ארויסגעבער פון „ארבייטער פריינד“, האָט מען איהם געבראַכט נאָך סטראַטפאָרד. אצונד האָט ער געמוזט געהן אויף דער „איי־אָף־מען“, און עס איז מיר געווען אוממעגליך איהם צו העלפּען. מיר האָבען זיך ביידע געפיהלט אזוי גליקליך, וואָס מיר האָבען זיך ווידער געזעהן נאָך אזא לאַנגער צושיידונג, און די פאַרשעה וואָס מיר האָבען געקאָנט זיין צוזאַמען, זיינען פאַר אונז אַריבער ווי אין א באַרוישענדען צושטאַנד, וואָרים מיר האָבען געהאַט אזוי פיעל זאַכען זיך צו דערצעהלען. ל. איז געווען א זעהר באַגאבטער מענש, און זיין איינפאַכע, באשיידענע נאַטור, זיין פעסטער באַראַקטער און זיין טיף אויסגעפרעגט געפיהל פון פאַראַנטוואָרט־ליכקייט האָבען איהם געבראַכט זעהר נאָהנט צו מיינ האַרץ. ס'איז דערום געווען זעהר שמערצליך פאַר מיר צו זעהן, ווי דער ליכעבער פריינד מוז זיך ווידער שיידען פון מיר, אָבער מיר האָבען זיך ביי דע געטרייסט מיט דער האָפנונג, אז די פאָלגען פון דער רוסישער רעוואָלוציע וועלען גאָר אין גיכען ברענגען א סוף צו אונזער געפאַנגענשאַפט.

אין לאַנגער גופא איז ווידער געקומען אן אומעטיגע שטימונג, וואָרים מען האָט ניט ערוואַרט קיין שום גוטס פון'ם נייעם קאָמאנ־דיר, און יעדער האָט געפיהלט, אז עס קומען פאַר אונז גרויסע פאַרוויקלונגען.

קאפיטעל 20

א נייער קאמאנדיר, נייע צרות

דער נייער קאמאנדיר — פעלדפעבעל טרונמאן — דער פארדאכט פון די געפאנגענע געגען די „סטראטפארדער“ — דער ערשטער צוזאמען-שטויס — נייע וואהלען — די לופט-אטאקע פון 13טען יוני — דער הונדערטסטער פארטראג — באשרענקונגען אויף שריט און טריט — די פארשיקונגס-ליסטע — מיון דיסקוסיע מיט דעם קאמאנדיר — געשפרעך מיט מיינזשאַר מאַט — די ערשטע אטאקע צוריקגע-שטויסען — די סעלדאן-אפערע — די דעמאנסטראציע אין טעאטער — לויטענאנט סעלדאן'ס ענדע.

אין דעם זעלבען טאג, ווען די לייט פון סטראטפארד, וועלכע האבען ביי אונז בלויו איבערגענעכטיגט, האבען פארטגעזעצט זייער וועג נאך דער „איי-לא-מעי“, זיינען צו אונז אין לאגער אָנגעקו-מען די איבעריגע סטראטפארדער געפאנגענע. עס זיינען געווען עטליכע טויז מענער, וועלכע זיינען כמעט אלע איינגעקווארטירט געוואָרן אין אונזער באטאליאן. מיינע מיטגעפאנגענע האבען די ניי-אָנגעקומענע באגעגענט מיט אן אויסגעשפראכענעם מיסטריוען, און זיי האבען ניט געמאכט קיין פארזוך צו באהאלטען זייערע געפיהלען. דער פאקט, אז מען האָט אריבערגעבראכט אהער דעם גאנצען שטאב פון דער אינערליכער פארוואלטונג פון סטראטפארד, האָט מיינע ליידענס-חברים געגעבען א גרונד פאר פארשידענע ערליי השערות. ס'האָט ניט גענומען לאנג און אין לאגער האבען אָנגעהויבען זיך ארומטראָגען די ווילדסטע קלאנגען, וועלכע האבען

איבעראל געפונען גלויביגע צוהערער. אזוי האָט מען געוואָלט האָבן בען, אז דער נייער קאָמאנדיר טראָגט זיך ארום מיט דער דעה צו באזייטיגען די גאנצע פארוואלטונג פון אונזער לאגער און די שטעטלעך אויספילען מיט סטראטפאָרד-לייט. דער רעוולטאָט איז געווען, אז מען האָט נאָכגעשפירט מיט פאָרדאכט יעדען ריהר און יעדען שריט וואָס די נייע האָבען געמאכט און מען האָט זיי ארום גערינגעלט מיט א וואנט פון פיינדשאפט. איך האָב געטאָן אלץ וואָס איך האָב נאָר געקאָנט צו איבערצייגען די מענשען, אז זייער פאָרדאכט איז ניט באגרינדעט, און איך האָב זיי אויפגעפאָדערט צו באגעגענען זייערע נייע מיטגעפאנגענע ווי קאמערעדען, ווייל עס איז אומגערעכט צו פאָרדאמען מענשען אין פאָראוים אויף גרונד פון פוסטע קלאנגען. מען האָט מיך שווייגענדיג אויסגעווערט, ניט געמאכט קיין שום איינווענדונג, אָבער דער פאָרדאכט איז געבליבען און איז וואָס ווייטער אלץ שטאַרקער געוואָרן.

ס'איז געווען קלאָר, אז די נייע לייט האָבען זיך אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ניט געקאָנט גוט פיהלען. עטליכע האָבען זיך שוין געהאט פערזענליך געווענדעט צו מיר און זיך פאר מיר באקלאָגט אויף זייער צרה. איך האָב זיי פריינדליך אויפגענומען און זיי געפרוואווט געבען צו פאַרשטעהן די טיפערע אורזאָכען אין דער פיינדליכער האַלטונג פון די אלטע געפאנגענע, מיט דעם וואָס איך האָב זיי ערקלערט, ווי שווער עס איז אונז אָנגעקומען, ביז מיר האָבען ווי עס איז אויסגעקעמפט פאר זיך מענשליכע צושטענדען אין לאַגער. מחמת דעם מוזען זיי באגרייפן, אז מיר זיינען דאָ פעסט ענטשלאָסען צו קעמפן מיט אלע כוחות געגען א סיסטעם ווי אין סטראטפאָרד און צו פארטיידיגען דאָס געוואונענע די מענשען האָבען מיר אין אלצדינג געגעבען רעכט און מיר פאר זיכערט, אז זיי האָבען בלויז איין וואונש — צו לעבען אין איינהייט און פרידען מיט די אלטע באוואוינער פון'ם לאַגער, נאָך מעהר דערפאר וואָס זיי זיינען מיט לייב און זעל פאר אונזער ריינער, גערעכטער און ניט קאָרומפירטער אינערליכער פארוואלטונג, ווע-

גען וועלכער זיי האָבען געהערט נאָך זייענדיג אין סטראטפאָרד. איך האָב זיי באַרוהיגט און זיי פארויכערט, אז אלעס וועט זיך שוין פון זיך אליין איינאַרדנען, אזוי גיך ווי די אלטע געפאנגענע וועלען זיך האָבען איבערצייגט, אז די האַנדלונגען פון די נייע קאמעראדען זיינען ניט געגען די אינטערעסען פון'ם כלל, פון אלע אינטערנירטע. אויסערדעם האָב איך זיי צוגעזאָגט, אז זיי קאָנען זיך צו יעדער צייט פאַרלאָזען אויף מיר, און אז איך וועל ניט דולדען, אז מען זאָל געגען זיי אומזיסט און אומנישט באַנעהן אומרעכט.

ס'איז אויך געווען, ווי איך האָב פאַראויסגעזאָגט. דער פאר דאכט געגען די סטראטפאָרדער אין אלגעמיין איז ביסלאַכווייז פארשוואונדען, בלויז די לייט פון דער געוועזענער אינערער פאר-וואַלטונג און עטליכע אנדערע האָט מען געהיט די טריט און זיי ניט געוואַלט טרויען, זאָגאר דאן ניט, ווען זיי האָבען געהאַלטען אין איין פארויכערן, אז זיי וועלען קיינמאָל ניט איינגעהן דערויף אַנצונעמען אן אָפיציעלע שטעלע אין'ם „פעלעס“.

די גרעסטע באַאומרוהיגונג אין לאַגער איז ארויסגערופען גע-וואָרן דורכדעם וואָס דער פּעלדפּעכעל טרינמאן, וועגען וועמען מען האָט דערצעהלט די ערגסטע זאכען, איז אויך אריבערגעבראכט געוואָרן אין'ם „פעלעס“. דער מאן האָט ווירקליך ניט געמאכט קיין גוטען איינדרוק. ווען איך האָב איהם צום ערשטען מאל באַנע-גענט, האָב איך געפיהלט, אז מען מוז זיך פאר איהם היטען. דער מאן האָט קיינעם ניט געקאָנט קוקען אָפּען אין פנים אריין. אין זיין גאנצען וועזען איז געלעגען עפּעס לויערענדעס און פאלשעס, וואָס האָט זיך נאָך שטאַרקער געוואָרפען אין די אויגען דורך זיין איבערטריבענער פריינדליכקייט, וועלכע מען געפינט זעלטען ביי ענגלענדער. גלייך דעם ערשטען טאָג, ווען ער איז אָנגעקומען אין „פעלעס“, האָט ער אָפּגעשטעלט עטליכע געפאנגענע און זיי גע-פרעגט, פארוואָס זיי האָבען ניט אַרונטערגענומען דעם הוט פאר איהם. מען האָט איהם געענטפערט, אז דער מנהג עקזיסטירט ניט אין „פעלעס“, און די געפאנגענע ווייסען בלויז פון דער פאַרשריפט

צו באגריסען אָפיצירען. דערמיט האָט ער זיך דערווייל ווילענדיג
ניט ווילענדיג געמוזט צופרידענשטעלען.

די זאך איז אָבעד באלד באקאנט געוואָרן אין גאנצען לאַנער.
און גלייך איז ארויסגעגעבען געוואָרן די לאַזונג, אונטער קיין אומ-
שטענדען ניט צו גריסען דעם פֿעלדפעכעל. פאר די סטראטפֿאָר-
דער, וועלכע זיינען געוואוינט געווען צו באהאנדלען טרינמאן'ען ווי
אן אָפיציר, איז דאָס געווען אביסעל אומבאקוועם, אָבער אזוי ווי
מען האָט גראָד אויף זיי אים מייסטען געהאט אן אויג, האָבען זיי
געמוזט טאָן ווי אלע אנדערע. אחוץ דעם האָט מען מיט אָפענע
אויגען געקוקט אין גאנצען לאַנער און אכטונג געגעבען, אז קיינער
פון זיי זאָל ניט האָבען וואָס פאר עס איז געשעפטען מיט דעם
פֿעלדפעכעל. יעדעס מאָל, ווען מען האָט נאָך באמערקט, אז דער
איינער אָדער דער אנדערער האָט גערעדט א פאָר ווערטער מיט
טרינמאן'ן, זיינען גלייך ענטשטאָנען אלע מעגליכע קלאַנגען, און
איך האָב געמוזט עטליכע מאָל אָננעמען מיטלען, כדי צו פאר-
הינדערן געשלאָגען.

דעם 4טען יוני איז דער נייער קאָמאנדיר צום ערשטען מאָל
ערשינען צו דער אינספעקציע. מיידזשאָר מאָט, וועלכער האָט
איהם באגלייט, האָט מיך פאָרגעשטעלט פאר איהם. ער האָט מיך
באגריסט מיט גרויסער ליבענסווירדיגקייט, האָט מיר געמאכט
אלערליי קאָמפלימענטען איבער דער ריינליכקייט אין'ם באטאליאָן
און צולעצט האָט ער מיט דער גרעסטער פריינדליכקייט גענומען
אָפשיד פון מיר און די קאפיטאנען. כ'בין געווען אביסעל איבער-
ראשט, וואָרים איך האָב זיך געהאט גאנץ אנדערש פאָרגעשטעלט
דעם מאן נאָך די באשרייבונגען, וועלכע איך האָב איבער איהם
געהערט. על כל פנים איז זיין אויסערליכער אויסזעהן גאָרנישט
געווען אָנציהענד. ס'איז געווען א ריעז פון פלייש און פעטס, דאָך
האָט זיין גרויסער, פולער קערפער געמאכט א קראנקהאפטען איינ-
דרוק. מען האָט געקאָנט באמערקען אויף איהם, אז יעדער ריהר
איז איהם אָננעקומען שווער אָן ביטער, און ביים געהן האָט ער

זיך פעסט אָנגעשפארט אָן זיין שטעקען. אין דעם אויפגעבלאָזענעם געזיכט איז ניט געלעגען קיין שפור פון גייסט, און איז די אויסדרוקסלאָזע, אביסעל מוטנע אויגען האָט מען, ניט קוקענדיג אויף דער פריינדליכער מיענע, דאָך באמערקט א געוויסע קעלט. וועלכע האָט זיך ניט געקאָנט באהאלטען. ארום און ארום האָט ער געמאכט דעם איינדרוק פון אן אָפגעלאָזענעם, גייסטיג באַשריינקטען מענשען. מיט דער צייט איז מיר אויך געוואָרן גאנץ קלאָר, פארוואָס דער פעלדפעבעל טרינמאן האָט אזוי שטארק נושאַ חן געווען ביים קאמאנדיר אין די אויגען, אז ער האָט זיך זאָגאר געקאָנט ערלויבען דירעקטע פרייהייטען געגען די אָפיצירען. די אבסאָלוטע אומפעהיגקייט פון'ם מאַן איז איינפאָך געווען אזוי גרויס, אז ער האָט ניט געקאָנט אויסקומען אָהן א באזונדערע שטיצע. אין'ם לאַגער האָט מען זיך דערצעהלט, אז דער נייער קאמאנדיר איז פאר'ן אויסברוך פון דער מלחמה געווען געפענגניש-דירעקטאָר אין דובלין. איך ווייס ניט, צי אָט די באַהויפטונג איז טאָקע געווען ריכטיג, אָבער זי האָט געהאט זעהר פיעל ווארשיינ-ליכקייט פאר זיך, וואָרים די גאנצע מעטאָדען פון'ם מאַן האָבען דערמאָנט אַן א מענשען, וועלכער איז געוואוינט געווען צו הערשען איבער פאַרברעכער. מחמת דעם איז ער אויך קיינמאָל ניט געווען אימשטאַנד ריכטיג צו באַגרייפֿען אונזער לאַגע.

וואָכען זיינען פארגאנגען, אָהן דעם אז אין לאַגער זאָל האָבען וואָס עס איז פאַרגעקומען, פון וואָס מען וואָלט געקאָנט שליסען, אז אויבען האָט מען אין זינען צו ענדערן דעם באשטעהענדיגן צושטאַנד. דער קאמאנדיר איז זיך שטענדיג געבליבען גלייך אין זיין ליבענסווייזיגקייט, און די געשעפטען זיינען אָפגעלאָפֿען גלאַט. אין לאַגער האָט מען זיך שוין געהאט צוגעוואוינט צו באַטראַכטען די זאכען מיט וועניגער פאַראורטייל, און מען איז געווען מיט דער מיינונג, אז דער קאמאנדיר האָט מסתמא אליין איינגע-זעהן, אז מען קאן דאָ ניט איינפיהרען דיזעלביגע צושטענדען ווי אין סטראטפאָרד. אויך דער פעלדפעבעל טרינמאן האָט ביז אהער

ניט געגעבען קיין שום גרונד זיך צו באקלאַגען אויף איהם. ער האָט זיך די גאנצע צייט שטאַרק באמיהט, זיך איינצוקויפּען ביי מיר אין פריינדשאַפט און איז שטענדיג געווען זעהר העפּליך. אָבער גראַד אַט די איבערטריבענע פריינדליכקייט האָט בלויז פאר-שטאַרקט מיין מיסטרוי צו דעם מאן. כ'האָב איהם דערום בא-האנדעלט העפּליך, אָבער צימליך קיהל און איך האָב שטאַרק אכ-טונג געגעבען, אז איך זאָל זיך מיט איהם צוזאמענקומען בלויז אין אָנגעלעגנהייטען וואָס האָבען געהאט א דירעקטע שייכות מיט דער פאַרוואַלטונג פון'ם באטאָליאָן.

דעם 18טען יוני האָט לאַנדאָן געהאט א מורא'דיגען אָנגריף פון דייטשע לופט-פליהער. די אטאקע איז געמאכט געוואָרן נאָכמיטאָג, און מיר האָבען פון דער טעראסע דייטליך געקאָנט זעהן די באווע-גונגען פון די פליהער און דאָס שלידערן פון די באַמבעס. די אַווענט-צייטונגען האָבען געבראכט שרעקליכע איינצעלהייטען. איין באַמבע איז געפאלען אין א שולע און האָט געטויט און שווער פארוואונדעט א גרויסע צאָהל קינדער. איינער פון מיינע מיט-געפאנגענע, א געוויסער דזשאָרדזש, וועלכער האָט צוליעב זיינע קראנקע אויגען פארבראכט אין דייטשען האָספיטאל, בעת דער אָנגריף איז געמאכט געוואָרן, האָט אונז צוריקקומענדיג דערצעהלט, ווי מען האָט געהאלטען אין איין ברענגען אין האָספיטאל פרויען און קינדער מיט אָפּגעריסענע גלידער. ס'איז געווען איינפאך שוין דערליך. אַט די גרויזאמע און בעסמיאלישע מעטאָדע, צו שפּיען מיט טויט און פארדארבונג אויף א שוצלאָזער באפעלקערונג, איז איינע פון די גרויסע אויפטאונגען פון אונזערע קריסטליכע שטאא-טען, פאר וועלכער דער ברוטאלסטער בארבאר וואָלט אונז זיכער ניט מקנא געווען. ס'איז קוים מעגליך צו פארשטעהן, ווי אזוי מענשען האָבען געקאָנט פועל'ן ביי זיך צו באגעהן אזעלכע מאַנ-סטערפאַרברעכענס, וואָס זייער געמיינע און אומ'ברחמנות'דיגע ברוטאליטעט האָט געמוזט יעדען פיהלענדען מענשען אריינטרייבען די רויטע שאַנדע אין פנים אריין. דער קריג איז דאָך סוף כל סוף

שטענדיג געווען א געשעפט פאר אוניפארמירטע מערדער, אבער צו אזא ווירטואליטעט פון'ם מענשענ־מאָרד אין גרויסע מאסען האָט מען עס ביז אהער דאָך ניט געהאט געבראכט.

דעם 20טען יוני האָב איך געהאַלטען מיין הונדערטסטען פאָר־טראג. מיינע קאמעראדען האָבען זיך באנוצט מיט דער געלעגענהייט, לכבוד מיר צו אראנזשירען א מאניפעסטאציע אין'ם טעאטער־זאל. זיי האָבען אלעס אזוי פאָרויכטיג צוגעגרייט, אז איך האָב ניט געהאט די קלענסטע אהנונג דערפון. ווען די פארזאמלונג האָט זיך ווי געווענליך יעדע וואָך געוואָלט אָנפאנגען, האָט צוערשט קארל'טישק, וועלכער האָט די גאנצע צייט ביי אונזערע פארזאמלונגען פיגורירט אלס פאָרויצענדער, געוואָגט א פאָר איינלייטענדע ווערטער. דערנאָך האָט אונזער קאמעראד ווירץ פון'ם „סי"־בא טאליאָן גענומען דאָס וואָרט און געהאַלטען אן איינפאכע און האָר־ציגע רעדע, אין וועלכער ער האָט מיט ליבע אָפגעשאצט דעם קולטורעלען ווערט פון מיינע פאָרטראגען, וואָס זיינען פאר הונדערטער מענשען אין לאגער געווען א פרוכטבארער קוואל פון גייס־טיגער אָנרעגונג, און צום שלום האָט ער מיר אויסגעדריקט דעם הארציגסטען דאנק פון מיינע ליידענס־חברים. נאָכדעם ווי ער האָט געענדיגט, האָט ער מיר צום אָנדענקען איבערגעגעבען א בילד, וואָס דער אונגארישער מאלער סאטאן האָט געמאלען. א נאקעטער ריעז, וועלכער דערשטיקט א שלאנג, און אונטער דעם די ווערטער: „זייער ראָקער צום הונדערטסטען פאָרטראג. זיינע דאנקבארע צו־הערער. אלעקסאנדרא פעלעס, 1915-1916-1917“.

ווען איך האָב זיך דערנאָך אויפגעשטעלט זאָגען א פאָר ווער־טער פון דאנק, האָט זיך אין זאל אויפגעהויבען א ברויענדער ביי־פאל, וועלכער האָט גאָר קיין ענד ניט געוואָלט נעמען. ווען איך קוק היינט צוריק אויף דער דאָזיגער טעטיגקייט אין פארלויה פון מיין געפאנגענשאפט, געפין איך נאך אלץ א פרעהליכע באפרידיגונג, וואָס איך האָב אויך אין יענער מורא'דיגער צייט פון'ם געגענ־זייטיגען פעלקער־מאָרד געהאט אזויפיעל געלעגענהייט צו קאָנען

ווירקען פאר דער פרייהייט און פאר דעם סאָציאליזם. אין יענע הונדערט פארטראגען האָב איך געגעבען א פולשטענדיגע ענטוויקלונגס-געשיכטע פון די סאָציאלע באוועגונגען פון'ס 19טען יאָהר הונדערט אין די ראַהמען פון די עקאָנאָמישע, פאָליטישע און געזעלשאַפטליכע פארהעלטענישען. דערביי האָב איך אין קרייז פון מיינע באטראכטונגען אויך אריינגענומען די איינפלוסען פון די דאָזיגע באוועגונגען אויף דער ליטעראטור און די פארשידענע פילאָזאָפישע געדאנקען-סיסטעמען. נאָך א גאנץ אויספיהרליכער איבערזיכט איבער די פארשידענע סאָציאליסטישע ריכטונגען און שולען פאר דער גרינדונג פון דער אינטערנאציאָנאַלער ארכיטעטור אסאָסיאציע האָב איך זיך מיט באזונדערער ליעבשאַפט אָפגעגעבן בען מיט דער געשיכטע פון'ס אינטערנאציאָנאַל און מיט די אידעען-געגנ פון'ס פרייהייטליכען סאָציאליזם פון וויליאם גאָדווין ביז פערטער קראפאָטקין.

דערביי האָב איך שטענדיג געלעגט באזונדערן ווערט דערויף. צו געבען מיינע צוהערער א געלעגנהייט צו פארטיפען און וווייטער אויסבילדען די אויפגענומענע איינדריקען דורך לעזען פאסענדע ביכער. אויף אזא'ן אופן זיינען אין לאגער פארשפרייט און געלייענט געוואָרן מיט גרויס אינטערעס הונדערטער עקזעמפלאַרען פון קראפאָטקין'ס בעסטע ווערק. אחוץ דעם האָב איך אויף'ן פארלאנג פון מיינע חברים דעמאָלט צוזאמענגעשטעלט א סיסטעמאטישע ליסטע פון ווערק, וואָס זאָלען זיי שפעטער פארלייכטערן דאָס שטודיום פון'ס געגענשאַטאַנד. אָט די ליסטע איז קאָפירט געוואָרן פון א גרויסער צאָהל פון מיינע מיטגעפאנגענע און האָט זיי שפעטער ווארשיינליך געבראכט גוטע נוצען.

מיינע פארטראגען זיינען באזוכט געוואָרן פון מענשען פון אלע געזעלשאַפטס-קלאסען. אויסער דעם פראלעטארישען עלעמענט, וואָס האָט נאטירליך געבילדעט די מעהרהייט, האָבען צו מיינע דענעלמעסיגע צוהערער אויך געהערט אסך אינטעליגענטען, קינסטלער און געלעהרטע. און עס איז אויך געווען א היבש ביסעל פון'ס

לאגער פון די באזיצערנע קלאסען, וועלכע פלעגן יעדע וואך קומען צו די פארזאמלונגען אין'ם טעאטער. אסך פון מיינע פארטראגע זיינען סטענאגראפירט געווארן און האָבען אויף אזא'ן אופן אריי-בערגעוואנדערט אין דעם גרויסען אינטערנירונגס-לאַגער פון „אייל-אַף-מען“, וואו זיי האָבען געדינט פאר אונזערע קאמערעדען אלץ באזיס פון זייער פראָפאגאנדע. ווען מען לעבט יאָהרען-לאַנג מיט מענשען אויף דעמועלכען פלאץ און מען קומט טאָגטעגליך מיט זיי אין באַריהונג, קאָן מען נאָטירליך בעסער ווירקען אויף זיי און אויספיהרליכער ענטוויקלען יעדע באַזונדערע זייט פון א אידעע. דאָס איז אַהן שום ספק געווען א גרויסער פאָרטייל. גע-וויס בילד איך זיך ניט איין, אז איך האָב די אלע הונדערטער, וועלכע האָבען יעדע וואָך זיך צוגעהערט צו מיינע ווערטער, פאר-וואנדעלט אין איבערצייגטע און אקטיווע אַנאַרכיסטען. דערצו זיינען נייטיג באַזונדערע אייגענעכויבענע פעהיגקייטען, וועלכע דרעמלען אין'ם מענשען גופא און קאָנען ניט אריינגעטראָגען ווערן אין איהם פון דרויסען. אָבער עס איז מיר אַהן צווייפֿעל געלונגען אסך פון מיינע צוהערער צו געבען גאנץ נייע אַנרעגונגען און צו צושטערן מעהר ווי איין פאָראַרטייל וואָס זיי האָבען פריהער גע-האַט. מעהר ווי איינער וואָס איז געווען דורכאויס פיינדליך צו אונזערע אידעען און זייערע טרעגער, ווייל ער האָט געשעפּט זיין גאנץ וויסען וועגען דעם פון די קאפיטאליסטישע צייטונגען, האָט שפּעטער אויף גרונד פון מיינע פאָרטראגען פּוּלשטענדיג געענדערט זיינע מיינונגען און אָנגעהויבען אויפנעמען אונזערע אַנשוואונגען מיט א טיפער פארשטענדעניש און מיט א געוויסער סימפאטיע, פון וועלכע ער האָט פריהער ניט געהאַט געוואוסט.

אָבער עס איז אויך געווען א היבשע צאָהל צווישען מיינע צוהערער, וועלכע זיינען גאנץ באשטימט געוואונען געוואָרן פאר אונזערע אידעען. זינט מיין צוריקקעהר קיין דייטשלאַנד האָב איך קוים גערעדט אין וואָס פאר עס איז שטאַם, וואו איך זאָל ניט האָבען באַגעגענט דעם איינעם אָדער דעם אנדערן פון מיינע אַמאָ-

ליגע צוהערער. פיעל פון זיי נעמען א טעטיגען אנטייל אין דער באוועגונג. צווישען אנדערע זאָל דאָ באזונדערס דערמאָנט ווערן: אונזער קאָמערסד הערמאן ריטער אין ערפורט, וועלכער האָט זיך אין דער צייט פון אונזער געמיינשאפטליכער געפאנגענשאפט גרינדליך פארטיפט אין דער געדאנקען-וועלט פון'ם פרייהייטליכען סאָציאליזם, און מיט זיין אויסגעצייכענטען רעדנערטאלאנט אין ער היינט איינער פון די בעסטע, וועלכע ווירקען דאָ אין לאַנד פאר אונזערע אָנשוואונגען. און מעהר ווי איינער איז ביז אויף היינט טיגען טאָג געבליבען מיט מיר אין שריפטליכער פארבינדונג. מיט באזונדערער לייעכע דערמאָן איך זיך ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט אָן מיין פריינד ק., וועלכער איז אין צייט פון קריג פארוואַרפען געוואָרן קיין ענגלאַנד און איז דאָ אריינגעפאלען אין דער געפאָר גענשאפט. א געוואלטיגער אָפטימיסט, אין וועמעס נשמה דער קריג אפילו האָט ניט געקאָנט דערשטיקען דעם טיפען גלויבען אין די גוטע און שענע זייטען פון'ם מענשען, איז ער געווען זוי גע-שאפען אויפצונעמען אין זיך די גרויסע אידעען פון דער פרייהייט און פון דער געגענזייטיגער הייל. דער צופאל האָט עס געוואָלט, אז ביי זיין אָנקומען אין'ם „פעלעס“ זאָל ער איינגעקווארטירט ווען אין'ם „סי“ באטאָליאָן, וואו דער ענגקעפיגער פאטריאָטיזם פון די פארטרעטער פון'ם „אמת'ן דייטשטום“ האָט אין יענער צייט געפיהרט די גרענדע. אָבער ווען ער האָט באלד נאָכדעם אָנגע-הויבען באזוכען מיינע פאָרטראגען, דאן האָט זיך אויף א פראכט-פולען אופן ענטוויקעלט דאָס אלעס, וואס האָט פריהער האלב אומ-באוואוסט אין איהם געדעמעלט. מיר זיינען דעמאָלט געוואָרן גוטע פריינט, און איך קריג זעלטען א בריעף פון איהם, אין וועלכען ער זאָל ניט כסדר אויסדריקען זיין טיפסטע צופרידענקייט מיט דעם, וואָס דאָס לעבען האָט אונז אין יענער שווערער צייט צונויפ-געפיהרט. איך בין דעמאָלט געקומען אין נעהנטערער באריהרונג מיט מעהר ווי איין פרעכטיגען מענשען, וועלכען איך וואָלט מסתמא אונטער געווענליכע אומשטענדען קיינמאָל ניט באגעגענט אין מיין

לעבען, און דאָס באוואוסטזיין, אז איך האָב אויך אין אָט די לאנגע און שווערע יאָהרען געקאָנט אויף א באדייטענדען אופן ווירקען פאר א גרויסער אידעע, געהערט צו די שענסטע ערינערונגען, וועלכע איך האָב מיטגענומען מיט זיך פון מיין געפאנגענשאפט.

סוף יוני איז עס געקומען צום ערשטען צוזאמענשטויס צווישען אונז און דעם נייעם קאמאנדיר. ארום יענער צייט האָט מען אונז נעמליך צוגעשטעלט יענע בארימטע הערינג, וועגען וועלכע איך האָב שוין גערעדט אין א פריהערדיגען קאפיטעל. ס'איז געווען אוממעגליך עפעס צו מאכען מיט דער שרעקליכער ווארע. די גאנצע קונסט פון אונזערע קעכער און די בעסטע עצות פון'ם דאקטאר האָבען דאָ ניט געהאָלפֿען. דער רעזולטאט איז געווען, אז מיר האָבען זיך איינפאך ענטזאגט אָנצונעמען די פאסקודסטוואָ, הגם מען האָט אונז אנשטאָט דעם ניט געגעבען קיין שום אנדער שפייז. פלוצלינג זיינען הוט, לום און איך צוזאמען מיט די קיכער שפעס פון די דריי באטאליאָנען גערופען געוואָרן צום קאמאנדיר. ער האָט אונז אויפגענומען זעהר שטרענג, האָט אנגערופען אונזער ענטזאגונג אן אָפּענעם ארויסטריט געגען דער דיסציפלין, וועלכען ער וועט אונטער קיינע אומשטענדען ניט דולדען, און האָט אונז באפוילען, גלייך אָנצונעמען די הערינג און זיי צוגרייטען צום עסען פאר די געפאנגענע.

דער מאן האָט זיך פולשטענדיג געענדערט. די ליעבענסוויר דיגיקייט, וועלכע ער האָט ביז אהער לפנים געטראָגען, איז אין גאנצען פארשוואונדען, און זיין אמת'ער כאראקטער האָט זיך אצונד דייטליך באוויזען. דאָס איז געווען א מענש, וואָס האָט ניט צוגעלאָזט צו זיך קיין שום פארנינפטיגען גרונד, פאר וועמען דער ברוטאָלער באפעהל איז געווען דאָס העכסטע געזעץ, און וועלכער האָט געגלויבט, אז ער קאָן אונז באהאנדלען ווי איינפאכע פארברעכער. ער האָט אונז אלעמען אָנגעקוקט נאָך דער רייה נאָך. אין זיינע אויגען איז געלעגען עפעס שטרענגעס, בייזעס, אצונד האָב איך געוואוסט — דאָס איז דער מאן, מיט וועמען מיר

האַבען געהאט צו האַנדלען. די שעפּס פון אונזערע קיכען האָבען געזוכט איהם צו ערקלערן, אז זיי האָבען שוין אויסגעפרוואוט אלע מיטלען מיט די פארדאָרבענע הערינג, כדי זיי צוצוגרייטען אזוי, אז מען זאָל זיי ווי עס איז קאָנען עסען, אָבער יעדער עקספּערט־מענט איז דאָ ארויסגעוואָרפּען. ער אָבער האָט גאָרנישט געוואָלט הערען דערפון און געזאָגט, אויב די רעגירונג האָט אונז צוגעשטעלט אַט די הערינג, איז דאָס פאר איהם א באווייז, אז דאָס קאָן באַנוצט ווערן אלס נאָרונגס־מיטעל, און דאָס מוז אומבאדינגט געשעהן.

נו, איז מיר די זאך געוואָרן צו נאָריש. איך האָב איהם געענטפערט, אז דאָס קאָן אבסאָלוט ניט גילטען אלס באווייז, וואָרים די רעגירונג האָט אונז שוין צענדליגע מאל צוגעשטעלט פארפּוילטע פלייש, וואָס האָט אויפ'ן באַפעהל פון'ם דאָקטאָר געמוזט איבערגעביטען ווערן אויף אנדערעס. אויסערדעם דאָרף ער ניט פארגעסען, אז זאָגאר דאן, ווען די הערינג זאָלען זיין אייניגעראמאסען אין א דערטרעגליכען צושטאנד, וואָלט מען זיי געקאָנט באנוצען בלויז ווען אונזערע עכער זאָלען זיין אין דער לאַגע זיי צו מאַכען ווי עס איז צוגענגליך צו אונזערע גומענס דורך אלערליי צוראָטען, ווי ציבעלעס, געווירצען א. א. וו. אבער אזוי ווי די ענגלישע רעגירונג גיט אונז בלויז די הערינג און ווייטער גאָרנישט, האָט יעדער באַטאָליאָן אין יעדען אזויגערופענעם „הערינג־טאָג“ געמוזט באַצאָהלען פון זיין אייגענער קעשענע צוויי פונט מיט צעהן שילינג, כדי ווי עס איז צו מאַכען פון די הערינג א געריכט פאר די געפאנגענע. נו, זיינען אָבער די לעצטע הערינג געווען אזוי פארגאָרבען, אז ניט קיין ציבעלעס און ניט קיין געווירצען האָבען מעהר ניט געקאָנט העלפּען, ווי מיר האָבען עס שוין צו אונזער אייגענעם פינאנציעלען שאַדען פעסטגעשטעלט. זאָגאר דער עקספּערט־מענט, וואָס דער דאָקטאָר האָט פאָרגעשלאָגען, צו האַלטען די הערינג פיער און צוואנציג שעה צייט אונטער פליסענדרעס וואסער, האָט בלויז געפיהרט דערצו, אז אין קנאפּע צעהן שטונדען זיינען די הערינג

צופאלען אין שטיקער און ס'האט זיך ארויסגעשטעלט, אז זיי זיינען געווען אין גאנצען צופוילט, אזוי אז זיי האָבען שטונדען לאנג פארפעסטעט די באטאליאָן-פלעצער מיט זייער עפוש'דיגען גערוך. ס'איז דאָך דערום ניט מעגליך צו פארלאנגען פון אונז, אז מיר זאָלען ווארפען אונזער געלד אין בלאָטע.

כ'האָב גערעדט אביסעל מיט היץ, און דער קאמאנדיר האָט מיר צוערשט אָפגעמאָסטען מיט א שטרענגען, פיינרליכען בליק. אָבער דערנאָך האָט ער פלוצלינג געענדערט זיין טאקטיק און איז ווידער אמאָל געוואָרן אויסערגעוועהנליך ליעבענסווירדיג. צום סוף האָב ער אונז ערלויבט ניט אָנצונעמען די הערינג, און האָט באדויערט, וואָס ער קאן אונז פאָרלויפֿיג ניט געבען קיין ערזאץ דערפאר, ביז די פראגע וועט ענדגילטיג ענטשידען ווערן פון'ם „וואָר אָפֿים“.

אָט דער פלוצלינגער איבערקעהר האָט מיר דייטליך געוווּזען, וואו עס האלט מיט דעם דאָזיגען מאן. כ'האָב אלזאָ געוואוסט, וואָס עס קאן קומען, און איך בין געווען פעסט איבערצייגט, אז עס וועט ניט נעמען לאנג און איך וועל מוזען מאכען מיין וועג נאָך דער „אייל-אָף-מען“. דער אלטער קאמאנדיר פלעגט ליארעמען און טומלען, ווען מען האָט ניט געטאָן ווי ער האָט געוואָלט, אָבער זיין הארץ איז געווען אָהן פאלשקייט. אָט דער מאן אָבער איז געווען פול מיט פארבאָרגענע הינטער-געדאַנקען, און ווען ער איז געווען אים פריינדליכסטען, האָט מען איהם אים וועניגסטען געקאָנט געטרויען. די גאנצע זאך האָט מיך אָפגעעקעלט, און איך וואָלט זיך געשעצט גליקליך, ווען איך וואָלט געקאָנט אוועקווארפען דעם גאנצען עסק, כדי ניט צו מוזען כסדר זיך צוזאמענטרעפֿען מיט אָט דעם מאן, וועלכער איז מיר געווען שרעקליך דערווידער, און וועמען איך האָב אויך אלס מענש ניט געקאָנט רעספעקטירען. אָבער איך האָב געפיהלט, אז איך מוז איינצאהמען מיין ווידער-ווילען, וואָריב גראַד איצט בין איך געווען נייטיגער פאר מיינע מיטגעפאנגענע ווי ווען עס איז פריהער. איך בין דערום געווען ענטשלאָסען אויס-צוהאלטען ביז צום ביטערן סוף. אָבער אפריהער האָב איך געוואָלט

זעהן. ווי ווייט די מענשען זיינען געשטאנען הינטער מיר, וואָריב איך בין געווען גאנץ קלאָר ביי זיך, אז מיר האָבען געדארפט ער-ווארטען שווערע צייטען. כ'האָב דערום צוזאמענגערופען מיינע מיטגעפאנגענע און פאר זיי פולשטענדיג קלאָר געמאכט די נייע לאַגע. דערנאָך האָב איך איבערגעגעבען אין זייערע הענט מיין מאַנדאט, כדי זיי אויף דעם דאָזיגען אופן צו געבען די געלעגענ-הייט אָנצוטרויען אן אנדערן פון אונזערע רייהען מיט דער פּיח-רונג פון'ם באַטאָליאָן, אין פאַל אויב זיי זיינען מיט מיר מעהר ניט צופרידען. ביי דער וואהל, וועלכע איז פאָרגעקומען אין צוויי שטונדען ארום, האָבען 987 פון מיינע מיטגעפאנגענע געשטימט פאר און 11 געגען מיר. פינף לייט האָבען זיך צוריקגעהאל-טען פון שטימען. כ'האָב נאָך אַלואַ אַלץ געהאט דעם גאנצען באַטאָליאָן הינטער מיר, ווי פאר פופצעהן מאָנאטען, ווען איך בין אריינגעטראָטען אין מיין שטעלע.

דערווייל איז אלעס ווידער געווען רוהיג אין לאַגער. דער קאָמאנדיר האָט ווידער אָנגענומען זיין אלטע ליבענסווירדיגע מיע-נע, אָבער מען האָט פונדעסטוועגען געפיהלט, אז עפעס וואָס איז געלעגען אין דער לופט. איין טאָג איז אויף'ן שוואַרצען ברעט ערשינען א באקאנטמאכונג, אז די געפאנגענע מוזען פון איצט אָ-יעדען מיטוואָך אין דערפריה זיך אויסשטעלען אין'ם „קאָמפאונד“ צום פאראר, ווי אין די גוטע אלטע צייטען. ס'האָט אונז געקאָסט זעהר פיעל מיה, ביז מיר האָבען גע'פועל'ט ביים אלטען קאָמאנדיר אויפצוגעבען אַט די נארישע און צוועקלאָזע זאך, און מיר זיינען שוין זינט א לאַנגע צייט פטור געוואָרן דערפון. אין סטראַטפאָרד זיינען אַט דא נארישע פאראדען געווען אויף דער טאגעס-אָרדנונג ביז דער לאַגער האָט זיך אויפגעלייזט, און ווי מיר האָבען שפעטער ערפארען, האָט דער פערלעפּעכעל טרינמאן באַזיינפלוסט דעם קאָ-מאנדיר, זיי אויך דא צוריק אויפצולעבען. די געפאנגענע זיינען אריינגעקומען אין א מורא'דיגען צאָרן, ווען זיי האָבען איבערגע-לייענט די אנאָנסע. ניט גענוג וואָס מען האָט וואָס ווייטער אַלץ

מעהר באשניטען זייערע פארציעס, אזוי אז זיי האָבען געליטען הונגער, האָט מען זיי אויך ניט צורוה געלאָזט און מען האָט זיי ווידער אמאָל געוואָלט באלעסטיגען מיט דעם אלטען אומזין. איז האָב זיך באלד צונויפגערעדט מיט מיינע קאלעגען הוט און לוס פון די באטאליאָנען „איי“ און „סי“, און מיר האָבען זיך גלייך געמעל־דעט ביים קאמאנדיר, כדי זיך דורכצוריידען מיט איהם וועגנע דעם. ער האָט אונז אויפגענומען מיט זיין געמאכטער פריינדליכ־קייט און אונז געפרעגט וואָס מיר ווינשען. מיר האָבען איהם ער־קלערט, אז דער נייער באפעהל האָט די געפאנגענע אריינגעבראכט אין א שרעקליכער אויפגעגונג, ווייל דער אלטער קאמאנדיר האָט שוין פון לאנג אָן אויפגעגעבען די פארדען, און אונזערע מיטגע־פאנגענע געהען ארויס פון'ם שטאַנדפונקט, אז זיי זיינען ניט קיין סאָלדאטען און ניט קיין פארברעכער. צוליעב דעם האָבען מיר איהם געבעטען, ניט איינצופיהרען צוריק די פארדען.

דער מאן האָט אויפגעעפענט א פאָר גרויסע אויגען, ווען ער האָט דאָס געהערט. אָבער ער האָט זיך געלאָזט איינשרעקען, און דער באפעהל איז פארשוואונדען פון'ם שווארצען ברעט צו דער גרויסער פרייד פון'ם גאנצען לאגער.

מיר זיינען שוין פון לאנג געווען אייניג דעריבער, אז דער איניציאַטאָר, דער גאנצער מאַכער פון אָט די אַלע זאַכען איז געווען דער פעלדפעבעל, וואָרים דער קאמאנדיר איז געווען צו פויל, כדי אלליין אויסצוטראכטען אָט די אידעען. נאָכדעם ווי דער פארוואָך איינצופיהרען די פארדען איז דורכגעפאלען, האָט מען זיך גע־פרוואווט אונז געבען אלערליי נאָדעל־שטעך, געגען וועלכע מיר האָבען זיך ניט געקאָנט פארטיידיגען. קענטיג, אז דאָס איז געשעהן מיט דעם צוועק אונז צו פראָוואָצירען. אזוי האָט מען ביי די באַ־זוכען ווידער איינגעפיהרט שטרענגע און פיינליכע אונטערזוכונגען, כדי כלומר'שט צו פארהיטען מען זאָל ניט אריינשמוגלען קיין זאָ־כען אין לאגער. דער אלטער קאמאנדיר האָט זעהר גוט געוואוסט,

אז נאָכדעם ווי מען האָט אויף א באדייטענדען אופן פארקלענערט די פאַרציעס און שטרענג פארבאָטען אריינצופיהרען די וויכטיג סטע לעבענסמיטלען, איז די געפאָנגענע פשוט אויסגעקומען צו הונגערן, הגם ער האָט עס נאטירליך ניט געקאָנט זאָגען אָפּען מחמת דעם איז מען ניט געווען צו שטרענג. מען פלעגט פארקוקען אויף קליינע שמוגלערייען און מען האָט אויך ניט צו שטאַרק באַ לעסטיגט די פרויען, וועלכע זיינען געקומען באזוכען זייערע מע נער. דאָס אלעס איז אצונד אנדערש געוואָרן. די אַרעמע פרויען זיינען איצט אָפט באהאנדעלט געוואָרן אויף דעם ברוטאַלסטען אופן, און יעדע איינע, ביי וועלכער מען האָט געפונען א קלייניג קייט, איז גאָר אַהן צערעמאַניעס צוריקגעשיקט געוואָרן, אַהן דעם אז זי זאָל האָבען געזעהן איהר מאן. דער פערלעכעל טרינמאן איז געגאנגען אזוי ווייט מיט זיינע סאדיסטישע תאוות, אז ער האָט אָנגעזאָגט זיינע סאָלאַטען, ארויסצורגיסען ביי די קינדער פון די הענט שטיקלעך קוכען אָדער שאַקאָלאַד, וואָס זיי האָבען מיטגעבראַכט פאר זייער אייגענעם געברויך, כדי צו פאַרהינדערן, אז דיזעלביגע זאָלען חלילה ניט אריינפאלען אין די הענט פון די גערפאנגענע. די סאָלאַטען גופא זיינען געווען שרעקליך אויפגעבראַכט איבער דעם און האָבען אונז מעהר ווי איינמאָל געזאָגט: „ס'איז א שאַנדע וואָס מיר מוזען טאָן אָט די שמוציגע אַרבייט, אָבער וואָס קאָנען מיר זיך העלפּען?“

איז אימיצער דערטאָפט געוואָרן ביים שמוגלען, האָט מען איהם באשטראָפט אויף אן אומערהערט שווערן אופן. אזוי האָט מען א געוויסען זוסקע אין מיין באטאליאָן אויף שטענדיג אָפּגעשניטען די באזוכען, ווייל מען האָט געכאָפט זיין פרוי דערביי, ווי זי האָט געגעבען איהר מאן צוויי דינע רייפטלעך טרוקען ברויט. צוויי געפאנגענע פון „איי“ זיינען זאָגאר צוליעב אן עהנליכען „פאדברעכען“ צוריקגעשיקט געוואָרן אויף דער „איל-אַה-מען“, פון וואנען זיי זיינען ערשט מיט א קורצער צייט פאר דעם געקומען. ס'איז געווען אן אוממענשליכער צושטאַנד, אָבער אזוי ווי דער פארבאָט

איז געקומען דירעקט פון'ם „וואָר אָפּיס“, האָבען מיר ווינציג וואָס געקאָנט טאָן געגען דעם.

ביסלאכווייז האָט מען אונז אונטער אלערליי תירוצים באַשרענקט די באַזוך־צייט אויף א האַלבע שטונדע, און דער פּעלד־פּעכעל האָט אין דער געגענווארט פון איינעם פון די סטראַטפּאַר דער געלאָזט פאלען די באַמערקונג, אז דאָס איז נאָך אויך צו לאַנג דערנאָך איז אַרויסגעקומען אַ נייער באַפּעהל, לויט וועלכען דער טעאטער־זאַל האָט געקאָנט באַנוצט ווערן פאר די באַזוכען בלויז דאן, ווען עס האָט גערעגענט; דורכדעם איז אַ גרויסער טייל פון די געפאנגענע געצוואונגען געווען אַרומצושפּאַצירען מיט זייערע קרובים אויף אַ פּרייען פּלאַץ ביים מזרח־אריינגאַנג פון'ם „פעלעס“, וואו די זון האָט געבאָקען און עס איז ניט געווען דער מינדסטער שאַטען. ענדליך האָט מען נאָך געפרוואווט פּערזענליך צו ערנדיעריגען די פּרייען, וועלכע זיינען געקומען צום באַזוך, דערמיט וואָס מען האָט זיי באַפוילען צו באַנוצען בלויז דעם מיטען פון די ברייטע טרעפּ, וועלכע האָבען געפיהרט צום אריינגאַנג פון דעם „איסטערן־האַל“. אזעלכע זאכען זיינען פריהער קיינמאָל ניט פאַרגעקומען. האָט עס געטראָפּען, אז אַ פּרוי איז ניט קוקענדיג דערויף דאָך אַמאָל געגאנגען אַביסעל צו ווייט לינקס אָדער רעכטס אויף די טרעפּ, האָבען איהר די סאָלדאטען אויבען געהייסען צוריק אַרונטערגעהן און זיך האַלטען פונקט אינמיטען פון די טרעפּ. אָט דער אומפאַרשעמטער איינפיהר האָט ניט געקאָנט האָבען קיין אנדער צוועק ווי נאָר צו טאָן צו להכעיס די געפאנגענע און זייערע קרובים. יעדער איינער האָט עס געפיהלט און שטומערהייט אַראָפּגעשלאָנגען דעם צאָר אין זיך. די פּרייען האָבען קריצענדיג מיט די צייהן זיך געמוזט אונטערוואַרפען אונטער דער דאָזיגער ערנדיערונג, וואָרים דער קלענסטער פּראָטעסט וואָלט איינמאָל פאר אלע מאָל געמאכט א סוף צו אלע ווייטערע באַזוכען אָדער וואָלט זאָגאַר געקאָנט פיהרען דערצו, אז זייערע מענער זאָלען פאַרשיקט ווערן אויף דער „אייל־אָפּ־מען“. אַ געווענליכער אידיאָט אין אַן אַפיצירס־קען מונדירט

וועלכער איז געבראכט געוואָרן מיט דעם גאנצען שטאָב פון סטראטפאָרד, האָט זיך זאָגאר אין פארלויר פון עטליכע באַזוך־טעג נעמאכט א געוואוינהייט זיך אוועקצוזעצן אויף א שטול ביים אריינגאנג פון'ם האָל און הויך אויף'ן קול אויסשריען צו זיינע סאָלדאטען: „גיט אכטונג, אז די געסט זאָלען געהן פונקט אינר מיטען פון די טרעפּ, וואָרים איך וואָלט ניט וועלען, אז מיינע שיד זאָלען באַריהרט ווערן פון די קליידער פון די דאָזיגע פרויען“.

די געפאנגענע האָבען מיט שטילען כעס אריבערגעטראָגען די דאָזיגע ערנידערונגען. די מורא, אז זיי קאָנען נאָך אין גאנצען פארשפילען די באַזוכען פון זייערע פאמיליעס, האָט זיי שטום גע־מאכט. אָבער ס'איז געווען צו ערווארטען, אז עס וועט פריהער אָדער שפעטער מוזען קומען צו אן אויסברוך, און וואָס עס וועט דאן געשעהן, דאָס האָט מען ניט געקאָנט פאָראַויסזעהן.

אָבער דאָס איז ניט געווען אלעס. דעם 8טען יולי איז פלוצלינג אַרויסגעקומען א נייע ליסטע פון מענשען, וועלכע האָבען געזאָלט אָפּגעשיקט ווערן נאָך דער „איי־אַף־מען“. אויף דער דאָזיגער ליסטע האָבען זיך אויך געפונען די נעמען פון פיער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען און האָבען געהאט זייערע פאמיליעס אין לאַנדאָן, אזוי אז עס איז גאָר ניט געווען קיין שום גרונד זיי צו פארשיקען אויף'ן אינזעל. איינער פון זיי, הערד טרינקס, איז געווען דער קאפיטאן פון אונזער 13טער קאמפאניע, וועלכער האָט זיך אין יעדען אופן באַליעבט געמאכט ביי זיינע מיטגעפאנגענע. ער איז געווען א בראַווער, עהרענהאפטער מאַן, וועלכער האָט ביז אהער כסדר געטאָן זיין פליכט. אזוי ווי ער איז געווען אן עסטרייכער פון געבורט, האָבען איהם זיינע לאַנדסלייט אויסגעקליבען אלס סערעטער פון א קאמיטעט, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו פארטרעטען זייערע אינטערעסען ביי דער שוועדישער געזאנדשאפט. טרינקס האָט אויף יעדען אופן פארדינט דעם צוטרוי פון זיינע לאַנדסלייט. ביי אלע באַזוכען פון די שוועדישע געזאנדשאפט־פארטרעטער אין לאַ-

גער האָט ער אָהן מורא פארטיידיגט די אינטערעסען פון זיינע מיטגעפאנגענע און איז דורכדעם געוואָרן א דאָרן אין די אויגען פון דער ניוער פארוואלטונג. אזוי אז מען האָט איהם אצונד אויף דעם דאָזיגען אופן געוואָלט באזייטיגען.

דער אנדערער קאנדידאט פאר דער „איל־אָף־מען“ איז געווען דר. מיכאעלס, די נשמה פון'ס גאנצען שול־ און לעהר־וועזען אין'ס לאגער. צוזאמען מיט דר. סימאָנים האָט ער אין פארלוירן פון די יאָהרען פאראייניגט אלע לעהר־קרעפטען, וועלכע מיר האָבען גע־האט צווישען אונז, און געשאפען א טאָדעל־לאָזע אָרגאניזאציע. וועלכע ער האָט פארשטאנען אלץ פון דאָס ניי אויפצובויען, ניט קוקענדיג דערויף וואָס ביי יעדען טראנספאָרט נאָך דער „איל־אָף־מען“ זיינען איהם פארלאָרן געגאנגען לעהרער און שילער. דער מאן איז דעם גאנצען טאָג נאָכאנאנד געווען פארנומען מיט זיין ארבייט און ער האָט זיך אָהן צווייפעל שטארק פארדינט געמאכט ביי זיינע מיטגעפאנגענע. און אָט דער מאן האָט אצונד פלוצלינג געזאָלט פארשיקט ווערן נאָך דער „איל־אָף־מען“. פארוואָס, דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט. ערשט שפעטער זיינען אונז באקאנט געוואָרן די אורזאכען, וועלכע האָבען אזוי דייטליך אָפגעשטעמט פֿעלט דעם כאראקטער פון דעם מאן, אין וועמעס הענט עס איז אצונד געלעגען אונזער שיקזאל.

ביי אונז אין לאגער האָט זיך אויך געפונען אן אזויגערופענער „קריסטאָדעלפֿיאן“, אן אָנהענגער פון א רעליגיעזער סעקטע, וועלכע האָט פיעל געמיינשאפטליכעס מיט דעם אור־קריסטענטום און וועל־כע האָט באזונדערס שטארק באקעמפט די מלחמה. דער מאן, וועלכער איז, אגב אורחא, געווען א זעהר סימפאטישער כאראקטער, איז איין טאָג געקומען צו מיר און האָט מיך געפרעגט, צי איך קאָן איהם ניט פארשאפען די מעגליכקייט צו האלטען א פאָרטראג איבער זיינע אָנשוואונגען. אי דאָס האָט ער דערצו געוואָלט באַנוצען די ענגלישע שפראך. אזוי ווי דעם טעאטער־זאל האָט מען בלויז געקאנט באנוצען פאר גרויסע פארזאמלונגען און אויסערדעם

וואָלט מען נאָך באַדאַרפט קריגען דערפאַר א באַזונדערע ערלויבע-
ניש פון'ם קאָמאנדיר — דער פאקט איז, אז אין דער גאנצער צייט
פון מיין געפאנגענשאפט בין איך געווען דער איינציגער, וואָס
האָט דאָרט געהאַלטען פאָרטראגען — האָב איך דעם מאן צוגעשיקט
צו דר. מיכאַעלס, וועלכער פלעגט אראנזשירען יעדע וואָך פאָרטרא-
גען אין'ם שול-זאַל פון'ם „סיי-כאטאליאָן אין דייטש, ענגליש,
פראנצויזיש און שפאניש, הויפטזאכליך מיט דעם צוועק צו צוגע-
ווענען דעם אויער פון די שילער צו דעם קלאנג פון די פארשידענע
שפראכען. מען פלעגט דאָרט ריידען איבער די פארשידענסטע פרא-
גען. מחמת דעם איז עס געווען גאנץ גוט מעגליך, אז א „קריסטא-
דעלפיאן“ זאָל דאָרט אויך אמאָל אויסדריקען זיינע אנזיכטען.

דר. מיכאַעלס האָט דערפילט דעם מאן'ס ביטע, און לויט דער
פאָרשריפט האָט ער וועגען דעם פאָרטראג געמעלדעט דעם צענזאָר
מאַרלי. נו, האָט ווער עס איז געמוזט פאר'מסר'ן די רעדע, וועלכע
איז אן און פאר זיך גאָרנישט געווען געפערליך. על כל פנים,
דער מאן איז פאָרגערופען געוואָרן פאר דעם קאָמאנדיר און צוזא-
מען מיט איהם אויך דר. מיכאַעלס. אָבער אזוי ווי דער לעצטער
האָט געקאָנט באווייזען, אז ער האָט דעם פאָרטראג געמעלדעט
צום צענזאָר, האָט מען מיט דעם בעסטען ווילען גאָרנישט געקאָנט
האָבען צו איהם. אפנים אז דאָס האָט ערשט ריכטיג אויפגעבראכט
דעם קאָמאנדיר געגען איהם, און ער האָט אלזאָ געזאָרגט דערפאַר,
אז דער נאָמען פון דר. מיכאַעלס זאָל צוזאמען מיט'ן נאָמען פון'ם
„קריסטאָדעלפיאן“ אוועקגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע פאר
דער „אוייל-אַד-מען“. דאָס איז אייגענטליך ניט געווען דער איינ-
ציגער פאל פון דעם סאָרט. עס פלעגט אָפט פאָרקומען, אז געפאנ-
גענע, וועלכע זיינען אָנגעקלאָגט געוואָרן וועגען וועלכע ס'איז קליי-
נע אריבערטערטונגען פון דער לאַגער-אַרדנונג, אָבער וועלכע מען
האָט געמוזט פריישפרעכען, איינפאך דערפאַר ווייל עס זיינען ניט
געווען קיין באווייזען געגען זיי, זיינען ביי דער נעקסטער געלעגענ-
הט איבערגעשיקט געוואָרן אויף דער „אוייל-אַד-מען“. אזוי האָט

מען, צום ביישפיל, גע'מסר'ט א געוויסען פענער, אז זיין פרוי האט אריינגעשמוגעלט צו איהם בריעת. מען האט פון דער זאך געמאכט א גאנצען וועזען. ווען די פרוי איז ווידער געקומען בא-זוכען איהר מאן, האט מען זי פלוצלינג אריינגעפיהרט אין א בא-זונדער צימער, און א ווייבליכער דעמעקטיוו האט זי אונטערוזוכט ביז אויף'ן העמד. מיט איהר מאן האט מען גלייכצייטיג געטאן דאסזעלבע. געפונען האט מען אבסאלוט גארנישט. ניט קוקענדיג דערויף איז דער מאן כסדר געסטראשעט געווארן פון טרינמאן'ן און ענדליך האט מען איהם פארשיקט אויף דער „איל-אף-מען". אט די געמיינע און הינטערליסטיגע מעטאדע איז געווען כאראקטעריסטיש פאר דעם נייעם סיסטעם און זיינע טרעגער. א קאממענטאר דערצו וואלט די זאך געקאנט בלויז אפשוואכען.

ווען איך האב אין דערפריה געפונען די נעמען פון די אויבער-דערמאנטע מענער אויף דער ליסטע פון דער „איל-אף-מען", בין איך געווארן אזוי אויפגעבראכט, אז איך האב געמיינט, איך ווער דערשטיקט. ס'איז מיר גלייך קלאר געווארן, אז דאס איז געווען בלויז אן אנהויב און אז אונזער זאך איז אומרעטבאר פארלארן, אויב עס זאל ניט איצט געגעבען ווערן קיין ענערגישער ווידער-שטאנד דערצו. האב איך אלזא באשלאסען ביי זיך, איינצושטעלען אלעס אויף איין קארט און ארויסרופען אן ענטשיידונג, מעג עס קאסטען וואס עס וויל. כ'האב געהייסען מיין זוהן, ער זאל גלייך איינפאקען אונזערע זאכען, ווייל נאך דעם וואס איך האב געהאט ברעה צו טאן, איז געווען גאנץ מעגליך, אז מיר זאלען נאך היינט צוזאמען מיט די אנדערע מוזען אפפאָהרען נאך דער „איל-אף-מען". ווען איך בין דערנאך אוועק צום קאמאנדיר אין ביורא, האט מען מיר ערקלערט, אז דער דאזיגער איז ניט אנוועזענר. איך בין אלזא אוועק צו דעם צענזאר פון אונזער באטאליאן, מר. נודושענט, און האב זיך פאר איהם אויסגערעדט דאס הארץ. כ'האב גאנץ גוט געוואוסט, אז דער צענזאר קאן מיר אין דעם פרט גארנישט העלפן, אבער איך האב פונדעסטוועגען געוואלט ער זאל וויסען מיין מיינונג וועגען דער אָנגעלעגענהייט. מר. נודושענט איז געווען א

דזשענטעלמאן פון קאפּ ביז די פיס. די גאנצע צייט וואָס איך האָב מיט איהם צוזאמען געארבייט, האָב איך געהאט גענוג געלע־גענהייט זיך צו באקענען מיט זיין מענשליכקייט און זיין געפיהל פון גערעכטיגקייט, און איך בין געווען איבערצייגט, אז ער האָט בלויז געקאָנט האָבען פאַראַכטונג פאר דעם נייעם סיסטעם.

ווען איך האָב זיך דאס צווייטע מאל געמעלדעט צום קאָמאנ־דיר, בין איך צוגעלאָזט געוואָרן. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט א קאלטען בליק און מיך געפרעגט וואָס איך וויל. כ'האָב זיך געמוזט אַנטאָן א כוח צו באקעמפּען מיין אויפגעבראכטקייט, און איך האָב איהם, אזוי רוחניג ווי איך האָב נאָר געקאָנט, פאַרגעלעגט מיין קלאַגע. ער האָט מיר געענטפערט, אז לייַדער קאָן ער גאָרנישט ענדערן אין דער זאך, ווייל ער האָט דעם באפעהל אוועקצושיקען אָט די מענער נאָך דער „איל־אָף־מען“ געקריגען דירעקט פון'ם „וואָר אָפּיס“. כ'האָב געוואוסט, אז ער האָט ניט געזאָגט דעם אמת, און איך האָב זיך שוין מעהר ניט געקאָנט צוריקהאלטען.

„גוט“, האָב איך געזאָגט, „אויב דאָס איז דער פאַל, דאן בין איך געצוואונגען זיך צוריקצוציהען פון מיין שטעלע, וועלכע איך קאָן אונטער אָט די אומשטענדען בלויז באַטראַכטען אלס אן אומ־בכבוד'יגען אַמט. עס קוקט מיר אויס, אז מען האָט דאָ די אבזיכט ארויסצושטופּען אלע עהרליכע און מוטיגע מענער, אזוי אז צולעצט וועלען איבערבלייבען בלויז שוועכלינגע און שורקען, אויף וועמען מען קאָן ארויפצווינגען יעדע ערנידעריגונג. דאָ האָט איהר מיין בענדעל. איך האָב בלויז נאָך איין וואונש: שיקט מיך צוזאמען מיט די אַנדערע נאָך דער „איל־אָף־מען“.“

און ניט ווארטענדיג אויף אן ענטפער, האָב איך פאַרלאָזען דאָס צימער.

אצונד איז מיר געווען לייכטער. כ'האָב זיך אראָפּגערעדט פון האַרצען און איך בין געווען גרייט צו פאַרלאָזען דעם דאָזיגען פלאץ. כדי צו באקעמפּען מיין אינערליכע אויפגעגונג, בין איך ניט געגאנגען צוריק אין באַטאָליאָן. נאָר איך האָב זיך אויפגעזוכט א שטילען ווינקעל אין דער אלטער קאסטאניען־אלעע, וואו קיינער האָט מיך

ניט באַלעסטיגט און איך האָב געקאָנט אומגעשטערט נאָכפאלגען מייע געדאנקען. כ'האָב דאָרט געמוזט זיצען א גוטע שעה צייט, ווען א סאָלדאט האָט מיך פֿלוצלינג דערזעהן און איז שנעל צוגעקור מען צו מיר. ער האָט מיר געזאָגט, אז שוין א האַלבע שעה, אז ער האָט מיך ארומגעזוכט איבעראל, ווייל מיידזשאָר מאָט וויל מיט מיר ריידען. כ''האָב זיך אויפגעהויבען אביסעל אומווייליג און בין געגאנגען מיט איהם. אם ליעבסטען וואָלט איך נאָך געבליבען אַ פאָר שטונדען איינער אליין. אויף דער טערעסע איז אונז דער מיידזשאָר שוין אנטקעגען געקומען און האָט מיך שוין טון ווייטען באַגריסט אויף זיין געווענליכען האַרציגען אופן. דערנאָך האָט ער מיך געבעטען צו געהן מיט איהם אויף א קליינעם שפּאציר, וואו מיר וועלען קאָנען אומגעשטערט ריידען איבער אלעס וואָס איז פאָרגעקומען.

כ'האָב אלזאָ גרינדליך אויסגעפאקט אלץ וואָס איך האָב געהאט אויף'ן האַרצען. כ'האָב ערקלערט דעם מיידזשאָר, ווי אזוי עס איז געוואָרן א פולשטענדיגע איבערקערעניש אין לאַגער זינט דער ניין ער קאמאנדיר איז אָנגעקומען. די מורא פון די געפאנגענע, אז מען וועט אויך דאָ פּרוואווען איינפיהרען סטראטפאָרדער צושטענדען, האָט זיך ארויסגעוויזען אלס פולשטענדיג באַרעכטיגט. מען רייצט די געפאנגענע און מען טוט זיי אלערליי צו־לחכעים'ן דורך א פאָר ליטיק פון נאָדעל־שטעך און אומאויפהערליכע ערנידעריגונגען, וועל־כע מען וואָלט זאָגאר געמיינע פארברעכער ניט צוגעטיילט. אפילו אין געפענגניש זיינען פאָראַן געוויסע נאָרמען פון רעכט, בעת ווען דאָ זיינען די געפאנגענע אונטערוואָרפען אונטער דער ברוטאל־סטער מוטויליגקייט. אזוי האָט מען פארקירצט די באַזוך־צייט און דעם טעאטער־זאָל האָט מען כמעט אין גאנצען אָפּגעשניטען פון אונז פאר די באַזוכען. אזעלכע פאָרשריפטען ווי די, אז די קרובים פון די געפאנגענע מוזען ביי זייערע באַזוכען געהן בלויז אינמיטען פון די טרעפּ ביים אריינגאנג צום האָל און טאָמער קומען זיי ניט נאָך פינקטליך די פאָרשריפט, טרייבען זיי די סאָל־ראטען ארונטער פון די טרעפּ, קאָנען פון די מענשען אנדערש ניט

אויפגעפאסט ווערן ווי נאר אלס צו-להכעיס-שטיק. און ענדליך דער נייעסטער פארזוך צו פארשיקען אויף דער „איל-אָף-מען“ עלעמענטען, וועלכע פאלען אין אומ'הן, מיט דער געהיימער אבזיכט אָפצושרעקען די געפאנגענע און זיי מאכען געהאָרכזאם און אונז-טערטעניג.

„גלויבט מיר, מיידזשאָר, האָב איך געזאָגט, „מען פארשטעהט אין גאנצען לאַגער זעהר גוט, וואָס דאָס הייסט, און איך אליין נאָר זיך אויך גאָרנישט אָפּ. איך ווייס גאנץ קלאָר, אז מען וועט מיך אין אַ שענעם טאָג פארשיקען אויף'ן אינזעל, ווען די צייט וועט זיין רייף דערצו. אָבער איך האָב גאָר ניט ברעה צו ווארטען אזוי לאַנג, ביז עס וועט קומען מיין רייח. איך האָב קיין חשק ניט צו פיגורירען דאָ ווייטער אלס באַטאָליאָן-פיהרער. ביז אהער איז אַט די שטעלע געווען אַן עהרענ־שטעלע פאר מיר, וועלכע איז געווען באַזירט אויף דעם צוטרוי פון מיינע מיטגעפאנגענע, און איהר ווייסט אליין אַם בעסטען, מיידזשאָר, אז איך האָב געטאָן מיין פליכט. אָבער ווירקען דאָ איינפאך ווי אַ מאַרשאָל-געטקע, אין דער צייט וואָס מיינע מיטגעפאנגענע דארפען אריבערטראָגען דאָס גרעס־טע אומרעכט, דערפאר בין איך ניט צו האַכען. דאָס ערגסטע איז, וואָס אין לאַגער איז מען מיט דער אַלגעמיינער מיינונג, אז ניט דער קאָמאנדיר, נאָר דער פעלדפעבעל טרינמאן פיהרט דאָ די גרענדע, און צו דעם דאָזיגען מאַן האָט קיינער קיין ברעקעל צוטרוי ניט.“

ריידענדיג בין איך ביסלאַכייז געוואָרן צימליך אויפגערעגט, אָבער דער מיידזשאָר האָט מיר ניט איבערגעשלאָגען מיט קיין וואָרט און האָט רוחיג אויסגעהערט, וואָס איך האָב געהאט צו זאָגן. ער איז געווען אַ דזשענטעלמאן אין בעסטען זין, און איך בין געווען איבערצייגט, אז אינעווייניג ביי זיך האָט ער מיט מיר איינ־געשטימט, הגם ער האָט דאָס מיר ניט געקאָנט זאָגען אָפען. נאָכ־דעם ווי איך האָב זיך אראָפּגערעדט פון האַרצען, איז געקומען אַ קליינע פויזע, און מיר זיינען שווייגענדיג געגאנגען אונזער וועג.

ענדליך האָט דער מיידזשאָר אונטערבראָכען דאָס שטיל־שווייגען און האָט מיט אַ פריינדליכען טאָן געזאָגט:

„איחר מוזט ווידער אויפנעמען אייער שטעלע, ראָקער, שוין צוליעב אייערע אייגענע קאמערעדען מוזט איחר דאָס טאָן. איבער די אלע זאכען, וועלכע איחר האָט דאָ פאָרגעבראכט, לאָזט זיך ריי־דען. יעדער איינער ווייסט, אז איחר האָט דעם פולען צוטרוי פון אייערע מיטגעפאנגענע, און קיינער וויל אייך ניט טאָן קיין אומ־רעכט.“

„מיידזשאָר, האָב איך געענטפערט, „איחר פארלאנגט פון מיר זאכען, וועלכע זיינען מיר אוממעגליך. אזוי לאנג ווי די אייגענ־פיהרטע באשרענקונגען וועלען ניט צוריקגענומען ווערן און אזוי לאנג ווי די נעמען פון מיינע מיטגעפאנגענע טרינקס, דר. מיכאעלס, הערמעס און האנק שטעהען אויף דער ליסטע פון די וואָס זיינען באשטימט פאר דער „איל־אָף־מען“, איז עס פאר מיר אוממעגליך ווידער אויפצונעמען מיין פאָסטען.“

„גוט אלזאָ,“ האָט ער געזאָגט. „איך וועל אליין ריידען מיט'ן קאמאנדיר, אָבער איחר מוזט מיר אביסעל צוהעלפען און זיך ענט־שליסען צו זאָגען דעם קאמאנדיר, אז איחר זיינט געווען אביסעל האַסטיג, ווען איחר האָט רעזיגנירט פון אייער שטעלע, און אז איחר ווילט ווידער אויפנעמען די פאָרהאַנדלונג מיט איהם.“

„דאָס איז אויסגעשלאָסען, מיידזשאָר,“ האָב איך געזאָגט. „איחר באגרייפט דאָך אליין, אז דאָס איז פאר מיר אוממעגליך. איך וועל אָט דעם מאן פון מיין אייגענער איניציאטיווע ניט געהן זוכען. אויב ער דארף מיך האָבען, מוז ער זיך ענטשליסען צו שיקען נאָך מיר.“

„נו גוט,“ האָט ער געזאָגט מיט אַ פריינדליכען טאָן. „איך וויל ניט ווייטער צושטעהן צו אייך. איך וועל די זאך פאָרלעגען פאר דעם קאמאנדיר. האַלט זיך אויף ביי אייך אין ביוראָ, כּדי מען זאָל אייך גלייך געפינען אויף'ן פּלאַץ, אין פאַל מען וועט אייך דאַרפֿען.“

ער האָט גענומען אָפּשיר פון מיר, און איך בין גענאנגען צוריק

אין באטאליאן. ווען איך בין דאָרט אָנגעקומען, האָב איך געפונען
מיינע מיטגעפאנגענע אין א פיכערהאפטער אויפגענונג. מען איז
מיך באַפאַלען פון אלע זייטען מיט פראַגען, וועלכע איך האָב גאָר
ניט געקאָנט אלע פארענטפערן. אין פארלויף פון מיין אָפּוועזענ־
הייט האָט זיך נעמליך פארשפּרייט א קלאַנג, אז אויף א באַפעהל
פון'ם קאָמאנדיר האָט מען מיך ארעסטירט, כדי מיך אוועקצושיקען
נאָך דער „איי־ל־אַף־מען“. דאָס האָט ארויסגערופען א מורא'דיגען
גערודער אין גאנצען לאַגער. ס'איז נאָך געווען א גליק, וואָס עט-
ליכע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען פון ווייטען באַמערקט, ווי
איך בין געגאנגען שפּאצירען מיט מיינזשאַר מאָט. אָט די נאכריכט
האָט ווי עס איז ווידער באַרוהיגט די לייט, אָבער די אומרוהיגקייט
איז געבליבען, וואָרים יעדער איינער האָט געפיהלט, אז עפעס וואָס
איז געלעגען אין דער לופט. אלע האָבען געוואוסט, פאַרוואָס איך
בין היינט אין דערפריה געגאנגען צום קאָמאנדיר. עטליכע האָבען
אויך געהערט, ווי איך האָב געזאָגט צו מיין זוהן, ער זאָל איינפאַ-
קען אונזערע זאכען. דערפאַר האָבען זיך די מענשען געפונען אין
א צושטאַנד פון נערוועזער שפּאנונג. אלע קאפיטאנען זיינען געווען
גרייט צו רעזיגנירען פון זייערע שטעלעס. אין גאנצען לאַגער האָט
געהערשט אן אייניגקייט ווי קיינמאָל ניט פאַר דעם. פון'ם פא-
טריאָט ביז צום אַנאַרכיסט זיינען אלע געווען ענטשלאָסען זיך איינ-
צושטעלען פאַר מיר.

איך האָב אין קורצע ווערטער געבעטען די לייט, אז זיי זאָלען
זיך האַלטען רוהיג, כדי ניט צו באַאיינפלוסען אויף אן אומגינס-
טיגען אופן די ענטשיידונג פון די זאכען, וועלכע האָט זיך אין דער
צייט צוגעגרייט דאָרט ביים קאָמאנדיר אין ביוראָ. אצונד איז מיר
די זאך ערשט אין גאנצען קלאָר געוואָרן. אָהן צווייפעל האָט מען
דעם קאָמאנדיר געלאָזט וויסען וועגען דער אויפגענונג, וועלכע האָט
געהערשט אין'ם לאַגער. און אזוי ווי ער האָט געמוזט מורא האָבען,
אז עס וואָלט נאָך געקאָנט קומען צו גרעסערע אומרוהען. האָט ער
זיך אויף גיך דורכגעערדט מיט דעם מיינזשאַר. די זאך איז געווען
קלאָר גענוג. אן אָפענער אויפשטאַנד אין א לאַנדאָנער אינטערני-

רונגס-לאגער האָט פאר דער ענגלישער רעגירונג אונטער אלע אומ-
שטענדען געמוזט זיין אומבאקוועם. דעם אלטען קאמאנדיר האָט
זיך איינגעגעבען צו פארוואַלטען צוויי יאָהר צייט זיין אמט אַהן
דעם, אז עס זאָל ווען עס איז האָבען געקומען צו אן אָפּענער רעכע-
לירונג פון'ם גאנצען לאגער. ווען עס וואָלט איצט געקומען צו אן
אויפשטאַנד, וואָלט מען דאס אין'ם „וואָר אָפּיס“ אַהן א שום ספק
צוגעשריבען צו דער אומפעהיגקייט פון'ם נייעם קאמאנדיר. אָבער
דאָס האָט ער אונטער אלע אומשטענדען געמוזט פארהינדערן. דער
מאן איז געווען ברוטאַל, אָבער ער האָט ניט געהאט קיין פערזענ-
ליכען מוט, ווי דאס איז אָפט דער פאַל ביי ברוטאַלע מענשען. ווען
מען האָט איהם צוגעשטעלט דעם רעוואָלווער צום האַרצען, איז ער
געוואָרן ווייך ווי א קאטינקע. מחמת דעם האָט ער זיך אפנים שנעל
ענטשלאָסען צו נאָכגעבען.

ס'איז ניט פארהיי קיין פערטעל שעה, האָט מען מיך גערופען
צום קאמאנדיר. ער האָט מיך אויפגענומען אין געגענווארט פון
מידזשאַר מאָט און איז געווען די לעבענסווירדיגקייט אליין. לויט
זיין באהויפטונג האָט עס זיך געהאנדעלט וועגען א רייה פון מיט-
פארשטענדענישען, וועלכע זיינען אצונד גליקליכערווייז אויפגע-
קלערט. קיינער האָט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען מיר,
אין געגענטייל, ער איז שטענדיג געווען מיט דער מיינונג, אז די
דינליכקייט און אָרדנונג אין מיין באַטאַליאָן זיינען די בעסטע.
פון יענער פאַרשריפט, וועלכע צווינגט די באַזוכער צו געהן בלויז
אינמיטען פון די טרעפּ האָט ער ביז אהער איבערהויפט ניט גע-
וואוסט. זעלבסטפארשטענדליך וועט ער ניט דערלאָזען, אז אועלכע
זאָכען זאָלען ווייטער געשעהן. דערנאָך האָט ער צוגעזאָגט, צוריק
איינצופיהרען די אלטע באַזוך-צייט. מיר וועלען אויך ווידער קאָ-
נען באנוצען דעם טעאטער פאר די באַזוכען, ווי פריהער. ענדליך
האָט ער מיך אויפגעפאָדערט, צוריק אויפצונעמען מיין פּאָסטען.
„און וואָס וועט זיין מיט די פיער מענשען, וועמעס נעמען עס
שטעהען נאָך אלץ אויף דער ליסטע פאר דער „איייל-אָף-מען“?“
האָב איך געפרעגט.

„איך וועל גלייך אָנפרעגען ביים „וואָר אָפּיס“,“ האָט ער געענט-
פערט. „און זעה, אז די מענשען זאָלען דאָ קאָנען בלייבען.“
דערמיט איז דער אינצידענט געווען געענדיגט, אָבער נישט קיין
קענדיג דערויף האָב איך זיך דאָך נישט געפיהלט גוט, וואָרים איך
האָב נישט געהאט קיין צוטרוי צו דעם דאָזיגען מאַן, וועלכער האָט
נישט געהאט קיין שפור פון אויפריכטיגקייט אין זיך.
ווען איך בין צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן און איבערגעגעבען
מיין מיטגעפאנגענע דעם רעזולטאט פון מיין געשפרעך מיט'ן קאָ-
מאנדיר האָט זיך אויפגעהויבען א פרייד אין גאנצען לאַגער, און די
לייט האָבען איינפאך נישט געוואוסט, ווי אזוי זיי זאָלען מיר אויס-
דריקען זייער דאנקבארקייט. איך אליין בין פיליכט געווען דער
איינציגער צווישען אלע מייןע ליידענס-חברים, וועלכער האָט איי-
נערליך נישט גענומען קיין אַנטייל אין דער דאָזיגער אלגעמיינער
פרייד.

דעם 7טען יולי — ס'איז געווען א שבת — איז עס ווידער
אַמאָל געקומען צו אן אומאנגענעמען אינצידענט, וועלכער האָט
זעהר לייכט געקאָנט פיהרען צו ערנסטע פאָלגען. ס'איז געווען
ארום עלף אזויגער פאָרמיטאג. איך בין גראַד געזעסען פארנומען
מיט ארבייט אין מיין ביוראָ, ווען אויף דרויסען האָט זיך פלוצלינג
דערהערט א מורא'דיגע שיסעריי, וועלכע איז פון מינוט צו מינוט
געוואָרן אלץ שטארקער. נייגיריג בין איך מיט מיין סעקרעטער
ארויסגעלאָפּען אויף דרויסען, וואו עס האָט זיך שוין געהאט פאר-
זאמעלט א גאנצע מאסע פון מייןע מיטגעפאנגענע ביי דעם ארייני-
גאנג צום באַטאָליאָן-פּלאַץ און מיט געשפאנטער אויפמערקזאמקייט
ארויפגעקוקט צום הימעל. ווען איך האָב נאָכגעפאָלגט זייערע בלי-
קען, האָב איך זעהר הויך דערזעהן אומגעפער צוואנציג ביז דרייסיג
פליה-מאַשינען, וועלכע האָבען זיך לאנגזאם באוועגט צום „פעלעס“
צו. פון אלע זייטען האָט מען אויף זיי געשאָסען. מען האָט גע-
הערט דעם גערויש פון די שראַפנעלען אין דער לופט, מען האָט
געזעהן, ווי די קוילען האָבען געפלאצט, אָהן דעם אז די אָנגרייפער
זאָל דורכדעם געשעהן דער קלענסטער שאָדען. ווען די פליה-מאַשי-

נען זיינען צוגעקומען צו א פונקט וואָס האָט אונז אויסגעזעהן אזוי ווי זיי וואלטען געשטאַנען כמעט איבער אונזער "קאָמפאונד", האָט זיך א העלפט פון זיי פלוצלינג א קעהר געטאָן צו מערב צו בעת ווען די אנדערע העלפט איז געפלויען לאנגזאם צום צענטער פון דער שטאָט. באלד נאָכדעם האָבען מיר דערהערט דאס קראכען פון די באַמבעס און געזעהן, ווי אויף איינצעלנע פונקטען האָבען זיך אויפגעהויבען פייער-זיילען צום הימעל.

דעמזעלבען פאָרמיטאג האָט דער דאָקטאָר געמאכט אן ענטדע-קונג אין דעם "איי" באַטאָליאָן, אז דאָרט האָט אויסגעבראָכען אן עפירעמישע קראנקהייט. פערצעהן מאן זיינען שוין געווען קראנק אויף מאָלען, און מען האָט נאָך פאָרלויפֿיג ניט געקאָנט פעסט-שטעלען, ווי ווייט די קראנקהייט האָט זיך פארשפרייט. דער דאָקטאָר האָט אָפגעזונדערט די קראנקע, אזוי ווייט ווי דאָס איז מעגליך געווען אונטער די פרימיטיווע אומשטענדען, און האָט געהייסען שנעל מאַכען א דיסאינפעקציע פון'ם גאנצען באַטאָליאָן "איי". דערווייל איז אָנגעקומען די באזוך-צייט, און די געפאנגענע, וועלכע האָבען אין דעם דאָזיגען טאָג ערוואַרט זייערע קרובים, האָבען זיך שוין געהאַט פאַרזאָמעלט אין קליינע גרופען אויף'ן פרייען פלאַץ ביים אריינגאנג, ווען מען האָט פלוצלינג געלאָזט וויסען, אז צוליב דער געפאָר פון אָנשטעקונג קאָנען ניט צוגעלאָזען ווערן קיין בא-זוכען.

אסך פון די געפאנגענע האָבען נאָך גאָר ניט געהאט געהערט, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין "איי", אנדערע האָבען איבערהויפט ניט געגלויבט, אז דערוואקסענע מענשען קאָנען קראנק ווערן אויף מאָלען. דערצו איז נאָך געקומען דאָס, וואָס די געפאנגענע האָבען זיך געפיהלט זעהר באאומרוהיגט וועגען דעם שיקזאל פון זייערע פאמיליעס, צוליב דער אַטאַקע פון די דייטשע לופט-פליהער וואָס איז פאָרגעקומען יענעם טאָג. הקיצור, ס'איז ענטשטאנען א גרוי-סע אויפֿרגעגונג צווישען די געפאנגענע, וועלכע האָבען געגלויבט, אז מען וויל זיי איינפאך טאָן צו להכעיס. כדי דאָס אומגליק צו מאַ-כען פארפול, האָבען זיך עטליכע סאָלדאטען צוריקגעקערט פון דעם

אונטערשטען אריינגאנג צום „פעלעס“ און דערצעהלט, אז עס האָט אויסגעבראָכען אן אמת'ע פּאַניק צווישען די פרויען, וועלכע זיינען דאָרט געקומען צום באַזוך. די נאַכריכט, אז עס האָט אויסגעבראָך כען אן עפירעמיע אין לאַגער, האָט פיעל פון זיי אריינגעבראכט אין שרעק און זאָרג. אנדערע האָבען געדענקט, אז מען וויל זיי בלויז אָפּמאַרען, און האָבען מורא געהאט, אז ביי דעם אָנגריף פאַרמיטאג איז אריינגעשליידערט געוואָרן א באַמבע אין „פעלעס“. דורך אַט די באַריכטען פון די סאָלדאַטען איז די אויפּרעגונג צווישען די גע- פאנגענע נאַטירליך געוואָרן נאָך גרעסער.

צוזאַמען מיט מינע צוויי קאָלענען פון „איי“ און „סי“ בין איך גלייך אוועק צום דאָקטאָר, כדי צו דערגעהן גענוי וואָס דאָ איז גע- שעהן. דער דאָקטאָר האָט אונז ערקלערט די גאנצע געשיכטע, און מיר האָבען געמוזט איינזעהן, אז דער מאַן האָט בלויז געטאָן זיין פליכט און האָט ווירקליך אנדערש ניט געקאָנט האַנדלען, ווי אומ- אנגענעם דאָס זאָל ניט האָבען געווען פאַר איינצעלנע צווישען אונז. מיר זיינען אלזאָ געגאנגען צוריק צו די געפאנגענע, כדי זיי צו ערקלערן די זאך אָן זיי ווייזען, אז עס האָט זיך דאָ אויף קיין פאַל ניט געהאנדעלט וועגען א צולעהבער-שטיק, נאָר אז עס איז איינפאַך געווען אן אומגליקליכע פאַרקייטלונג פון פאַרשידענע אומ- שטענדען, אין וועלכע קיינער איז ניט שולדיג. ס'איז אונז אויך געלונגען לאַנגזאַם צו באַרוהיגען די מענשען, און די מעהרסטע פון זיי האָבען זיך שוין געהאט צוגעגרייט אריינצוגעהן צוריק אין באַ- טאַליאָן. אין דעם מאָמענט איז אויף דער סצענע ערשינען דער לייטענאַנט סעלדאָן און האָט אויפגעפאָדערט די געפאנגענע אָפּצו- ליידענען דעם פּלאַץ. דערביי האָט ער געזאָגט א פאָר פון זיינע גע- ווענליכע וויצען. דער מאַן האָט זיכער ניט געהאַט קיין שלעכטע אַבזיכטען, און אונטער אנדערע אומשטענדען וואָלטען זיינע ווער- טער בלויז אַרויסגערופען געלעכטער. אָבער איצט, ווען די מענשען האָבען זיך געפונען אין אַ מורא'דיגער אויפּרעגונג און זיינען געווען פול מיט זאָרגען וועגען זייערע פאַמיליעס, האָט אַט די טאַקטלאָזיג- קייט זיי געמוזט בלויז פאַרביטערן. עטליכע פון זיי האָבען זיך

אלזא ניט געקאנט צוריקהאלטען פון אויסשרייען פארשידענע ווער-טער צו דעם לייטענאנט. איינער האָט אויסגערופען דאָס וואָרט „רעפרעסאַליעס“, מיט וואָס ער האָט געוואָלט אויסדריקען, אז מען האָט ניט צוגעלאָזט צו זיי די באַזוכען בלוז צוקיעב דער אַטאַקע פון די דייטשע לופט־פליהער. דאָס איז אָהן צווייפֿעל געווען א דומהייט, אָבער סעלדאָן האָט באַגאנגען נאָך א גרעסערע דומהייט, מיט דעם וואָס ער האָט געזוכט דעם מאַן צו אַרעסטירען. וואָלט ער דאָס וואָרט איינפאַך אינגאָרירט אָדער געגעבען דעם מאַן א דומהייט אויסרייד, וואָלט די זאך זיכער געווען געענדיגט. אָבער ער האָט זיך וואַרשיינליך געפיהלט פארלעצט אין זיין געפיהל פון אויטאָריטעט און האָט אָנגענומען א מיטעל, וואָס איז אין דעם מאַמענט גראָד געווען דער אומפאַסענדסטער. ווען די געפאַנגענע האָבען געזעהן, ווי דער לייטענאנט האָט געהאַלטען זייער קאַמעראַד ביים ראָק, האָבען זיי זיך אַרומגעקליבען פון אלע זייטען אַרום די צוויי, אזוי אז עס איז דעם אַרעסטירטען ענדליך געלונגען, זיך אויסצורייסען און אוועקלויפֿען פון דאָרט.

אָבער אַצונד האָט סעלדאָן באַגאנגען נאָך אַן ערגערע דומהייט. ער האָט זיך ווי א ווילדער געלאָזט לויפֿען נאָך דעם מאַן, כדי איהם צו כאַפֿען. אָבער דער דאָזיגער איז געווען פלינקער ווי ער און איז אויף גיך פאַרשוואַונדען אין „בי“־באַטאַליאָן, וואו מען האָט איהם שוין מעהר ניט געקאָנט אַויסגעפינען צווישען די פיעל געפאַנגענע. אין פאַרלוף פון אַט דער ווילדער יאָגד האָבען די געפאַנגענע אנגע-הויבען צו שרייען און צו פייפֿען, און דאָס געשריי האָט זיך פאַר-שפּרייט ביז אין די באַטאַליאָנען, וואו די מענשען האָבען גאָר ניט געוואוסט, וועגען וואָס עס האָט זיך געהאַנדעלט. סעלדאָן, וועלכער האָט ענדליך אליין געמוזט איינזעהן, אז ער האָט זיך בלאַמירט פאַר אלעמען אין די אויגען, איז אוועק א פאַרשעמטער און האָט זיך אין יענעם טאָג שוין מעהר ניט געלאָזט זעהן.

אָבער אין לאַגער האָבען זיך פאַרשפּרייט די ווילדסטע קלאַנ-גען. מען האָט גערעדט דערפון, אז דער לייטענאנט האָט דעם מאַן געוואָלט שלאָגען, וואָס איז נאָטירליך געווען לעכערליך. אָבער די

מעהרסטע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען זיך צוליעב דער לאנגער געפאנגענשאפט געפונען אין א קראַנקשאפט נערוועזען צושטאנד און האָבען זיך זעהר לייכט צוגעהערט צו יעדען פוסטען קלאַנג.

אויף מאָרגען איז אין אָווענט פאָרגעקומען דער וועכענטליכער קאָנצערט פון אונזער אַרקעסטער אין'ס טעאטער. צו די דאָזיגע קאָנצערטען פלעגען אויך יעדעס מאָל קומען ענגלישע אָפיצירען. וועלכע פלעגען אָפט מיטברענגען פריינט פון דרויסען. אזוי האָט דער אלטער קאָמאָדיר כמעט קיינמאָל ניט פארפעהלט קיין קאָנצערט. די אָפיצירען פלעגען זיצען אויבען אויף דער גאלעריע. בעת ווען די געפאנגענע פלעגען פארנעמען די פלעצער אונטען אין זאָל. דער קאָנצערט יענעם אָווענט האָט זיך שוין געהאט אנגעפאנגען. ווען לייטענאנט סעלדאָן איז ערשינען אויף דער גאלעריע צוזאמען מיט א דאָמע. קוים האָבען איהם נאָר די אָנוועזענדע געפאנגענע דערזעהן. האָבען זיי זיך אלע ווי איין מאן אויפגעהויבען פון זייערע פלעצער און זיינען שטילערהייט ארויס פון זאָל, בעת ווען די מוזיק האָט פלוצלינג אויפגעהערט צו שפילען.

אָט די שטומע דעמאָנסטראציע האָט געמאכט א מערקווירדיגען איינדרוק. סעלדאָן און די אנדערע אָפיצירען האָבען גלייך פארלאָזען דעם טעאטער. דאן זיינען די געפאנגענע ווידער אריינגעקומען און דער קאָנצערט איז זיך אָנגעגאנגען ווייטער. פיינליך איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס מיידזשאָר מאָט, וועלכער איז געקומען צום קאָנצערט מיט זיין פרוי, איז אויך ארויסגעגאנגען צוזאמען מיט די אנדערע אָפיצירען, הגם עס איז זיכער ניט געווען קיין איין מענטש אין גאַנצען לאַגער, וועלכער האָט אָט דעם מאן געוואָלט מיט וואָס עס איז פארלעצען. מחמת דעם איז הערר שטרעקער, דער פאָרויצענדער פון'ס קאָנצערט־פאראיין, דירעקט צוגעגאנגען צו איהם און איהם געבעטען אריינצוגעהן צוריק מיט די אנדערע אָפיצירען, ווייל די גאנצע דעמאָנסטראציע האָט דאָך קענטיג ניט געקאָנט זיין געריכטעט געגען קיין אנדערן ווי נאָר געגען לייטענאנט סעלדאָן. נאָך דער דאָזיגער ערקלערונג האָט זיך דער מיידזשאָר

אויך געלאזט איבערריידען, און צוזאמען מיט די אנדערע אפיצירען האָט ער ווייטער בייגעוואוינט דעם קאָנצערט.

אָט די געשעהענישען האָבען געפיהרט צו א לאנגער און פיינ-ליכער אונטערזוכונג, וועלכע האָט זיך געענדיגט דערמיט, וואָס לייטענאנט סעלדאָן איז אריבערגעזעצט געוואָרן אין אן אנדער לאַגער. ווי איך האָב שפעטער ערפארען דורך הוט'ן, איז סעלדאָן געווען אונטער דעם אייגנדרוק, אז איך בין געווען פיינדליך געזאָגען צו איהם און צוליעב דעם האָב איך אראנזשירט די דעמאָנסטראציע אין'ם טעאטער. פארוואָס ער איז געקומען אויף אָט דעם געדאנק, ווייס איך ניט. יעדענפאלס איז ער דערמיט געווען אומגערעכט גע-גען מיר, וואָרים איך האָב אבסאָלוט ניט געהאט וואָס צו טאָן מיט יענער דעמאָנסטראציע אין'ם טעאטער, וועלכע איז אין דער ווירק-ליכקייט פון קיינעם ניט אָרגאַניזירט געווארן, נאָר איז געקומען ספּאָנטאן אויף גרונד פון די געשעהענישען וואָס זיינען פאָרגעקומען מיט א טאָג פריהער. איך בין מיט דעם מאן שטענדיג זעהר גוט אויסגעקומען און איך האָב ניט געהאט קיין שום גרונד צו זיין ביז אויף איהם. ער איז געווען א קרבן פון זיין אייגענער טאקטלאַ-זיגקייט, און האָט זיך פאָרגעשטעלט אלערליי פארשווערונגען דאָרט, וואו עס איז בלויז געווען א גאנץ נאטירליכער רעזולטאט פון מאָדנע פארקייטעלטע אומשטענדען.

קאפיטעל 21

די שפיאָנען-מגפה

קלאַנגען וועגען דער אַפֿלידיגונג פֿון'ם לאַגער — די באַמיהונגען פֿון די צוויי געזאנדשאפטען — ראדפֿאָרד קעמפֿ — די „אימער-געשיכטע" און איהרע פֿאלגען — הוט מוז אריבערגעהן נאָך וויקפיעלד — דער ניוער באַטאָליאָן-פֿיהרער אין „סי" — די גרויסע האַפֿנונגס-לאַזיקייט — סאָלדאטען און אַפיצירען געגען דעם ניועם סיסטעם און זיינע טרעגער — מיינ פֿרוי פֿאר דער „אדוויזאָרי קאָמיטע".

דעם 14טען יולי האָב איך געקריגען אַ מערקווירדיגען ברעפֿ פֿון מילי'. אַן אַגענט פֿון סקאָטלאַנד יארד האָט איהר גאנץ אומ-געריכט אַפֿגעשטאַט אַ באַזוך אין דעם פֿרויען-געפֿענגניש פֿון איילס-בורי און איהר געגעבען אויסזיכטען פֿאַר איהר באַלדיגער באַפֿריי-אונג. דער מאַן האָט איהר דערצעהלט אלערליי זאַכען וועגען איהרע פֿריינט אין לאַנדאָן, וועלכע האָבען זיך די גאנצע צייט באַמיהט וועגען איהר, און האָט געזאָגט, אז עס קאָן אויך פֿאַר מיר, אלס איהר מאַן, בלוז זיין ווי געוואונשען צו וויסען, אז זי איז ווידער פֿריי און פֿאַראייניגט מיט אונזער קינד. דערנאָך האָט ער גערעדט וועגען דער רוסישער רעוואָלוציע און האָט אויסגעדרוקט די מיינונג, אז אלס רוסיין מוז דאָך מילי' זיין זעהר צופֿרידען מיט די גרויסע פֿאַליטישע געשעהענישען אין איהר לאַנד. אויך אין ענגלאַנד האָט מען סימפּאַטיש באַגריסט די רוסישע רעוואָלוציע, ווייל אַזונד קאָן מען ווירקליך ריידען וועגען אַן אליאנץ פֿון פֿרייע שטאַטען, וועלכע האָבען זיך אלע פֿאַראייניגט, כדי צו שטירצען דעם דייטשען מילי-טאַריזם.

מילי האָט איהם געענטפערט, אז זי האָט געווים באגריסט די גרויסע געשעהענישען אין רוסלאנד מיט טיפער באפרידנונג. אָבער וואָס איז שייך צו דעם מיליטאריזם, איז זי מיט דער מיינונג, אז זיינע טרעגער געפינען זיך ניט אויסשליסליך אין דייטשלאנד, נאָר אז מען האָט דאָ צו טאָן מיט א רעזולטאט פון אונזער מאָדערנער ציוויליזאציע, וואָס איז סוף כל סוף באגרינדעט אין די עקאָנאָמישע און פאָליטישע באדינגונגען פון אונזער קאפיטאליסטישער צייט.

נאָך א לאנגען שמועס וועגען פארשידענע זאכען איז דער מאן ענדליך ארויף אויף דעם אייגענטליכען צוועק פון זיין באזוך, מיט דעם וואָס ער האָט געפרעגט מילי', צי זי איז גרייט אין פאל פון איהר באפרייאונג אָפּצוגעבען א שריפטליכע ערקלערונג, אז זי וועט זיך צוריקהאלטען פון יעדער פראָפאָגאנדא געגען דער מלחמה. מילי האָט איהם געענטפערט, אז דערפון קאָן גאָר קיין רייד ניט זיין. עס פארשטעהט זיך פון זיך אליין, אז די פרייהייט איז פאר איהר אין יעדער באציהונג געוואונשען, אָבער אויב מען טראָגט זיך ווירקליך ארום מיט דעם געדאנק זי צו באפרייען, מוז דאָס געשעהן אָהן באדינגונגען. דערמיט האָט זיך דער געשפרעך געענדיגט. דאס ווייטערדיגע האָט קיינער ניט געקאָנט פאָרויסזאָגען, דאָך בין איך געווען איבערצייגט, אז נאָך דער דאָזיגער ערקלערונג וועט זיך די דעגירונג ניט ענטשליסען זי צו באפרייען.

סוף יולי האָט זיך צווישען די געפאנגענע פארשפרייט א קלאנג, אז מען האָט ברעה אָפּצוליידיגען דעם „פעלעס“ און אז די מעהר-סטע פון אונז וועט מען פארשיקען אויף דער „איל-אָף-מען“. אזעל-כע קלאנגען האָבען זיך שוין אָפט געלאָזט הערען, אָהן דעם אז מען זאָל קאָנען פעסטשטעלען פון וואנען זיי האָבען זיך גענומען. אבער דאָס מאַל האָט די זאך אויסגעקוקט צו זיין ערנסטער, וואָרים איך האָב זאגאר געהערט, ווי אונזער צענזאָר און די אָפיצירען האָבען דערפון גערעדט. די נאכריכט האָט אריינגעוואָרפען מיינע מיטגע-פאנגענע אין א פארצווייפעלטער שטימונג. דער געדאנק, אז זיי וועלען אצונד זיין אין גאנצען אָפּגעשיידט פון זייערע ליבע און טייערע, האָט ביי זיי ארויסגערופען א הויכ-גראדיגע נערוועזקייט.

די מענשען האָבען געחונגערט, געליטען אלערליי נויטען און ארײַ-
בערגעטראָגען גערולדיג געוויסע ערגידעריגונגען. אזוי לאַנג ווי זיי
זיינען געווען נאָהנט צו זייערע פאמיליעס און האָבען פון צייט צו
צייט אויף עטליכע שטונדען זיך געקאָנט זעהן מיט זייערע אייגענע.
אצונד האָט מען אויך געזאָלט אוועקנעמען פון זיי אַט די לעצטע
טרייסט זייערע.

מיר האָבען זיך שוין געפונען אין'ס פערטען מלחמה־יאָהר. די
לאנגע געפאנגענשאפט האָט ארויפגעלעגט איהר שטעמפּעל אויף
יעדען איינעם פון אונז. די מענשען האָבען זיך געפיהלט אינערליך
אָפּגעלאָזען און אָפּגעשוואַכט דורך לאנגען נויט־ליידען און אלערליי
זעלישע יסורים. זייערע גערווען האָבען מעהר ניט אויסגעהאלטען.
זיי האָבען אַלזאָ ניט געקאָנט באגעגענען די נייע־קלעפּ פון'ם שיקר
זאָל מיט דעמזעלבען ווידערשטאנד ווי פריהער. און אין דעם זעל-
בען צושטאנד האָבען זיך געפונען די פרויען פון די געפאנגענע,
די מעהרסטע פון וועלכע האָבען אין פארלויף פון די יאָהרען געמוזט
אריבערטראָגען אומבאשרייבליכע ליידען און האָבען נאָך דערצו
כסדר געמוזט לעבען אין א פיינרליכער סביבה, פול מיט גיפט און
ביטערקייט.

עס זיינען געווען טרויעריגע סצענעס, וועלכע האָבען זיך אצונד
יעדען טאָג אָפּגעשפילט ביי די באזוכען. באזונדערס ווען מיר האָ-
בען זיך דערוואוסט דורך די פארטרעטער פון דער שוועדישער און
שווייצארישער געזאנדשאפט, וועלכע האָבען אונז ארום יענער צייט
אָפּט באזוכט, אז מען מוז זיך כמעט מיט באשטימטקייט ריכטען
אויף דער אָפליידיגונג פון דעם לאַגער. ניט קוקענדיג דערויף האָט
דער פעלדפעבל טרינמאן גע'פועל'ט ביי זיך צו שיטען זאָלץ אויף
די וואונדען פון געוויסע פרויען, וועלכע האָבען געבעטען ביי איהם
וואָס פאר עס איז אויסקינפטען, און ער האָט זיי פארזיכערט, אז
דער „פעלעס“ ווערט בלויז דערפאר אָפּגעליידיגט, ווייל די דיסציפּ-
לין־לאָזינקייט און דאָס אייביגע בונטעווען זיך פון די געפאנגענע
האָבען די רעגירונג געצוואונגען דערצו. פאר אַט דעם געמיינעם

בחוּר איז זאָגאר דער ווייטאָג פון די דאָזיגע טיף־געבוירענע און פון'ם שיקזאל אזוי שווער געטראַפּענע פרויען ניט געווען הייליג.

אָנפאַנג אויגוסט האָט מען באקאנט געמאכט, אז די ענגלישע רעגירונג האָט אויפגעשטעלט אן אזויגערופענעם ארבייטס־קעמפּ ניט ווייט פון ראדפאָרד. געפאנגענע, וועלכע זיינען געווען בארייט אריבערצוגעהן אהין, האָבען געדארפט זיך מעלדען ביים צענזאָר־אויף דער פראגע, וואָס פאר אן ארבייט דאָרט וועט געטאָן ווערן. האָט מען אונז געלאָזט וויסען. אז עס האנדעלט זיך וועגען דער איינפיהרונג פון א ציגעל־פאבריק. מעהר האָט מען ניט געקאָנט דערגעהן. הגם די געפאנגענע האָבען ביז אהער געהאט זעהר טרויער ריגע ערפאהרונגען מיט אזעלכע ארבייטס־אָנבאָטען, ווי עס איז באַזונדערס דייטליך גענוג באוויזען געוואָרן דורך דער געשיכטע פון די אזויגערופענע „פאַרם־ארבייטער“, האָבען זיך פונדעסטוועגען אסך אנגעכאפט אָן דעם דאָזיגען שטרוי, כדי אויף זאא'ן אופן זיך אויסצודרעהען פון דער „איל־אָף־מען“. אין אָנהויב האָבען זיך געמעלדעט בלויז פערציג מאן, אָבער נאָכדעם ווי מען האָט זיך דערוואוסט דורך די פארטרעטער פון די צוויי געזאנדשאפטען, אז די רעגירונג גרייט זיך פאקטיש צו באלד אויפצולייזען דעם לאַגער, איז זייער צאָהל באלד געשטיגען אויף פינף הונדערט. צוויי הונדערט זיינען שוין דעם 3טען אויגוסט אָפגעפאָהרען נאָך ראדפאָרד.

אין דערוועלכער צייט איז באקאנט געוואָרן, אז מען האָט בדעה ווידער אויפצומאכען דעם לאַגער אין סטראטפאָרד. דער אלטער סטראטפאָרדער שטאב האָט שוין פלייסג קאָנפערירט מיט דעם פעלדפעבל טרינמאן, און מען האָט מיט גרויסער פאָרזיכטיגקייט סאָרטירט די לייט, וועלכע מען האָט געדענקט מיטצונעמען קיין סטראטפאָרד. ווער עס האָט זיך ניט געקנורעט און געלעקט ווי א הונט, דער האָט נאטירליך ניט געהאט קיין אויסזיכט מיטצוקומען. די מעהרסטע פון די געפאנגענע זיינען יעדענפאלס געווען ענטשלאָסען, ליעבערשט צו וואנדערן נאָך דער „איל־אָף־מען“, איידער זיך צו בעמען מען זאָל זיי מיטנעמען אהין אין יענעם גיהנום. ניט

קוקענדיג דערויף האָבען זיך נאָך געפונען גענוג געפאנגענע, וועלכע זיינען צוליעב זייערע פאמיליעס געווען ענטשלאָסען צו ברענגען יעדען אָפּפער, אבי נאָר צו קאָנען בלייבען אין לאַנדאָן.

דעם 9טען אויגוסט האָט אונז באזוכט דר. פישער פון דער שוויצער געזאנדשאפט און האָט אונז געבראכט די פרעהליכע בשורה, אז אונזער לאַגער וועט לויט אלער ווארשיינליכקייט דאָך ניט אָפּגעליידיגט ווערן און אז מיר קאָנען כמעט זיכער זיין, אז מיר וועלען בלייבען דאָ. אָט די ידיעה האָט צווישען די אָרעמע מענשען ארויסגערופען אן אומגעהייערע פרייד, וואָרים מען האָט שוין געהאט אויפגעגעבען יעדע האָפּנונג. די צוויי געזאנדשאפטען האָבען זיך די גאנצע צייט אויף דעם בעסטען אופן באמיהט פאר אונז, ביז עס איז זיי נאָך א לענגערער אונטערדונג מיט לאַרד ניוטאָן'ן געלונגען צו דערפילען אונזער טיפסטען וואונש. עס מוז איבערהויפט דאָ באטאָנט ווערן, אז סיי די פארטרעטער פון דער שוועדישער און סיי די פארטרעטער פון דער שוויצער געזאנדשאפט האָבען ניט אויסגעלאָזט קיין מיטעל, כדי אונז בייצושטעהן אין אונזער נויט. קיין סך האָבען זיי, אמת, ניט געקאָנט אויפטאָן פאר אונז, אבער דאס איז געווען ניט געווען זייער שולד. אין א צייט, ווען אלע גרויסמעכטע פון אייראָפּא און דערצו נאָך די פאר- אייניגטע שטאַמען זיינען געשטאנען איינע געגען די אנדערע אויף אלע שלאכטפעלדער און געקעמפט אויף טויט און אויף לעבען. האָבען אלע שריפטליכע אָפּמאכען פון פארגאנגענע צייטען געהאט פארלאָרען זייער ווערט, און רעכט און גערעכטיגקייט זיינען אנט- לאָפען צו די הינט. ס'איז ניט געווען מעהר קיין שטימע אין אייראָפּא, וועלכע האָט געקאָנט אויסאיבען איהר איינפלוס. קיינער האָט זיך ניט געפיהלט מעהר געבונדען צו וועלכע עס איז אָפּמאָ- כען, און די ברוטאלסטע מוטוויליגקייט האָט זיך ניט געדארפט אָנטאָן קיין שום צוואנג. אין אזא צייט איז די פארטרעטונג פון אונזערע אינטערעסען געווען א שווערע און אומדאנקבארע אויפ- גאבע. ס'וואָלט געווען אומגערעכט דאָס צו וועלען אייגנאָרירען. די צוויי געזאנדשאפטען האָבען געטאָן פאר אונז דאָס, וואָס האָט

אונטער די אומשטענדען געקאנט געטאן ווערן, און מעהר האָט מען פון זיי נישט געקאנט פארלאנגען, הגם אסך צווישען אונז האָבען דאס נישט געוואלט איינזעהן.

ביי יענעם באזוך האָט אונז דר. פישער אויך מיטגעטיילט, אז די דייטשע רעגירונג האָט זיך ענדליך אויך דערמאָנט אָן איהרע געפאנגענע לאַנדסלייט אין ענגלאַנד. ס'איז געווען אַ היבש ביסעל צו שפעט, דאָך האָט מען אונז נישט פארגעסען. מיר האָבען אַלואָ געקראָגען צו וויסען, אז די שווייצער געזאנדשאפט איז באאויפֿ-טראַגט אויסצוצאָלען צעהן מאַרק אַ מאָנאַט צו יעדען אַרעמען דייטשען ציוויל־געפאנגענעם. אָבער געניסען פון דעם דאָזיגען גליק האָבען געקאָנט בלויז די יעניגע צווישען אונז, וועלכע האָבען נישט פארבראַכט מעהר ווי צעהן יאָהר אין אויסלאַנד, אָהן זיך צו האָבען געמעלדעט ביי אַ דייטשען קאָנזולאַט. דאָס איז געווען אזוי ריכ־טיג דייטש: קליינליך און געמיין און האָפנונגסלאָז דום.

די אלע טויזענטער, וועלכע מען האָט אין צייט פון קריג איינ־טערגירט אין ענגלאַנד און וועמען מען האָט פארניכטעט זייער היים און עקזיסטענץ, האָבען דאס אלעס געמוזט אַריבערטראָגען דערפאר, ווייל זיי זיינען געווען דייטשען. די ענגלישע רעגירונג האָט אין דעם פֿרט נישט געמאַכט קיין אונטערשיד, צי איינער האָט פאר צוויי יאָהרען אָדער פאר צוואַנציג יאָהר פארלאָזען דייטשלאַנד — זי האָט באַהאַנדעלט אלעמען גלייך. זאָגאר אין דייטשלאַנד האָט מען אין אַ ליכטיגער שעה אָנערקענט, אז יענעס געזעץ, לויט וועלכען אַ דייטש האָט פארלאָרן זיין שטאַטס־אַנגעהערִיגקייט נאָכדעם ווי ער האָט זיך נישט געמעלדעטערהייט אויפֿגעהאַלטען צעהן יאָהר אין אויסלאַנד, איז געווען נאָריש, און מען האָט עס פארביטען אויף אַן אנדער געזעץ, וואָס מען האָט אבער נישט אַריינגעבראַכט אין קראַפט. קיין זולדקאָפּער אָדער וואָס פאר עס איז „ווילדען“ וועט מען נישט פארלייקענען זיין שטאַטס־אַנגעהערִיגקייט נאָך אַן אָפּוועזענ־הייט פון צעהן יאָהר, אָבער אין דייטשלאַנד ענטזאָגט מען אַרעמע, פון אומגליק געטראָפּענע מענשען, וועלכע האָבען שוין צוליעב זייער דייטשטום דורכגעמאַכט דריי יאָהר פון מורא'דיגען עלענד און נויט און פון אומגעהייערע זעלישע ליידען, די צעהן מאַרק, וועלכע וואָל־

טען זיי אין זייער נויט געקאנט אביסעל ארויסהעלפען. אַה שילדא, דו מיין פאָטערלאַנד! און אַט דעם אונטערשיד מאַכט מען נאָך היינט אין דער הערליכער צייט פון דער גרויסער דייטשער רעפּובליק!

דעם 18טען אויגוסט איז אָפּגעגאנגען א צווייטער טראַנספּאָרט נאָך ראַדפּאָרד. די געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך בלוז געהאט געמערדעט, ווייל זיי זיינען געווען זיכער, אז מען וועט אָפּליידיגען דעם „פעלעס“, זיינען איצט נאָטירליך געווען שטאַרק ענטווישט, אבער זיי האָבען שוין ניט געקאנט חרטה האָבען, ווייל דורכדעם וואָלטען זיי ריוויקירט, אז מען זאָל זיי דערפאַר נאָך פארשיקען אויף דער „אייל-אָף-מען“. דעם זעלבען טאָג האָט מען אונז צוריק געבראכט זעכציג מענער, וועלכע זיינען שוין געהאט אָפּגעגאנגען מיט'ן ערשטען טראַנספּאָרט נאָך ראַדפּאָרד, אָהן דעם אז זיי זאָלען האָבען די קלענסטע אהנונג, פארוואָס מען האָט זיי איינגענטליך צוריקגעשיקט אין „פעלעס“. יעדענפאלס זיינען זיי געווען זעהר צופרידען צו זיין צוריק דאָ, וואָרים די ערפארונגען, וואָס זיי האָבען אין דער קורצער צייט געמאכט, זיינען ניט געווען רויזיג. דער „ראַדפּאָרד קעמפּ“ האָט זיך נאָך געפונען אין א מין אור-צושטאַנד. יעדע אַכט מאן האָבען געמוזט צוזאַמען שלאָפען אונטער איין ביידעל, וואו עס איז אפילו ניט געווען קיין פלאץ פאר פיער. די „קלאָזעטען“ האָבען דערמאָנט אָן דער שטיין-צייט. די מענשען האָבען זיך געפיהלט מורא'דיג איינזאם און שרעקליך ענטווישט. דעם 1טען סעפטעמבער זיינען אויך די מעהרסטע איבעריגע לייט צוריקגעקומען פון ראַדפּאָרד. זיי האָבען באשטעטיגט אלצדינג, וואָס מען האָט אונז שוין געהאט דערצעהלט. אינטערעסאַנט איז, אז עס האָט זיך ניט געהאנדעלט וועגען דער אויפשטעלונג פון א ציגעל-פאַבריק, ווי מען האָט די מענשען איינגערעדט, נאר וועגען אויפבויען א האָל פאר פליח-מאַשינען.

אין'ס „סיי-באַטאַליאָן“ האָט זיך דעם 14טען אויגוסט אָפּגע-שפּילט א פאסירונג, וועלכע האָט געהאט שלעכטע פאָלגען פאר איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע און גענעכען די ענגלישע ציי-

טונגען א געלעגנהייט זיך ווידער אַמאָל מיט אונז צו באַשעפטיגען. זינט א לאנגער צייט זיינען מיר געשטאנען אין געשעפטליכער פאר- בינדונג מיט אן ענגלישען גרינווארג-הענדלער מיט'ן נאָמען דייוויס. ביי וועמען די דריי באַטאָליאָנען פלעגען קויפֿען קארטאָפֿעל און גרינצייג. דייוויס פלעגט אויך פון אונז אָפֿקויפֿען די קיך-אָפֿפּאַלען פאר זיינע חזירים און ער פלעגט קומען יעדע וואָך א פאָר מאָל מיט זיין עזעל און וואָגען אין לאַגער. אין יענעם טאָג אַלואַ האָט דער פֿעלדפֿעכעל טריכמאן אומגעריכטערהייט געלאָזט אונטערזוכען דעם מאַן'ס וואָגען, ביי וואָס מען האָט צווישען די קיך-אָפֿפּאַלען אויך געפונען צוויי צענטנער רייז. ווען מען האָט געפרעגט דייוויס'ן, וואָס דאָס באדייט, האָט ער ערקלערט, אז ער האָט די רייז געקריגען א מתנה פון דעם געפאנגענעם דזשאהן אימער אין "סי"-באַטאָליאָן. און אז ער האָט דאָס געוואָלט באַנוצען צו שטאָפֿען דערמיט זיינע חזירים. אימער און דייוויס זיינען גלייך נאָכדעם ארעסטירט און איבערגעגעבען געוואָרן צו דער פאָליציי.

די זאך האָט ארויסגערופֿען אן אומגעהייערן גערודער אין גאנצן לאַגער, וואָרים אימער איז געווען דער קיכען-שעף פון'ס "סי"-באַטאָליאָן, און די מעהרסטע פון די געפאנגענע זיינען צוערשט געווען אונטער דעם איינדרוק, אז ער האָט די רייז, וואָס ער האָט אַרונטערגענומען פון די פאָרציעס פון זיין באַטאָליאָן, געוואָלט פאר- טאן פאר זיין פֿערזענליכען נוצען.

דער פֿעלדפֿעכעל האָט זיך געבלאָזען ווי אן אינדיק און זיך געהאלטען גרויס מיט זיין ענטדעקונג, וועלכע ער האָט זיכער גע- האָט צו פארדאנקען בלוז וואָס פאר עס איז מסירה'לע. זיינע געהוימע פארכינדעטע אינ'ם לאַגער האָבען זיך איבעראל געמאכט באַמערקבאר און געזוכט אזוי ווייט ווי מעגליך צו פארשארפען דעם פארדאכט פון די געפאנגענע. בעת ווען אין לאַגער האָבען זיך אויף אזא'ן אופן ארומגעטראָגען די ווילדסטע קלאַנגען, האָט הוט, דער באַטאָליאָן-פיהרער פון "סי", פלוצלינג געקריגען א באַפֿעהל איינצו- פאקען זיינע זאכען און זיך האַלטען גרייט, אין צוויי שטונדען צייט אַפּצופאַהרען נאָך וויקפיעלר. די סאָפיטאָנען פון "סי" זיינען זיך

גלייך צוזאמענגעקומען צו א פארזאמלונג, צו וועלכער איך בין אויך איינגעלאדען געוואָרן. די לאַגע איז געווען אזוי פארפּלעקטערט, ווי זי האָט נאָר געקאָנט זיין. אזוי לאַנג ווי די אימער-געשיכטע איז ניט געווען פּולשטענדיג אויפגעקלערט, אזוי אז יעדער איינער אין לאַגער זאָל וויסען, וואָס ער האָט צו דענקען וועגען דעם, האָט גאָר קיין רייד ניט געקאָנט זיין פון א געמיינשאפטליכער אקציע. אבער אן אומגעלונגענער פארוואנדלונג וואָלט געמוזט אין עטליכע שעה צייט פארניכטען די געווינסען פון די לעצטע יאָהרען. הוט אליין האָט דאָס אים בעסטען געוואוסט און ער האָט דערום געבעטען זיינע קא-מעראדען, זיך צוריקצוהאלטען פון יעדער מאניפעסטאציע אין דעם דאָזיגען קריטישען מאָמענט.

מיר האָבען די גאנצע צייט זעהר גוט געארבייט צוזאמען און זיך טריי אונטערשטיצט איינער דעם אנדערן. ס'איז מיר דערום ניט גרינג געווען זיך צו שידען פון הוט', באזונדערס נאָך דער פאר, ווייל מען האָט ניט געקאָנט וויסען, ווער עס וועט קומען אויף זיין פלאץ. מיר האָבען זיך הארציג אפגעזעגענט, און איך האָב איהם שטענדיג דערמאָנט צום גוטען.

גליקליכערווייז איז וועניגסטענס די פראגע, ווער עס זאָל אי-בערנעמען הוט'ס שטעלע, אזוי געלייזט געוואָרן, אז מיר האָבען זיך וועגען דעם ניט געהאט וואָס צו זאָרגען. דער „סי" באַטאָליאָן האָט מיט א גרויסער מערהייט פון שטימען איבערגעגעבען די פיהרונג צו אונזער מיטגעפאנגענעם פריץ פאָפּע. א בעסערן אויסוואהל וואָלט מען שווער געקאָנט מאכען. פאָפּע איז געווען א פארמעג-ליכער מאַן, וועלכער איז אלזאָ אין עקאָנאָמישער באציהונג געווען פולקאם אומאָפּהענגיג. זיין מוטיגער באראקטער און זיין אָפּענע, עהרליכע נאָטור, וועלכע האָט ניט געוואוסט פון קיין הינטער-וועגען, האָט געמוזט ביי יעדען איינעם ארויסרופען אכטונג און סימפאטיע. ער איז געווען זעהר טעמפּעראמענטפול, אָבער ער האָט זיך געקאָנט קאָנטראָלירען און האָט שטענדיג געוואוסט ווי ווייט ער האָט גע-קאָנט געהן. דערביי האָט ער געהאט אָפּענע אויערען פאר די זאָר-נען און נויטען פון זיינע מיטגעפאנגענע און איז תמיד געווען גרייט,

אליין אריינצולעגען די האַנד אין קעשענע, ווען עס איז געגאנגען אין דעם ארויסצוהעלפען אימיצען פון נויט. קיין בעסערן קאלעגע וואָלט איר זיך אלזאָ גאָר ניט געקאָנט ווינשען, און מיר האָבען אויף דעם גליקליכסטען אופן געארבייט צוזאמען און זיך שטענדיג געגענווייט אונטערשטיצט. הגם אונזערע פאָליטישע אָנשוואַנגען זיינען זיך אין פיעל פונקטען ווייט פאנאנדערגעגאנגען, זיינען מיר זעהר נאָהנט באפריינדט געוואָרן און זיך אלס מענער רעספעקטירט איינער דעם אנדערן.

הוט האָט מיר פאר זיין אוועקגעהן געגעבען א קורצען באריכט וועגען דער אימער-געשיכטע, און דאָס וואָס ער האָט מיר געזאָגט איז שפעטער פולשטענדיג באשטעטיגט געוואָרן פון פאָפּע'ן און די קאָפיטאָנען אין „סי“. אלע אָהן אויסנאם האָבען געהאט די בעסטע מיינונג וועגען אימער'ן און גערעדט פון איהם ווי פון אן עהרענ-האפטען, כאַראַקטער-פעסטען מאַן, וועגען וועמען עס קאָן אַבסאָלוט ניט צוגעלאָזט ווערן דער געדאנק, אז ער האָט זיך געוואָלט פער-זענליך בארייכערן אויף די קאָסטען פון זיינע קאָמעראדען. אין דער ווירקליכקייט האָט זיך דאָ אין דער גאנצער געשיכטע געהאט דעלט איינפאך וועגען א געהיימען אויסטויש פון וואָרעס, וועלכער איז געווען צום נוצען פון'ם כלל, פון אלע געפאָנגענע פון „סי“. אימער פלעגט פון צייט צו צייט צושטעלען דיוויס'ן א צענטנער ריז, וואָס ער פלעגט אָפּשפּאַרען פון די פאַרציעס פון די געפאָנגע-נע, כדי צו קריגען דערפאר קארטאָפּעל, גרינווארג א. א. וו.

די קארטאָפּעל, וואָס די רעגירונג האָט אונז אין יענער צייט צוגעשטעלט, זיינען געווען מורא'דיג שלעכט, און דער אָפּפאַל איז געווען אזוי גרויס, אז מיר האָבען שטענדיג געמוזט צוקויפּען אַבי-סעל פון אונזער אייגענער קאסע, כדי צו קאָנען ווי עס איז ארויפ-לעגען א פאָר קארטאָפּעל ביי יעדען מאן אויף'ן מעלער. דער פאקט איז, אז די דריי באטאליאָנען האָבען געמוזט יעדע וואָך פון אייגענע מיטלען שאפען דורכשניטליך הונדערט צעהן פונט סטערלינג, צו מאכען עקסטרא איינקויפּען, כדי די געפאָנגענע זאָלען וועניגסטענס זיין ווי עס איז באשיצט געגען די סאמע ערגסטע הונגער-ליידען.

נו, האָט מען אונז פון'ס 21טען יוני אָן דורך א באפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“ פארבאָטען איינצוקויפֿען קארטאָפֿעל, הגם זיי זיינען דרויסען געווען אין איבערפֿלוס. דערצו איז נאָך געקומען דאס, וואָס די רעגירונג האָט די קארטאָפֿעל, וועלכע זי איז געווען פֿאַר פֿליכטעט אונז צוצושטעלען, פארביטען אויף א שלעכטער סאָרט רייז, וואָס האָט נאָך דערצו מורא'דיג געשמעקט נאָך קעראַסין. נאָך דער ביטערסטער הונגער האָט געקאָנט טרייבען די מענשען זיך צו ווארגען טאָגטענליך מיט אַט דער פאסקורסטוואַ. זאָגאר דער דאקט טאר האָט געמוזט צוגעבען, אז דאס אייביגע רייזעסען און דער מאנגעל אין פֿרישע גרינסען איז געווען די אורזאך דערפֿון וואָס די מעהרסטע געפאנגענע זיינען געוואָרן כראָניש קראנק אויפֿ'ן מאָגען. אונטער אַט די אומשטענדען וועט יעדער פארשטעהן, אז כדי זיך צו דערהאלטען ביים לעבען זיינען מיר אָפט געצוואונגען געווען צו געהן אויף פארבאָטענע וועגען, כדי ווי עס איז צו קאָנען באפֿריידיגען די סאמע נייטיגסטע באדערפענישען פון די געפאנגענע.

דער „סי“ באַטאליאָן האָט געהאט דעם פֿאַרטייל, וואָס דאָרט האָבען זיך געפונען די מעהרסטע פארמעגליכע לייט, וועלכע האָבען נאָטירליך קיינמאָל ניט געפאָדערט זייערע רייז־פֿאַרציעס. זאָגאר דאָ, ווען מען האָט אונז פארבאָטען צו קריגען פון ענגלאַנד גופא פאקעטען מיט לעבענס־מיטלען, זיינען אַט די מענשען א דאנק זייערע מיטלען געווען לייכט אימשטאנד, זיך דורך שמוגלעריי צו פארשאפען אלץ, וואָס זיי האָבען געדארפט, אדער זיי האָבען זיך באַצויגען לעבענס־מיטלען פון נייטראלע לענדער. אויף אזא'ן אופן האָט אימער, דער קיכען־שעף פון „סי“, געהאט די מעגליכקייט פון צייט צו צייט אויסצוטוישען א היבש ביסעל רייז אויף אנדערע לעבענס־מיטלען. אין ערגסטען פאל האָט מען אין דעם געקאָנט זעהן א חטא געגען דער אָרדנונג פון'ם לאַגער, אבער א פארברעכען איז עס זיכער ניט געווען. אין געגענטייל, פון אימער'ן איז דאס זאָגאר געווען א מוטיגע לויבענסווערטע האַנדלונג, וואָרים דער מאַן האָט שטענדיג געמוזט איינשטעלען זיין אייגענע פערזאָן, כדי צו ברענגען זיינע מיטגעפאנגענע אומשאַצבאַרע נוצען.

דעם אלטען קאמאנדיר וואָלט עס קיינמאָל נישט ארויסגעקומען אויף'ן זינען איבערצוגעבען אָט דעם מאן צו דער פּאָליציי. ער וואָלט אימער'ן אליין אָפּגע'משפּט, און דערמיט וואָלט די זאך גע-ווען געענדיגט. אבער אונטער דעם נייעם רעזשים האָט מען פון דעם פּאָל געמאכט א שטאַטס-אַפּערע, כדי אריינצואוואַרפּען אימער'ן אין אומגליק און צו קאמ-אַדאָמירען דעם גאנצען לאַגער פאר דער עפענטליכקייט. און דאָס אלעס איז געשעהן מיט דעם צוועק צו דעמאָנסטרירען פאר דער וועלט די לויזקייט און נאכלעסיגקייט פון דער אלטער פארוואלטונג, כדי דער נייער סיסטעם און זיינע טרעגער זאָלען קאָנען ארויסשינען אין אזא העלען ליכט ווי נאר מעגליך. אז מען האָט נישט געהאט קיין אנדער צוועק דערביי, האָט דייטליך באוויזען די פאַרהאנדלונג געגען אימער'ן און דיוויס'ן, וועלכע איז פאַרגעקומען דעם 24טען אויגוסט. נישט גענוג וואס מען האָט אימער'ן באשולדיגט אין געמיינער גנבה אויף'ן חשבון פון זיינע קאמעראדען, האָט דער פּעלדפּעבעל טרינמאן פאר'ן געריכט נאך געמאכט א גאנצע רייה פון ערקלערונגען, וועלכע זיינען געווען פשוט אויסגעטראכט פון קאָפּ און האַבען בלויז געהאט דעם איינ-ציגען צוועק אונז פאַרצושטעלען אלס אמת'ע אויסווארפּען פון שלעכטסקייט און געמיינע תאוות.

ווי אומפארשעמט אָט דער מענש איז געווען אין זיין ליגען זאָגען, דערפאר בלויז איין ביישפּיל: צוליעב דער שטרענגער בא-שרענקונג פון די פאַרציעס האָט אונז דער אלטער קאמאנדיר גע-האַט באשטימט א שטיק לאַנד, אויף וועלכען מיר האָבען געקאָנט פלאַנצען קארטאָפּעל און פארשידענע גרינצייג. דער באַדען איז נישט געווען גרויס גענוג צו קאָנען פארזאָרגען דעם גאנצען לאַגער מיט קארטאָפּעל, אָבער פונדעסטוועגען האָט עס דאָך געקאָנט זיין פאר אונז א גרויסע הילף. נו, האָט דער פּעלדפּעבעל ערקלערט פאר'ן געריכט, אז אזוי גיך ווי מיר האָבען נאָר געקראָגען צו וויסען, אז די רעגירונג טראָגט זיך ארום מיט דער דעה אָפּצוליידיגען דעם „פעלעס“, האָבען מיר זיך גלייך גענומען דערצו, אויסצורייסען די קארטאָפּעל פון דער ערד, חנם זיי זיינען נאך נישט געווען אין גאנץ

צען פארטיג. דאָס איז געווען א גאנץ אומ-
פארשעמטער און באוואוסטער ליגען.
וואָרים דער קאָמאנדיר אליין האָט אונז
געגעבען דעם באַפֿעהל וועלכער איז גע-
ווען אָנגעשלאָגען דריי טעג נאָכאנאנד
אויף 'ן שוואַרצען ברעט, אז די קארטאָ-
פּעל זאָלען אַרײַנגענומען ווערן. טרינמאן
האָט עס זעהר גוט געוואוסט, אָבער עס איז איהם איינפאך געגאנגן
גען אין דעם, אונז פאַרצושטעלען אלס געמיינע עגאָאיסטען, און צו
דעם דאָזיגען צוועק איז יעדער מיטעל געווען פאר איהם כשר.

די זאך איז אָפּגעלעגט געוואָרן ביז דעם אַטען אָקטאָבער, ווען
אימער איז פאר'משפּט געוואָרן צו א יאָהר צוואנגס-ארבייט. אזוי
ווי פון די אויסזאָגען פון די עדות, וואָס די פארטיידיגונג האָט גע-
בראכט, איז געווען קלאָר צו זעהן, אז אימער האָט אויף קיין פאָל
ניט געהאָט די אכזיבט צו בא'גנב'ענען זיינע חברים, האָט דער ריכ-
טער שאַרפ ארויסגעשטעלט א גאנץ נייע אָנקלאַגע, באשולדיגענדיג
אימער', אז ער האָט בא'גנב'עט דעם שטאַט. כדי צו קומען צו אַט
דעם מאָדנעם שלום, איז ער דערביי ארויס פון דער מוטוויליגער
פאַרויסזעצונג, אז אלע פראָדוקטען, וועלכע די רעגירונג האָט אונז
צוגעשטעלט, זיינען אזוי לאנג געבליבען דאס אייגענטום פון'ם
שטאַט, ביז זיי זיינען פארברויכט געווארן. בלויז אויף גרונד פון
אַט דער מעהר ווי באַשטרייטבארער באַהויפטונג האָט אימער אי-
בערהויפּט געקאָנט פאר'משפּט ווערן.

ווי ס'איז גאָר אנדערש ניט געווען צו ערווארטען אין יענער מיט
האָס אָנגעפילטער צייט, האָט ריכטער שאַרפ אויסגענוצט די געלע-
גענהייט אין זיין רעדע צו ציהען א פאַראַלעל צווישען דער מורא'-
דיגער לאַגע פון די ענגלישע ציוויל-געפאנגענע אין רוהלעבען און
אונז, פאר וועמעם וואוילזיין די ענגלישע רעגירונג זאָרגט אין יעדער
באַציהונג. און ער איז געקומען צום שלום, אז פון אַט די געגענ-
זאָצען קאָן מען זעהן דעם אונטערשיד אין דעם מאָראַלישען שטאַנד
פון די צוויי פעלקער. איך וואָלט דעם געלערנטען ריכטער בלויז

געוואונשען צו וואוינען מיט אונז צוזאמען א צוויי אדער דריי חדשים און געניסען פון אונזער כלומר'שטען וואוילטאָגלעכען — כ'בין זיכער, ער וואָלט באלד געווען אויסגעקורירט. פאר דער פרע-סע איז די זאך נאטירליך ווידער געווען א טייערער ביסען, און די צייטונגען זיינען ניט מיעד געוואָרן צו פאָדערן פון דער רעגירונג, זי זאָל נאָך מעהר באשניידען אונזערע פּאַרציעס און אָננעהן מיט אונז שטרענגער.

פאר טרינמאן', וועלכער האָט אויך דאָס מאָל ווידער געשפילט דיזעלבע מיאוס'ע און ליגנערישע ראָלע, האָט מען אין גאנצען לאָ-גער געהאט בלויז די טיפסטע פאַראַכטונג. זאָגאר די גאנצע ענגלי-שע פארוואלטונג — סאָלדאטען און אָפיצירען איינגעשלאָסען — איז אין דעם פרט ניט געווען קיין אויסנאם. מען האָט שוין פון לאנג געהאט אָנערקענט, אז אימער איז ניט געווען קיין גנב. מחמת דעם האָט דער נייער רעזשים פאר יעדען געמוזט אויסקוקען נאָך שרעקליכער. כדי מעגליך צו מאכען, אז אימער זאָל קריגען א נייעם פּראָצעס, האָט מען אין לאַגער געזאמעלט געלדער און צו דעם צוועק אָנגעשטעלט א טיכטיגען אדוואָקאט. פאר דעם קאָמאנדיר איז אונזער ענערגישעס אָננעמען זיך פאר אימער'ן און זיין פאמיליע געווען ווי א דאָרן אין אויג. ער האָט אונזער האַנדלונג באטראכט ווי א דירעק-טע דעמאָנסטראַציע געגען זיין אייגענער פערזאָן און האָט געקאכט אין זיך פאר צאָרן. אָבער מיר האָבען זיך ניט געלאָזט אָפשרעקען, און פאָפּע האָט איהם גאנץ רוהיג ערקלערט, אז יעדער איינער אין לאַגער איז איבערצייגט, אז אימער איז א בראווער און עהרענהאפ-טער מאַן. אויך דער אורטייל פון'ם ענגלישען געריכט קאָן ניט האָבען קיין איינפלוס אויף אַט דער אלגעמיינער אָפּשאצונג פון אימער'ס פערזענליכקייט, נאָך מעהר, יעדער באטראכט עס פאר זיין פליכט זיך אָנצונעמען פאר איהם און זיין פאמיליע.

עס ווייזט אויס, אז אויך דער „וואָר אָפּיס“ האָט געפונען עפעס אַ פּגימה אין דער זאך, און מען איז אבסאָלוט ניט געווען צופרידען דאָרט, וואָס מען האָט דעם פאָל אזוי פאנאנדערגעלעגט אין דער

עפענטליכקייט. צוויי טעג נאך אימער'ס פאראורטיילונג איז דער קאמאנדיר נעמליך צוריקגעקומען אין לאַגער אין א זעהר גערייזטער שטימונג פון א באַזוך וואָס ער האָט אָפּגעשטאַט דעם „וואָר אָפּיס“. דער אלטער קאמאנדיר האָט אין קריגס־מיניסטעריום געהאט מעהר ווי איין אלטען פריינד, וועלכער האָט עס געמוזט באַטראַכטען פאר א נידעריגער האַנדלונג, וואָס מען האָט פאר'ן געריכט געפרואוּט אזוי אַרונטערצומאכען די אלטע פאַרוואַלטונג, כדי אויף אזא אויפ־דינגליכען אופן אַרויסצורוקען אין פאָדערגרונד די ווירקזאמקייט פון'ם נייעם רעזשים. דער פאַקט אליין וואָס מען האָט אזוי צו זאָגען אַנפארטרויט אזא מאַראַליש נידעריגע מענשען ווי טרינמאן מיט דער פארטרעטונג פון דער לאַגער־פאַרוואַלטונג פאר'ן געריכט, האָט געמוזט ווירקען אָפּשטויסענד אין העכסטען גראַד און האָט ניט געוואָרפען קיין גוט ליכט אויף דעם מאן, וועלכער האָט דא כּלומר'שט געפיהרט די מלוכה. וואָלט דער נייער קאמאנדיר ניט געווען אזוי מורא'דיג באַשרענקט, און וואָלט ער געהאט אין זיך בלויז א שפור פון יענעם ריטערליכקייט־געפיהל, וואָס דער אלטער קאמאנדיר האָט געהאט, ניט קוקענדיג אויף אלע זיינע מענשליכע שוואַכקייטען, דאן וואָלט ער קיינמאָל ניט דערלאָזט, אז די זאך זאָל אזוי ווייט קומען.

דעם 27טען אויגוסט איז אונזער מיטגעפאנגענער קעסטנער, וועגען וועמען ס'איז שוין פריהער געווען די רייד, גאָר פלוצלינג דערווייטערט געוואָרן פון'ם לאַגער. קעסטנער, וועלכער איז די גאנצע צייט געווען דער פארטרעטער פון'ם „מערקעל־קאמיטעט“ אין „פעלעס“ און איז אויף אן אומערמידליכען אופן מעטיג געווען פאר זיינע מיטגעפאנגענע, האָט אליין קיין אהנונג ניט געהאט, וואָס עס האָט געקאנט זיין די אורזאך פון דעם דאָזיגען שריט. ווען מיר דריי באַטאָלאָן־פיהרער האָבען געוואָלט זיך זעהן מיט'ן קאמאנדיר וועגען דעם, האָט מען אונז ערקלערט, אז מען קאן מיט איהם איצט ניט ריידען — א טאַקטיק, וואָס ער האָט זינט מיין צוזאמענשטויס מיט איהם אָנגענומען שטענדיג, ווען עס האָט זיך געהאנדעלט וועגען א קריטישער זאך, וועלכע האָט געמוזט שנעל

ערליידיגט ווערן. אויף זיין פלאץ האָבען מיר געפונען לייטענאנט מארטין, וועלכער האָט אונז ערקלערט, אז קעסטנער מוז פארלאָזען דעם לאַגער אויף א באַפעהל פון „וואָר אַפּיס“. ווען ער האָט באַ- מערקט, אז מיר גלויבען זיך עפעס ניט, אז די זאך איז ווירקליך אזוי, האָט ער אונז געוויזען דעם געשריבענעם באַפעהל. יעדער פון אונז איז אפילו געווען פעסט איבערצייגט, אז הינטער אָט דער זאך האָט געמוזט שטעקען אן אינטריגע, אָבער גענען א באַפעהל פון קריגס-מיניסטעריום האָבען מיר זעלבסטפארשטענדליך ניט געקאָנט ארויסטרעטען.

אין לאַגער איז ארום דער דאָזיגער צייט ווידער איינגעטראָטען אן אומעטיגע און געדריקטע שטימונג. די אויסזיכטען אויף א נאָהנטען שלום האָבען ווידער אויסגעקוקט צו זיין פאררוקט אין ווייטער ווייטקייט, און די לאַגע האָט אויסגעזעהן האָפנונגסלאָזער ווי ווען עס איז. אין יולי, ווען עס איז אין האַנג פאָרגעקומען א צוזאמענקונפט פון דייטשע און ענגלישע פארטרעטער, כדי צו פאר- האנדלען איבער דער פראגע וועגען אויסטוישען ציוויל-געפאנגענע, האָבען אסך מענשען געדענקט, אז דאָס זיינען פארזוכען פון דער- נעהענטערונג, אויסצוטרעטען א וועג פאר'ן פרידען. אָבער אָט די האָפנונג איז באלד צונישט געוואָרן, און די פארהאנדלונגען האָבען זיך געענדיגט אָהן א ממשות'דיגען רעזולטאַט. דאן האָט מען ווי- דער געלעגט גרויסע האָפנונגען אויף דער פראַיעקטירטער אינטער- נאַציאָנאַלער סאַציאַליסטען-קאָנפערענץ אין שטאָקהאָלם. אָבער ווען דער טרייד יוניאָן קאָנגרעס אין בלעקפּול האָט ווידער פארוואר- פען די באַשלוסען פון דער לייבאר פארטיי, צו שיקען דעלעגאטען צו דער קאָנפערענץ און די ענגלישע און פראנצויזישע רעגירונגען האָבען נאָך דערצו געפאסט א באַשלוס, ניט צו ערלויבען קיין דעלע- גאט צו פאָהרען קיין שטאָקהאָלם, איז געקומען א סוף צו אָט דער האָפנונג אויך. אין גרונד נענומען איז עס געווען נוט אזוי, וואָרים די גאנצע געשיכטע וואָלט דאך געוואָרן בלויז א קאָמעדיע. אין דער ווירקליכקייט, וואָס וואָלטען זיי זיך געקאָנט זאָגען איינע די אנדערע, אָט די מאָדנע „סאַציאַליסטען“, וואָס די מעהרסטע פון זיי

זיינען שוין דריי יאָהר צייט געגאנגען דורך פֿייער און וואסער מיט די ערגסטע פּאָלקס־שונאים און קריגס־העצער פון זייערע לענדער!

אויך די גרויסע האָפנונג, וועלכע מען האָט פריהער געהאט געדענט אויף דער רעוואָלוציע אין רוסלאנד, איז אלץ שוואכער געווארן, ווען מען האָט געזעהן, מיט וואָסערע מורא'דיגע אומשטענדען דאָס לאנד האָט געהאט צו קעמפֿען, כדי צו קאָנען אויסהאלטען. אָהן צווייפֿעל איז דאָס רוסישע פּאָלק געווען מיעד פון דער מלחמה, אָבער עס איז געווען אסך לייכטער אריינצושפּרינגען אין אַט דעם ווילדען וויכער פון טויט און צושטערונג, איידער צוריק צו אנטלויפֿען פון איהם. פֿיעל רעוואָלוציאָנערען אין רוסלאנד זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז א סעפּאראטער פרידען מיט דער קייזערליכער דייטשלאנד וואָלט פאר רוסלאנד גופא געווען א גרויסע געפאר. וואָרם ווען עס זאָל די דייטשען געלינגען פריי צו מאכען זייערע ארמיען אין מזרח און זיך א וואָרף טאָן מיט אלע כוחות אויף די פיינדליכע ארמיען אויף דעם מערבֿ־פּראָנט, דאן וואָלט דייטשלאנד פיליכט נאָך אלץ געקאָנט ערווארטען צו האָבען א זיעג. אָבער א זיגריכע מיליטערישע דייטשלאנד וואָלט נויטווענדיגערווייז געדוזט ווערן דער דע־שונא פון א רעוואָלוציאָנערער רוסלאנד, וואָס וואָלט אונטערשטיצט אלע פּאַרזוכען פון דער קאָנטררעוואָלוציע און געהאַלפֿען דעם צאָריום זיך ווידער אריינצוזעצען אין זאָטעל. און קיינער האָט ניט געקאָנט באהויפטען, אז אַט די שרעקען זיינען געווען אומבאגרינדעט. רוסלאנד האָט זיך געפונען, ווי דער ענגלענדער זאָגט, „בעטוויין דעי דעוול ענד דעי דיפֿ סי“ — צווישען דעם טיוועל און דעם טיפֿען ים.

דערצו האָט עס אויסגעקוקט, אז די געשעהענישען אין לאנד גופא נעמען אַן א קריטישע ווענדונג. די נאכריכט, אז גענעראל קאָנליאָוו מארשירט מיט זיין ארמיי אויף מאַסקווע, האָט אונז אָנגעפילט מיט א טיפֿער זאָרג, וועלכע איז ניט געמילדערט געוואָרן דורכדעם, וואָס די ענגלישע און פראנצויזישע צייטונגען האָבען אַט דעם רעאקציאָנערען גענעראל פארהערליכט אלס דעם „פארטיידי־

גער פון דער דעמאָקראַטיע" און דעם "רעטער פון רוסלאַנד". מיר פערזענליך איז עס געוואָרן אלץ קלאָרער, אז רוסלאַנד איז פון אלע זייטען געווען אַרומגערינגעלט פון שונאים, וועלכע האָבען זיך אלע פאַרבונדען, כדי צו דערשטיקען די רעוואָלוציע. אמת, אז מיינע גענאָסען אין לאַנדאָן זיינען נאָך געווען פול מיט האָפנונג און האָר בען נאָך אלץ געשטראָמט אין גרויסע מחנות צוריק צו דער אלטער היים. מיינע צוויי ענגלישע קאמעראַדען קיעל און סטרוה, וועלכע האָבען מיר מיט א קורצער צייט פאר דעם געהאט באזוכט, האָבען מיר זאָגאר דערצעהלט וועגען א דעמאָנסטראַציע געגען דעם קריג, וועלכע האָט זיך עטליכע טעג פאר דעם געהאט אָפגעשפילט אויף'ן וואַקזאַל, ווען א מחנה פון רוסען איז ווידער אוועקגעפאָהרען. אבער ווער האָט געקאָנט וויסען, וואָס זיי האָט ערוואַרט? פילייכט וועט שוין די קאָנטר-רעוואָלוציע האָבען געזיגט, ביז זיי וועלען אנקומען קיין רוסלאַנד. דער פאַקט, אז אלע באַריכטען איבער רוסלאַנד זיי-נען פאַרויכטיג רעווידירט געוואָרן פון דער צענזור, האָט געמאכט, אז די זאַכען זאָלען דאָ פאר אונז אויסקוקען נאָך קריטישער, ווי זיי זיינען אפשר געווען אין דער ווירקליכקייט.

אין אָט דער אלגעמיינער האָפנונגסלאָזיגקייט האָבען זיך נאָך אַריינגעמישט די טעגליכע זעלישע יסורים פון מיינע מיטגעפאנגענע וועגען דעם שיקזאַל פון זייערע פאַמיליעס. פון מיטען יולי ביז אָנפאַנג אָקטאָבער זיינען נעמליך כמעט יעדע נאכט פאַרגעקומען דייטשע לופט-אַטאַקעס אויף לאַנדאָן, וועלכע האָבען אויגענשיינליך בלוז געהאט דעם צוועק צו טעראָריזירען די באַפעלקערונג, וואָרים קיין סטראַטעגישע באַדייטונג האָבען אָט די מאָרד-צוגען אויף קיין פאַל ניט געקאָנט האָבען. אין די מעהרסטע פאַלען זיינען געטראָפּען געוואָרן בלוז די קוואַרטאַלען פון דער אַרבייטער באַפעלקערונג, וועלכע האָבען אס ערגסטען געליטען פון אָט די אָנגריפען. צייטענדי ווייז זיינען געמאכט געוואָרן צוויי און דריי אַטאַקעס אין דערוועלט-בער נאכט, און זאָגאר אין מיטען העלען טאָג פלעגט אָפט פאַרקור מען, אז לאַנדאָן איז באַפאַלען געוואָרן פון דייטשע פליה-מאַשינען. אין דער נאכט פון'ם 1טען אָקטאָבער זיינען דייטשע לופט-פליהער

געווען לענגער ווי דריי שטונדען איבער דער הויפט־שטאָט און האָבן
בען אָנגעטאָן אַ מאַסע שאָדען.

אזוי ווי אונזער קאַרעספּאָנדענט איז, ווי באַוואוסט, געווען אין
א צרה'דיגען צושטאַנד, זיינען די געפאנגענע יעדען טאָג איינגע-
גאנגען אין שרעקליכער אנגסט וועגען זייערע קרובים. געווענליך
פּלעגט מען אימער מוזען ווארטען פון איין באַזוך־טאָג אויף אַן-
דערן, כדי צו דערגעהן, צי אלע לעבען נאָך אין דערהיים. ס'איז
געווען אַ מורא'דיגער צושטאַנד פון אומאויפהערליכער זעלישער
געדריקטקייט, וואָס בלויז דער קאָן פּולשטענדיג פארשטעהן, ווער עס
האָט אליין איבערגעלעבט אן עהנליכע צייט.

איבעריגענס זיינען אַט די לופט־אטאָמעס אויך פאר אונז פער-
זענליך ניט געווען אַהן געפאַר, און עס פלעגט כסדר פאַרקומען, אז
שטיקער שראַפּענלעך וואָס זיינען פון די ענגלענדער אַרױפגעשאַסען
געוואָרן צו די דייטשע פליה־מאַשינען, זיינען אַריינגעפאלען צו
אונז אין לאַגער. אונזער „קאָמפּאָנר“ איז אָפט געווען באַדעקט
דערמיט. אין דער נאכט פון'ם 20טען סעפטעמבער זיינען אַריינגע-
פאלען שטיקער גראַנאַטען אין שפיטאַל און אין'ס „איי“־באַטאַליאָן.
איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע אין'ס „איי“־באַטאַליאָן האָט
בלויז געהאט צו פאַרדאַנקען אַ גליקליכען צופאַל, וואָס ער איז ניט
דער'הרג'עט געוואָרן. ער איז געזעסען אויף זיין בעטעל און איז
גרָאָד געווען באַשעפטיגט דערמיט איבערצובייטען זיין העמד, ווען אַ
גרויס און שאַרף שטיק פון אַ גראַנאַט האָט זיך דורכגעריסען דורך
דעם גלעזערנעם דאַך און איז אַראָפּגעפאלען דירעקט אויף דעם
מאַן'ס קישען. איין מינוט שפעטער, און דער קאָפּ וואָלט איהם
צושטעמערט געוואָרן.

צו דעם אלעמען זיינען נאָך געקומען די אינערליכע צושטענדען
אין'ס לאַגער, וועלכע זיינען פון טאָג צו טאָג געוואָרן אלץ אומער-
טרעגליכער, אזוי אז דאָס לעבען איז פאר אונז געוואָרן אן איינפאַ-
כער גיהנום. דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס דאָס שטענדיגע נויט-
ליידען און דער עיסר די אומאויפהערליכע זעלישע יסורים האָבען די
מענשען ביסלאַכווייז אָפּגעטעמפּט און זיי וואָס ווייטער געמאכט

אלץ גלייכגילטיגער. באזונדערס איז דאס געווען דער פאל אין'ם „איי“ באטאליאן, וואו דער סאציאלער אינסטיטוט צווישען די גע-פאנגענע איז פון לאנג אן געווען שוואכער ענטוויקעלט, איידער אין „בי“ און „סי“. זינט דער צייט וואס מען האט ביי אונז אזוי זיכער גערעדט וועגען דער אפליידיגונג פון'ם לאגער, זיינען אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע געווארן אומרוהיג און איינגעשראקען. זיי האבען כסדר מורא געהאט, אז מען קאן אונז נאך פילייכט דאך אוועק-שיקען פון דאנען, און זיי זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז מען מוז אויסמידען אלצדינג, וואס וואלט געקאנט געבען דער רעגירונג וואס פאר עס איז אויסרייד פאר איהר האנדלונג.

דער פערדפעבעל און זיינע אדיוטאנטען האבען זיך באנוצט מיט דער דאזיגער געלעגנהייט, כדי אט די שוואכליכע עלעמענטען נאך מעהר איינצושרעקען און צו פארזען צוויסטיגקייטען אין אונזערע רייען. ס'איז איהם ביסלאכווייז געלונגען ארומצוקלייבען ארום זיך א קרייז פון גינסטלינגע, צווישען וועלכע עס האבען זיך געפיר-נען עטליכע בארדעליהאלטער און באזיצער פון געמבלינגהייזער, וועלכע האבען שוין אפט געהאט געמאכט באקאנטשאפט מיט ענגלי-שע געפענגענישען, און אט די נידעריגע עלעמענטען זיינען געווארן פאררעטער געגען זייערע אייגענע חברים, און האבען אונטערגעטראג-גען טרינמאן'ן אלצדינג, וואס איז אָנגעגאנגען אין לאגער, האט מען איינעם פון אט די בחורים געכאפט ביי דער האנד, האט ער גאטירליך ניט גוט אָפגעשניטען, אָבער דאס איז זעלטען ווען גע-לונגען. דער רעזולטאט איז געווען, אז קיינער האט זיך ניט גע-פיהלט זיכער. דער מיסטרוי האט זיך אריינגע'גנב'עט איבעראל אין גאנצען לאגער. יעדע קלייניגקייט איז פארדעכטיגט געווארן. מען האט געפיהלט, אז מען ווערט געלויערט און שפיאנירט פון שורקען, און יעדער איינער האט געציטערט פאר זיין אייגענעם שאַטען. עס פלעגט פאָרקומען איין מאל נאך'ן אנדערן, אז געפאנגענע זיינען גאנץ פלוצלינג און כלומר'שט אויף א באזונדער באפעהל פארשיקט געווארן נאך דער „איל-אף-מען“, און אט דער פאסט האט נאך די מענשען מעהר ענטמומיגט. ס'איז געווען דער ערגסטער פעריאָד.

אין פארלויף פון מיין גאנצער געפאנגענשאפט, ערגער ווי די מורא'דיגע צייט אין דער "אלימפיא". דאָרט האָט געהערשט אָפּענע ברוטאָליטעט, אָבער די געפאנגענע גופא האָבען זיך געהאלטען פעסט צוזאמען, און מען האָט ניט געדארפט שטענדיג מורא האָבען, אז מען קאָן פארראטען ווערן פון פאלשע ברידער. אָבער דאָ האָט מען געלעבט אין א פארגיפטעטער אטמאָספערע און מען איז איבעראל געווען ארומגערינגעלט פון הינטערליסטיגקייט און אינטריגעס.

און דאָס איז ניט געווען בלויז ביי אונז אזוי. אויך די סאָל-דאָטען און אָפיצירען האָבען געהאַסט דעם פעלדפעבל ווי די פעסט, וואָרים זיי האָבען געוואוסט, אז ער האָט איבעראל ארומגעשפיאָ-נירט און פארשפרייט אלערליי צרות. ס'איז געווען אן אָפּענער סוד, אז דער קאָמאנדיר פלעגט אָפּזיצען מיט אָט דעם שרעקליכען מענשען שטונדען-לאַנג ביי זיך אין צימער און אויסהערען פון איהם אלערליי עצות. בלויז די אבסאָלוטע אומפעהיגקייט פון דעם קאָמאנדיר האָט געקאָנט ערקלערן די מעגליכקייט פון אָט דעם אומ-וויירדיגען פארהעלטעניש. דער קאָמאנדיר האָט ניט געטרויט זיינע אייגענע אָפיצירען, אָבער אָט דער מיאוס'ער קריכער איז ביי איהם געווען באַגלויבט און ער האָט איהם פולשטענדיג געהאט אין זיינע הענט. ער פלעגט זיך גערן צוהערען צו אלע מסירה'לעך און איינ-דיידענישען פון דעם פעלדפעבל און האָט פילייכט אליין ניט בא-גריפען, ווי שטארק ער האָט זיך פאר אלעמען קאָמפּראָמיטירט דורך אָט דער אָפּענער אָפהענגיגקייט פון זיין פעלדפעבל. ס'האָט אלזאָ אנדערש ניט געקאָנט זיין, אז יעדער מאן מיט כאַראַקטער האָט געמוזט פיהלען בלויז פאַראַכטונג פאר דעם נייעם רעזשים, וואָס זיין מאַראַלישע נידעריגקייט האָט זיך יעדען איינעם גלייך ביים ערשטען בליק געמוזט וואַרפען אין די אויגען.

א טייל אָפיצירען זיינען געווען אזוי אויפגעבראכט, אז זיי האָבען אין זייערע געשפרעכען פאר מיר אין די אויגען גאָר ניט באַהאַלטען זייער פאַראַכטונג. אָבער אזוי ווי עס איז אויך צווישען זיי געווען א פאָר, וועלכע האָבען זיך געפרוואווט צופאַסען צו דעם נייעם סיסטעם, האָט אויך אין יענע קרייזען געהערשט א שטענדי-

נער מיסטרוי, און מען פלעגט זיך נאָך דאן גאנץ פריי אויסריידען דאָס הארץ, ווען מען האָט זיך אין יעדער באציהונג געפיהלט זיכער. איינער פון די אָפּיצירען האָט מיר מעהר ווי איינמאָל, ווען ס'איז געקומען צו רייד וועגען דעם קאמאנדיר, געזאָגט: „אַט דער מאן האָט נישט אין זיך קיין שפור פון א דזשענטעלמאן.“ און אן אנדערער האָט זיך נאָך דער פאראורטיילונג פון דזשאן אימער אויס- געדריקט פאר מיר מיט פאָלגענדע ווערטער: „איהר מוזט זעהן פטור ווערן פון אַט דעם רשע דעם פעלדפעבל, איהם איינפאך אויסרויכערן! אונז זיינען ליידער די הענט געבונדען. אָבער איהר האָט דעם גאנצען לאגער הינטער זיך, און עס וועט דאָ ווערן דער טייוועל ווייסט וואָס פאר א צושטאנד, ווען מען זאָל אַט דעם באנד- דיט נישט קאָנען פארטרייבען פון דאנען.“

נאָך מעהר אפשר ווי די אָפּיצירען האָבען די סאָלדאטען פיינט געהאט דעם פעלדפעבל, ווייל זיי זיינען יעדע רגע געווען אויסגע- זעצט צו זיינע געמיינע שטוקעס. אזוי פלעגט ער פאר'מסר'ן יעדען סאָלדאט, וועמען ער האָט געטראָפּען אויסריידענדיג א וואָרט מיט איינעם פון אונז. ס'איז, אמת, געווען א פאָרשריפט, וועלכע האָט פאָרבאָטען די סאָלדאטען צו ריידען מיט די געפאנגענע, אָבער די די פאָרשריפט איז שוין לאנג געווען פארגעסען, און קיינער האָט זיך מעהר נישט אומגעקוקט אויף איהר. דאָס איז געווען א גאנץ נאָר טירליכע זאך, וואָרים ביי דער אלטעגליכער באריהונג פון די סאָל- דאטען מיט אונז איז עס איינפאך געווען אומפארמיירליך און מיר האָבען געמוזט ריידען איינע מיט די אנדערע, סיידען מען וואָלט יעדען אָנגעהאנגען א שלאָס אויף'ן מויל. אָבער דער פעלדפעבל, וועלכער האָט זיך קענטיג אָפּגעלעגט דערויף, דאָ מיט דער צייט איינצופיהרען סטראטפאָרדער צושטענדען, האָט גע'מסר'ט יעדען איינעם, וואָס האָט זיך פארזינדיגט געגען אַט דער אלטער פאָר- שריפט.

אויף אזא'ן אופן איז ביסלאכווייז ענטשטאנען א דיקע, אומד- דורכדרינגליכע וואנט פון אָפּענער און באהאלטענער שנאה צווישען דעם קאמאנדיר און זיין פעלדפעבל פון איין זייט און אלע אנדערע

באוואוינער פון'ס לאַגער פון דער אנדער זייט. ביז אין דעם „סטעף אָפּים“ האָט זיך אויסגעצויגען דער האָס געגען טרינמאן'ן, וועלכער האָט אחוץ דעם קאָמאנדיר ניט געהאט קיין איין ווירקליכען פריינד אין לאַגער. איינמאָל איז איינער פון די ענגלישע שרייבער וואָס זיינען געווען אָנגעשטעלט אין „סטעף אָפּים“ געקומען צו מיר א שטארק אויפגערעגטער און געזאָגט:

„גוט אכטונג, ראַקער! דער קאָמאנדיר וויל אייך פארשיקען אויף דער „איל-אָף-מען“, וויל טרינמאן האָט איהם ערקלערט, אז אזוי לאַנג ווי איהר זיינט דאָ, איז אוממעגליך צו שאַפען אַרדנונג אין'ס לאַגער.“

די נאכריכט איז פאר מיר ניט געווען קיין שום איבעראשונג, וואָרים איך האָב זעהר גוט געוואוסט, אז דער פעלדפעבל איז מיר געווען א דם שונא. און אזוי ווי איך האָב שוין פון לאַנג געהאט שלום געמאַכט מיט'ן געדאנק, אז איך וועל אין א שענעם טאָג פאַר-שיקט ווערן אויף'ן אינזעל, האָב איך געענטפערט דעם מאַן, אַז די גאַנצע געשיכטע אַרט מיך אבסאָלוט ניט, וויל דאָס לעבען דאָ האָט מיר שוין אָהן דעם אויך שרעקליך דערעסען. אָבער דאָ איז ער געוואָרן אויסער זיך און געזאָגט:

„איהר מוזט עס זעהן פאַרהינדערן, אויב איהר ווילט ניט פאַר-לייכטערן אָט דעם מיאוס'ן קריכער די ארבייט זיינע. גיט עס גלייך איבער אייערע לייט, כדי זיי זאָלען וויסען, וואָס זיי האָבען צו טאָן.“

דער קאָמאנדיר האָט זיך פונדעסטוועגען קיינש געווען און זיך אָפּגעהאַלטען פון זיין שריט. ער איז איבערהויפט ניט געווען דער מאַן, וואָס האָט געקאָנט פאַסען א שנעלען באַשלוס, ווען ער האָט דערביי געדארפט מיט עפעס ריזיקירען. דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס מיר האָבען דעם פעלדפעבל קיינמאָל ניט געקאָנט בייקומען. ער איז געווען זעהר ליסטיג און כיטרע און האָט מיט דער גרעסטער פאָרזיכטיגקייט אויסגעמידען, אונז צו געבען וואָס פאַר עס איז גרונד, וואו מיר זאָלען איהם קאָנען באַפען ביי דער האַנד. אָבער אויך ער האָט ענדליך געהאט זיין שוואכע שטונדע,

ווען ער האט געקריגען זיין פסק. נאך וועגען דעם שפעטער.
דער 10טער סעפטעמבער איז געווען א יום טוב פאר אונז.
אונזער אַרקעסטער האט געגעבען זיין הונדערטסטען קאָנצערט און
צו פייערן דעם דאָזיגען טאָג איז אויסגעארבייט געוואָרן א גלענ-
צענד פראַגראַם מיט דער פינפטער סימפאָניע אלס מיטעלפונקט.
דער קאָנצערט־פאראיין האט אין משך פון די יאָהרען זעהר פיעל
אויפגעטאָן און האט געקאָנט מיט שטאַלץ צוריקקוקען אויף זיין
טעטיגקייט. אויף אזא'ן אופן איז די אָנערקענונג, וואָס מיינע
מיטגעפאנגענע האָבען ארויסגעצייגט צו דעם קאפּעלמייסטער אנטאָן
וויסט און זיינע קאמערעדען, געווען א כשר פארדינסט. דער טעא-
טער־זאָל איז יענעם אווענט געווען געדיכט באזעצט. אויף דער
גאלעריע האָבען זיך געפונען אלע אָפיצירען מיט זייערע צאָלרייכע
פריינט, נאָך דער קאמאנדיר האט געפעהלט. ווען איך בין אויף
מאָרגען ביי דער אינספעקציע ארומגעגאנגען מיט איהם אין באַ-
טאָליאָן־זאָל, האט ער מיך געפרעגט, ווי אזוי דער קאָנצערט איז
מיר נעכטען אָווענט געפעלען. „אויסגעצייכענט“, האָב איך געענט-
פערט. דאָ האט ער א שמייעל געטאָן אויף זיין געווענליכען צו-
קער־זיסען אופן און געזאָגט: „איי עם סאָרי, איי קוד'נט בי דעהר,
באט איי הער טו גאָו טו טשוירטש.“ (ס'טוט מיר לייד, וואָס איך
האָב ניט געקאָנט זיין דאָרט, אָבער איך האָב געמוזט געהן אין
קירכע.) כ'האָב זיך געמוזט איינהאלטען, ניט ארויסצופלאַצען מיט
א געלעכטער. אָבער אצונר איז מיר געווען גאנץ קלאָר, אז דער
מאָן האט ווירקליך ערנעצוואו געמוזט זיין א נעפעננשי־דירעקטאָר.
דעם 20טען סעפטעמבער האָב איך פון מיין פרוי געקריגען א
בריעף, אין וועלכען זי האט מיר נעלאָזט וויסען, אז איהר פאל וועט
אין עטליכע טעג ארום ווידער פאָרקומען פאר דער „ארווייזאָרי
קאָמיטע“. כ'האָב געוואוסט, אז אונזערע רוסישע פריינט האָבען
זיך די גאנצע צייט באַמיהט אויסצואווינקען מילי'ס כאַפּרייאונג,
אָבער איך האָב ניט נעלעגט קיין שום האַפנונג אויף אַט דער טע-
טיגקייט. איך בין דערום געווען איבעראשט, וואָס מען האט זיך
איצט, פופצעהן מאָנאט נאָכדעם ווי זי איז ארעסטירט געוואָרן.

ווידער אמאָל געוואָלט פארנעמען מיט דער אָנגעלעגנהייט.
 אין עטליכע טעג ארום האָבען מיך באזוכט מיין פרוי'ס בירדע
 שוועסטער, פאָלי און ראָז, און האָבען מיר געבראכט די נאכריכט,
 אז מילי איז שוין ערשינען פאר דער „אדווייזאָרי קאָמיטע“. ראָז
 האָט זאָגאר געהאט די געלעגנהייט זיך צו קאָנען זעהן און ריידען
 מיט איהר אין דער פארלאַמענט־געביידע, וואו די קאָמיטע פלעגט
 אָפּהאלטען איהרע זיצונגען. דער רעזולטאַט פון דער פארהאַנדלונג
 איז ווירקליך געווען איבעראשענדיג. ווען מילי איז פאָרגעפיהרט
 געוואָרן פאר דער קאָמיטע, האָט זי דער פאָרויצענדער זעהר העב
 ליך באגריסט און געפרעגט, צי זי איז ווירקליך ענטשלאָסען צו
 פאָהרען קיין רוסלאַנד. און ווען מילי האָט אויף דער דאָזיגער
 פראַגע געענטפערט יא, האָט ער געזאָגט, אז ער האלט עס אין דעם
 פאָל פאר זיין פליכט, זי אויפמערקזאם צו מאכען דערויף, אז די
 צושטענדען אין רוסלאַנד זיינען איצט אויסערגעווענליך שלעכט.
 מילי האָט איהם געענטפערט, אז די צושטענדען קאָנען זי ניט אָפּ
 האַלטען, אָבער אז זי מוז פריהער פון אלץ פאָדערן, אז מען זאָל
 אויך מיר און אונזערע צוויי זיהן געבען די ערלויבעניש, צו קאָנען
 מיטפאָהרען מיט איהר.

אָט די פאָדערונג האָט דעם פאָרויצענדען אויסגעקוקט אביסעכ
 מאָדנע, און ער האָט געזאָגט, אז דאָס קאָן דאָך ניט געהן, ווייל איך
 בין א דייטש, און רוסלאַנד געפינט זיך אין קריג מיט דייטשלאַנד.
 דערויף האָט איהם מילי געענטפערט, אז איך האָב אין רוסלאַנד
 אסך פריינט, וועלכע וועלען זיך אויף יעדען אופן אָננעמען פאר
 מיר. אויסערדעם איז זי פעסט איבערצייגט, אז די רוסישע רעגיר
 רונג וועט ניט מאכען קיין שום שוועריגקייטען, און אז איך וועל
 לייכט קאָנען ארייטפאָהרען אהין.

דער פאָרויצענדער האָט זיך עטליכע מינוט צייט שטילערהייט
 באַראַטען מיט זיינע קאָלעגען. דערנאָך האָט ער זיך ווידער גע
 ווענדט צו מילי'ן און געזאָגט:

„אָבער איהר קאָנט דאָך ניט פארלאַנגען, אז מען זאָל אייער
 עלטערן זוהן ערלויבען צו פארלאָזען דאָס לאַנד. אייער זוהן גע

פינט זיך אין מיליטערי־פליכטיגקײט, עלטער, און איהר מוזט באגריי־
פֿען, אז מיר קאָנען איהם אויף קיין פּאַל נישט שיקען קיין רוסלאַנד.
”דאָס באגרייף איך טאקע נישט,” האָט מילי רוהיג געענטפּערט.
”אונזער זוהן האָט דיזעלביגע אָנשוואונגען וואָס מיר און וועט
קיינמאָל נישט שפּילען די ראָלע פון’ם סאָלדאַט. מחמת דעם איז
די זאַך דאָ גאַנץ אנדערש. אויסערדעם האָב איך זיך געפּיהלט באַ־
רעכטיגט אייך צו שטעלען אזא פּאָדערונג. איהר האַלט מיך שוין
פּופּצעהן מאָנאַט אין געפּענגניש אָהן מיר צו געבען א פּראָצעס.
פאַרוואָס באַהאַנדעלט איהר מיך אנדערש, ווי איהר האָט באַהאַנד־
לעלט מיינע קאמעראַדען שאפּיראַ, ל. און לענאַבאַל? ס’איז דערום
בלויז רעכט פון מיין זייט, ווען איך פארלאנג, אז מען זאָל אונז
אלע געבען די ערלויבעניש צו פּאָהרען קיין רוסלאַנד. נישט קוקענ־
דיג דערויף וואָס איהר ווייסט גאַנץ גענוי, וועלכע מיינונגען איך
פאַרטרעט, האָט איהר מיך איינגעשפּאַרט צוואמען מיט פּרויען.
מיט וועלכע איך האָב נישט קיין שום גייסטיגע געמיינשאַפּטליכקייט.
דאָס הייסט נישט, אז איך האָב וואָס עס איז איינצואווענדען געגען
מיינע מיטגעפּאנגענע, אָבער צווישען זיי האָבען זיך אויך געפונען
פּראַסטיטוטקעס, וועלכע זיינען געווען אָנגעשטעקט מיט מורא־דיגע
קראַנקהייטען, און מיר זיינען געצוואונגען געווען, צו באנוצען צו־
זאַמען מיט די דאָזיגע פּרויען די געשיר, טאָלעט, באַד א. א. וו.”
די העררן האָבען זיך אָנגעקוקט איינע די אנדערע מיט פאַר־
לאַרענע בליקען. ס’איז זיי קענטיג געווען זעהר פּיינליך צו הערען
ריידען וועגען אַזעלכע זאַכען.

”אָבער איהר איבערטרייבט געוויס אכיסעל,” האָט דער פּאָר־
זיצענדער געזאָגט מיט א פּריינדליכען טאָן.
”איך איבערטרייב גאַרנישט,” האָט מילי רוהיג געענטפּערט.
”אויב עס געהט אייך אין דעם אויסצוגעפּינען דעם אמת, וועט איהר
מיך צו יעדער צייט געפּינען גרייט, אייך צו ברענגען די באווייזען.
איבעריגענס, האָב איך אַט די זאַכען דאָ בלויז דערמאָנט, כדי איהר
זאָלט מיר שפּעטער נישט קאָנען מאכען קיין פאַרוואורף, אז איך
האָב געשוויגען, ווען איך בין געשטאַנען פאַר אייך, און אז איך

האָב ניט געהאט קיין מוט דאָ פאַרצוברענגען אַט די שענדליכקייט. „איהר האָט אלזאָ ברעה צו ריידען איבער אַט די זאכען, ווען איהר וועט זיין פריי?“ האָט געפרעגט דער פאַרזיצענדער. „יא, איך וועל ריידען וועגען דעם.“ האָט מילי ענטשלאָסען גע- זאָגט. „פאַרזאָ א באלידיגונג פון דער מענשליכער ווירדע, וועלכע מען קאן ניט פאַרגעסען. און ווען עס איז וועל איך דאָך ווידער פריי זיין.“

די העררן פון דער „ארווייזאָרי קאָמיטע“ האָבען זיך א וויילע געשושקעט צווישען זיך. נאָך א קליינער פויזע האָט דער פאַרזי- צענדער ווידער גענומען דאָס וואָרט און געזאָגט צו מילי: „אַבער מיר זיינען ווירקליך ניט אימשיטאָנד צו רעקאָמענדירען דאָס ארויספאַהרען פון אייער עלטערן זוהן, פרוי ראָקער.“ „דאן גיט מיר די געלעגנהייט צו ריידען מיט מיין מאן, כריי איך זאָל זיך קאָנען אייניגען מיט איהם איבער דער דאָזיגער פראגע.“ האָט מילי געענטפערט.

די העררן האָבען זיך ווידער אמאָל אָנגעבויגען איינע צו די אנדערע, כריי זיך שטילערהייט צו באַראַטען. עס זיינען אריבער עטליכע מינוט, ביז מען איז געקומען צו א באַשלוס. ענדליך האָט דער פאַרזיצענדער מיטגעטיילט מילי, אז די קאָמיטע האָט בא- שלאָסען צו דערפילען איהר וואונש, זיך צו קאָנען זעהן און ריידען מיט מיר, און צו דעם צוועק וועט פאַרקומען א צוזאמענקונפט צוויי- שעה אונז דעם 4טען אָקטאָבער אין די צימערען פון דער „ארוויי- זאָרי קאָמיטע“. דערמיט איז די פארהאנדלונג געווען צו ענד, און מילי איז צוריק אָפגעפיהרט געוואָרן נאָך איילסבורי.

אַט די נאכריכט איז מיר אין גאנצען געקומען אומערווארטעט, און איך האָב קוים געקאָנט אויפפאַסען דעם געדאַנק, אז מיר וועלען זיך ווידערזעהן נאָך אזא לאנגער צייט. אָבער ביסלאַכווייז בין איך געוואָרן רוהיגער, און א טיפע פרייד האָט מיך דורכגענומען. ס'איז מיר אפילו ניט געווען גאנץ קלאָר, וואָס פאר א צוועק מען האָט געהאט מיט אַט דער צוזאמענקונפט, אָבער דאָס איז מיר איצט געווען אלצאיינס, אבי מיר וועלען זיך נאָר קאָנען זעהן און ריידען

איינער מיט'ן אנדערן. ביז דעם 4טען אָקטאָבער איז נאָך געווען צו וואַרטען צוויי וואָכען, און איך האָב געפיהלט, אז די צייט וועט זיך פאר מיר ציהען זעהר לאַנג. צום גליק האָט אונז אין לאַגער ניט געפעהלט קיין אַפּוועקסלונג, אזוי אז די צייט איז אריבער שנעלער ווי איך האָב זיך געקאָנט פאַרשטעלען.

דעם 24טען סעפטעמבער נאָכמיטאג האָט דער קאָמאנדיר גענוי מען זיין „אורלויב“. יעדער איינער אין לאַגער איז געווען צופרידען, וואָס ער וועט דעם מאָן א צייט לאַנג ניט דאַרפֿען זעהן, וואָרים שוין דער אָנבליק זיינער אליין איז די מענשען געווען דער-וויידער. אויף מאָרגען איז פּאָפּע פּלוצלינג א שרעקליך אויפגערגערטער געקומען צו מיר און מיר דערצעהלט, אז אונזער מיטגעפאנגענער קרעכס אין'ם „סי-כאַטאַליאַן האָט נאָך וואָס געקריגען א באַפעהל איינצופאקען זיינע זאכען, ווייל ער מוז אין צוויי שטונדען ארום אָפּפּאַהרען נאָך דער „איייל-אַה-מען“. קרעכס איז געווען דער סערקעטער פון'ם קאָמיטעט, וועלכער האָט געהאט די אויפגאבע צו פאַרטערעטען אונזערע לאַנדסלייט ביי דער שווייצער געזאנדשאפט. ער איז געווען א בראַווער מאַן, וועלכער האָט ביז אהער דערפילט זיין פליכט עהרליך און אָהן מורא. אזוי ווי מען האָט געגען דעם מאַן אבסאָלוט גאָרנישט געקאָנט אויסזעצן, האָבען מיר ביידע גלייך איינגעזעהן, אז ער האָט אַט די פּלוצלינגע שטראָף געהאט צו פאַר-דאַנקען בלוז זיין שטעלע. מיר האָבען אַלואַ גענומען לוס'ן און מיר זיינען גלייך אריבער צום קאָמאנדיר'ס אָפיס, כדי צו דערגעהן די אורזאך פון אַט דעם שריט. אָבער דער קאָמאנדיר איז דאָך געווען אויף „אורלויב“, און מען האָט אונז בלוז געזאָגט, אז דער באַפעהל קומט דירעקט פון'ם „וואָר אָפיס“.

די גאנצע געשיכטע איז געווען צו דורכזיכטיג. קיינער פון אונז האָט אפילו אויף קיין איין רגע ניט געצווייפֿעלט אין דעם, אז דער קאָמאנדיר האָט אלעס געוואוסט, נאָך מעהר, אז ער האָט אליין, פיליכט זיך לאָזענדיג איבעררעדען פון זיין באַליעכטען פערלפֿע-בעל, דירעקט געפיהרט דערצו, אז קרעכס זאָל אוועקגעשיקט ווערן פון'ם לאַגער. נאָך אַפּשטויסענדער האָט געמוזט ווירקען דאָס,

וואָס ער האָט דעם פּלאַן געלאָזט אויספיהרען ערשט דאָן, ווען ער איז שוין נישט געווען אָנוועזענד. אָט די קליינליכע און הינטער-ליסטיגע מעטאָדע האָט געמוזט אָפּעקלען יעדען מענשען מיט אַ כאַראַקטער. האָניג אויף די ליפּען און גיפּט אין האַרצען, דאָס איז געווען דער אמת'ער צייכען פון יענעם קלענליכען רעזשים. קיין עהרליכער מאַן איז מעהר נישט זיכער געווען אין אָט דעם גיהנום, וואו נאָר לומפּען און פאררעטער האָבען זיך געקאָנט פיהלען באַ-וואָרנט.

אזוי ווי קרעבס האָט שוין אין צוויי שעה ארום געמוזט פאר-לאָזען דעם לאַגער, האָבען מיר אין דער קורצער צייט גאָרנישט גע-קאָנט טאָן, אַז דער באַפּעהל זאָל צוריקגעצויגען ווערן. וואָרים אויב עס האָט זיך ווירקליך געהאנדעלט וועגען אַ באַפּעהל פון'ם „וואָר אָפּים“, ווי מען האָט אונז געזאָגט, איז געווען בלויז איין מיטעל, מיט וועלכען מיר האָבען זיך געקאָנט באַנוצען : מיר האָבען גע-מוזט בעטען די שווייצער געזאנדשאפט אריינצוטראָגען אַ פּראָטעסט געגען קרעבס' פארשיקונג. מיר האָבען אלזאָ גלייך געשריבען צו דער געזאנדשאפט, אז מען זאָל אונז שנעל ווי מעגליך אָפּשטאַמען אַ באַזוך.

אין צוויי טעג ארום האָבען אונז באזוכט דר. פישער און מאיאָר איזלער פון דער געזאנדשאפט, כדי אויסצוהערען אונזער פאַרלאָנג. איך בין באַאויפטראַגט געוואָרן פון מיינע מיטגעפאנגענע, סיסטע-מאַטיש צוזאמענצושטעלען אונזערע קלאגעס געגען דעם איצטיגען רעזשים אין „פעלעס“ און עס פאַרלעגען פאר די פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט, און האָב זיך פאַרגענומען צו דערפילען אָט די אויפגאבע פולשטענדיג, אָהן אַ שום צוריקהאַלט, נישט קוקענדיג דע-רויף וואָס די פאָלגען זאָלען נישט זיין. כ'האָב דערום באלויכטען דעם איצטיגען סיסטעם און זיינע טרעגער ביז אויף'ן גרונד און באַטאָנט מיט באזונדערער קראַפט, אז דעם קאָמאנדיר פעהלם יעדע פעהיגקייט צו פארנעמען אזא פאראנטוואָרטליכען פאָסטען, ווייל ער האָט נישט דעם ווילען, נישט די גייסטיגע ריהערעוורדיגקייט זאָגאר האַלב-ווענס צו קאָנען פארשטעהן און מענשליך אויפנעמען.

אונזערע נויטען און באדערפענישען. דער פאקט, אז דער קאמאנ-
דיר לאזט זיך אין אלע זיינע באשלוסען באאיינפלוסען פון א נידע-
ריגען מענטשען ווי דער פערלעכעל טרינמאן, איז דער בעסטער
באווייז פאר דער מאָראַלישער געזונקענקייט פון'ם איצטיגען סיס-
טעם. דערנאָך האָב איך נאָך דער רייה נאָך אויסגערעכענט אלע
געשעהענישען פון די לעצטע חדשים און אויף דעם שאַרפסטען אופן
קריטיקירט אלע איצטיגע צושטענדען אין'ם לאַגער. דערביי האָב
איך זיך כסדר באמיהט צו ציהען א פאַראַלעל צווישען דער איצטי-
גער אָרדנונג און דעם גוטען ווילען און די טאדעל-לאָזע עהרליכקייט
פון אלטען קאמאנדיר. צום שלום האָב איך גערעדט וועגען דער
קרעכס-געשיכטע און געבעטען די פארטרעטער פון דער געזאנד-
שאפט אָנצואווענדען זייער גאנצען איינפלוס, אז מען זאָל קרעכס'ן
צוריקשיקען אהער אין לאַגער, וואָרים אויב עס זאָל נאָר ווערן א
געוואוינהייט צו פארשיקען פון'ם לאַגער יעדען אויפריכטיגען מאַן,
וועלכער נעמט זיך אָן פאר די אינטערעסען פון זיינע מיטגעפאָר-
גענע, דאן קאָן איבערהויפט ניט זיין מעהר קיין פראגע וועגען פאר-
טרעטען אונז פאר דער ענגלישער רעגירונג.

נאָך מיר האָט גערעדט פאַפּע, כדי אויף א גרינדליכען אופן
צוצוגעבען דאָס, וואָס איך האָב דאָ און דאָרט פארגעסען צו דער-
מאָנען.

דר. פישער און מאיאָר איזלער האָבען אונז צוגעזאָגט צו טאָן
אלעס וואָס וועט נאָר ליגען אין זייער מעגליכקייט, אָבער ביידע
האָבען ניט פארפעהלט אונז אויפמערקזאם צו מאכען דערויף, אז
צוליעב דער אויסערגעווענליך שווערער לאַגע איז פאראן וועניג
אויסזיכטען צו ערווארטען א גינסטיגע האַנדלונג פון דער ענגלישער
רעגירונג.

כדי אונזערע פאָדערונגען צו געבען מעהר געוויכט, און באזונ-
דערס כדי צו ווייזען דעם קאמאנדיר, אז מיר זיינען ענטשלאָסען
ניט צו לאָזען אריבערגעהן איבער אונז יעדע געמיינע און אומפאר-
שעמטע האַנדלונג אָהן א פראָטעסט, האָבען מיר אין עטליכע טעג
ארום צוגעשיקט צו דער שווייצער געזאנדשאפט א מאסענ-פעטיציע,

וועלכע איז אונטערגעשריבען געוואָרן פון אלע געפאנגענע פון די דריי באַטאָליאַנען און אין וועלכער עס איז קלאָר און אָפען אויסגע- דריקט געוואָרן, אז אויב מען וועט פארשיקען אונזערע פארטרוי- ענס-לייט און אויף אזא'ן אופן מאכען יעדע ווירקזאָמע פארטיידיגונג פון אונזערע אינטערעסען פאר א געווענליכען פאַרס, מוזען מיר זיך אין דער צוקונפט פרייוויליג אָפּזאָגען פון יעדער ווייטערער פארטרעטונג.

דאָס איז געווען א שווערער קאָנאָן, אָבער געהאָלפּען האָט עס אונז ווינציג וואָס. גליקליכערווייז האָט זיך באלד נאָכדעם געמאכט עפעס, וואָס האָט אונז געגעבען די מעגליכקייט זיך אליין צו העל- פען, דורך וואָס מיר זיינען איינמאָל פאר אלע מאָל באַפרייט גע- וואָרן פון איינעם פון די גרעסטע רשעים אין לאַגער.

אין דער פארלאמענט-געביידע

אונזער ווידערזעהן — פאר דער „אדוויזארי קאמיטע“ — מיר זאלען ביידע פאָהרען קיין רוסלאנד — דער פעלדפעכעל טרינמאן אויסגע- פויפט — טרינמאן שלאָגט איינעם פון אונזערע מיטגעפאָנגענע — דאָס קריגס-געריכט — טרינמאן'ס סוף — פארלויבטערונג אין לאַגער — די אַלטע פון „לייברערי האָל“ — דער פערטער קריסטמאס — דער האָוס סעקרעטערי זאָגט אָפּ מיין רייזע קיין רוסלאנד — דער טויט פון אַמאָ שרייבער — אונזער פאל אין דער ענגלישער פרעסע און אין פארלאמענט — דאָס אָפּפאָהרען פון די עלטערע לייט קיין דייטשלאַנד.

אזוי איז ענדליך אָנגעקומען דער 3טער אָקטאָבער. דער גע- דאַנק, אז איך וועל אויף מאַרגען ווידערזעהן מיין מוטיגע לעבענס- חבר'טע, האָט מיך געמאכט איבער-גליקליך. כ'האָב כמעט די גאנ- צע נאַכט קיין אויג ניט געקאָנט צומאכען און איך בין שוין גאנץ פריה געווען אויף די פיס. פאר צעהן אזייגער האָב איך זיך איבער- הויפט ניט געדאַרפט ריכטען, אז מען וועט מיך קומען נעמען. מייע נערווען זיינען געווען געשפאַנט ווי א בויגען, און ס'האָט מיר אויסגעקוקט, אז עס וויל גאָר קיין סוף ניט נעמען צו די פאָר שטונדען, וואָס איך האָב נאָך געמוזט וואַרטען. אָבער ס'איז גע- וואָרן צעהן און עלף אזייגער, אָהן דעם אז מען זאָל האָבען געשיקט נאָך מיר. א שטאַרקע אומרוהיגקייט האָט מיך באהערשט און מיך ארומגעוואַרפען פון אַרט צו אַרט. אָבער שטונדע נאָך שטונדע איז פארביי, אָהן דעם אז איך זאָל עפעס האָבען געהערט. כ'האָב

זיך געטרייסט מיט דעם געדאנק, אז די „אדווייזארי קאָמיטע“ האַלט פילייכט אָפּ איהרע ויצונגען נאָכמיטאג, און איך האָב נאָך אלץ ניט אויפגעגעבען די האָפנונג, אבער דער נאָכמיטאג איז אויך אריבער, און קיינער האָט ניט געשיקט נאָך מיר. אצונד איז מיר קלאָר געוואָרן, אז מען האָט אונז אפגענארט. אין אָנפאנג האָב איך עס גאר ניט געקאָנט באַגרייפֿען, אָבער ביסלאַכווייז האָב איך געדענקט, אז איך פארשטעה וואָס דאָ איז פאַרגעקומען. א ביטער געפיהל האָט מיך דורכגענומען, וואָרים איך האָב געטראכט פון מילי'ן. כ'האָב דאָך צו גוט געוואוסט, וואָסערע טיפע זעלישע יסורים אָט דער טאָג האָט איהר געמוזט פאַרשאַפֿען. כ'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח צו קאָנען באַהערשען מיין אינערליכע אויפֿגעבראכטקייט. מעהר פון אלץ אבער האָט מיך געמוטשעט די מורא, אז מען האָט זי פילייכט באשטראָפֿט פאַר איהר דרייסטע און אפּענ־הארציגע האַלטונג פאַר דער קאָמיטע. מיין שכל האָט, אמת, גע־קעמפט געגען אָט דעם געדאנק, אָבער די ביטערע ערפאַרונגען פון די לעצטע יאָהרען האָבען געהאַט שטאַרק צוטרייסעלט מיין גלויבען אין דעם רעכט־באוואוסטזיין פון די מענשען. אלצדינג איז היינט געווען מעגליך.

אכט יסורים־פולע טעג זיינען פאַרביי, אָהן דעם אז איך זאָל האָבען געהערט עפעס וועגען דער אָנגעלעגענהייט. דעם 12טען אָקטאָבער האָב איך ענדליך געקריגען פון מילי'ן א בריעף, וועלכער האָט געטראָגען דעם דאָטום פון'ם 5טען. פון איהר בריעף האָט מען געקאָנט זעהן, ווי מורא'דיג אָט די לעצטע ענטווישונג האָט איהר געטראָפֿען.

„איך פיהל זיך אליין ווי א פאַרברעכער,“ האָט זי געשריבען, „וואָס איך האָב דערוועקט און דיר אָט די האָפנונג. אָבער ווי אזוי האָט עס מיר גאָר געקאָנט ארויפקומען אויף'ן זינען, צו צווייפלען אין דעם וואָרט פון מענער, וועלכע פאַרנעמען אזא הויכע און פאַר־אָנטוואָרטליכע שטעלע? ס'קאָן זיין, אז אָט די הערן דענקען, אז זיי האָבען צו אונז קיין שום פאַרפליכטונגען ניט. און דאָך האָב איך ביז אהער געגלויבט, אז א געגעבען וואָרט איז הייליג, אלצאיינס,

צי עס ווערט געגעבען צו א קעניג אדער א בעטלער. אבער מיר זיינען ניט קיין בעטלער, מיר זיינען געגנער פון די באשטעהענדע געזשאפטליכע איבלעך, געגנער, וועלכע קעמפען מיט אן אָפּענעם ציעל ("צו געוויסענהאפט", ווי א הער פון'ם זעלבען קלאס האָט מיר אנומאָלט געזאָגט), און דאָס איז אין אונזער צייט קענטיג א פארברעכען."

אבער וואָס מיך האָט אים מייסטען אינטערעסירט, איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס צו דעם דאָזיגען שטאַרק אויפגעבראכטען בריעה איז געווען צוגעלעגט א צעטלע פון דער אויבערשטער צענזור-פאררוואַלטונג, מיט דער באַמערקונג, אז פרוי ראָקער מוז אפנים האָבען א טעות, ווייל אונזער צוזאמענקונפט פאר דער "אדווייזארי קאמיטע" קומט ערשט פאַר דעם 17טען אָקטאָבער. איך האָב אָט די איינזעהעניש קוים געקאָנט באגרייפֿען, און איך האָב זיך גע-וואונדערט, וואָס דער צענזאָר האָט איבערהויפּט געלאָזט דורכגעהן מילי'ס שאַרפע ציילען. על כל פנים, פון די עטליכע צוגעלעגטע שורות איז געווען דייטליך צו זעהן, אז מיר וועלען זיך פונדעסט-וועגען דאָך זעהן. צי דאָ האָט זיך פאַקטיש געהאנדעלט וועגען א מיס-פארשטענדניש, צי מילי'ס צאָרנדיגע ווערטער האָבען די העררן ביז געמאכט, דאָס איז נאָטירליך געווען שווער צו ענטשירדען. אבער דאָס איז מיר אין יענעם מאָמענט געווען גאנץ גלייכגילטיג. די הויפט זאך איז געווען: דאָ איז געשטאַנען גענוי טאָג און דאָטום פון אונזער געפלאַנטער צוזאמענקונפט, און דאָס מאָל האָב איך מעהר קיין צווייפל ניט געהאַט.

ס'איז געווען א מיאוס'ער, אומעטיגער הערבסט-טאָג, דער 17טער אָקטאָבער. די גאנצע נאכט האָט עס גערעגענט, און ס'האָט נאָך אלץ געגאָסען ווי מיט צעכערס פון הימעל. כ'האָב זיך שוין גאנץ פריה געהאַט אויפגעהויבען פון מיין געלעגער, ווייל די טאָטשענדע אומגעדולד האָט דאָך מיר קיין רוה ניט געגעבען. צייטענווייז איז מיר געקומען דער געדאַנק: "און ווי, אויב עס זאָל אויך אצונד ווידער אמאָל זיין אומזיסט?" אבער איך האָב זיך דאָס מאָל גע-פיהלט אזוי זיכער, אז אָט דער געדאַנק האָט מיר ניט געקאָנט

פארשאפען קיין שום שרעק. א פערטעל פאר צעהן אזויגער האָט זיך באַוווּזען א דעמעקטיוו, וועלכער איז געקומען נאָך מיר. ס'האָט נאָך אלץ שרעקליך גערעגענט, אָבער איך האָב יענעם פריהמאָרגען געפיהלט אזוי לייכט אויף'ן הארצען, אז די וועלט איז מיר קיינמאל נישט פאָרגעקומען שענער ווי היינט. מיר זיינען צוערשט געפאָהרען א קורצע שטרעקע מיט דער „אנדערגראונד“, דערנאָך האָבען מיר גענומען א „באס“, וואָס האָט אונז געזאָלט צופיהרען ביז צו דער פאָרלאַמענט־געביידע. הגם איך האָב שוין זינט דריי יאָהר צייט נישט געהאט אראָפגעשטעלט קיין פוס אין דער שטאָט, האָב איך נישט גענומען קיין באַזונדער אינטערעס אין דעם זעלטענעם אַנבליק, וואָריום מיינע געדאנקען זיינען כסדר געווען פאַרנומען מיט אנדערע זאַכען. ס'איז געווען אומגעפער האַלב עלף, ווען מיר האָבען דער־גרייכט אונזער ציעל. מיין באַגלייטער האָט מיך פאָרגעפיהרט פאר דעם סעקרעטער פון דער קאָמיטע, מר. בראַדריק, וועלכער האָט מיך העפליך באגריסט און אונז ביידען אריינגעפיהרט אין א וואַרט־צימער. כ'האָב איהם געפרעגט, צי מיין פרוי איז שוין דאָ. „ניין“, האָט ער געזאָגט, „אָבער מיר ערוואַרטען זי יעדע רגע.“

פּלוצלינג איז מיר ארויפגעקומען דער געדאַנק, אז מען קאָן פילייכט האָבען די אַבזיכט אונז באַזונדער צו פאַרהערען, אָהן אונז צו געבען די געלעגענהייט זיך צו קאָנען זעהן און ריידען איינער מיט'ן אנדערן. גאנץ ספּאָנטאן האָבען זיך ביי מיר ארויסגעריסען די ווערטער:

„מיר וועלען זיך דאָך קאָנען זעהן און ריידען איינער מיט אנדערן?“

„גאנץ באשטימט“, איז געווען דער ענטפער. „דאָס איז דאָך דער צוועק פון אייער זיין דאָ.“

כ'האָב זיך אנדערגעזעצט אויף א שטול גאנץ נאָהנט צום פענסטער און איך האָב ארויסגעקוקט אין דעם כמורנעם, רעגענ־דיגען וועטער. אלערליי געדאנקען האָבען זיך מיר געפלאַנטערט אין קאָפּ. אזוי האָב איך געמוזט זיצען אומגעפער א פערטעל שעה, ווען די טיר האָט זיך פּלוצלינג געעפענט און א דאַמע איז אריינגע־

קומען אין צימער. גלויך נאך איהר איז אריינגעקומען מילי. מיר האָבען זיך אריינגעוואָרפען אין די אַרעמס, אָבער אונזערע ליפּען זיינען געבליבען שטום. אונזערע הערצער זיינען דאך געווען אזוי פול, ווי אזוי האָבען מיר דאן געקאָנט ריידען. כ'האָב געזעהן בלויז די גרויסע, טונקעלע אויגען אָנגעשטעלט אויף מיר און געפיהלט דעם טיפּען, טרערען-פולען בליק, וועלכער האָט מיר אלעס געזאָגט, אלעס אויפגעעפּענט. מר. בראַדריק האָט אונזערע צוויי באַגלייטער געגעבען א שטומען צייכען, און זיי האָבען צוזאמען מיט איהם שטיל לערהייט פארלאָזען דאָס צימער. אצונד זיינען מיר אלזאָ געווען איינע אליין, אָבער ס'איז פארביי א היבשע צייט, איידער די צונגען האָבען זיך ווי עס איז גענומען באוועגען, אזוי אז מיר האָבען גע-קאָנט ריידען איבער דער נייער לאַגע.

מילי איז געווען מיט דער מיינונג, אז מען וועט אונז ביידען און אונזער זיגערנעלע ערלויבען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד, אָבער זי האָט שטאַרק געצווייפּעלט אין דעם, צי מען וועט אויך דיזעלבע ערלויבעניש געבען אונזער עלטערן זוהן, וועלכער איז געווען אינגערניסט צוזאמען מיט מיר אין „פעלעס“. איך האָב זיך שוין פריהער געהאט דורכגערעדט מיט רודאָלף'ן וועגען דער זאך. ער איז געווען פונקט אזוי ווי איך איבעראשט פון דער גאנצער געשיכטע און האָט מיך געהאלטען אין איין בעטען, אז איך זאָל פון זיינעם וועגען די זאך ניט לאָזען פאלען. ס'איז געווען א זעלטענע געלע-גענהייט, וועלכע מיר האָבען דאָ געהאט, און רודאָלף האָט זיך גע-בעטען ביי מיר, אז איך זאָל אָט די געלעגענהייט ניט ארויסלאָזען פון דער האַנד, וואָרים פריהער פון אלץ געהט עס איהם אין דעם, אז מיר זאָלען זיין פריי. ער האָט אין דעם זין אויך געשריבען צו דער מוטער, אָבער מילי האָט נאָך דעם בריעף ניט געהאט דער-האלטען. רודאָלף איז געווען א פרעכטיגער בחור, יונג און פול מיט ענערגיע, און ער איז געווען איבערצייגט, אז ער וועט לייכט איבערקומען די געפאנגענשאפט. אין דעם פרט האָבען מיר זיך ווירקליך ניט געדארפט זאָרגען. מיר זיינען אלזאָ ביידע געקומען צו דער איינשטימונג, אז אויב עס וועט קיין אנדער ברירה ניט זיין,

זאָל מען לאָזען פאַלען די פאָדערונג, אז רודאָלף זאָל מיטפאָהרען מיט אונז.

אזוי האָט אוראי געמוזט אריבערגעהן אומגעפער א שטונדע, ווען דער סעקרעטער און אונזערע צוויי באגלייטער זיינען ווידער אריינגעקומען אין צימער, מר. בראַדריק האָט זיך געווענדט צו מיר מיט דער פראגע, צי איך ווײס, פארוואָס מען האָט מיך געבראכט אהער. איך בין געווען אביסעל איבעראשט און איהם געענטפערט, אז פון מיין פרוי'ס בריעף האָב איך ארויסגענומען, אז די קאָמיטע ווײנשט אויך מיך צו זעהן, כדי צו קאָנען ענטשיידען איבער אונזער פאַל. דערויף האָט ער מיר ערקלערט, אז דאָס איז ניט אזוי. אלס דייטש קום איך איבערהויפט ניט אין באַטראַכט פאר דער קאָמיטע, וועלכע האָט זיך דאָ צו פאַרנעמען אויסשליסליך מיט דעם פאַל פון מיין פרוי. מען האָט מיך בלויז דערפאר געבראכט אהער, איך זאָל זיך קאָנען דורכריידען מיט מיין פרוי איבער אונזערע אנגעלעגענ- הייטען, כדי לייכטער צו מאַכען פאר איהר צו קומען צו אן ענטשייד- דונג.

אָט די ערקלערונג האָט ארויסגערופען אין מיר געמישטע גע- פיהלען, ווייל איך האָב זי ניט געקאָנט אין גאנצען באגרייפען. אָבער דער פאַקט, אז מיר האָבען זיך נאָך אזא לאנגער צושיידונג געקאָנט ווידערזעהן און ריידען איינער מיט'ן אנדערן, האָט מיך מיט אלצדינג איבערגעבעטען.

אין עטליכע מינוט ארום איז מילי פאָרגערופען געוואָרן פאר דער קאָמיטע. דער פאָרויצענדער האָט זי באגריסט מיט די ווער- טער:

„נו, פרוי ראַקער, זיינט איהר נאָך אלץ ענטשלאָסען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד?“

„גאנץ באַשטימט“, האָט מילי געענטפערט, „אָבער בלויז אינ-

טער דעם באַדינג, אז מיין מאַן זאָל מיטפאָהרען מיט מיר.“

„געוויס, געוויס!“ האָט דער פאָרויצענדער צוגעשטימט.

„אָבער די קאָמיטע קאָן זיך ניט ענטשליסען פאָרצושלאָגען, אז מען זאָל אויך ערלויבען אייער עלטערן זוהן ארויסצופאָהרען פון לאַנד.“

יעדענפאלס מאך איך אייך אויפמערקזאם דערויף, אז מיר צווינגען אייך ניט צו פארלאזען ענגלאנד."

און ווען מילי האָט אויף אָט די ווערטער גאַרנישט באַמערקט, האָט ער נאָך אַמאָל געזאָגט:

"איחר פארשטעהט, פרוי ראָקער, מיר צווינגען אייך ניט צו פאַהרען קיין רוסלאַנד."

"כ'פארשטעהט," האָט מילי קורץ געזאָגט.

דערנאָך האָט דער פאַרזיצענדער זי געפרעגט, צי מיר האָבען נאָך וואו עס איז א וואוינונג. מילי האָט געענטפערט, אז יאָ און האָט באַטאָנט, אז הויפטזאכליך זיינען מיר פאראינטערעסירט אין אונזער ביבליאָטעק און עטליכע קלייניגקייטען. דער פאַרזיצענדער האָט ערקלערט, אז אונטער די הוינטיגע אומשטענדען קאָנען מיר כמעט ניט דענקען דערפון מיטצונעמען אונזער ביבליאָטעק קיין רוסלאַנד. דאָס בעסטע וואָלט דערום געווען, אז זי זאָל זיך מיט מיר באַראַטען, ווי אזוי מיר דענקען איינצואַרדנען אונזערע אנגע־לעגעהייטען. דערמיט האָט זיך דער פאַרהער געענדיגט, און מילי האָט זיך צוריקגעקערט צו מיר אין צימער. בעת ווען זי האָט גראָד געהאַלטען דערביי מיר צו דערצעהלען, וואָס דאָרט איז פאַרגעקומען, האָט זיך מר. בראַדריק ווידער באַוויזען אויף דער סצענע און מיך געבעטען מיטצוגעהן מיט איהם, ווייל די קאָמיטע האָט דאָך באַ־שלאָסען מיך צו זעהן.

איך בין אריינגעפיהרט געוואָרן אין א זאַל, וואו זיבען העררן זיינען געזעסען אין א האַלב־קרייז ארום א גרויסען טיש. דער פאַר־זיצענדער, אן אינטעליגענט און ענערגיש אויסזעהענדער מענש, האָט מיך העפליך געבעטען צו נעמען פלאץ. די העררן האָבען מיך אויפמערקזאם אָנגעקוקט. עטליכע פון זיי האָבען שטילערהייט אויסגעטוישט באַמערקונגען איינע מיט די אנדערע. דערנאָך האָט זיך דער פאַרזיצענדער געווענדט צו מיר און מיט דער דייטליכער באַטאָנונג פון'ם יוריסט מיך געפרעגט:

"איחר ווילט אַלזאָ פאַהרען קיין רוסלאַנד, הערר ראָקער?"

„ווען איך זאל האָבען די מעגליכקייט דערצו, גאנץ געוויס.“
האָב איך געענטפערט.

„האַט איהר פריינט אין רוסלאַנד?“ האָט ער ווייטער געפרעגט.

„יא, א היבש ביסעל.“ איז געווען מיין ענטפער.

„ווי איך הער, זיינט איהר באפריינדט מיט דעם פירסט קרא-
פאָטקין.“ האָט ער געזאָגט.

„יא, מיר קענען זיך שוין אומגעפער צוואנציג יאָהר.“ האָב איך
געענטפערט.

„אייער פרוי האָט מיט אונז גערעדט וועגען אייער ביבליאָטעק.
וואָס דענקט איהר דערמיט צו טאָן? איהר באגרייפט דאָך, אז עס
איז איצט ניט מעגליך מיטצופיהרען אייערע ביכער מיט אייך קיין
רוסלאַנד?“

„כ'האָב קיינמאל ניט געטראכט דערפון.“ האָב איך געענטפערט.
„ווען מען זאל מיר געבען א מעגליכקייט צו געהן אויף א טאָג אדער
צוויי אהיים, וואָלט איך שנעל געקאָנט ערליידיגען אַט די אנגעלע-
ענהייט.“

„איך גלויב קוים, אַז מען וועט אייך אין דער הינזיכט מאַכען
וואָס פאר עס איז שוועריקייטען.“ האָט דער פאָרויזענדער געזאָגט.
„יעדענפאלס האָט זיך די „אדוויזאָרי קאָמיטע“ ענטשלאָסען צו
באָהאַנדלען אייער פאַל אלס אן אויסנאם און צו רעקאָמענדירען,
אז מען זאל אייך ערלויבען צו באַגלייטען אייער פרוי און אייער
קליינעם זוהן קיין רוסלאַנד, מיט דעם באדינג נאָטירליך, אַזויב די
רוסישע רעגירונג איז גרייט אייך אויפצונעמען.“

דערמיט איז אויך מיין פארהער געווען צו ענד, און איך האָב
א פּרעהליכער פארלאָזען דאָס צימער. ווען איך בין צוריקגעקומען
צו מיל'ן, האָב איך דאָרט געפונען איהר שוועסטער ראָז און אונז
זער אלטע פריינדן מילי זאבעלינסקי, וועלכע האָט אונז געבראכט
אונזער קליינעם זוהן. די פרייד איז נאָטירליך געווען גרויס. בא-
זונדערס דער קליינער חברה־מאן האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו
טאָן פאר שמחה און האָט ארומגעטאנצט פון איינעם צום אנדערן

פון אונז. נאָכדעם ווי מיר האָבען פארבראכט אומגעפער א שטונדע צוזאמען, איז מר. בראַדריק ווידער געקומען און האָט אונז ערקלערט. אז מען האָט צוגעגרייט א מאָלצייט פאר מיל'ן און פאר מיר. מיר האָבען זיך הארציג אָפגעזעגענט מיט אונזער קינד און מיט די ליעבע פריינט און מיר זיינען אוועק מיט דעם סעקרעטער, וועלכער האָט אונז אריינגעפיהרט אין דעם פארלאמענט-רעסטאָראַנט, וואו מיר האָבען געפונען א קליינעם טיש געגרייט פאר אונז. נאָך די אלע לאַנגע מאָנאטען פון דער געפאנגענשאפט און די ביטערע ערפארונג-גען, וועלכע מיר האָבען געהאט דורכגעמאכט, האָט אונז אַט די אויפ-מערקזאמקייט אויסגעקוקט גאנץ מאָדנע. אלס געפאנגענער האָט מען אין יענער מורא'דיגער צייט שוין גאָר ניט ערווארט מעהר באַ-האנדעלט און רעספעקטירט צו ווערן אלס מענש.

נאָך'ן עסען האָט מען אונז ווידער געלאָזט אליין; מיר האָבען געקאָנט בלייבען צוזאמען אומגעשטערט ביז פינף אזויגער נאָכ-מיטאג און זיך זאָגען איינס דאס אנדערע אלעס, וואָס מיר האָבען געהאט אויפ'ן הארצען. דער געדאַנק, אז אונזער געפאנגענשאפט וועט זיך באַלד ענדיגען, אז מיר וועלען גאָר אינגיכען ווידער זעהן אונזערע פריינט אין רוסלאַנד און צוזאמען מיט זיי ארבייטען פאר דעם טריומף פון דער רעוואָלוציע, האָט אונז אָנגעפילט מיט טיפער צופרידענקייט און האָט אונז דורכגעשטראָמט ווי א באַלזאָס דורך אלע גלידער. אז עס איז ענדליך געקומען די שטונדע, ווען מיר האָבען זיך געמוזט געזעגענען, האָבען מיר זיך אומארמט מיט פרעה-ליכע הערצער, וואָרים מיר זיינען ביידע געווען פעסט איבערצייגט, אז די צושיידונג וועט איצט לאַנג ניט געדויערן. ווער וואָלט דע-מאָלט געדענקט, אז עס וועט נאָך פארגעהן א גאנץ יאָהר, ביז מיר וועלען זיך ווידערזעהן.

אונטער א גוס-רעגען בין איך מיט מיין באגלייטער צוריקגע-פאהרען צום „פעלעס“. ס'איז געווען אן עקעלהאפט וועטער, אבער ביי מיר אין הארצען איז געווען פריהלינג. אלעס האָט אין מיר גע-יובעלט און איז געווען פול מיט האָפנונג. ס'איז געווען א קורצע וויילע פאר זעקס, ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין „פעלעס“. רודאָלף,

קארל'טשיק, די קאפיטאנען און עטליכע אנדערע פריינט האָבען מיך שוין ערווארט מיט אומגעדולד און זיינען געווען געשפאנט צו וויי-סען דעם רעזולטאט פון אונזער צוזאמענקונפט. ס'האָט ניט גענוג מען לאַנג, און די נאכריכט האָט זיך פארשפרייט אין גאנצען לאַגער. יעדער איינער האָט מיר פארגונען מיין גליק, אָבער דער געדאנק איז זיי מווען מיך פארלירען, האָט אלעמען טרויעריג געמאכט, און מיר אליין איז געוואָרן אזוי שווער אויף'ן הארצען, ווען איך האָב געטראכט דערפון, אז איך דארף איבערלאָזען מיינע ליידענס-חברים אונטער אַט די שרעקליכע באדינגונגען.

אויף מאָרגען אין דערפריה זיינען מיך די אָפיצירען באַפאלען און געוואָלט האָבען גענויערע אויסקינפטען. די "גלאָב" האָט געמליך געבראכט א קורצען נאָטיץ איבער אונזער פארהער פאר דער "אדווייזאָרי קאמיטע", אונטער דער סענאציאָנעלער אויף-שריפט: "מר. רודאָלף ראָקער, דער מאָוסט פראָמינענט מען אין אלעקסאנדרא פעלעס, איז גאָאיינג טו ראָשיא" (הערר רודאָלף ראָקער, דער פראָמינענטסטער מאן אין אלעקסאנדרא פעלעס, פאָרט קיין רוסלאַנד). דורך אַט דעם נאָטיץ אין דער צייטונג האָבען זיך די ענגלישע באַאמטע פון'ם לאַגער דערוואוסט וועגען דער גאנצער אנגעלעגענהייט.

באלד נאָכדעם האָט מיך דער לייטענאנט מארטין אוועקגערופען אָן א זייט, כדי צו ריידען מיט מיר וועגען אן אומאנגענעמער פא-סירונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין פארלוף פון מיין אָפּוועזענהייט. קארל'טשיק האָט מיר נאָך געכטען ביינאכט געהאט דערצעהלט די געשיכטע, אזוי אז איך האָב געוואוסט דערפון. ווען מיידזשאָר מאָט, וועלכער האָט געכטען געמאכט די אינספעקציע אויף'ן פלאץ פון'ם קאמאנדיר, איז אריינגעקומען אין באַטאָליאָן גלייך הינטער דעם פעלדפעבל טרינמאן, האָט זיך פלוצלינג דערהערט א הויכער פייף, אויף וועלכען מען האָט גלייך אָפּגעענטפערט פון פארשידענע זייטען. דער מיידזשאָר, וועלכער איז געווען באַליעבט ביי אלע געפאנגענע, האָט זיך קענטיג געפיהלט זעהר אומבאקוועם, הגם קארל'טשיק, וועלכער האָט מיך פארטראָטען, האָט איהם גלייך פאר-

זיכערט, אז אָט די דעמאָנסטראציע איז געווענדעט אויסשליסליך געגען דעם פעלדפעבעל. טרינמאן, וועלכער האָט פארשטאנען, אז די געפאנגענע ווילען דערמיט אויסדריקען זייער מיסאכטונג צו איהם, האָט קוים געקאָנט באהאלטען זיין צאָרן, און ער האָט גע- זאָגט צו דעם מיידושאָר:

„דאָ זעהט מען, אז ראָקער פארשטעהט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיינע לייט אין אָרדנונג.“

ווען דער לייטענאנט האָט מיר אלזאָ אצונד פאָרגעהאלטען ווע- גען דער פאָסירונג, האָב איך איהם גאנץ אָפּען ארויסגעזאָגט, אז איך קאָן אויף קיין פאל ניט זיין פארזאנטוואָרטליך פאר אזעלכע זאכען, ווייל דער פעלדפעבעל רופט זיי אליין ארויס. כ'האָב איהם ערקלערט, אז דורך זיין אומפארשעמטען שפיגאנען-סיסטעם און דורך זיינע אפגעע אינטריגעס געגען דער אינערער פאָרוואלטונג גראַבט טרינמאן סיסטעמאטיש אונטער יעדע נאטירליכע דיסציפלין צווישען די געפאנגענע, און מען מוז זיך בלויז וואונדערן, וואָס עס האָט נאָך ביז איצט ניט פאָסירט קיין ערגערס דערפון. מאַרטין איז געווען איינער פון די עלטסטע אָפיצירען אין לאַגער און האָט פון אייגענער ערפארונג געוואוסט, אז אזעלכע זאכען זיינען פריהער קיינמאָל ניט פאָרגעקומען. ווען איך האָב איהם אלזאָ גאנץ אָפּען ארויסגעזאָגט מיין שטאַנדפונקט איבער דעם אינצידענט, האָט ער געזאָגט, אז ער וועט זיך וועגען דעם דורכריידען מיט דעם פעלד- פעבעל. כ'האָב איהם ערקלערט, אז איך האָב וועניג האָפנונג, אז דאָס וועט עפּעס העלפּען. טרינמאן האָט זיך צוגעוואוינט דערצו צו באַטראַכטען די געפאנגענע אלס ארעסטאַנטען, און אָט דער סיסטעם מוז פריהער אדער שפעטער פיהרען צו שלעכטע פאָלגען. מאַרטין האָט ערקלערט, אז ער וויל פונדעסטוועגען דאָך ריידען מיט איהם, און ער האָט מיך געבעטען צו טאָן אלעס וואָס איז מיר נאָר מעגליך, צוריקצוהאלטען מינע מיטגעפאנגענע פון אומרוהען.

זינט מען האָט טרינמאן'ן אויסגעפייפּט, איז ער געווען אין גאנצען אויסער זיך. ער איז ארומגעלאָפּען ווי א ווילדע חיה און האָט ניט געוואוסט, צו וועמען ער זאָל אויסלאָזען זיין כעס. קענטיג

אז לייטענאנט מארטין האָט איהם דערצעהלט וועגען אונזער גע-
שפּרעך, וואָס האָט איהם נאטירליך געמוזט נאָך מעהר אויפברענגען
געגען מיר. אין דעם דאָזיגען צושטאַנד האָט ער פאַרלאָרן דעם
קאָנטראָל איבער זיך, און זיין קלוגע צוריקהאלטונג, וועלכע האָט
אונז קיינמאָל נישט געגעבען די מעגליכקייט איהם צו קאָנען פאַקען
ביי וואָס עס איז, איז מיט אמאָל געבראָכען געוואָרן. אזוי איז
אלעס געקומען, ווי עס האָט געמוזט קומען. דעם 20טען אָקטאָבער
— ס'איז געווען א שבת און גלייך נאָך די באזוכען — האָט זיך
אין לאַגער פֿלוצלינג פארשפּרייט די נאכריכט, אז דער פּעלדפּעבעל
האָט נאָר וואָס געשלאָגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע, א
געוויסען מילער, אין „סי“—באַטאַליאָן, און דערנאָך האָט ער איהם
מיט דער הילף פון א סאָלדאט פאַרשפּאַרט אין א צעל. די נאכריכט
האָט יעדען איינעם געטראָפּען ווי א רונער. נאָך קיינמאָל פריהער
האָב איך נישט געזעהן מיינע מיטגעפאנגענע אין אזא אויפּרעגונג.
אלעס האָט געשריען, געלאָרעמט, געטומעלט. מען האָט פארוואָר-
פּען דעם פּעלדפּעבעל, וועלכער האָט זיך אין ערגעץ נישט געוויזען,
מיט די שענדליכסטע נעמען. ס'האָט אויסגעזעהן ווי אין א דול-
הויז.

ווען ס'איז געקומען די צייט פון דער צעהלונג, האָבען זיך די
באַטאַליאָנען „בי“ און „סי“ ענטזאגט צו פּאָלגען און מען האָט זיי
אויף קיין פּאַל נישט געקאָנט באוועגען זיך אויסצושטעלען. אזוי ווי
מילער האָט געהערט צו זיין באַטאַליאָן, איז פּאָפּע אוועק צום קאָ-
מאַנדיר, אָבער ווי שטענדיג אין קריטישע מאָמענטען איז ער נישט
געווען אין אַפּים און מען האָט איהם אין ערגעץ נישט געקאָנט געפיר-
נען. פּאָפּע האָט זיך דערום געווענדט צום מיידזשאָר און איהם
ערקלערט, אז עס איז פאראן בלויז איין מיטעל די לייט צו בארר-
היגען, און דאס איז, מען זאָל מילער'ן באלד באפרייען און איהם
לאָזען צוריקגעהן אין באַטאַליאָן. אן אַפיציר, וועלכער איז געווען
דערביי, ווען די גאנצע געשיכטע איז פאַרגעקומען, האָט מיט די
שטאַרקסטע ווערטער אויסגעדרוקט זיין אויפגעבראכטקייט איבער
טרינמאן'ס ווילדע באנעמונג, און דער מיידזשאָר האָט נישט געטראכט

קיין רגע און ארויסגעלאזט מילער'ן פון צעל. ערשט נאכדעם ווי עס איז באקאנט געווארן אין גאנצען לאגער, אז מילער איז באפרייט, האבען זיך די געפאנגענע אויסגעשטעלט צו דער צעהלונג. וואלט זיך דער פערלפעכעל אין דעם טאג געוויזען אין לאגער, וואלט מען איהם זיכער צוריסען אויף שטיקער, אזוי אויפגעבראכט זיינען די געפאנגענע געווען. אט דער געמיינער פייגלינג האט זיך אין סטארטפארד געקאנט ערלויבען צו שלאגען שוואלדע געפאנגענע, אבער דא איז די זאך אנדערש געווען, ווי ער האט עס צו זיין שאדען געוואלט אויסגעפינען.

נאך דער צעהלונג בין איך אוועק צו פאפע'ן, כדי צו דערגעהן די איינצעלהייטען פון דער פאסירונג. פאפע האט גלייך גערופען מילער'ן, און דער דאזיגער האט מיר אלזא ערקלערט, ווי אזוי די גאנצע זאך האט זיך אפגעשפילט. מילער האט אין דעם טאג גע- האט זיין פרוי ביי זיך צו גאסט און איז געשטאנען מיט איהר ביים אריינגאנג צו דעם „איסט-האל“, ווען ס'האט געקלונגען דער סיג- נאל, אז די באזוך-צייט איז געווען צו ענד. די מעהרסטע געפאנ- גענע האבען זיך שוין געהאט צוריקגעצויגען, ווען מילער האט זיך צוגעגרייט צו געזעגענען זיך מיט זיין פרוי. פלוצלינג איז דער פערלפעכעל אויף א פראוואצירענדען אופן צוגעלאפען צו דער פרוי און אנגעהויבען שרייען אויף איהר, זי זאל זיך אפטרעגען אהיים. די פרוי האט ניט געענטפערט מיט קיין ווארט אויף אט דער גרא- בער באליידיגונג און האט זיך געלאזט האסטיג געהן. אצונד האט זיך טרינמאן געווענדט צו מילער'ן און געשריען צו איהם: „גא- אין, יו באגער!“

מילער האט ניט געוואלט אריבערטראגען אט די באליידיגונג און האט געפרעגט דעם גראבען יונג, ווי ער קומט איהם צו זידלען אויף אזא'ן אופן. דא איז טרינמאן געווארן מלא רציחה, האט אנגעכאפט דעם מאן ביים אקסעל און מיט דער הילף פון א סאל- דאט, וואס ער האט צוגערופען, האט ער איהם מיט סטוסאקעס און בריקעס אריינגעווארפען אין א צעל. דארט האט ער מיט ווילדען צאָרן ביי מילער'ן ארונטערגעריסען דעם ראק פון לייב און איהם

אָוועקגעוואָרפֿען אין אַ ווינקעל. דערביי האָט ער אַרויסגעקייכט די ווערטער: "איף יו סעי ענאדהער וואָירד, איי שעל טהראָ יו אין דהעט קאַרנער לייק יור קאָוט." (אויב דו רעדסט נאָך איין וואָרט, וועל איך דיך אַ שללידער טאָן אין יענעם ווינקעל ווי דיין ראָס). דערנאָך האָט ער פאַרהאַקט די טיר הינטער זיך און איז אַ צאָרג-דיגער אַוועק זיין וועג.

דער גראַביאן האָט זיך דאָ פאַרקאָכט אַ מיאוס'ע קאַשע, און עס איז געווען אונזער זאך אַצונד, אויסצוניצען די געלעגענהייט, כדי איינמאָל פאַר אלע מאָל צו מאַכען אַ סוף צו דער געפערליכער ראָלע פון אָט דעם שרעקליכען מענשען. מיר האָבען געזאָרגט דער-פאַר, אז נאָך דעמזעלבען טאָג זיינען אָוועקגעשיקט געוואָרן בריעף צו דער שוועדישער און שווייצערישער געזאַנדשאַפט, אין וועלכע מען האָט זיי געלאָזט וויסען וועגען די פאַסירונגען. פונדעסטוועגען איז מיר גלייך קלאָר געוואָרן, אז מיר מוזען אליין צולעגען אַ האַנד, כדי צו פאַרטרייבען טרינמאַן'ן פון'ם לאַגער. ביז וואנען די צוויי גע-זאַנדשאַפטען וועלען זיך קאָנען ווענדען צו דער ענגלישער רעגירונג און מיט איהר פאַרהאַנדלען, וועט אַריבערגעהן מעהר ווי איין טאָג. דערווייל וועט די אויפֿרעגונג אין לאַגער ווידער איינגעשטילט ווערן. ס'איז געווען קלאָר, אז דער קאָמאַנדיר וועט אָנווענדען אלע מיטלען, כדי צו ראַטעווען זיין שיצלינג, און טרינמאַן וועט אין ערגסטען פאַל אַרויסקומען דערפון מיט אַ "בלויען אויג". דאס אלעס האָב איך גאנץ דייטליך פאַרויסגעזעהן און עס איז מיר געווען פֿולשטענדיג קלאָר, אז דאָ וואָלט בלויז זעלבסט-הילף געקאָנט פיהרען צום ציעל.

אויף מאָרגען איז ניט געווען קיין אינספעקציע, וואָרים ס'איז געווען אַ זונטאָג. די אויפֿרעגונג צווישען מינע מיטגעפאנגענע האָט זיך שוין געהאַט איינגעשטעלט, ווייל טרינמאַן האָט זיך אין ערגעץ ניט געוויזען. מאָנטאָג איז ווידער געווען אינספעקציע, און אזוי ווי עס איז געווען אַ געפאַר, אז דער פעלדפֿעבעל וועט ווי גע-ווענליך באַגלייטען דעם קאָמאַנדיר און זיין שטאַב אויף זיין גאַנג דורך די דריי באַטאָליאָנען, האָט מען אונטער אלע אומשטענדען

געמוזט זעהן, אז דאס זאל נישט געשעהן. איך האב זיך דערום שנעל דורכגערעדט מיט מיינע צוויי קאלעגען פון „איי“ און „סי“ און איך האב זיי געמאכט א פארשלאג, זיך גלייך צו ווענדען צו דעם קאָ-מאנדיר און ווירקען אויף איהם, אז ער זאל נישט מיטנעמען טרינמאן'ן צו דער אינספעקציע. אין פאל אויב ער וועט נישט איינגעהן דערויף, זאלען מיר צוזאמען מיט אלע קאפיטאנען זיך צוריקציהען פון אונז זענען שטעלעס. פאָפּע איז גלייך געווען איינפארשטאנען דערמיט, נאָר לויט האָט זיך געקווינקעלט און געזאָגט, אז די זאך וועט זיך שוין פון זיך אליין אויסגלייכען. אבער ווען איך האב איהם קלאָר פאָנאָנדערגעלעגט אלע איינצעלהייטען, האָט ער זיך ענדליך ער-קלערט גרייט מיט אונז מיטצוגעהן.

מיר זיינען אלע דריי אוועק צו דעם צימער פון'ם קאָמאנדיר, אָבער ער איז נישט געווען אנוועזענר. אָנשטאָט איהם האָבען מיר געפונען מיידזשאָר מאָט און לייטענאנט מארטין. איך האב זיך גלייך געווענדט צום מיידזשאָר מיט דער פראגע:

„איז עס די אבזיכט פון'ם קאָמאנדיר, אז דער פעלדפעבעל טרינמאן זאל ביינאוויינען די היינטיגע אינספעקציע?“

דער מיידזשאָר האָט מיך אָנגעקוקט איבעראשט און געענטפערט מיט אן אומזיכערן טאָן:

„כ'קאָן אייך וועגען דעם נישט געבען קיין אויסקונפט, ווייל איך האב נאָך היינט דעם קאָמאנדיר נישט געזעהן. אָבער ווי איז, ווען ער זאל דאָך האָבען די אבזיכט?“

„אויב דאָס וואָלט געווען דער פאל,“ האָב איך געענטפערט, „דאָן וואָלט איך דאָ געמוזט אין נאָמען פון מיינע צוויי קאלעגען, פון אלע קאפיטאנען און אין מיין אייגענעם נאָמען אָפגעבען די ערקלערונג, אז מיר זיינען געצוואונגען זיך צוריקצוציהען פון אונז זענען פאָסטען. אין אָנבאטראכט פון די פאָסירונגען פון פארגאנגענעם שבת וואָלטען מיר געמוזט זיך אָפזאָגען פון יעדער פאראנט-וואָרטליכקייט, וואָרים מען קאָן דאָך נישט ערוואַרטען פון די מענ-שען, אז זיי זאלען רוחיג אריבערטראָגען דעם אָנבליק פון א מענשען.

וואָס האָט געקאָנט פועל'ן ביי זיך צו שלאָגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע.

מען האָט געקאָנט זעהן אויף'ן מיידזשאָר'ס פנים, אז ער האָט זיך געפיהלט זעהר געטראָפּען דורך מיין ערקלערונג. איך בין געווען איבערצייגט, אז אינעווייניג ביי זיך אין הארצען האָט ער גערעכטפארטיגט אונזער שמעלונג, וואָרים ער איז געווען א דזשענ'טעלמאן, וועלכער האָט ניט געקאָנט האָבען קיין שום סימפאטיע פאר א מענשען ווי טרינמאן. ער האָט זיך צוריקגעהאלטען פון יעדען קאמענטאר און געזאָגט פריינדליך, אז ער וועט לאָזען וויסען דעם קאמענטאר וועגען אונזער ערקלערונג. דער רעזולטאט איז געווען, אז יענעם טאָג איז איבערהויפט ניט פאָרגעקומען קיין אינ'ספעקציע.

נאָכמיטאג האָט מען פאָרגערופען מילער'ן פאר א קריגס-געריכט. אַנשטאָט אַנצוקלאָגען דעם קלעגליכען בחור טרינמאן, האָט מען זיך פאקטיש ענטשלאָסען דערצו, צו באגליקען זיין קרבן מיט אן אַנקלאָגע. ווי עס ווייזט אויס, האָט מען געהאט די אבזיכט אַפצושרעקען דעם מאן, כדי צו ראטעווען דעם פעלדפעבל. מיר האָבען אָנגעבעטען מילער'ן ער זאָל זיך ניט לאָזען באַאיינפלוסען ניט דורך גוטע ווערטער, ניט דורך סטראשונקעס, און מיר האָבען איהם פארשפראַכען אונזער פולע סאָלידאריטעט. ווי פאַפּע, וועלכער האָט אלס זיין באַטאָליאַן-פיהרער געמוזט בייוואוינען די פאַר-האַנדלונג, האָט מיר שפעטער דערזעהלט, האָט מילער דערפילט זיין אויפגאבע מיט מעגליכער ענטשלאָסענקייט. הגם מען האָט גערעדט צו איהם גאנץ שטרענגע דבורים און מעהר ווי איינמאָל אויפמערק-זאם געמאכט דערויף, אז ער שטעהט דאָ ניט פאר קיין געריכט פון געשוואָרענע, האָט ער זיך ניט געלאָזט אַפּשרעקען, נאָר ער האָט דערזעהלט אלעס ווי עס איז געווען, אַהן מורא און צוריקהאלטונג. דער פעלדפעבל האָט אלעס אָפּגעלייקנעט און קאלטבלוטיג ער-קלערט, אז ער איז גרייט צו נעמען אלצדינג אויף זיין שבועה. זאָנאר ווען דער סאָלדאט, וועלכער האָט בייגעוואוינט די גאנצע סצענע, האָט פונקט פאר פונקט כאשטעטיגט מילער'ס ערקלערונג, האָט

טרינמאן נאך אלץ געהאלטען אין איין לייקענען און האָט זיך פאַררופען אויף זיין שבועה. ווילענדיג ניט ווילענדיג איז מען גע- צוואונגען געווען מילער'ן פריי צו לאָזען.

טרינמאן'ס שיקזאל איז אַלזאָ איצט געווען פארויגעלט, וואָרים אויך דער קאמאנדיר האָט ענדליך געמוזט איינזעהן, אז ער האָט דעם מאן לענגער ניט געקאנט האלטען. אז עס איז איהם אָנגעקור מען שווער זיך צו שיידען פון זיין לעבלינג, דאָס האָט מען געקאנט באגרייפן. אויף מאַרגען נאָך דער פאַרהאַנדלונג געגן מילער'ן האָט ער געשיקט רופען פאַפּע'ן, לוס'ן און מיר, כדי אין דער געגענט ווארט פון מידושאָר מאַט און לייטענאנט מארטין צו האלטען פאַר אונז א דרשה און אונז אויס'מוסר'ן. ער האָט אָנגענומען זיין שטרענגסטע מיענע און האָט אונז אָנגעקוקט נאָך דער רייה נאָך מיט שטראָפּענדע בליקען. דערנאָך האָט ער גערעדט אין א שאַרפען טאָן מכה די צושטענדען אין לאַגער און האָט אונז באשולדיגט אלס געגנער פון יעדער דיסציפלין און אָנפיהרער פון רעבעלישע שטיק אין לאַגער, וואָס קאָן אונז סוף כל סוף נאָך טייער קאָסטען.

דאָ האָט מיר ענדליך געפלאצט די געדולד, און איך בין איהם גאָר אָהן דרך ארץ אריינגעפאלען אין די רייד.

„אויב אימיצער האָט אונטערגעגראָבען יעדע נאטירליכע דיס- ציפלין אין לאַגער,“ האָב איך געזאָגט, „איז דאָס דער פעלדפעבעל טרינמאן. טרינמאן האָט זיך פאַרכונדען מיט דעם אָפּפאַל פון'ם גאנצען לאַגער. ער האָט ארומגעקליבען ארום זיך די נידעריגסטע עלעמענטען, געוועזענע אלפאָנסען, באַרדעלען-האַלטער און באזיצער פון געמבלינג-הייזער, און מיט זייער הילף האָט ער אָנגעפיהרט די שענדליכסטע אינטריגעס געגען דער אינערער פאַרוואַלטונג. זיין נידערטרעכטיגער שפּיאָנען-סיסטעם האָט געמאכט דאָס לעבען פון מיינע מיטגעפאנגענע פאַר א גיהנום. אַט דער מאַן האָט געדענקט. אז ער קאָן אונז באַהאַנדלען ווי געווענליכע ארעסטאנטען. וואָר- שינליך איז דאָס געשעהן דערפאַר, ווייל ער האָט געזוכט זיינע באַקאַנטע אויסשליסליך אין יענע קרייזען. ער פלעגט זיך כסדר באַרימען פאַר זיינע געטרייע לייט אין די אויגען, אז ער וועט מיך

און מיינע קאמערעדען פארשיקען אויף דער „איל-אף-מען“. ס'איז זיכער ניט די זאך פאר דער אייגענער פערזאן. וועלכע באוועגט מיך דאָ פאַרצוברענגען אַט די זאכען. איך בין גערן גרייט נאָך היינט אָפגעשיקט צו ווערן נאָך דער „איל-אף-מען“. אָבער וואָס פאַר אַן איינדרוק האָבען אַט די סטראַשונקעס געמוזט מאַכען אויף די מענשען? אונזערע מיטגעפאנגענע האָבען אונז אויסגעוועהלט, ווייל זיי האָבען צוטרוי צו אונז, און ווען זיי האָבען אַלזאָ געמוזט זעהן, ווי אַ באַנדע פון שפּיאָנען און מאַראַלישע אויסוואַרפען, אונטער טרינמאן'ס לייטונג, האָבען אנגעווענדט אַלע מיטלען, כדי צו אונטערגראַבן אונזער ווירקזאמקייט, האָט עס געמוזט קומען דערצו, אז זיי זאָלן אַרויסטרעטען אנטקעגען אַט דער שענדליכער מעטאָדע. יעדער מענש מיט פינף געזונטע חושים מוז פארשטעהן, אז טרינמאן איז דער מאַן, וועלכער האָט אַרויסגערופען רעבעלישע שטיק אין לאַגער און אונטערגעגראַבען יעדע נאַטירליכע אָרדנונג. און ווען אַט די בעסטע פון אַ מענשען האָט נאָך געהאט די העזה אויפֿ צוהויבען זיין האַנד געגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע און איהם אויפֿ'ן שמוציגסטען אופן צו באַשימפען, דאן דארף מען זיך ניט וואונדערן, ווען די מענשען האָבען פארגעסען אַלע פאַרשריפטען און אין זייער גערעכטער אויפגעבראכטקייט רעבעלירן זיי געגען דער גראַבער באַליידיגונג, וואָס מען האָט זיי אָנגעטאָן. ס'איז ווירקליך גענוג, וואָס מיר זיצען דאָ יאָהרען פון אונזער לעבען אומשולדיג גערהייט געפאנגען, אָבער מיר וואָלטען געמוזט זיין הינט, ווען מיר זאָלען צוגעבען, אז מען זאָל אונז נאָך מיסחאַנדלען קערפערליך. אונטער דעם אַלטען קאמאַנדיר זיינען אַזעלכע זאכען קינמאָל ניט פאַרגעקומען. אַ מענש ווי טרינמאן איז אוממעגליך אין אַ לאַגער פון ציוויל־געפאנגענע, און מיר מוזען זיך אָפּזאָגען דערפון, איבער צונעמען די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר זאכען, וועלכע דער פעלד־פּעבעל טרינמאן האָט דורך זיינע אומריינע האַנדלונגען אַליין פאַר אורזאכט.

כ'האָב גערעדט מיט אַ היבש ביסעל טעמפּעראַמענט און איך האָב געזעהן, ווי אויף דעם קאמאַנדיר'ס געזיכט האָבען זיך געביטען

די קאלירען פאר כעס און פארדרוס. בעת איך האב דעם פעלד-
פעבעל אנגערופען א בעסטע האט ער איינפאך א ציטער געטאן.
אבער מיר איז געווען אלצאיינס, ס'האט געקאנט קומען, וואס עס
האט געוואלט. אט דער מאן האט זיך ניט געוואלט איינבילדען, אז
איך וועל פאר איהם זיך בויגען אין דרייען.

נאך מיר האט גערעדט פאפע, וועלכער האט זיך אויך ניט צו-
ריקגעהאלטען, ניט באנוצט קיין פארשטעלטע ווערטער און מיר
אויף אן אויסגעצייכענטען אופן אונטערשטיצט. דא האט דער קא-
מאנדר פלוצלינג ווידער אנגענומען זיין מילדען פנים און ערקלערט
אויף דעם פריינדליכסטען אופן פון דער וועלט, אז ער האט ניט
אנגעהויבען צו וויסען פון די אלע זאכען, און אז ער האט בלויז
אין איינציגען וואונש, צו ארבייטען מיט אונז הארמאניש.

דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט. מיר זיינען געווען גאנץ
זיכער, אז טרינמאן מוז פארלאזען דעם לאגער. אויך איז יעדען פון
אונז געווען קלאר, אז אצונד, ווען דער קאמאנדר האט פארלאזן
זיין בעסטע שטיצע, וועט אנהויבען בלאזען א נייער ווינט אין
לאגער. ער האט אומבאדינגט געמוזט פיהלען, אז ער האט דאס
שפיל געגען אונז פארלאזן, און אזוי ווי ער איז ניט געווען קיין
ענטשלאסענער כאראקטער, האט מען בלויז געקאנט אננעמען, אז
ער וועט דעם קאמף אויפגעבען. די גרעסטע צרה איז געווען די
פולשטענדיגע אומפעהיגקייט פון'ם מאן, וועלכע וואלט פריהער
אדער שפעטער געמוזט פיהרען דערצו, אז ער זאל זיך אויסזוכען
עפעס א נייעם גינסטלינג און זיך איבערגעבען צו איהם אין די
הענט, און דאן וואלט זיך די טראגעדיע אנגעהויבען פון דאס ניי-
על כל פנים, דערווייל איז דער זיג געווען אונזערער. אין גאנצען
לאגער האט געהערשט אן אומגעהויערע פרייד, און דעם פעלדפע-
בעל'ס נפשות זיינען ווי גיפטיגע ווערים פארקראכען אין זייערע
ווינקלען און האבען פון איצט אן ניט געוואגט מעהר קיין קאפ
אויפצוהויבען.

אין פארלוף פון דער גאנצער צייט האט זיך דער פעלדפעבעל
אין ערגעץ ניט געוויזען, ביז ער איז ענדליך דעם 28טען אקטאבער

אוועקגעפֿאָהרען. כ'האָב צופֿעליגערֱווייז געהאט עפעס צו טאָן אין דעם „סטעף אָפֿיס“ און איך האָב איהם דאָרט געזעהן זיצען אין אַ ווינקעל. קיינער האָט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט. דער מאן האָט אויסגעזעהן אַ דערשלאָגענער, און ווען ער האָט מיך דערזעהן, האָט זיך זיין געזיכט פֿארקרימט.

„א וואונדערבארער טאָג היינט“, האָט דער טשיף קלויבס זיך אָפֿגערופֿען צו מיר, און האָט אַ פינטעל געטאָן מיט די אויגען. ס'איז געווען אַ מיאוס וועטער, אין דרויסען האָט געגאָסען אַ שרעקליכער רעגן, אָבער איך האָב פֿארשטאָנען, וואָס ער האָט געמיינט.

„יא, אַ שענער טאָג“, האָב איך געזאָגט גלייכגילטיג. אָבער דער אנדערער האָט געוואָלט טרייבען דאָס שפּיל נאָך ווייטער, און ער האָט געזאָגט:

„איהר האָט זיך, הייסט עס, ענטשלאָסען ניט צו פֿאָהרען נאָך דער „איי־אָף־מען“, הערר ראָקער?“

ס'איז מיר געווען דערווידער זיך צו רייצען און ווייטער צו דערנידעריגען דעם געפֿאלענעם העלד, הגם ער האָט ניט פֿארדינט מען זאָל איהם שאַנעווען, און דערום האָב איך קורץ געענטפֿערט: „איך וועל העכסט וואַרשיינליך באלד פֿאָהרען קיין רוסלאַנד.“ דערנאָך האָב איך שנעל אָפֿגע'פֿטר'ט דאָס וואָס איך האָב גע־האט צו טאָן, און איך בין צוריק אוועק אין באַטאָליאָן.

ווען איך בין אָנגעקומען אהין, האָט מיר מיין סעקרעטער גע־זאָגט, אז דער צענזאָר מיניסטער וויל מיך זעהן. איך בין אוועק צו דעם צענזאָר אין צימער, וואו איך האָב געפֿונען אלע צענזאָרען פֿון'ס לאַגער ביי אַ פֿלאַש בראַנפֿען. אלע האָבען פרעהליך געלאַכט, ווען איך בין אַריינגעקומען, און האָבען מיך באַגריסט מיט ליאַרמענ־דער פֿריינדליכקייט.

„ווי איך זעה, געפינט איהר זיך אין אַן אויסגעצייכענטער שטיר־מונט, מיינע העררן“, האָב איך זיך אָפֿגערופֿען. „יא,“ האָט געענטפֿערט מיניסטער. „דאָס פֿיערן מיר היינט

א געבורטסטאג, און איהר וועט זיך דאך געוויס ניט אפזאגען צו טרינקען מיט אונז א גלעזעל."

דערנאך האָט ער מיך געבעטען ויצען און האָט מיר אָנגעבאָ-טען א ציגאַר.

"געוויס ניט, מיינע העררן," האָב איך געזאָגט, "אָבער מעג מען פרעגען, וועמעס געבורטסטאָג דאָס איז?"

"דער, וועמעס געבורטסטאָג מיר פייערן, איז ליידער ניט אַנ-וועזענדר, וואָרים ער האלט גראַד דערביי צו פארלאָזען אָט די גאסט-פריינדליכע היים," האָט מיניסטער מיט א קלוגען שמייכל גע-זאָגט. "לאַמיר איהם דערמאָנען צו גוטען. צו געזונד, מיינע העררן!" און אלע האבען פרעהליך אויסגעליידיגט זייערע גלעזער.

אלזא אויך דאָ איז די פרייד געווען גרויס, וואָס מען איז ענדליך פטור געוואָרן פון דעם פעלדפעבעל.

דער קאמאנדיר האָט פון איצט אָן אויסגעזעהן גאָר ווי אן אנדער מענש. ער איז שטענדיג געווען פול מיט פריינדליכקייט און האָט מיך פארשטאָטען מיט קאמפלימענטען. יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט קומען מיט זיין שטאָב מאכען די אינספעקציע, פלעגט ער מיך בא-גריסען מיט אויסערגעווענליכער העפליכקייט. דערנאך פלעגט ער זיך אומקוקען אין גאנצען באטאָליאָן און זאָגען צו זיינע באגלויי-טער:

"דאָס איז מיין בעסטער באטאָליאָן. אלעס איז דאָ ריין און פולקאָם."

דערנאך פלעגט ער זיך פלוצלינג א קעהר טאָן צו מיר און זאָגען:

"דאָס איז א גרויסער פארדינסט פאר דעם פיהרער."

אָט דער לויב-געזאָג זיינער איז פאר מיר שטענדיג געווען ווי א פאטש אין פנים, וואָרים איך האָב צו גוט געוואוסט, אז די ווער-טער קומען איהם ניט פון האַרצען. צייטענווייז פלעגט ער מיך אויך פרעגען, ווען מען וועט מיך שיקען קיין רוסלאַנד. כ/האָב פארשטא-נען, אז עס איז איהם שטאַרק געגאנגען אין דעם, פון מיר פטור צו

ווערן. אָבער אזוי ווי איך האָב די גאנצע צייט גאָרנישט געהערט וועגען אונזער זאך, האָב איך איהם ניט געקאָנט געבען קיין אויס־קונפט.

אָנהויב נאָוועמבער האָט מען אונז געבראכט א גרופע אלטע לייט פון „לייברערי האָל“, אן אַרעמען־הויז ניט ווייט פון לאַנדאָן. איינער פון די מענער איז אויף'ן וועג צוזאמענגעבראכען און מען האָט איהם געמוזט ארויפברענגען אויף'ן בארג אין א טראַג־בעטעל. זאָגאר די ענגלישע סאָלדאטען, וועלכע זיינען דאָך שוין געווען גע־וואוינט צו אלערליי טרויעריגע סצענעס, זיינען געווען אויפגע־בראכט איבער דעם. פארוואָס מען האָט אָט די אַרעמע מענשען, וועלכע האָבען דאָך קיינעם קיין שום שלעכטס ניט געטאָן, געבראכט אהער, דאָס איז געווען שווער צו באגרייפֿען. איינער פון די לייט, וועלכער האָט געלעבט דריי און פופציג יאָהר אין ענגלאַנד און געהאט דריי זיהן אין דער ענגלישער ארמיי, האָט זיך באלד נאָך זיין אָנקומען אהער ענטשלאָסען, זיך צו לאָזען אוועקשיקען נאָך דייטשלאַנד, ווייל ער האָט מורא געהאט, אז ער וועט ניט קאָנען אויסהאלטען א לענגערע געפאנגענשאפט. ווי אומבאשרייבליך טרויעריג דאָס אלעס איז געווען!

א קורצע צייט נאָכדעם ווי עס זיינען אָנגעקומען די זקנים פון „לייברערי האָל“ האָט מען אונז ווידער אמאָל געבראכט א טראנס־פּאָרט פון אלטע לייט, פון וועלכע די מעהרסטע זיינען געווען איבער־זעכציג יאָהר. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א פראכטפולער אלטער פון זיבעציג יאָהר, מיט'ן נאָמען טשאַרלס אללען. דער מאַן איז געווען א פישער פון הול, האָט געהאט אכט קינדער און האָט ניט גערעדט קיין וואָרט דייטש. דריי זיהן זיינע האָבען געדינט אין דער ענגלישער ארמיי, איינער איז שוין געהאט געפאלען אין פראנקרייך. דער מאַן האָט ניט געקאָנט ניט קיין פאָטער ניט קיין מוטער, און איז דערצווגען געוואָרן פון א שאַטלענדער, וועלכער האָט איהם דערצעהלט, אז זיין פאָטער איז געווען א שאַטלענדער און זיין מוטער א דייטשע פרוי. אללען איז צופעליג געבוירען גע־וואָרן אין דייטשלאַנד און איז אלס קינד פון זעקס מאָנאַט געקומען

קיין ענגלאנד. אזוי ווי ער האט זיך אכסאלוט געפיהלט אלס ענג-
לענדער, האט ער זיך נאטירליך ניט געמעלדעט ביי דער רעגיסטרי-
רונג פון די אזויגערופענע „פיינדליכע אויסלענדער“. ווען מען האט
דאס שפעטער אויסגעפונען, איז דער אלטער מאן פאר'משפט גע-
וואָרן צו פערצעהן טעג געפענגניש און צעהן פונט געלד-שטראף.
דאס איז אין יענער צייט געווען א זעהר מילדע שטראף. ווי עס
ווייזט אויס, האט דער ריכטער אָנערקענט דאס שרעקליכע פון דעם
גאנצען פראצעס געגען דעם אלטען מאן און ער האט זיך באמיהט
איהם צו באהאנדלען אזוי מילד ווי ער איז נאָר אימשטאנד געווען,
ניט פארלעצענדיג די בוכשטאבען פון'ם געזעץ. דער אלטער אללען
האט מיט א מערקווירדיגער געדולד אריבערגעטראָגען דאס אומרעכט
וואָס מען האט איהם אָנגעטאָן. ער איז געווען זאָרגלאָז, מונטער,
און האט ניט געוואוסט פון קיין טרויער. ס'איז געווען א פארגע-
ניגען דעם מאן אָנצוקוקען. זיין פרעכטיגער כאראקטער-קאָפּ מיט
די פרישע באַקען, מיט די לעבהאפטע אויגען און מיט דער שניי-
ווייסער באָרד וואָלטען געקאנט דינען אלס מאָדעל פאר א מאלער.
ער איז שטענדיג געווען גוט אויפגעלעגט, האט געזונגען דעם גאנ-
צען טאָג און האט געהאט יעדען איינעם אלס פריינד.

דער לאַגער איז ארום יענער צייט ווידער מורא'דיג אָנגעפילט
געוואָרן. מען האט אונז ווידער געהאט צוגעשיקט א גאנצע צאָהל
לייט פון דער „אייל-אָף-מען“, וועלכע האָבען אלע געזאָלט צוריק-
געשיקט ווערן קיין דייטשלאנד, אָבער זיי זיינען דאָ אלע געזעסען
אויף אן אָרט, און קיינער האט ניט געוואוסט, ווען די רייזע וועט
פאַרטגעזעצט ווערן. פינף מאָל האָבען די מענשען שוין געהאט
אוועקגעגעבען זייער באַגאָזש און זיינען אָפּגעטיילט געוואָרן פון די
אנדערע, אָבער אין דעם לעצטען מאָמענט זיינען זיי נאָך אלץ גע-
בליבען דאָ. זעכצעהן חדשים זיינען אויף אזא'ן אופן פאַרגאָנגען.
די אַרעמע מענשען זיינען געווען אזוי פארביטערט, אז זיי האָבען
מעהר קיינעם קיין וואָרט ניט געוואָלט גלויבען. אויף אלע זייערע
פראַטעסטען האט מען זיי געהאלטען אין איין פארוויכערן, אז די
דייטשע רעגירונג איז פאַראַנטוואָרטליך פאר דער דאָזיגער מורא'-

דינער פארשלאפונג, וואָס איז אויך פאקטיש געווען דער פאל. דערצו איז נאך געקומען דאָס, וואָס מען האָט אין נאָוועמבער ווידער אמאָל פארקלענערט די פאַרציעס, דורך וואָס די געפאנגענע זיינען ארייַנגעטריבען געוואָרן אין א געפערליכער שטימונג.

ס'איז שוין שוין געווען איבער א מאָנאט, זינט מען האָט אונז געהאט געגעבען די אויסזיכט צו קאָנען פאַהרען קיין רוסלאַנד. באלד נאָך אונזער פאַרהער פאר דער „אדוויזאָרי קאָמיטע“ האָבען מיינע פריינט אוועקגעשיקט א טעלעגראמע צו קראפאטקין, ער זאָל פועל'ן ביי דער רוסישער רעגירונג צו לאָזען וויסען דער ענגלישער רעגירונג, אז זי האָט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען אונזער קומען. אָבער מיר האָבען וועגען דעם מעהר גאָרנישט גע'הערט און געזעהן. ענדליך, דעם 27טען נאָוועמבער, האָב איך פון מיל'ין געקריגען א בריעף, אין וועלכען זי האָט מיר געלאָזט וויסען, אז זי האָט דערהאַלטען פון-ם האָום סעקרעטערי א צושריפט, לויט וועלכער איהר אינטערנירונג האָט נאָך פאַרלויפֿיג ניט געקאָנט אויפֿ'געהויבען ווערן. ווי ס'האָט אויסגעזעהן, איז אָט די ענטשיידונג געקומען דורך די לעצטע געשעהענישען אין רוסלאַנד. דאָרט איז קערענסקי'ס רעגירונג אין אָקטאָבער ארונטערגעזעצט געוואָרן, און די באַלשעוויקעס האָבען געהאט איבערגענומען די מאכט אין זייערע הענט. די ענגלישע פרעסע איז געווען פול מיט זאָרג און האָט וועגען די נייע מענער קיין גוט וואָרט ניט געהאט צו זאָגען, ווייל מען האָט מורא געהאט, אז זיי קאָנען נאָך שליסען א באַזונדערען שלום מיט דייטשלאַנד.

מיל'י האָט נאָך אפילו אלץ געהאַפֿט, אז נאָכדעם ווי די איצטיגע לאַגע אין רוסלאַנד וועט אביסעל קלאָרער ווערן, וועט מען אונז פילייכט דאָך נאָך געבען די מעגליכקייט צו פאַרלאָזען ענגלאַנד, אָבער איך האָב זיך מיט אָט דער האַפֿנונג ניט געקאָנט טיילען. אָבער ווען מיר האָבען דערנאָך אין דער לעצטער העלפט פון דע'צעמבער געקראָגען צו וויסען, אז צווישען רוסלאַנד און דייטשלאַנד איז עס געקומען צו א וואפענשטילשטאַנד, האָב איך געוואוסט גאנץ באַשטימט, אז יעדע האַפֿנונג איז פאר אונז פאַרלאָרן. אָבער איין

זאך האט מיר אין יענער צייט פון אלע באריכטען אין די צייטונגען אויסגעקוקט צו זיין קלאר: די רעוואלוציע אין רוסלאנד האט זיך געגעבען א מעכטיגען רוק נאך לינקס. דאס איז אויך געווען די מיינונג פון מאלאטעסטא, וועלכער האט מיך א קורצע צייט פאר קריסטמאס באזוכט, ווייל ער האט נאך אלץ געגלויבט, אז מיר וועל לען אין ניכען פאָהרען קיין רוסלאנד.

אזוי איז אָנגעקומען דער פערטער קריסטמאס. אין לאַגער האט געהערשט אן אומעטיגע שטימונג, און עס זיינען געווען בלויז וועניגע צווישען אונז, וועלכע זיינען נאך געווען גאנץ נאָרמאל. כ'האָב געהאט צוגעזאָגט די קראַנקע אין שפיטאַל, אז איך וועל זיי באַזוכען אין דעם ווייהנאכט-אָווענט און זיי האַלטען א קורצע רעדע. ס'איז מיר זעהר שווער אָנגעקומען צו ריידען אין יענעם אָווענט, אבער איך האָב ניט געקאָנט ענטוישען אַט די אַרעמע מענ-שען, וועלכע זיינען דאָך נאָך געווען אין אן ערגערער לאַגע ווי מיר אנדערע, און איך האָב געפרוּאוּט מיט עטליכע האַרציגע ווערטער צוריק אָפּפרישען זייער צובראָכענעם מוט. אָבער אין די באַטאַליאָ-נען איז די אַטמאָספּערע געווען שווער און דריקענד. ווי א קאָשמאַר איז עס יעדען איינעם געלעגען אויף'ן האַרצען, און מען האָט עס ביי די מעהרסטע געקאָנט אַראָפּלייענען פון פנים, ווי מורא'דיג איינ-זאם און פאַרלאָזען זיי האָבען זיך געפיהלט. נאָך א יאָהר, און דאס משוגעים-הויז וואָלט געווען פאַרטיג.

דעם 28טען דעצעמבער זיינען ווידער געקומען עטליכע געפאנ-גענע פון דער „איייל-אָפּ-מען“. פון זיי האָב איך זיך דערוואוסט, אז אונזער פריינד און גענאָסע אַטאָ שרייבער איז געשטאָרבען פון א האַרצעלאַג. כ'האָב געקענט שרייבער'ן זינט די לעצטע צוואנציג יאָהר. אין פארלויר פון אַט דער גאנצער צייט איז ער געווען אומ-ערמידליך טעטיג פאר דער דייטשער באַוועגונג אין לאַנדאָן און האָט באַזונדערס בייגעטראָגען דערצו, צו פארזאָרגען די גענאָסען אין דייטשלאַנד מיט פאַרבאָטענע פּראָפּאגאנדא-ליטעראַטור. און אַט דעם מאָנ, וועלכער איז זיין גאנץ לעבען לאַנג געווען א בייזער געגנער פון'ם מיליטאַריזם און פון'ם קייזערליכען רעזשים אין דייטש-

לאַנד, איז באַשערט געווען צו שטאַרבן אין אן אינטערנירונגס-לאַגער, בעת ווען די ענגלישע צייטונגען זיינען ניט מיעד געוואָרן צו ריידען וועגען א מלחמה פאר דעם זיג פון דער דעמאָקראטיע אין אייראָפּא.

אינמיטען יאנואר האָט מיר מילי געשריבען, אז זי האָט געקריגן נאָך א ברעפּ פון'ם „האַום אָפּיס“, אין וועלכען מען האָט איהר מיטגעטיילט, אז עס איז איהר און אונזער קליינעם זוהן ערלויבט צו פאַהרען קיין רוסלאַנד. אָבער מיר איז די ערלויבעניש אָפּגעזאָגט געוואָרן. אצונד האָבען מיר וועניגסטענס געוואוסט, וואו מיר האָבען געהאלטען אין דער וועלט. מילי האָט זיך קאטעגאָריש אָפּגעזאָגט דערפון, צו פארלאָזען ענגלאַנד אָהן מיר. דערמיט איז פאר אונז אָפּגעשניטען געוואָרן יעדע האָפנונג צו ווערן פריי איידער דער קריג וועט זיך ענדיגען.

דעם 21סטן יאנואר האָט מר. דזש. קינג אינטערפעלירט דעם האָום סעקרעטערי וועגען אונזער פאַל און איז ענערגיש ארויסגעטראַטען פאר מילי'ס באפרייאונג, אָבער ניט קוקענדיג דערויף האָט דאָס דאָך ניט געבראכט וואָס פאר עס איז ווענדונג אין איהר שיק זאל.

אויך „דהי העראָלד“ האָט ווידער אמאָל געפרוואווט אויפמערקזאם מאכען די עפענטליכע מיינונג אויף אונזער פאַל און דעם 11סטן פעברואר 1918 האָט זי געבראכט פאַלגענדען נאָטיץ:

„אויף דעם ענערגישען פראָטעסט פון די פאַלקס-קאָמיסארען פאר אויסלענדישע אָנגעלעגענהייטען איז די ענגלישע רעגירונג ענדליך געווען געצוואונגען צו באפרייען צוויי רוסישע סאָציאליס-טען, טשיטשערין און פעטראָוו. מען האָט אויך ערלויבט פרוי פעטראָוו, א געבוירענע דייטשקע, וועלכע איז געווען אינטערנירט אין איילסבורי, מיטצופאַהרען מיט איהר מאַן. אָבער די פאָדערונג פון דער רוסישער רעגירונג האָט זיך באַצויגען ניט בלויז אויף אַט די צוויי סאָציאליסטען, זי גילט פאר אלע רוסען, וועלכע געפינען זיך אין אן עהנליכער לאַגע. צו די „אנדערע“ פאַלען געהערט אין ערשטער ליניע דער פאַל פון מילי וויטקאָפּ-ראָקער, איינע פון די

מערקווירדיגסטע פיגורען צווישען די רוסישע סאציאליסטען דא אין לאנד, וועלכע איז שוין ניינצעהן מאנאט אפגעזונדערט פון איהר פאמיליע. דעם 28טען יולי 1916 איז זי פלוצלינג ארעסטירט גע-ווארן. מען האט זי געבראכט אין וויין סטריט פאליס סטיישאן. אהן איהר צו ערלויבען זיך צו געזעגענען מיט איהר אכטייעריגען זוהן*), וועלכער איז געווען אין גאנצען אפהענגיג פון איהר. אין עטליכע טעג ארום האט מען זי פון דארט אריבערגעפיהרט אין האלאווי פריזאן. איהרע פריינט האבען באלד פאר איהר אנגא-זשירט אן אדוואקאט, וועמען ס'איז אויך געלונגען, מיט דער הילף פון'ם פארלאמענט-מיטגליד דזש. קינג, פארצוברענגען איהר פאל פאר דער „אדווייזארי קאמיטע“. א ווירקליכע פארטיידיגונג איז יעדענפאלס געווען אוממעגליך, ווייל מען האט דאך געגען איהר ניט געמאכט קיין אפענע און באשטימטע אָנקלאַגע. איהר מאן, רודאלף ראקער, האט געלעבט דא אין לאנד איבער צוואנציג יאָהר און איז געווען רעדאקטאר פון'ם „ארבייטער פריינד“ און פון'ם סאציאל-פילאָזאָפישען זשורנאל „זשערמינאל“. באזיצענדיג גוטע פעהיגקייטען און הויכע כאראקטעראייגענשאפטען, איז ער געוואָרן דער פיהרער פון דער ארבייטער-באוועגונג אין איסטענד, וועמעם נשמה און אינספיראטאָר ער איז די גאנצע צייט געווען. ווען מען האט איהם ארעסטירט דעם 2טען דעצעמבער 1914 אלס אויגערו-פענעם „פיינרליכען אויסלענדער“, האט אָט די האנדלונג ארויסגע-רופען דעם איינשטימיגען פראטעסט פון אלע אָפּטיילונגען פון דער טרייד יוניאָן באוועגונג אין איסטענד. דעם 20טען סעפטעמבער 1917, נאך א געפאנגענשאפט פון פופצעהן מאנאט, איז מילי וויט-קאפראקער ווידער אמאל גערופען געוואָרן פאר דער „אדווייזארי קאמיטע“. מען האט איהר ערקלערט, אז נאך נייע באטראכטונגען

(*) דאָס איז ניט אין גאנצען ריכטיג. אונזער אינגעלע איז גראָד יעקומען אחיים פון דער שולע, ווען מילי איז ארעסטירט געוואָרן. אָבער מען האט איהר ניט ערלויבט צו לאָזען וויסען א באקאנטע פאמיליע אין הויז וועגען איהר ארעסט, אזוי אז דאָס קינד איז געבליבען אויפער אליין אין דעם אָפּארטמענט.

האָט מען באשלאָסען, איהר צו געבען די ערלויבעניש צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. זי האָט געדאנקט דער קאָמיטע, האָט אָבער ער-קלערט, אז עס איז איהר אוממעגליך צו מאכען די ריזע קיין רוס-לאַנד אָהן איהר מאַן. דערנאָך האָט מען אויך איהר מאַן געבראכט פאר דער קאָמיטע. דעם 17טען אָקטאָבער זיינען זיי ביידע ערשיי-נען אין האַוז אָפּ קאמאנס, וואו מען האָט זיי נאָך א קורצען פאר-הער געלאָזט וויסען, אז די „אדווייזאָרי קאָמיטע“ האָט באשלאָסען צו רעקאָמענדירען, אז מען זאָל זיי ביידיען צוזאמען מיט זייער קינד ערלויבען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. זינט דאן זיינען ווידער אריי-בער דריי חרשים, ביז מען האָט ענדליך געלאָזט וויסען מילי וויט-קאָפּראַקער, אז עס איז איהר ערלויבט צוזאמען מיט איהר אכט יעריגען אינגעל צו פאָהרען קיין רוסלאַנד, אָבער אָהן איהר מאַן. נאָך דער ענטשיידונג אין דעם פאל פון פעטראָוו שיינט אונז, אז אַט דער באַשלוס האָט וועניג באַרעכטיגונג. די פראגע שטעהט אצונד אזוי: זאָל מען פריי לאָזען רודאָלף ראַקער, אדער זאָל מילי וויטקאָפּראַקער באַשטראָפּט ווערן דערפאר, ווייל דער „האַום אָפּיס“ איז ניט פעהיג אַרויסצוגעבען א פאסענדען אורטייל?

דערווייל האָט די ענגלישע רעגירונג אויך געקריגען פון רוס-לאַנד אן אָפיציעלע נאָטע, אין וועלכער מען האָט איהר מיטגעטיילט, אז די רוסישע רעגירונג וועט ניט מאכען קיין שום שטערונגען צו מיין אריינפאָהרען אהין. אָבער דאָס האָט אלעס גאָרנישט געהאָל-פען. די ענגלישע רעגירונג איז איינמאָל פאר אלע מאָל געווען ענט-שלאָסען מיר אָפּצוזאָגען די ערלויבעניש צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. וואָסערע אורזאכען עס האָבען זי געקאָנט פיהרען דערצו, דאָס איז געבליבען איהר געהיימניס.

דעם 11טען פעברואר האָבען די ענגלישע צייטונגען געמעלדעט, אז רוסלאַנד האָט געשלאָסען פרידען מיט דייטשלאַנד. אַט די נאָכ-ריכט האָט אריינגעבראכט מיינע ליידענס-חברים אין א פרעהליכער שטימונג. מען האָט ווידער געוואַגט צו האָפען, און אין דעם דאָ-זיגען ערשטען שלום-אָפּמאך האָט מען געזעהן א זיכערן צייכען,

אז די מלחמה האלט ביים סוף. אָבער מיר אליין איז געוואָרן שווער אויפ'ן הארצען, וואָרים דער שלום פון ברעסט-ליטאָווסק האָט מיר אַויסגעקוקט אלס דער ערשטער טויט-קלאַפּ פאר דער רויסישער רעוואָלוציע. ווי ס'איז געווען צו אורטיילען פון די באַריכטען אין די צייטונגען, האָט דער פרייסישער מיליטאָריזם ברוטאַל אַרויפגע-שטעלט דעם פוס ביי די רוסען אויפ'ן קאַרק. רוסלאַנד איז געווען פולשטענדיג אונטערוואָרפּען אונטער די דייטשע ארמיען. אלע צוואַנגען וועגען א „גערעכטען שלום אָהן אנעקסירונגען“ זיינען מיט שפּאַטישען געלעכטער פאַרוואָרפּען געוואָרן פון די רעגירענדע קלאַסען אין דייטשלאַנד, ווייל רוסלאַנד איז געלעגען אויף דער ערד און האָט זיך ניט געקאָנט מעהר וועהרען. דער באַרימטער זעץ מיט'ן פויסט, וואָס גענעראַל האָפּמאַן האָט דערלאַנגט אויף דעם פאַר-האַנדלונגס-טיש פון ברעסט-ליטאָווסק, איז געווען א פויסט-קלאַפּ, וואָס דער מיליטאָריזם האָט געגעבען דער צוקונפט פון אייראָפּא. אלע סימפּאטיעס, וואָס די קיזערליכע דייטשלאַנד האָט נאָך דאָ אויף דאָרט געקאָנט האָבען אין דער וועלט, האָבען דורך דער שענדר-ליכער פאַרגוואַלטיגונג פון רוסלאַנד געמוזט אין גאַנצען דערשטיקט ווערן. צוליעב דעם גרונד האָט יענע העכסט-רעאַקציאָנערע קליקע, וועלכע האָט זינט די לעצטע יאָרן פול געמאַכט גאנץ דייטשלאַנד מיט איהר נאַרישן נקמה-געשריי, ניט דאָס קלענסטע רעכט צו פראָ-טעסטירען געגען דעם ברוטאַלען געוואַלט-אַקט פון ווערסאַיל, וואָ-רים דאָס איז געווען זי, וועלכע האָט סאַנקציאָנירט דעם געוואַלט-פרידען פון ברעסט-ליטאָווסק און איהם גערעכטפאַרטִיגט אלס דאָס רעכט פון'ם שטאַרקערן.

ס'איז געווען אינמיטען פעברואר, ווען מען האָט ענדליך בא-שלאָסען זיך צו נעמען ערנסט צו דעם איבערשיקען פון די עלטערע לייט קיין דייטשלאַנד. די אַרעמע מענשען, וועלכע מען האָט זעכ-צעהן מאָנאַט נאָכאַנאַנד געהאַט ארומגעפיהרט ביי דער נאָז, האָבען צוערשט גאָר ניט געוואָלט גלויבען אין דעם, אָבער דאָס מאָל איז עס ווירקליך געווען ערנסט. א גרויסע צאָהל גוטע פריינט און בא-קאַנטע האָבען אין יענע טעג גענומען אָפּשיד פון אונז. צווישען

זיי האָבען זיך אויך געפונען מיין אלטער קאמערעד ריכארד קלאזע און הערמאן קאלענבאך, וועלכער איז געקומען צו אונז פון סטראט פאָרד, און וועמען מיין פרוינד ל. האָט מיר ווארם רעקאָמענדירט. קאלענבאך איז געווען אן אייגענארטיגער כאראקטער, וועלכער האָט אין זיין לעבען דורכגעמאכט א מאָדנע פארוואנדלונג. ער איז געקומען אלס יונגער ארכיטעקט קיין זידאָפריקא, וואו ער האָט פאר זיך געוואונען אן אויסגעצייכענטע פּאָזיציע. ער האָט ליעב געהאט די פריידען פון'ם לעבען און איז געווען א טעגליכער גאסט אין די גרויסארטיגע קלובען פון יאָהאניסבורג, ביז ער האָט זיך פלוצלינג דורך א צופאל באַקענט מיט דעם בארימטען אינדיער מאָהאנדראַס קאַראַמכאַנד גאַנדהי, וועמען מען רופט היינט אין גאנץ אינדיע „מאָהאַטמאַ — די „גרויסע נשמה“. אָט דער זעלטענער מאן, וועלכער האָט זינט די לעצטע יאָהרען געפאנגען די הערצער פון גאנץ אינדיע מיט זיין געוואלטיגער פערזענליכקייט, איז אצונד געוואָרן דאָס גרויסע געשעהעניש אין קאלענבאך'ס לעבען. גאנדהי'ס אידעען און איבערהויפט זיין וואונדערבאר ריינער און מילדער כאַראַקטער האָבען געמאכט אויף איהם א געוואלטיגען איינדרוק און פלוצלינג געגעבען זיין לעבען א גאנץ אנדער ריכטונג. פון דעם אמאָל ליגען לעבעדיג איז געוואָרן א באוואונדערער פון'ם אסקעטיזם און פון'ם באנוגענען זיך מיט גאָרנישט. ער האָט זיך אָנגעשלאָסען אַן גאנדהי'ן און געלעבט מיט איהם צוזאמען אויף א פאָרם אין פעניקס נעבען דורבאָן. ווען גאנדהי האָט צוזאַמענגעשמידט די אזיאַטען אין זידאָפריקא צו יענער מעכטיגער באַוועגונג פון'ם פאַסיווען ווידערשטאַנד געגען דער רעגירונג, וועלכע האָט ערשט באַקאנט געמאכט זיין נאָמען אין ברייטע ווייטע קרייזען, איז קאלענבאך געשטאַנען געטריי ביי זיין זייט און איז געגאנגען מיט איהם צוזאמען אין געפֿענגניש.

קאלענבאך האָט מיר דערצעהלט געוויסע אינטערעסאַנטע זאַכען פון'ם לעבען פון דעם גרויסען אינדיער, וועלכער פלעגט איהם שטענדיג שוועבען פאר די אויגען אלס אומדערגרייכבאר ציעל. איך זאָג אומדערגרייכבאר, וואָרים אין דעם דאָזיגען אייראָפּייער האָבען נאָך

אלץ געווירקט די אלטע נייגונגען פון זיין ראסע און די גע'ירש'ענטע פארשטעלונגען פון דער פארגאנגענהייט, וועלכע האָבען אַצונד כסדר געלעבט אין קריג מיט דער נייער דערקענטעניש. אזוי איז אין זיין לעבען פאָרגעקומען א גאנצע רייה פון אינערליכע קאָנפליקטן, וועלכע ער האָט געזוכט מיט אלע מיטלען אויסצוגלייכען, אָבער דאָס איז איהם קיינמאָל ניט ריכטיג געלונגען. גאַנדהי האָט פון צייט צו צייט געשריבען צו זיין פריינד פון אינדיע. כ'האָב גע'לייענט פארשידענע פון די דאָזיגע בריעף און איך האָב זיך שטענדיג געפיהלט געטראָפּען פון דער גרויסער מילדקייט און פון דער איינפאכער, ניט פרעטענציעזער גלויביגקייט, וואָס האָט ארויסגע'רעדט פון די דאָזיגע שורות. קאלענבאך האָט זיך געהאט פעסט פאָרגענומען נאָך דער מלחמה צו פאָהרען קיין אינדיע, כדי צו בלייבען שטענדיג פאראייניגט מיט גאַנדהי'ן. צי ער האָט דער'גרייכט זיין ציעל, ווייס איך ניט.

דאָס „אהיים-שיקען" פון אזויפיעל פון אונזערע עלטערע ליי'דענס-חברים האָט אין אסך געפאנגענע נאָך פארשטאָרקט די האָפ'נונג, אז דער סוף פון דער מלחמה איז נאָהנט. דער פאקט, אז ביז נאָהער האָט מען די מענשען שטענדיג אין דער לעצטער מינוט צו'דיקנעהאלטען און אַצונד האָט מען גאָר אומגעריכטערהייט געענ'דערט די מעטאָדע, איז פאר מעהר ווי איינעם צווישען אונז געווען א צייכען, אז הינטער די קוליסען האָט עפעס געמוזט פאָרגעהן. קיין צווייפּעל, מען האָט זיך שוין גענומען גרייטען צום שלום. מחמת דעם האָט מען געזוכט באצייטענס ארויסצו'פטר'ן אזויפיעל מענשען, וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך געווען. אזוי איז פאר אסך פון אָט די אזוי שווער געפרוואוטע מענשען זייער האַרציגסטער וואונש געוואָרן דער פאָטער פון'ם געראנק. מען האָט ווידער גע'וואָלט האָפּען, און מען האָט געהאָפּט. און ס'איז געווען גוט אזוי, וואָרים אָט די פאלשע האָפּנונגען האָבען מעהר ווי איינעם פון אונז פארהיט פון לאַנגזאם איבערגעהן צום וואַנזין.

איינצעלהאפט און מאסען-אינטערנידונג

ווירקונג פון דער געפאנגענשאפט אויף דער געמיט־שטימונג — לאגער-פסיכאלאגיע — קלאסען-געגענוואצען — די מאסען-באאוינפלוסונג — די טראגעדיע פון אונזערע שול און בילדונגס-אינסטיטוציעס — די געביידע פון דער „יאנג מענס קריסטשען אסאסיאישאן“ — די כינעזישע וואנט פון גייסטיגער באשרענקטקייט — גייסטיגער אונ-טערגאנג — דער קינעמאטאגראף — באטראכטונגען.

ס'איז צייט צו באטראכטען אביסעל גענויער די ווירקונגען פון דער אינטערנידונג אויף דעם געמיט־צושטאנד פון די געפאנ-גענע. גראד אויף אט דעם געביט טרעט ארויס בולט'ער און דייט-ליכער ווי איבעראל דאס אומזיניגע און פארברעכערישע פון'ס גאנ-צען אינטערנידונגס-סיסטעם.

דער פסיכישער צושטאנד פון'ס מענשען איז שטענדיג ענג פארקניפט מיט זיינע צייטווייליגע פיזישע באדערפענישען און מיט די מאטעריעלע באדינגונגען, אונטער וועלכע ער לעבט. יעדער פסיכישער איינדרוק איז דער רעזולטאט פון דער קערפערליכער דרויסען-וועלט, וועלכע רינגעלט אונז ארום, א גייסטיגע אפשפיג-לונג פון די מאטעריעלע פאקטען, מיט וועלכע מיר קומען אין בא-דיהרונג. טראדיציעס און פערזענליכע ערינערונגען און פארגאנגענע צושטענדען פון אונזער לעבען טרייבען צו מאכען געוויסע פארגליי-כען און ניבען דעם פסיכישען פיהלען א באשטימטען שטעמפעל. אבער אזוי ווי די אויסערליכע פארהעלטענישען פון אונזער לעבען זיינען ניט תמיד גלייך, דערפאר קאנען אויך די איינדריקען, וועלכע

דער מוח נעמט אויף, ניט זיין שטענדיג דיזעלביגע און מוזען צו-
ליעב דעם ארויסרופען אין אונז פארשידענע שטימונגען.

אין דער געפאנגענשאפט געהט צו דאָס דאָזיגע בייטען זיך
פון'ם פסיכישען פיהלען אסך שנעלער ווי אין'ם נאָרמאלען לעבען.
אויך מאַניפעסטירט עס זיך אין פיעל שטאַרקערע גייסטיגע אויפ-
טרייסלונגען. און אזוי ווי די געפאנגענשאפט אָן און פאר זיך איז
אן אומנאָרמאלער צושטאַנד, איז אויך דאָס פסיכישע פיהלען פון'ם
געפאנגענעם מעהר אָדער וועניגער אומנאָרמאַל און קאָן אונטער
געוויסע אומשטענדען אָננעמען דירעקט פאַטאָלאָגישע פאָרמען.
דערביי שפילט נאטירליך א וויכטיגע ראָלע דער סאָרט געפאנגענ-
שאפט. ביי א מענשען, וואָס איז פאר'משפּט צו איינזאַמער פאַר-
האַפטונג און וועמעם דרויסענדיגע וועלט איז באַשרענקט בלוז אויף
דעם ענגען רוים פון זיין צעל, איז יעדער גייסטיגער איינדרוק א
ריין פערזענליכער. זיין פסיכישער צושטאַנד איז כמעט אין גאנצען
אָפהענגיג פון זיינע אייגענע ערינערונגען און די פארגלייכען מיט
דער לאַגע, אין וועלכער ער געפינט זיך אצונד. איבער דעם מין
איינדריקען ענטשיידעט קודם כל דער פערזענליכער טעמפּעראמענט
און דער גייסטיגער ענטוויקלונגס-גראַד פון'ם געפאנגענעם. די
נשמה-איינדריקען פון א מענשען וואָס געפינט זיך אין איינצעל-
האַפט קאָנען אָפט זיין זעהר טיף, מחמת די איינזאַמקייט איבט דאָך
אויס א מעכטיגע ווירקונג אויף דעם אינערליכען לעבען. אָבער די
איינזאַמע פארהאפטונג — באַזונדערס ווען זי געדויערט א לאנגע
צייט — קאָן אויך פיהרען צו נאַרישער איריאַטסטוואָ. דאָס טרעפט
הויפטזאכליך ביי מענשען, וועלכע האָבען ניט קיין רייכען אינער-
ליכען לעבען און זיינען צוליעב דעם מעהר אָנגעוויזען אויף דער
געזעלשאפט פון אנדערע. אָבער אין ביידע פאַלען איז דאָס פסי-
כישע פיהלען פון אזעלכע געפאנגענע אסך וועניגער אויסגעזעצט
די שטאַרקע און פלוצלינגע אויפטרייסלונגען, וועלכע זיינען פשוט
אומפארמיידליך ביי א מאסענ-געפאנגענשאפט.

אין אן אינטערנירונגס-לאַגער, צום ביישפּיל, וואו עס געהט אָן
רעגעלמעסיג און אומאונטערבראָכען אן אומאויפהערליכער פאר-

קעהר צווישען עטליכע טויזענט מענשען, זיינען אויך די זעלישע אויסווירקונגען נאטירליכערווייז גאנץ אנדערש. די גייסטיגע איינ-
 דריקען, וועלכע דער איינצעלנער נעמט אויף, טראָגען דאָ ניט שטענ-
 דיג קיין פערזענליכען כאַראַקטער, זיי זיינען גיכער ענג פאַרבונדען
 מיט די איינדריקען און געפיהלען פון די מיטגעפאנגענע. אַט דער
 איינפלוס פון דער אומגעבונג איז אַפט אזוי שטאַרק, אז ער לעשט
 צייטענווייז אין גאנצען אויס די אורשפרינגליכע נשמה-שטימונגען
 פון'ם איינצעלנעם אָדער ער גיט זיי א גאנץ אנדער אויסדרוק. אזוי
 ענטשטעהט נעבען דער פסיכאָלאָגיע פון'ם איינצעלנעם נאָך א
 באַזונדערע קאלעקטיווע שטימונג-אַטמאָספערע, א מין לאַגער-פסי-
 כאָלאָגיע, וועלכע מוז מיט צווינגענדער נויטווענדדיגקייט ארויסקור-
 מען פון די איינפלוסען פון'ם שטענדיגען צוזאַמענלעבען. די פער-
 זענליכע ליידען, פריידען, האַפנונגען און ענטווישונגען, צו וועלכע
 דער איינצעלנער געפאנגענער איז אויסגעזעצט, לאָזען איבער מעהר
 אָדער וועניגער באַשטימטע איינדריקען ביי זיינע ליידענס-חברים
 און רופען אין זיי ווידער ארויס באַזונדערע זעלישע צושטענדען.
 אַזעלכע מאַסען-באַאיינפלוסונגען טרעטען צייטענווייז ארויס
 מיט אַזא איבערמעכטיגער קראַפט, אז אפילו קריטיש-געשטימטע
 נאטורען קאָנען זיך קוים אויסדרעהען פון זיי, און אין געוויסע פאַ-
 רען לאָזען זיך די מענשען הינרייסען צו האַנדלונגען, וועלכע זיינען
 פולשטענדיג אין ווידערשפּרוך מיט זייער פערזענליכער איבערציי-
 גונג. דערפון קומט עס, וואָס דער פסיכישער צושטאַנד פון די
 געפאנגענע אין א מאַסענ-לאַגער איז אזוי שטאַרק קאָמפליצירט און
 מוז דעם אויבערפלעכליכען באַבאַכטער פיהרען צו גאנץ פאַלשע
 שלוסען. דאָס איז די אורזאך, פארוואָס די באַריכטען אין די ציי-
 טונגען איבער די אינטערנירונגס-לאַגערען, וועלכע זיינען דאָך גע-
 ווענליך אויסשליסליך די רעזולטאַטען פון שנעלע, אויבערפלעכליכע
 באַזוכען, זיינען אין אַזא שרייענדען ווידערשפּרוך מיט די אייגענט-
 ליכע פאַקטען.

דאָ פאנגט זיך גלייכצייטיג אַן די גרויסע טראַגעדיע פון די
 קריגס-געפאנגענע ציוויל-לייט. אַט די מענשען זיינען גאָר פליצלינג

ארויסגעריסען געווארן פון'ם קרייז פון זייערע פאמיליעס און פון זייערע נאָרמאַלע לעבענס-באַדינגונגען און אונטערוואָרפֿען געוואָרן אַהן א שום איבערגאנג אונטער א שטרענגען מיליטעריסטישעם, וואָס האָט זיי אויף דעם ברוטאַלסטען אופן באוויזען זייער אומ-גליקליכע לאַגע און זייער אבסאָלוטע רעכטלאָזיקייט. אין די מעהר-סטע פאַלען האָבען זיך די מיליטערישע באַאמטע אפילו ניט גע-געבען די מיה צו וועלען ריכטיג פאַרשטעהן די לאַגע פון די געפאַנ-גענע. אין אסך פאַלען זיינען זיי איבערהויפט ניט פעהיג געווען, זיך צו קאָנען מאַכען וואָס פאַר עס איז קלאָרען באגריף איבער דעם געמיטצושטאַנד פון די מענשען. אין גרונד גענומען, איז דאס א גאַנץ נאַטירליכע זאַך, ווייל יעדער מיליטערישער סיסטעם גרינדעט זיך אויף בלינדער געהאָרכזאמקייט און אויף דער באדינגונגס-לאָזער אונטערווארפונג פון זיינע אונטערגעגעבענע. דאָ איז ניטאָ קיין פלאץ פאַר פסיכאָלאָגישע פאָרשונגען און באַאָבאַכטונגען. דער מענש — איבערהויפט ווען ער האָט נאָך דאָס אומגליק צו זיין א געפאַנגענער — איז ביי די מיליטערי-באַאמטע אין די אויגען בלויז א טויטער נומער. אזוי זיינען מיר אויך אין דער אָפיציעלער שפראך באַצייכענט געוואָרן ניט אלס מענשען, נאָר אלס „באַדיס“, אלס קערפערס.

אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ענטשטעהט צווישען די גע-פאַנגענע און דער מיליטערי-פאַרוואַלטונג שוין פון אָנפאַנג אָן א ריז, אן אָפגורנד, וואָס מוז ווערן אלץ טיפער און דערווייטערטער, וואָס וועניגער עס איז פאַראן ביי די מיליטערישע באַאמטע דער ווילען אדער די פעהיגקייט זיך אריינצוטראַכטען אין דער ווירקלי-כער לאַגע פון די געפאַנגענע. אין פאַרלוף פון מיין גאנצער גע-פאַנגענשאפט האָב איך געטראָפֿען פאַרהעלטניסמעסיג זעהר וועניג אָפיצירען, וועלכע זיינען געווען אן אויסנאַם פון דעם דאָזיגען כלל און וועלכע האָבען זיך ווירקליך געגעבען די מיה צו פאַרשטעהן און זיך גענויער באַקענען מיט די געפאַנגענע. און אָט די געצעהלטע עטליכע זיינען ניט געווען קיין פראָפעסיאָנעלע סאָלאַטען. אָבער אין אלע פאַלען האָבען אָט די מענער דורך זייער טאַקט און זייער

מענשענ־פריינדליכער באנעמונג געוואונען די אומבאגרינעצטע סימפאטיע און רעספעקט פון די געפאנגענע, וואָס האָט זיך ציי־טענווייז אויסגעדריקט איינפאך אין רירענדע פאָרמען.

אן אינטערנירונגס־לאַגער ווי אין אלעקסאנדרא פעלעס מיט זיינע קרוב צו דריי טויזענד ציוויל־געפאנגענע וואָלט מען גאנץ גוט געקאָנט פארגלייכען מיט א קליינער שטאָט מיט אלע צווייגען פון איהר אינערליכער פארוואַלטונג, איהרע קלאסען־אונטערשידען און איהרע פראָפעסיאָנעלע אָפטיילונגען. דער גאַנצער אונטערשיד איז געווען דער, וואָס די שטאָט שטעלט פאָר א נאָטירליכען בנין, וואו יעדער איינוואוינער האָט זיין באַשטימטען ווירקונגס־קרייז און איז מעהר אדער וועניגער אימשטאנד זיך צו רעכענען מיט זיינע פער־זענליכע נייגונגען און באדערפענישען, בעת ווען די אינטערנירטע ציוויל־לייט אין „פעלעס“ זיינען געווען צו פארגלייכען מיט א פאר־שידענפארביגען כאָס פון אלע מעגליכע עקזיסטענצען, וועלכע זיי־נען פלוצלינג ארויסגעריסען געוואָרן פון זייערע געוואוינהייטס־מע־סיגע לעבענס־באדינגונגען און דורך דערזעלבער מאכט פארוואַרפען געוואָרן אהער.

הגם אָט די אלע מענער זיינען געווען קרבנות פון'ם זעלבען שיקואל, וואָס האָט זיי אומגעריכטערהייט אריינגעפרעסט אין דער־זעלבער לאַגע, איז די געפאנגענשאפט פונדעסטוועגען דאָך ניט גע־ווען אימשטאנד אָפצומעקען אָדער לכל הפחות ווי עס איז אויסצור־גלייכען די קלאסען און בילדונגס־אונטערשידען, וועלכע האָבען זיי אין געווענליכען לעבען אָפגעזונדערט איינע פון די אנדערע. אָט די אונטערשידען זיינען אויך ווייטער באַשטאָנען אין'ם לאַגער, הגם אין פארענדערטע פאָרמען, און אָפטמאָל האָבען זיי זיך נאָך פאר־שאַרפט און געוואָרן שרייענדע געגענוואַצען. הויפטזאכליך איז דאָס געווען דער פאַל, ווען די אינערליכע פארוואַלטונג פון'ם לאַגער איז אָנפארטרויט געוואָרן צו פערזאָנען, וועלכע האָבען געהאט א ברייט געוויסען און האָבען ניט געמאַכט קיין צו גרויסען וועזען פון רעכט און גערעכטיגקייט.

ס'איז ניט צו באַשטרייטען, אז א געוויסע צאָהל פון רייכע צי־

ווי-געפאנגענע האָבען זיך זעהר פארדינט געמאכט מיט זייער אינ-טערעס פאר דעם אלגעמיינעם וואוילזיין פון זייערע מיטגעפאנגענע. מאַנכע פון זיי האָבען שטענדיג געהאט אן אָפענע האַנד, ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם צו לינדערן די נויט פון זייערע אַרעמערע ליידענס-חברים. עס זיינען זאָגאר געווען עטליכע, וועל-כע האָבען זיך פון זייער אייגענער איניציאטיווע געווענדט צו מיר און מיר געהאַלטען אין איין פארויבערן, אז איך קאָן אין דרינגענדע פאַלען שטענדיג רעכענען אויף זיי. דאָס מוז נאָך מיט מעהר פרייד אָנערקענט ווערן, ווייל די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע, וואָס זיינען געווען געבענשט מיט ערדישע גיטער, האָט זיך כמעט שטענ-דיג אויף אן אומאַנגענעמען אופן אַרויסגעצייגט דורך דעם מאַנגעל אין סאָציאלען געפיהל. פאר די מעהרסטע פון אַט די לייט איז דאָס אַכטונג געבען אויף זייער פיזישען איך געווען א מין לעבענס-באַרוף. זיי האָבען קיינמאָל גיט אַרויסגעוויזען דעם קלענסטען אינטערעס פאר דער אומגליקליכער לאַגע פון זייערע אַרעמערע מיטגעפאנגענע, אויף וועלכע זיי פלעגען געווענליך אראָפּקוקען מיט נאַרישען שטאַלץ פון אויבען אראָפּ. מיט דער הילף פון זייער געלד פלעגען זיי זיך קויפֿען אלע מעגליכע פּריווילעגיעס, און זעהר אָפט איז דאָס געשעהן אויף'ן חשבון פון'ם כלל.

ס'איז לייכט צו פאַרשטעהן, אז ביי דריי טויזענט מענשען, צווישען וועלכע עס זיינען געווען פארטראָטען אלע סאָציאלע קלאַסען און פּראָפּעסיעס, האָט די געפאנגענשאפט געמוזט ארויסרופען די פאַרשידענאַרטיגסטע זעלישע איינדריקען און געפיהלען. אין אַט דער באַציהונג האָבען די פּריהענדיגע לעבענס-פאַרהעלטענישען פון'ם איינצעלנעם געשפּילט א באַזונדערס וויכטיגע ראָלע, ווייל זיי האָבען אָהן אויפהער און כמעט אומבאוואוסט ארויסגעפאָדערט צו מאכען פארגלייכען צווישען דעם וואָס איז, און דעם וואָס איז געווען. ס'איז לייכט צו פאַרשטעהן, אז פאר א מאן, וואָס האָט אויף דרויסען געפיהרט א גרויסען אָדער אפילו בלוז א פארהעלטניסמעסיג רייכען לעבען, האָבען די פּרימיטיווע און מאַנגעלהאַפטע פאַרהעלטענישען פון'ם לאַגער-לעבען געמוזט זיין באַזונדערס שווער אריבערצוטראָ-

גען. און דאָך האָט ער אין פארגלייך מיט זיינע אַרעמערע מיטגע-
פאנגענע געהאט דעם גרויסען פאָרטייל, וואָס ער האָט זיך א דאנק
זיינע פינאנציעלע מיטלען געקאָנט פארשאַפּען פיעל באקוועמליכ-
קייטען, וועגען וועלכע די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע האָט
ניט געקאָנט חלום'ן אפילו. דאָס ווערטעל פון פיליפ פון מאַקע-
דאָניע, אז קיין מויער איז ניט צו הויך, איבער וועלכען אן אייזעל
אַנגעלאָדען מיט גאָלד זאָל ניט קאָנען געפינען זיין וועג, האָט זיך
אויך ביי אונז ארויסגעוויזען אלס אמת, און די שטרענגסטע מיטלען
פון די מיליטער-באָאמטע זיינען קיינמאָל ניט געווען אימשטאַנד
עפעס צו ענדערן אין דער דאָזיגער אנגעלעגענהייט.

נאָך א וויכטיגער אומשטאַנד איז געווען, צי דער געפאנגענער
האָט זיך פריהער אויפגעהירט אומאַפהענגיג אין לעבען, אדער צי
דאָס געפיהל פון דער פערזענליכער ווירדע איז ביי איהם געווען
באזונדערס שטאַרק ענטוויקעלט. אין דעם דאָזיגען פאל האָט ער
געמוזט אויפנעמען אלע געווענליכע באשרענקונגען, וועלכע די מילי-
טערישע דיסציפלין האָט אויף איהם ארויפגעלייגט, אלס פערזענליכע
ערנידעריגונגען. די מעגליכע צעהלונגען, די צענזור פון זייער קאָ-
רעספאָנדענץ, די דערפילונג פון אלע מיליטערישע פאָרשריפטען,
וועלכע זיינען אזוי אָפט געווען געגען יעדען געזעץ פון לאָגיק און
פון געזונטען מענשענפארשטאַנד און האָבען בלויז געקאָנט ער-
קלערט ווערן דורך דאָס פולשטענדיגע ניט קענען די אייגענטליכע
לעבענספארהעלטענישען, זיינען פאר אזעלכע מענשען געווען א
קוואַל פון אומאויפהערליכע נשמה-ליידען, וועלכע האָבען זיי ניט
זעלטען געטריבען ביז דעם ראַנד פון פארצווייפלונג. וואָס פאר עס
איז „קלייניגקייט“, וועלכע האָט ניט געמאכט קיין שום איינדרוק
אויף דעם דורכשניטס-געפאנגענעם, פלעגט זיי אָפט אריינזאָרפן
אין א מורא'דיגער אויפגעגונג, און אָט די אומאויפהערליכע געמיט-
באָועגונגען האָבען מיט גרויזאמער זיכערקייט אונטערגעגראָבען
דעם גאַנצען נערווען-סיסטעם פון די אומגליקליכע.

מען וואָלט אין דעם פרט געקאָנט ברענגען א מאַסע ביישפילען.
אַבער איין אומשטאַנד, וואָס האָט יעדע שעה דערמאָנט דעם גע-

פאנגענעם אָן דעם אונטערשיד צווישען זיין פריהערדיגען לעבען און דער געפאנגענשאפט און אויף אזא'ן אופן געמוזט זעהר שטארק באַאיינפלוסען זיין געמיט־לעבען, פארדינט דאָ באַזונדערס דערמאָנט צו ווערן. נאָך מעהר דערפאר, ווייל זיינע ווירקונגען האָבען זיך ניט אויסגעשטרעקט בלויז אויף באשטימטע קאטעגאָריעס פון מיינע מיטגעפאנגענע, נאָר זיי האָבען אַרויפגעלעגט זייער שטעמפעל אויף יעדען איינעם פון אונז. איך רעד דאָ וועגען דעם פולשטענדיגען מאַנעל אין וואָס פאר עס איז פּריוואַט־לעבען. נאָר א מענש, וואָס איז אליין געווען אינטערנירט א לענגערע צייט, קאָן זיך מאַכען א פאָרשטעלונג וועגען אַט דעם מורא'דיגען איבעל. פאר אנדערע איז עס אין גאַנצען אוממעגליך צו באַגרייפן אזא צושטאַנד אין זיין גאַנצער שרעקליכקייט און צו קאָנען אויף ריכטיג אָפּשאַצען זיינע אומגליקליכע פאַלגען.

מען האָט זעהר פיעל געשריבען וועגען די שוידערליכע פאַלגען פון דער איינצעלהאפט, פון דער איינזאַמער פאַרהאַפּטונג אויף דעם געמיט־צושטאַנד פון די געפאנגענע, און איך בין דער לעצטער צו צווייפלען אין דער געווייכט פון די אַרויסגעבראַכטע באַווייזען. אבער איך טראַכט ניט איבער קיין רגע אפילו צו ערקלערן, אז א יאָהרען־לאַנג ענג צוזאַמענלעבען פון עטליכע טויזענט מענשען מוז פיהרען צו ניט וועניגער געפערליכע פאַלגען ווי די איינצעלהאפט. דאָס איז באַזונדערס דער פאַל, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען דערוואַקסענע באַיאָהרענטע מענער, וואָס איז דאָך אין אלגעמיין געווען דער פאַל ביי די געפאנגענע פון'ם אלעקסאַנדרא פעלעס.

דער געדאַנק אָן און פאַר זיך איז שרעקליך, אָבער די נאַקעטע פאַקטען איבערשטייגען אלעס, וואָס די דרייסטסטע פאַנטאַזיע איז אימאַשטאַנד אויסצוקלערן. שטעלט זיך פאַר דעם צושטאַנד פון א מענשען, וועמען מען האָט פּלוצלינג אָפּגעריסען פון זיין פּריוואַטען לעבען, און וועלכער איז אלזאָ געצוואונגען צו לעבען איין, צוויי, דריי אָדער פיער יאָהר צוזאַמען מיט צוויי הונדערט, פינף הונדערט אָדער טויזענט מענשען. די פלעצער זיינען אזוי אָנגעפילט, אז א שטענדיגע קערפערליכע באַריהונג איז אין גאַנצען אומפאַרמייד־

ליך. ליגט ער ביינאכט אויף זיין בעטעל און שטרעקט אויס אביסעל זיינע צוויי אַרעמס אָן א זייט, קאָן ער דאָס ניט טאָן, אָהן אָנצור טאָפּען דערביי זיינע שכנים פון לינקס און רעכטס. ער איז קיינ מאל ניט אויף קיין איין רגע אליין. זאָגאר די באהאַלטענסטע און אינטימסטע באדערפענישען קאָן ער דורכפיהרען בלויז אין געגענ ווארט פון אנדערע. ער האָט קיינמאל קיין צייט ניט צו קאָנען ריכטיג צוזאמעננעמען זיינע געדאַנקען, מחמת מען האָט ביי איהם צוגענומען יעדע מעגליכקייט, זיך אויסצודרעהען בלויז אויף איין מינוט אפילו פון די אומאויפהערליכע שטערונגען דורך זיין אומ געבונג. ער זיצט אויף זיין בעטעל, כדי עפעס צו לייענען אדער איבער עפעס נאָכצודענקען, אָבער איינעם פון זיינע שכנים פאר ווילט זיך פלוצלינג צו קלאפען מיט א האַמער, אדער שפילען אויף דער האַרמאָניקא, אדער ער דערצעהלט ווידער אמאל דיזעלבע אויס געדראַשענע געשיכטע וועגען דער מלחמה, מיט וועלכער ער האָט שוין הונדערט אנדערע מענשען אומצעהליגע מאל געלאַנגוויילט. אינמיטען דערניען לאָזען זיך הערען די ליעבליכע קלאנגען פון פאר שידענע גראַמאָפאָנען, פון וועלכע איינער שפילט אן אַריע פון „טרי סטאן און איזאָלדע“ און דער אנדערער דעם „אַלטען דעסויער“ אדער עפעס אן אנדער ביליג נאסען-לידעל.

די אומפארמיידליכע פאָלגע פון אזא צושטאַנד איז די ענטוויקלונג פון א קראַנקהאפטער גערוועזקייט, וועלכע באפאלט אויך ביס לאכווייז די שטארקסטע נאַטורען, און וועלכע נעמט אָן וואָס ווייטער אלץ ערגערע פאָרמען. די קלענסטע קלייניגקייט פיהרט אָפּט מאל אין א רגע צו די שאַרפסטע באלידיגונגען און ניט זעלטען צו אַפּענע געשלעגען.

ס'איז קלאָר ווי דער טאָג, אז גראַד די אינטעליגענטערע עלע מענטשן און מענשען מיט א פיין ענטוויקעלטערער נשמה האָבען אונטער דעם דאָזיגען צושטאַנד געמוזט ליידען אַם גרויזאמסטען. פאַר אַט די מענשען איז די געפאנגענשאפט געווען אן אומאויפהערליכע מאַטערניש, וועלכע האָט ניט זעלטען געפיהרט צו א פול-שטענדיגער גייסטיגער צושטערונג פון איינצעלנע געפאנגענע. כ'האַב

געקענט צענדליגע פאלען, וואו מענער מיט איידעלע נאטורען און פייע געמיטער זיינען מיט דער צייט געוואָרן אזוי מורא'דיג נער-ווען, אז זיי פלעגען אבזיכטליך כאַגעהן קליינע זינד געגען דער לאַגער-דיסציפלין און דירעקט ארויספאָדערן א באשטראָפונג, כדי אויף אזא'ן אופן פאר א שטיקעל צייט צו אנטלויפן פון'ם אומענר-ליכען ליארם און גערויש פון'ם לאַגער און געפינען אביסעל רוה אין דער צעל. אנדערע האָבען דירעקט געשריבען צום קאָמאנדיר, אז ער זאָל זיי לאָזען איינשפארען אויף עטליכע טעג אין א צעל, כדי זיי זאָלען זיך כאַטש פאר א פאָר טעג קאָנען באפרייען פון די שרעק-ליכע פאַלגען פון א שטענדיגען צוזאמענלעבען מיט אנדערע. איך בין איבערצייגט, אז א היבשע צאָהל פון די אינטעליגענטערע גע-פאנגענע וואָלטען גערן געווען גרייט צו פארבייטען זייער אינטער-נירונג אויף איינזאמע פארהאפטונג, מיט דעם באַדינג, אז מען זאָל ניט צונעמען ביי זיי די מיטלען פאר א גייסטיגער באשעפטיגונג. אין יענע שמערצפולע יאָהרען האָב איך ערשט ריכטיג געפיהלט די גאנצע שוידערליכע באַדייטונג פון דאָס מאַינעווסקייט נאָטיצען „פון א טויטען-הויז“.

דער סאָציאלער אינסטינקט איז אָהן צווייפל א גאנץ באַדיי-טענדע און טיף איינגעוואָרצעלטע אייגענשאפט אין'ם מענשען, אָהן וועלכער יעדע ענטוויקלונג פון אונזער ראַסע און יעדע קולטור וואָל-טען ניט מעגליך געווען. אָבער ס'איז ניט דער איינציגער אינס-טינקט. מען קאָן דעם מענשען בכלל אָנרופען א סאָציאל וועזען, אָבער מען דארף דערביי ניט פאַרגעסען, אז אין איהם זיינען אויך פאַראַן שטאַרקע אינדיווידועלע טריבען, וועלכע האָבען א באַדיי-טענדען איינפלוס אויף זיין פערזענליכקייט-געפיהל. ער דערפילט זיינע סאָציאלע פליכטען און זוכט די פריידען און אנגענעמליכקיי-טען פון'ם געזעלשאפטליכען לעבען, אבער דאָס געשעהט שטענדיג נאָר אונטער דער פאָרויסזעצונג, אז ער זאָל האָבען א הויט, — ווי אַרם און באשיידען זי זאָל ניט זיין, — וואוהין ער זאָל זיך קאָנען רעגעלמעסיג צוריקציהען, כדי צו לעבען פאר זיך און באפרידיגען זיינע פרוואטע באדערפענישען. זאָנאר דער פארברעכער, וועלכער

האָט געארבייט דעם גאנצען טאָג צוזאמען מיט זיינע ליידענס-
חברים, האָט זיין צעל, וואו ער קאָן ווידער זיין פאר זיך אליין מיט
זיינע געדאַנקען.

א פולשטענדיגע פארניכטונג פון'ם פריוואט-לעבען פאר'ס'ט
די בעסטע סאָציאלע באַציהונגען און דער'הרג'עט דעם געגענזיי-
טיגען רעספעקט. מענשען, וועלכע זיינען געצוואונגען כסדר צו
לעבען צוזאמען אין ענגסטער געמיינשאַפט מוזען מיט דער צייט
ווערן איבערדריסיג איינע די אנדערע. פון'ם געפיהל פון איבערדרי-
סיגקייט ענטשטעהט ביסלאַכווייז א דירעקטע אָפניגונג, וועלכע
קאָן זיך אונטער אומשטענדען פארוואנדלען אין אויסגעפרעגטער
פיינדשאַפט און טויטליכען האָס. קיינמאָל איז מיר אָט דער גרוי-
זאַמער אמת ניט אזוי שטאַרק באַשטעטיגט געוואָרן, ווי אין די
יאָהרען פון מיין געפאנגענשאַפט.

ווי שטאַרק עס איז צווישען מינע מיטגעפאנגענע געווען ענט-
וויקעלט דאָס באַדערפעניש נאָך א געוויסער פריוואטער אָפגעשלאָ-
סענקייט, און ווי אזוי עס האָט צולעצט געפונען אויסוועגען, וועלכע
זיינען אין גרונד גענומען געווען בלויז זעלבסט-נאַרעריי, באווייזט
פאָלגענדער ביישפּיל: אין זומער 1915, ווען מיר זיינען אָנגעקומען
אין „פעלעס“, האָט מען אונז זאָגאָר ניט ערלויבט צו האָבען נעבען
אונזערע בעטלעך א שטול אָדער א קעסטעל אויף צו באַהאַלטען אונ-
זערע איבערגעבליבענע ברויט-פאַרציעס. דער קאָמאַנדיר, אן אלטער
סאָלדאַט, האָט געהיט מיט אָפענע אויגען, אז דער דאָזיגער פאַר-
באָט זאָל חלילה ניט אריבערגעטראָטען ווערן. דערביי האָט ער
אַבסאָלוט ניט געהאט קיין שלעכטע אבזיכט, וואָרים ער איז אין
אַלגעמיין געווען א גאנץ מענשענ-פריינדליכער כאַראַקטער, וועמעס
קאַפּריווען זיינען אונז, אמת, געווען אומאנגענעם, וועלכער האָט
אַבער קיינמאָל ניט געוואָלט טאָן קיין רשעות. נאָר אין יענער צייט
האָט ער נאָך ניט געהאַט קיין פארשטענדעניש פאר די באַדערפע-
נישען און נויטען פון די געפאנגענע. אבער ביסלאַכווייז איז די
שארפסטע מיליטערישע דיסציפלין ניט געווען אימשטאנד אויפ-
צוהאַלטען דעם דאָזיגען צושטאַנד. די געפאנגענע האָבען זיך פאַ-

בריציירט פון אלטע קאסטענס טישלעך, שטולען און שאַפּקעס, וועלכע האָבען, אמת, אויסגעזעהן גאנץ פרימיטיוו, און האָבען זיכער נישט בייגעטראָגען דערצו, צו פארשענערן דעם אָנבליק פון'ם לאַגער. אַט די אלע נייע אויפטאונגען זיינען צוערשט באַקעמפט געוואָרן פון די לאַגער-באַאמטע, אָבער נישט קוקענדיג דערויף האָט מען זיי שוין מעהר נישט געקאָנט אָפּשאַפּען, אזוי אז דער קאָמאַנדיר האָט קיין ברירה נישט געהאט און האָט זיך סוף כל סוף געמוזט צונעוואוינען דערצו.

אין ווינטער 1916 האָבען איינצעלנע פון מיינע מיטגעפאנגענע אָנגעהויבען אויפשטעלען אַרום זייערע געלעגערס דינע הילצערנע געשטעלען, וועלכע זיי פלעגן דאן באַהענגען מיט עטליכע דעקעס, אזוי אז עס איז ענטשטאַנען אַ דין ווענטעל, וואָס האָט אָפּגעזונדערט די בעמען איינע פון די אנדערע. אַט דער פאָרוואָרט איז אין אַ קורצער צייט נאָכגעטאָן געוואָרן פון הונדערטער. דער גאנצער לאַגער האָט דורכדעם געקראָגען אַ מאָדנעם אויסזעהן, וואָס האָט געמוזט אַרויסרופען אַ גרויז ביי דעם קאָמאַנדיר, וועלכער איז אלס אלטער סאָלדאַט געווען געוואוינט בלויז צו גראַדע ליניעס און שאַרפע אָפּגערענצונגען. דער רעזולטאַט איז אַלואָ געווען, אז די אזויגערער פּענע „ביידלעך“ זיינען פאַרבאַטען געוואָרן. אָבער דער פאַרבאַט האָט גאָרנישט געהאַלפּען. אין אַ קורצער צייט אַרום איז אַרויס אַ נייער פאַרבאַט, אָבער די צאָהל פון די ביידלעך האָט זיך אויף אַ באַדייטענדען אופן פאַרמעהרט. איך האָב דערנאָך גערעדט מיט דעם קאָמאַנדיר און געזוכט איהם קלאָר צו מאַכען די טיפּערע אור-זאכען פון אַט דער אַריבערטעטונג פון דער דיסציפּלין. אין אָנפאַנג האָט ער פון גאָרנישט געוואָלט הערען און איז באַשטאַנען דערויף, אז די „ביידלעך“ מוזען אַרונטערגענומען ווערן. אָבער אין אַ קורצער צייט אַרום האָט ער זיך באַרעכענט און אָנגעהויבען באַטראַכטען די זאך אין אַן אנדער ליכט. גלייך נאָכדעם איז ערשינען אַ נייער באַפּעהל, לויט וועלכען ס'איז געווען ערלויבט אויפצושטעלען די „ביידלעך“ פון אַכט אזויגער אין אַווענט ביז אויף מאָרגען זיבען אזויגער אין דערפריה. אויף דעם אופן האָט דער קאָמאַנדיר

געדענקט וועניגסטענס אין פארלויר פון טאָג צו באזייטיגען דעם איבעל. אָבער אויך דאָס איז געווען אומזיסט. די מענשליכע נאַטור האָט געפאָדערט איהר רעכט און האָט זיך סוף כל סוף ניט געלאָזט אונטערדריקען דורך קיין שום זאך. אין דער לעצטער צייט פון מיין געפאנגענשאפט האָט דער לאגער געמאכט דעם איינדרוק פון א ציגיינער־קאָלאָניע און האָט געהאט א מיאוס'ן און אָפּשטויסענדען אויסזעהן פאר דעם באזוכער. און דאָך וואָלט קיין מאַכט אין דער וועלט ניט געווען אימשטאנד מעהר אָפּצושטעלען דאָס בויען פון די „ביידלעך“. אזא מין פארווך וואָלט די מענשען איינפאך געטריבען צו פארצווייפלונג, און די מעהרסטע וואָלטען געוויס ניט געקוקט אויף קיין שום באשטראָפונג, אבי נאָר אויפצוהאלטען אָט די טרוי־עריגע און פרימיטיווע פאָרם פון א כלומר'שטען „אליין־זיין“.

כדי באַטש ווי עס איז אָפּצוקערען דעם געפאנגענעם געדאָנ־קען פון זיין טרויעריגער לאגע, איז פאראן בלויז איין מיטעל: — באַשעפטיגונג. אָהן וואָס פאר עס איז טעטיגקייט, פון וועלכען סאָרט זי זאָל ניט זיין, וואָלט א געפאנגענשאפט פון יאָהרען לאנג פשוט געווען אומערטרעגליך. אין דער ערשטער צייט פון דער אינטערנירונג ווויזט זיך דאס באדערפעניש נאָך באַשעפטיגונג, אמת, ניט אזוי דייטליך ארויס. דער ניי־אָנגעקומענער איז אין אָנפאנג באַרוישט פון די אייגענארטיגע איינדריקען פון אָט דער נייער וועלט, אין וועלכער מען האָט איהם פלוצלינג אריינגעוואָרפען. די עריגע־רונג אָן זיין פריהערדיגער אומגעבונג, זיין פאַמיליע א. א. וו. איז נאָך צו פריש, אז ער זאָל זיך קאָנען גלייך אריינפאַסען אין זיין נייער לאגע. די מעהרסטע ניי־אָנגעקומענע קאָנען זיך צוערשט נאָר ניט פאַרשטעלען, אז זייער אינטערנירונג איז א ריכטיגע. געווענליך שרייבען זיי צו זייער ארעסט צו א טעות פון דער לאָקאלער פאָליציי און לעבען מיט דער האָפּנונג, אז די זאך וועט זיך דאָך באלד מוזען אויפקלערן און מען וועט פאר זיי ווידער אויפגעפנען דעם טויער צו דער פרייהייט. אונטער אזעלכע זעלבסט־נאַרערייען געהען אָפּט אריבער וואָכען און מאָנאַטען, איידער דער געפאנגענער באַגרייפט אויף ריכטיג די גאנצע ערנסטקייט פון זיין לאגע.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך אייניגערמאסען באקענט מיט די פאר-
העלטענישען פון'ם לאַגער, ציהט איהם די אומגעזונטע אטמאָספערע
נאָר אומבאַמערקטערהייט אריין אין איהר נעץ. ער הויבט אָן זיך
גריבלען, א מאָדנע נערוועזקייט, פון וועלכער ער האָט פריהער קיינ-
מאָל ניט געוואוסט, נעמט איהם ביסלאַכווייז דורך. די ערצעהלונגען
און ערפארונגען פון זיינע מיטגעפאָנגענע פארשנעלעך נאָך אַט
דעם אייגענאַרטיגען זעלישען פראָצעס, ביז עס קומט ענדליך א
מאָמענט, ווען די אינערליכע אומרוהיגקייט באַפאַלט איהם מיט
אַזאַ מאַכט, אז זיינע אייגענע געדאַנקען ווארפען אויף איהם אַן א
שרעק. ער פיהלט אַלזאָ, אז עפעס מוז געשעהן, כדי איבערצוקומען
אַט דעם קריטישען צושטאַנד, און דאָס באדערפעניש נאָך וואָס פאר
עס איז באַשעפטיגונג קריגט איבער איהם די אויבער-האַנד.

ביי דעם ניי-אַנגעקומענעם ווערט דער וואונש נאָך וואָס פאר
עס איז טעטיגקייט צוערשט אויף קיין פאַל ניט באַשטימט דורך
דער אויסזיכט אויף א געוויסען פארדינסט אדער דורך דעם אינער-
ליכען דראַנג, עפעס צו טאָן. ניין, די באַשעפטיגונג איז פאר איהם
פריהער פון אַלץ א מין אָפּיום, וואָס גיט איהם די מעגליכקייט,
וועניגסטענס אויף א שטיקעל צייט אריבערצוטראָגען די טרויעריגע
ווירקליכקייט. ס'איז אמת, אז זאָגאר די בעסטע און אנגענעמסטע
באַשעפטיגונג איז ניט אימשטאַנד צו פארנעמען אין גאַנצען די
געדאַנקען פון'ם געפאָנגענעם און איהם מאכען פארגעסען אָן דער
הויפט צרה פון דער אינטערנירונג, אָבער זי קאָן איהם מאכען די
געפאָנגענשאפט ערטרגליכער און מילדערן איהרע אומפארמייר-
ליכע פאָלגען. וואָס מעהר געלעגענהייט דער איינצעלנער האָט
אַלזא צו באַפרידיגען זיין טעטיגקייטס-אינסטינקט, אַלץ בעסער
העלפט דאָס איהם איבערצוקומען די מאָנאָטאָניע פון די טרויעריגע
שטונדען, טעג און וואָכען. אָבער אומגליקליכערווייז זיינען די
מעגליכקייטען, וואָס די געפאָנגענע האָבען אין דעם פרט געהאט,
געווען אזוי מאַנגעלהאַפטיג און באַשרענקט, אז בלויז א קליינער
טייל פון מיינע מיטגעפאָנגענע איז געווען אימשטאַנד צו קאָנען
באַפרידיגען זייער דראַנג נאָך טעטיגקייט.

עטליכע טויז פון מיינע מיטגעפאנגענע זיינען געווען באשעפֿטיגט, כדי צו פארזארגען די אלגעמיינע באדערפענישען פון'ם לאַגער. זיי האָבען געארבייט אין די קיכען, מאַגאַזינען און ביוראָס, אנדערע האָבען געהאט די אויפגאבע צו רייניגען די באדערפעניש־אַנשטאַלטען, בעדער, וואַש־פֿלעצער א. א. וו., און אנדערע ווידער זיינען געווען אָנגעשטעלט אלס קויהלען־טרעגער. פאר די דאָזיגע ארבייטען האָבען די לייט געקריגען א קליינעם געהאלט פון דריי ביז זיבען שילינג אַ וואָך. אין דער ערשטער צייט פון אונזער גע־פאנגענשאפט אין „פעלעס“ זיינען די געפאנגענע, וועלכע האָבען פארנומען אַט די שטעלעס, געווען אָנגעשטעלט פערמאַנענט, און עס פלעגט גאנץ זעלטען פאַרקומען, אז דער איינער אָדער דער אנדערער פון זיי זאָל געביטען ווערן. שפעטער אָבער, ווען דאס באדערפעניש נאך ארבייט האָט זיך אלץ שטארקער געלאָזט מערקען, איז די נאָכ־פראגע פון די ארעמערע געפאנגענע נאך אַט די אין אלגעמיין ניט זעהר אנגענעמע באשעפטיגונגען געוואָרן אלץ דרינגליכער, אזוי אז די אינערליכע פאַרוואַלטונג איז געצוואונגען געווען צו בייטען די ארבייטער אלע זעקס וואָכען, כדי וואָס מער געפאנגענע זאָלען כאַטש אויף א קורצער צייט קאָנען זיין באשעפטיגט און כדי זיי אויך אויף דעם אופן צו געבען די מעגליכקייט צו פארדינען א פאַר שילינג. אַט דער נייער איינפיהר האָט אונז געמאכט געוויסע שוועריגקייטען און איז ניט געווען לטובה פון די אלגעמיינע אינטערעסען אין'ם לאַגער, אָבער אזוי ווי פון צוויי צרות איז דאָס געווען די קלענערע, האָט מען זיך געהאַלפֿען אזוי גוט ווי מען האָט געקאָנט.

אין דער לעצטער צייט פון מיינ געפאנגענשאפט האָבען עטליכע לאַנדאָנער פירמעס באשעפטיגט א קליינע צאָהל פון זייערע פרי־הענדיגע ארבייטער, דער עיקר זייגער־מאכער, גראוירער, גאָלד־שמידען און קערב־מאכער. די געפאנגענע האָבען געארבייט אין באזונדערע ווערקשטאַטען. מען האָט זיי געצאָהלט טרייד יוניאָן שכירות, פון וועלכע די רעגירונג פלעגט טעגליך אראָפֿנעמען א האַלבע קרוין (60 סענט) פאר די קעסט וואָס זי האָט זיי געגעבען. אויסערדעם האָט דער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“ געהאַל־

טען אומגעפער הונדערט און פופציג געפאנגענע, וועלכע ער האָט באַשעפטיגט טיילווייז אין זיינע גערטנער, טיילווייז צום אויסבער-סערן פון די שאַסייען און פאַרקען. יעדער איינער פון אַט די אר-בייטער האָט געקריגען פיער שילינג און זעקס פענס (א דאלאר און 10 סענט) א וואָך. הגם די מעהרסטע פון אַט די לייט זיינען געווען פולשטענדיג אַרים, איז עס ניט געווען אויסשליסליך דער קליינער געהאלט, וואָס האָט זיי צוגעצויגען, נאָר קודם כל דאָס דרינגענדע באדערפעניש נאָך וואָס פאר עס איז טעטיגקייט. עס מוז דא אויך באַמערקט ווערן, אז גראַד די ארבייטער, וועלכע דער טראַסט האָט באַשעפטיגט, זיינען אויך געווען די, וואָס האָבען זיך גייסטיג אַם בעסטען אויפגעהאלטען. די ארבייט אויסער דעם פארשאַלטענעם גדר פון שטעכונג דראַהטען, אין דער פרייער נאַטור, האָט געהאט א באַרוהיגענדע ווירקונג אויף דעם געמיט-צושטאַנד און אויף די נערווען פון די מענשען און האָט ארויסגערופען אין זיי נאָרמאַלערע שטימונגען, איידער דאָס איז מעגליך געווען אין דער מורא'דיג נערוועזער אטמאָספערע פון'ם לאַגער.

אַלע איבעריגע געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט דעם וואונש, זיך אויף וואָס פאר עס איז אופן צו באַשעפטיגען, האָבען דאס גע-מוזט טאָן אויף זייער אייגענעם חשבון. צו דעם דאָזיגען צוועק האָט מען זיי אין יעדען באטאליאָן באשטימט געוויסע פלעצער, וואָס זיי האָבען באנוצט אלס ווערקשטאַטען. א טייל פון די, וועלכע פלעגען דאָרט ארבייטען, זיינען געווען געלערנטע שניידער, וועלכע האָבען זיך טיילווייז באַשעפטיגט דערמיט צו נעהען נייע קליידער פאר די פארמעגליכערע געפאנגענע, טיילווייז מיט רעפארירונגס-ארבייט, פאַריכטענדיג די אַלטע קליידער פון זייערע אַרעמערע קאָ-מעראדען פאר אַ קליינעם פרייז. אבער די מעהרסטע פון די געפאנגענע האָבען זיך פאַרנומען מיט דער פאַבריצירונג פון אַלע מעגליכע סאָרטען האַלצ-ארבייטען, ווי בילדער-ראַהמען, האנדשוה-קעסטלעך, שאַכטלען און עהנליכע זאַכען. אנדערע ווידער האָבען פאַבריצירט שפילצייג פאר קינדער, צינענע רינגען, בייטעלעך, אדער זיי האָבען זיך אָפגעגעבען מיט שניצערייען פון האַלץ און בייז.

אבער ליידער זיינען די ארבייטס־פלעצער געווען צו קליין צו קאָנען באַשט אויף וויפיל עס איז באַפרידיגען די אלגעמיינע פאָר־דערונגען, אזוי אז בלויז א פארהעלטניסמעסיג זעהר קליינע צאָהל מענשען האָט דאָרט געקאָנט ארבייטען. דערצו איז געווען נאָך אן אנדער גרויסע צרה. אין די באַטאָליאָנען „איי“ און „בי“ האָבען זיך די ווערקשטאַטען געפונען אין דעם זעלבען פלאץ, וואו די געפאנגענע האָבען געמוזט שלאָפען און זאָגאר בייטאָג זיך אויפהאלטען דאָרט, אין פאָל ווען עס איז געווען א שלעכט וועטער. אזוי ווי די ארבייטס־פלעצער גופא זיינען אלזאָ געווען צו קליין אריינצונעמען אלע די, וועלכע האָבען געהאט דעם וואונש דערצו, האָט זיך מיט דער צייט ענטוויקעלט ביי די געפאנגענע די שלעכטע געוואוינהייט צו ארבייטען אויף די בעטען. דאָס איז, פארשטעהט זיך, ניט געווען אין איינ־קלאַנג מיט די פאָרשריפטען פון'ם לאַגער און איז צוערשט שטארק באַקעמפט געווארן. אָבער דאָס באַדערפעניש נאָך באַשעפטיגונג האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין שטארקער ווי אלע פאָרשריפטען און רעגולאציעס, אזוי אז עס איז ענדליך געקומען א צייט, ווען מען האָט שוין דעם איבעל מעהר ניט געקאָנט אָפשאַפען. דאָס איז ווידער אַמאָל געווען א באווייז דערפאר, אז די מענשליכע נאָטור איז שטארקער ווי דער טויטער בוכשטאב פון'ם געזעץ, און אז יעדער באַפעהל, אפילו ווען ער קומט מיט די בעסטע און פארנינפטטיגסטע אבזיכטען, איז גאָרנישט ווערט, ווען ער קאָן ניט געהאַלטען ווערן.

די אומגינסטיגע לאַגע פון די ווערקשטאַטען און דאָס אַר־בייטען אויף די בעטען האָבען געפיהרט דערצו, אז דורך דאס שטענדיגע האַמערן, זעגען, פּיילען א. א. וו. איז דער גאנצער לאַגער געווען פול מיט אלע מעגליכע גערוישען, וועלכע האָבען איינפאך אָפגעשניטען יעדע מעגליכקייט פאר וועלכע ס'איז גייסטיגע טעטיגקייט, א צרה, וואָס האָט זיך באַזונדערס שווער געלאָזט פיהלען אין די לאַנגע ווינטער־מאָנאַטען, ווען די געפאנגענע זיינען צוליב'ן שלעכטן טען וועטער געצוואונגען געווען צו פארברענגען דעם גרעסטען טייל פון טאָג אינעווייניג אין די באַטאָליאָנען.

אזוי איז עס געקומען, אז דורך דער טעטיגקייט פון איין טייל

פון די געפאנגענע איז די באשעפטיגונג פון'ם אנדערן טייל כסדר געווען געשטערט און אין אסך פאלען איז זי אין גאנצען צונישט געמאכט געוואָרן. אָט דער אומגליקליכער צושטאַנד האָט געפיהרט צו אומאויפהערליכע רייבערייען אין לאַגער און האָט אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע אַריינגעוואָרפֿען אין א הויכגראַדיגער נערוועזקייט. וועלכע איז אלץ אומערטרעגליכער געווארן, וואָס לענגער די געפאנגענשאפט האָט אָנגעהאַלטען. באזונדערס האָבען די עלטערע לייט געליטען אונטער אָט די פארהעלטענישען. ווען דער מענש האָט דערגרייכט א געוויסע עלטער, צייגט זיך ביי איהם שטאַרקער ארויס דאָס באדערפעניש נאָך רוה. ער איז וועניגער עמפענגליך פאר די פריידען און פאר דעם גערויש פון'ם עפענטליכען לעבען און קאן בעסער אָפשאצן די שטילע צוריקגעצויגענקייט. פאר די אלטע לייט איז דערום דער אומאויפהערליכער ליארם אין לאַגער געווען א קוואַל פון אומאויפהערליכע יסורים, וועלכע האָבען איינצעלנע צוויי-שען זיי ביינאה געטריבען צו פארצווייפלונג. ס'האָט ניט זעלטען געטראָפֿען, אז אלטע מענער מיט טרערען אין די אויגען פלעגען קומען צו מיר, כדי זיך צו באקלאַגען פאר מיר אויף זייערע צרות. אבער וואס האָב איך געקאָנט טאָן, זיי צו העלפֿען? פארבאָטען די אנדערע צו ארבייטען וואָלט איינפאַך געהייסען, אריבערטראָגען די אומצופרידענקייט פון'ם איינעם טייל אויף דעם אנדער טייל. כדי וועניגסטענס עפעס צו טאָן, האָב איך באשטימט די געפאנגענע, אז צווישען צוויי און פיער אזויגער נאָכמיטאג זאָל ניט געמאכט ווערן קיין ליאַרם, כדי צו געבען די עלטערע לייט א קליינעם אָפֿרוה, פאר וועלכען זיי האָבען גאר ניט געוואוסט ווי מיר אָפצודאנקען. אבער זאָגאר אָט די קליינע באשרענקונג איז ניט זעלטען צוטרייסעלט געוואָרן דורך דער אומאיינזעהעניש פון איינצעלנע געפאנגענע. אָבער ערגער פון אלעמען איז געווען די יעניגע פון מיינע מיט-געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך געוואָלט אויף וואָס פאר עס איז אופן אָפגעבען מיט א גייסטיגער טעטיגקייט. אין דעם פרט האָבען מיר געהאט צו קעמפֿען מיט אזעלכע שוועריגקייטען, ווי אין קיין שום אנדער לאַגער. ס'איז געווען א פראכטפולער מענשענ-מאַטעריאַל,

וואָס האָט זיך אין 1915 צוזאמענגעפונען אין „פעלעס“, און וואָס איז אין גייסטיגער הינזיכט געשטאנען אָהן אן ערך העכער ווי די שפעטערדיגע באוואוינער פוןם לאגער. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א גאנצע רייה פון אויסגעצייכענטע לעהרער אויף אלע מעגליכע געביטען. ווען דער אלטער קאמאנדיר האָט די מענשען אָפגעגעבען דריי באזונדערע פלעצער פאר אונטעריכט- און שטודיר- צוועקען. האָט זיך אין א קורצער צייט ענטוויקעלט א רייך גייסטיג לעבען. עס זיינען געגרינדעט געוואָרן היבשע עטליכע קלאסען צו לערנען פארשידענע וויסענשאפטען און פרעמדע שפראכען, וואָס זיינען באזוכט געוואָרן פון מעהר ווי זיבען הונדערט שילער. ס'איז געווען באזונדערס דר. סימאָניס, א מאן פון ברייטע קענטענישען און א זעלטענער באראקטער, וועלכער האָט זעהר פיעל אויפגעטאָן פאר דער אָרגאניזירונג פון'ם בילדונגס-וועזען. ס'האָט זיך איהם איינגעגעבען צוצוציהען אלע קרעפטען וואָס זיינען געווען אין לאגער. און זיי פלאנמעסיג צוזאמענפאַסען. און וואָס ער האָט אָנגעפאנגען. איז שפעטער אויף א גליקליכען אופן פאַרטגעזעצט געוואָרן פון דר. מיכאַעלס און זיינע צאָלרייכע מיטארבייטער. זייט ביי זייט מיט דעם אונטעריכט האָט מען אראנזשירט וויסענשאפטליכע פאַרטראָ- גען, וועלכע האָבען זיך באשעפטיגט מיט די פאַרשידענסטע זאַכען. די לעהרער האָבען זיך אָפגעגעבען צו זייער אויפגאבע מיט אינער- ליכער לוסט און מיט גרויסער איבערגעבענקייט, און פאר זייער מיה זיינען זיי אויף א גרויסען אופן באפרידיגט געוואָרן דורך דער פליי- סיגקייט און דער גייסטיגער לעבעדיגקייט פון זייערע שילער. אין משך פון זעקס חדשים האָט זיך אויף אזא'ן אופן ענטוויקעלט א קליינע הויכשול, וועלכע איז געווען דער שטאַלץ פון'ם לאגער.

אָבער דאָ האָט די יונגע אונטערנעמונג געקריגען דעם ערשטען קלאָפּ. א טייל פון די לעהרער איז פארשיקט געוואָרן אויף דער „אייל-אָף-מען“ און מיט זיי א היבשע צאָהל שילער. דער קלאָפּ איז געווען שווער אריבערצוטראָגען, פונדעסטוועגען האָבען די פיה- רער פון דער אינסטיטוציע אָנגעווענדט זייערע בעסטע כוחות, אויס- צופילען די לידיג געבליבענע פלעצער און אָנגעהן ווייטער מיט זיי-

ער ארבייט. אָבער קנאפע צוויי מאָנאט שפּעטער איז שוין געקור-
מען דער צווייטער קלאַפּ. אויך דעמאָלט איז עס ווידער געווען די
„אײל-אָף-מען“, וואָס האָט געפאָדערט איהרע קרבנות. נאָך א
צווייט און דריט מאל האָט זיך די אָרגאַניזאַטאָרען אינגעגעבען
ווי עס איז צוזאַמענצושטוקעווען די מיט געוואלט פאנאנדערגערי-
סענע גלירער, כדי כאָטש ביז א געוויסען גראד אויפצוהאלטען דאס
גאנצע. אבער די לאגע איז געוואָרן אוממעגליך צו דערהאלטען, און
א נייער און לעצטער קלאַפּ האָט פאַרניכטעט אלעס ביז'ן סאַמע
גרונד. די לעהרער, וואָס זיינען נאָך איבערגעבליבען, האָבען פאַר-
לאָרן דעם חשק אנצופיהרען ווייטער דעם אויסזיכטלאָזען קאמף,
און די שילער איז עס ניט געגאנגען בעסער. דערצו זיינען די נייע
אַנגעקומענע ניט געווען דיזעלכע סאָרט מענשען ווי די קאמעראַדען,
וועלכע מיר האָבען פאַרלאָרן. איבער זעקס חדשים זיינען אין לאַגער
איבערהויפּט מעהר קיין שולען ניט געווען. אבער אזוי ווי מען האָט
ביי די געפאנגענע אין די באַטאָליאַנען „בי“ און „סי“ ניט צוגעגור-
מען די פלעצער, וועלכע זיינען געווען באשטימט פאַר די שולען,
האָבען די איינצעלנע מענשען, וועלכע האָבען זיך געוואָלט אָפּגעבען
מיט א גייסטיגער טעטיגקייט, וועניגסטענס געהאט א שטילען וויי-
קעל, וואו זיי האָבען זיך געקאָנט באשעפטיגען מיט זייער שטודיר-
רען, אָהן דעם זיי זאָלען געשטערט ווערן פון'ם אייביגען ליארם פון'ם
לאַגער.

ערשט ארום סוף פון'ם יאָהר 1916 איז געמאכט געוואָרן א
נייער פארזוך, ווידער צו אָרגאַניזירען די שולען. א טייל פון די
אלטע לעהרער צוזאַמען מיט נייע קרעפטען, וועלכע זיינען דערווייל
אַנגעקומען אין לאַגער, האָבען גענומען די איניציאַטיווע צו שאַפען
עפעס נייעס. א דאָנק דער ענערגיע און דעם אָרגאַניזאַציאָנס-
טאַלאַנט פון אַט די מענער האָט זיך די יונגע אונטערנעמונג אין א
קורצער צייט קרעפטיג ענטוויקעלט. עס זיינען אַלוא ווידער געווען
קלאַסען, וואו יעדער איינער האָט געהאט די מעגליכקייט צו נעמען
אונטעריכט אין פרעמדע שפראכען אדער אין באַשטימטע צוויי-
גען פון דער וויסענשאפט. ס'האָט זיך פאַרמירט א ספּעציעלער

צירקעל, וואו מען פלעגט זיך איבען אין ריידען שפאניש און פראנצויזיש, דערצו פלעגן געהאלטען ווערן פאָרטראַגען איבער דייטשע ליטעראַטור, פאָליטישע עקאָנאָמיע און אנדערע געגענשאַטאנדען — הקיצור, די ניי־געגרינדעטע אינסטיטוציע איז געווען אין א געוונטען און בליהענדען צושטאַנד.

אן ערד זעקס חדשים צייט איז זיך די זאך אנגענאנגען איהר רעהיגען וועג, ווען עס איז געקומען א ניי אומגליק איבער די שולען. דאָס מאָל איז עס ניט געווען די „איי־אָף־מען“־צרה, וואָס האָט געשטעלט זייער עקזיסטענץ אין געפאָר, נאר אן אנדער אורזאך. די אומגליקליכע „רעפאטריאירונג“, דאָס צוריקשיקען פון געפאָג גענע קיין דייטשלאַנד, וועלכע איז פאר הונדערטער אינטערנירטע ציוויל־לייט אויסגעוואקסען צו א טראַגעדיע אָהן א סוף, איז צו געגרייט געוואָרן. פון אלע לאַגערען זיינען צו אונז צוגעשיקט געוואָרן געפאנגענע, וועלכע האָבען אין א קורצער צייט געזאָלט אָפּ־פאָהרען קיין דייטשלאַנד. אזוי האָט זיך דער לאַגער אלץ מעהר און מעהר אָנגעפילט, ביז מען איז צולעצט געצוואונגען געווען אוועק צושטעלען בעטען אויך אין יענע פלעצער, וועלכע האָבען ביז אהער געדינט אויסשליסליך אלס קלאסען־און לעזע־צימערען. מען האָט אונז געזאָגט, אז עס האנדעלט זיך בלויז וועגען צוויי אדער העכסט־טענס דריי וואָכען. אָבער פון די וואָכען זיינען געוואָרן חדשים און פון די חדשים א יאָהר, און מען האָט נאָך אלץ קיין סוף ניט געווען דערצו.

פאר דעם גאנצען שול־וועזען, ווי איבערהויפט פאר דעם גייס־טיגען לעבען אין'ם לאַגער, איז דאָס געווען א גרויסער קלאָפּ. אין פארלוירן פון די זומער־מאָנאטען האָבען זיך די לעהרער און די שילער ווי עס איז געקאָנט איינאַרדנען אין די באַזוך־צימערען פון'ם „איסטערן האָל“ אויף עטליכע שעה אין טאָג. אָבער ווען דער קאל־טער סעזאָן אין געקומען, האָבען די שולען אין גאנצען געמוזט איינ־שטעלען זייער געבענשטע טעטיגקייט, מחמת עס איז געווען אבסאָלוט אוממעגליך צו ארבייטען אין די אייז־קאלטע צימערען. פון דעצעמבער 1917 אָן האָבען די שולען פראַקטיש אויפגעהערט צו

עקזיסטירען, און די שטימונג צווישען די גייסטיג געניגטע עלעמענטן טען אין לאַגער איז געווען זעהר געדריקט. מען האָט אומאפילו געהאלטען אין איין ערקלערן, אז די דייטשע רעגירונג איז פאראנט-וואָרטליך פאר דער אומבאגרייפליכער פארשלעפונג פון דער „רעפא-טריאירונג“, אָבער דאָס איז געווען א קנאפע טרייסט פאר די מענ-שען. דער פאקט איז געווען, אז דאס גייסטיגע לעבען אין לאַגער איז כמעט אין גאנצען אָפגעטויט געווארן, ווייל הונדערטער פון אונזערע מיטגעפאנגענע זיינען געצוואונגען געווען זיך צו ענטזאגען פון יעדער גייסטיגער טעטיגקייט, מחמת מען האָט ביי זיי אוועקגע-רױבט יעדע מעגליכקייט אָנצוגעהן מיט זייער לערנען און שטודירען. צו דעם אלעמען איז נאָך צוגעקומען נאָך אן אומשטאַנד, וואָס האָט זעהר פיעל בייגעטראָגען דערצו צו פארשאַפען די פארבייטע-רונג צווישען דעם אינטעלעקטועלען עלעמענט. אין 1916 האָט זיך מר. ניועל, דער פארטרעטער פון דער „יאַנג מענ'ס קריסטשיען אסאָ-סיאיישאַן“, געשטעלט אין פארבינדונג מיט דר. סימאָניס און מיט דער אינערליכער פארוואלטונג פון'ם לאַגער. דער רעזולטאט פון אַט דער פארהאנדלונג איז געווען, אז די דערמאָנטע קערפערשאפט האָט זיך פאפליכטעט אויפצושטעלען א ספעציעלע געביידע, וואס זאָל דינען אויסשליסליך פאר די צוועקען פון לערנען און שטודירען. מר. ניועל האָט אליין געהאט אָנגעקוקט די אלטע שול-צימערען, וועלכע מיר האָבען געהאט אין לאַגער, און איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זיי זיינען בשום אופן ניט צוגעפאסט צו די פאָדע-רונגען. און דאָך, וואָס וואָלטען די געפאנגענע שפעטער ניט גע-געבען דערפאר, אז מען זאָל זיי וועניגסטענס לאָזען זיך באנוצען מיט אַט די פרימיטיווע און אומבאקוועמע שטיבער!

נאָך א לאנגען ישוב הדעת האָט די י. מ. ק. א. באשלאָסען אויסצוגעבען א סומע פון טויזענט פונט סטערלינג, כדי אויפצו-שטעלען א געביידע, וואָס זאָל זיך באקוועם צופאסען צו אלע פאָדע-רונגען. די י. מ. ק. א. האָט זיך אָנגעבאָטען צוצושטעלען דעם נייטיגען בוי-מאטעריאל און שפעטער צו באזאָרגען די אינערליכע אויסשטאַטונג פון די צימערען, בעת ווען די געפאנגענע האָבען זיך

פארפליכטעט אליין אויסצופיהרען די גאנצע בוי־ארבייט. אן אינ׳ טערנירטער ארכיטעקט מיט'ן נאָמען גינטהער האָט געמאכט דעם פלאַן פון דער געביידע און האָט איבערגענומען די טעכנישע ליי־ טונג פון דער ארבייט. אין דער ערשטער צייט האָבען זיך געפונען גענוג פרייוויליגע ארבייטער, וועלכע האָבען זיך באטייליגט אין דעם בויען. ערשט שפעטער, ווען מען האָט די מעהרסטע פון אַט די לייט אוועקגעשיקט נאָך דער „איל־אַה־מען“, האָט מען געצאָהלט די, וואָס האָבען פארנומען זייער פלאַץ, א פאָר שילינג א וואָד, וועלכע זיינען געשאפען געוואָרן טיילווייז דורך די געפאנגענע גופא, טיילווייז דורך געוויסע פריינט פון דר. סימאָניס.

דורך א רייה פון אומשטענדען האָט זיך די בוי־ארבייט פאר שלעפט אָהן א שיעור. טיילווייז איז עס געקומען דורכדעם, וואָס אין דער צייט פון מלחמה איז ניט לייכט געווען צו קריגען די נייטיגע בוי־מאטעריאלען, אזוי אז גינטהער און זיינע לייט האָבען אָפט געמוזט ווארטען וואָכען־לאנג, ביז זיי האָבען ווידער געקאָנט אָנגעהן מיט דער ארבייט. פון דער אנדער זייט איז גינטהער גע־ צוואונגען געווען נאָך יעדען טראנספאָרט צו דער „איל־אַה־מען“ צוזאמענצוקריגען נייע מענשען צו דער ארבייט, דורך וואָס עס איז נאטירליך פארלאָרן געגאנגען אסך צייט. עס זיינען אויך גע־ ווען אסך געפאנגענע, וועלכע האָבען באשולדיגט דעם יונגען בוי־ מייסטער, אז ער האָט מיט א כיוון פארצויגען די ארבייט, כדי דורכדעם צו פארהינדערן, אז מען זאָל איהם ניט פארשיקען אויפ'ן אינזעל, וואָרים ער איז געווען אומפארהייראט. גינטהער האָט דאָס אפילו אָפגעלייקענט, אָבער א קערנדעל אמת האָט פונדעסט־ וועגען געקאָנט זיין אין דעם, און פון א ריין מענשליכען שטאנד־ פונקט באטראכט, האָט מען עס אויך געקאָנט פארשטעהן. קורץ און גוט, די זאך האָט זיך געצויגען ביז קריסטמאס 1917.

ווען מען האָט שוין געהאלטען אזוי ווייט, האָט זיך דעם נייעם קאָמאנדיר פארוועלט איינגארדנען אין דער נייער געביידע רעגיר־ונגס־ווערקשטאַטען. כלוויז דורך אונזער ענערגישען פראָטעסט

ביי מר. ניועל איז געלונגען די זאך צו פארהינדערן. דער לעהרער-קאלעגיום האט שוין געהאט אויסגעארבייט א דעטאלירטען פלאן, ווי אזוי מען זאל באנוצען די איינצעלנע צימערען אין פארלויף פון'ם טאג, ווען דער קאמאנדיר האט פלוצלינג געלאזט וויסען, אז נאך דער אַווענט-צעהלונג, וועלכע פלעגט אין די ווינטער-מאנאטען פארקומען צווישען פיער און פינף אזויגער נאכמיטאג, טאג די געביידע מעהר ניט באנוצט ווערן. נו, זיינען גראד די ווינטער-מאנאטען געווען אם פאסענדסטען פאר לערנען און שטודירען, ווייל אין יענער צייט פון יאהר האבען די געפאנגענע געהאט א טאפעלט באדערפעניש אויף וואס פאר עס איז אופן צו פארטרייבען די טרויעריגע מאנאטאניע פון זייער פינסטערן לעבען. מחמת דעם האבען די לעהרער און די פארטרעטער פון'ם טורן-פאריין שוין אין נאָוועמבער געבעטען ביים קאמאנדיר די ערלויבעניש צו באנוצען די צימערען פון דער נייער געביידע, וועלכע זיינען שוין דאן געווען פארטיג, אָבער אַט די פארנינפטגע פאדערונג איז איינפאך אָהן צערעמאניעס אָפּגעזאָגט געוואָרן.

און אצונד איז געקומען דער לעצטער קלאפ — דער פארבאט צו קאנען באנוצען די נייע געביידע נאך דער אַווענט-צעהלונג. דערמיט זיינע אלע האַפענונגען פון די לעהרער און זייערע דריי הונד דערט שילער, אזוי ווי די האַפענונגען פון אסך אנדערע געפאנד גענע, מיט איין קלאפ פלוצלינג פארניכטעט געוואָרן און דאָס גייס-טיגע לעבען פון'ם לאַגער איז געווען פאר'משפּט צום טויט.

די ווירקונג, וואָס אַט דער אומזיניגער פארבאט האט געהאט אויף דעם גייסט פון די געפאנגענע, לאָזט זיך קוים באשרייבען. ס'איז געשאפען געוואָרן א פארביטערונג, וואָס האט קיינמאָל מעהר ניט געקאנט באזייטיגט ווערן, און זעלכע האט נאך געמוזט ווערן אלץ טיפער און טיפער, ווייל יעדער איינער האט געוואוסט, אז אין אנדערע לאַגערען האבען די ביירלעך פון דער י. מ. ק. א. גע-קאנט באנוצט ווערן דעם גאנצען טאג ביז ניין אזויגער אין אַווענט. אויך האט מען אין די ענגלישע צייטונגען געלייענט די באריכטען

וועגען דער געביידע פון דער י. מ. ק. א. אין רוחלעבען. אָט די גע-
ביידע האָט שוין געהאט עקזיסטירט זינט 1915, און די ענגלישע
ציוויל-געפאנגענע האָבען דאָרט איינגעאָרדענט א קליינע אוניווער-
זיטעט, וואו זיי האָבען זאָגאר געהאט די מעגליכקייט אָפּצוגעבען
זייער עקזאמען. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָט מען זיך
ניט געקאָנט וואונדערן, וואָס די מענשען זיינען ביסלאַכווייז אריינ-
געקומען אין אזא צושטאַנד, וואָס האָט געמאכט אלץ שווערער און
שווערער צו ריידען צו זיי אויף א פארניפטיגען אופן

זינט צעהן וואָכען זיינע אלע שולען געווען געשלאָסען, דער
טורן-פאראיין און אנדערע אָרגאניזאציעס האָבען זיך געהאַלטען
ביים אויפלייזען, ווייל די געפאנגענע האָבען ניט געהאט קיין פּלאַץ,
וואו זיי זאָלען זיך קאָנען אויף וואָס פאר עס איז אופן באַשעפטיגען.
און דאָ איז געשטאַנען א פארטיגע געביידע, גוט איינגעאָרדענט און
ספעציעל געשאפּען פאר דעם דאָזיגען צוועק, און האָט ניט געקאָנט
באנוצט ווערן, ווייל א ברוטאלער מאכט-באפעהל, וואָס האָט גע-
פאטשט יעדען געזונטען ארטייל אין פנים ארויף, האָט די געפאנ-
גענע ניט דערלאָזט דערצו. די גאנצע זאך וואָלט געקאָנט געבען
אומשעצבארען מאַטעריאַל פאַר א מאַרק טוויין'שע הובאַרעסקע,
ווען די פּאָלגען וואָלטען ניט געווען אזוי אויסערגעווענליך טרויעריג.

דערביי איז אבסאָלוט ניט געווען קיין שום גרונד פאר אָט דער
אידאָטישער גזרה. די באהויפטונג פון'ס קאָמאנדיר, אז דאָס בא-
נוצען פון דער נייער געביידע אין די אָווענט-שטונדען וואָלט גע-
קאָנט פיהרען צו וואָס פאר עס איז פאַרזוך צו אנטלויפען, איז גע-
ווען פונקט אזוי נאָריש ווי דער פארבאָט גופא און זעהר כאַראַק-
טעריסטיש פאר דעם גייסטיגען וועזען פון'ס מאן. אָט דער מאן
האָט ניט געהאט די קלענסטע פאַרשטענדעניש פאר די נויטען און
באדערפענישען פון די געפאנגענע. זיין גייסטיגע באשרייניקטקייט
איז געווען אזוי גרויס, אז ער האָט קיינמאָל גאָר ניט געפרוואוּט
זיך באקענען מיט זיי. דער אַלטער קאָמאנדיר פלעגט אונטערשטי-
צען יעדען פאַרזוך פון די געפאנגענע, זיך ווי עס איז צו באשעפ-

טיגען, וואָרים ער האָט גענוי געוואוסט, אז טעטיגקייט איז געווען דער איינציגער מיטעל, וואָס האָט געקאָנט מאַכען די געפאָנגענע שאַפט ערטערגלייך פאר די מענשען. ער האָט גענומען אן אינערערעם אין דער ענטוויקלונג פון די ספּאַרט־פאַראיינען אין לאַגער און האָט קיינמאָל נישט פאַרפּעהלט קיין געלעגעהייט, אליין צו ערמוטיגען אזעלכע זאכען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, וואָס די שולען באַדייטען פאר די געפאָנגענע, באַזונדערס פאר דעם יונגערן עלעמענט, אין וועלכען דער טרייב צו לערנען איז נאָך געווען שטאַרק ענטוויקעלט.

דער אלטער קאָמאנדיר פלעגט קיינמאָל נישט מאַכען קיין אינער ספּעקציע, אָהן דעם אז ער זאָל אויך אָפּשטאַמען א באַזוך אין די שולען און ריידען א פאָר ווערטער מיט די לעהרער. ער פלעגט ריידען מיט די באַטאָליאָן־פיהרער איבער אלע אינסטיטוציעס אין לאַגער און איז שטענדיג געווען גרייט צו העלפּען ענטוויקלען דעם באַשעפטיגונגס־אינסטינקט פון די געפאָנגענע, אזוי ווייט ווי ער האָט נאָר געקאָנט.

דער נייער קאָמאנדיר האָט נישט געהאט דעם מינדסטען אינטערעס פאר אַט די זאכען. זיי זיינען פאר איהם געווען אבסאָלוט אומוויכטיג, און עס וואָלט איהם גאָר קיינמאָל נישט אַרויפגעקומען אויף'ן זינען זיך דורכצוריידען מיט די באַטאָליאָן־פיהרער וועגען דעם. מען האָט זאָגאַר אָפּט געהאט דעם איינדרוק, אז ער האָט פשוט נישט געקאָנט באַגרייפּען, פאַרוואָס די מענשען האָבען זיך אָפּגעגעבען מיט אזעלכע זאכען. ביי די אינספּעקציעס פלעגט ער קיינמאָל נישט אַריינקומען אין די קלאַס־צימערען. מיט די לעהרער האָט ער גערעדט בלויז דאן, ווען די דאָזיגע זיינען געקומען צו איהם מיט א ביטע, וועלכע ער פלעגט בלויז אין זעלטענע פאלען באווייליגען. איד בין איבערצייגט, אז אַט דער מאן אליין האָט קיינמאָל נישט געפיהלט אין זיך דעם וואונש פאר וואָס פאר עס איז גייסטיגער טעטיגקייט. מחמת דעם איז איהם קענטיג געווען אומד מעגליך צו באַגרייפּען, אז אזעלכע וואונשען האָבען זיך געקאָנט

דערוועקען אין אנדערע און דערצו נאָך ביי געפאנגענע. אזוי לאַנג ווי ער האָט נאָר געהאַט זיין טרינמאן נעבען זיך, האָט מען איהם געמעגט אוועק'גנב'ענען דעם גאנצען לאַגער.

די געביידע פון דער י. מ. ק. א. איז סוף כל סוף געוואָרן דער געגענשטאַנד פון'ס ביטערסטען שפּאַט אין לאַגער. עס זיינען גע'ווען אזעלכע, וועלכע האָבען געקאָנט אריינקומען אין כעס, ווען מען האָט בלויז גערעדט דעריבער. כ'האָב געקאָנט א גאנצע צאָהל געבילדעטע לייט צווישען מיינע מיטגעפאנגענע, וועלכע האָ'בען זיך שטענדיג אויסגעצייכענט דורך זייער פארניפטיגען און באַרעכענטען אורטייל. אָבער דורך די פיעלע ענטווישונגען און באַזונדערס דורך דעם לעצטען באַפעהל פון'ס קאָמאנדיר, וואָס האָט פארבאָטען די געפאנגענע אריינצוקומען אין דער נייער געביידע נאָך דער אווענט'צעהלונג, זיינען אָט די מענער געוואָרן אזוי שטאַרק פאָרבייטערט, אז זיי פלעגען אָפט קומען צו די אומזיניגסטע שלוסען. אזוי האָט מיר איינמאַל א גאנץ אינטעליגענטער מאן ערקלערט, אז די ענגלישע רעגירונג האָט קענטיג די אבזיכט סיס'טעמאטיש אָפצושניידען אלע גייסטיגע שטרעבונגען פון די דייטשע ציוויל'געפאנגענע, כדי ניט צו דערלאָזען, אז די קענטענישען, וואָס זיי קאָנען זיך מיט דער צייט פארשאַפּען דאָ אין דער געפאנגענ'שאַפט, זאָלען שפּעטער צוניץ קומען דעם דייטשען שטאַט.

כ'האָב געזוכט איהם קלאָר צו מאכען דעם אומזין פון אזא מין השערה, מיט דעם וואָס איך האָב איהם צווישען אנדערעם אויך אָנגעוויזען אויף דעם פאַקט, אז די געביידעס פון דער י. מ. ק. א. אין דעם אינטערנירונגס-לאַגער אויף דער „איל'אָה-מען" זיינען אָפּען פאר די אינטערנירטע אָהן א שום באַשרענקונג, אזוי אז עס לאָזט זיך אלזאָ ניט ריידען וועגען אזא אבזיכט פון דער ענגלישער רעגירונג. אָבער מען האָט דעם מאן ניט געקאָנט אָפּווענדען פון זיין מיינונג, און ער האָט ענדליך געזאָגט, אז אויב מען קאָן פילייכט ניט ריידען וועגען א באַשטימטער אבזיכט, מוז מען אָבער צוגעבען.

אז די ערפארונגען, וועלכע מיר האָבען ביז איצט געמאכט דאָ אין לאַגער, גיבען אונז פּולשטענדיג א רעכט פאר אזא פאַרדאָכט.

די הויפט צרה איז געלעגען אין דעם גאנצען סיסטעם. די אינטערעסען פון ביינאה דריי טויזענט מענשען זיינען געלעגען אין גאנצען אין די הענט פון איין איינציגען מאן, וועלכער האָט געקאָנט אויף א מוטווייליגען אופן באשטימען וואָס ער האָט געוואָלט. איז אָט דער מאן א ברייטער כאראקטער, וואָס זעהט אין די געפאָר-גענע פריהער פון אלץ מענשען, וועלכע זיינען ניט דורך זייער אייגענער שולד אריינגעקומען אין דער דאָזיגער לאַגע, וועט ער פון זיך אליין דערפילען זייערע בארעכטיגטע וואונשען און באדערפע-נישען. דורכדעם ווערן פארמידען אסך אומאנגענעמע רייבונגען, און די פארביטערונג פון די מענשען, וועלכע איז אן אומפארמייד-ליכע פאָלגע פון דער געפאָנגענשאַפט גופא, קריגט וועניגסטענס גיט קיין פערזענליכע שאַרפקייט.

אָבער וואו געפינט מען אזעלכע מענער? זיי זיינען אויסער-געווענליך זעלטען, און וועניגער פון אלצדינג איז דער מיליטערישער סיסטעם אימשטאַנד צו ענטוויקלען אזעלכע כאַראַקטערען. אין די מעהרסטע פאלען איז דער קאָמאנדיר ניט אזוי ברייט-הארציג און אזוי פריי פון פאראורטהייל, און דער טויטער בוכשטאַב פון זיינע רעגולאציעס איז ביי איהם וויכטיגער ווי דאָס געפיהל פון מענש-ליכקייט. די געפאָנגענע זיינען פאר איהם אין בעסטען פאל גע-וועזענע מענשען, טויטע נומערן, וועלכע צעהלען זיך מעהר ניט. מחמת דעם באגרייפט ער אויך ניט דעם פארארברליכען איינפלוס, וואָס יעדער אומזיניגער באפעהל מוז אויסאיבען אויף דעם געמיט-צושטאַנד פון די געפאָנגענע. הגם ער זעהט די געפאָנגענע כמעט יעדען טאָג, האָט ער פונדעסטוועגען ניט די קלענסטע אהנונג, וואָס עס געהט פאַר אינעווייניג ביי די דאָזיגע מענשען, און וויפיל פאַר-באָרגענע טראגעדיעס עס שפילען זיך אָפּ יעדען טאָג, פארביי וועלכע ער און זיינע אָפיצירען געהען אין די מעהרסטע פאלען פארביי, אָהן זיך אומצוקוקען אפילו. ס'איז זעלטען געווען דער

בייזער ווילען, וואָס איז געוואָרן דאָס טאַגטעגליכע אומגליק פון די געפאנגענע — די טרינמאנס זיינען גליקליכערווייז ניט זעהר צעהלרייך — נאָר די אבסאָלוטע אומפארשטענדעניש פון די מי-ליטער-באאָמטע, וועלכע האָט זיך אויפגעהויבען ווי א דיקע וואנט צווישען די דאָזיגע און זיי. און אָט דער צושטאַנד, ווי געזאָגט, איז געווען באַגרינדעט אין דעם סיסטעם פון דער אינטערנירונג גופא.

אין'ם זומער פון 1916 האָט דער אלטער קאָמאנדיר געמאכט א פראָבע, אָפגעבענדיג די געפאנגענע א שטיק לאַנד פאר דער ענט-וויקלונג פון גערטנער. יעדער מאן, וואָס האָט געהאט לוסט און לייעכע צו דער דאָזיגער ארבייט, האָט געקראָגען אן אזויגערופענעם „פלאַט“ פון אומגעפער 65 קוואַדראַט-פוס, וואָס ער האָט געקאָנט באַפלאַנצען נאָך זיין אייגענעם געשמאק נאָך. ליידער איז דאָס שטיק לאַנד, וואָס מען האָט די געפאנגענע געגעבען פאר דעם דאָ-זיגען צוועק, ניט געווען זעהר גרויס, אזוי אז בלויז אכציג פערזאָן האָבען געקאָנט פארזאָרגט ווערן מיט „פלאַטס“, אָבער דער פראוואו איז געקרוינט געוואָרן מיט אזא ערפאָלג, אז דעם קומענדען יאָהר האָבען די געפאנגענע שוין געקריגען פיער הונדערט „פלאַטס“, און ניט קוקענדיג דערויף איז די נאָכפראַגע געווען אסך גרעסער. די מענשען זיינען כמעט דעם גאנצען טאָג געווען באשעפטיגט אין זייערע גאָרטענדלאך, און הגם דאָס שטיקעלע לאַנד, וואָס יעדער האָט געקאָנט באַארבייטען, איז געווען אזוי קליין, זיינען די רעזול-טאטען צייטענווייז געווען גאנץ ערשטוינליך. א טייל האָבען גע-פלאַנצט בלויז בלומען און האָבען אין דעם געפונען זייער גרעסטע פרייד. אָבער די מעהרסטע זיינען געווען פראַקטישער און האָבען געפלאַנצט סאלאַד, קרויט, רעטאך און זאָגאר טאָמאטעס. ס'איז געווען א פארגעניגען צו קוקען אויף די דאָזיגע לייט, בעת זיי האָבען געארבייט. דער פינסטערער און מידער געזיכט-אויסדרוק, דער כאַראַקטעריסטישער צייכען פון דער געפאנגענשאַפט, איז פאר-שוואַנדען און האָט געמאכט פלאץ פאר א פרידליכער און זאָרג-

לאזער מיענע. קיין ארבייט האָט ניט געווירקט אויף די געפאנע
גענע אזוי גוט, ווי די באשעפטיגונג אין דער פריער נאטור, וואָס
מען האָט באזונדערס אים בעסטען געקאנט באמערקען אין פארלויף
פון די אומענדליכע גרויע ווינטער-מאָנאטען.

וואָס לענגער עס האָט געדויערט די געפאנגענשאפט, אלץ מעהר
און מעהר איז דאָס באדערפעניש נאָך באשעפטיגונג ביי מיינע
מיטגעפאנגענע אוועקגערוקט געוואָרן אין הייטערגרונד. די פאר-
שידענע ספּאָרט-פאראיינען האָבען זיך ביסלאכווייז אין גאַנצען
אויפגעלייזט; בייגעטראָגען דערצו האָבען דער עיקר די שרעקליכע
ערנערונגס-פאַרהעלטענישען, וועלכע זיינען וואָס ווייטער געוואָרן
אלץ ערגער. אָבער אויך דער זין פאר גייסטיגער באשעפטיגונג
איז אלץ מעהר פאראליזירט געוואָרן און האָט געמאכט פלאץ פאר
א בלייערנער גלייכגילטיגקייט, וועלכע האָט זיך ביי א טייל געפאנע-
גענע ענטוויקעלט צו א פולשטענדיגער אידיאָססוטוואָ. קאָנצערטען
און פאָרטראגען זיינען אלץ ערגער באזוכט געוואָרן. דער טעמפער
דרוק פון'ם געפאנגענ-זיין האָט די מענשען פארפאָלגט אויף שריט
און טריט און לאנגזאם אָבער זיכער אָפגעטויט אין זיי יעדען אינ-
טערעם.

בלויז איין אינסטיטוציע איז געווען אן אויסנאם פון דער
דאָזיגער רעגעל — דער קינאָמאטאָגראף. דער „קינאָ“ איז אין 1916
איינגעפיהרט געוואָרן אין לאגער און איז באגריסט געוואָרן מיט
פרייד פון די מעהרסטע געפאנגענע. פאר אונז זיינען די „קינאָ“-
אָווענטען געווען וויכטיג ניט בלויז צוליב דער אונטערהאלטונג, זיי
האָבען אונז אויך איינגעבראכט א גוטען פראָפיט, וועלכער איז
פארווענדט געוואָרן לטובת די קיכען. פאר די פילמס האָבען
מיר נאטירליך געמוזט צאָהלען, און מיר האָבען געהאט גענוג צרות
אויסצושטעהן מיט דער צענזור. פאר א לאנגער צייט איז געווען
בלויז איין פאָרשטעלונג א וואָך, וועלכע איז שטענדיג געווען גלענ-
צענד באזוכט. און ווען מיר האָבען שפעטער איינגעפיהרט צוויי
„קינאָ“-אָווענטען, איז דער באזוך דורכאויס ניט פארקלענערט גע-

וואָרן. די אורזאך לאָזט זיך אייגענטליך לייכט ערקלערן. ס'איז זיכער ניט געווען די אַנציהונגס-קראפט, וואָס דער "קינאָ" און פאר זיך האָט געהאַט אויף די געפאנגענע, שוין דערפאר ניט, ווייל די פילמס, וועלכע מען האָט אונז ערלויבט, האָבען אין די מעהרסטע פאלען געבראכט די באנאלסטע זאכען וואָס מען וואָלט זיך נאָר געקאנט פאַרשטעלען. ניין, דאָ איז געלעגען נאָר א טיפערע אור-זאך, וועלכע איז פון גרויסען אינטערעס.

קיין אנדער אונטערהאלטונג אָדער באשעפטיגונג, פון וואָס פאר א סאָרט זי זאָל ניט זיין, איז ניט געווען אימשטאַנד אזוי ארויס-צורייסען דעם געפאנגענעם פון זיין סביבה, איהם אזוי פולשטענדיג מאכען פארגעסען זיין לאגע, ווי דער "קינאָ". צי ער האָט געאָר-בייט אין דער ווערקשטאַט אָדער געזעסען אין קלאס, צי ער האָט דורכגעפיהרט וואָס פאר עס איז ספאָרט אָדער ער האָט זיך צוגע-הערט צו די קלאנגען פון דער מוזיק, שטענדיג איז געווען א געווי-סער עפעס, וואָס האָט איהם כסדר געלאָזט פיהלען די ענגע גרעני-צען פון דער געפאנגענשאַפט. פילייכט איז אויך דער "קינאָ" ניט געווען אימשטאַנד אין גאנצען צו באזייטיגען דאָס דאָזיגע אומהיימ-ליכע געפיהל, אָבער ער האָט איהם באפרייט מעהר ווי אלעס אנדערע פון דעם דריקענדען יאָך פון זיין אלטעגליכער אומגעבונג. ס'איז געווען אזוי צו זאָגען א פארבינדונג מיט דער דרויסענדיגער וועלט, וועלכע איז, אמת, געווען בלויז א טוישונג, אָבער וועלכע האָט איהם פונדעסטוועגען לייכטער געמאכט פארגעסען אָן דער מאָנא-טאָניע פון דער גרויער ווירקליכקייט, ווי יעדע אנדערע אונטער-האלטונג.

אין זיינע געדאנקען האָט ער אליין געלעבט אין די לאַנד-שאַפטען, וועלכע האָבען פארבייגעשוועבט פאר זיינע אויגען, ער האָט זיך אליין געפונען אין דעם גערודער פון די באנהויפּען, איז געפאָהרען אויף שיפען און אייזענבאנען און האָט פערזענליך אַנטייל גענומען אין די דראַמעס, וועלכע האָבען זיך פאר איהם אָפּגע-שפילט. וואָס דאָס צויבער-מעשה'לע פאר'ן קינד, דאָס איז געווען פאר דעם געפאנגענעם דער "קינאָ".

כ'האב געקענט א גאנצע צאָהל פון מענשען, צווישען זיי פאר שידענע קינסטלער, וועלכע האָבען דרויסען פרינציפיעל ניט באזוכט קיין "קינא" און זיינען געווען דע-שונאים פון אַט דער נייער איינ-ריכטונג, ווייל זיי האָבען, מיט רעכט אָדער מיט אומרעכט, אין איהר געזעהן א געפאר פאר דער ווירקליכער קונסט. אָבער אין דער געפאנגענשאפט זיינען זיי געוואָרן רעגעלמעסיגע "קינא"-באזוכער. נאָך יעדער פאַרשטעלונג פלעגען זיי, אמת, אָפגעבען די ערגסטע אורטיילען איבער דעם וואָס זיי האָבען געזעהן און פלעגען שווערען הייליג, אז דאָס איז געווען די לעצטע פאַרשטעלונג וואָס זיי האָבען בייגעוואוינט, אָבער דאָס נעכסטע מאָל זיינען זיי ווידער געווען דאָרט. זיי זיינען ניט קוקענדיג אויף אלע זאכען געווען אונטערוואָרפען אונטער דעם זעלבען פסיכישען דראַנג ווי זייערע איבעריגע ליידענס-חברים, און דאָס ריין מענשליכע האָט סוף כל סוף געהאט אויף זיי א גרעסערע אַנציהונגס-קראפט ווי דער אב-סטראקטער באגריף פון קונסט.

אָבער דאָס זיינען אלץ זאכען, וועלכע קומען איינעם ערשט פיעל שפעטער צום פולען באוואוסטזיין.

קאפיטעל 24

דאס לעצטע גליק

די אינטערנירונג אין האלאנד — א ביווע שמוקע — אויף דער „רעפאָד-מריאירונגס“-ליסט קיין דייטשלאַנד — דער לעצטער פאָרמראַג — אַפשיד-סצענעס — מוידזשאָר מאַט און ליומענאַנט מאַרלי — אַפשיד פון'ם „פעלעס“ — אין ספאלדינג — די לעצטע סצענעס אין באַסטאָן — אויף דער שיף „סינדאָראַ“ — דאָס אַנקומען אין ראָטערדאַם — מיין פאָרוואָרד צו אַנטלויפֿען — אין דייטשלאַנד — אויסגעוויזען — ביי דאמטלאַ ביווענחויז — ענדע.

אין דער זעלבער צייט, וואָס דער אויסטויש פון דייטשע און ענגלישע ציוויל-געפאָנגענע איז ענדליך געוואָרן א פאַקט, איז צווישן שטען די צוויי רעגירונגען אויך צושטאַנדגעקומען נאָך אן אנדער אַפמאַך, וועגען וועלכען מען האָט שוין לאַנג געהאַט גערעדט. די מורא'דיגע ווירקונגען פון דער לאַגער-געפאָנגענשאפט אויף דעם געמיט-צושטאַנד פון די אינטערנירטע זיינען געווען אזוי בולט, אזוי אויסצושטרייבאַר, אז מען האָט ענדליך אויך אין די הערשענדע קרייזען איינגעזעהן, אז עפעס מוז געשעהן, כדי צו פאַרהיטען פון א קאטאַסטראָפּע. צווישען די אויסגעטוישטע געפאָנגענע האָבען זיך אויף ביידע זייטען געפונען א היבשע צאָהל מענער, וועלכע זיינען אראָפּ פון זינען אין פאַרלויר פון זייער אינטערנירונג. אַט די מורא'דיגע ערשיינונג האָט פילייכט דאָך אביסעל א פלאַג געטאָן דאָס געוויסען פון די מאַכט-האַבער אויף ביידע זייטען, אזוי אז מען האָט ענדליך אָפגעמאַכט צווישען זיך, אז געפאָנגענע, וועלכע האָ- בען שוין זינט אָנהויב מלחמה געמוזט אָפפּינסטערן זייער לעבען

הינטער שטעכונג דראַהט און גראַטעס, אָבער דער עיקר אזעלכע, ביי וועמען די דאָקטוירים קאָנען פעסטשטעלען א הויכגראַדיגע נער-וועזקייט און טיפע נשמהליידען, זאָלען אינטערנירט ווערן אין א נייטראַלען לאַנד, וואו מען זאָל זיי דורך בעסערע לעבענס-באַדינ-גונגען און גרעסערע פערזענליכע פרייהייט קאָנען געבען א געלע-גענהייט זיך צו דערהוילען פון די פאָלגען פון דער געפאָנגענשאפט. סוף יאנואר איז ביי אונז אַרויסגעלאָזט געוואָרן די ערשטע אָנאָנסע, אז געפאָנגענע, וועלכע גלויבען, אז זיי זיינען צוליעב זייער שוואַכען געוונט באַרעכטיגט אינטערנירט צו ווערן אין האַלאַנד, זאָלען זיך מעלדען צום דאָקטאָר פאר אן אונטערזוכונג. די ערשטע אונטערזוכונג איז געמאכט געוואָרן פון'ם ענגלישען דאָקטאָר אין דעם לאַגער. דערנאָך זיינען די יעניגע, וועלכע דער דאָקטאָר האָט אויסגעפונען אלס פאסערנדע קאַנדידאַטען, שפּעטער נאָך אַמאָל אונ-טערזוכט געוואָרן פון א דאקטאר פון'ם „האַום אָפּיס“, וועלכער האָט דאן באשטימט, וועמעס נאָמען זאָל אַרויפגעשטעלט ווערן אויף דער „האַלענדישער ליסטע“. אויף דער ערשטער אויפפאָרדע-רונג האָבען זיך גלייך געמעלדעט עטליכע הונדערט געפאָנגענע, אָבער פון זיי האָט מען בלויז אויסגעקליבען א קליינעם טייל, מחמת די מעהרסטע לייט זיינען גענומען געוואָרן פון'ם גרויסען אינטער-נירונגס-לאַגער פון נאָקאלאָ, אויף דער „אייזלאַנד-מען“, וואו די פאר-העלטענישען זיינען דאָך, ווי באוואוסט, געווען נאָך אַהן אן ערך ערגער, איידער ביי אונז.

איך האָב זיך אין יענער צייט געפונען אין א צושטאַנד, אז עס איז מיר געווען וועניג וואָס מקנא צו זיין. א האַרטנעקיגע מאָגען-קראַנקהייט, וואָס איך האָב זיך אָפגעשפּאַרט אין דער געפאָנגענ-שאפט, האָט מיך געצוואונגען ווידער אריינצוגעהן אין שפיטאַל אויף עטליכע וואָכען. כ'האָב ניט געקאָנט אויפהאַלטען אין זיך קיין שום שפייז, זאָגאר וואסערדיגע מילך האָט מיין מאָגען ניט געקאָנט פאר-דייען. דער אַלטער דר. דאָוו, א בראווער און מענשענפריינדליכער מאַן, האָט זיך געגעבען די גרעסטע מיה מיד ווידער צו שטעלען אויף די פיס. נאָך דריי וואָכען צייט בין איך אויך געווען אזוי

ווייט דערהוילט, אז איך האָב געקאָנט ווידער אויפנעמען מיין אר-
בייט אין באַטאָליאָן, אָבער איך האָב געפיהלט, אז מיין פעסטער
געזונט פון פריהער איז געווען שטארק צוטרויסעלט. פאָקטיש האָב
איך שפעטער אין אמסטערדאם זיך געמוזט אונטערוואַרפֿען א זעהר
שמערצליכע אָפּעראציע, כדי פֿטור צו ווערן פון דער צרה.

אָבער ערגער ווי יענע קערפּערליכע ליידען איז געווען די גייס-
טיגע דערשלאָגענקייט, וועלכע איז דאמאָלס געלעגען אויף מיר ווי
א שווערע לאַסט און וועלכע האָט זיך דורך דער קראנקהייט פֿיר-
לייכט נאָך שטארקער געלאָזט פיהלען. אלע באַמיהונגען פון מיינע
פריינט דרויסען, אויסצואווירקען די באַפרייאַונג פון מיין פֿרוי,
זיינען דורכגעפאלען, אזוי אז מיר האָבען מעהר גאָרנישט געהאט
וואָס צו האָפען. מילי האָט זיך אפילו איצט, פונקט ווי פריהער,
געהאלטען זעהר מוטיג, אָבער פון איהרע בריעף האָב איך געקאָנט
ארויספיהלען די אינערליכע פאַרביטערונג, וואָס די אומזיסטע און
צונישט געוואָרענע האָפנונגען האָבען ביי איהר איבערגעלאָזט. דער
געדאַנק, אז איך מוז וואָס עס איז טאָן, כדי צו געפינען אן אויסוועג
פון דעם דאָזיגען אומערטרעגליכען צושטאַנד, האָט מיך אָהן אויפֿ-
הער פאַרפאלגט, אָבער וואָס עס האָט געזאָלט געשעהן, דאָס האָב
איך ניט אָנגעהויבען צו וויסען. שוין אין דעצעמבער, ווען ס'האָט
אויסגעקוקט, אז די פראַגע צו אינטערנירען ציוויל־געפאָנגענע אין
נייטראַלע לענדער נעמט אָן ממשות'דיגע פאָרמען, האָב איך זיך
וועגען דעם דורכגערעדט מיט דר, פישער פון דער שווייצער גע-
זאַנדשאַפט, וועלכער איז געקומען נעמען אָפּשיר פון אונז און איז
באַלד נאָכדעם צוריקגעפאָהרען נאָך דער שווייץ. כ'האָב איהם
געפרעגט, צי מען וועט אויך ערלויבען די פֿרויען פון די אינטער-
נירטע, וועלכע דאַרפֿען אויפֿ'ן ראַט פון די דאָקטוירים אָפּגעשיקט
ווערן אין נייטראַלע לענדער, צו פאָהרען צוזאַמען מיט זייערע מע-
נער. דר, פישער איז געווען מיט דער מיינונג, אז עס איז יעדענ-
פאָלס פאַראַן א וואַרשיינליכקייט דערצו. שוין דאמאָלס איז מיר
ארויפגעקומען דער געדאַנק, זיך אַנצוכאַפּען אָן אַט דעם לעצטען
מיטעל. נאָר שפעטער, ווען עס איז אריבער איין וואָך נאָך דער

אנדערער, אָהן דעם אז מען זאָל מאכען א שריט ווייטער אין דער דאָזיגער אנגעלעגענהייט, האָב איך אויך אַט די האָפנונג אויפגעגעבען.

אָבער ענדליך איז דער לאנג דיסקוטירטער פראָיעקט דאָך אויסגעפיהרט געווארן. א קליינער טייל פון מיינע מיטגעפאנגענע איז שוין געווען אָפגעפאָהרען נאָך האָלאַנד, און זיי האָבען אונז פון דאָרט צוגעשיקט די בעסטע ידיעות. דער לאַגער פון די אינטער-גירטע דייטשע ציוויל-געפאנגענע אין האָלאַנד האָט זיך געפונען גאנץ נאָהנט פון האַטעם, א דערפעל ניט ווייט פון צוואַלע. דער וואָס האָט געהאט די מיטלען דערצו, האָט געקאָנט וואוינען פרי-וואָט. די געפאנגענע אָהן מיטלען זיינען איינגעקווארטירט געוואָרן אין לופטיגע קאזארמעס, אָבער זיי האָבען אויף דעם גאנצען טאָג געקאָנט פארלאָזען דעם לאַגער און ארומגען אין דער גאנצער געגענד ארום. דאָס עסען איז געווען זעהר גוט, און נאָך די מורא-דיגע יאָהרען פון דער געפאנגענשאַפט האָט אַט דער פלאַץ דאָ געמוזט אויסקוקען ביי די מענשען ווי א פשוט'ער גן עדן.

אין מיטען פעברואר איז שוין אָפגעגאנגען א צווייטע פארטיע נאָך האָלאַנד. נאָך דער דאָזיגער האָט געזאָלט אָפגען בלויז נאָך איין טראַנספּאָרט, ווייל ארום און ארום האָבען אין האָלאַנד געזאָלט איינגעקווארטירט ווערן ניט מעהר ווי זעכצעהן הונדערט מאַן. איך האָב זיך ערנסט דורכגערעדט מיט מיין זוהן און זיך אויך אן עצה געהאַלטען מיט מיינע פריינט און פאַרוואַנדטע, וועלכע האָבען מיך באַזוכט. אלע האָבען מיר געראַטען אויסצוניצען די געלעגענהייט און זיך מעלדען פאר האָלאַנד. וואָלט איך געהאט די גאָראַנטיע, אז מען וועט ערלויבען מילי'ן מיט מיר מיטצופאָהרען, דאָן וואָלט איך זיכער אפילו קיין רגע ניט איבערגעקלערט, אָבער אזוי ווי איך בין אין דעם פרט גאָרנישט געווען זיכער, האָב איך זיך אלץ געקוויינט קעלט און ניט געקאָנט קומען צו קיין באַשלוס. נו, איז אצונד גע-ווען בלויז איין געלעגענהייט. דעם 26טען פעברואר זיינען אָנגע-נומען געוואָרן מעלדונגען פאר דער לעצטער ליסטע. ווען איך זאָל פאַרלירען אַט די געלעגענהייט, דאָן וואָלט פאַר א היבשער צייט

ניט געווען מעהר קיין שום האַפנונג. האָב איך אַלזאָ נאָכגעגעבען
העם דרינגענדען פאַרלאַנג פון מיין זוהן און פון די ליבע פריינט
פון דרויסען און איך האָב זיך געמעלדעט פאר האַלאַנד. די דאָס-
טאָראָנטערזוכונג איז געווען גינסטיג פאר מיר, און דר. דאָוו האָט
מיר געזאָגט, אז איך קאָן מיט זיכערקייט רעכענען דערויף, אז איך
וועל ארויפגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע. וואָלט איך געהאט די
געלעגענהייט זיך אפריהער גרינדליך דורכצורייזען מיט מיל'ן ווע-
גען אלצדינג, דאָן וואָלט מיר געווען פיעל גרינגער זיך צו ענטשלי-
סען. אָבער ס'האָט דאָך גענומען אזויפיעל צייט זיך דורכצושריי-
בען מיט איהר, אזוי אז עס איז נאָר ניט געווען צו דענקען וועגען
דעם. כ'האָב עס דערום געמוזט איבערלאָזען פאר איהרע שוועסטער,
איהר צו ערקלערן אלצדינג, ווען זיי וועלען זיך מיט איהר זעהן ביי
דעם נעכסטען באַזוך.

דעם 5טען מערץ איז ערשינען די לעצטע ליסטע מיט די נעמען
פון די מענשען, וועלכע האָבען געזאָלט אָפפאָהרען קיין האַלאַנד.
מיין נאָמען איז ניט געווען צווישען זיי. באַלד נאָכדעם האָט מען
אויף'ן שוואַרצען ברעט אויך אָנגעשלאָגען די גייסטע „רעפאָרטיר-
אירונגס“ ליסטע נאָך דייטשלאַנד, און דאָ איז מיין נאָמען געשטא-
נען גלייך אויף'ן ערשטען פלאַץ. כ'האָב זיך געפרעגט, וואָס דאָס
האָט געקאָנט באַדייטען. איז דאָ געלעגען א טעות, אָדער איז דאָס
געווען אן אינטריגע פון דער פאָליטישער פאָליציי? איך בין גע-
ווען גאנץ קלאָר ביי זיך, וואָס א „רעפאָריאירונג“ אונטער די דא-
מאָליגע פאַרהעלטענישען האָט געקאָנט הייסען פאר מיר. מען
וואָלט מיר אין דייטשלאַנד, אזוי לאַנג ווי די מלחמה האָט אָנגע-
האַלטען, זיכער ניט געלאָזט ארומגעהן פריי, נאָר מען וואָלט מיר
באָרגאָבען ערגעץ אין א קאָנצענטראַציע אָדער א געפּענגניש, וואו איך
וואָלט געווען אָפגעריסען פון מיינע לייעכע און פון דער גאנצער
וועלט.

אָבער וואָס איז דאָ געווען צו מאַכען? כ'האָב אפילו געקאָנט
אויפהויבען א פּראָטעסט געגען מיין „רעפאָריאירונג“ קיין דייטש-
לאַנד און בעטען דעם קאָמאָנדר, ער זאָל אראָפּנעמען מיין נאָמען

פון דער ליסטע. אָבער דאָס האָב איך נישט געוואָלט, וואָרים איך האָב נישט געוואָלט בעטען ביי דעם דאָזיגען מאן קיין שום טובה. אויסערדעם וואָלט א מעגליכע ענטזאגונג פון זיין זייט געמוזט אויפגענומען ווערן פון מיר אלס פערזענליכע ערנידעריגונג. כ'האָב זיך דערום געטרייסט מיט דעם געדאנק, אז מיר האָבען דאָך סיי ווי סיי געמוזט פאָהרען דורך האָלאַנד, און איך האָב זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלען, אז מען זאָל מיך קאָנען צווינגען צו פאָהרען קיין דייטשלאַנד, ווען איך האָב געוואָלט בלייבען אין האָלאַנד. כ'האָב גערעדט מיט מיין זון און מיט פארשידענע פריינט איבער דער זאך, אָבער זיי זיינען אלע געווען מיט דערזעלבער מיינונג. מיר האָבען דאָך אלע נישט געהאט קיין אהנונג דערפון, אז די מלחמה האָט אומגעוואָרפען אלע פארהעלטענישען אין אייראָפּא און האָט אויך די אזויגערופענע נייטראלע לענדער אריינגענומען אונטער איהר צוואַנג.

דעם 6טען מערץ האָב איך געהאַלטען מיין לעצטען פאָרטראַג אין'ס טעאטער, ס'איז געווען דער הונדערט ניין און דרייסיגסטער. ווען איך האָב צום שלום נאָך גערעדט עטליכע באַזונדערע ווערטער, כדי זיך צו געזעגענען מיט מיינע צוהערער, איז עפּעס געלעגען א מין טיפער טרויער איבער דער גאַנצער פאָרזאמלונג. מיר גופא איז געווען שווער אויף'ן האַרצען, וואָרים אין פארלוף פון די לאַנגע מאָנאַטען האָט זיך צווישען אָט די מענער און מיר ענטוויקעלט א האַרציג פארהעלטעניש, און מעהר ווי איינער פון זיי איז אויך אלס מענטש זעהר שטאַרק צוגעבונדען געוואָרן צו מיר.

אויף מאָרגען האָבען מיך באזוכט מילי'ס שוועסטער פאָלי און ראָז מיט דעם אינגעלע און מיינע אלטע פריינט לאַזאַר און מילי זאַבעלינסקי, כדי צו נעמען אָפּשיד פון מיר, וואָרים מען האָט אונז געלאָזט וויסען, אז דער טראַנספאָרט פון די מענטשען, וועלכע זיינען געווען באַשטימט פאר האָלאַנד און דייטשלאַנד, וועט שוין אין עטליכע טעג ארום אָפּגעהן. ס'איז געווען א שווערע צושיידונג. כ'האָב זיך געפיהלט אזוי שטאַרק צוגעבונדען צו די ליעבע פריינט, מיט וועמען איך האָב די אלע לאַנגע יאָהרען געטריי זיך געמיילט

מיט פריידען און ליידען, אז עס איז מיר ווירקליך ניט לייכט געווען זיך מיט זיי צו שייידען. באזונדערס שווער איז מיר געוואָרן דער געדאַנק, אז איך וועל פילייכט אויף א לאַנגער צייט ניט קאָנען זעהן מיין אינגעלע. כ'האָב, אמת, געוואוסט, אז ער איז אין גוטע הענט און אז איך דאַרף זיך אין דעם פֿרט וועגען איהם ניט זאָרגען, אָבער דאָ האָב איך וועניגסטענס געהאט די מעגליכקייט צו קאָנען זעהן דעם קליינעם האַרציגען בחור'ל אלע פערצעהן טעג אויף א פאָר שטונדען. אָבער אויך דאָס האָט מען געמוזט איבערקומען.

באַלד נאָך די באַזוכען האָט מען אונז געלאָזט וויסען, אז מיר וועלען שוין דעם 9טען מערץ דאַרפֿען אָפּפּאַהרען נאָך דעם „רעפּאָ-טריאָירונגס“-לאַגער אין ספּאַלדינג. אונזערע מיטגעפּאָנגענע האָבען לכּבּוד אונז אַראָנזשירט א גרויסען אָפּשיד יום טוב אין לאַגער. אָבער עס האָט אין יענעם לעצטען אָווענט ניט געוואָלט הערשען קיין רעכטע, יום טוב'דיגע שטימונג. היבשע עטליכע מוטיגע מענער, וועלכע האָבען זיך שטאַרק פאַרדינט געמאַכט פאַר דעם גאנצען לאַגער, האָבען אַצונד געזאָלט אָפּפּאַהרען פון דאַנען, צווישען זיי אויך פּריץ פּאַפּע, דער באַטאַליאָן־פּיהרער פון „סי“, און יעדער איינער האָט שוין פון פאַרויס געפּיהלט, וואָס די צוקונפֿט וועט דאָ ברענגען. ווען איך האָב ביים שלום פון דער פייערונג גענומען דאָס וואָרט, כּדי צו זאָגען די איבערבלייבענדע שיקזאַלס־חברים נאָך א פאָר האַרציגע ווערטער צום אָפּשיד, האָב איך ערשט ריכטיג געפּיהלט, וואָס איך בין די גאנצע צייט געווען פאַר די דאָזיגע מענשען. כ'האָב געזעהן די זאָרגען־פּולע און ליידענדע פנים'ער שטום געווענדט אויף מיר און איך האָב אין דעם מידען גלאַנץ פון די אויגען געלייענט, וואָס עס איז פאַרגעגאנגען אין יעדען איינעם נשמה. א טייל פון די עלטערע לייט האָבען זיך גאָר ניט געגעבען קיין מיה, צוריקצו-האַלטען זייערע טרערען.

כ'האָב גערעדט צו זיי אין איינפאַכע ווערטער און זיי אויפגע-פאָדערט, ניט צו לאָזען פאַלען דעם מוט, ווייל די מורא'דיגע קאָ-טאַסטראָפּע קאָן דאָך ניט אייביג אָנהאַלטען. אָבער פּריהער פון אלץ האָב איך אפּעלירט צו זיי צו האַלטען פּעסט די געווינסען, וואָס

מיר האָבען אין פארלויה פון די יאָהרען זיך ערוואָרבען דורך אומ-
אויפהערליכע און שווערע קעמפּען, און זיי ניט לייכטזיניג אויפגע-
בען, ווייל בלויז אויף אזא'ן אופן וועלען זיי זיין אימשטאַנד איבער-
צוקומען דאָס שווערע, וואָס איז זיי נאָך פילייכט באשערט דאָ צו
ליידען. און צום סוף האָב איך זיי געזאָגט א הארציגען „זייט גע-
זונט“ און אויסגעדריקט די האַפנונג, אז יעדער פון זיי וועט מיר
געדענקען צו גוטען. ווען איך האָב געענדיגט האָבען זיי זיך אלע
אויפגעהויבען פון זייערע פלעצער און זיינען אין לאנגע רייהען
דורכגעגאנגען פארביי מיר, כדי מיר צו דריקען די האַנד.

אזוי איז ענדליך געקומען די נאַכט. דער לאַגער איז געווען
שוואַך באלויכטען, און א טיפע שטילקייט האָט געהערשט ארום
און ארום. מיינע ליידענס-חברים זיינען שוין לאנג געלעגען אויף
זייערע האַרטע געלעגערס, הגם מעהר ווי איינער צווישען זיי האָט
אין יענער נאַכט ניט געקאָנט געפינען קיין רוה. איך בין נאָך אלץ
געזעסען מיט מיין זוהן און מיט קארל'טשיק'ן אין באַטאָליאָן-
ביוראָ. מיר האָבען גערעדט צווישען זיך שטיל, כדי ניט צו שטערען
די אנדערע, ווען א געזאָנג האָט פלוצלינג דערגרייכט צו אונזערע
אזיערען. עס זיינען געווען די לייעבע קאמערעדען פון'ס געזאָנג-
פאראיינ, וועלכע האָבען זיך ניט געקאָנט לעגען שלאָפען, איידער זיי
האָבען מיר אזוי שפעט ביינאכט נאָך געזונגען א לייד צום אָפּשיר.
אָבער מיר איז געווען אזוי שווער, פונקט ווי א באַרג וואָלט
מיר געלעגען אויף דער נשמה. הגם איך האָב ניט אָנגעהויבען צו
וועלען שלאָפען, האָב איך זיך פונדעסטוועגען געפיהלט מיער און
פאַרמאָטערט נאָך די אלע אָפּשייד-סצענעס פון די פארגאנגענע שטונד-
דען. כ'האָב געוואוסט, אז מיינע מיטגעפאנגענע זיינען מיר געווען
זעהר איבערגעבען, אָבער ערשט דאמאָלס האָב איך געפיהלט, ווי
שטאַרק עס איז געווען דער באַנד, וואָס האָט מיך מיט זיי געהאַט
פאַרבונדען. כ'האָב געטראכט וועגען די אלע באווייזען פון לייעבע
און סימפּאטיע, וואָס איך האָב אין פארלויה פון די לעצטע שטונדען
געקריגען, און איך האָב זיך געוויסערמאסען געשעמט. וואָס האָב
איך נאָך אלעס דעם געטאָן, צו פאַרדינען אַט דעם צוטרוי פון מיינע

ליידענס־חברים? געוויס, איך האָב ניט דורכגעלאָזט קיין געלע־
 גענהייט, כדי זיך אָנצונעמען פאר זייערע אינטערעסען. כ'האָב
 צוויי יאָהר צייט געטראָגען אויף מיינע פלייצעס דעם אומאנגענעמען
 און אומדאָנקבארען אַמט פון באַטאָליאָן־פיהרער און זיך געמוזט
 פאַרשאַפּען דערבאר געוויסע פערזענליכע צרות. אָבער דאָס איז
 דאָך סוף כל סוף געווען א פליכט, וועלכע איך האָב פרייוויליג גע־
 נומען אויף זיך. און מיט גרויסער צופרידענקייט האָב איך גע־
 טראַכט דערפון, אז אויך אַט די ארבייט איז ניט געווען אומזיסט.
 כ'האָב געהאַט א געלעגענהייט ביזששטען מעהר ווי איינעם פון
 מיינע ליידענס־חברים און צו טאָן פאר זיי זאכען, וועלכע מען קאָן
 ערשט אין דער געפאָנגענשאפט ריכטיג אָפּשאצן. מעהר ווי איינ־
 מאָל איז מיר פאָרגעקומען, אזוי ווי איך וואָלט געווען דער זאַמעל־
 פונקט פאר אלע פערזענליכע ליידען און ווייטאָגען אין לאַגער. איך
 בין באַקאַנט געוואָרן מיט טראַגעדיעס, פון וועלכע אנדערע האָבען
 קיין אהנונג ניט געהאַט, וואָרים מעהר ווי איינער צווישען מיינע
 מיטגעפאָנגענע האָט פאר מיר אויפגעעפּענט זיין הארץ, כדי זיך
 צו פאַרשאַפּען וואָס פאר עס איז פארלייכטערונג. כ'האָב יעדען
 איינעם אויסגעהערט און געהאָלפּען וואו איך האָב נאָר געקאָנט.
 און דאָס דאָזיגע באַוואוסטזיין האָט מיר גוט געטאָן.

דער שלאָף האָט זיך אין אַט דער לעצטער נאכט אָפּגעטאָן פון
 מיינע אויגען. די לעצטע נאכט. — כ'האָב עס זיך קוים געקאָנט
 פאַרשטעלען. אַלצדינג איז מיר פאָרגעקומען ווי א לאַנגער, לאַנגער
 חלום. ווען ס'האָט ענדליך אָנגעהויבען צו טאָגען, האָב איך זיך
 אויפגעהויבען פון מיינע דריי ברעטער, ווייל איך האָב מעהר ניט
 געקאָנט איינליגען אויף מיינ געלעגער. אויך רודאָלף איז אויפגע־
 שטאַנען, אזוי אז מיר האָבען אין די פרייע מאָרגען־שטונדען נאָך
 געקאָנט זיין אביסעל אליין. דער ליעבער, גוטער יונגל מיט וואָס
 פאַר א ליעבע און צערטליכקייט ער האָט זיך די גאנצע צייט גע־
 זאָרגט וועגען מיר, און ווי ער האָט זיך דאָס געפרעהט, וואָס די
 טויערען פון דער געפאָנגענשאפט וועלען זיך אצונד ענדליך עפענען
 פאר מיר. ער איז געווען פול מיט האַפנונג און פעסט איבערצייגט,

אז מיר וועלען זיך אין קורצען ווידערזעהן. איך אליין אָבער האָב זיך געפיהלט זעהר דערשלאָגען, דאָך האָב איך פארבאָרגען די גע- היימע צווייפֿלען, וועלכע האָבען מיך געמוטשעט, כדי איהם ניט טרויעריג צו מאַכען.

נאָך'ן פריהשטיק בין איך אוועק אין דער מיליטער־פאָרוואַל- טונג, כדי זיך צו געזעגענען מיט די פּאַר אָפיצירען, וועלכע איך האָב אין פארלוף פון מיין געפאנגענשאפט ווירקליך געלערענט צו שאַצען און אַכטען. מיידזשאַר מאָט איז געווען זעהר געריהרט, ווען איך בין געקומען נעמען אָפּשייד פון איהם. ער האָט מיר געגעבען זיין פאָטאָגראַפיע צום אָנדענקען און מיר געוואונשען גליק אויף מיין נייעם וועג. ווען איך האָב שוין געהאַלטען ביים אוועקגעהן, האָט ער זיך פלוצלינג אָפּגערופען צו מיר, אזוי ווי ער וואָלט געטראָפּען וואָס איך טראַכט:

„האָט גאַרנישט קיין מורא וועגען אייער זוהן. איך וועל זאָר- גען דערפאר, אז מען זאָל איהם ניט אוועקשיקען נאָך דער „איי-ל- אַרמען“, דורכדעם וואָס איך וועל איהם אָנשטעלען אין מיין ביוראָ.“ ער האָט פינקטליך געהאַלטען זיין וואָרט.

ווען איך בין אריינגעקומען צו דעם ליטענאנט מאַרלי, דעם צענזאָר פון'ס „איי-ל-אָפּאָליאַן“, האָט ער מיך שטילערהייט אוועק- גענומען אָן אַ זייט און מיך געפרעגט, ווי עס שטעהט מיט מיינע געלד־אנגעלעגנהייטען.

„פיהלט זיך ניט באַליידיגט, הערר דאָסער“, האָט ער פריינד- ליך געזאָגט. „ווען מען איז געווען אזוי לאַנג אינטערנירט ווי איהר, איז עס גאָנץ נאַטירליך, אז עס זאָלען איינעם אויסגעהן די מיטלען. איהר וועט מיר פארשאַפּען אַ גרויס פארגעניגען, ווען איהר וועט מיר ערלויבען אייך צו אנטלייהען די צעהן פונט, וואָס אייך איז געזעצליך ערלויבט צו האָבען ביי זיך, ארויספאָהרענדיג פון לאַנד. נאָך דער מלחמה קאָנט איהר מיר דאָס געלד צוריקשיקען.“

אין פארלוף פון מיין געפאנגענשאפט האָב איך געהאט אַ גע- לעגענהייט זיך צו באַקענען מיט אַט דעם מאַן און איהם צו שאַצען אלס מענש. אָבער אויף דעם דאָזיגען אָנבאָט האָב איך זיך ניט גע-

ריכט. כ'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח צו קאָנטראָלירען מיין אינערליכע באַוועגונג. דערנאָך האָב איך איהם הארציג געדאנקט און איהם פארזיכערט, אז איך האָב שוין אַליין די ערלויבטע צעהן פונט סטערלינג. אָבער ער האָט זיך ניט געוואָלט אָפּטשעפּען פון מיר ביז איך האָב געעפּענט מיין בריפֿטאש און איהם געוויזען דאס געלד.

ווען איך בין צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן, זיינען מיינע מיט געפאנגענע געשטאַנען געדיכט צונויפגעשפּאַרט, כדי מיר נאָך אמאָל צו דריקען די האַנד צום אָפּשיר. די יעניגע, וועלכע האָבען מיט מיר צוזאַמען געזאָלט פארלאָזען דעם „פעלעס“, זיינען שוין געשטאַנען גרייט מיט זייער באַגאָזש. נאָך אַ קליינע ווילע, און מיר האָב בען אָפּמארשירט צו דעם פרייען פּלאַץ ביים אַריינגאַנג צו דעם „איסטערן האָל“, באַגלייט פון די הויכע גליקוואונשען פון די איבער-געבליבענע. דאָרט האָבען זיך שוין געפונען מיין זוהן, קארל'טשיק, לאַהר און די קאפיטאַנען, כדי מיר צו זאָגען דעם לעצטען „פּאָהר געזונט“. ווען אלע פאַרמאָלטעטען זיינען ענדליך געווען פארטיג, איז דער מיידזשאָר פּלוצלינג צוגעגאַנגען צו מיין זוהן און האָט איהם ערלויבט, מיך צו באַגלייטען ביז צום צוג. דאָס איז געווען די לעצטע שענע טובה, וואָס דער בראווער מאן האָט מיר געטאָן.

באַלד נאָכדעם האָט אָפּגעקלונגען דער באַפּעהל צום אָפּמארשי-רען, און אין אַ שנעלען טעמפּאָ איז מען אונטער אַ שטארקער מילי-טערישער וואַך אַרונטער דעם באַרג צום באַנהויף, וואו אונזער צוג איז שוין געשטאַנען גרייט. איך האָב פארנומען אַ פּלאַץ צוזאַמען מיט פרייז פּאָפּע, זיין ברודער און נאָך אַ פּאָר פריינט אין אַ וואַגאָן. נאָך אַ לעצטע אומאַרמונג מיט רודאָלף'ן, און דער צוג האָב זיך גענומען ריהרען. לאַנגזאַם איז דער באַנהויף פארשוואונדען פון אונזערע בליקען. מיינע קאמעראַדען האָבען זיך אלע געפונען אין אַ פרעהליכען צושטאַנד, נאָר אין מיר האָט קיין פרייד ניט געוואָלט אויפקומען. איך בין געזעסען ביים פענסטער פארזונקען אין גע-דאַנקען, און איך האָב אַרויסגעקוקט אין דער ווייטען, ניט הערענדיג קיין שום זאך וואָס איז אָנגעגאַנגען ארום מיר. די גאַנצע לאַנגע

יאָהרען פון דער געפאנגענשאפט זיינען נאָך אמאָל אין א מוראד'ר-
גער דייטליכקייט אויפגעשטיגען ביי מיר אין מוח, און עס איז מיר
פאָרגעקומען. אזוי ווי דאָס אלעס וואָלט זיך אָפגעשפילט אויסער
דער ווירקליכקייט, ווי אין א חלום. אלצדינג האָט מיר אויסגעקוקט
אזוי מאַדנע, אזוי צומישט און אומפארשטענדליך. כ'האָב געטראכט
וועגען מילי'ן, וועגען די לעבע און טיערע אין דערהיים און וועגען
די אלע אָרעמע מענשען, וועלכע איך האָב איבערגעלאָזט אין "פע-
לעם". א געפיהל פון ווייטאָג האָט מיך דורכגענומען. ווי לאַנג,
אַה, ווי לאַנג נאָך?

און דאן איז מיר מיין אייגענע לאַגע ווידער געקומען אויף'ן
זינען. כ'האָב זיך ארויסגעלאָזט אויף גאָט'ס באַראָט. ווער האָט גע-
קאָנט וויסען, וואָס עס איז מיר נאָך פאָרגעשטאָנען! מייענע חברים
ארום מיר האָבען אלע געהאט א באַשטימטען ציעל פאר די אויגען.
די איינע זיינען צוריקגעפאָהרען אין דער אלטער היים, די אנדערע
האָבען געוואָלט בלייבען אין האַלאַנד, נאָר איך בין געפאָהרען אָהן
א באַשטימטען, אָהן א זיכערן ציעל. אן אומגעהויערע פוסטקייט
האָט זיך פאנאנדערגעעפענט פאר מייענע אויגען ווי אן אָפגורנד,
גרייט מיך צו פארשלינגען. כ'האָב געפיהלט, אזוי ווי איך וואָלט
פלוצלינג פארלאָרן יעדען באָדען אונטער מייענע פיס און אומבא-
קאנטע מעכטע וואָלטען מיך ארונטערגעשלעפט אין דער טיפסטער
טיפעניש, אין דאָס אומערגרינדליכע. אָבער די פריינט האָבען מיך
ענדליך ארויסגעריסען פון מייענע פינסטערע חלומות און מיך צו-
ריקגערופען אין דער ווירקליכקייט. אויף דרויסען איז געווען פרייה-
לינג, און די זון האָט ארונטערגעלאכט מיט א ווארעמען גלאַנץ פון
הימעל אראָפּ. אלע האָבען געלאכט, געפלוידערט און זיך געפרעהט.
אפילו די סאָלאַטען, וועלכע האָבען אונז באגלייט, זיינען געווען
פרעהליך געשטימט און האָבען זיך געמאכט ניט זעהענדיג, ווען די
פארבאָטענע פלעשלעך זיינען אריבער פון איינעם צום אנדערן אין
דער רייה.

אונזער נעכסטער ציעל איז געווען דער "רעפאטריאירונגס"-
לאַגער אין ספאלדינג, וואו מיר האָבען געוואָלט בלייבען א וואָך

ציט, איידער מיר זיינען געפֿאָהרען ווייטער. מען האָט אונז דער-
 צעהלט פארשידענע זאכען מכת דעם לאַגער אין ספּאָלדינג. גאָר-
 נישט קיין גוטע זאכען. מען האָט אונז געזאָגט, אז א טייל פון'ם
 סטראטפּאָרדער שטאב האָט דאָרט געפיהרט די ממשלה, און אז די
 דאָזיגע לייט האָבען געפונען זייער פארגעניגען אין דעם, צו מאַטערן
 און אויף א שענדליכען אופן צו עקספּלואטירען זייערע לאַנדסלייט.
 מיר האָבען דערום ניט ערווארט קיין שום גוטס, נאָר דער געדאנק, אז
 מיר וועלען דאָרט בלייבען העכסטענס זעקס ביז זיבען טעג, האָט
 ניט צוגעלאָזט קיין שלעכטע שטימונג. פרייז פאָפע און איך האָבען
 אויסערדעם שוין פון פריהער געהאט אָפגעמאכט, ענערגיש ארויס-
 צוטרעטען געגען וועלכע ס'איז ביזווייליגקייטען און צורלהכעיס-
 שטיק, וואָס וועלען דאָרט פאָרקומען.

ס'איז געווען אומגעפעהר דריי אזויגער נאָכמיטאג, ווען מיר
 זיינען אָנגעקומען אין ספּאָלדינג. פון'ם וואקאל ביז'ן לאַגער איז
 געווען א היבשע שטרעקע, וועלכע מיר זיינען געגאנגען צופוס. די
 באַפעלקערונג האָט אונז באַטראַכט מיט נייגיריגע אויגען, נאָר אַהן
 וואָס פאר עס איז פיינטשאַפט. ווען מיר זיינען ענדליך אָנגעקומען
 אין לאַגער, אן אלטער „וואַרקהאוז“, האָט זיך אָנגעפאנגען דאָס גע-
 ווענליכע אומענדליכע רעגיסטרירען און צעהלען, ביז מיר זיינען דאָס
 אויך סוף כל סוף איבערגעקומען. דער לאַגער איז שוין געווען
 אָנגעפילט מיט מענשען, וועלכע זיינען געקומען פון דאָגלאס און
 נאָקאלאָ און געווארט דאָ צו קאָנען פאָהרען ווייטער. כ'האָב דאָ
 געפונען עטליכע אלטע באקאנטע, וועלכע זיינען פריהער אמאָל גע-
 ווען אין „פעלעם“, צווישען זיי אויך מיין לעיבען פריינד ק. וועל-
 בער איז נאטירליך געווען זעהר איבעראשט מיך דאָ צו טרעפּען.

די אינערליכע פארוואַלטונג איז באשטאנען כמעט אויסשליס-
 ליך פון סטראטפּאָרד-לייט, וועלכע זיינען פריהער געווען ביי אונז
 אין „פעלעם“. זיי האָבען אונז באַהאַנדעלט מיט דער גרעסטער
 פריינדליכקייט און האָבען זיך געגעבען די גרעסטע מיה אונז צו
 מאַכען די פאָר טעג אזוי אנגענעם ווי נאָר מעגליך. נאָך די אלע
 זאכען וואָס מיר האָבען פריהער געהאט געהערט, איז דאס פאר אונז

געווען אן אנגענעמע איבעראשונג, וואָרים מיר האָבען זיך געריכט אויף צרות. מיר האָבען אויך איצט געהאלטען אָפּען די אויגען, אבער מיר האָבען ניט געקאָנט ענטדעקען דאס מינדסטע, וואָס זאָל כאָטש אויף וויפּיעל עס איז האָבען גערעכטפארטיגט די קלאַנגען, וועלכע האָבען זיך אַרומגעטראָגען אין „פעלעס“ וועגען דעם לאַגער אין ספּאַלדינג. דער לאַגער גופא איז געווען זעהר פרימיטיוו איינ-געאָרדענט און האָט ניט געהאט קיין באַקוועמליכקייטען. אבער דערויף האָט זיך דאָך קיינער ניט געריכט.

פיער טעג נאָך אונזער אָנקומען — ס'איז געווען דעם 18טען מערץ — איז פאָרגעקומען די אונטערזוכונג פון אונזער באַגאָזש. די אַרבייט איז צוגעגאָנגען אונטער דער אויפזיכט פון אַ לאַנדאָנער דעמעקטיוו־אינספּעקטאָר. נייע קליידער, נייע שיך און נייע וועש, ווי אויך בריעף און פאָטאָגראַפיעס, האָבען ניט געטאָרט מיטגענוג מען ווערן. אָבער מען איז גאָר ניט געווען אזוי שטרענג מיט דער אונטערזוכונג. באַזונדערס די סאָלדאטען, וועלכע האָבען אַנטויל גענומען אין דער אונטערזוכונג, האָבען פארמאכט די אויגען פאר אַ שילינג, וואָס מען האָט זיי בשתיקה אַריינגערוקט אין דער האַנד. איך האָב מיט אַ כיוון ניט מיטגענומען קיין פיעל באַגאָזש, כדי זיך אויסצודרעהען פון אומאנגענעמליכקייטען. ווען ס'איז געקומען די רייה צו מיין רענצעל, האָט זיך דער אינספּעקטאָר גאנץ פריינדליך אָפּגערופען צו מיר:

„ב'נעם אָן, אז איהר האָט שוין די נאָז פול פון ענגלאַנד, הער ראָקער.“

איך האָב אָנגעקוקט דעם מאן איבעראשט, אָבער ער האָט פריינדליך געשמייכעלט און געזאָגט:

„איך קען אייך פון די פאָרזאמלונגען אין לאַנדאָן.“

איך בין אלזאָ געווען איבערצייגט, אז גראַד ביי מיר וועט מען מאכען אַ גרינדליכע אונטערזוכונג, אבער ס'האָט זיך גאָרנישט אָנגעהויבען. קוים וואָס מען האָט אַ קוק געטאָן אין מיין רענצעל. ב'האָב שפעטער נאָך אַ היבשע וויילע גערעדט מיט דעם אינספּעקטאָר און איך האָב זיך גאר ניט געהאט וואָס צו באַקלאַגען.

דעם 15טען מערץ איז ענדליך געווען דער טאָג פון דער אָפּריווע-
מיר זיינען פאַרמיטאג אָפּגעפּאָהרען נאָך דער האפּענשטאָט באַסטאָן,
וועלכע געפינט זיך גאנץ נאָהנט פון ספּאלדינג. יעדער פון אונז
איז געווען פעסט איבערצייגט, אז אצונד, ווען אונזער באַגאזש איז
שוין געווען אונטערוכט און פארזיגעלט, וועלען מיר מעהר ניט
האַבען קיין ווייטערע הינדערנישען. אבער מיר זיינען געבליבען
אומאַנגענעם אנטוישט. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין באַסטאָן,
האַבען מיר שוין ביים אראָפּנעהן פון צוג געהערט זידלערייען און
געשרייען. דערנאָך האָט מען אונז צוזאמענגעטריבען ווי א סטאָדע
שאַף אין א באַזונדער אָפּטיילונג פון'ם באנהויף, וואו עס האָט ווי-
דער געזאָלט פאַרקומען אן אונטערוכונג. א יונגער לייטענאנט מיט
אן אנצאָהל סאָלדאטען האָבען אונז געהאלטען אין איין זידלען און
באליידיגען אויף דעם גראַבסטען און שמוציגסטען אופן. באזונדערס
דער לייטענאנט האָט זיך אויפגעפיהרט ווי א משוגענער. ער האָט
געשריען, געשימפט, ארומגעטומעלט ווי א צוקאכטער דערוויש אָהן
אויפהער, כאַטש עס איז ניט געווען די מינדסטע אורזאך דערצו.
דערנאָך איז מען ארויפגעפאלען אויף אונזער באַגאזש, כדי צו זוכען
עפעס פארבאָטענעס. טאָמער האָט איינער ניט געקאנט אזוי גיך
געפינען זיין שליסעל, האָט מען גאָר אָהן צערעמאָניעס אויפגעבראָ-
כען זיין רענצעל און ארויסגעוואָרפען אלץ וואָס דאָרט איז געווען
אויף דער שמוציגער ערד. נייע זאכען זיינען קאָנפּיסקירט געוואָרן,
אנדערע צובראָכען אין שטיקער. ביי עטליכע פון מיינע מיטגע-
פאנגענע האָט מען זאָגאר קאָנפּיסקירט די טשעמאָדאַנעס, ווייל זיי
זיינען כלומר'שט געווען נייע. נו, האָבען זיי זיך געדארפט ברעכען
דעם קאָפּ, ווי אזוי און אין וואָס ווידער איינצופאַקען זייערע זאכען.
וועמען דער צופאַל האָט צוגעשפּילט, אז ער האָט געקאנט ערגעץ
אויסקראַצען א שמוציגען קויהלען-זאַק, דער האָט זיך געמעגט שט-
צען גליקליך.

איינצעלנע פון אונז זיינען אָפּגעפיהרט געוואָרן אויף א באזונ-
דער פּלאַץ און זיי האָבען זיך געמוזט אויסטאָן אין גאנצען נאָקעט,
כדי דורכצומאַכען א פיינליכע אונטערוכונג. מען האָט זיך ביי

די מענשען געראַיעט אין די פאַרבאָרגענסטע טיילען פון זייער קער-
פער, כדי צו זעהן, צי זיי האָבען גאָרנישט באַהאַלטען דאָרט. און
דאָס אלעס איז געשעהן אונטער אומאויפהערליכע מורא'דיגע זינדלע-
רייען און סטראַשונקעס. קיינמאָל פריהער האָב איך ניט בייגע-
וואוינט אן עהנליכע עקעלהאַפּטע סצענע. איך אליין האָב געהאַט
גליק, וואָרים קיינער האָט זיך ניט געקומערט ניט וועגען מיר און
ניט וועגען מיין באַגאַזש.

דאָס איז געווען א פיינער אָפּשיד פון ענגלאַנד, וואָס וועט ביי
יעדען פון אונז בלייבען אין זכרון, אזוי לאַנג ווי ער לעבט. נאָך
דאָס גאַנצע נויט־ליידען און די אלע נשמדיסורים פון א לאנגער
געפאנגענשאפט, וועלכע איז געווען פאַרבונדען מיט אומצעהליגע
פערזענליכע ערנידעריגונגען, איז דאָס געווען דער לעצטער אקט.
ס'איז ניט וואַרשיינליך, אז די ענגלישע רעגירונג האָט געהאַט א
ידיעה וועגען אָט די זאַכען. ס'איז גיכער אָנצונעמען, אז מיר האָבען
געמוזט אויסשטעהן די ברומאַלע מוטוויליגקייט פון א יונגען, ניט
דייפּען חברה־מאַן, וועלכער האָט אויף זיין אופן געפיהרט קריג מיט
די הונען, ווייל א דירעקטער אָנטייל אויף די שלאַכטפעלדער פון
אייראפּא וואָלט דאָך געווען אביסעל צו געפערליך פאַר איהם. אבער
דאָס וואָס מען האָט אַזא לייכטזיניגען און אומפאַראַנטוואָרטליכען
מענשען אָנפארטרויט מיט אזא וויכטיגער אויפגאַבע, איז זיכער גע-
ווען א גראַבער טעות.

נאָכדעם ווי מיר זיינען אויך איבערגעקומען אָט די לעצטע צרה,
האָט מען אונז ענדליך אריבערגעפיהרט אויף דעם האַלענדישען
דאָמפער „סינדאָרא“, וועלכער האָט אונז געוואָלט ברענגען קיין ראַ-
טערדאָם. די מעהרסטע פון מיינע ליידענס־חברים זיינען נאָך גע-
ווען אין גאַנצען צוטומעלט פון דער שרעקליכער באַהאַנדלונג אין
באָסטאָן, ווען זיי זיינען ארויפגעקומען אויף'ן שיף. דערפאַר האָט
די אויפגאַבע, וואָס מיר האָבען דאָ געקריגען, געוויקסט אזוי וואונ-
דערבאַר און באַרוהיגענדיג. שוועסטער פּוֹם „רויטען קרייץ“ האָ-
בען אונז באַגריסט אויף א האַרציגען אופן און זיך באַמיהט אנצו-
וויזען יעדען איינעם זיין פּלאַץ. ס'איז ניט געווען מעהר קיין

ביזערן זיך, קיין קאמאנדירען, נאָר בלויז פריינדליכע ווערטער און א מענשליך פארשטעהן. אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען גאר ניט געוואוסט, וואָס מיט זיי איז געשעהן, און מעהר ווי איינער האָט געפיהלט, ווי די אויגען זיינען איהם געגען זיין ווילען פייכט געוואָרן. מען איז אלזאָ דאָך נאָך געווען א מענש און מען איז אויך פון אנדערע נאָך באַהאַנדעלט געוואָרן אלס מענש. מען האָט עס שוין כמעט געהאט פארגעסען אין די אלע יאָהרען פון יאָמער און פון שווערער נויט.

אזוי ווי יעדער איינער האָט זיך געשפּאַרט פאַרויס, מען זאָל איהם אָנווייזען זיין פּלאַץ צום שלאָפּען, האָב איך זיך אוועקגע- שטעלט מיט א פריינד אביסעל אָן א זייט, כדי צו לאָזען די אנדערע זאָלען זיך פריהער פארזאָרגען. מיר זיינען ביידע געשטאַנען אָנגע- שפּאַרט אָן דעם פארענטש פון שיה און האָבען אַרויסגעקוקט אויף'ן ים, יעדער פארטיפט אין זיינע געדאַנקען, אזוי אז מיר האָבען גאָר ניט באמערקט, וואָס ארום אונז איז פאַרגעקומען. ווען מיר האָבען זיך ענדליך אומגעקוקט, זיינען שוין אונזערע קאמעראַדען אלע גע- ווען פארזאָרגט, נאָר מיר האָבען נאָך ניט געוואוסט, וואו אונזער פּלאַץ איז. מיר האָבען זיך געווענדט צו א שוועסטער. זי האָט פריינדליך געשמייכעלט און האָט אונז אויפגעשלאָסען א שענע קאָווע, וועלכע האָט געהאט צוויי בעטען. ווי דאָס האָט אלעס אויסגעזעהן, אזוי ריין און בלאנק און היימליך. און די ווייסע ליי- לאַכער אויף די בעטען. ניין, ס'איז ווירקליך געווען צו שען. דאָס איז דאָך געווען גראַד ווי אין יענע אַלטע צייטען, וועלכע זיינען שוין פון לאַנג געלעגען הינטער אונז, און וועגען וועלכע מען פלעגט נאָך בלויז צייטענווייז ביינאכט חלומ'ן. נאָכדעם ווי אונזערע אוי- גען האָבען זיך גענוג אָנגעזעטיגט מיט אַט דער גאנצער הערליכקייט, זיינען מיר אריין אין דעם גרויסען זאַל. איבעראל געגריימע טישען, באקוועמע שטולען צום זיצען, טאָדעל-לאָזע אָרדנונג און האָלענדישע ריינליכקייט. פריץ פאַפּע און א פאָר פריינט זיינען שוין געזעסען ביי א גלאַז ביר און האָבען אונז פארשפּעטיגטע באגריסט מיט א פרעהליכען צורוף. מיר האָבען זיך אוועקגעזעצט ביי זייער טיש,

און אונזערע בליקען האָבען דורכגעוואנדערט איבער'ן גאנצען זאָל. זיינען דאָס ווירקליך נאָך געווען די אלטע מענשען, אויף וועמען די לאַנגע געפאנגענשאפט האָט אַרױפגעדריקט איהר שווערען שטעמפעל? מען האָט אומעטום געזעהן צופרידענע מיענעס און **מען האָט געהערט פרעהליך געלעכטער**. ס'האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי דאָ וואָס פאָרגעקומען א פולשטענדיגע באַנייאונג פון די זעלען. נאָך פון צייט צו צייט האָט מען אויף וואָס פאר עס איז געזיכט געקאָנט באַמערקען א פארוואַרגטע מיענע און אן אומרוהיג ארומקוקען זיך, אזוי ווי דער מענש וואָלט געוואָלט אויסגעפינען אויף זיכער, צי איז דאָס אלעס טאקע ווירקליכקייט און ניט קיין שענער חלום, וואָס באַצויבערט זיינע חושים.

ס'איז שוין געווען שפעט נאָכמיטאג, ווען די „סינדאָרא“ האָט אויפגעהויבען דעם אנקער און זיך אוועקגעלאָזט מיט האַלבען דאָמף איבער דער לענג פון'ם ענגלישען ברעג. דאָס וועטער איז געווען וואונדערבאר מילד און דער ים גלאַט ווי א שפיגעל. אזוי גיך ווי ס'האָט אָנגעהויבען ווערן פינסטערליך איז די רייזע אונטערבראָכען געוואָרן און די שיף האָט זיך פאַראַנקערט גאנץ נאָהנט פון'ם ענגלישען ברעג. איך בין געווען אזוי אויסגעמאטערט פון די אלע נייע איינדריקען פון'ם פאַרגאַנגענעם טאָג און פון די שווערע צווייפלען איבער מיין נאָהנטער צוקונפט, וועלכע האָבען מיך אומאויפגעהרליך פאַרפאַלגט, אז איך בין אין יענער ערשטער נאכט אויף דער „סינ-דאָרא“ אריינגעפאלען אין א טיפען, רעהיגען שלאָף, וואָס האָט גע-רויערט ביז'ן פריהמאָרגען.

די „סינדאָרא“ איז שוין ווידער געפאָהרען, ווען איך בין אַרױף אויף'ן פארדעק. דער הימעל איז געווען בלוי, די זון האָט וואָרם געשטראַלט און א מילד ווינטעל האָט לייכט געבלאָזען איבער'ן ים. מיר זיינען אצונד געפאָהרען דירעקט צו האַלאַנד צו. דער ענגלישער ברעג איז שוין לאַנג געווען פאַרשוואונדען פון אונזערע אוי-גען. ווער האָט געקאָנט וויסען, צי מיר וועלען נאָך ווען עס איז ווידער זיין אין יענעם לאַנד, וואָס איז פאר מעהר ווי איינעם פון אונז געוואָרן א צווייטע היים? איך האָב זיך אצונד געמוזט

ערנסט אָפגעבען דערמיט אויסצוגעפינען א מעגליכקייט, ווי אזוי איך זאָל קאָנען בלייבען אין האָלאַנד. קודם כל איז עס געגאנגען אין דעם, אָנצוטאָפּען דעם דופק, כדי צו דערגעהן, וואו און צו וועמען מען דארף זיך וועגען דעם ווענדען.

צווישען די האָלענדישע שיף־סטיוואַרדס האָט זיך אויך געפירט נען א יונגער מאַן, וואָס האָט געמאכט א זעהר סימפאטישען איינדרוק. כ'האָב שוין געהאט גערעדט מיט איהם א פאָר מאָל און געפונען אין איהם א זעהר אינטעליגענטען מענשען. איהם האָב איך דאָס היינט געוואָלט אָנטאָפּען ביים דופק און, אויב נויטיג, איהם אָנפארטרוען מיין לאַגע. באַלד נאָך'ן מיטאָג האָב איך איהם באַמערקט אויף'ן הינטערשטען פארדעק, אָנגעשפארט אָן דעם פאר רענטש און רויכערענדיג זיין פיסקע. איך בין צוגעגאנגען צו איהם און האָב פארבונדען מיט איהם א געשפרעך. מיר האָבען גערעדט מכח דער מלחמה און זיינען ביסלאַכווייז ארויפגעקומען אויף'ן סאָציאַליזם, און אצונד האָב איך צו מיין פרעהליכער איד בעראַשונג זיך דערוואוסט, אז ער איז געווען א מיטגליד פון'ם „נאַציאָנאַל ארביידס סעקרעטאָריאַט“, די סינדיקאַליסטישע טרייד יוניאָן אָרגאַניזאַציע פון האָלאַנד. ווען איך האָב איהם מיטגע־טיילט, אז איך בין אן אלטער פריינד פון דאָמעלאַ ניווענהויז, איז ער געווען זעהר דערפרעהט און האָט מיר געזאָגט, אז ער האָט אונדזער ליעבען אלטען שוין אָפט געהערט ריידען. אצונד איז דאָס אייז געווען געבראַכען, און איך האָב געפיהלט, אז איך האָב געקאָנט ריידען צו איהם אָפּען. כ'האָב איהם אלזאָ פארטרויט מיין גאנצע לאַגע און איהם געבעטען מיר צו העלפּען.

דער יונגער מאַן איז גלייך געווען גרייט און האָט מיך געבע־טען, איהם צו ענטשולדיגען אויף א ווילע, ווייל ער וויל גלייך זיך ערקונדיגען, ווי אזוי די פארהעלטענישען זיינען אין דעם פרט. אין א פערטעל שטונדע ארום איז ער צוריקגעקומען און האָט מיר ערקלערט, אז אויף א לעגאלען אופן אָהן א באזונדער ערלויבעניש קאן איך ניט בלייבען אין האָלאַנד. ער האָט זיך דורכגערעדט מיט עטליכע קאמעראַדען און זיי זיינען געקומען צום שלום, אז איך

זאל ריידען מיט דעם שוידראקטאָר, אויף וועמען איך קאָן זיך
רוהיג אָנפארטרויען, ווייל ער איז א מאַן מיט פרייהייטליכע אַנ-
שוואונגען, וועלכער וועט זיכער טאָן אלץ, וואָס וועט נאָר זיין אין
זיין מאַכט.

כ'האָב געפאָלגט אָט די עצה און אויפגעזוכט דעם דאָקטאָר,
וועלכער האָט געמאכט א זעהר סימפאטישען איינדרוק. ער האָט
זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו מיר, ווען איך האָב איהם פאר-
געלעגט מיין בקשה און דערנאָך האָט ער מיר ערקלערט, אז ער
איז גערן בארייט מיר צו העלפּען, אָבער דערווייל ווייסט ער נאָך
ניט, ווי דאָס קאָן געשעהן. ער מוז זיך דערום נאָך מישב זיין
איבער דעם ענין און ער וועט מיר שפעטער לאָזען וויסען, וואָס
עס דארף געטאָן ווערן.

דערווייל איז ווידער געוואָרן פינסטער, און אונזער שיף האָט
זיך פאַראַנקערט ניט ווייט פון דעם האָלענדישען ברעג. אויף מאָר-
גען אין דערפריה האָט מיך דער דאָקטאָר געשיקט רופען צו זיך און
מיר ערקלערט, אז דער איינציגער מענש, וואָס וואָלט מיר געקאָנט
העלפּען, איז זיין קאָלעגע אין דעם עמיגראַנטען-הויז פון ראָטער-
דאָם, אויף וועמען איך קאָן זיך רוהיג פאַרלאָזען. דאָס איז געווען
א שוואכע אויסזיכט, אָבער איך האָב זיך געמוזט צופרידענשטעלען
מיט דעם ענטפער, ווייל איך האָב ניט געזעהן קיין אנדער אויסוועג
פאַר זיך. ווען מיר האָבען ענדליך דערגרייכט ראָטערדאָם, איז דער
דייטשער קאָנסול ארויפגעקומען אויף'ן שיף, כדי אונז צו באגריסען.
דערנאָך האָט מען אונז גוט אונטערוזוכט און אונז אָפגעפיהרט אין
דעם עמיגראַנטען-הויז, וואו מיר האָבען געזאָלט פארברענגען די
נאַכט. ווען מיר זיינען דאָרט אָנגעקומען, האָט מען די לייט, וואָס
זיינען געווען באשטימט פאַר דייטשלאַנד, אָפגעטיילט פון די אַנ-
דערע און זיי אָפגעגעבען פּלאַץ אין א באַזונדער זאַל. איך האָב נאָך
דעם זעלבען אַווענט אוועקגעשיקט א טעלעגראמע צו דאָמעלא
ניווענהויז און איהם געבעטען, ער זאָל מיך באַזוכען אזוי שנעל ווי
מעגליך. ווי איך האָב שפעטער ערפאַרען, איז דער אלטער אין יע-

נער צייט געלעגען זעהר קראנק אין בעט, אזוי אז ער האָט נישט געקאָנט דערפילען מיין וואונש.

אויף מאָרגען אין דערפריה האָב איך ענדליך געהאט א געלע-
גענהייט צו ריידען מיט דעם דאָקטאָר. איך האָב שוין פון אָנפאנג
אָן געהאט וועניג האָפנונג, אז עס האָט מיר געקאָנט קומען וואָס
פאר עס איז הילף פון אַט דער זייט, און מיין פאָרגעפיהל האָט מיך
נישט אָפגענאַרט. ווען איך האָב דעם דאָקטאָר ערקלערט מיין פאַל,
האָט ער מיר גאָר אָהן צערעמאָניעס געענטפערט, אז ער איז נישט
בכוה מיר צו העלפען, ווייל עס האנדעלט זיך דא וועגען אן אָפמאך
צווישען דער דייטשער און ענגלישער רעגירונג, אין וועלכען ער קאָן
אלס אונטערטאן פון א נייטראלען שטאַט זיך נישט אריינמישען.

„און וואָס וועט געשעהן, אויב איך וועל זיך ענטזאגען צו פאָהר
רען קיין דייטשלאנד?“ האָב איך געפרעגט.

„איך קאָן אייך נאָר ראטען דאָס נישט צו טאָן,“ האָט ער געענט-
פערט אביסעל אויפגעבראכט. „מען וועט אייך איינפאך מיט גע-
וואלט צווינגען דערצו.“

„איז דאָס אייער לעצט וואָרט?“ האָב איך געפרעגט נאך אַמאָל.
ער האָט געשוויגען א וויילע, דערנאָך האָט ער מיט א קוויינ-
קעלדיגען טאָן געזאָגט:

„ס'איז מיר אוממעגליך אייך צו העלפען, אָבער איך וויל אייך
געבען א גוטע עצה, וועלכע קאָן אייך יעדענפאלס זיין ניצליך.
עטליכע מייל הינטער ראָטערדאם פארקירעוועט זיך דער צוג, וואָס
דאַרף אייך ברענגען קיין דייטשלאנד, אין אן אויסגעקרימטער ליניע,
וואו ער מוז פאָהרען לאנגזאם. ווען איהר זאָלט דאָרט וואַגען צו
מאַכען דעם פאָרוואָרט און פאָרויכטיג אראָפּשפרינגען, אזוי אז איהר
זאָלט זיך נישט צושעדיגען, וועט אייך קיינער נישט נאָכיאָגען. אָבער
קוים וועט איהר נאָר זיין אין זיכערקייט, וועט מען אייך נישט ענט-
זאָגען די ערלויבעניש דאָ צו בלייבען.“

וואָס האָב איך געזאָלט טאָן? כ'האָב נאטירליך נישט געוואוסט,
צי דער מאַן האָט געזאָגט דעם אמת, אָדער דאָס איז געווען בלוין
א מיטעל אויף א גוטען אופן פטור צו ווערן פון מיר. קיין אנדער

אויסוועג איז דאך ניט געווען. יעדער ארויסגאנג פון'ם עמיגרנטען-הויז איז געווען שטרענג באוואכט פון סאלדאטען, אזוי אז עס האָט מיר אויסגעקוקט אין גאנצען אויסגעשלאָסען צו אנטלויפֿען פון דאָ-נען, באַזונדערס ווען מען איז ניט באַקאַנט מיט די איינריכטונגען פון דער געביידע, ווי דער פאל איז געווען מיט מיר.

ס'איז געווען אומגעפער עלף אזייגער פאַרמיטאג, ווען מען האָט אונז אונטער שטרענגסטען קאָנטראָל אָפּגעפיהרט צום צוג. כ'האָב גלייך פארנומען א פלאץ ביי איינעם פון די צוויי פענסטער, כדי צו זיין צוגעגרייט אויף אלע פאלען. נאָך אן אומענדליכען ווארטען האָט זיך דער צוג סוף כל סוף גענומען ריהרען. כ'האָב געמוזט מיט געוואָלט אונטערדריקען מיין אומגעדולד. מיר האָט זיך אויסגע-דאכט, אז די מינוטען זיינען אויסגעצויגען געווארן אין שטונדען. ענדליך, צוויי אָדער דריי מייל הינטער ראָטערדאַם, איז די גע-שווינדקייט פון'ם צוג ביסלאַכווייז פארקלענערט געוואָרן. ווען עס וואָלט כאָטש געווען ביינאכט, וואָלט איך זיך יעדענפאלס געקאָנט ריכטען אויף אן ערפאלג, אָבער אינמיטען העלען טאָג האָט מיר די זאך אויסגעקוקט מעהר ווי פראָבלעמאַטיש. אָבער וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? ס'איז געווען די לעצטע קאָרט, וועלכע איך האָב געהאט אין דער האַנד, און איך בין געווען ענטשלאָסען זי אויסצו-שפילען. כ'האָב שוין די גאנצע צייט געהאט אויסגעקוקט אויף א פאַסענדען פלאץ וואו אראָפּצושפרינגען. ווען דער מאָמענט האָט מיר אויסגעזעהן צו זיין גינסטיג, האָב איך שנעל אויפגעפענט די טיר און בין מיט אימפעט ארויסגעשפרונגען פון צוג, צו דער גרוי-סער איבעראשונג פון מיינע קאמעראדען, וועלכע האָבען גאָר ניט אָנגעהויבען צו וויסען, וואָס דאָס האָט געוואָלט באדייטען. הגם איך בין גוט געשפרונגען, איז אָבער די געשווינדקייט פון'ם צוג נאָך געווען אזוי שטארק, אז איך בין אנדערגעוואָרפען געווארן אויף דער ערד. אָבער איך האָב באלד געפיהלט, אז איך האָב זיך ניט באשע-דיגט — די פאָר ריצען אויף די הענט און די קניע רעכענען זיך ניט — און איך בין שנעל צוריק געווען אויף די פיס.

פאר מיר איז געלעגען א פלאך שטיק לאַנד, וואָס איז געווען

דורכגעשניטען פון א שמאלען שטעג, וועלכען איך האָב אצונד גע-
 זוכט צו דערגרייכען. דאָ האָב איך מיט אמאָל דערהערט קולות און
 געשרייען הינטער מיר און דעם סקריפענדען קלאנג פון די ברעמזען.
 כ'האָב זיך האַסטיג אומגעקוקט און כאַמערקט, אז מען האָט אפגע-
 שטעלט דעם צוג. האָב איך גענומען לויפען אזוי שנעל ווי איך האָב
 נאָר געקאָנט. אָבער דאָס געשריי הינטער מיר האָט זיך פאר-
 שטארקט, און ווען איך האָב לייכט אומגעדריעהט דעם קאָפּ, האָב
 איך דערוועהן, אז זעקס האַלענדישע סאַלדאטען האָבען מיר מיט
 אלע כוחות נאָכגעיאָגט. צום אומגליק זיינען מיר אויך אנטקעגען
 געקומען דריי שאַסיי-ארבייטער, וועלכע זיינען אויפמערקזאם גע-
 וואָרן דורך דעם געשריי און דורכדעם וואָס דער צוג האָט זיך פלוצ-
 לינג אָפגעשטעלט אויף'ן מיטען וועג. וועגען אנטלויפען איז שוין
 אונטער די דאָזיגע אומשטענדען מעהר ניט געווען צו טראַכטען.
 די ארבייטער, וועלכע האָבען נאָטירליך ניט געקאָנט וויסען,
 וועגען וואָס עס האָט זיך געהאנדעלט, האָבען מיר אויף גיך פאַר-
 שפּאַרט דעם וועג. אין א פאַר מינוט זיינען אויך אָנגעקומען די
 סאַלדאטען, וועלכע האָבען מיך גענומען און מיך צוריקגעבראכט
 צום צוג. מינע מיטגעפאנגענע זיינען נאָטירליך אלע געלעגען ביי
 די פענסטער און האָבען אויפגערעגט נאָכגעפאָלגט דעם פאָרריקטען
 שווישפּיל. בלויז די וועניגסטע פון זיי האָבען באַגריפען, וועגען וואָס
 עס האָט זיך דאָ געהאנדעלט. ווען מיר זיינען צוגעקומען צום צוג,
 האָבען עטליכע אָנגעהויבען צו שימפען און מיר צואוואַרפען אלער-
 ליי פאַרוואורפען. אָבער די אנדערע האָבען זיי שנעל שטיל גע-
 מאַכט. מען האָט מיך אריינגעפיהרט אין אַ קאָזונדער וואַגאָן, וואו
 עס האָבען זיך געפונען די סאַניטערע באַאמטע און די שוועסטער
 פון „רויטען קרייץ“. די מענשען האָבען מיך באהאנדעלט מיט פיעל
 גוטסקייט און מיר אָנגעבאָטען א גלאָז וויין זיך צו שטארקען. איי-
 ניגע האָבען מיך געפרעגט, פאָרוואָס איך האָב געפרוואווט אנטלויפען.
 כ'האָב זיי אין קורצען דערצעהלט מיין לאַגע, און אצונד האָבען זיי
 ערשט באַגריפען דעם אינערליכען צוזאמענהאנג פון די זאַכען.
 אצונד איז אלעס געווען אויס. כ'האָב געטראכט פון מילי'ן.

פון די קינדער און די אלע פריינט, וועלכע איך האָב דאָרט איבער-געלאָזט. קיינער פון זיי וועט איצט נישט וויסען, וואָס מיט מיר איז געשעהן. אָט דער געדאנק האָט מיך אים מעהרסטען געמוטשעט, וואָרים וואָס מיט מיר גופא וועט געשעהן, איז מיר אין יענע שטונד דען געווען אלצאיינס. אָבער וואָס האָט דאָ געהאָלפֿען דאָס גאנצע טראכטען. ס'איז געווען פארפאלען, דאָס געשעהענע האָט נישט גע-קאָנט אנדערש ווערן, און אצונד איז בלויז געגאנגען אין דעם צו באַגעגענען דעם שיקזאל, וואָס די פאָלגען זאָלען נישט זיין. לאנגזאם זיינען געקראַכען די שטונדען, ביז מיר זיינען ענדליך פארנאכט דורכגעפאָהרען גענעפ, די לעצטע האָלענדישע סטאַנציע. גלייך נאָכדעם האָבען מיר זיך געפונען אויף דייטשען באָדען. א קורצע שטרעקע פון האַסום, די ערשטע דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, איז אונז זער צוג אויף א שטיקעל צייט געבליבען שטעהן. הינטער אן אראָפֿ-געלאָזענעם צאָל-טויער זיינען געשטאַנען עטליכע בלאַסע קינדער, וועלכע האָבען מיט זייערע דינע שטימעלעך געזונגען „דייטשלאַנד, דייטשלאַנד איבער אלעס“. דערנאָך האָבען זיי אויסגעשטרעקט די הענטעלעך און געבעטען א נדבה. דאָס איז געווען א טרויעריגער צייכען.

אויף דער באַן-פלאַטפארמע אין האַסום האָב איך באמערקט א דייטשען אָפיציר און עטליכע סאָלדאַטען, די ערשטע וואָס זיינען מיר ווידער געקומען פאר די אויגען זינט זיבען און צוואנציג יאָהר. נאָך א קורצען אָפּשטעל איז אונזער צוג געגאנגען ווייטער קיין גאַהק, די אייגענטליכע גרעניץ-סטאַנציע, וואו מיר האָבען זיך גע-דארפט אָפּשטעלען. אין וועניגער ווי א האַלבע שעה זיינען מיר דאָרט אָנגעקומען. לאַנגזאם האָט זיך דער צוג אויסגעליידיגט. גלייך אין באַנהויף האָט זיך אויך געפונען דער רעגיסטרירונג און קאָנטראָל-פלאַץ, פון וואָנען די צוריקוואַנדערער פון ענגלאַנד זיינען אָפּגעשיקט געווארן ווייטער נאָך די פארשידענע טיילען פון דייטש-לאַנד. מען האָט אונז אריינגעפיהרט אין א גרויסען צימער, וואו אונזער באַגאַז איז קודם כל שטרענג אונטערזוכט געוואָרן. צייט טונגען, ביכער, איבערהויפט יעדעס שטיקעל באַשריבען אָדער בא-

דרוקט פאפיר האָט מען ביי אונז צוגענומען. די קאָנפֿיסקירטע זאכען זיינען איינגעפאקט געוואָרן אין באזונדערע איינהילונגען און באַזאָרגט געוואָרן מיט באַשטימטע צייכענס. דערנאָך האָט מען אונז געזאָגט, אז אויב מיר וועלען עס פאַרלאַנגען, וועט מען אונז די זאכען אין עטליכע וואַכען אַרום צוריק אומקערען.

ווען אלע זיינען אויף דעם אופן אָפּגעפאַרטיגט געוואָרן, האָט מען אונז געהייסען זיך האַלטען רוהיג, ווייל דער אויבער-לייטענאַנט וויל ריידען א פאַר ווערטער צו אונז. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, איז דער אויבער-לייטענאַנט מערס אין גאָהך געווען א פּראָטעסטאַנטישער פּאַסטאָר, וועלכער האָט בעת דער מלחמה אויס-געביטען זיין גלח'ישען מאנטעל אויף דעם ראָק פון'ס קעניג און האָט אַצונד דאָ ביי דער גרעניץ דערפילט זיין דינסט. דער מאן האָט גערעדט וועגען דעם גרויסען קריג, וועלכען מען האָט אַרויפגעצוואונ-גען אויף דייטשלאַנד, וועגען דעם אומ'ברחמנות'דיגען „אַלביאָן" און וועגען דעם קומענדיגען זיג. ער האָט אונז צוגעגרייט דערצו, אז מיר וועלען געוויסע זאכען אין דייטשלאַנד ניט געפינען אזוי, ווי אסך האָבען זיך עס פאַרגעשטעלט. יעדער איינער מוז טראָגען א טייל אין די אַלגעמיינע נויטען, כדי דאָס פּאַטערלאַנד זאָל זיין אימ-שטאַנד בייצושטעהן אנטקעגען די שונאים. דערנאָך האָט ער אונז באקאנט געמאכט מיט אלע פאַרמאליטעטען, וועלכע מיר האָבען פון איצט אָן געדארפט דערפילען, וואָרים הגם מיר זיינען אַצונד פרייע מענער, מוזען מיר אָבער קיינמאָל ניט פאַרגעסען, אז אויך די פריי-הייט מוז האָבען איהר בעל הבית, כדי אויפצוהאלטען אַנשטעט-דיגקייט און אָרדנונג. יעדער פאַרנינפטיגער מענש וועט דאס איינ-זעהן, העכסטענס א „פאַרריקטער אַנאַרכיסט" קאָן דאָס פילייכט ניט פאַרשטעהן. דאָס איז אָהן א שום ספק געווען א רייב אין זייט פאַר מיר, וואָרים ס'איז געווען קלאָר, אז מען האָט דעם אויבער-לייטענאַנט שוין געהאט אויפגעקלערט וועגען מיין פערזאָן און איהם דערצעהלט וועגען מיין פאַרזוך צו אַנטלויפען. נאָך אַט דעם רייב אין זייט האָט ער גערעדט וועגען דעם, אז די ענגלענדער האָבען עפטערס געמאכט א פאַרזוך אויף דעם וועג פון דער „רעפּאַטריא-י-

רונג" אריינצושמוגלען קיין דייטשלאנד אומזויבערע עלעמענטען און שפיאָנען. ימחמת דעם איז עס די פליכט פון יעדען גוטען דייטש צו לאָזען וויסען דער דייטשער פאָליציי וועגען יעטועדען פאָר-דאכט וואָס איז נאָר פאָראן. ענדליך האָט ער נאָך געפרעגט, צי עס איז פאראן אימיצער פון די אָנגעקומענע, וועלכער האָט שכל געהאט דורכצושמוגלען ענגליש גאָלד. אזעלכע געלדער מוזען גלייך אויף'ן שטעל אָפגעליפערט ווערן, אָבער די דייטשע רעגירונג צאָהלט דערפאר אויס דעם פולען ווערט אין דייטש געלד. צום סוף איז געקומען דער אומפארמיידליכער "הויך" פאר'ן קיזער, און די זאך איז געווען איבערגעקומען.

נאָך דער רעדע האָט דער אויבער-לייטענאנט פלוצלינג אויס-גערופען מיין נאָמען און מיד געבעטען צו צוקומען נעהנטער. כ'האָב איהם געפאָלגט און בין צוגעגאנגען אין מיטען צימער. ער האָט מיך אָפגעמאַסטען פון קאָפּ ביז די פיס, דערנאָך האָט ער זיך אָפגע-רופען גראָד ניט מיט קיין אומפריינדליכען טאָן:

"וואָס פאר נאָרישקייטען האָט איהר דאָס געמאכט?"

איך האָב זיך געפיהלט מורא'דיג פאַרמאָטערט נאָך די אלע אויפרעגענדע איבערלעבענישען פון די פאַרגאַנגענע שטונדען, און מיין גאנצער קערפער האָט געשמאכט נאָך רוה. כ'האָב איהם דע-רום אין קורצען געענטפערט, אז צוליעב ריין פיזישע אורזאכען בין איך פאָרלויפֿיג ניט אימשטאנד איהם צו געבען גענויערע אויס-קינפטען איבער מיין האנדלונג, אזוי אז ער מוז האָבען געדולד ביז מאָרגען. ער האָט די גאנצע צייט פון מיר קיין אויג ניט אראָפגע-נומען און האָט מסתמא אליין געמוזט באמערקען, אז עס איז ניט ראַטזאָם היינט נאָך ווייטער צוצושטעהן צו מיר.

"גוט," האָט ער געזאָגט אין דעם זעלבען רוהיגען טאָן ווי פרי-

הער. "איך בין גרייט, אייך מאָרגען אויסצוהערען."

אָצונד האָבען אונז עטליכע סאָלדאַטען אָפגעפיהרט אין א שול-געביידע. וואָס איז געלעגען אביסעל אויסער דער שטאָט. מען האָט די זאכען אין דער שולע טיילווייז איבערגעשטעלט און דאָרט איינגע-אָרדענט א קווארטיר און קעסט-פלאַץ פאר די צוריק-פאָהרער פון

ענגלאנד. די וועטשערע האָט שוין געוואַרט אויף אונז. ס'איז געווען אן אַרעמע מאָלצייט. א קליין שטיקעל ברויט און א קרויט־זופ, וועלכע האָט קענטיג אָנגעזעהן וועניג פעטס. ביים אויסטיי־לען פון דער זופ האָט מען אונז אָנגעזאָגט, אז מיר זאָלען גאָרנישט איבערלאָזן אין די שיסלען. ליעבערשט צוויי מאָל נעמען זופ, האָט די שוועסטער געזאָגט, איידער עפעס זאָל אומזיסט געהן אין ניוועץ. דאָס איז אָהן א שום ספק געווען גאנץ פארניפטיג, אבער איך האָב עס ביי מעהר זוי איינעם פון מיינע שיקואלס־חברים געקאָנט באַמערקען אויף'ן געזיכט, אז ער איז ניט געווען באַזונדערס ענטזיקט פון די דייטשע צושטענדען. מען האָט זיך דאָך אויך דאָרט אין ענגלאנד ניט פאָרגעשטעלט, אז די לאַגע איז א גלענצענדע, אָבער מען האָט פונדעסטוועגען פאָרט ניט געגלויבט, אז עס האלט ווירקליך אזוי שלעכט. שוין דעם ערשטען אָווענט האָבען מיר עטליכע געזאָגט, אז זיי האָבען באַדויערט, וואָס זיי זיינען ניט געבליבען אין ענגלאנד.

אין דער שול־געביידע זיינען געווען צוויי זאָלען אויסגעשטעלט מיט בעטען. אָבער אונזער צאָהל איז דאָס מאָל געווען אזוי גרויס, אז ניט אלע האָבען דאָ געקאָנט געפינען א פּלאַץ צו שלאָפּען. איך האָב זיך געפונען צווישען די, פאר וועמען ס'איז קיין פּלאַץ ניט געווען. א סאָלדאט האָט אונז צוריקגעפיהרט אין שטאָט אריין און אונז אָפּגעזעצט אין קליינע גרופען ביי פארשידענע איינוואוינער. איך אליין און נאָך דריי פון מיינע קאמעראדען האָבען געפונען א קוואַרטיר אין א מין וואָגען־שטאַל. די איינריכטונג איז געווען זעהר פרימיטיוו. א דינע שיכט פון שטרוי איז געלעגען אויסגעשפרייט אויף דער ערד, און דערצו האָט יעדער פון אונז געקריגען א קאָלדע. מיר זיינען ניט געווען פארצערטעלט, און איך בין געווען צופרידען, וואָס איך האָב ענדליך געקאָנט אויסשטרעקען די מידע גלידער. געשלאָפּען בין איך אין יענער נאכט ניט קיין סך. מיין גאנץ ביז אהעריג לעבען האָט פארבייגעצויגען פארביי מיר אין אומקלאָרע בילדער, און די געדאנקען זיינען האַסטיג געלאָפּען איינע נאָך די אנדערע. ערשט באַנינען צו טאָג בין איך אריינגעפאלען אין אן

אומרוהיגען האלבדרעמעל, פון וועלכען מיינע חברים האָבען מיר
באלד אויפגעוועקט. מיר האָבען זיך אַרומגעוואַשען ביים ברוינען
און זיך אָפּגעווישט מיט אונזערע טאָשענטיכלעך, אזוי גוט ווי ס'איז
נאָר געגאנגען. דערנאָך זיינען מיר אוועק צוריק אין דער שולע,
וואו מיר האָבען צוזאמען מיט די אנדערע געגעסען אָנבייסען. ס'איז
באַשטאַנען פון א שטיק ברויט מיט אזויגערופענער „מאַרמלאַדע“
און עפעס אן אומבאַשטימטע פליסיגקייט, וועלכע מען האָט גערופען
קאַפּע.

נאָכדעם ווי מיר זיינען פארטיג געוואָרן מיט'ן עסען, זיינען מיר
אלע אין דער באַגלייטונג פון א סאָלדאַט אוועק צום באַנהויף, וואו
עס איז שוין געווען גאנץ לעבעדיג. דאָס ווייטער-פּאָהרען פון די
צוריקגעקומענע איז צוגעגאנגען לויט א גאנץ איינפאכען פרינציפ.
באַלד נאָך אונזער אַנקומען האָט מען יעדען איינעם געפרעגט, וואו
היין ער וויל פּאָהרען. ווען איינער האָט אָנגערופען א באַשטימטע
שטאָט, האָט מען איהם געפרעגט אויף דעם אדרעס פון וואָס פאר עס
איז קרוב אָדער באַקאנטען, צו וועמען א באַזאמער האָט גלייך
אָפּגעשיקט א טעלעגראַמע. האָט אימיצער ניט געקאָנט אָנגעבען
קיין גענויען אדרעס, האָט מען טעלעגראַפירט צו דער פּאָליציי פון
יענער שטאָט און געבעטען גענויע אויסקינפּטען. אזוי גיך ווי עס
איז אָנגעקומען אן ענטפער, האָט מען דעם צוריק-וואַנדערער פאר-
זאָרגט מיט א באַזיילעט און, אויב ער איז געווען נאָר אַהן מיטלען,
מיט א צעהן פעניג שטיק אויף'ן וועג, אזוי אז ער האָט געקאָנט
אָפּפּאָהרען גלייך מיט'ן נעכסטען צוג. די יעניגע, וועלכע האָבען
אבסאָלוט קיינעם ניט געהאט, צו וועמען צו פּאָהרען, זיינען געבלי-
בען עטליכע טעג אין גאָהד, פון וואנען מען האָט זיי געווענליך אָפּגע-
שיקט אין דעם „רעפּאָרטיראירונגס“-לאַגער אין דאָרטמונד. דאָרט
האָט מען זיי געגעבען וואָס פאר עס איז אַרבייט, אזוי אז זיי האָבען
דערנאָך געקאָנט ווערן זעלבסטשטענדיג.

דאָס ווייטער-פּאָהרען איז אין די מעהרסטע פאַלען צוגעגאנגען
אַהן שווערקיטען און אַהן יעדע פארשלעפונג. ווען מיר זיינען
געקומען אויף'ן באַנהויף, איז שוין דאָרט געלעגען א היבשע צאָהל

ענטפערס פון פארשידענע שטעט אויף די טעלעגראמעס וואָס מען האָט געהאַט ארויסגעשיקט, אזוי אז אסך פון מיינע קאמערארען האָבען גלייך געקאָנט פארלאָזען גאָהך. די איבעריגע זיינען אָפּגע-
פּאָהרען אין פארלויר פון טאָג אָדער אויף מאָרגען. ס'איז זעלטען פאָרגעקומען, אז איינער האָט געמוזט בלייבען לענגער ווי דריי טעג אין גאָהך. בלויז אין באַזונדערס צווייפעלהאפטע פאלען זיינען די מענשען געבליבען לענגער.

ס'איז געווען אומגעפער ניין אזייגער אין דערפריה, ווען דער אויבער-לייטענאַנט מערק האָט זיך באַוויזען. ער האָט אונז באַ-
גריסט מיט א פריינדליכען גוט מאָרגען און האָט זיך גלייך אוועק-
געזעצט ביי זיין ארבייטס-טיש אינמיטען זאָל, וואו ער האָט אונ-
טערגעשריבען פאַפירען, אויסגעהערט באַריכטען אדער ארויסגעגע-
בען באַפעהלען. איך בין די גאנצע צייט געזעסען אין הינטער-
גרונד און געוואַרט אויף דעם וואָס האָט מיט מיר געזאָלט געשעהן.
פלוצלינג האָב איך דערהערט, ווי דער אויבער-לייטענאַנט האָט מיט
א הויכער שטימע געפרעגט:

„איז הערר ראָקער שוין דאָ?“

איך בין צוגעגאנגען צו זיין טיש. ער האָט מיך פריינדליך
באגריסט און געזאָגט:

„נו הערר ראָקער, איך דענק, אז איהר האָט מיר היינט געוואָלט
געבען גענויערע אויסקינפטען. מעג איך איך בעטען, אריינצוגעהן
מיט מיר אין מיין צימער.“

מיט די ווערטער האָט ער זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ, און
איך בין נאָכגעגאנגען נאָך איהם אין א קליינעם, זעהר פרימיטיוו
איינגעאָרדענטען צימער, וואו ער האָט זיך אנידערגעזעצט ביי א
שמאַלען טיש און מיר אָנגעבאָטען א שטול.

כ'האָב זיך שוין די גאנצע צייט געהאט מיט געווען מיט זיך
אליין, וואָס איך זאָל איהם זאָגען, און איך בין ענדליך געקומען
צום שלום, אז איך זאָל איהם אדער דערצעהלען אלצדינג אָדער
גאָרנישט איבער מיין פערזאָן און איבער דער אורזאך פון מיין
פאַרוואַנדלונג. ווען ער האָט מיך אַלזאָ אָנגעקוקט פול מיט

ערוואַרטונג, כדי צו הערען מיין „וידוי“, האָב איך מיט א פעסטער שטימע געזאָגט:

„כ'האָב זיך איבערלעגט די זאך, הערר אויבער-לויטענאנט, און איך וואָלט פריהער פון אלץ געוואָלט וויסען, צו וועמען איך רייד. אויב איך דאַרף אין אייך ניט זעהן קיין אנדער זאך ווי נאָר דעם פריישישען אָפיציר, דאן וואָלט עס פילייכט איבערהויפט ניט געהאט קיין צוועק צו ריידען, ווייל איהר וועט דאך מיך ווארשיינליך ניט פארשטעהן ריכטיג. איך מיין דאָ נאטירליך אבסאָלוט ניט מיט אָט די ווערטער אייך אויף וואָס פאר עס איז אופן אָנצוטערעטען. כ'האָב איינפאך געוואָלט אָנדייטען דערמיט, אז עס זיינען פאַראן מענשען מיט געוויסע גייסטיגע אייגנארדנונגען, וועלכע זיינען ניט געאייגענט צו באַטראַכטען איינעם'ס מאַטיווען און האַנדלונגען אונטער אן אנדער געזיכטס-פונקט ווי דעם געזיכטס-פונקט פון זייער פראָפעסיע. מחמת דעם וואָלט דאָ יעדע רייד איבערהויפט געווען ארויסגעווארפען און וואָלט ניט אייך, ניט מיר זיין אויף וואָס פאר עס איז אופן גיצליך. אביסעל אנדערש וואָלט עס געווען, ווען איך זאָל קאָנען ריידען צו אייך אלס מענש צו מענש. אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט איך געקאָנט רוהיג אוועקווארפען אָן א זייט אלע פאַלשע באַטראַכטונגען און אייך שילדערן די זאַכען, ווי זיי זיינען.“

ער האָט מיך אָפגעמאַסטען מיט אן אייגענארטיגען בליק, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט לייענען ביי מיר אין האַרצען. כ'האָב גע- האָט דעם איינדרוק, אז ער האָט אין אָנפאַנג אליין ניט געוואוסט קלאָר ביי זיך, וואָס ער זאָל אין דעם פאַל טאָן. ענדליך האָט ער אויף זיין רוהיגען אופן געזאָגט:

„גוט, אלזא, רעדט צו מיר אלס מענש צו מענש. איך וועל פראווען אייך פארשטעהן.“

נו, האָב איך איהם צוערשט גאנץ אָפּען און אָהן א שום צוריק- האַלטונג אויפגעקלערט איבער מיין פערזאָן און מיינע אָנשוואונג- גען. כ'האָב געוואוסט, אז איך האָב סיי ווי סיי מעהר גארנישט וואָס צו פארלירען און בין געווען ענטשלאָסען, אָפּען און קלאָר ארויסצוטערעטען פאר מיין איבערצייגונג. כ'האָב זיך אָפּען ער-

קלערט אלס אנאָרכיסט און אויך ניט פארשוויגען פון איהם, אז איך האָב מיט אסך יאָהרען צוריק געמוזט פארלאָזען דייטשלאַנד צוליעב מיין רעוואָלוציאָנערער פראָפאגאנדא. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך בין די אלע יאָהרען כסדר געווען טעטיג פאר מיינע אידעען, און אז איך בין איצט מעהר ווי ווען עס איז איבערצייגט אין דער ריכטיגקייט פון אַט די אידעען. דערנאָך האָב איך איהם ערקלערט מיינע אנויכטען איבער דעם קריג און דערביי האָב איך מיט פולער שאַרפּקייט באַטאָנט מיין אַנטי־מיליטאַריסטישען שטאַנדפּונקט. נאָכדעם ווי איך האָב איהם אויף אזאָן אופן פולשטענדיג באַקאַנט געמאַכט מיט מיין פערזאָן און מיינע מיינונגען, האָב איך איהם ערקלערט די אורזאַכען, וועלכע האָבען מיך באוואויגען צו פאַרלאָזן גען, אז מען זאָל מיך אינטערנירען אין האַלאַנד. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך האָב קיינמאָל ניט געהאַט די אבזיכט זיך צו לאָזען איבערשיקען צוריק קיין דייטשלאַנד, אז מען האָט מיך אזוי צו זאָגען געגען מיין ווילען געבראַכט אהער און אז דאָס איז אויך געווען די אורזאַך פון מיין פאַרוואַנדלונג צו אַנטלויפּען.

„און אַצונד ווייסט איהר אַלעס,“ האָב איך געשלאָסען מיין ערקלערונג. „כ'האָב אייך מעהר גאָרנישט וואָס צו זאָגען און איך דאַרף בלויז אָפּוואַרטען, וואָס מיט מיר וועט געשעהן.“

דער אויבער־לייטענאַנט האָט מיך די גאַנצע צייט אויסגעהערט מיט דער געשפּאַנטסטער אויפּמערקזאַמקייט. כ'האָב געקאָנט זעהן אויף איהם, אז מיינע ווערטער האָבען אויף איהם געמאַכט א שטאַרקען איינדרוק. ווען איך האָב געענדיגט, האָט ער עטליכע מינוט געשוויגען. דערנאָך האָט ער מיר אריינגעקוקט פּעסט אין די אויגען און געזאָגט:

„ס'איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך הער אזעלכעס פון א מענשען. און איהר רופט זיך ווירקליך אַנאָרכיסט?“

„יא,“ האָב איך געענטפּערט.

„אַבער דאָס איז דאָך שרעקליך,“ האָט ער געזאָגט. „אונטער אנאַרכיע פאַרשטעהט מען דאָך א צושטאַנד פון אבסאָלוטער אומ־אַרדנונג, און ס'איז דאָך אוממעגליך, אז מען זאָל אזעלכע פאַרהעל־

מענישען באַצייכענען אלס ווינשענסווערטען ציעל פון דער מענש-ליכער געזעלשאפט.

„איבער דעם וואָס איז אָרדנונג און אומאָרדנונג קאָנען זיין פארשידענע מיינונגען,“ האָב איך געענטפערט. „מיר, צום ביישפּיל, גלויבען, אז א גרעסערע אומאָרדנונג, ווי זי פארקערפערט זיך אין דער היינטיגער געזעלשאפט, איז איינפאך אוממעגליך. ניט בלויז איז איהר כלומר'שט קריסטליכע עטיק אין שרייענדען ווידערשפרוך מיט יעדער ערשיינונג פון אונזער עקאָנאָמישען, פאָליטישען און סאָציאלען לעבען, נאָר דעם זעלבען מורא'דיגען קאָנטראַסט געפינט איהר אויף אלע געביטען פון געזעלשאפטליכער טעטיגקייט. דעם איינעם'ס ברויט איז דעם אנדערן'ס טויט. און פון צייט צו צייט נעמען די סאָציאלע געגענזאָצען אָן אזעלכע שרעקליכע פאָרמען, אז זיי ענדיגען זיך אין מורא'דיגע קאָטאָסטראָפּעס. דער אומגליקליכער קריג איז דער בעסטער באַווייז פאר דער ריכטיגקייט פון מיינ באַ-הויפטונג. אָבער אזא צושטאַנד קאָן מען דאך בשום אופן ניט אָנרופען אָרדנונג. אויב דאָס וואָרט האָט איבערהויפּט א זין, דאן קאָן עס דאך בלויז באַדייטען א האַרמאָנישע אויסווירקונג פון אלע געזעלשאפטליכע כוחות. אבער וואו געפינט מען זי היינט? איר בעריגענס קאָן איך ניט איינזעהן, פארוואָס עס זאָל זיין אזוי שרעק-ליך זיך צו רופען אַנאַרכיסט. די איבערצייגונג איז דאָס העכסטע, וואָס א מענש קאָן זיך דערווערבען, אלצאיינס צי זי טראָגט א רע-ליגיעזען, פאָליטישען אָדער סאָציאל-עטישען כאַראַקטער. עס וואָלט אייך זיכער ניט אנגענעם געווען, ווען איך וואָלט אייך דערצעהלט וואָס פאר עס איז באַכע-מעשה, אָנשטאָט אייך צו זאָגען דעם גאנ-צען אמת. און מיר דוכט, אז מען דארף שטענדיג שעצען דעם אמת, ניט קוקענדיג פון וואָס פאר א זייט ער קומט.“

„גאנץ געוויס איז מיר ליעבער, ווען איהר זאָגט מיר דעם אמת,“ האָט ער געענטפערט. „אָבער די זאכען, איבער וועלכע איהר רעדט דאָ, ליגען איינגעפונדעוועט אין אונזער נאָטור. דער מענש איז אומפאָלקאם, און אויך דער שענסטער אידעאל וועט אָהן גאָט'ס הילף גאָרנישט קאָנען ענדערן אין די דאָזיגע זאכען.“

„דאָס, זעהט איהר, איז א מיינונג, מיט וועלכער איך קאָן ניט איינשטימען.“ האָב איך געזאָגט, „און זיכער איז זי איינע פון די הויפט אורזאכען, וואָס איך רופ זיך אנארכיסט. אָבער די טרעגער פון דער היינטיגער געזעלשאפטס־אָרדנונג האנדלען דאָ אליין ניט לויט דעם דאָזיגען פרינציפ. זיי פארלאָזען זיך בשום אופן ניט אויף גאָט'ס הילף, נאר מישען זיך ביי יעדער געלעגנהייט אריין אין דעם בורא'ס ארבייט.“

ס'האָט זיך אַלדאָ ענטוויקעלט א לאנגער שמועס איבער דעם, וואָס איך האָב פאַרשטאַנען אונטער אַנאַרכיזם, און איבער מיין שטעלונג צו רעליגיאָן, צו דער מאָנאַרכיע און צו אַלע אנדערע געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס. איך האָב גלייך געזעהן, אז מיין געגנער האָט אחוץ די געווענליכע פּזמונים אין דער בירגערליכער פרעסע קיינמאָל ניט געהערט עפעס מכת די דאָזיגע זאַכען. דאָך וואָלט עס געווען אן אומרעכט געגען איהם, ווען איך זאָל איהם דא איינפאך פאַרשטעלען אלס בלינדען נאָכפאלגער פון אַלטע, טראַדי־ציאָנעלע אנשויאונגען. ער האָט באַזעסען א געוויסע פרייקייט פון'ס אורטייל און אן אופן, ווי אויפצופאַסען די זאַכען, וואָס האָט אויף מיר געמאַכט א זעהר סימפּאַטישען איינדרוק, זאָגאר דאָרט, וואו אונזערע מיינונגען זיינען געווען פולשטענדיג אנטקע־גענגעזעצט. צולעצט האָט ער אליין איינגעזעהן, אז די אידעען, וועלכע איך האָב פאַרטראָטען, זיינען געקומען פון מיין טיפסטער און אינערסטער איבערצייגונג און האָבען זיך געשטיצט אויף ערפאַ־רונגען, וועלכע מען האָט ניט געקאָנט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. ער האָט דערום געגעבען דעם געשפרעך אן אנדער ווענדונג, זאָגענ־דיג:

„איך באַגרייף ניט, פארוואָס מען האָט אייך אינטערנירט אין ענגלאַנד. מיט אייערע אידעען האָט מען דאָך אייך אויף קיין פאַל־ניט געקאָנט באַטראַכטען אלס א פאַרטיידיגער פון דער דייטשער מלוכה.“

„דאָס האָט מען העכסט ווארשיינליך טאַקע ניט געטאָן,“ האָב איך געענטפערט. „אָבער מיין פראָפּאגאַנדאַ איז ניט געווען גע־

ריכטעט בלויז געגען א באשטימטער נאציאנאלער איינהייט פון'ם היינטיגען סיסטעם, נאך געגען יעדער פאָרם פון דער באשטעהענדער עקאנאמישער און שטאַטליכער אָרדננג, אָהן אונטערשיד פון די נאציאנאלע און פאליטישע אָפּגרענצונגען. צוליב דעם האָט מען מיך ארעסטירט און אומשעדליך געמאַכט."

מיר האָבען נאָך גערעדט א צייט לאַנג איבער די פארהעלטע-נישען אין רוסלאַנד און איבער דער אינטערנירונג פון מיין פרוי. צום סוף האָט ער מיר גאנץ אָפּען געזאָגט, אז ער האָט שוין פאר מיין אַנקומען אין גאָהד געהערט וועגען מיר, זיך טרעפּענדיג דאָ מיט פארשידענע צוריקפאָהרער, וועלכע זיינען געווען אינטערנירט צוזאמען מיט מיר.

"א טייל פון זיי האָבען אייך פאָרגעשטעלט אלס אן אמת'ן טיי-וועל", האָט ער מיט א שמייכל געזאָגט. "אנדערע ווידער האָבען אייך פשוט אויפגעהויבען אין הימעל און האָבען זיך ניט געקאָנט גענוג אַנדערצעהלען וועגען דער איבערגעבענקייט און ענערגיע, מיט וועלכע איהר האָט פארטראָטען די אינטערעסען פון אייערע לאַנדס-לייט געגענאיבער דער ענגלישער פארוואלטונג. אָבער מען האָט אונז אויך פיעל דערצעהלט וועגען אייערע פאָרטראָגען און מען האָט אָפּט באַהויפטעט, אז איהר האָט זעהר שטאַרק אַטאַקירט די דייטשע דעגירונג און באזונדערס דעם דייטשען קייזער."

איך האָב א ציה געטאָן מיט די אקסלען און געשוויגען.

"אָט אַפנים, אז איהר ווילט זיך ניט פארשפרייטען איבער אָט

די זאַכען?" האָט ער געפרעגט.

"וואָס זאָל איך דערויף ענטפערן?" האָב איך געזאָגט. "איהר

קאָנט דאָך ניט פארלאנגען פון מיר, איך זאָל נעמען ערנסט די אלע נאָרישע זאַכען, וועלכע זיינען איבער מיר פארשפרייט געוואָרן, און אז איך זאָל זיך וועגען דעם פארענטפערן. אין פארלויר פון מיין געפאנגענשאפט בין איך זיך צוזאמענגעקומען מיט מענשען, וועלכע האָבען אויף גרונד פון זייער גאנצען גייסטיגען געשטעל געזעהן אין יעדען וואָרט, וואָס איך האָב אויסגערעדט, א פולשטענדיגען הויך-פאָרראַט אָדער א מאַיעסטעטס-באליידיגונג. איך האָב אין אלע

מיינע פאָרטראַגען געהאט די אבזיכט צו ווירקען פאר מיינע אידעען און איבערצייגונגען. אז די טענדענץ פון מיינע לעקציעס האָט ניט געקאָנט זיין ווינשענסווערט פאר דער דייטשער רעגירונג, דאָס ווייסט איהר שוין, און דאָס באשטרייט איך גאָר ניט. אָבער זיי זיינען פונקט אזוי וועניג געווען ניצליך פאר וואָס פאר עס איז אנדער שטאַטליכער אָרגאַניזאציע. וועגען דעם דייטשען קיזער האָב איך איבערהויפּט ניט גערעדט, ווייל די טעמעס, וועלכע איך האָב באַהאַנדעלט, האָבען מיט זיין פערזאָן אַבסאָלוט גאָרנישט גע- האט וואָס צו טאָן."

"און ווען מען זאָל אייך אַזונד פריי לאָזען?" האָט ער געזאָגט. "איהר ווייסט גענוי, אין וואָס פאר א געדריקטער לאַגע אונזער פאָ- טערלאנד געפינט זיך. וואָלט איהר אויך פנים אל פנים מיט אָט די מורא'דיגע פארהעלטענישען געווירקט פאר אייערע אידעען?"

וואָס האָב איך דעם מאן געקאָנט ענטפערן? ווען איך וואָלט איהם אפילו געזאָגט, אז איך וועל אונטער די געגענווערטיגע פאר- העלטענישען אָפּשטעהן פון יעדער פראָפּאגאנדא, וואָלט ער מיר דען געקאָנט גלויבען, נאָך דעם אלעם וואָס איך האָב איהם געהאט דערצעהלט? און אויסער דעם וואָלט איך עס געמוזט באטראכטען אַלס פערזענליכע פייגהייט, ווען איך וואָלט פאר אָט דער אָפּענער פראגע פון מאן צו מאן געמאכט א טריט צוריק. כ'האָב דערום געענטפערט קלאָר און באשטימט:

"הערר אויבער-לויטענאנט, איינס פון די צוויי: אדער מען האָט אן איבערצייגונג, אדער מען האָט ניט קיין איבערצייגונג. פאר מיר איז די איבערצייגונג ניט דאָס, וואָס די כלי מיט דעם הייליגען ברויט אין דער קאטוילישער קירכע, וועלכע מען ווייזט יעדען יום טוב דעם גלויביגען און דערנאָך פארשליסט מען זי ווידער אין שאַפּע. ווען איהר שטעלט מיר אַלזאָ אזוי די פראגע, דאן בלייבט מיר ניט קיין אנדער בריה, נאָר אייך צו ענטפערן: יא, איך וואָלט אויך איצט איבעראל אויפגעטראָטען פאר מיין איבערצייגונג, ווען נאר איך וואָלט געהאט א געלעגענהייט דערצו."

קענטיג אז ער האָט פון מיר קיין אנדער ענטפער ניט ערווארט.

ער האָט מיך אָנגעקוקט און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ — א צייכען, אז אונזער געשפרעך איז געווען צו ענר. ווען איך האָב זיך שוין צוגעגרייט צו געהן, האָט דער אויבער-לייטענאנט נאָך אַמאָל געעפענט דעם געשפרעך.

„נאָך איין מאָמענט, הערר ראָקער,“ האָט ער געזאָגט. „אסך צוריקגעקומענע פון ענגלאנד, וועלכע זיינען דורכגעפאָהרען דאָ דורך אַט דער גרעניץ-סטאַנציע, האָבען אונז דערצעהלט, אז א דאנק דעם סובמאַרין-קריג לאָזט זיך אין ענגלאנד שטאַרק מערקען א גרויסער מאַנגעל אין לעבענס-מיטלען. איך ווייס, אז מען דארף אזעלכע באַריכטען אויפנעמען מיט פאָרויכטיגקייט. עס וואָלט מיר דערום געווען זעהר לייעב צו הערען אייער מיינונג וועגען דעם.“

„הערר אויבער-לייטענאנט,“ האָב איך געזאָגט, „איך בין איי-בערציגט, אז ביי יענע מענשען איז דער וואונש געווען דער פאָטער פון'ס געדאנק. איך בין אפילו אליין געווען אינטערנירט און איך קאָן ניט אורטיילען איבער די אלגעמיינע צושטענדען אין ענגלאנד פון אייגענער אַנשוואונג. אָבער פון די צאָהלרייכע פריינט, וועלכע פלעגען מיר באַזוכען, ווייס איך, אז קיין מאַנגעל איז אין ענגלאנד ניטאָ. מען האָט באַשרענקט דעם געברויך פון געוויסע ארטיקלען ווי פוטער, צוקער און טיי, אבער ווייטער קאָן מען אלע לעבענס-מיטלען קריגען אזוי פיעל וויפיעל מען וויל נאָר.“

ער האָט א וויילע געקוקט פארטראכט פאר זיך און דערנאָך האָט ער געזאָגט:

„איך אליין גלויב אויך, אז אייער אורטייל איז נעהנטער צום אמת.“

ווען ער האָט זיך נאָך אַמאָל געווענדט צום געהן, האָב איך איהם געפרעגט, וואָס מיט מיר וועט אַזונד געשעהן.

„וואָס מיט אייך וועט געשעהן,“ האָט ער פריינדליך געענטפערט, „ווייס איך ניט. איך בין בלויז אימשיטאָנר אייך צו געבען אויס-קונפט איבער דער פראָצעדורע פון אייער פאַל. פון די ערקלערונגען, וואָס איהר האָט געמאכט, וועל איך צוזאַמענשטעלען א באַריכט און

עם צושיקען דאָרט וואו מען דאַרף. אזוי ניד ווי אייער זאך וועט
ענטשידען ווערן אין בערלין, וועל איך קריגען ווייטערע באפעהלען.
„און ווי לאנג קאן דאָס געדויערן?“ האָב איך געפרעגט.

„אויך וועגען דעם קאן איך איך נישט געבען קיין אויסקונפט,
הער ראקער,“ איז געווען זיין ענטפער. „פילייכט דריי וואָכען,
פילייכט דריי מאָנאט, פילייכט אויך א יאָהר. אזוי ווי איך בין
איבערצייגט, אז איהר האָט מיר געזאָגט דעם גאנצען אמת, וועט
איהר אין פארלוף פון אייער זיין דאָ נישט האָבען קיין שום באלעס-
טיגונגען, אָבער מיט דעם באַדינג, אז איהר נישט מיר אייער עהרע-
וואָרט, אז איהר וועט נישט מאכען קיין פארזוך צו אנטלויפן.“

כ'האָב איהם געגעבען מיין וואָרט דערויף. דערמיט איז אונזער
ערשטע אונטערעדונג געווען געענדיגט.

ס'איז געווען א שלעכטע בשורה וואָס דער אויבער-לייטענאנט
האָט מיר אָנגעזאָגט, אָבער ענדערן האָט מען דא גארנישט געקאָנט,
דאָס האָב איך אליין איינגעזעהן. מעהר פון אלץ האָט מיר גע-
דריקט דער געדאנק, אז נישט מילי, נישט מיינע איבעריגע קרובים
וועלען קריגען פון מיר וואָס פאר עס איז צייכען, אז איך לעב. איך
בין פאר זיי פלוצלינג ווי פארשוואונדען פון דער וועלט, און קיינער
האָט נישט געוואוסט, וואָס פון מיר איז געוואָרן. אחוץ דעם האָב איך
זיך נישט געקאָנט גענוג אָפּוואונדערן איבער דעם רוהיגען און פריינד-
ליכען אופן, ווי אזוי דער אויבער-לייטענאנט האָט מיך באהאנדעלט.
כ'האָב געהאט ערווארט גאָר עפעס אנדערש אין דייטשלאנד, און
מיין איבעראשונג איז דערום נישט געווען קליין. איבעריגענס האָט
דער אויבער-לייטענאנט נישט געמאכט מיט מיר קיין שום אויסנאם.
אין פארלוף פון דער צייט וואָס איך האָב זיך אויפגעהאלטען אין
גאָהר האָב איך אָפט געהאט א געלעגענהייט איהם צו באַאָכטען.
ער האָט פאר יעדען איינעם געהאט א גוט וואָרט און איז זאָגאר
צו זיינע סאָלאטען שטענדיג געווען גוט און פריינדליך. יעדענ-
פאלס דארף מען דערביי נישט פארגעסען, אז ער איז נישט געווען קיין
פראַפעסיאָנעלער סאָלאַט.

ס'האָט זיך איצט אָנגעהויבען פאר מיר א רייה פון לאַנגע, אומ-
ענדליכע טעג אין אַט דעם קליינעם וויסטען שטעטעל. איך האָב זיך
אריינגעצויגען אין דער שול-געביידע, וואו איך פלעג עסען מייע
מאָלייטען און וואו איך האָב געהאט מיין בעט. יעדען טאָג פלעג
איך געהן צוויי מאָל צום באַנהויף. די סאָלדאטען און זייערע עלצ-
טע האָבען זיך באַנומען זעהר גוט צו מיר. יעדער פון זיי האָט
שוין גענוי געוואוסט ווער איך בין. ווארשיינליך האָבען מייע
געוועזענע מיטגעפאנגענע זיי דערצעהלט עפעס וועגען מיר. עטליכע
סאָלדאטען האָבען זיך אויסגעגעבען פאר מיר אלס סאָציאלידעמאָ-
קראטען און האָבען געזוכט א געלעגנהייט צו קאָנען שמועסען
מיט מיר. ס'האָט ניט גענומען לאַנג, בין איך געווען באקאנט אין
גאנצען שטעטעל. זאָגאר דער קאטוילישער גלח האָט אויסגעדריקט
דעם וואונש, זיך צו באקענען מיט מיר און האָט געהאט מיט מיר
א לאַנגען געשפרעך וועגען דער מלחמה און מכה דער שטעלונג פון
די קאטאָליקען אין ענגלאַנד א. א. וו. די צייט, ווען איך בין ניט
געווען אין דער שול אדער אויף'ן באַנהויף, האָב איך זיך ארומ-
געשלייעט אין די גאַסען אָדער איך פלעג אריינגעהן אין וואָס פאר
עס איז שענק, כדי זיך אויסצורוהען. אזוי זיינען אריבער די טעג
אין שווערער לאַנגווייל. יעדע וואָך פלעגט אָנקומען א נייער טראַנס-
פּאָרט פון ענגלאַנד. דאָס זיינען פאר מיר געווען די אנגענעמסטע
שטונדען, וואָרים איך פלעג דאן שטענדיג טרעפּען א מאַסע אלטע
באַקאַנטע, צווישען אנדערע אויך מיין גענאָסע אלבערט ווייזהייט,
וועלכער איז ניט וועניג איבעראשט געווען מיך דאָ אזוי אומגע-
ריכטערהייט צו זעהן. אָבער אין א פאָר טעג צייט פלעגען די ני-
אָנגעקומענע ווידער פארשווינדען, און איך פלעג ווידער בלייבען
אינער אליין אין דעם גרויסען שול-זאָל, ביז דער נעכסטער טראַנס-
פּאָרט איז אָנגעקומען. בלויז איין סאָלדאט האָט זיך, לויט דער
פּאָרשריפט, געפונען מיט מיר ביינאכט ביים שלאָפּען געהן.
אייע פון די מערקווירדיגסטע ערשיינונגען, וועלכע האָט זיך
מיר גלייך געוואָרפען אין די אויגען אין פארלוף פון יענע טעג, איז
געווען די אלגעמיינע מלחמה-מיעדקייט, וואָס האָט זיך אומעטום

געלאָזט באַמערקען. איבעראַל, וואוּהין מען איז נאָר געקומען, האָט מען געשימפט אויפ'ן קריג און ערוואַרט מיט אומגעוואָלד דעם פֿרֿידען. אין אָנהויב איז מיר פֿאָרגעקומען זעהר מאָדנע, ווען איך האָב געהערט, אויף וואָס פֿאר אַן אָפּענעם און שטרענגען אופן סאָלאַטען פֿלעגען אַרויסטרעטען געגען דער מלחמה. ניט ווילענדיג האָט זיך ביי מיר געיאָוועט אַ חשד, אז מען האָט אפּשר ברעה מיך אויף אזא'ן אופן אויסצופאַרשען. אָבער איך האָב באלד איינגעזעהן, אז אָט דער פֿאַרדאָכט איז אין גאַנצען געווען אומבאַגרינדעט. מען איז איינפֿאַך געוואָרן מיער פֿון'ם קריג און מען האָט זיך שוין מעהר ניט געשעמט עס אָפּען אַרויסצוזאָגען. אָבער דערביי האָבען זיך די מענשען פֿאַרהאַלטען דורכאויס פּאַסיוו, און איך האָב ניט געהערט קיין וואָרט פֿון אויפגעבראַכטקייט געגען דער רעגירונג. ס'איז גראָד געווען די צייט, ווען עס איז אויף דעם מערבֿ־פֿראַנט פֿאַרגעקומען די גרויסע און לעצטע אָפּענסיווע פֿון די דייטשע אַרמיע, ביי וועלכער הונדערט טויזענטער מענשען זיינען אויף אַ געוויסענלאָזען אופן אומזיסט און אומנישט אויסגעשלאַכט געוואָרן. אָבער יעדער איינער, מיט וועמען איך האָב דעמאָלט גערעדט, איז געווען מיט דער מיינונג, אז אָט די אָפּענסיווע מוז נאָך געמאַכט ווערן, כדי ענדליך צו דערגרייכען דעם פֿרידען. „אָבער דאן אַ סוף!“ דאָס איז געווען די סטערעאָטיפּע פֿראַזע, וועלכע מען האָט געקאָנט הערען איבעראַל, דאמאָלס האָב איך געהאַט דאס באשטימטע געפיהל, אז די מלחמה קאָן שוין מעהר לאַנג ניט געדויערן. אָבער אין דערוועלטער צייט בין איך אויך געווען איבערצייגט ביי זיך, אז די אַלע דייטשלאַנד האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירען.

מיט דעם אויבער־לייטענאַנט האָב איך אין פֿאַרלוף פֿון דער צייט עפּטערס געהאַט גערעדט. זיין באַנעמונג צו מיר איז שטענדיג געווען די זעלביגע. איינמאָל האָט ער מיך געפֿרעגט, ווי אזוי איך פֿאַרברענג דאָ די צייט. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך פֿיהל זיך צימליך לאַנגווייליג, ווייל אויסער די צייטונגען האָב איך גאָרנישט וואָס צו לייענען. דאָ האָט ער מיר געגעבען זיין פֿריוואַט־אַדרעס און מיר געבעטען, איך זאָל איהם באזוכען און זיך אויסקלייבען

עטליכע ביכער פון זיין ביבליאָטעק. כ'האָב מיט פרייד אָנגענומען די פריינדליכע איינלאדונג און איך האָב אצונדן וועניגסטענס געהאט עפעס צו לייענען, כדי אויף א בעסערן אופן צו קאָנען אויספילען די ליידניגע צייט.

אויך די אויבער־שוועסטער אין דער שולע האָט מיך באהאנדלט מיט גרויסער אויפמערקזאמקייט און פלעגט גערן פארפיהרען א געשפרעך מיט מיר. איינמאָל, ווען זי האָט באמערקט, אז איך האָב גראַד גאַרנישט וואָס צו לייענען, האָט זי מיר געבראכט א גאנצע פּעקעל מיט ראָמאנען פון ווילהעלם ראַאבע און אנדערע. דער־בײַ האָב איך באמערקט, ווי זי האָט פון'ם פּעקעל אוועקגענומען א קליין ביכעלע, וואָס האָט ווארשיינליך דורך א צופאל פארבלאָגן דזשעט צווישען די אנדערע ביכער. כ'האָב געפרעגט, וואָס פאר א שטענע זאך זי האָט נאך דאָרט, אָבער זי האָט ערקלערט, אז דאָס קאָן מיך יעדענפאלס ניט פאַראינטערעסירען. נו, האָב איך איהר גע־בעטען, זי זאָל מיר דאָך ווייזען דאָס ביכעלע. ס'איז געווען א קורצע לעבענס־געשיכטע פון'ם הייליגען פראַנסיס פון אַזויז. אָבער ווען איך האָב איבערגעלייענט דעם נאָמען פון דער פארפאסערין, האָט זיך בײַ מיר ניט ווילענדיג ארויסגעריסען אן אויסרוף פון איר בעראשונג.

„פאַני אימלע!“ האָב איך געזאָגט איבערשט.
 „קענט איהר די דאָמע?“ האָט מיך די שוועסטער נייגערניג געפרעגט.

„יא,“ האָב איך געענטפערט מיט א שמייכלע. „דאָס הייסט איך האָב זי געקענט. אָבער ס'איז שוין איבער צעהן יאָהר זינט דאָן. מיר האָבען זיך באקענט אין לאַנדאָן.“
 „דאָס איז יעדענפאלס געווען אין פארלויף פון איהר רעוואָלוציאָנערן פעריאָד, בעת זי איז נאָך געווען אן אַנאַרכיסטקע,“ האָט די שוועסטער געזאָגט. „יא,“ זי האָט זינט דאָן דורכגעמאַכט א גרויסע פאַרוואַנדלונג. ס'איז א וואונדערבארע פרוי, מיר זיינען אלע באגייסטערט פון איהר. ניט קוקענדיג דערויף וואָס זי איז פולשטענדיג בלינד, האַלט זי וואָך פאר וואָך איהרע לעקציעס. זי

לעבט איצט אין א קלויסטער אין מינכען-גלאָדבאך. אבער זי קומט אויך אָפט אהער אין גאָהך. וואָלט עס אייך אינטערעסירט, זי צו זעהן?"

"ניין, ניין," האָב איך געזאָגט. "אויב זי האָט געפונען איהר פרידען, וויל איך זי ניט שטערן. עס וואָלט איהר פילייכט אויך ניט געווען אנגענעם, ווייל דורך מיר וואָלט זי זיך דערמאָנט און איהר פארגאנגענהייט."

איך האָב שוין אין ענגלאנד געהאט געהערט, אז פאני אימלע איז געוואָרן א סאָציאל-דעמאָקראַטקע, אָבער אז די ענטוויקלונג האָט די געוועזענע אנאַרכיסטקע געפיהרט אזוי ביז אין שווייץ פון דער קאטוילישער קירכע, דערפון האָב איך גאָרנישט געוואוסט. כ'האָב געבעטען די שוועסטער, זי זאָל מיר איבערלאָזען דאָס ביכעלע אויף א פאָר שטונדען און איך האָב אַלזאָ געלייענט, וואָס די געוועזענע רעבעליין האָט היינט געהאט צו זאָגען. דאָס וואָס זי האָט זיך גראָד אויסגעקליבען פראַנסים פון אזוי אַלס איהר לעבלינגס-הייליגען, איז אייגענטליך געווען א באווייז דערפאר, אז עס האָט נאָך געלעבט אין איהר עפעס פון איהר פארגאנגענהייט, אָהן דעם אז זי זאָל דאָס פילייכט האָבען געוואוסט.

אזוי זיינען אריבער ביינאה דריי וואכען און איך האָב נאָך אַלץ ניט געוואוסט, וואָס מיט מיר וועט געשעהן. איין אָווענט — ס'איז געווען דער 10טער אפריל — בין איך ווידער אמאָל געווען איינער אליין אין דעם פוסטען שול-זאָל, ווען דער טעלעפאָן האָט פלוצלינג געקלונגען. אזוי ווי עס איז קיין אנדערער ניט געווען אויפ'ן פלאץ, בין איך אליין צוגעגאנגען צום טעלעפאָן און גע-פרעגט, מיט וועמען מען וויל ריידען.

"איז הערר ראָקער דאָרט פאַראַן?" האָט געפרעגט אימיצער, אין וועמען איך האָב דערקענט די שטימע פון'ם אויבער-לייטענאנט. "דאָס בין איך אליין, הערר אויבער-לייטענאנט," האָב איך געענטפערט.

"א, דאָס איז גוט," האָט ער געזאָגט. "הערט, הערר ראָקער, די

ענטשיידונג וועגען אייער פאל איז נאָר וואָס אָנגעקומען. אזוי ווי איהר זיינט געווען לענגער ווי צעהן יאָהר אין אויסלאנד און איהר האָט זיך אין פארלויר פון דער דאָזיגער צייט קיינמאָל ניט געמערלט דעם אין א דייטשען קאנסולאט, האָט איהר פארלאָרן אייער רעכט אלס דייטשער אונטערטאן. צוליב דעם ווערט אייך ענטזאגט דאס אריינפאָהרען קיין דייטשלאנד, און איהר מוזט פאָהרען צוריק קיין האָלאנד. קומט מאָרגען אין דערפריה ארום ניין אזויגער מיט אייער באַנאַזש צום באַנהויף. צעהן אזויגער געהט אָפּ דער צוג צו דער האָלענדישער גרעניץ. אלעס אנדערע וועלען מיר מאָרגען אַראָפּ ושרען.

כ'האָב איהם הארציג געדאנקט פאר דער שנעלער ידיעה וואָס ער האָט מיר געגעבען און איהם צוגעזאָגט, אז איך וועל מאָרגען פינקטליך זיין אויף'ן פלאץ. ווי א שטראָם פון פליסיגקייט איז מיר דורך דורך'ן גאנצען קערפער. כ'האָב קוים געטרויט מיינע אייגענע חושים, און מיין הארץ האָט געקלאפט אין א געוואלטיגען דראַנג נאָך פרייהייט. עפעס בעסערס וואָלט מיט מיר גאָר ניט געקאָנט פאַסירען. כ'האָב געפיהלט, אז איך וואָלט געקאָנט אויסשרייען הויך אויפ'ן קול פאר ענטציקונג. דער געדאנק, אז איך וועל אַזונד ענדליך קאָנען שרייבען צו מיל'ין און צו די לייעבע פריינט, כדי זיי אויסצולייזען פון דער מאַטערענדער אומגעוויסנהייט, האָט מיך אָנגעפילט מיט גליק. מיין אזויגערופענע שטאַטלאָזיגקייט איז, אָהן א שום ספק, געווען בלויז א תירוץ, אן אויסרייד, כדי אויף אזא'ן אופן פטור צו ווערן פון מיר. אסך פון מיינע פריהערדיגע ליידענס-חברים האָבען זיך געפונען אין דערזעלבער לאַגע ווי איך, אָהן דעם אז מען זאָל זיי צוליעב דעם האָבען צוריקגעוויזען. אבער דאס אלעס האָט מיך איצט אבסאָלוט ניט געארט. ס'איז דאָך געווען מיין איינציגער וואונש, צו זיין אוועק פון דאנען.

אויף מאָרגען אין דערפריה בין איך שוין באציטענס געווען אויף. כ'האָב די גאנצע נאכט כמעט ניט צוגעמאכט קיין אויג, וואָריום די פרייד האָט מיך ניט געלאָזט שלאָפען. די גוטע שוועסטער האָט מיר פארזאָרגט מיט גענוג שפייז פאר דער רייזע און האָט זיך

הארציג אָפגעזענענט מיט מיר. ווען איך בין אָנגעקומען אויף'ן באַנהויף, איז שוין דער אויבער-לייטענאנט געווען דאָרט.

„נו, הערר ראָקער,“ האָט ער זיך אָפגערוכפּען, ווען ער האָט מיך דערזעהן, „ווי געפּעלט אייך די ענטשיידונג?“

„אין מיין איצטיגער לאַגע, הערר אויבער-לייטענאנט, וואָלט איך זיך קוים געקאָנט ווינשען עפּעס בעסערס דערפון,“ האָב איך געענטפּערט.

„דאָס דענק איך אויך,“ האָט ער פריינדליך געזאָגט, „און דער-פאר פרעה איך זיך פון אייער טוועגען.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער מיר דערלאַנגט א פאַפּיר, וואָס האָט מיר געזאָלט דינען אלס „פאַס“ פאר די האַלענדישע באַאמטע און וואָס האָט ענטהאַלטען פּאָלגענדע ווערטער:

„ צ י י ג נ י ס „

דער שטאַט ל אָ ז ע ר צוריק-וואַנדערער פון ענגלאַנד, ר ו ד אָ ל פּ ר אָ ק ע ר, ווערט צוריקגעשיקט נאָך האַלאַנד אויף א באַפּעהל פון'ם גענעראַל-קאָמאנדא 7, א. ק. ווייל עס ווערט איהם ענטזאגט דאָס אריינפאָהרען קיין דייטשלאַנד.

גאָהר, דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, 11טען אפריל, 1918

מערק, אויבער-לייטענאנט.

ווען דער צוג איז אריינגעפאָהרען אין באַנהויף, האָט מיר דער אויבער-לייטענאנט פריינדליך געגעבען די האַנד און מיר געוואונשען אַלדאָס גוטס. נאָך איהם זיינען צוגעקומען אלע סאָלדאטען און האָבען מיר הארציג געדריקט די האַנד צום אָפּשיר. אַרום צעהן אזויגער פאַרמיטאג איז דער צוג אָפגעגאנגען. ער האָט געהאט גאנץ וועניג פאַסאזשירען. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין האַסום, די לעצטע דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, האָבען מיר אלע געמוזט ארויס-צעהן פון צוג, ווייל מען האָט געדארפט אונטערזוכען אונזער באַנאזש.

כ'האָב קוים אראָפּגעשטעלט א פוס אויף דער פלאַטפאָרמע, ווען א מאַן איז צוגעקומען צו מיר און האָט מיך געפרעגט:

„אייהר זיינט דאָך הערר ראָקער?“

„יא,“ האָב איך געענטפערט.

„זייט אזוי גוט און קומט מיט מיר אין ביורא,“ האָט ער מיך

אויפגעפאָדערט.

ער האָט מיך אריינגעפיהרט אין א קליינעם צימער און האָט מיר גראַד געוואָלט עפעס זאָגען, ווען דער טעלעפאָן האָט פּלוצלינג אָנגעהויבען צו קלינגען. מיין באַגלייטער איז האַסטיג צוגעגאנגען צו דעם אַפּאַראַט. אין א וויילע ארום האָט ער געזאָגט:

„דאָס רעדט דער אויבער-לייטענאנט מערק אין גאָהך. ער וויל

מיט אייך ריידען א פאַר ווערטער.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער מיר איבערגעגעבען זיין פּלאַץ ביים

טעלעפאָן.

„האלאָ,“ האָב איך געזאָגט.

„זיינט אייהר עס אליין, הערר ראָקער?“ האָט געפרעגט די

שטימע פון'ם אויבער-לייטענאנט. „שטעלט זיך פאַר, וואָס פאַר א צופאַל. נאָר וואָס איז אָנגעקומען אהער א נייער טראַנספּאָרט פון מענשען. צווישען זיי געפינט זיך אויך א דאָמ, וועלכע איז די גאנצע צייט געווען אינטערנירט צוזאמען מיט אייער פרוי. אויב עס געהט אייך שטאַרק אין דעם צו ריידען מיט דער דאָמ, דאן קומט מיט'ן נעכסטען צוג צוריק אהער. אייהר וועט דאן קאָנען היינט נאָכמיטאג אָפּפּאַהרען קיין האַלאַנד.“

מיר איז געווען גאנץ מאָדנע אויף'ן האַרצען. גערן וואָלט איך

צוריקגעלאָפּען, כדי צו הערען עפעס נייעס איבער מיל'ס לאַגע. אָבער מען האָט די גאנצע לעצטע טעג געהאט גערעדט דערפון, אז די דייטש-האַלענדישע גרעניץ וועט אויף א שטיקעל צייט פאַרמאָכט ווערן. ווער ווייס? פילייכט וויל מיר דאָ דער צופאַל אָפּטאָן א שפּיצעל און איך וועל מוזען בלייבען זיצען אין דייטשלאַנד. איך האָב געפיהלט אינסטינקטיוו, אז איך טאָר זיך ניט אויסזעצען די דאָזיגע געפאַר. איך האָב דערום געפרעגט דעם אויבער-לייטענאנט,

צי די דאָממע האָט עפעס געזאָגט וועגען דעם געזונט־צושטאַנד פון מיין פרוי.

„אייער פרוי איז געזונט און מונטער,“ האָט ער פריינדליך געענטפערט.

„אויב דאָס איז דער פאַל, הערר אויבער־לייטענאַנט,“ האָב איך געזאָגט, „דאן ציה איך בעסער פאַר, צו פאַהרען ווייטער. אין דער זעלבער צייט דאנק איך איך פון גאנצען הארצען פאר דער פריינד־ליכקייט, וואָס איהר האָט מיר באוויזען.“

„גוט אלזאָ,“ איז געווען זיין ענטפער. „פאַהרט אין גאָט'ס נאָמען. און נאך עפעס: ווערט אמאָל צוריק א קריסט.“

„שנעלער, שנעלער,“ האָט מיך אָנגעטריבען מיין באגלייטער. „דער צוג געהט באלד אָפ.“

כ'האָב שנעל געכאפט מיין באַגאָזש און בין ארויסגעלאָפּען. קוים בין איך נאָר אריין אין וואַגאָן, האָט זיך שוין דער צוג גענומען ריהרען. אזוי האָב איך אלזאָ דורך א ריינעם צופאַל זיך אויסגע־דרעהט פון יעדער אונטערזוכונג. יעדענפאַלס וואָלט מען ביי מיר סיי ווי גאָרנישט געפונען, וואָרים איך האָב ווירקליך ניט געפיהרט קיין שום פאַרבאָטענעם ביי מיר.

אין א האלב שעה ארום זיינען מיר אָנגעקומען אין גענעפּ. ווען איך בין ארויס פון צוג און האָב זיך געלאָזט שנעל געהן צום ארויסגאנג, איז צוגעקומען צו מיר א האָלענדישער אָפיציר און האָט געפאָדערט צו זעהן מיין פאַם.

„קיין פאַם האָב איך נישט,“ האָב איך געזאָגט, „אָבער פילייכט וועט זיין גענוג פאר איך דאָס דאָזיגע פאפירעל.“

דאָס זאָגענדיג, האָב איך איהם דערלאנגט מיין אויסווייזונגס־באַפּעהל. דער יונגער לייטענאַנט האָט דאָס צייגנים געלייענט איינ־מאָל און נאך אמאָל, דערנאָך האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, אזוי ווי עפעס וואָלט איהם דאָ געווען אומפארשטענדליך. ענדליך האָט ער מיך געפרעגט:

„ווי איז דאָס, זיינט איהר דען נישט קיין דייטש?“

„איך ווייס ניט, וואָס איהר פארשטעהט אונטער דעם,“ האָב איך געענטפערט מיט א שמייכל.

„נו, צי איהר זיינט געבוירען געוואָרן אין דייטשלאנד, און צי אייערע עלטערן זיינען געווען דייטשען,“ האָט ער געזאָגט.

„דאָס יא,“ האָב איך געזאָגט, „אָבער פריהער איז אין דייטש-לאנד געווען א געזעץ, לויט וועלכען א דייטש האָט, נאָכדעם ווי ער האָט פארבראכט א לענגערע צייט אין אויסלאנד און אונטער גע-וויסע באדינגונגען, געקאָנט פארלירען זיין שטאַטס-אַנגעהערעניגקייט. און אין אַט דער לאגע געפין איך זיך איצט.“

„דערפון האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהערט,“ האָט ער געזאָגט. „אויב איהר זיינט א דייטש, קאָן מען דאך ביי אייך ניט אוועק-רויבען אייער שטאַטס-אַנגעהערעניגקייט.“

„איהר זעהט דאָך אָבער פון מיין פאל, אז אועלכע זאכען זיי-נען מעגליך,“ האָב איך געענטפערט.

„יא, דאָס זעה איך,“ האָט ער געזאָגט, אָבער איך האָב געקאָנט באמערקען אויף איהם, אז ער האָט נאָך אלץ ניט פארשטאַנען, ווי אזוי אזא זאך איז מעגליך געווען. ענדליך האָט ער מיך געפרעגט, צי איך וועל איהם פילייכט ערלויבען אראָפצונעמען א קאָפיע פון מיין צייגנים.

„מיט פארגעניגען,“ האָב איך געזאָגט.

אז ער איז פארטיג געוואָרן מיט דער קאָפיע, האָט ער מיך געפרעגט, צי איך ווייס, אז אויסלענדער וואָס האָבען ניט די ניי-מיגע מיטלען צום לעבען, ווערן איצט אויך אין האָלאַנד אינטער-נירט.

איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האָב גאָרנישט געוואוסט דערפון, ווייל איך בין די גאנצע צייט פון דער מלחמה געווען אינ-טערנירט אין ענגלאנד.

„אויסערדעם,“ האָב איך געזאָגט, „פארמאָג איך דערווייל צעהן פונט סטערלינג און איך האָב גענוג פריינט אין האָלאַנד, וועלכע וועלען זיך פאר מיר אָננעמען.“

וואוהין דענקט איהר צו פאָהרען? “ האָט ער געפרעגט.

„נאָך הילווערסום“ איז געווען מיין ענטפער.
 „האַט איהר דאָרט האָלענדישע פריינט?“ האָט ער ווייטער
 געפרעגט.

„יא,“ האָב איך געזאָגט.
 „מעג מען פילייכט וויסען דעם נאָמען?“
 „אויב עס אינטערעסירט איך, מיט פארגעניגען.“ האָב איך
 געענטפערט מיט א געוויסער איראָניע. „איך פאָהר צו מיין פריינד
 דאָמלא ניווענהויז.“

„א, דעם קענען מיר,“ האָט דער יונגער לייטענאנט געזאָגט און
 איז פלוצלינג געוואָרן גאנץ פריינדליך. „איהר קאָנט רוהיג פאָהר
 רען, ס'וועט איך דאָ גאָרנישט געשעהן.“
 כ'האָב געמוזט ווארטען צוויי שטונדען אין גענעפּ, ביז דער
 צוג איז אָפגעגאנגען קיין אוטרעכט, און איך האָב באַנוצט די צייט,
 כדי גלייך אָנצושרייבען א בריעף צו מיל'ן. אין אוטרעכט האָבען
 מיר זיך אָפגעשטעלט אויף א קורצער וויילע. ס'איז געווען אומ-
 געפער פיער אזויגער נאָכמיטאג, ווען איך בין אָנגעקומען אין
 הילווערסום. כ'האָב איבערגעלאָזט מיינע זאכען אויף דער באַן
 און איך בין אוועק צופוס נאָך שאַקלאאן, וואו ניווענהויז האָט
 געוואוינט. ס'איז געווען א הערליכער פריהלינגסאָג, און אין מיין
 האַרצען איז אויך געווען פריהלינג. כ'האָב געפיהלט נייע כוחות
 פון לעבען אין מיר און איך האָב געוואוסט, אז איך בין איבער-
 געקומען דאָס ערגסטע.

ווען איך בין ענדליך צוגעקומען צום הויז, האָב איך געפונען
 דעם גוטען אלטען אויף דער קליינער וועראנדע. מיר האָבען זיך
 איבער צעהן יאָהר ניט געהאט געזעהן. ער איז געוואָרן שניי-ווייס,
 און די עלטער האָט ארויפגעלעגט איהר דייטליכען שטעמפעל אויף
 זיין קרעפטיגען קערפער. מיר האָבען זיך האַרציג אומבאַרמט און
 זיך שטום געדריקט די הענט. דאָ איז אויך ארויסגעקומען מוטער
 בערטא, ניווענהויז'ס פרוי, און האָט מיך פריינדליך באגריסט. און
 אצונד האָט זיך אָנגעפאנגען א דערצעהלען. און מיר האָבען זיך
 געהאט אזוי פיעל צו זאָגען, אזוי פיעל געדאנקען אויסצושוישען.

איך האָב אלע ווילע געמוזט אויפהויבען מיינע אויגען צו דעם אלטען פריינד. כ'בין נאָך געווען גאָר א יונגער אינגעל, ווען איך האָב איהם אין 1891 צום ערשטען מאל געזעהן אין בריסעל. דע-מאלט איז ער געווען אין דער פולער קראפט פון זיין מעגליכקייט, און זיינע דרייטע ווערטער אויף דעם צווייטען קאנגרעס פון'ם צווייטען אינטערנאציאנאל האָבען געפונען א באַגייסטערטע אויפ-נאָמע באזונדערס אין די הערצער פון אונז יונגע. היינט אבער איז ער געווען א זקן, וועלכער איז שוין געשטאנען ביים ראַנד פון'ם קבר. זיינע באוועגונגען זיינען געווען לאנגזאם, און איין האנד האָט ביי איהם כסדר געציטערט. אָבער אין דעם קראנקען קער-פער האָט נאָך אלץ געלעבט דער אלטער גייסט און דערוועלבער פעסטער ווילען, וואָס קיין מאכט האָט נישט געקאָנט בויגען. ס'איז געווען א רייך, גרויס לעבען, וואָס האָט זיך דאָ לאנגזאם אויסגע-לאָשען, אָבער וואָס האָט נאָך איצט, נישט קוקענדיג אויף דער על-טער און נישט קוקענדיג אויף אלע קערפערליכע קראנקהייטען. ארויסגעשיקט איבעראל די פונקען פון עמפערונג, כדי דורכצוברע-כען דעם וועג פאר א פרייער צוקונפט. א שטומע עהרפורכט איז איבער מיר געקומען, ווען איך האָב געקוקט אויף דעם דאָזיגען זקן. וועלכער האָט אלצדינג געאַפפערט פאר זיין אידעאל און איז קיינ-מאל נישט ענטוישט געוואָרן.

און איך האָב געטראכט וועגען די קעמפען, וועלכע זיינען אונז פאַרגעשטאַנען, און וועלכע די מלחמה האָט אומבאדינגט געמוזט ארויסרופען. אצונד בין איך ווידער פריי געווען, דערלייזט פון די באַנדען פון א צודריקענדער געפאנגענשאפט, וועלכע האָט פאר-צעהרט דעם קערפער און אָפגעטעמפט דעם גייסט. א טיף געפיהל פון פרייד האָט מיך דורכגענומען, איך בין געווען גרייט.

